

Пролетарии от всички страни, съединявайте се!

МАРКС
ЕНГЕЛС

С Ъ Ч И Н Е Н И Я

ИЗДАТЕЛСТВО
НА БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ
СОФИЯ 1964

МАРКС
ЕНГЕЛС

Т О М

15

*Материалите, включени в настоящото издание,
са преведени от руски и сверени със съответните оригинали*

К. МАРКС
Ф. ЭНГЕЛЬС

Сочинения
Издание второе

Государственное издательство
политической литературы

ПРЕДГОВОР

В петнадесетия том от Съчиненията на К. Маркс и Ф. Енгелс влизат произведенията, написани от януари 1860 до септември 1864 г.

Това е период на засилване на буржоазнодемократическите движения и на подем на националноосвободителната борба, който сменя продължителния период на политическа реакция в Европа след поражението на революцията от 1848—1849 г. Към началото на 60-те в редица страни в Европа и Америка вече се появяват признаци на нов революционен подем. В Германия и Италия, където основните задачи на буржоазнодемократическата революция все още не били разрешени, с нова сила се разгръща движението за национално обединение, в Русия и Съединените американски щати се създава революционна обстановка, в бонапартистка Франция се засилва революционният кипеж.

Настъпилото политическо оживление навсякъде се придружава от нарастване на политическото самосъзнание на работническата класа. Пролетарското движение се обособява от буржоазнодемократическото и тръгва по пътя на самостоятелната борба. Първата в историята на капитализма световна икономическа криза от 1857—1858 г. и последвалите я стачни борби показали найнагледно непримиримостта на интересите на пролетариата и буржоазията. Убеден от опита на революцията от 1848—1849 г. в предателството на либералната буржоазия и в неспособността на дребната буржоазия да ръководи революционното движение, пролетариатът все повече се стремял да се освободи от влиянието на буржоазните партии.

За пробуждането на политическата активност на английската работническа класа свидетелствуват масовите акции, по-специално протестните митинги против опитите на господстващите класи в Англия и Франция да организират интервенция в защита на робовладелците през време на Гражданската война в САЩ. Все по-решително се включва в политическата борба френският пролетариат. Стремешът на прогресивната част от германските работници да се освободи от влиянието на либералната буржоазия намира израз в създаването в 1863 г. на Общогерманския работнически съюз. Статиите на основоположниците на марксизма по всички основни въпроси на международния живот, които те редовно публикуват на страниците на прогресивния печат, и неуморната пропаганда на революционния научен мироглед съдействуват за възпитаването на пролетариата в дух на разбиране на своите класови интереси и международна солидарност. Разрастването и укрепването на международните връзки на пролетариата довеждат в последна сметка до основаването в 1864 г. на Международното работническо дружество (I Интернационал).

През 1860—1864 г. в центъра на вниманието на Маркс и Енгелс стоят въпросите на националноосвободителната борба и задачите на работническото и демократическото движение. На тези въпроси е посветена значителна част от статиите, включени в настоящия том. Централно място в тома заемат статиите, посветени на Гражданската война в САЩ, която била своеобразна форма на буржоазнодемократическа революция. Тактиката на Маркс и Енгелс през този период се определяла от основните обективни задачи на пролетариата в историческата обстановка на момента — завършване на буржоазнодемократическите преобразования в редица страни в Европа и Америка и създаване на условия за развитие на работническото и демократическото движение. Виждайки в последователното осъществяване на демократически преобразования необходимо условие за победата на пролетарската революция, Маркс и Енгелс се обявяват за революционното обединение на Германия и Италия, за най-бързо преминаване към революционни методи на водене на Гражданската война в САЩ и за всеобща поддръжка на националноосвободителното движение в Полша. Гледайки на бонапартизма във Франция и на царизма в Русия като на главна пречка по пътя на националноосвободителната борба на европейските народи, Маркс и Енгелс придават особено голямо значение на революционното движение в тези страни.

Новият подем на работническото движение и назряването на революционна криза във Франция, Германия и Италия поставяли като неотложна задача създаването на самостоятелна организа-

ция на пролетариата. През този период Маркс и Енгелс не само разширяват и укрепват своите връзки с революционерите от много страни, но и оказват действена практическа помощ на английското, френското и германското работническо движение. На страниците на прогресивния печат те водят активна борба против заплахата от интервенция в Съединените щати, гледайки на борбата против робството на негрите в Америка като на кръвно дело на европейската и американската работническа класа.

В стремежа си да засилят позициите на пролетарските революционери в предстоящите класови битки, Маркс и Енгелс установяват по-тясна връзка с просветните организации на германските работници в Лондон и непрекъснато пропагандират своите възгледи. Продължавайки защитата на пролетарските революционери от клеветническите нападки и терора от страна на господстващите класи, в 1861 г. Маркс организира в печата широка кампания за освобождаването от затвора на видния френски революционер Бланки. В 1863 г. Маркс и Енгелс вземат редица мерки за оказване практическа помощ на полското въстание и едновременно предприемат широка протестна кампания против поддръжката, която европейските велики сили оказвали на руския царизъм за потушаване на въстанието.

С особено голямо внимание Маркс и Енгелс следят развитието на работническото движение в Германия. На опортюнистическата програма и тактика на Ласал, който с надежда да изтръгне някакви отстъпки ориентирал работническата класа към съвместни действия с правителството на Бисмарк и юнкерството против буржоазията, Маркс и Енгелс противопоставят тактиката на революционната борба на работническата класа против феодалната реакция, критикувайки същевременно половинчатата, страхлива политика на германската буржоазия.

Във връзка с подготовката на пролетариата за нови класови битки Маркс и Енгелс отделят през тези години голямо внимание на по-нататъшното разработване на теоретическите основи на пролетарската партия. След като публикува в 1859 г. своя труд „Към критиката на политическата икономия“, Маркс продължава да работи над замисленото от него голямо икономическо произведение, в което възнамерявал да изследва в тяхната съвкупност проблемите на капиталистическия начин на производство и същевременно обстойно да разкритикува буржоазната политическа икономия. В 1861 г. Маркс пристъпва към работа върху обширен икономически ръкопис, който е един от първоначалните варианти на основния му икономически труд — „Капиталът“, първият том на който излиза в 1867 г.

През 1860—1864 г. Енгелс продължава да разработва задълбочено военно-теоретическите въпроси, по-специално историята на създаването и развитието на различните видове оръжие. Заниманията на Енгелс с военните науки имали първостепенно значение за определяне класовата природа и целите на международните конфликти и войните, за разкриване закономерностите на въоръжената борба.

В условията на засилване на демократическото движение в началото на 60-те години особено значение придобива революционно-публицистичната дейност на Маркс и Енгелс. Основоположниците на марксизма смятали за необходимо да разгърнат през този период по-широка пропаганда на своите възгледи, за да упражняват влияние върху общественото мнение в интерес на пролетариата; използвайки за борбата против реакционните сили всички форми на обществено въздействие, включително и буржоазния печат. Продължавайки да сътрудничи в прогресивния американски вестник „New-York Daily Tribune“, през октомври 1861 г. Маркс започва да сътрудничи на виенския буржоазно-либерален вестник „Die Presse“, който по онова време бил един от най-популярните вестници, издавани на немски език. През същите години Енгелс започва да сътрудничи в английското списание „The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire“ и германския вестник „Allgemeine Militär-Zeitung“.

Значителна част от тома съставляват публицистичните статии на Маркс и Енгелс, посветени на европейските проблеми. В тях се отделя внимание главно на задачата за национално обединение на Германия и Италия, за ликвидиране на остатъците от феодалните отношения в тези страни и за превръщане на Италия в независима държава. Борбата на прогресивните сили за обединението на Германия и Италия се натъквала на съпротивата на реакционните сили в Германия и особено в Прусия и Австрия, както и на поддържащите тези сили правителства на европейските велики държави, на първо място на царска Русия, бонапартистка Франция и Англия, които се стремели да запазят националната раздробеност на тези страни. В своите статии Маркс и Енгелс отстояват революционно-демократическия път на решаване на този въпрос, смятайки, че само общонародното движение е в състояние да парализира усилията на пруската и австрийската реакция и династическите машинации на монархическите сили в Пиемонт. Те изтъкват, че само пълното ликвидиране на остатъците от феодално-абсолютисткия строй може да създаде благоприятни условия за развитие на производителните сили в Германия и Италия, както и за борбата на пролетариата за своето освобождение. „За да мо-

же да противостои на нападения отвън — пише Маркс — и да постигне единство и свобода в страната, тя (Германия. — *Ред.*) трябва да очисти собствения си дом от династическите си господари“ (виж настоящия том, стр. 186).

В статията „Приготовления за война в Прусия“ и други Маркс разобличава прогнилия реакционен режим в Прусия, нейния антидемократичен строй, господството на юнкерите и военните. Основоположниците на марксизма внимателно следят признаците за съживяване на политическия живот в Германия, активизирането на демократическите сили. В началото на 1860 г. в статията „Настроенията в Берлин“ Маркс отбелязва значителното засилване на революционните настроения в Прусия. Продължавайки да отстояват през тези години революционния път за обединението на Германия и обявявайки се против пруско-юнкерските планове за обединение на Германия „отгоре“, Маркс и Енгелс рязко критикуват политическата програма на пруските либерали, които били привърженици на обединението на Германия под върховенството на пруската монархия. Като осмива илюзиите на пруските либерали, че с регентството на принц Вилхелм щяла да настъпи „нова ера“, Маркс показва, че страхливата, предателска политика на германската буржоазия, нейната капитулация пред юнкерството и монархическата камарила укрепват позициите на реакционните сили.

Маркс вижда една от главните пречки по пътя на обединението на Германия в политиката на бонапартистка Франция. Той разобличава демагогските похвати, с които си служела Втората империя, обещавайки на държавите в Северна Германия да съдействува за обединението на Германия около Прусия, за да успее по този начин да присъедини левия бряг на Рейн към Франция. Изхождайки от интересите на пролетариата, Маркс и Енгелс били за война на Прусия и другите германски държави против Франция, смятайки, че тази война би ускорила развитието на революцията в Германия и другите страни.

В редица статии, влизаци в тома, се разглежда процесът на разлагане на Австрийската империя, която била разкъсвана от вътрешни противоречия, засилването на националноосвободителната борба на народите на Австрийската империя, както и политиката на австрийското правителство, което, за да укрепи Хабсбургската монархия, било принудено да направи известни отстъпки на унгарското национално движение.

Основоположниците на марксизма следили с голямо внимание героичната борба на италианския народ през 60-те години против неговите вътрешни и външни врагове. Редица статии в тома са посветени на националноосвободителното движение на италиан-

ския народ. Маркс и Енгелс били за революционното обединение на Италия. Те смятали този път за единствено правилен от гледна точка на интересите на пролетариата и на целия италиански народ, тъй като само по този начин можело да се осигури създаването на действително независима единна демократична Италия. Вождовете на пролетариата следили с големи симпатии действията на националния герой на Италия Гарибалди, около когото се били сплотили всички действително патриотични елементи на страната. Те искрено се радвали на всеки успех на гарибалдийците, на чиято героична борба са посветени няколко статии на Енгелс („Гарибалди в Сицилия“, „Гарибалди в Калабрия“, „Напредването на Гарибалди“ и други). Енгелс високо оценява революционната тактика на Гарибалди, бойния дух, самоотвержеността и безстрашието на гарибалдийците, които защищавали интересите на италианския народ. Енгелс характеризира Гарибалди като талантилив и смел вожд, като истински народен пълководец.

Разобличавайки машинациите на вътрешните и външните врагове на италианската революция, в статиите „Интересни новини от Сицилия. — Спорът на Гарибалди с Лафарина. — Едно писмо на Гарибалди“, „Положението в Прусия. — Прусия, Франция и Италия“ Маркс заклеймява антинародната политика на Кавур, който зад гърба на Гарибалди водел преговори с Наполеон III; той показва, че пътят на обединение на Италия под върховенството на Савойската династия, който Кавур натрапвал на италианския народ, водел само към ново заробване на италианския народ и към подчиняването на Италия от бонапартистка Франция.

Проучвайки задълбочено вътрешното положение в Русия, основоположниците на марксизма придавали огромно значение на движението на руските селяни за отменяване на крепостното право. Те гледали на това движение като на велико събитие, като на мощен резерв на европейската революция. В своите статии Маркс отбелязва изострянето на класовите противоречия в Русия преди реформата от 1861 г. В статията „Русия използва Австрия. — Варшавският конгрес“ той показва позицията на различните класи на руското общество във връзка с предстоящото отменяване на крепостното право в Русия, като подчертава стремежа на царското правителство да се споразумее с помещиците за сметка на потиснатата класа — селяните.

Маркс и Енгелс основавали своя анализ на международното положение върху действително научното изследване на икономическия живот на европейските страни. Като характеризира икономическото положение на Франция (в статиите „Положението във Франция“, „Новият сардински заем. — Предстоящи френски и

индийски заеми“, „Цените на зърнените храни. — Европейските финанси и военните приготовления. — Източният въпрос“, „Напрежението на паричния пазар“, „Финансовото положение на Франция“ и други), Маркс разкрива причините за упадъка на френското селско стопанство и на промишлеността в периода на Втората империя и показва, че противно на демагогските обещания на правителството на Наполеон III за подобряване на икономическото положение на страната, бонапартистският режим само разстроил финансите и икономиката на страната.

Като анализира състоянието на промишлеността в Англия и положението на английската работническа класа, Маркс разкрива картината на безмилостна капиталистическа експлоатация на работниците и техните деца, рисува нечовешките трудови условия („Състоянието на британската фабрична промишленост“). Той пише, че в Англия — страната на машините и парата — съществуват отрасли на промишлеността, в които напълно се е запазил ръчният труд. Преди всичко това са ония отрасли на промишлеността, които произвеждат предмети от първа необходимост. Тук, по думите на Маркс, работят „по наследен от най-старо време, невероятно сложен занаятчийски начин“ (виж настоящия том, стр. 563).

Отделяйки голямо внимание на националноосвободителното движение, Маркс и Енгелс с голям интерес следили борбата на полския народ. В разрешаването на полския въпрос по революционен път вождовете на пролетариата виждали основната предпоставка за разгромяването на царизма, който по онова време бил опора на реакцията в Европа, както и за обединението на Германия по демократичен път. Написаното от Маркс във връзка с полското въстание от 1863—1864 г. „Възвание на лондонското Просветно дружество на германските работници за Полша“ разкрива значението на полския въпрос за съдбините на Германия. Дълг на германската работническа класа, изтъква Маркс, е да се стреми към обединението на Полша.

В своята дейност основоположниците на марксизма винаги отделяли голямо внимание на икономическото развитие, на социалната и политическата борба в страните на американския континент, преди всичко в Съединените американски щати. Голям брой статии в настоящия том са посветени на такова важно събитие в историята на САЩ като Гражданската война от 1861—1865 г. Съвременници на тази война, Маркс и Енгелс първи дават в своите статии дълбок научен анализ на проблемите, свързани с Гражданската война в САЩ, и разкриват нейното световноисторическо значение. Повечето от статиите на тази тема били написани

от Маркс и били публикувани във вестник „Die Presse“ през 1861—1862 г. В статиите „Американският въпрос в Англия“, „Гражданската война в Северна Америка“ и „Гражданската война в Съединените щати“ Маркс всестранно изследва — въз основа на проучването на американски източници и литература — причините за възникването на гражданската война, определя характера и движещите сили на водещата се борба. В тези статии са доразвити и конкретизирани най-важните положения на историческия материализъм. Въз основа на богат конкретно-исторически материал Маркс показва, че Гражданската война в САЩ е закономерно следствие на продължителната борба между антагонистичните сили на промишления Север и робовладелския Юг; тази борба по думите на Маркс била „от половин век движещата сила на историята на Съединените щати“ (виж настоящия том, стр. 312).

Маркс и Енгелс разкриват истинската причина на войната между Севера и Юга, виждайки в нея борба между две социални системи: утвърдилата се в северните щати капиталистическа система на наеман труд и господстващата в южните щати система на робство, която била пречка за капиталистическото развитие на страната като цяло. Задълбоченият анализ на общественно-политическите отношения в Съединените щати през първата половина на XIX век позволил на Маркс да разкрие в своите статии такова сложно социално явление като американското плантационно робство, да покаже тясната му връзка със световния капиталистически пазар при запазване на докапиталистическите форми и методи на експлоатация. Маркс изтъква, че макар финансовата буржоазия и част от промишлената буржоазия на Севера, която се била обогатила от търговията с памук и други продукти на робския труд, да били заинтересовани от запазването на робството, по-нататъшното му съществуване ставало все по-несъвместимо с капиталистическото развитие на северните щати. Именно въпросът за робството, както неведнъж подчертава Маркс, съставлява същността на Гражданската война в САЩ: „Цялото движение, както се вижда, почиваше и почива на *въпроса за робството*. Не в смисъл, дали робите в съществуващите робовладелски щати трябва да бъдат незабавно освободени, или не, а дали 20-те милиона свободни жители на Севера трябва и занаят да се подчиняват на една олигархия от 300 хиляди робовладелци; дали огромните територии на републиката трябва да станат разсадници на свободни щати или на робство; най-после, дали националната политика на Съюза трябва да направи свой девиз въоръженото разпространение на робството в Мексико, Централна и Южна Америка“ (виж настоящия том, стр. 342).

Като определят отношението на европейския и американския пролетариат към Гражданската война в САЩ, основоположниците на марксизма изхождат от интересите на революционното движение в Европа и Америка, от перспективите за победа на пролетарската революция. Маркс и Енгелс смятат, че войната против робството на негрите в САЩ ще сложи началото на ера на подем на работническата класа, така както американската война за независимост в края на XVIII век откри ерата на подем на буржоазията. По този начин революционната война в Америка би могла да съдействува за подема на революционното движение в Европа и да стане предвестник на бъдещата пролетарска революция.

В статиите на Маркс и Енгелс по американския въпрос били доразвити великите идеи на интернационализма, които са един от най-важните идеологически принципи на партията на пролетариата. Маркс и Енгелс гледали на борбата против робството на негрите като на кръвно дело на трудещите се класи. Те неведнъж подчертават, че съществуването на робство в южните щати е пречка за успешното развитие на американското работническо движение. Докато трудът на черните носи позорното клеймо на робството, изтъкват те, не може да бъде свободен и трудът на белите, тъй като противопоставянето на една част от трудещите се на друга дава възможност на американската буржоазия да парализира всяко самостоятелно работническо движение в Съединените щати.

Основоположниците на марксизма отбелязват по-нататък, че запазването на робството на негрите в южните щати служи като основание за засилване на експлоатацията на „свободните“ работници на Севера, а една победа на робовладелците във войната и установяването на тяхно господство над целия Съюз биха свели цялата работническа класа до положението на безправни роби. Характеризирайки непримиримата враждебност на робовладелската олигархия към американското работническо движение, Маркс отбелязва, че още в този период идеолозите на робовладението „се опитваха да докажат не толкова правомерността на робството на негрите, колкото че цветът на кожата няма значение за същността на въпроса и че трудещите се класи навсякъде са създадени за робство“ (виж настоящия том, стр. 349).

С разрешаването на въпроса за робството основоположниците на марксизма тясно свързвали въпроса за свободното колонизиране на земите в западната и югозападната част на САЩ. Революционндемократическото разрешение на аграрния въпрос, както изтъква Маркс, се диктувало не само от изискванията на

по-нататъшното капиталистическо развитие на страната и от интересите на най-широките слоеве на фермерите, но и от интересите на американското работническо движение.

Маркс и Енгелс виждали основната задача на американската работническа класа в сплотяването на всички прогресивни сили, заинтересовани от пълното премахване на робството. Със статиите си в „New-York Daily Tribune“ и „Die Presse“ вождовете на пролетариата се стремели да съдействуват на борбата на революционно-демократичните сили на Севера за най-пълно и последователно разрешаване на поставените от войната задачи.

Като отбелязва прогресивния и революционен характер на войната от страна на Севера, Маркс още в първите си статии за Гражданската война в САЩ изтъква, че трябва да победи по-прогресивната социална система, а именно — северните щати. Същевременно той безпощадно разобличава страхливата политика на северноамериканската буржоазия, която стояла начело на антиробовладелската коалиция, но дълго време не се решава да провъзгласи отменяването на робството. В статиите „Отстраняването на Фримонт“, „Към критиката на положението в Америка“ и други Маркс остро критикува правителството на Севера, което се страхувало да придаде на войната характер на последователна и действително революционна борба против робството. Характеризирайки метода на водене на войната от Севера, в писмото си до Енгелс от 10 септември 1862 г. Маркс пише, че този метод е такъв, „каквото трябваше да се очаква от една *буржоазна* република, в която толкова дълго и суверенно цари измамата“. Като разкрива причините за първоначалните военни неуспехи на Севера, които се дължали на стремежа на буржоазията да води войната въз основа на споразумение с робовладелците, Маркс изтъква, че само революционните методи на водене на война могат да осигурят победата на северните щати.

Като червена нишка през статиите на Маркс и Енгелс минава мисълта за решаващата роля на народните маси в борбата за премахването на робството. Оттук и значението, което пролетарските революционери придавали на северните и северозападните щати с тяхното работническо и фермерско население — най-решителни противници на робството. Маркс очаквал настъпването на неизбежен прелом в хода на военните действия поради това, че „Нова Англия и Северозападът, които дадоха главния човешки материал на армията, са решени да наложат на правителството революционно водене на войната и да напишат на звездния флаг като боен лозунг: „Премахване на робството““ (виж настоящия том, стр. 533).

Основоположниците на марксизма придавали огромно значение на борбата на поробените негърски маси, в които те виждали естествени съюзници на Севера във войната с робовладелците от южните щати. Още в 1860 г. в писмо до Енгелс Маркс изтъква, че американското движение на робите е едно от най-великите събития в света. Маркс особено остро критикува американското правителство, загдето отказало да даде на негрите право да се сражават против робовладелците в армията на Севера. „Един полк, съставен от негри“ — пише Маркс в писмото си до Енгелс от 7 август 1862 г., — „ще упражни чудодейно влияние върху нервите на южняците“. Едно по-решително водене на войната, подчертава Енгелс, щеше да вдигне и белите бедняци от Юга — масата разорени и обезправени труженици, които ненавиждаха робовладелската олигархия, но се намираха в плен на расовите предразсъдъци.

В редица статии, написани през 1862 г., Маркс показва процеса на поляризация в управляващата републиканска партия под влияние на нарастването и сплотяването на силите, които били за незабавното премахване на робството („Аболиционистки демонстрации в Америка“, „Резултатите от изборите в северните щати“). Публикуваната за пръв път в Съчиненията статия „Резултатите от изборите в северните щати“ ярко характеризира измененията вътре в републиканската партия, принудена под натиска на широките народни маси да заеме по-решителна позиция по въпроса за освобождението на робите. Въз основа на анализа на резултатите от гласуването в отделните щати Маркс показва, че неуспехът на републиканците в изборите се дължал преди всичко на недоволството на фермерите от Северозапада от дотогавашните методи на водене на войната. Обобщавайки резултатите от първия етап на войната, Маркс пише: „Ние присъствувахме досега само на първото действие на гражданската война — война, която се водеше конституционно. Второто действие — воденето на войната *революционно* — тепърва предстои“ (виж настоящия том, стр. 533).

В статията „Събитията в Северна Америка“, която също се публикува за пръв път в Съчиненията, Маркс пламенно приветствува прокламацията на Линколн за освобождението на негрите роби, които принадлежали на плантаторите — участници в метежа. Този документ, „който разкъса старата американска конституция“, ознаменува преминаването към нов етап във войната — война по революционно. В статията се дава ярка характеристика на Линколн — човек, излязъл от народа, плебей. Маркс подчертава липсата на всякаква поза, фразьорство и лъжлив патос в неговите действия. Същевременно Маркс отбелязва буржоазната огра-

ниченост на някои декрети на Линколн и често го критикува за неговите колебания и нерешителност. При все това Маркс високо оценява неговата дейност, като подчертава, че „в историята на Съединените щати и на човечеството Линколн ще заеме място редом с Вашингтон“ (виж настоящия том, стр. 560).

В заключителните статии за Гражданската война в Америка — „Признаци за изчерпване на силите на южната Конфедерация“, „Английският неутралитет. — Положението в южните щати“, Маркс, изхождайки от задълбочен анализ на съотношението на класовите сили и възможностите на борещите се страни, показва ограничеността на материалните и човешки ресурси, засилването на центробежните сили в робовладелските щати и неизбежността на тяхното поражение.

Придавайки огромно значение на победата на Севера, Маркс същевременно подчертава умереността на програмата на американската буржоазия, непосредствената заинтересованост на търговската и финансовата буржоазия от запазването на остатъците от робството. Не е случайно, пише Маркс в статията за резултатите от изборите в северните щати, че именно град Ню Йорк, който е „център на американския паричен пазар и е пълен с ипотечарни кредитори на плантацията на Юга“, град, който „доскоро активно участвуваше в търговията с роби“, в навечерието и през време на Гражданската война в САЩ бе главната опора на демократическата партия, която се стремеше към компромис с робовладелците (виж настоящия том, стр. 573). Това указание на Маркс има извънредно важно значение за разбирането на по-нататъшния развой на събитията в Америка — запазването на расовата дискриминация, на националното и социално потисничество в САЩ, въпреки премахването на робството на негрите и победата на северните щати.

Голямо място в статиите на основоположниците на марксизма за Гражданската война в Америка заема осветляването на хода на военните действия. В написаните съвместно от Маркс и Енгелс статии „Гражданската война в Америка“ и „Положението на американския военен театър“, както и в други статии се разкрива важното за военната наука положение за влиянието на характера на войната върху методите на нейното водене. Маркс и Енгелс остро критикуват военно-стратегическия план на главнокомандувания армията на северняците Мак-Клелън (плана „Анаконда“) като чужд на самия характер на революционната война и порочен във военно отношение. В противовес на този план вождовете на пролетариата излагат свой стратегически план, съобразен с политическите и социалните цели на войната. Техният план се състоял в наанасянето на решителен удар с концентрирани сили върху жизне-

но важните центрове на противника и предвиждал на първо място заемането на щата Джорджия, в резултат на което територията на Конфедерацията би се оказала разделена на две части (виж настоящия том, стр. 498). За наложителна военна мярка Маркс и Енгелс смятали и прочистването на армията на Севера от реакционните офицери, които симпатизирали на южняците. По-нататъшният ход на войната напълно потвърдил правилността на предвиждането на основоположниците на марксизма. Взетите през втория етап на Гражданската война революционни мерки, необходимостта от които Маркс и Енгелс изтъквали през 1861 и 1862 г., осигурили прелом в хода на военните действия и окончателната победа на Севера.

Значителна част от тома образуват статиите, посветени на въпроса за влиянието на Гражданската война в САЩ върху международните отношения и вътрешното положение на страните в Европа и Америка. Разобличаването на тайните ходове на буржоазната дипломация, на реакционните замисли на господстващите класи по отношение на революционндемократическите и националноосвободителните движения било според основоположниците на марксизма една от най-важните задачи на пролетарските революционери. Когато във връзка със задържането на английския пощенски параход „Трент“ от американски военен кораб възникнала реална заплаха от въоръжен конфликт между Англия и Съединените щати, Маркс публикувал редица статии, в които разобличава външната политика на английската управляваща олигархия, която въпреки обявения от Англия неутралитет тайно поддържала метежниците южчяци и подготвяла въоръжена интервенция в полза на робовладелците. В статиите на Маркс „Англо-американският конфликт“, „Споровете около инцидента с „Трент““, „Вашингтонският кабинет и западните държави“ и други неопровержимо се доказват фалшът и лицемерието на аргументите, изтъквани от английските управляващи кръгове и техните лакеи на европейския континент с цел за разпалване на позорна война в защита на робовладелците. Статиите за англо-американския конфликт, които имали огромно значение за възпитанието на работническата класа в духа на интернационализма, учили пролетариата да умее да избратора и брани в международните конфликти своя собствена революционна линия.

Гледайки на активното въздействие на работническата класа върху външната политика на господстващите класи като на една от най-важните задачи на революционния пролетариат, като на част от общата борба за освобождението на трудещите се маси, Маркс и Енгелс високо оценявали антиинтервенционистките акции

на английската работническа класа. В статиите „Мнението на вестниците и мнението на народа“, „Работнически митинг в Лондон“ и „Антиинтервенционистки настроения“ Маркс показва, че английската работническа класа останала вярна на своя интернационален дълг, въпреки обстановката на шовинистично упоение, раздухвано от продажния Палмерстонов печат. Твърдостта на английската работническа класа, както подчертава Маркс, не могла да бъде сломена и от жестоките материални лишения, предизвикани от прекратяването на вноса на памук поради блокадата на южните щати. Като характеризира интернационалистическата позиция на английските работници, Маркс пише: „Английската работническа класа си спечели неувяхваща слава в историята, като отблъсна чрез ентузиазирани масови митинги нееднократните опити на господстващите класи да организират интервенция в полза на американските робовладелци, макар че продължаването на Гражданската война в Америка означава най-тежки страдания и лишения за един милион английски работници“ (виж настоящия том, стр. 587).

В статиите „Бедственото положение на работниците в Англия“ и „Митингите на гарибалдийците. — Бедственото положение на работниците от памучната промишленост“ Маркс рисува картината на покъртителната мизерия на безработните ланкаширски тъкачи, изхвърлени на улицата поради затварянето на много предприятия на памучнотекстилната промишленост. Като отбелязва, че „памучният глад“ бил от полза за английските фабриканти, тъй като допринасял за разпродаването на натрупаните в резултат на свръхпроизводството стоки, Маркс разобличава лицемерните опити на господстващите класи да обяснят бедственото положение на английските трудещи се изключително с влиянието на Гражданската война в САЩ и заклеймява жалката система на буржоазна благотворителност, която обричала работниците и техните семейства на гладна смърт. Маркс с негодувание пише за „необичайната разпра“ между поземлената и фабричната аристокрация за това, „кой от тях е изтискал най-много от работническата класа и кой от тях е най-малко длъжен да помогне за облекчаване на бедственото положение на работниците“ (виж настоящия том, стр. 553).

Маркс и Енгелс с голямо внимание следили пробуждането на политическата активност на английската работническа класа, която от периода на упадъка на чартисткото движение се намирала под силното влияние на трейдunionизма. Освен на акциите на работническата класа против намеса в Гражданската война в САЩ на страната на робовладелците Маркс придавал голямо значение и на народните демонстрации в Англия в защита на националнообединително-

то движение в Италия, против външнополитическите авантюри на Наполеон III („Митинг в защита на Гарибалди“ и др.).

На проблемите на международните отношения и колониалната политика на европейските държави е посветена и порелица от статии за англо-френско-испанската интервенция в Мексико (статите „Интервенцията в Мексико“, „Дебатите по адреса в парламента“ и др.). В тях Маркс разкрива истинските цели на участниците в така наречената „мексиканска експедиция“, които се прикривали с всевъзможни измислени фалшиви предлози, и разобличава колониалисткия характер на тази експедиция. Маркс нарича интервенцията в Мексико „едно от най-чудовищните начинания, които са били записани някога в летописите на международните отношения“ (виж настоящия том, стр. 370), и подчертава, че същинската цел на интервентите била да помогнат на мексиканските реакционери в борбата им против прогресивното правителство на Хуарес, вече признато по това време от цялата страна. Маркс изтъква, че непосредственият резултат от мексиканската експедиция, предприемана под претекст за борба с анархията, може да бъде и неизбежно ще бъде само отслабването на конституционното правителство, крепването на антинародната партия на клерикалите с помощта на френските и испанските шикове, разгарянето на вече стихналата гражданска война. В статиите, проникнати от чувство на дълбока симпатия към мексиканския народ и неговата освободителна борба, Маркс сурово заклеймява действията на интервентите, които вероломно започнали война против една миролюбива страна. Статиите за интервенцията в Мексико представляват ярка проява на непримиримата борба на Маркс и Енгелс против колониализма и националното потисничество, против експлоатацията и поробването на икономически изостаналите и зависими страни от по-развитите в капиталистическо отношение европейски страни.

Маркс посочвал на между народния пролетариат и друга опасност, свързана с англо-френско-испанската интервенция. Намесата на „европейския въоръжен ареопаг“ във вътрешните работи на американските държави била според Маркс „крайно средство“, към което Палмерстон и Бонапарт прибегвали в стремежа си да провокират въоръжен конфликт със Съединените щати. В статиите „Мексиканска бъркотия“, „Засилването на симпатиите в Англия“ и други Маркс разобличава стремежа на английските управляващи кръгове да използват събитията в Мексико като предлог, а територията на Мексико като плацдарм за намеса на Англия и Франция в Гражданската война в САЩ на страната на южните робовладелски щати.

Като разобличава авантюристическите замисли на Наполеон III във връзка с участието му в мексиканската експедиция, Маркс подчертава, че за Луи Бонапарт външните авантюри са средство за запазване на реакционния бонапартистки режим на Втората империя и начин за постигане на определени териториални отстъпки в Европа, по-специално в Швейцария. Същевременно Маркс отбелязва пряката заинтересованост на финансовите кръгове във Втората империя от мексиканската авантюра на Наполеон III, целта на която било създаването на френска колониална империя („Една международна афера Мирес“).

Като подчертава специално реакционната роля на Англия — инициатор на въоръжената интервенция в Мексико, Маркс смъква маската от английската буржоазна дипломация с нейното фарисейско лицемерие, жестокост по отношение на слабите, раболепие пред силните и пълно незачитане на международното право. Основоположниците на марксизма отбелязват във външната политика на английските управляващи кръгове в оня период несъмненото засилване на контрареволуционната роля, която буржоазно-аристократическа Англия отдавна играела в европейските работи. Превръщането на Англия в средата на XIX век в „работилница на света“ и стремежът ѝ да запази своя промишлен и колониален монопол неизбежно правели господстващите класи в Англия опора на всички реакционни движения не само в Европа, но и в целия свят.

Разобличавайки агресивната външна политика на европейските велики сили — Англия, Русия и Франция, насочена към смазване на националноосвободителните движения и поробване на чужди народи, Маркс бичува колонизаторската политика на правителството на Палмерстон в Китай, Индия, Персия, Афганистан и други страни. Въз основа на цифри и факти Маркс доказва, че завоевателната война на Англия и Франция в Китай през 1860 г., окупирането на Сирия от Франция през същата година, които управниците на тези страни осъществявали зад гърба на своите народи, имали грабителски характер.

В тома се публикуват редица статии по военни въпроси. Повечето от тях са посветени на обобщаването на опита от Гражданската война в Америка. Развивайки учението за войната, Енгелс показва решаващата роля на народните маси, значението на моралния фактор във военните действия. Енгелс внимателно следял развитието на военната техника, смятайки, че Гражданската война в САЩ е създала в това отношение цяла епоха. Той подчертава връзката между военната техника и развитието на тактиката, зависимостта на развитието на въоръжението от промените в начина на производство.

Редицата трудове на Енгелс по военните въпроси, публикувани в тома, представляват съществено допълнение към неговите статии, написани за „Новата американска енциклопедия“ през 1857—1860 г. и публикувани в 14 том на настоящото издание: В статиите „История на винтовката“, „За набразденото оръдие“, „Френската лека пехота“ и други Енгелс разглежда от позициите на историческия материализъм процеса на усъвършенствуването на видовете оръжие и на развитието на тактиката в различните страни. Серията от статии, публикувани в английското списание „The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire“, съдържат дълбок анализ и критика на организацията и системата на военната подготовка на английските доброволчески части. На въпроса за классовия състав на доброволческите войски е посветена напечатаната в „New-York Daily Tribune“ статия на Енгелс „Английските доброволчески войски“. Незавършеният ръкопис на Енгелс „Кинглек за сражението при Алма“ развенчава създадената от английската буржоазна историография легенда за непобедимостта на английските войски и за техните мними подвизи през време на Кримската война. Трудът на Енгелс, основан върху редица руски източници, оценява по достойнство героичната съпротива на руските войски през време на Кримската война.

Военноисторическите трудове на Енгелс, публикувани в настоящия том, са важен източник за изучаване на марксисткото учение за войната, армията и военното изкуство. Тези трудове представляват съществен принос в развитието на марксистката военна наука и на действително научната история на военното изкуство.

*
* *
*

В настоящия том са включени 15 статии на Маркс и Енгелс, които не влизат в първото издание на Съчиненията им на руски език. Някои от тях са били публикувани в руски превод в различни съветски издания. Статиите „Положението във Франция“, „Настроенията в Берлин“, „Гарибалди в Сицилия. — Положението в Прусия“, „Британската търговия“, „Маршал Бюжо за моралния фактор в боя“, „Моско Фулд“, „Новини от Америка“, „Статистически данни за железопътните линии“, „Из Англия“, „Бронираниите и бронеломните кораби и Гражданската война в Америка“, „Протестът на Ръсел против американската грубост. — Повишаването на цените на зърнените храни. — Положението в Италия“, а също така и втората част от статията на Маркс „Приготвления за бъ-

деща война на Наполеон на Рейн“ и документите, включени в приложенията, се публикуват на руски за пръв път.

Повечето статии, поместени в тома, са били публикувани без подпис. Но авторството на по-голямата част от тях се потвърждава от кореспонденцията между Маркс и Енгелс, от специалните бележки на редакциите на някои вестници, в които са били публикувани техните статии, както и от други документи.

Откритите в текста на „New-York Daily Tribune“, „Die Presse“ и другите вестници явни печатни грешки в собствени и географски имена, цифрови данни, дати и т. н. са поправени въз основа на проверка по източниците, от които са се ползували Маркс и Енгелс.

Заглавията на статиите и кореспонденциите на Маркс и Енгелс са дадени така, както са били публикувани във вестниците. В случаите, когато в оригинала липсва заглавие и последното е дадено от Института по марксизъм-ленинизъм, пред заглавието е поставена звездичка.

*Институт по марксизъм-ленинизъм
при ЦК на КПСС*

К.МАРКС
Ф.ЕНГЕЛС

ЯНУАРИ 1860 — СЕПТЕМВРИ 1864

К. МАРКС

ПОЛОЖЕНИЕТО ВЪВ ФРАНЦИЯ¹

Париж, 17 януари 1860 г.

Луи Наполеон възприе фритредерската вяра и е готов да възвести настъпването на нова ера на мир. Той сега едва ли ще пропусне случая да стане член на сектата на квакерите² и 1860 годична ще бъде отбелязана в анализите на европейската история като първата година на златния век. Тези сензационни новини, които бяха публикувани в целия лондонски печат, дължат своя произход на едно писмо на Луи Наполеон, публикувано в „Moniteur“³ на 15 януари 1860 г. и адресирано до държавния министър г. Фулд. Първият резултат от публикуването на това писмо бе падането на курса на държавните ценни книжа в Париж и повишаването на курса на тези книжа в Лондон.

Налага се преди всичко да изследваме подробно *corpus delicti**, т. е. императорското писмо, върху което трябва да се изгради цялата надстройка на новата ера. Луи Бонапарт съобщава на г. Фулд, че „е настъпил моментът, когато ние трябва да съсредоточим вниманието си върху средствата за по-нататъшното развитие на различните отрасли на националното богатство“. Почти аналогични съобщения се появиха в „Moniteur“ през януари 1852 г., когато държавният преврат откри ерата на *Crédit Mobilier*, *Crédit Foncier* и на другите *Crédits ambulants*⁴. Но това не е всичко. От тази богата със събития епоха насащам всеки годишен финансов отчет, публикуван под покровителството на френския самодържец, прави всичко възможно да подчертае и да докаже с огромен брой официални цифри факта, че Империята е удър-

* — вещественото доказателство. *Ред.*

жала своите обещания и че при нейното грижливо управление всички отрасли на националното производство действително *вече* са се развили неимоверно.

И ето че ние сме в затруднение. Или изявленията, направени по време на държавния преврат, са били преждевременни, а финансовите отчети, публикувани след държавния преврат — фалшиви, или сегашните изявления представляват чиста измама.

Във всеки случай безспорно е едно: по собственото признание на новия императорски манифест икономическите изгоди, които френското общество трябваше да получи от възкресяването на бонапартизма, се отнасят не към миналото, а към бъдещето. Да видим прочее с помощта на какви нови трикове ще бъдат осъществени тези благодетелни икономически преобразувания.

Преди всичко Луи Бонапарт съобщава на г. Фулд, който навярно е бил малко учуден от дълбокото откритие на своя господар, че „нашата външна търговия трябва да се развива чрез размяната на продукти“ — действително изумителен труизъм. Тъй като външната търговия се състои в размяната на национални продукти срещу чуждестранни продукти, не може да се отрече, че за да се развива френската външна търговия, е необходимо да се разширява размяната на френски продукти. Главният резултат, който Луи Наполеон очаква от планираното от него ново разрастване на френската външна търговия през последните деблагодостоянието сред работническата класа“, чието положение, както мълчаливо признава героят на държавния преврат и както показват съвременните френски писатели (виж например произведенията на покойния г. Колен⁵), видимо се е влошило през последните десет години. За съжаление един немаловажен факт прави впечатление и на най-повърхностния наблюдател. От 1848 до 1860 г. френската външна търговия *вече* направи огромна крачка напред. Докато в 1848 г. тя възлизаше на 875 милиона франка, в 1859 г. тя се увеличи повече от два пъти. Увеличението на търговския обмен с повече от 100% за един кратък период от десет години е почти безпрецедентно явление. Причините, които предизвикаха това увеличение, могат да бъдат открити в Калифорния, Австралия, Съединените щати и в други страни, но съвсем не в архивите на Тьйлери⁶. При това се оказва, че въпреки огромното развитие на френската външна търговия, е „разпространяване на сет години, причините за което трябва да се търсят в коренните изменения на световните пазари — изменения, които далеч не подлежат на дребнавия контрол на френската полиция, — поло-

жението на народните маси във Франция не се е подобрило. Следователно, трябва да са действували някакви сили, достатъчно мощни, за да ликвидират естествените резултати от развитието на търговията. Ако с развитието на френската външна търговия можем да си обясним привидната лекота, с която Втората империя си позволяваше да върши своите екстравагантни разхишения. бедственото положение на народа, въпреки удвоения износ, ни показва на каква цена е била купена тази лекота. Ако империята не би могла да просъществува *при отсъствието* на такова развитие на френската външна търговия, то на свой ред това развитие на търговията не може да донесе очакваните плодове именно *поради наличието* на Империята.

След като австрийският император унищожи с указ дефицита в своята държава, защо Луи Наполеон да не увеличи чрез друг указ френската външна търговия? Но той предчувства някои пречки по своя път.

„Ние трябва преди всичко“ — казва той — „да подобрим нашето селско стопанство и да освободим нашата промишленост от всички вътрешни пречки, които я държат на по-ниско стъпало“.

Че е крайно необходимо да се подобри положението на френското селско стопанство — това постоянно повтарят френските икономисти. Но как Луи Наполеон възнамерява да постигне това? Преди всичко той ще отпусне на селското стопанство заеми срещу умерена „лихва“. Както е известно, във френското селско стопанство са заети повече от две трети от френската нация. Ще обложи ли Луи Наполеон с данъци останалата трета от населението, за да отпусне на мнозинството от нацията заеми „срещу умерена лихва“? Тази идея е толкова абсурдна, че не си струва да се спираме на нея. От друга страна, признатата цел на неговите *Crédits Fonciers* е да насочва заемния капитал към селото. Единственият резултат, който те успяха да постигнат бе не подобряването на селското стопанство, а разоряването на дребните стопани и ускоряването на концентрацията на поземлените владения. В крайна сметка ние тук отново сме изправени пред старата изтъркана панацея — кредитните учреждения. Никой няма да отрече, че Втората империя ознаменува епоха на развитието на френския кредит, че в това отношение тя прекали и че със своя собствен кредит загуби способността да насърчава кредита. Единственото нововъведение тук, изглежда, е обстоятелството, че след като полуофициалният кредитен апарат се разрасна и износи до крайна степен, Луи Бонапарт мечтае сега да превърне самото

правителство в заемна кантора. Тъй като всеки подобен опит поради самата си същност крие огромни опасности, той ще се провали също тъй неизбежно, както се провалиха неговите зърнохранилища, чието предназначение бе да повишат цените на зърнените храни. Пресушаването, напояването и разчистването на земите — това са сами по себе си много добри мероприятия, но те могат да доведат само до увеличаване на количеството на селскостопанските продукти. Те не могат да повишат цените на тези продукти, нито си поставят такава цел. Следователно дори Луи Бонапарт да намери по някакъв чудодееен начин средствата, необходими за такова подобряване на селското стопанство в национален мащаб, как ще могат тези мерки да сложат край на обезценяването на селскостопанските продукти, под чието бреме френският селянин пъшка през последните пет години? Затова Луи Наполеон възнамерява да пристъпи към системно подобряване на средствата за съобщение. Хладнокръвието, с което ни се съобщава това, надхвърля дори характерната Бонапартова наглост. Достатъчно е да хвърлим поглед върху развитието на железопътните линии във Франция от 1850 г. насам. От 1845 до 1847 г. годишният разход за тези „средства за съобщение“ е възлизал на около 175 милиона фр.; от 1848 до 1851 г. — на около 125 милиона франка; от 1852 до 1854 г. — на близо 250 милиона фр. (два пъти повече, отколкото разходите през 1848—1851 г.); от 1854 до 1856 г. — на близо 550 милиона фр., от 1857 до 1859 г. — на около 500 милиона франка. В 1857 г., когато избухна общата търговска криза, френското правителство бе ужасено от мисълта за това, колко колосални бяха сумите, все още необходими за строените се железопътни линии, както и сумите, за чието изразходване имаше вече решение. То забрани на железопътните компании да привличат нов капитал чрез издаване на акции, облигации и т. н. на сума повече от 212 500 000 фр. годишно, забрани основаването на нови компании и установи определени ограничения на ежегодните строителни работи. И след всичко това Луи Бонапарт говори така, като че ли железопътните линии, каналите и пр. предстои тепърва да бъдат изобретени! Принудителното намаляване на таксите за пътуване по каналите, за което той намеква, е операция, която безспорно ще доведе до нарушаване на държавните контракти и ще предизвика отлив на капиталите, вложени в тези предприятия; следователно тази мярка в никакъв случай няма да привлече нови капитали в тези отрасли. Най-после, за да се намери пазар за селскостопанските продукти, предвижда се да се стимулира фабричната промишленост. Но както вече видяхме, фабричната промишленост постигна огромни успе-

хи при Втората империя и при все това, въпреки безпрецедентното увеличение на износа, колосалното развитие на железопътния транспорт и другите средства за съобщение и прекомерното разширение на една кредитна система, непозната по-рано във Франция, френското селско стопанство се намира в упадък и френските селяни се разоряват. Как да се обясни това странно явление? Фактът, че дългосрочните държавни заеми се увеличават всяка година с 255 милиона фр. — да не говорим за кръвния данък, който селяните плащат на армията и флотата, — дава изчерпателен отговор на този въпрос. Самата империя е огромен вампир, чието бреме расте по-бързо, отколкото производителните сили на френската нация.

Ако отстраним всичко, което е празен брътвеж или фантазорство, предписанията на Луи Бонапарт, отнасящи се до френската промишленост, се свеждат до отменяване на митата върху вълната и памука и до последователното намаляване на митата върху захарта и кафето. Всичко това е много хубаво, но нужно е цялото лековерие на английските фритредери, за да могат подобни мерки да бъдат наречени свобода на търговията. Всеки, който е запознат с политическата икономия, много добре знае, че отменяването на митата върху селскостопанските суровини е главният пункт в доктрината на меркантилистите от XVIII век. Тези „вътрешни пречки“, които тегнат над френското производство, са нищо в сравнение с *ostrois**, които разделят Франция на толкова независими области. колкото градове има в нея, парализират вътрешната размяна и пречат за създаването на благосъстояние. Гъй като смущават потреблението на страната. Но тези *ostrois* се увеличиха при режима на империята и ще продължават да се увеличават. Намаляването на митата върху вълната и памука се проектира да бъде компенсирано с премахване на амортизационния фонд, като по такъв начин бъде премахната последната, марка и чисто номинална пречка за нарастването на държавния дълг.

От друга страна, горите ще бъдат изсечени, хълмовете изравнени и блатата пресушени с кредит от 160 милиона фр. (на колкото се твърди, че възлизал неизразходваният остатък от последните военни заеми), разпределен за период от три години, което прави средно по-малко от 54 милиона фр. годишно. Но само издигането на насип край Лоара, за което така тържествено възвестиха преди пет години императорският Калиостро и за което отго-

* — митата върху внасяните в града предмети за широко потребление.

гава повече не се е споменавало, би погълнало цялата тази сума за по-малко от три месеца. Но какво остава в такъв случай от манифеста? „Настъпването на ера на мир“, като че ли тя още отдавна не бе провъзгласена в Бордо. „L'Empire c'est la paix“⁷.

*Написано от К. Маркс на 17 януари 1860 г.
Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 5862 от 7 февруари 1860 г.*

*Печата се по текста на вестника
Превод от английски*

К. МАРКС

АНГЛИЙСКАТА ПОЛИТИКА

Лондон, 27 януари 1860 г.

Между въпросите, засегнати в дебатите по парламентарния адрес, най-интересни бяха въпросите за третата война с Китай, търговския договор с Франция и усложненията в Италия⁸. Трябва да се има предвид, че китайският въпрос е не само международен, но и конституционен въпрос от жизнено значение. Втората война с Китай⁹, предприета по самоволната заповед на лорд Палмерстон, най-напред доведе до вота на недоверие към неговия кабинет, а след това и до разтуряне на камарата на общините; от новата камара, въпреки че бе избрана в състав, благоприятен за Палмерстон, нито веднъж не бе поискано да отмени постановлението на своята предшественица. И досега втората китайска война на лорд Палмерстон си остава осъдена с присъда на парламента. Но това още не е всичко.

На 16 септември 1859 г. в Англия се получи съобщението за поражението при Байхе. Вместо да свика парламента, лорд Палмерстон се обърна към Луи Бонапарт и влезе в преговори с този самодържец за нова англо-френска експедиция против Китай. По думите на лорд Грей

„в продължение на три месеца английските пристанища и арсенали се огласяваха от шумни приготовления; вземаха се мерки за изпращане в Китай на артилерия, бойни припаси и канонерки, както и ня не по-малко от 10 000 души сухопътни войски в допълнение на морските сили.“

И след като по този начин страната се оказва почти въввлечена в нова война — от една страна, по силата на договора с Франция, от друга — поради значителните разходи, извършени

без всякакво предварително уведомление на парламента, — от последния, след възобновяване на неговата сесия, хладнокръвно се иска „да благодари на нейно величество, загдето го е уведомила за случилото се и за извършените приготовления за експедиция в Китай“. Би ли могъл самият Луи Наполеон да разговаря на друг език със своя собствен *Corps Législatif**, или император Александър — със своя сенат?

При обсъждането на адреса в камарата на общините в 1857 г. сегашният канилер на съкровището г. Гладстон, говорейки за войната с Персия, с възмущение се провикна:

„Без да се опасявам от възражения, дължа да заявя, че практиката да се започват войни без предварително уведомяване на парламента се намира в пълно противоречие с *установената практика* в нашата страна; тя *представлява опасност за конституцията и категорично налага налагането на камарата на общините*, за да направи съвършено невъзможно повтарянето на един *толкова опасен прецедент*.“

Лорд Палмерстон не само повтори „толкова опасния за конституцията“ прецедент; той не само го повтори този път със съдействието на фарисея г. Гладстон, но сякаш желаейки да изпробва доколко безотговорно може да бъде правителството, използвайки правата на парламента против короната, прерогативите на короната против парламента и привилегиите и на двата против народа, има дързостта да повтори този опасен прецедент в същата сфера на дейност. След като една негова китайска война бе осъдена от парламента, той предприема нова китайска война напук на парламента. И въпреки това само един човек в двете камари намери в себе си достатъчно смелост, за да встане против тази правителствена узурпация; и — което е интересно — този единствен човек принадлежи не към демократическата, а към аристократическата част на законодателното събрание. Този човек е лорд Грей. Той внесе поправка към адреса в отговор на тронното слово на кралицата в смисъл, че не е трябвало да се подготвя експедицията, преди да е било поискано мнението на двете камари на парламента.

Начинът, по който бе посрещната поправката на лорд Грей както от страна на представителя на управляващата партия, така и от страна на лидера на опозицията на нейно величество, е твърде характерен за бързо назряващата политическа криза в представителните учреждения на Англия. Лорд Грей призна, че формално короната има прерогативата да започва войни, но тъй като на министрите е забранено да изразходват макар и един фартинг

* — Законодателен корпус. *Ред.*

за каквото и да било без предварителната санкция на парламента, законът и практиката на конституцията изискват отговорните представители на короната да не предприемат каквато и да било военна експедиция, без да уведомят предварително парламента и без да поискат от последния да вземе мерки за посрещане на разходите, които биха могли да бъдат необходими за тази цел. Следователно, ако този съвет на нацията сметне за необходимо, той би могъл още в самото начало да претовърти всяка несправедлива или неразумна от политическа гледна точка война, замислена от кабинета. Негова светлост даде след това няколко примера, за да покаже колко строго са били спазвани тези правила в миналото. Когато в 1790 г. няколко английски кораби били задържани от испанците край северозападния бряг на Америка, Пит представил на двете камари кралско послание, което ги призовавало да гласуват кредити за посрещане на евентуалните разходи. Друг път, през декември 1826 г., когато дъщерята на дон Педро* се обърнала към Англия с молба за помощ против Фердинанд VII Испански, който се готвел да нахлуе в Португалия, за да подкрепи дон Мигел, Канинг представил подобно послание, с което уведомявал парламента за същността на въпроса и за размера на евентуалните разходи. В заключение лорд Грей открито намекна, че правителството се е осмелило да събира от страната данъци без съгласието на парламента, тъй като извършените вече големи разходи трябва да са били покрити по един или друг начин и тъй като те не можели да бъдат покрити, без да се посегне на паричните кредити, предназначени за свършено други цели.

Какъв отговор получи лорд Грей от кабинета? Херцог Нюкясъл, който на времето пръв оспори законността на втората китайска война на Палмерстон, отговори, че, първо, „през последните години се създаде твърде полезна практика изобщо да не се правят каквито и да било поправки към адреса, освен когато се касае за постигането на някакви важни *партийни цели*.“ Следователно, тъй като лорд Грей не се ръководи от каквито и да било фракционни мотиви и не претендира да изгони някой от министрите, за да заеме неговото място, то какво — това херцог Нюкясъл съвсем не може да разбере — искал той да постигне, нарушавайки тази „твърде полезна практика през последните години“? Не е ли приумица от негова страна да си въобразява, че камарата ще си троши копията в името на нещо друго освен на висши партийни цели? Второ, нима не е известно, че конституци-

* — Мария II да Глория. *Ред.*

онната практика, толкова грижливо спазвана от Пит и Канинг, многократно е била нарушавана от лорд Палмерстон? Нима този благороден виконт не води на своя глава войната в Португалия в 1831 г., в Гърция — в 1850 г. и — както би могъл да прибави херцог Нюкясъл — войните в Персия, Афганистан¹⁰ и много други страни? Защо тогава, след като в продължение на 30 години парламентът е позволявал на лорд Палмерстон да узурпира правото да обявява война, да сключва мир и да въвежда данъци, защо в такъв случай той трябва изведнъж да скъса със своята дългогодишна традиция на раболепничене? Конституционният закон може да е на страната на лорд Грей, но затова пък правото на давност несъмнено е на страната на лорд Палмерстон. Защо именно сега благородният виконт трябва да бъде призоваван да даде отчет за своите действия, след като никога преди той не е бил наказван за подобни „полезни“ нововъведения? Всъщност херцог Нюкясъл се държа така, като че ли искаше да покаже, че проявява снизхождение към лорд Грей, като не го обвинява направо в бунт заради неговия опит да унищожи осветената от давността привилегия на лорд Палмерстон да се разпорежда по свое усмотрение и като със своя собственост с военните сили и с финансите на Англия.

Също тъй оригинален бе начинът, по който херцог Нюкясъл се опита да обоснове законността на експедицията по Байхе. Съществува англо-китайски договор от 1843 г., по силата на който Англия се ползува с всички права, които Небесната империя дава на най-облагоприятствуваните нации.¹¹ На свой ред Русия в неотдавнашния си договор с Китай получи правото да плава по течението на Байхе.¹² Следователно по силата на договора от 1843 г. Англия също имала правото да плава по тази река. На това, каза херцогът, той може да настоява, „без да прибегва до каквато и да било подробна аргументация“. И как още! От една страна, тук имаме едно досадно обстоятелство: договорът с Русия бе само ратифициран и следователно влезе в сила едва след катастрофата при Байхе. Но това е само малка *hysteron proteron**. От друга страна, общоизвестно е, че в условия на война се прекратява действието на всички съществуващи договори. Ако в момента на експедицията по Байхе англичаните са се намирали в положение на война с китайците, те, разбира се, не са могли да се позовават нито на договора от 1843 г., нито изобщо на какъвто и да било друг договор. Ако те не са се намирали в поло-

* — грешка, която се състои в приемането на следващото и по-късното (*hysteron*) за първично и предшествуващо (*proteron*); изопачаване на действителната последователност. *Ред.*

жение на война, това значи, че кабинетът на Палмерстон е взел инициативата да започне нова война без санкцията на парламента. За да избегне втората част на дилемата, бедният Нюкясъл твърди, че от бомбардирането на Кантон¹³ насам през последните две години „Англия *никога* не е била в мир с Китай“. Следователно правителството само е продължавало военните действия, без да ги е възобновявало, и по този начин Нюкясъл, без да прибегва до специална аргументация, може да се позовава на договори, които имат сила само в мирно време. А за да засили още повече ефекта от тази странна диалектика, шефът на кабинета лорд Палмерстон същевременно твърди в камарата на общините, че Англия през всички тези години „*никога* не е водила война с Китай“. Тя не водела война и сега. Наистина Кантон беше бомбардиран, катастрофата при Байхе и англо-френските експедиции са факт, но война не е имало, тъй като война не е била обявявана и тъй като и досега китайският император* разрешава преговорите в Шанхай да продължават по обикновеному. Самия факт, че по отношение на китайците Палмерстон наруши всички узаконени международни норми за водене на война, той сега привежда като оправдание да не съблюдава и конституционните норми по отношение на английския парламент, докато неговият представител в камарата на лордовете граф Гренвил, „засягайки въпроса за Китай“, пренебрежително заявява, че *консултирането на парламента от правителството по този въпрос*“ е „чиста формалност“. Консултирането на парламента от правителството било чиста формалност! В такъв случай по какво ще се отличава английският парламент от френския *Congrès Législatif*? Във Франция поне на мястото на нацията се осмелява да се постави един човек, който минава за наследник на един национален герой, човек, който освен това открито поема върху себе си целия риск на подобна узурпация. В Англия обаче някакъв второстепенен деец, някакъв немощен карьерист, някакво безлично нищожество от един така наречен кабинет, разчитайки на слабостта на парламентарната мисъл и на дезинформиращия брътвеж на анонимния печат, без да вдига шум, без какъвто и да било риск за себе си, тихомълком се домогва до неограничена власт. Сравнете, от една страна, вълненията, предизвикани от един Сула¹⁴, и, от друга — мошенническите „делови“ маневри на един управител на акционерна банка, секретар на благотворително дружество или енорийски служещ, и вие ще разберете разликата между императорската узурпация във Франция и правителствената узурпация в Англия! Лорд Дер-

* — Сян-Фин. Ред.

би, разбирайки много добре, че двете фракции са еднакво заинтересовани от запазването на едно безсилно и безотговорно правителство, разбира се, не може „да се съгласи с благородния граф (Грей) в неговата сурова характеристика на *грешките* на правителството“. Той би могъл отчасти да се съгласи с оплакването на лорд Грей, че „правителството е трябвало да свика парламента, за да вземе неговото мнение по китайския въпрос“, но той „несъмнено не би подкрепил Грей, ако последният поиска поправката му да бъде поставена на гласуване“.

В резултат поправката не бе поставена на гласуване и целите дебати по китайската война в двете камари се превърнаха в поток от забавни комплименти на двете фракции по адрес на адмирал Хоуп, загдето така блестящо погребва английските войници в тинята.

*Написано от К. Маркс на 27 януари 1860 г.
Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 5868 от 14 февруари 1860 г.*

*Печата се по текста на вестника
Превод от английски*

К. МАРКС

НОВИЯТ ДОГОВОР МЕЖДУ ФРАНЦИЯ И АНГЛИЯ

Лондон, 28 януари 1860 г.

Търговският договор с Франция ще бъде внесен за разглеждане в камарата на общините не по-рано от 6 февруари. Но от това, което се изясни през време на дебатите по адреса, от наметките на френските вестници и от разпространяваните в Лондон и Париж слухове вече можем, въпреки тържествените предупреждения на г. Гладстон, да се осмелим да дадем известна обща оценка на това „мило подставено дете“.¹⁵ В понеделник, 23 януари, договорът бе надлежно подписан в Париж; негови кръстници от френска страна бяха министърът на търговията Руе и Барош — *ad interim** министър на външните работи, а от страна на Англия тези функции изпълниха лорд Каули и г. Кобден. Това, че бившият сенсимонист г. Мишел Шевалие е взел участие в цялата тази работа и че цяла Франция изказва съжаление, загдето Луи Наполеон не е проявил достатъчно такт, като не е дал възможност на тази забележителна личност (т. е. на г. Шевалие) да постави своя подпис под договора редом с подписа на своя „английски *confère***“ — е новина, която самата „забележителна личност“ е благоволила да съобщи в Лондон и да публикува в различни фритредерски органи. Но вестниците не знаят, че главното действащо лице от френска страна беше *реге**** Анфантен, бивш

* — временно изпълняващият длъжността. *Ред.*

** — колега. *Ред.*

*** — отец. *Ред.*

първосвешеник на сенсимонизма. Не е ли наистина чудно, че всички тези сенсимонисти, като се почне от рѐге Анфантен и се свърши с Исак Перейра и Мишел Шевалие, бяха превърнати в главните икономически стълбове на Втората империя? Но да се върнем към „английския *сопгѐре*“ на г. Шевалие, бившия ланкаширски фабрикант, който, разбира се, бе доста поласкан от честта да може да постави собственоръчно подписа си под един международен договор. Ако вземем под внимание обстоятелството, че договорите, основани върху принципите на взаимността, и търговските договори изобщо, с изключение на договорите с варварите, са били винаги гръмко порицавани от английските фритредери начело с г. Кобден като най-лоша и най-вероломна форма на протекционизма; ако вземем освен това под внимание, че настоящият договор, дори от гледна точка на взаимността, изглежда доста абсурдно съглашение; ако най-после преценим надлежно политическите цели и задачи, които този договор има за цел да прикрие, публиката ще бъде може би склонна да съжали г. Ричард Кобден като невинна жертва на някаква Палмерстонова машинация. Но медалът има и обратна страна. Както е известно, като възнаграждение за своята успешна кампания против житните закони¹⁶ г. Кобден получи някога от благодарните фабриканти около 60 000 фунта стерлинги. Г-н Кобден вложи този капитал в американски акции, но в резултат на кризата от 1857 г. загуби почти всичко. Надеждите, които той още хранеше; заминавайки за Съединените щати, се оказаха измамни. Г-н Кобден се върна в Англия разорен. За организиране на национална подписка бе необходим някакъв национален предлог, някакво начинание, което да може да се надуе, за да може г. Кобден още веднъж да бъде представен като ангел-хранител на Обединеното кралство, „осигуряващ изобилие и покой на милиони скромни семейства“. Тази именно роля изигра англо-френският договор и както ще узнаете от провинциалните вестници, една нова подписка на сума 40 000 ф. ст., която трябва да обезщети великия апостол на свободната търговия за неговите загуби в Америка, вече се провежда, срещайки голямо „съчувствие“. Няма никакво съмнение, че ако например Дизраели внесеше в камарата на общините подобен договор, г. Кобден, начело на фритредерите, би предложил да бъде гласувано недоверие на един кабинет, който се опитва да върне законодателството към най-фаталните заблуждения на непросветеното минало.

От приложената таблица можете да си създадете представа за количеството на покровителствените мита, които са били събрани през 1858 г. в Англия от френските стоки.

Стоки	Мита ф. ст.
Кошничарски изделия	2 061
Масло	7 159
Порцелан и порцеланови изделия	1 671
Стенни часовници	3 928
Кафе	4 311
Яйца	19 934
Шевии	5 572
Изкуствени цветя	20 412
Плодове	7 347
Дантели	1 858
Ботуши, обувки и др. кожени изделия.....	8 883
Ръкавици	48 839
Музикални инструменти	4 659
Машинно масло.....	2 369
Книжни тапети	6 713
Плетена слама за шапки и пр.....	11 622
Коприени тъкани	215 455
Коняк и други спиртни напитки.....	824 960
Захар	275 702
Чай	14 358
Тютюн	52 696
Ръчни часовници.....	14 940
Вино	164 855

Повечето от събраните по този начин мита са били покровителствени мита, като например митата върху кошничарските изделия, стенните часовници, дантелите, обувките, ръкавиците, копринените тъкани и т. н. Други мита, като например митата върху коняка и т. н., са били по-високи от акцизите в Англия върху британските спиртни напитки и поради това също са имали протекционистки характер. Дори обикновените фискални такси, като например акциза върху виното, последователният фритредер би могъл да смята за покровителствени мита, тъй като е почти невъзможно да се събират мита за чуждестранна стока, без в същото време да се оказва покровителство на подобна, макар и не тъждествена стока на вътрешния пазар. Така например митото върху чуждото вино може да се разглежда като покровителствено мито по отношение на местната бира и т. н. По силата на току-що сключения договор всички английски мита върху френските стоки ще бъдат незабавно отменени, а митата върху ракията, виното и другите стоки ще бъдат приравнени към английските акцизи или към ония мита, които сега се събират от подобни продукти (например от вината), внасяни от британските колонии. От друга страна, измененята в тарифата от френска страна ще бъдат окончателно въведени не по-рано от октомври 1861 г., както личи от следното съобщение, взето от един френски правителствен вестник:

- 1 юли 1860 г. — отменят се вносите мита върху памука и вълната.
- 1 юли 1860 г. — към английските каменни въглища и кокс се прилага белгийската тарифа.
- 1 октомври 1860 г. — вместо съществуващите мита върху желязото се въвежда мито от 7 франка на 100 килограма.
- 31 декември 1860 г. — понижават се митата върху вносните машини.
- 1 юни 1861 г. — отменя се забраната на вноса на кълчища и тъкани от коноп и се установяват мита, които да не надвишават 30%.
- 1 октомври 1861 г. — отменят се всички останали забрани за внос, въвеждат се покровителствени мита *ad valorem** за петгодишен срок и ненадвишаващи 25% след този срок.

С изключение на намаляването на митото върху английските каменни въглища до размерите, в които то сега се събира от белгийските каменни въглища, всички привидни отстъпки, направени от Франция, имат изглежда твърде двусмислен характер. Така например цената на един тон чугун № 1 (уелски) е сега 3 ф. и 10 шил., а френското мито върху него ще бъде приблизително още 3 фунта. Лондонският „Economist“¹⁷ признава, че 30-процентното мито *ad valorem* върху предметите, чийто внос досега е бил забранен, ще има всъщност протекционистки характер. Доколкото намаляването на митата върху английските стоки — действително или привидно — се отлага за в бъдеще, английското правителство играе всъщност ролята на застрахователно дружество, което гарантира на Луи Наполеон запазването на властта в продължение на този срок. Истинската тайна на този търговски договор обаче се състои именно в това, че „това изобщо не е търговски договор“, а чиста измама, целеша да обърка търговския ум на Джон Бул и да прикрие един хитро скроен политически план; тази тайна бе майсторски разкрита от г. Дизраели през време на дебатите по адреса. Същността на неговото разкритие се свеждаше до следното:

„Преди няколко години френският император направи декларация, която приличаше на писмото, което той изпрати неотдавна на министъра на вътрешните работи; в тази декларация той предложи да се отмени напълно запретителната система и да се вземат мерки, подобни на тия, които се споменават в неговия неотдавнашен манифест. В 1856 г. законопроект в този дух бе внесен в *Corps Législatif*** , но преди да бъде приет, той бе представен за разглеждане в 86-те провинциални съвети във Франция, от които всички, с изключение на 6,

* — съобразно с цената. *Ред.*

** — Законодателния корпус. — *Ред.*

се изказаха за предложения законопроект с уговорката, че преди влизането в сила на новата система трябва да мине известно време. След като императорът се съгласи с това предложение, неговото решение за въвеждането на тази система бе изложено в няколко публични документа. За дата на влизането в сила на този закон бе определен юли 1861 г. Така че всичко, което по силата на сключения договор Франция се задължава да извърши през юли 1861 г., е било вече решено във Франция по законодателен път“.

Написано от К. Маркс на 28 януари 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 5868 от 14 февруари 1860 г.

Печата се по' текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ВОЕННАТА РЕФОРМА В ГЕРМАНИЯ

Италианската война в 1859 г. още по-безспорно от Кримската война¹⁸ доказа факта, че френската военна организация е най-добрата в Европа. Измежду европейските армии, с изключение на френската, австрийската армия стоеше несъмнено над всички; при все това в краткотрайната кампания в 1859 г. тази армия като цяло не можа да спечели нито едно сражение, макар нейните войници да се покриха със слава. Дори като се вземе под внимание бездарното ръководство, липсата на единство в командването и некомпетентната намеса на императора, единодушното впечатление на австрийските полкови офицери, както и на войниците, бе, че неуспехите на тази армия се дължаха отчасти на нейната организация, по-малко приспособена към нуждите на съвременната война, отколкото на организацията на техните противници. А щом австрийската армия, която само преди няколко години бе напълно реорганизирана, прояви такива недостатъци, какво можеше да се очаква от другите армии, чиято организация датира още по-отдавна.

В това, че французите превъзхождаха всички в това отношение, няма нищо чудно. Няма нация, която да притежава известни военни способности и да е водила в продължение на двадесет и пет години малка война в такъв колосален мащаб като войната в Алжир¹⁹ и която да не може да развие във висша степен боевите качества на своите войски. Докато Англия и Русия водеха своите войни в Индия и Кавказ главно със специално предназначени за тази цел войски, по-голямата част от френската армия премина през алжирската школа. И Франция действително извлече максимална полза от тази школа, която ѝ струваше много жертви и

много средства, но която бе извънредно ефикасна и полезна, що се отнася до придобиването на ценен боеви опит. Последвалата Кримска война, друга школа от по-голям мащаб, вдъхна по-голяма увереност у войника, като му показа, че опитът, който той е придобил в походите против номадските племена и нередовните отряди, е еднакво полезен и приложим в боевете с редовни войски.

Макар че при такива възможности една нация, надарена с изключителни военни способности, не можеше да не усъвършенствува своята военна организация до степен, превъзхождаща всички постижения на нейните съседни — факт, безспорно доказан при Маджента и Солферино²⁰, — това все пак предизвиква учудване, особено в Германия. Военните педанти в тази страна бяха толкова уверени в своето мнимо превъзходство над вятърничавите, непостоянни, недисциплинирани и безнравствени французи, че този удар буквално ги замая. От друга страна, по-младите и по-образовани кръгове в австрийската и другите германски армии, които винаги бяха възразявали против военната педантищина, веднага вдигнаха глас. Австрийските офицери, току-що завърнали се от сражението при Маджента, първи заявиха — и това е самата истина, — че французите не носят раници през време на боя, че те нямат нито вратовръзки, нито колосани якички, нито тесни куртки или бричове; те са облечени с широки бричове и широка куртка с отворена яка, вратът и гърдите им са напълно свободни, на главите си носят леки кепета, а патроните си носят в джобовете на бричовете. Там, където австрийските войници пристигат уморени и задъхани, французите се явяват свежи, с песни, готови за всякакво физическо усилие. Това пишеха в своите писма австрийските офицери, току-що завърнали се от полесражението, а пруски, баварски и други офицери скоро почнаха да им пригласят. Страшният факт бе налице. Една армия действително се бе осмелила да се изправи срещу врага без всички ония помпозни и тежки атрибути, които сме свикнали да свързваме с тържествената парадност на войната и които, взети заедно, поставят войника в нещо като усмирителна риза; и въпреки липсата на тази усмирителна риза, тази армия бе излязла победителка от всички сражения. Този факт бе толкова сериозен, че дори германските правителства не можеха да си затворят очите за него.

По такъв начин за голям ужас на всички привърженици на старата традиция военната реформа стана в Германия лозунг на деня. Най-революционни теории в областта на военното дело не само безнаказано се поставяха на обсъждане, но дори се вземаха под внимание от правителствата. Първият въпрос естествено бе екипировката на войника, където се бе проявило най-яркото разли-

чие между двете армии на полесражението, и разискванията по този въпрос бяха така нескончаеми, колкото е безкрайно разнообразието на вкусовете. По въпроса за военната униформа бе проявена огромна изобретателност. Фуражки, каски, кивери, шапки, мундири, куртки, шинели, яки, маншети, бричове, гети и ботуши — за всичко това се спореше с такава жар и красноречие, като че ли само от тези неща бе зависела съдбата на сражението при Солферино. С най-голяма екстравагантност на своята военна униформа се отличиха австрийците. След като започнаха с почти точно копие на френския образец (с изключение на цвета), те минаха през всички междинни стадии до куртката и меката широкопола шапка. Представете си скования, консервативен, важен императорско-кралски австрийски войник в кокетните дрехи на френски стрелец или — още по-лошо — в куртката и меката шапка на революционния германски доброволец от 1848 г. Не можеше да се измисли по-добра сатира за австрийската военна система от факта, че всяка от тези крайности бе сериозно подлагана на обсъждане. Както става обикновено, спорът по-скоро се изчерпа по липса на нови аргументи, отколкото да доведе до някакво решение; привържениците на старите военни традиции си върнаха част от загубените позиции и поне в Австрия промените в униформата ще бъдат общо взето незначителни, а в другите германски армии едва ли могат да се очакват каквито и да било нововъведения, с изключение на това, че на пруската каска — това любимо изобретение на романтичния Фридрих-Вилхелм IV — изглежда е съдено да влезе в гроба преди своя изобретател.

След това на дневен ред бе поставен великият въпрос за ранницата. Обстоятелството, че французите влизаха в сражение без раници, бе неразумна мярка, която можеше да се оправдае само с техния шанс и с горещото време. Но ако това им стане обичай, още първият неуспех в студено или дъждовно време ще ги накаже жестоко. И наистина, ако това стане общоприет обичай, то при всяко сражение победената армия би губила не само артилерията, знамената и припасите си, но и целия личен багаж на пехотата. В резултат няколко дъждовни дни, прекарани на лагер, биха разстроили напълно пехотата, защото всеки войник би се оказал облечен само с това, което е на него. Впрочем същността на въпроса се състои, както изглежда, в това, как би могъл да се намали до минимум личният багаж на всеки войник; този важен въпрос би могъл да бъде лесно и задоволително разрешен, ако на предметите, които образуват багажа, се гледаше изключително от гледище на тяхната полезност по време на поход; но в Германия дискусиата не разреши този въпрос.

Освен въпросите за униформата и за раницата на подробно обсъждане се подлага и организацията на различните поделения на армията. Колко души трябва да образуват една рота, колко ротни — един батальон, колко батальони — един полк, колко полкове — бригада, колко бригади — дивизия и тъй нататък. Ето още една тема, по която може с най-сериозен и важен вид да се наговорят маса глупости. Във всяка армия системата на елементарна тактика ограничава до известни предели числения състав и броя на ротите и батальоните; минимумът и максимумът на числения състав на бригадите и дивизиите се определят от състава, възприет от съседните армии, за да може в случай на сблъскване несъответствието между по-големите тактически съединения да не бъде прекалено голямо. Да се търси разрешението на такива въпроси, без да се изхожда от реалните условия, определени от конкретните факти, а чрез опити да се установят основните принципи — означава глупост, достойна може би за германските философи, но не и за хората на практиката. Увеличаването на броя на австрийските линейни пехотни полкове от 63 на 80 при намаляване на броя на батальоните няма да им осигури „по-добър успех в бъдеще“, отколкото въвеждането на по-широки бричове и отворени яки.

Но докато военните моди и дълбокомислените разсъждения за числеността и състава на бригадата поглъщат цялото внимание, никой не обръща внимание на големите недостатъци и недъзи на германската военна система. И наистина, какво би трябвало да помислим за такива офицери, които яростно спорят за кройката на чифт бричове или на яката, но спокойно се примиряват с това, че в армията на Германския съюз²¹ има около 20 различни калибъра полска артилерия и почти неизброимо разнообразие на калибрите на ръчното огнестрелно оръжие? Въвеждането на набраздената пушка, което представляваше такъв прекрасен случай за унифициране на калибрите в цяла Германия, не само бе извършено недопустимо небрежно, но и влоши работата. Заслужава да се спрем накратко на тази бъркотия в калибрите. Австрия, Бавария, Вюртемберг, Баден и Хесен-Дармшат имат един калибър — 0,53 дюйма. С онзи практически здрав разум, който южните германци са проявявали в много случаи, те проведоха тази извънредно важна реформа, която установява еднакъв калибър за пет армейски корпуса на Германския съюз. Прусия има два калибъра: един калибър на така наречената Zündnadelgewehr, или иглянка*, около 0,60 дюйма, и друг — на старата глад-

* Виж настоящия том, стр. 223—225. *Ред.*

коцевна пушка, неотдавна набраздена по принципа на Миние, приблизително 0,68 дюйма. Последният впрочем много скоро ще бъде заменен с първия. Деветият армейски корпус има три различни калибъра за винтовките и два-три различни калибъра за гладкоцевните пушки; десетият корпус има поне десет калибъра, а в резервната дивизия има почти толкова калибри, колкото са батальоните. Представете си сега тази пъстра армия при активни бойни действия. Може ли да се предполага, че мунициите, необходими за всеки контингент, в случай на нужда винаги ще се намират под ръка, а ако това е невъзможно, този контингент ще бъде безпомощен и безполезен. С изключение на Австрия, южногерманските държави и Прусия нито един контингент не може поради самото това обстоятелство да принесе каквато и да било реална полза в едно по-продължително сражение. Същото важи и за артилерията. Вместо да установят веднага един общ калибър, който да отговаря поне на старото шестфунтово оръдие и който по този начин с време би станал общ калибър за набраздените полски оръдия, прусаците, австрийците и баварците отливат сега набраздени оръдия съвсем независимо едни от други, което ще доведе само до увеличаване на вече съществуващото разнообразие на калибрите. Армия, в която има толкова съществени недостатъци, би могла да се занимава с нещо по-важно от споровете за яките и бричовите и за числеността на бригадите и батальоните.

В Германия не може да има никакъв прогрес във военното дело, докато във висшите сфери не искат да се простят с мисълта, че армиите са създадени за паради, а не за бой. Този педантизъм, смазан за известно време от Аустерлиц, Ваграм и Йена²² и от народния ентузиазъм през 1813—1815 г., скоро отново вдигна глава; той се радваше на абсолютното господство до 1848 г. и през последните десет години изглежда е достигнал кулминационната си точка — поне в Прусия. Ако Прусия се бе намесила в Италианската война, Пелисие почти сигурно щеше да приготви за нейната армия нова Йена и само крепостите на Рейн щяха да могат да я спасят. Такова е състоянието, до което е доведена една армия, която по качествата на своите войници не отстъпва на никоя друга армия в света. В случай на бъдещ конфликт между французите и германците ние можем с пълно основание да очакваме да се повторят характерните черти на Маджента и Солферино.

Написано от Ф. Енгелс в края на януари — началото на февруари 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 5873 от 20 февруари 1860 г. като двойна статия

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

АНГЛИЙСКИЯТ БЮДЖЕТ

Лондон; 11 февруари 1860 г.

Снощното заседание бе знаменателно от парламентарна гледна точка. Г-н Гладстон в голяма реч едновременно разкри тайните на своя бюджет и тайните на търговския договор, като старателно свързваше двата документа и компенсираше недостатъците на единия със смелостта на другия. Що се отнася до договора, чиито подробности са оповестени сега на целия свят, вие ще видите, че кратката характеристика, която му дадох преди няколко седмици*, е съвсем правилна; всъщност няма какво да прибавя към общия критически анализ, който му направих тогава. Затова ще разгледам тук бюджета на г. Гладстон, и то само като операция с английските финанси. Този подход към въпроса е толкова по-необходим, защото предстоящите парламентарни дебати несъмнено ще разкрият пред нас, между другото, дипломатическите съображения, които се крият зад фактите и цифрите на г. Гладстон.

С каквато и непоследователност да се отличават отделните подробности на бюджета, каквито и политически възражения да могат да се изтъкнат срещу това, доколко благоразумно е на дефицита, възлизаш на повече от 14% от всички приходи, и на огромното увеличение на разходите да се противопоставя пълното отменяване на много съществуващи мита, част от които едва ли е обременявала народните маси — все пак обикновената справедливост ме задължава да кажа, че бюджетът на г. Гладстон е забележителна и смела финансова операция. Ако застанем на гледи-

* Виж настоящия том, стр. 15—19. *Ред.*

щето на британската доктрина за свободна търговия и ако оставим настрана някои очевидни нелепости, които се дължат на договора с Франция, както и на отстъпчивостта, която всеки британски канцлер на съкровището винаги ще проявява по отношение на поземлената рента на 50-те хиляди най-големи земевладелци — бюджетът трябва да се признае за прекрасен. Положението на г. Гладстон се усложняваше от трудностите, създадени от самия него. Защото в 1853 г. именно той в своя така наречен образцов бюджет, съставен перспективно за седемгодишен период, се задължаваше окончателно да отмени подоходния данък през 1860/1861 г. По-късно, в допълнителния бюджет, наложен от войната с Русия, пак Гладстон обеща да отмени в близко бъдеще военновременните мита върху чая и захарта. И ето че сега, когато идва падежът на неговите полици, пак той предлага план, според който тези мита се запазват, а подоходният данък се повишава от 9 на 10 пенса на фунт, т. е. с $11\frac{1}{9}\%$. Но, както си спомняте, в своите критически бележки по повод Гладстоновия бюджет за 1853 г. аз се постарях да докажа, че ако фритредерското финансово законодателство изобщо означава нещо, то означава преди всичко заменяване на косвеното данъчно облагане с пряко.²³ Аз изтъкнах тогава, че обещанието на г. Гладстон да продължи отменяването на митата и акцизите е несъвместимо с едновременното му обещание да зачеркне окончателно подоходния данък от списъка на бирника. Въпреки че нормите на подоходния данък не обхващат всички доходи, че те са несправедливи и дори направо абсурдни, подоходният данък е най-добрата част от английското финансово законодателство. Фактът, че г. Гладстон, вместо да обложи със значителен данък поземлената собственост, запазва военните данъци върху такива продукти от първа необходимост като чая и захарта, е проява на страхливост, която се дължи в много по-голяма степен на аристократическия състав на парламента, отколкото на някакво тесногърдие от негова страна. Ако той се бе осмелил да сложи ръка на поземлената рента, кабинетът, чиито перспективи са доста съмнителни, незабавно щеше да бъде сменен. Една стара пословица гласи, че гладният корем няма уши, но не по-малко вярно е, че поземлената рента няма съвест.

Преди да характеризирам накратко набелязаните от г. Гладстон изменения, трябва по-напред да обърна вниманието на читателите върху някои случайни забележки, които той изпусна през време на своята реч. Първо, канцлерът на съкровището призна, че обичайната представа за английската финансова система като възплъщение на фритредерството е просто вулгарна. Второ, той призна, че Англия няма някаква сериозна търговия с

Франция, докато Франция, напротив, води с Англия твърде широка и непрекъсната растяща търговия. Трето, той бе принуден да признае, че политиката на Палмерстон, който зад гърба на парламента се впуска в „приятелски експедиции“, коренно е изменила положението и е свела до нула увеличението на приходите на съкровището от развитието на британската търговия и промишленост. Най-после — макар той да обвини този горчив хап в сладка обвивка и да го поднесе в онзи изящен вид, в който обикновено френските аптекари ви поднасят най-отвратителните лекарства, — той не можа да не признае, че именно онзи скъп съюзник, на когото Великобритания всеки момент е готова да пожертвува близо два милиона от своите приходи, е главната причина за увеличението на английските военни и военноморски разходи през 1860/1861 г. до огромната цифра от 30 милиона. Трябва да напомним, че 18 милиона бяха максималната сума военни разходи, с която железният херцог* апелираше към английския разум да се примири преди двадесет и четири години.

След тези предварителни бележки преминавам към измененията, предложени от г. Гладстон. Те се делят на две категории: едната включва измененията, наложени от договора с Франция, а другата обхваща допълнителните изменения, които г. Гладстон бе принуден да направи, за да избегне упрека, че неговият бюджет представлява отстъпка, изтръгната от една деспотична чужда държава, както и за да придаде на бюджета по-приемлив вид, като го представи за обща реформа на съществуващата тарифа.

Измененията, наложени от търговския договор с Франция, се състоят в следното. Промислените стоки незабавно, изцяло и напълно отпадат от английската митническа тарифа с изключение на само три вида стоки, и то за ограничен период от време, а именно корка, ръкавиците и още една незначителна стока. Митото върху коняците се намалява от 15 шилинга на галон** до равнището на колониалното мито — 8 шилинга. Митото на всички чуждестранни вина незабавно се намалява от 5 шилинга и 10 пенса на 3 шилинга на галон. Освен това Англия се задължава от 1 април 1861 г. да намали митото до размери, отговарящи на съдържанието на спирта във виното. Всички мита върху онези чуждестранни стоки, които се произвеждат и в Англия и се облагат с английски акциз, се намаляват до размерите на вътрешния акциз. В това се състои същността на първата група от набелязаните изменения.

* — Уелингтън. *Ред.*

** — мярка за течности; един английски галон е равен на 4,54 л. *Ред.*

Измененията, които независимо от договора с Франция целят да придадат на настоящия бюджет характер на обща реформа на британското финансово законодателство, се свеждат до следното.

Незабавно и напълно се отменяват митата върху маслото, сланината, сиренето, портокалите и лимоните, яйцата, мускатовото орехче, черния пипер, лакрицата и разни други продукти, общото мито върху които възлиза на около 382 000 ф. ст. годишно. Съществуващото мито върху дървения материал в размер на 7 шилинга и 7 пенса се намалява до равнището на колониалното мито — 1 шилинг и 1 шилинг и 6 пенса. Митото върху гръцките стафиди се намалява от 15 шилинга и 9 пенса на 7 шилинга; митото върху стафидите и смокините — от 10 шилинга на 7 шилинга; митото върху хмела — от 45 шилинга на 15 шилинга. Най-после напълно се отменя акцизът върху хартията.

Бюджетът за 1860 финансова година е следният:

Разходи

	ф. ст.
Консолидиран и неконсолидиран дълг.....	26 200 000
Разходи по консолидирания дълг	2 000 000
Армия и милиция	15 800 000
Военна флота и пощенски параходи	13 900 000
Разни разходи и административен апарат.....	7 500 000
Служба за данъците и таксите.....	4 700 000
<hr/>	
Всичко.....	70 100 000

Приходи

	ф. ст.
Мита.....	22 700 000
Акцизи	19 170 000
Гербов налог.....	8 000 000
Други данъци	3 250 000
Подходен данък.....	2 400 000
Пощенски приходи	3 400 000
Земни на короната	280 000
Разни приходи	1 500 000
<hr/>	
Всичко.....	60 700 000

Сравнението на разходите с приходите показва явен дефицит от близо 10 000 000 ф. ст., който, както вече казахме, г. Гладстон възнамерява да покрие чрез повишаване на подоходния данък от 9 шилинга на 10 шилинга и чрез запазване на военновременните

мита върху чая и захарта. В този общ преглед на британския бюджет за 1860/1861 г. не е нужно да се спираме на по-малко важните изменения, с помощта на които г. Гладстон разчита да получи някое и друго пени от различни източници.

Написано от К. Маркс на 11 февруари 1860 г

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 5878 от 25 февруари 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС
ЗА НАБРАЗДЕНОТО ОРЪДИЕ

I

Първите опити да се увеличи далекобойността и точността на огъня на артилерийските оръдия чрез винтообразно набраздяване на канала на цевта на оръдието, което придава на снаряда въртливо движение, перпендикулярно на линията на изстрела, датират от XVII век. В Мюнхен има едно малко набраздено оръдие, изработено в Нюрнберг в 1694 г.; то има осем нареза, а диаметърът на канала на цевта му е около 2 дюйма. През целия XVIII век както в Германия, така и в Англия са правени опити с набраздени оръдия, като някои от тях са се пълнели отзад. Макар че оръдията са имали малки калибри, постигнатите резултати се оказали твърде задоволителни; в 1776 г. двуфунтовите английски оръдия при стрелба на разстояние 1300 ярда давали странично отклонение само 2 фута — точност, за която по онова време никое друго оръдие не можело да претендира. През същата година тези набраздени оръдия за пръв път били използвани за стрелба с продълговати снаряди.

Всички тези опити обаче дълго време не давали каквито и да било практически резултати. По онова време военните среди общо взето били против набразденото оръжие. Тогава и самата винтовка представлявала извънредно тромав инструмент, а пълненето ѝ било бавна и изморителна операция, която изисквала значителна сръчност. Това оръжие не било подходящо за широко използване във време на война в една епоха, когато главното, което се изисквало в сражението както от разгърнатите линии и от челните части на жолоните, така и от отделните стрелци, било бързият

огън. Наполеон не искал да има в армията си винтовки; в Англия и Германия с винтовки били въоръжени само няколко батальона; само в Америка и Швейцария винтовката си останала национално оръжие.

Войната в Алжир даде повод отново да се обърне внимание на винтовката и да се внесат в конструкцията ѝ усъвършенствования, които бяха само началото на онази колосална революция в цялата система на огнестрелни оръжия, която и досега още далеч не е завършила. Гладкоцевните мускети на французите не можеха да съперничат с дългите еспингарди на арабите; по-голямата дължина на еспингардите и по-добрият материал, който позволява използването на по-голям заряд, даваха възможност на кабилите и бедуините да стрелят срещу французите от такова разстояние, на което френският мускет бе съвсем безпомощен. Орлеанският херцог, който бе видял пруските и австрийските стрелци и бе изпаднал във възторг от тях, създаде по техен образец формации от френски стрелци, които по въоръжение, снаряжение и тактика скоро станаха най-добрите войски от този род в света. Винтовката, с която последните бяха въоръжени, значително превъзхождаше старата винтовка, а скоро и тя претърпя нови изменения, които в края на краищата доведоха до въвеждането на набраздените пушки в пехотата на всички европейски държави.

След като по този начин далекобойността на огъня на пехотата бе увеличена от 300 на 800 и дори на 1 000 ярда, възникна въпросът, ще може ли полската артилерия, която дотогава господствуваше на всички разстояния от 300 до 1 500 ярда, да се състезава успешно с новото ръчно огнестрелно оръжие. И наистина огънят на обикновените полски оръдия беше най-ефикасен тъкмо на тия разстояния, които сега им оспорваше винтовката; на разстояние над 600—700 ярда картечът имаше незначително действие; сферичните снаряди на 6-фунтовите или 9-фунтовите оръдия не даваха много удовлетелни резултати на разстояние над 1 000 ярда, а шрапнелът (кълбообразният картеч), за да окаже своето страшно действие, изискваше хладнокръвие и точно определяне на разстоянията, което не винаги е възможно през време на бой при настъпление на противника; що се отнася до стрелбата на старите гаубици по войски, тя далеч не бе удовлетелна. Армиите, в които най-малокалибрено беше 9-фунтовото оръдие, като например английската, все още бяха в най-добро положение; френското 8-фунтово оръдие, а още повече германското 6-фунтово оръдие станаха почти съвсем безполезни. За да се справят с това положение, в началото на Кримската война французите въведоха така нареченото изобретение на Луи Наполеон — лекото 12-фунтово

оръдие, сапоп *obusier**, с което можеше да се стреля еднакво добре както с гюле при заряд една четвърт от неговото тегло, вместо една трета, както по-рано, така и с граната. Това оръдие представляваше обикновен плагиат на английското леко 12-фунтово оръдие, което между впрочем бе вече изоставено от англичаните; стрелбата с гранати с дълги оръдия отдавна се прилагаше в Германия, така че в това така наречено усъвършенствуване нямаше абсолютно нищо ново. Въпреки това въоръжаването на цялата френска артилерия с 12-фунтови оръдия, дори с по-малка далекобойност, би й дало решително превъзходство над старите шестфунтови и осемфунтови оръдия; като противодействие на това в 1859 г. пруското правителство взе решение да се въоръжат с тежки 12-фунтови оръдия всички батареи от тежката артилерия. Това беше последната крачка в полза на гладкоцевните оръдия; тя показва, че целият въпрос е вече изчерпан и че защитниците на гладкоцевните оръдия са стигнали *ad absurdum***. И наистина, едва ли би имало нещо по-нелепо от това, да се въоръжи цялата артилерия на цяла една армия с тези тромави и затъващи в калта пруски 12-фунтови оръдия, и то по време, когато подвижността и бързината в маневрирането са най-важните изисквания. Тъй като френските леки 12-фунтови оръдия имаха известни предимства само по отношение на другите оръдия, но не и на новото ръчно огнестрелно оръжие, а пък пруските тежки 12-фунтови оръдия представляваха очевидна нелепост, не оставаше нищо друго, освен или напълно да се изостави полската артилерия, или да се премине към набразденото оръдие.

Междувременно опити с набраздено оръдие непрекъснато се правеха в различни страни. В Германия още в 1816 г. баварският подполковник Райнхенбах изпробвал малко набраздено оръдие с цилиндрично-коничен снаряд. По отношение на далекобойността и точността на стрелбата резултатите били твърде задоволителни, но трудностите при пълненето и разни други странични пречки не позволили да се продължат докрай неговите опити. В 1846 г. пиемонтският майор Кавали конструира пълнещо се отзад набраздено оръдие, което предизвика значителен интерес. Неговото първо оръдие беше 30-фунтово и се пълнеше с цилиндрично-коничен кух снаряд, тежък 64 фунта, и с 5 фунта барут; при ъгъл на възвишението $14\frac{3}{4}$ градуса той получи далекобойност (при първото измерване) от 3 050 метра, или 3 400 ярда. Неговите опити, които продължиха до последно време отчасти в Швеция и от-

* — гаубично оръдие. *Ред.*

** — до абсурд. *Ред.*

части в Пиемонт, доведоха до важния резултат, че благодарение на тях беше открито постоянното странично отклонение на всички снаряди, изстрелвани от набраздени оръдия — отклонение, което се дължи на винтообразността на нарезите и се получава винаги в посоката на самите нарезни; след откриването на отклонението същият Кавали откри и начин за коригирането му с помощта на така наречената странична или хоризонтална тангенциална скала на прицелването. Резултатите от неговите опити бяха извънредно задоволителни. В 1854 г. в Торино неговото 30-фунтово оръдие с 8-фунтов заряд и 64-фунтов снаряд даде следните резултати:

Ъгъл на възвишение	Далекобойност (в метри)	Неправилно странично отклонение (в метри)
10°	2 806	2,81
15°	3 785	3,21
20°	4 511	3,72
25°	5 103	4,77

При ъгъл на възвишение 25° далекобойността надхвърля 3 мили, а страничното отклонение (след поправка с помощта на хоризонталната тангенциална скала) е по-малко от 16 фута! Най-големите френски полски гаубици при далекобойност 2 400 метра, или 2 650 ярда, даваха странично отклонение средно от 47 метра, или 155 фута, т. е. десет пъти по-голямо от отклонението на набраздените оръдия при два пъти по-голяма далекобойност.

Друга система набраздени оръдия, която предизвика интерес скоро след първите опити на Кавали, е системата на шведския барон Варендорф. Неговото оръдие също се пълни отзад и има цилиндрично-коничен снаряд. Но има разлика в снаряда, която се състои в следното: докато снарядът на Кавали е направен от твърд метал и има издатъци, които влизат в нарезите, снарядът на Варендорф е покрит с тънък слой олово и диаметърът му е малко по-голям от диаметъра на набраздената част на канала на оръдието. След вкарването на снаряда в камерата, която е достатъчно широка, за да го побере, той бива изтласкван от силата на взрива в набраздената част на канала и оловото така добре се врязва в браздите, че луфтът между снаряда и стените на канала на цевта напълно изчезва — нещо, което не позволява да се изгуби дори незначителна част от образуванията при взрива газове. Резултатите, постигнати с тези оръдия в Швеция и в други страни, бяха напълно задоволителни и ако оръдията на Кавали бяха въведени в Генуа, то оръдията на Варендорф се виждат днес в укрепленията на Ваксхолм в Швеция, на Портсмут в Англия и в

някои пруски крепости. Така започна практическото използване на набраздените оръдия — наистина на първо време само в крепостите. Оставаше още една крачка, а именно въвеждането им в полската артилерия, и това вече е направено във Франция и сега се прави в цяла Европа. Различните системи, по които днес успешно се конструират или могат да се конструират набраздени полски оръдия, ще разгледаме в следващата статия.

II

В предишната статия казахме, че французите първи започнаха да използват набразденото оръдие във военни действия. През последните пет или шест години двама офицери — полковник Тамизие и подполковник (сега полковник) Трьой дьо Болио — по поръчение на правителството правеха опити с набраздено оръдие; резултатите от тези опити бяха достатъчно задоволителни; за да бъдат приети като основа за реорганизирането на френската артилерия непосредствено преди започването на последната Италианска война. Без да се впускаме в историята на тези опити, ние направо ще пристъпим към описание на системата, възприета днес във френската артилерия.

Съобразно с тъй характерния за французите стремеж към единство те приеха само един калибър за полската артилерия (калибъра на старото 4-фунтово френско оръдие — $85\frac{1}{2}$ милиметра, или около $3\frac{1}{2}$ дюйма) и един калибър за обсадната артилерия (калибъра на старото 12-фунтово оръдие — 120 милиметра, или $4\frac{3}{4}$ дюйма). Всички други оръдия освен мортирите ще бъдат снети от въоръжение. За материал най-често се използва обикновеният оръдеен метал, но в някои случаи и лята стомана. Оръдията се пълнят откъм дулото, понеже опитите на французите с оръдия, пълнещи се отзад, не дадоха задоволителни резултати. Всяко оръдие има шест заоблени нареза, дълбоки 5 милиметра и широки 16 милиметра; наклонът на нарезите изглежда е незначителен, но подробности не знаем. Луфтът между снаряда и стената на канала на цевта е равен приблизително на $\frac{1}{2}$ до 1 милиметър, а луфтът, образуван от ailettes, т. е. от издатините, които влизат в нарезите, е малко по-малък от 1 милиметър. Снарядът

е кух и има цилиндрично-конусовидна форма; напълнен, той тежи около 12 фунта; той има шест ailettes — по една за всеки нарез, три от които са разположени до главата, а другите три — до основата на снаряда; те са много къси — около 15 милиметра. Отверстието за запалката започва от главата на снаряда и завършва със запалителна тръбичка или пистон с ударен капсул за снарядите, напълнени с барут, и желязна гайка, когато снаряждът не е предназначен за взривяване; в последния случай той се напълва със смес от дървени стърготини и пясък, за да му се даде същата тежина, каквато има напълненият с барут снаряд. Дължината на канала на цевта на оръдието е равна на 1 385 милиметра, т. е. е шестнадесет пъти по-голяма от неговия диаметър. Тежината на медното оръдие е само 237 килограма (518 фунта). За регулиране на мерника с оглед на страничното отклонение на снаряда по посока на нарежите — отклонение, което е свойствено на всички снаряди, изстрелвани от набразден канал — дясната цапфа има една така наречена хоризонтална тангенциална скала. Твърди се, че оръдието заедно с лафета се отличавало с изящна изработка и малки размери и по кокетността си приличало повече на модел за изложба, отколкото на истинско оръдие за война.

Въоръжена с това оръдие, френската артилерия започна италианската кампания; по далекобойността си то наистина учуди австрийците, но за точността му съвсем не може да се каже същото. Много често и дори като правило тези оръдия надхвърляха целта и затова бяха по-опасни за резервите, отколкото за първите линии — с други думи, там, където поразяват по-ефикасно от обикновените оръдия, те поразяват хора, срещу които изобщо не са били насочени. Безспорно това е твърде съмнително предимство, тъй като то означава, че в девет случая от десет оръдията *не* попадат в целта, по която стрелят. Австрийската артилерия, която има едва ли не най-тромавата материална част от всички артилерии в Европа, се държа твърде прилично срещу френските оръдия и се срещаше с този страшен противник на много близко разстояние (500 или 600 ярда), като се откачаше от предниците под най-силния му огън. Няма съмнение, че колкото и голямо да е превъзходството на новите френски оръдия над старите гладкоцевни оръдия, те далеч не оправдаха възлаганите им надежди. Тяхната фактическа пределна далекобойност беше 4 000 метра (4 400 ярда) и твърдението, че те можели лесно да улучат дори отделен конник на разстояние 3 300 ярда, без съмнение не беше нищо друго освен безсрамно бонапартистко преувеличение.

Причините за тези незадоволителни резултати в бойната практика са много прости. Конструкцията на тези оръдия е крайно не-

съвършена и ако французите се придържат към нея, след две три години тяхната артилерийска материална част ще бъде най-лошата в Европа. Основният принцип в устройството на набразденото оръдие е да няма *луфт* между снаряда и стените на канала на цевта, защото в противен случай снарядът, движейки се свободно в канала и нарезите, ще се върти при полета не около надлъжната си ос, а в спирални кръгове около една въображаема линия, чието направление се определя от случайното положение на снаряда в момента на излитането му от дулото на оръдието, и тези спирални кръгове ще се увеличават в диаметър с увеличаване на разстоянието. А френските оръдия имат значителен *луфт* и не могат без него поради това, че взривът на заряда трябва да възпламени запалката на снаряда. Това именно е една от причините за недостатъчната точност. Втората причина е неравномерността на двигателната сила, която пък се дължи на по-голямото или по-малко количество газове, които се изпускат през *луфта* при избухването на заряда. Третата причина е обусловената от този *луфт* необходимост от по-голям ъгъл на възвишение при един и същ заряд; от само себе си се разбира, че ако между канала на оръдието и снаряда не могат да проникнат никакви газове, даден заряд изхвърля снаряда по-далеч, отколкото ако част от газовете се губят. А френските набраздени оръдия изглеждат изискват не само много голям заряд (една пета от тежината на снаряда), но и доста голям ъгъл на възвишение. По-голямата далекобойност, която се получава при набраздените канали в сравнение с гладкоцевните дори и при по-малък заряд, се постига главно поради липсата на *луфт*, благодарение на което цялата сила на взрива на заряда отива за изхвърляне на снаряда. Като допускат *луфт*, французите жертвуват част от двигателната сила и са принудени да я компенсират с увеличаване на заряда до известен предел, а след този предел — с увеличаване на ъгъла на възвишение. Обаче нищо не пречи тъй много на точността на огъня на каквото и да било разстояние, както големият ъгъл на възвишение. Дотогава, докато линията на полета на снаряда в най-високата си точка не е много по-висока от целта, грешката в определянето на разстоянието няма голямо значение; но на голямо разстояние снарядът лети много високо и пада под ъгъл, средно два пъти по-голям от ъгъла, под който е излятал (разбира се, само когато ъгълът на възвишение не е по-голям от 15°). Следователно, колкото по-голям е ъгълът на възвишение, толкова повече линията, по която снарядът пада към земята, се приближава до вертикалната, поради което грешка само от 10—20 ярда при определяне на разстоянието може напълно да изключи вероятността за поражение на

целта. При разстояния, надвишаващи дори 400—500 ярда, такива грешки са неизбежни и именно на тях се дължи поразителната разлика между отличната стрелба на полигона, където разстоянията са измерени, и крайно лошата стрелба на полесражението, където разстоянията са неизвестни, целите се движат, а времето за обмисляне е твърде кратко. Така е и с новите винтовки — вероятността за попадение на разстояние над 300 ярда на полесражението е много малка, докато под 300 ярда благодарение на ниския полет на куршума тя е много голяма; поради това атаката на нож става най-ефикасното средство за изтласкване на противника от позицията, щом атакуващите войски се приближат на съответното разстояние. Да предположим, че една армия има винтовки, чиято траектория на изстрела на разстояние 400 ярда не е по-висока от траекторията на изстрела на винтовките на нейния противник на разстояние 300 ярда; в такъв случай първата ще има предимството, че ще може да открие ефикасен огън от разстояние със 100 ярда по-голямо, и тъй като за преминаване в атака на разстояние от 400 ярда са необходими само три-четири минути, посоченото предимство е доста важно в решаващия момент на боя. Същото важи и за оръдието. Преди десет години сър Хауард Дъглас заяви, че най-добро е онова оръдие, което има най-голяма далекобойност при най-малък ъгъл на възвишение. При набраздените оръдия това положение е още по-важно, тъй като вероятността за грешка при определяне на разстоянието е по-голяма, колкото по-голямо е последното, и тъй като на рикошет може да се разчита само при сферични снаряди. Това е един от недостатъците на набразденото оръдие; за да поразии целта, неговият снаряд трябва да падне в нея още при първия си допир със земята, докато сферичният снаряд при късо попадение отскача и продължава полета си почти без да изменя първоначалната си посока. Следователно ниската траектория има тук извънредно голямо значение, тъй като всеки излишен градус на ъгъла на възвишение намалява в растяща пропорция вероятността за точно попадение в целта; затова високата линия на полета, която дават френските оръдия, е един от най-сериозните им недостатъци.

Обаче цялата съвкупност от недостатъци на тези оръдия достига кулминационната си точка в един дефект, който може да компрометира цялата система. Тези оръдия се изработват със същите инструменти и въз основа на същите принципи, които са се прилагали по-рано при изработването на старите гладкоцевни оръдия. При наличността на много голям луфт между снаряда и канала на цевта в старите оръдия и при нееднаквата тежина и диаметър на снарядите математическата точност при тяхното из-

работване имаше само второстепенно значение. До преди само няколко години производството на огнестрелно оръжие беше най-изостаналият отрасъл на съвременната промишленост. В него доста широко се прилагаше ръчният труд и не се използваха почти никакви машини. За старото гладкоцевно оръжие това все още беше допустимо; но когато се появи нуждата да се произвежда оръжие, от което се очакваше голяма точност и на големите разстояния, това не можеше повече да продължава. За да се постигне еднаква точност на стрелбата за всички винтовки на разстояние 600, 800 и 1 000 ярда, а за оръдията — на разстояние 2 000, 4 000 и 6 000 ярда, наложи се всяка част от всяка отделна операция да се извършва от най-съвършени и автоматични машини, за да може всяко оръжие да съответствува с математическа точност на другото. Отклоненията от математическата точност, които при старата система нямаха особено значение, станаха сега недостатъци, които правят цялото оръжие негодно. Французите почти не усъвършенствуваха старите си машини и оттук неточността на тяхната стрелба. Как могат оръдията да имат еднаква далекобойност при един и същ ъгъл на възвишение и при всички останали еднакви условия, ако нито едно от тях не е твърдено на другите във всичките си детайли? Обаче неточност в изработката на оръдията, която на 800 ярда дава разлика в далекобойността от 1 ярд, на 4 000 ярда ще даде разлика от 100 ярда. Как може при това положение да се разчита на някаква точност на огъня на тези оръдия при стрелба на по-големи разстояния?

Да обобщим: френските набраздени оръдия са лоши, защото по необходимост имат луфт, защото изискват сравнително голям ъгъл на възвишение и защото качеството на тяхната изработка далеч не съответствува на изискванията за набраздените далекобойни оръдия. Те скоро ще трябва да бъдат заменени с други системи, иначе френската артилерия ще стреля най-зле от всички в Европа.

Ние нарочно разгледахме тези оръдия малко по-подробно, защото това ни даде възможност да изложим главните принципи на устройството на набраздените оръдия. В една заключителна статия ще разгледаме две предложени системи, които сега си оспорват първенството в Англия. И двете системи се основават на пълнето отзад, на липсата на луфт и на съвършеното качество на изработката; имам предвид системата на Армстронг и системата на Уитурт.

III

Сега преминаваме към описание на двата вида пълнещи се отзад набраздени оръдия, които в настоящия момент си оспорват първенството в Англия; и двете оръдия са изобретени от цивилни лица и по своята ефикасност безспорно превъзхождат всичко, което е създадено досега от професионалните артилеристи; думата ми е за оръдието на Армстронг и оръдието на Уитуърт.

Оръдието на сър Уилям Армстронг има това предимство, че се появява първо и получи похвали от целия печат и от официалните кръгове в Англия. То несъмнено е твърде ефикасно бойно оръдие и значително превъзхожда френското набраздено оръдие, обаче съмнително е дали ще може да надмине оръдието на Уитуърт.

Сър Уилям Армстронг построява своето оръдие чрез спираловидно намотаване на два слоя ковано желязо около една тръба от лята стомана, при което горният слой се намотава в противоположна посока на долния слой, както при пушечните цеви, които се правят от няколко слоя тел. По този метод се получават много здрави и трайни, макар и много скъпи оръдия. Каналът има голям брой тесни, разположени плътно един до друг нарези, които дават един оборот на куршума по цялата му дължина. Продълговатият цилиндрично-конусообразен снаряд е направен от чугун, но е покрит с оловна риза, поради което диаметърът му е малко по-голям от диаметъра на канала на цевта; този снаряд заедно със заряда се вкарва чрез затвора на оръдието в специална камера, достатъчно голяма, за да го побере; взривът изтласква снаряда в тесния канал, където мекото олово се връзва в нарезите и по този начин унищожават всякакъв луфт, като същевременно придава на

снаряда спираловидно въртливо движение, което се получава от наклона на нарезите. Този метод на връзване на снаряда в нарежите и покриването му с необходимия за целта слой мек метал са характерни особености на системата на Армстронг; и ако читателят си спомни конструктивните принципи на набразденото оръдие, както ги изложихме в предишните статии, той ще се съгласи, че по принцип системата на Армстронг е напълно правилна. Тъй като снарядът има по-голям диаметър от диаметъра на канала, оръдието непременно трябва да се пълни отзад, което според нас е също необходима особеност на всяко набраздено оръдие. Обаче механизъмът на затвора сам по себе си няма абсолютно нищо общо с принципа на една или друга система нарезни и може да бъде пренесен от една система в друга; затова ние изобщо не го разглеждаме.

Далекобойността и точността на стрелбата, които се постигат с това ново оръдие, представляват нещо удивително. С него бил даден изстрел на разстояние от около 8 500 ярда, или почти 5 мили, а точността, с която е била поразена мишена на разстояние 2 000 и 3 000 ярда, значително надхвърлила всичко, което можеха да дадат в това отношение гладкоцевните оръдия на три пъти по-малко разстояние. Въпреки шумната реклама на английския печат, интересните в научно отношение подробности по всички тия опити се пазеха в строга тайна. Например не се съобщаваше при какъв ъгъл на възвишение и при каква тежина на заряда е била получена тази далекобойност; не се съобщаваха подробности за тежината на заряда и на самото оръдие, точни данни за страничните отклонения и за разсейването в далечина и т. н. Едва след появяването на оръдието на Уитуърт ние научаваме някои подробности поне за една серия опити. Военният министър г. Сидни Хърбърт заяви в парламента, че 12-фунтовото оръдие с тежина 8 центнера и заряд 1 фунт и 8 унции барут имало далекобойност 2 460 ярда при ъгъл на възвишение 7° с пределно странично отклонение 3 ярда и пределно разсейване в далечина 65 ярда. При ъгъл на възвишение 8° далекобойността се равнявала на 2 797 ярда; при 9° — над 3 000 ярда, като отклоненията си оставали почти същите. Обаче ъгъл на възвишение от 7 до 9° представлява нещо нечувано в практиката на гладкоцевната полска артилерия. Така например официалните таблици не отиват по-далеч от 4° възвишение, при което 12- и 9-фунтовите оръдия имат далекобойност 1 400 ярда. По-голям ъгъл на възвишение при полските оръдия би бил безполезен, защото при много висока линия на полета вероятността за попадение в целта извънредно много намалява. Обаче ние разполагаме с данни за някои опити (цитирани в книгата на сър Хауард

Дъглас „Морска артилерия“²⁴) с тежки гладкоцевни морски оръдия при голям ъгъл на възвишение. Английското дълго 32-фунтово оръдие в Дил в 1839 г. при 7° имало далекобойност от 2 231 до 2 318 ярда; при 9° — от 2 498 до 2 682 ярда. Френското 36-фунтово оръдие в 1846 и 1847 г. при 7° имало далекобойност 2 270 ярда, а при 9° — 2 636 ярда. Това показва, че при еднакъв ъгъл на възвишение далекобойността на набраздените оръдия не надхвърля много далекобойността на гладкоцевните оръдия.

Оръдието на Уитуърт в почти всяко отношение е противоположност на оръдието на Армстронг. Каналът му не е кръгъл, а шестоъгълен; наклонът на винтовия нарез е почти два пъти по-голям от наклона на нарезите в оръдието на Армстронг; снаряждът е от много твърд метал и без оловна риза; и ако оръдието се пълни отзад, това не се налага от някаква необходимост, а е въпрос на удобство и външна форма. Оръдието е изработено от един наскоро патентован материал, наречен „хомогенно желязо“, което притежава голяма здравина, еластичност и пъргавина; снаряждът приляга към канала на цвета с математическа точност, поради което не може да бъде вкаран в канала без предварително смазване. За смазване се използва смес от восък и лой, която се поставя между заряда и снаряда и същевременно служи да намали всеки луфт, който е можел да остане между снаряда и стените на канала. Материалът на оръдието е толкова здрав, че лесно издържа 3 000 изстрела, без каквато и да било вреда за канала на цвета.

Оръдието на Уитуърт беше публично демонстрирано през февруари тази година, когато с него бяха направени редица опити в Саутпорт, на Ланкаширския бряг. Бяха демонстрирани три оръдия: 3-фунтово, 12-фунтово и 80-фунтово; от подробния отчет за тези опити ние избираме за илюстрация 12-фунтовото. Това оръдие имало дължина 7 фута и 9 дюйма и тежало 8 центнера. А обикновеното 12-фунтово гладкоцевно оръдие за сферични снарядя е дълго 6 фута и 6 дюйма и тежи 18 центнера. Далекобойността, постигната от оръдието на Уитуърт, е била: при 2° ъгъл на възвишение (при който старото 12-фунтово оръдие достига 1 000 ярда) със заряд $1\frac{3}{4}$ фунта — от 1 208 до 1 281 ярда. При ъгъл 5° (при който старото 32-фунтово оръдие достига 1 940 ярда) — от 2 298 до 2 342 ярда. При 10° (далекобойност на старото 32-фунтово оръдие — 2 800 ярда) — средно 4 000 ярда. За по-голям ъгъл на възвишение се използвало 3-фунтово оръдие със заряд 8 унци; при 20° далекобойността била от 6 300 до 6 800 ядра, а при 33 и 35° — от 9 400 до 9 700 ярда. Старото 56-фунтово гладкоцевно оръдие достига при 20° 4 381 ярда, а при 32° — 5 680 ярда. Точността на стрелбата, постигната от оръдието на Уитуърт, била твърде зад-

волителна, а по отношение на страничното отклонение то дало най-малкото не по-лоши резултати от оръдието на Армстронг; що се отнася до разсейването в далечина, опитите не дават възможност да се направи задоволително заключение.

*Написано от Ф. Енгелс през март—април
1860 г.*

*Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 5914, 5926 и 5938 от 7 и 21
април и 5 май 1860 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

НАСТРОЕНИЯТА В БЕРЛИН

Берлин, 10 април 1860 г.

Ако някой интелигентен чужденец, който е посетил Берлин само преди два месеца, се върне сега в тази „столица на разума“, той не може да не бъде поразен от пълната промяна в облика, тона и настроенията на „meiner lieben Berliner“ („моите любими берлинчани“) ²⁵. Само преди няколко месеца във всички слоеве на столичното общество се разпространяваха слухове. Хората се поздравяваха шепнешком един друг, че кошмарът на десетгодишната реакция е престанал най-после да тегне върху тях и че най-лошото е минало. Тази глупава тема прозвуча във всички тоналности, но след премисляне хората стигнаха до неизбежния извод, че работите са взели нов обрат не в резултат на настойчиви и благотворни усилия от страна на пруските поданици, а по-скоро вследствие на болестните явления в главата на пруския крал; че следователно тази промяна е дело на природата, а не човешко дело. Този неприятен извод помрачи дори първите радости на новата ера, тържествено възвестена от смъртно скучните писачи в берлинските ежедневници. Малодушието беше толкова голямо, че да не би принц-регентът да се откаже от своя новомоден либерализъм, в общите избори за Втората камара всички кандидати бяха подложени на следната глупава проверка: Хранят ли те доверие към хохенцолернското правителство, назначено от принц-регента? Не са ли имената им така или иначе неприемливи за мекия либерализъм на новото правителство? Вместо хора, които да вземат при сърце неволите на страната, се търсеха угодници, готови да гласуват в подкрепа на правителството. Че новото правителство изобщо не посегна на бюрократичните и полицейски вериги, изковани от

неговите предшественици, докато собствените му програмни декларации се отличаваха с нерешителна двойственост, плахи уговорки и двусмислено премълчаване — за тези факти обществеността си затваряше очите; на всичко отгоре затварянето на очите пред тези факти бе обявено за патриотичен дълг. Всички опозиционни вестници, независимо от това, дали се наричаха конституционни или демократични, внезапно се превърнаха в правителствени органи.

След мирния договор във Вилафранка, когато г. фон Шлайниц, пруският министър на външните работи, публикува нещо като Синя книга за Италианската война²⁶; когато неговите доклади — истински образец на нерешително многословие — го показваха като достоен приемник на човека*, който сключи миналия век Базелския мир, а през този век подготви Йенската катастрофа²⁷; когато го видяхме смирено да взема уроци по конституционализъм от малкия Джони**, британския майстор на всички изкуства, да пълзи в праха пред княз Горчаков, да разменя *billets doux**** с героя на декемврийския преврат****, да изразява високомерно недообрение по отношение на своя австрийски колега, докато най-после всичките му съдружници се обявиха против него — дори след всичко това пруският печат и нашите берлински либерали изпаднаха в истински ентузиазъм от необикновената мъдрост, проявена от пруското правителство, което, не задоволявайки се със собственото си бездействие, успя да попречи на всякакви действия от страна на Германия,

Скоро след това в Бреслау се състоя среща между руския цар и Горчаков, от една страна, и принц-регента и неговите министрисателити, от друга²⁸. Надлежно бе подписан нов документ за васалната зависимост на Прусия от нейния московски съсед — първото, но необходимо следствие от мирния договор във Вилафранка. Дори в 1844 г. подобно събитие щеше да предизвика буря от протести в цялата страна. Сега обаче този акт се превъзнеся като доказателство за далновидност и държавническа мъдрост. Нихилизмът във външната политика на принц-регента, съчетан с все още съществуващата, свързана с бюрократията стара, реакционна феодална система, която бе изоставена само *номинално*, се стори на нашите приятели, берлинските либерали, и на пруския печат от всички направления, с изключение на специалните органи на старата камарила, за достатъчно основание, за да поискат императорската

* — Харденберг. *Ред.*

** — Джон Ръсел. *Ред.*

*** — любовни писъмца. *Ред.*

**** — Наполеон III. *Ред.*

корона на Малка Германия (т. е. Германия без немска Австрия) за представителя на пруската династия. Трудно е да се намери в анализите на историята пример за подобна слепота, но ние припомняме, че след сражението при Аустерлиц²⁹ Прусия също кукурига в продължение на няколко дни върху своята купчина смет, quasi *ge bene gesta**

След завършването на Италианската война пруският печат начело с берлинските вестници представляваше толкова жалко, колкото и противно зрелище; вместо да се осмели, макар и на най-незначителна критика по отношение на глупавата дипломация на своите управници, вместо да поиска смело от „либералното“ правителство да преодолее най-после в своята вътрешна политика дълбоката пропаст между номиналното и реалното, вместо да заклеми публично мълчаливото, но упорито нарушаване на гражданската свобода, което си позволява армията на Мантойфеловите чиновници, все още удобно разположена в старите си крепости — вместо всичко това печатът пееше панегирици на величието на обновена Прусия, пуцаше своите тъпи стрели против унижена Австрия, протягаше безсилените си ръце към германската императорска корона и за огромно учудване на цяла Европа се държеше като побъркан, който живее в света на фантазиите. Общо взето изглеждаше, като че ли голямата международна драма, която се разиграва сега на европейската арена, засяга нашите берлински приятели само като зрители, които трябва да аплодират или да освиркват от галерията или от партера, но не и да участвуват като действащи лица.

Всичко това се е изменило сега като с махването на вълшебна пръчка. В настоящия момент Берлин, с изключение може би на Палермо и Виена, е най-революционният град в Европа. Кипежът обхваща всички слоеве на населението и изглежда по-силен, отколкото през мартенските дни на 1848 г. На какво се дължи тази промяна, и то тъй внезапна? На развоя на събитията и преди всичко на последните подвизи на Луи Бонапарт, от една страна, и на новите реформи в армията**, предложени от либералното правителство — от друга. В резултат обстановката на лековерие и на съзнателна самоизмама не можеше, разбира се, да трае вечно. По-нататък произшествията, които принудиха кабинета да уволни директора на полицията Щибер, този долен престъпник, който заедно със своя господар, покойния Хинкелдай, от 1852 г. насам упражняваше върховната власт в Прусия, и, най-после, последно-

* — като че ли всичко бе протекло добре. *Ред.*

** Виж настоящия том, стр. 20—24. *Ред.*

то, но не най-маловажно обстоятелство — публикаването на кореспонденцията на Хумболдт с Варнхаген фон Ензе³⁰ — довършиха останалото. Диханието на задгробния свят разпръсна миража.

*Написано от К. Маркс на 10 април 1860 г.
Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 5932 от 28 април 1860 г.*

*Печата се по текста на вестника
Превод от английски*

К. МАРКС

СИЦИЛИЯ И СИЦИЛИАНЦИТЕ

Историята на човечеството не познава друга страна и друг народ, които така ужасно да са страдали под робство, завоевания и чуждестранен гнет и които така страстно да са се борили за своето освобождение, както Сицилия и сицилианците. Почти от времето, когато Полифем се е разхождал край Етна, а Церера е учила сикулите³¹ на земеделие, до наши дни Сицилия е била арена на непрекъснати нашествия и войни и на несломима съпротива. Сицилианците са смесица от почти всички северни и южни раси: преди всичко на местните сикани с финикийци, картагенци и гърци и с роби от всички части на света, докарани на острова в резултат на търговия или на войни, а по-късно и с араби, нормани и италианци. При всички тези трансформации и изменения сицилианците са се борили и продължават и днес да се борят за своята свобода.

Преди повече от тридесет столетия местните жители на Сицилия са се съпротивявали, доколкото са могли, на по-съвършеното оръжие и военно изкуство на картагенските и гръцките завоеватели. Те са били принудени да плащат данък, но не са били покорени напълно нито от едните, нито от другите. Дълго време Сицилия била арена на борбата между гърците и картагенците; населението ѝ било разорено и отчасти превърнато в роби; градовете ѝ, населени с картагенци и гърци, били главните центрове, от които потисничеството и робството се разпространявали във вътрешността на острова. Но тези древни сицилианци никога не пропуснали случая да се вдигнат на борба за свобода или поне да отмъстят, доколкото е било възможно, на своите картагенски владетели или на

Сиракуза. Най-после римляните покорили картагенците и сиракузците и продали в робство толкова от тях, колкото можали. Веднъж по този начин били продадени 30 000 жители на Панормо, днешния Палермо. Римляните обработвали земята в Сицилия, като използвали безбройни отряди роби, за да изхранват със сицилианска пшеница бедните пролетарии на „вечния град“. За тази цел те не само превърнали в роби жителите на острова, но и докарали тук роби от останалите си владения. Всеки, който що-годе познава историята на Рим или ораторското изкуство на Цицерон, знае за страшните жестокости на римските проконсули, претори и префекти. Може би никъде другаде римската жестокост не е устройвала подобни сатурналии, както тук. Ако бедните граждани и свободни селяни не можели да платят тежкия данък, те или техните деца бивали безмилостно продавани в робство от бирниците.

Но както при Дионисий Сиракузки, и при римското господство в Сицилия избухвали най-страшните въстания на робите, в които местните жители и докараните на острова роби често се борели рамо до рамо. В епохата на разпадането на римската империя в Сицилия нахлували много завоеватели. По това време тя била завладяна за известен период от маврите; но сицилианците — и преди всичко местните жители, които населявали вътрешността на острова — през цялото време оказвали повече или по-малко успешна съпротива и стъпка по стъпка защищавали или завоювали различни незначителни права. Едва зората започнала да разпръсва мрака на средновековието, и сицилианците вече не само били завоювали редица муниципални свободи, но и били създали първите наченки на конституционно управление, каквото по онова време не съществувало още никъде. Преди всяка друга европейска нация сицилианците определяли чрез гласуване приходите на своите правителства и владетели. По този начин сицилианската почва винаги се оказвала смъртоносна за потисниците и завоевателите, а Сицилианската вечерня ще си остане безсмъртна в историята³². Когато Арагонската династия поставила сицилианците в зависимост от Испания, те успели да запазят повече или по-малко ненакърнени своите политически свободи; те направили същото при Хабсбургите и при Бурбоните. Когато френската революция и Наполеон изгонили от Неапол царувашата там тиранична династия, сицилианците, подстрекавани и изкушавани от английските обещания и гаранции, дали убежище на бегълците и ги защищавали с живота и имота си в борбата им против Наполеон. Всеки знае по-късната измяна на Бурбоните и извъртанятия и безсрамните опровержения, с които Англия се е опитвала и все още се опитва

да прикрие вероломството, с което тя предаде сицилианския народ и неговите свободи на милостта на Бурбоните.

Днес политическото, административното и финансовото иго тегне върху всички класи на народа; ето защо тези злини стоят на преден план. Но почти цялата земя и досега се намира в ръцете на сравнително малък брой едри земевладелци или барони. Средновековната система на земевладение все още съществува в Сицилия с тази разлика, че земеделецът не е крепостен; той се освободи от крепостна зависимост около XI век, когато стана свободен арендатор. Но условията на тази аренда изобщо са толкова тежки, че огромното мнозинство селяни работят изключително за бирника и за барона, без да произвеждат почти нищо свръх онова, което е необходимо за плащане на данъците и арендата, и сами си остават крайно или най-малкото сравнително бедни. Макар че отглеждат прочутата сицилианска пшеница и прекрасни плодове, те самите цяла година се хранят като просяци само с боб.

Сега Сицилия отново е обяна в кръв, а Англия спокойно наблюдава тези нови сатурналии на долния Бурбон и на неговите по-малко долни фаворити, били те духовни или светски, йезуити или гвардейски офицери³³. Шумните декламатори в британския парламент разтърсват въздуха с празния си брътвеж за Савоя и за опасността, която застрашава Швейцария; но за кланетата в сицилианските градове не казват нито дума. В цяла Европа не се чува нито един глас на възмущение. Нито един владетел и нито един парламент не обявяват извън закона кръвожадния неаполитански идиот. Само Луи Наполеон с една или друга цел — разбира се, не от любов към свободата, а за увеличаване на владенията на своята династия или на френското влияние — е може би в състояние да спре кланетата, устройвани от този касалин. Англия ще нададе вой за измяна, ще бълва змии и гущери против Наполеоновото вероломство и амбиции, но в края на краищата неаполитанците и сицилианците ще спечелят дори при един Мюрат или при някой друг нов владетел. Всяка промяна непременно ще бъде за добро.

Написано от К. Маркс в края на април — началото на май 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 5948 от 17 май 1860 г. като вводителна статия

*Печата се по текста на вестника
Превод от английски*

К. МАРКС

ПРИГОТОВЛЕНИЯ ЗА БЪДЕЩА ВОЙНА НА НАПОЛЕОН
НА РЕЙН

I

Берлин, 1 май 1860 г.

Мнението, че Луи Бонапарт се готви да постави на дневен ред германския въпрос, преобладава сред всички класи на тукашното общество. В днешния брой на „National-Zeitung“ един кореспондент дори уверява, че от най-достоверни източници узнал, че Баденге (както в Париж наричат фамилиарно Луи Бонапарт)³⁴ окончателно бил решил да предприеме кампания срещу Рейн и че лорд Джон Ръсел бил уведомен тъкмо за този план, когато преди няколко седмици станал от мястото си, за да изплаши камарата на общините с ожесточени хули по адрес на френския император и с неочакваната декларация, че Англия имала намерение сега да си търси нови съюзници. Тонът и настроението на полуофициалния френски печат съвсем не разпръсват тези опасания. Прочетете например следната извадка от една кореспонденция на агенцията Бюлие³⁵ — парижко издание, от което черпят своето вдъхновение повечето провинциални френски журналисти.

„Един от моите приятели, който обича да прави шеговити пророчества, ми каза тия дни: „Ще видите, че императорът ще се насочи към Рейн, за да предложи на пруския крал съюз, а същевременно и малка поправка на границата“. Отговорих с цитат от памфлета „Наполеон III и Италия“: „Въпрос за териториални изменения е по-добре да се решава по приятелски път, отколкото на другия ден след една победа“.

Наскоро след сключването на търговския договор с Англия френското правителство даде на пруския пълномощен министър в Париж да разбере, че едно предложение за сключване на подобен договор между Франция и Митническия съюз³⁶ би било посрещнато благоприятно; но пруското правителство отговори, че Митниче-

ският съюз съвсем не проявява желание да сключи подобен договор, и това предизвика учудване и недоволство, изразени в твърде неучтива форма. Освен това пруското правителство бе напълно в течение на преговорите, които агенти на Луи Бонапарт бяха започнали неотдавна с баварския двор, за да го накарат да отстъпи на Франция крепостта Ландау, която според тях била дадена на Франция с договора от 1814 г., но по-късно ѝ била отнета незаконно с договора от 1815 г.³⁷ По този начин разпространените сред населението слухове за предстоящо скъсване с Франция се подкрепят от подозренията на официалните кръгове.

Положението на Прусия в настоящия момент в известно отношение прилича много на положението на Австрия след завършването на Източната война*. Тогава изглеждаше, че от всички велики сили Австрия е извлякла най-големи изгоди. Тя се ласкаеше с мисълта, че е унизила своя опасен съсед — Русия, без да си е създадала каквито и да било други неприятности освен мобилизацията на своите войски. Тъй като бе играла ролята на въоръжен посредник, докато западните сили трябваше да носят цялата тежест на войната, след сключването на мира Австрия можеше да си въобрази, че с помощта на въоръжените сили на западните съюзници е сложила край на надмощието, което Русия бе получила над нея след унгарските събития от 1849 г.³⁸ И наистина на виенския кабинет бяха направени тогава доста комплименти за ловката му дипломатическа тактика. Но в действителност двойствената позиция на Австрия през време на Източната война я остави без съюзници и даде възможност на Луи Бонапарт да локализира Италианската война. Прусия от своя страна бе запазила през време на Италианската война своите ресурси непокътнати. Тя държеше оръжието си готово, но не го употреби и се задоволи с това, вместо кръвта на своите войници да пролива масилото на своите надути политици. След Вилафранкския мирен договор изглеждаше, че Прусия е успяла с помощта на френските победи да отслаби съперничещата ѝ Хабсбургска династия и да си разчисти пътя към хегемония в Германия. Но самите мотиви на прокламирането на вилафранкския мирен договор трябваше да разпръснат илюзиите, в чийто плен се намираше Прусия. Докато Луи Бонапарт заявяваше, че въоръжаването на Прусия и заплахите ѝ с евентуална интервенция са притъпили меча на Франция, Австрия на свой ред заявяваше, че нейната съпротивителна сила била унищожена от съмнителния неутралитет на Прусия. През цялата война Прусия проявяваше високомерие, което се намираше в смешно противоре-

* — Кримската война. *Ред.*

чие с нейните дела. Пред Австрия и малките германски държави тя се позоваваше на задълженията си като европейска велика сила; пред Англия и Русия тя се позоваваше на задълженията си като главна германска държава и основавайки претенциите си върху тези лицемерни извъртания, искаше Франция да я признае за въроръжен посредник в Европа. Съобразно със своите претенции на германска държава *par excellence* Прусия позволи на Русия да сплаши в един нечувано оскърбителен циркуляр дворовете на малките германски държави³⁹, а в лицето на г. фон Шлайниц плахо слушаше многословните лекции на лорд Джон Ръсел за „конституционното“ международно право.

Прусия осъществи претенциите си да играе ролята на европейска велика сила, като усмири войнствените пориви на малките германски князе и се опита да използва военните поражения на Австрия, за да си присвои мястото, което нейната съперница заемаше по-рано в органите на Германския съюз. Когато най-последните успехите на френското оръжие я принудиха да заеме нещо като войнствена позиция, тя се натъкна на студената съпротива на малките германски държави, които едва счетоха за нужно да скрият своето недоверие към крайните цели на пруския двор. Вилфранкският мирен договор завари Прусия напълно изолирана не само в Европа, но и в Германия, докато последвалата анексия на Савоя, съкращавайки значително незащитената граница на Франция, увеличи съществено шансовете ѝ за победоносна кампания към Рейн.

При тези обстоятелства политическата линия, която Прусия се стреми да провежда сега както в своята вътрешна, така и в своята външна политика, се оказва еднакво погрешна. Въпреки всички самохвални декламации на страниците на пруските вестници и в камарите на представителите, нищо не се е изменило в нейните вътрешни работи освен фразеологията на нейните чиновници. Предложенията за реформиране на армията, които изобщо не допринасят за засилване на военната ѝ мощ при създаването се тежко положение, имат за цел непрекъснатото увеличаване на постоянната армия, която и без това е прекалено голяма, свръхтоварването на финансовите източници, които и без това са вече много натоварени, и премахването на единствената демократична институция в страната — ландвера⁴⁰. Всички реакционни закони за печата, за правото на сдружение, за общинското управление и за отношенията между земевладелци и селяни, за бюрократическото попечителство, за вездесъщата полиция бяха грижливо запазени. Дори позорните параграфи относно браковете между дворяни и простосмъртни не са отменени. Самата мисъл за възстановяване

на конституцията, потъпкана от един държавен преврат, се осмива като налудничавата фантазия.

Ще дам само един пример за гражданската свобода, с която се ползва сега пруският поданик. В най-лошия период на реакцията един жител на Рейнска Пруссия* бе осъден от един пристрастно съставен съд със съдебни заседатели на 7 години затвор в пруска крепост за деяние, окачествено тогава като политическо престъпление. След като излежа своето наказание, което не бе намалено от либералното правителство, той отиде в Кьолн, откъдето полицията не захъсна да го изгони. Тогава той отиде в родния си град, но — колкото и странно да е това — бе уведомен от властите, че поради седемгодишното си отсъствие е загубил своето право на гражданство и трябва да си търси ново местожителство. Възражението, че неговото отсъствие не е било доброволно, не даде резултат. От Берлин, където отиде след това, той бе отново изгонен под предлог, че не можел да посочи други източници за съществуване освен личните си възможности да работи и да прилага своите знания, тъй като цялото му състояние било изразходвано през време на излежаването на присъдата. В края на краищата той отиде в Бреслау, където един негов стар познат го взе на работа при себе си; но една сутрин той бе извикан в полицията, където му бе заявено, че разрешението му да остане в града можело да бъде продължено само с няколко седмици, ако не получил междувременно право на гражданство в Бреслау. При неговите постъпки пред общинските власти на Бреслау му бяха правени най-различни дребни пречки, които бяха отстранени благодарение на посредничеството на енергични приятели, след което неговата молба за гражданство бе най-после удовлетворена, но заедно с правото на гражданство той получи огромна сметка за множество такси, които трябва да бъдат заплатени от всеки смъртен, който има щастието да бъде приет за гражданин на Бреслау. Ако приятелите му не бяха събрали необходимата сума, този пруски поданик подобно на Скитника евреин нямаше да намери в своето славно отечество място, където да се приюти.

II

Берлин, 2 май 1860 г.

След сключването на мирния договор във Вилафранка в пруското правителство, което месеци наред се бе ласкало със суетната надежда, че ще бъде признато за въоръжен посредник на Европа и че върху развалините на Хабсбургската империя ще издигне сградата на величието на Хоенцолерните, изглежда проблесна съзнанието за огромните опасности, които го застрашават в бъдеще. Неговата нерешителна, колеблива и същевременно предателска политика го бе лишила от съюзници и дори фон Шлайниц, чиито многословни послания бяха станали предмет на постоянни шеги в дипломатическия свят, едва ли можеше да скрие от себе си истината, че щом вътрешното положение на Франция принуди отново декемврийския герой* да се насочи извън границите на Франция, Прусия би била предопределеният обект на нова локализирана война.

Нима Луи Наполеон не бе изгървал в момент на привидна откровеност няколко думи за това, че знаел от какво се нуждае Германия — от единство, че той бил човекът, който щял да ѝ даде това единство, и че рейнските провинции не били прекалено висока цена за такава ценна придобивка? Напълно в духа на традициите на пруското минало първата мисъл на принц-регента и на неговите сателити беше да се оставят на милостта на Русия. Нима Фридрих-Вилхелм I не бе придобил Померания по силата на един договор за подялба, сключен с Петър Велики против шведския крал Карл XII⁴¹? Нима Фридрих II не удържа победата в Седемгодишната война и не завзе Силезия благодарение на това, че Русия изоста-

* — Наполеон III. *Ред.*

ви своя австрийски съюзник⁴²? Нима няколкото поделби на Полша⁴³, уговорени между берлинския и петербургския двор, не бяха раздули границите на незначителната пруска монархия? Нима безграничната сервилност на Фридрих Вилхелм III, който в 1814 г. подкрепи Александър I, докато Англия, Австрия и Франция проявяваха известни признаци на опозиция и съпротива, не бе възградена на Виенския конгрес с присъединяването на Саксония и Рейнската провинция към Прусия⁴⁴? С една дума, в своите посетелства върху Германия Прусия винаги се е ползвала с покровителството и подкрепата на Русия, разбира се, при изричното условие да ѝ помага да подчини граничните с нея страни и да играе на европейската сцена ролята на неин скромнен васал. През октомври 1859 г. принц-регентът и Александър II, заобиколени от дипломати, генерали и придворни, се срещнаха в Бреслау, за да сключат договор, членвете на който и досега си остават непостижима тайна не за Луи Бонапарт или лорд Палмерстон, а за пруските поданици, чиито либерални представители, разбира се, се показаха прекалено учтиви, за да отправят до министъра на външните работи г. фон Шлайниц запитване по един толкова деликатен въпрос. Едно е сигурно обаче, а именно, че бонапартисткят печат не изрази тревога по повод съвещанието в Бреслау; че оттогава насам отношенията между Русия и Франция станаха още по-демонстративно интимни; че това съвещание не попречи на Луи Бонапарт нито да завземе Савоя, нито да заплашва Швейцария с неизбежно „поправяне на рейнските граници“ и, най-после, че самата Прусия, въпреки приятната перспектива отново да ѝ се позволи да бъде авангард на Русия, в последно време жадно се хвана на примамката на един съюз с Англия, примамка, хвърлена в Лондон само с цел да се забавлява английската камара на общините една или две седмици.

Но недискретността, с която лорд Джон Ръсел издърнка в една Синя книга за кокетирването на г. фон Шлайниц с Тюйлери през време на неотдавнашната Италианска война⁴⁵, нанесе смъртоносен удар на англо-пруския съюз, който пруското правителство бе считало известно време за действително обсъждан план, но на който в Лондон се гледаше само като на фраза, зад която се крие парламентарен трик. В края на краищата въпреки съвещанието с Александър II в Бреслау и въпреки „търсенето на нови съюзници“ от лорд Джон Ръсел, Прусия сега, както и след Вилафранкския мирен договор, е напълно изолирана пред френската теория за естествените граници⁴⁶.

Можем ли да повярваме, че при такива тежки обстоятелства единственият изход, който дойде на ум на пруското правителство,

е да възобнови своя план за създаване на малка Германия начело с един хохенцолерн и с помощта на най-дръзки провокации не само да тласне Австрия във вражеския лагер, но и да отблъсне от себе си цяла Южна Германия? Но колкото и невероятно да изглежда това — толкова по-невероятно, защото тази политическа линия усърдно се препоръчва от бонапартисткия печат, — работата стои действително така. Колкото повече приближава опасността, толкова по-страстно желае Прусия да демонстрира своя стремеж към ново разделяне на Германия. Впрочем, много вероятно е след удара, нанесен на Австрия, Германия да се нуждае от нанасянето на подобен удар на Прусия, за да може да се отърве от „двете династии“; но във всеки случай никой няма да заподозре принц-регента и г. фон Шлайниц, че се ръководят от толкова песимистични принципи. От Вилафранкския мирен договор насам политическите намерения на регента проличаха в дребни вестникарски сблъсквания и краткотрайни, случайни дебати по италианския въпрос, но на 20 април тайната бе напълно разкрита в пруската камара на представителите през време на дебатите по хесенския въпрос.

Аз вече разяхних този хесенски въпрос на вашите читатели⁴⁷ и затова ще се огранича сега с това, да изложя с няколко думи главните пунктове, около които се водеха дебатите. Когато хесенската конституция от 1831 г. бе унищожена от курфюрста през 1849—1850 г. с благословията на Австрия, Прусия известно време даваше вид, че възнамерява да изтегли меча от името на протестиращата камара на представителите; но през ноември 1850 г. на срещата между княз Шварценберг и барон Мантойфел в Олмюц, когато Прусия напълно капитулира пред Австрия, потвърди възстановяването на стария германски бундестаг⁴⁸, предаде Шлезвиг-Холщайн и се отрече от своите претенции за хегемония, тя се отказа и от рицарските си действия в защита на хесенската конституция от 1831 г.

В 1852 г. курфюрстът октроира нова конституция, която бе потвърдена от германския бундестаг, въпреки протеста на хесенския народ. След Италианската война този въпрос бе отново поставен на обсъждане по тайното внушение на Прусия. Хесенските камари отново се изказаха за законността на конституцията от 1831 г. и в бундестага във Франкфурт се получиха нови петиции за нейното възстановяване. Тогава Прусия заяви, че конституцията от 1831 г. била единствено законна, но — както тя предвидливо добавяше — тази конституция трябвало да се приспособи към монархическите принципи на бундестага. Австрия, напротив, настояваше, че законна била конституцията от 1852 г., но тя трябвало да бъде подобрена в либерален дух. По този начин спорът се

водеше за дреболии и имаше чисто софистичен характер; всъщност това беше изпробване на силите на хохенцолерните и хабсбургите в Германския съюз. Едно твърде голямо мнозинство на бундестага взе най-после решение в полза на конституцията от 1852 г., т. е. в полза на Австрия против Прусия. Мотивите, които повлияха върху решението на малките германски държави, бяха очевидни. Тези държави знаеха, че Австрия е прекалено много заета със своите външнополитически затруднения и е прекалено непопулярна, за да се стреми към нещо повече от запазване на общото status quo в Германия, а в същото време подозираха Прусия, че крои честолюбиви планове за нововъведения. Ако не бяха признали законността на решението на бундестага от 1851 г., щеше да бъде поставена под въпрос законността на всички решения на бундестага след 1848 г. И най-сетне последното, но не най-маловажното — те не одобряваха пруската стратегия на диктат по отношение на малките германски князе и на посегателства върху техния суверенитет под предлог за поддържане оплакванията на хесенския народ против курфюрста. Затова предложението на Прусия пропада.

И ето че на 20 април, когато този въпрос бе поставен на обсъждане в камарата на депутатите в Берлин, г. фон Шлайниц изрично заяви от името на пруското правителство, че Прусия не се смятала обвързана от решението на бундестага; че в 1850 г., когато се изработваше пруската конституция, бундестаг не съществувал, защото това учреждение било пометено от бурята в 1848 г.; от това следвало, че всички решения на бундестага, противоречащи на плановите на пруското правителство, са загубили законна сила; и най-после, че фактически бундестагът не съществувал, макар Германският съюз, разбира се, да продължавал да съществува. Можем ли да си представим по-глупава крачка от страна на пруското правителство? Австрийското правителство обяви за несъществуваща старата конституция на Германската империя, след като Наполеон I действително я бе унищожил. Хабсбургът констатира тогава само един факт. Хохенцолерният, напротив, обявява сега за недействителна конституцията на Германския съюз в един момент, когато Германия е застрашена от външна война, сякаш за да се даде на декемврийския герой предлог да сключва сепаративни съюзи с малките германски държави, на които досега законите на бундестага пречеха да влизат в такива съюзи. Ако Прусия бе провъзгласила правомерността на революцията от 1848 г. и бе обявила за недействителни всички контрареволуционни закони, издадени оттогава насам от нея самата и от бундестага, ако бе възстановила институциите и законите на революционната епоха, тя

щеше да си спечели симпатиите на цяла Германия, включително и на немска Австрия.

Сега обаче тя само разедини германските князе, без да обедини германския народ. Фактически тя отвори вратата, през която могат да бъдат пуснати зуавите.

*Написано от К. Маркс в началото на май
1860 г.*

*Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 5950 от 19 май 1860 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

ГАРИБАЛДИ В СИЦИЛИЯ. — ПОЛОЖЕНИЕТО В ПРУСИЯ⁴⁹

Берлин, 28 май 1860 г.

Главната тема на разговорите тук, както и в цяла Европа са, разбира се, подвизите на Гарибалди в Сицилия. На вас навярно ви е известно, че никога досега телеграфът не е бил използван толкова безсрамно, както сега в Неапол и Генуа или Торино. Никога толкова много скакалци не са заливали Европа, колкото фалшиви съобщения разпространява сега телеграфът. Затова според нас си заслужава да изложим накратко гледището на най-компетентните тукашни военни кръгове относно сицилианските работи. Общозвестно е преди всичко, че до пристигането на Гарибалди въстанието бе траяло цял месец; но колкото и голямо да е значението на този факт, той може да бъде надценен, както показва парижкият вестник „*Constitutionnel*“⁵⁰. Преди пристигането на генерал Ланца с подкрепления в Сицилия намиращите се там неаполитански войски едва ли са наброявали 20 000 души, главната част от които трябваше да бъде съсредоточена в крепостите на Палермо и Месина, така че летящият отряд за преследване на въстаниците можеше да се похвали с няколко успешни сблъсквания, можеше да разпръсне противника в отделни пунктове и да го безпокои в различни направления, но се оказа съвсем недостатъчен да смаже окончателно въстанието. Сега в Палермо, изглежда, са концентрирани около 30 000 души неаполитански войски, две трети от които заемат крепостта, а една трета е разположена на лагер в нейните околности. Съобщава се, че Месина се заемала от 15 000 неаполитанци. Според последните съобщения Гарибалди не е напреднал по-далеч от Монреале. Нанстина този град е разположен на възвишенията, които господствуват над Палермо откъм сушата, но за

да използва предимствата, които дава тази позиция, на Гарибалди липсва досега главното — обсадна артилерия. Следователно непосредствените шансове на Гарибалди, чиято армия наброява около 12 000 души, ще зависят от две важни обстоятелства: от бързото разпространение на въстанието върху целия остров и от поведението на неаполитанските войници в Палермо. Ако последните се колебаят и започнат сблъсквания между тях и намиращите се в техните редове чужди наемници, отбранителните съоръжения на Ланца могат да се разпаднат като картонена кула. Ако въстанието придобие голям размах, армията на Гарибалди ще се разрасне до още по-застрашителни размери. Ако Гарибалди успее да завладее Палермо, той ще помете по своя път всичко освен Месина, където отново ще бъде изправен пред трудна задача. Вие си спомняте, че през 1848—1849 г. неаполитанците бяха загубили всичко освен Месина, която служеше като *tête-de-pont** между Сицилия и Неапол; Месина се оказа тогава достатъчна за отвоюването на целия остров. Този път обаче падането на Палермо и завоюването на целия остров освен Месина от патриотите ще има по-решаващо значение, отколкото през 1848—1849 г. поради изменилата се политическа обстановка. Ако Гарибалди завладее Палермо, „кралят на Италия“ ще му окаже официална подкрепа. Ако Гарибалди претърпи поражение, походът му ще бъде обявен за частна авантюра. Нещо като ироничен патос звучи в отправените до Виктор-Емануил думи на Гарибалди, който заявява на краля, че ще завоюва за него нова провинция, но се надява, че кралят няма да я продаде, както продаде Ница — родния град на Гарибалди.

В политическия живот на Прусия вниманието на обществеността естествено е съсредоточено главно върху частното писмо на пруския принц до английския принц-консорт⁵¹; посланикът на Луи Бонапарт в Берлин княз дьо Латур д'Оверн не само има дързостта да предаде препис от това писмо на министъра на външните работи на Прусия г. фон Шлайниц, но и отиде толкова далеч да поиска обяснения относно някои пасажи в писмото, засягащи репутацията и плановете на големия парижки *saltimbanque*** . Този инцидент напомня за един аналогичен случай малко преди ратифицирането на Хункярскелесийския мирен договор от 1833 г.⁵² Великият везир, който бе изпратил в британското посолство в Цариград копие от тайния договор, съставен от граф Орлов, бе много смутен, когато на другия ден, за негова не съвсем приятна

* — предмостово укрепление. *Ред.*

** — смешник. *Ред.*

изненада, граф Орлов му върна това копие със злостния съвет в бъдеще да си избира по-сигурни довереници. В Берлин всички са убедени, че писмото на принц-регента, изпратено по пощата през *Остенде*, а не през *Кале*, е било отворено в английската поща, където многоброен персонал официално е зает с преглеждането на подозрителните писма — една практика, която е толкова разпространена, че по време на коалиционния кабинет граф Абърдин призна, че не се осмелява да поверява на пощата собствените си писма до лондонските си приятели. Предполага се, че лорд Палмерстон, който е получил по този начин препис от писмото на принц-регента, е предал един препис от това писмо на френския посланик в Лондон от омраза към принц Алберт и в интерес на англо-френско-руския съюз. Във всеки случай тъй ожигрено обсъжданите перспективи за англо-пруски съюз съвсем не са блестящи.

Преди няколко месеца, когато лорд Джон Ръсел една прекрасна сутрин заяви, че Англия трябва да си търси нови съюзници, и когато този намек бе подет с детски ентузиазъм в официалните кръгове в Берлин, в английските парламентарни отчети неочаквано бе публикувана една телеграма на лорд Блумфийлд до министерството на външните работи на Даунинг стрийт⁵³, в която се предаваше един негов частен разговор с г. фон Шлайниц през време на неотдавнашната Италианска война, който сериозно компрометираще честните намерения на пруската външна политика. Лорд Джон тогава призна, че е проявил нечувана нетактичност, но на новия съюз бе нанесен първият удар. Вторият удар е недоставянето на писмото на принц-регента на неговия адрес.

Навярно ви е направило впечатление, че в тронното си слово принцът наблегна силно на спазването на договорните задължения и на единния фронт, който Германия била готова да противопостави на всяко посегателство срещу независимостта и целостта на германското отечество. Неблагоприятното впечатление, което тази открита заплаха направи на парижката борса, бе смекчено от руския вестник „Nord“, който с тон на иронично-снизходителна *bonhomie** лишава речта на принца от всякакво сериозно значение, напомня за аналогични негови декларации през време на Италианската война и в заключение характеризира цялата тази част от тронното слово само като желание да се угоди на настроенията на народа. Що се отнася до останалата част от тронното слово на принца, тя представлява всъщност само изброяване на неуспехите в областта на законодателството. Единствените важни законопроекти, които бяха обсъдени в камарите — законопроектите за

* — доброжелателност. *Ред.*

брака, за общинското управление и за реформирането на поземления данък, от който аристокрацията в по-голямата част от кралството все още е освободена, — се оказаха мъртвородени. Освен това принцът се оплака, че предложените от него самия мерки за реформиране на армията още не са получили законодателна санкция.

Макар правителството да се оказва неспособно — дори при сегашната камара на представителите, значителното мнозинство в която се състои от привърженици на правителството — да прокара предложената от него реформа на армията, то най-после успя да получи допълнителен кредит от девет и половина милиона долара за военни разходи; същевременно, както узнавам от писма от провинцията, проектираните изменения в организацията на армията се осъществяват тихомълком, така че на камарите, когато се съберат отново, не остава друга алтернатива, освен да санкционират това, което вече ще бъде *fait accompli**. Същността на замислената военна реформа се обяснява в руско-немското месечно списание „*Baltische Monatsschrift*“, което излиза в Рига и се печата с разрешението на руския генерал-губернатор на Лифландия, Естландия и Курландия.

„Реформата на пруската армия“ — се казва в списанието, — „предложена непосредствено след сключването на Вилафранкския мирен договор, има изглежда само една цел — да освободи правителството от необходимостта да апелира непосредствено към цялата нация, което при досегашната военна система ставаше неизбежно всеки път, когато то сметнеше за нужно да подкрепи своята политика с военни демонстрации. При сегашното политическо положение в Европа една държава като Прусия, която все още се стреми да бъде напълно призната за велика сила, не може нито да нарушава мирния живот на страната всеки път, когато сметне за необходимо да демонстрира своята военна мощ, нито да гарантира на нацията действително започване на военни действия всеки път, когато я призовава под знамената. В системата на ландвера се крие известно демократично противодействие на монархическия принцип. Мобилизациите през 1850 и 1859 г., извършени една след друга в сравнително кратък интервал от време, които завършиха не с война, а с демобилизация, изглеждат са подкопали доверието на значителна част от населението на Прусия дори във външната политика на държавата. Самите обстоятелства, които придружаваха двете мобилизации, изглеждат са накарали народа да направи извода, че всеки път, преди да обяви всеобща мобилизация, правителството е длъжно да получи съгласието на общественото мнение. Дори официалните декларации на Прусия за нейната позиция през време на Италианската война съдържат признанието, че мобилизацията на ландвера се е натъкнала на *неочаквани трудности*.“

Оттук руско-германското списание прави извода, че Прусия трябва да се отърве от системата на ландвера в сегашната ѝ форма, но същевременно намеква с иронична усмивка, че „подобно

* — свършен факт. *Ред.*

изменение на една от най-популярните институции тъкмо в сегашния момент, когато пруското правителство си дава вид, че стои на почвата на либерализма“, е твърде деликатна операция. Тук трябва да отбележа, че списанието „Baltische Monatsschrift“, което излиза в Рига под попечителството на царизма, представлява в известна степен копие на вестник „Straßburger Korrespondent“, който излиза в Страсбург под покровителството на Бонапарт. И двата органа дрънкат оръжие на германските граници, единият от изток, другият от запад. Кореспондентите на първия могат да се разглеждат като литературни казаци, кореспондентите на втория — като литературни зуауи. И двата афишират своята голяма загриженост към Германия и преливат от мъдри съвети към страната, чийто език все пак снизходително използват. И двата се стараят да подготвят Германия за предстоящите големи преобразувания, и двата намирисват на *entente cordiale**, което именно сега свързва парижкия цезаризъм с петербургския царизъм; но с това сходството свършва. Страсбургският вестник, макар и пропит със специфичния дух на фалшиво мелодраматично благородство, характерен за бохемската литература на Втората френска империя, все пак се отличава с простира език, присъщ на Южна Германия. Той се стреми да се представи за привърженик на здравия разум и съвсем не претендира за каквато и да било литературна изисканост. Напротив, рижкият месечник парадирва с дидактична помпозност и метафизично дълбокомислие в духа на традициите на Кьонингсбергския университет. Впрочем, аз гледам на изблиците на патриотичен гняв, с който германският печат се нахвърля както върху „Monatsschrift“, така и върху „Korrespondent“, но особено върху последния, като на глупава проява на детска безпомощност.

Написано от К. Маркс на 28 май 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 5972 от 14 юни 1860 г.

Превод от английски

* — сърдечно събразуменне. *Ред.*

Ф. ЕНГЕЛС

ГАРИБАЛДИ В СИЦИЛИЯ

След редица най-противоречиви съобщения ние получихме най-сетне нещо като достоверни сведения относно подробностите по изумителния поход на Гарибалди от Марсала до Палермо. Това наистина е един от най-удивителните военни подвизи на нашето столетие и той би бил почти необясним, ако престижът на революционния генерал не предшествуваше триумфалния му марш. Успехът на Гарибалди доказва, че човекът, който винаги е държал високо знамето на италианската революция срещу френските, неаполитанските и австрийските батальони, все още вдъхва страх на кралските войски на Неапол и че народът на Сицилия не е загубил своята вяра в него и в делото на националното освобождение.

На 6 май два парахода напуснали генуезкото крайбрежие; на борда си те имали около 1400 въоръжени войници, разделени на седем роти, всяка от които очевидно е трябвало да образува ядрото на батальон, който да бъде формиран от въстаниците. На 8-и те слезли в Таламоне на тосканския бряг и с всевъзможни доводи убедили коменданта на тамошния форт да им даде въглища, бойни припаси и четири полски оръдия. На 10-и те влезли в Марсалското пристанище на западния бряг на Сицилия и слезли на брега с цялата си материална част, въпреки пристигането на два неаполитански военни кораба, които се оказали безсилни в нужния момент да попречат на дебаркирането; слухът за намеса на англичаните в полза на въстаниците се оказа фалшив и е изоставен сега дори от самите неаполитанци. На 12-и този малък отряд стигнал до Салеми, който се намира на 18 мили от брега по пътя за Палермо. Изглежда, че тук ръководителите на революци-

онната партия са се срещнали с Гарибалди, за да обсъдят положението с него, и събрали подкрепления от около 4 000 въстаници. Докато се формирали подкрепленията, въстанието, което преди няколко седмици претърпя поражение, но не бе окончателно смазано, пламнало с нова сила в цялата планинска местност на Западна Сицилия и — както се оказало на 16-и — не без успех. На 15 май Гарибалди се насочил със своите 1 400 организирани доброволци и 4 000 въоръжени селяни на север през планините и наближил Калатафими, където междуселският път от Марсала се съединява с шосето от Трапани за Марсала. Планинските дефилета, които водят за Калатафими през едно разклонение на високата Монте Черара, наречено Монте ди Пианто Романо, били защитавани от три батальона кралски войски с кавалерия и артилерия под командването на генерал Ланди. Гарибалди незабавно атакувал тази позиция, която отначало упорито се отбранявала; но макар че в тази атака срещу 3 000 или 3 500 неаполитанци Гарибалди можал да хвърли само своите доброволци и незначителна част от сицилианските въстаници, кралските войски били отхвърлени последователно от пет силни позиции, при които загубили едно планинско оръдие и голям брой убити и ранени. Гарибалдийците по техни сведения дали 18 убити и 128 ранени. Неаполитанците твърдят, че през време на тази схватка пленили едно от гарибалдийските знамена, но като се има предвид, че в един от изоставените в Марсала параходи те намерили едно знаме, твърде вероятно е да са показали в Неапол именно това знаме като доказателство за тяхна мнима победа. Поражението на кралските войски при Калатафими впрочем не ги принудило да опразнят града още същата вечер. Те го напуснали едва на другата сутрин и, както изглежда, не са оказали никаква съпротива на Гарибалди до Палермо. Те пристигнали там в пълно разложение и безредие. Съзнанието, че са били разбити от „бандити и въоръжена сган“, внезапно извикало в паметта им страшния образ на оня Гарибалди, който, докато отбраняваше Рим срещу французите, все пак намери време да настъпи срещу Велетри и да отблъсне авангарда на цялата неаполитанска армия и който по-късно по склоновете на Алпите побеждаваше войници, които по храброст значително превъзхождаха неаполитанските войници⁶⁴. Бързото отстъпление без ни най-малки опити за съпротива още повече ги отчайвало и подтиквало към дезертърство, което вече съществувало в техните редове; а когато в резултат на въстанието, подготовено на съвещанието в Салеми, те били внезапно обградени и непрекъснато нападани от въстаниците, те напълно се разпаднали; бригадата на Ланди, превърнала се в безредна и деморализирана тълпа и на-

маляла извънредно много, се завърнала в Палермо на малки разпокъсани отряди.

Гарибалди влязъл в Калатафими на 16-и, т. е. същия ден, в който го изоставил Ланди; на 17-и той напреднал до Алкамо (10 мили), на 18-и — до Партинико (10 мили), а оттам се насочил към Палермо. На 19-и непрекъснатият проливен дъжд попречил на отряда да се придвижи по-нататък.

Междувременно Гарибалди узнал, че неаполитанците копаят траншеи около Палермо и укрепяват старите, полуразрушени валове на града откъм пътя за Партинико. Те все още били най-малко 22 000 души и следователно далеч превъзхождали силите, които Гарибалди можел да изкара срещу тях. Но те били без дух; дисциплината им била отслабнала; много от тях мислели за преминаване на страната на въстаниците; освен това техните генерали били известни като бездарници както на собствените им войници, така и на противника. Единствените им надеждни отряди били двата чуждестранни батальона. При това положение Гарибалди не можел да рискува директна фронтална атака срещу града, но и неаполитанците не можели да предприемат решителни действия срещу него, дори войските им да са били способни за това, тъй като те били принудени да държат в града силен гарнизон и да не се отдалечават много от него. Ако на мястото на Гарибалди беше някой посредствен генерал, подобно положение щеше да доведе до редица разпокъсани и незначителни схватки, през време на които той би могъл да обучи на военно дело част от своите новобранци, но при които и кралските войски биха си възвърнали много скоро голяма част от загубената си самоувереност и дисциплина, защото навярно биха имали успех в някои от тези схватки. Но такъв начин на водене на война не би подходдал нито на изискванията на едно въстание, нито на човек като Гарибалди. Смедото настъпление е единствената подходяща за революция тактика; един замайващ успех като например освобождаването на Палермо станал необходимост, щом въстаниците стигнали до самия град.

Но как е можело да се постигне това? Тук именно Гарибалди се проявява като блестящ стратег, способен за водене не само на партизанска война, но и на значителни операции.

На 20 май и през следващите дни Гарибалди атакувал неаполитанските предни постове и позиции близо до Монреале и Парко по пътящата, които водят от Трапани и Корлеоне за Палермо, и по този начин накарал неприятеля да мисли, че настъплението му е насочено главно срещу югозападната част на града и че именно тук са съсредоточени главните му сили. Чрез умело съчетаване на

настъпателни операции с привидни отстъпления Гарибалди принудил неаполитанския генерал да изпраща тук все повече войски от града, докато на 24-и около 10 000 неаполитанци били вече извън града, на път за Парко. Гарибалди това и чакал. Той веднага ги нападнал с част от своите сили, като отстъпвал бавно пред тях, за да ги увлича все по-далеко от града, и когато ги примамил през главния планински хребет, който пресича Сицилия и отделя Конка д'Оро („Златната раковина“ — долината на Палермо) от долината на Корлеоне, той веднага прехвърлил главните си сили през други проходи на същия планински хребет в долината на Мизилмери, която стига до морето близо до Палермо. На 25-и той установил щаба си в Мизилмери, на 8 мили от столицата. Ние не знаем какво е направил той по-нататък с 10-те хиляди неаполитанци, закъсали на единствения и крайно лош път, който пресича планината, но можем да бъдем уверени, че той е отвлечал тяхното внимание с нови мними техни победи, за да бъде сигурен, че те няма да се върнат много скоро в Палермо. След като намалил по този начин защитниците на града почти наполовина и променил посоката за настъпление от пътя, водещ за Трапани, по пътя за Катания, той можел вече да пристъпи към генерална атака. Противоречивите съобщения не ни дават възможност да кажем дали въстанието в града е предшествувало шурма на Гарибалди или е било предизвикано от неговото появяване пред града; несъмнено е обаче, че на 27-и сутринта населението на Палермо се е вдигнало на оръжие и Гарибалди е шурмувал Порта Термини в югоизточната част на града, където не го очаквал нито един неаполитанец. Останалото е известно — постепенно прочистване на града от войските с изключение на батареите, цитаделата и кралския дворец, след това бомбардировка, примирие и капитулация. Подробности по всички тези събития още липсват, но главните факти са добре известни.

Между другото трябва да отбележим, че маневрите, с които Гарибалди е подготвил атаката срещу Палермо, го изтъкват като стратег от голяма класа. Досега ние го познавахме само като много изкусен и успешно действащ партизански вожд; дори през време на обсадата на Рим неговата тактика на отбраняване на града чрез постоянни вилазки почти не му даваше удобен случай да се издигне над това равнище. Но тук пред него стоеше чисто стратегическа задача и той излезе от това изпитание като безспорен майстор в това изкуство. Начинът, по който той е успял да накара неаполитанския главнокомандуващ да направи грешката да изпрати половината от войските си далеч от града, неговият внезапен флангов марш и повторното му появяване пред Палермо от посока, от

която е бил най-малко очакван, както и неговият енергичен шурм срещу отслабения гарнизон — всички тези операции носят печата на военен гений в много по-голяма степен, отколкото всичко, което стана през време на Италианската война от 1859 г. Сицилианското въстание си намери първокласен военен ръководител; нека се надяваме, че политикът Гарибалди, който скоро трябва да се появи на сцената, няма да посрами генерала Гарибалди.

Написано от Ф. Енгелс около 7 юни 1860 г.

*Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 5979 от 22 юни 1860 г.
като уводна статия*

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

ИНТЕРЕСНИ НОВИНИ ОТ ПРУСИЯ

Берлин, 13 юни 1860 г.

Довечера принц-регентът заминава за Баден-Баден, където на 16-и и 17-и този месец ще се състои нещо като конференция между Луи Наполеон и един съвет на коронованите особи на Германия⁵⁵. Свитата на принц-регента се състои от началника на военната канцелария генерал фон Мантойфел, генерал фон Алвенслебен, подполковник фон Шимелман, chef d'escadron* фон Лое, хофмаршал граф фон Пюклер, тайния съветник фон Илер, секретаря на регента г. Боркман и княз фон Хохенцолерн-Зигмаринген, шеф на кабинета и член на кралската фамилия. Читателят ще си спомни, че във връзка с частното писмо на принц-регента до английския принц-консорт, заловено в Лондон и доведено оттам до знанието на Луи Бонапарт**, последният настоя за лична среща с принц-регента като най-добрия начин да се разсеят недоразуменията, възникнали между Франция и Прусия. Скоро след това, при посещението на принц-регента в Саарбрюкен и Трир, които се намират на границата на Франция, Луи Наполеон отново намекна за желанието си да се използва този случай за една среща с принца. Но това предложение бе отклонено. Когато междувременно се разпространи слухът, че принц-регентът възнамерява да прекара един месец в Баден-Баден, на краля на Бавария Макс*** хрумна да предложи на регента да се устрои в курорта нещо като конференция с южногерманските князе, които се стремят към приятелско споразумение с Прусия и искат да демонстри-

* — ескадронния командир. *Ред.*** Виж настоящия том, стр. 61—62. *Ред.**** — Максимилиан II. *Ред.*

рат на тази конференция единен фронт против Франция. Когато принц-регентът веднага се залови за този проект, одобрен също от великия баденски херцог, вюртембергския крал и великия херцог на Хесен-Дармшат, един прекрасен ден френският посланик в Берлин съобщил официално на пруския министър на външните работи г. фон Шлайниц, че неговият августейши владетел смятал една приятелска среща в Баден-Баден със сегашния глава на пруската държава за много полезна както за Германия, така и за Франция, за да се разсее недоверието, чиято невинна жертва изглежда била Франция. Пруският министър отговорил, че и Прусия е жертва на неоснователни подозрения, които едва ли можели да бъдат разпръснати чрез подобна среща, и че освен това вече била свикана една неофициална конференция на германските князе в Баден-Баден. Тогава, след като още веднъж се консултирал с Париж, френският посланик отговорил, че Луи Наполеон щял да се радва много да види събрани колкото може повече германски князе и че освен това той възнамерявал да направи лично някаква важна, нетърпяща отлагане декларация. Тук съпротивата на Хохенцолерна била сломена. Една телеграма от Виена веднага изразила в Берлин недоволството на Австрия от проектираната среща, но другите германски дворове били повече или по-малко успокоени от една циркулярна нота на пруския министър на външните работи. В резултат на тази нота кралят на ХанOVER пристигна тази сутрин неочаквано в Берлин и сам изяви готовност да придружава принц-регента в Баден-Баден и тогава принцът покани телеграфически на конференцията и краля на Саксония. Едва ли е нужно да прибавяме, че Кобург-Готският и Насауският херцоzi веднага ще последват примера на останалите.

По този начин една среща на германските князе, замислена първоначално като демонстрация против Франция, се превърна в нещо като утринен прием, който Луи Бонапарт устройва на германска земя и за който се натискат крале, велики херцоzi и други дребни владетели на Германския съюз. От страна на принц-регента това прилича на разкаяние за греха, който е извършил, като е изразил подозрения относно агресивните планове на френския узурпатор, а от страна на всевъзможните дребни князчета — на предохранителна мярка срещу опасността техният по-силен confère* да ги продаде на общия им враг. Пример за подобно унижаване на короновани особи пред този Квазимодо на френската революция бе даден, както е известно, от кралица Виктория и Сардинския крал⁵⁶. Личната среща на царя с декемврий-

* — събрат. *Ред.*

ския герой в Шутгарт в 1857 г.⁵⁷ можеше да учуди само политика-ните от кафенетата, които се оставиха да бъдат заблудени от прекаленото кокетирание на петербургския двор с принципите на легитимизма. Срещата на Хабсбурга във Вилафранка със своя победител след сражението при Солферино имаше характер на делова среща, но не бе акт на вежливост. Принц-регентът заедно със заобикалящите го по-малки сателити не трябва нито да моли за съюз, подобно на Виктория и Виктор Емануил, нито да устройва заговор, подобно на Александър II, нито да заглажда поражение, подобно на Франц Йосиф, а може, оставяйки настрана мотивите, да се позове на общия прецедент, създаден от тези високи особи. Във всеки случай, като прие предложението на Луи Бонапарт, той сериозно навреди на изкуствената си популярност, и то толкова повече, защото само преди няколко седмици Бонапарт има дързостта в едно послание на своя министър на външните работи г. дьо Тувенел да намекне на великите херцози на Хесен-Дармщат и Баден, че в бъдеще трябва да подписват своите писма до френския император с думите „Votre frère et ser-viteur*“. Точно такава беше формулата, която Наполеон I бе измислил за германските князе, участници в Рейнския съюз, покровител на който беше той и в който влизаха Баден и Хесен-Дармщат, както и Вюртемберг, Бавария и други германски държави⁵⁸. За да попречат на Луи Бонапарт да принуди дълбоко оскърбените монарси на Баден и Хесен-Дармщат да приемат в своето общество г. дьо Тувенел, принц-регентът и неговите короновани съюзници единодушно отказаха да се придружават от своите министри на външните работи; но няма тези господа действително си въобразяват, че оскърблението им е било нанесено от слугата, а не от господаря?

Що се отнася до „важната декларация“, която холандският спасител на обществото възнамерява да направи на коронованите глави на Германия, с пълно основание можем да предполагаме, че подражавайки на методите на Метерних на конгресите във Виена, Ахен, Тропау, Лайбах и Верона⁵⁹, Луи Наполеон ще направи всичко, за да убеди принц-регента в съществуването на разклонен заговор на революционерите, които полагат всички усилия да предизвикат конфликт между Франция и Прусия, за да се установи Червената република в Париж и Централна република в Германия. Всички бонапартистки вестници в Швейцария, Белгия и Германия от две седмици гъмжат със статии, които са пълни с подобни злокобни намеци, а един таен агент на Бона-

** — „Ваш брат и слуга“. *Ред.*

парт в Женева — известен германски природоизследовател* — вече тържествено заяви, че яростните антибонапартистки нападки в германския печат в най-скоро време ще бъдат спрени от компетентните власти.

Докато принц-регентът и неговите германски *dii minorum gentium*** трябва по този начин да бъдат убедени в необходимостта да се сплотят около главния спасител на обществото, новата брошура на г. Абу „Император Наполеон III и Прусия“⁶⁰ си поставя за цел да повлияе на пруския народ в противоположната насока. Макар тази брошура да не се разпространява и досега в Германия, няколко екземпляра от нея попаднаха случайно в Берлин и в друга своя кореспонденция аз вече ви запознах с най-интересните пасажии от този най-нов манифест на Тьулери⁶¹. Пруският народ — казва оракулът от бреговете на Сена — трябва да избира между феодализма на Австрия и демократичния принцип на френската империя. Само с помощта на последния германският народ — разбира се, при условие, че даде на своя могъщ съсед известни материални гаранции — може да се надява да осъществи единството, което тъй силно желае. След като характеризира твърде повърхностно недостатъците на сегашното пруско правителство, авторът на брошурата се заема да запознае прусаците с истинската природа на тъй характерния за Втората френска империя „демократичен принцип“, който накратко се състои в избирането на главата на Империята с едно така наречено в съвременна Галия „всеобщо гласуване“. Наистина г. Абу почти не се осмелява да отрече, че във Франция всички видове свобода са секвестирани в полза на холандския авантюрист, но сега това секвестриране се обяснява с всеобщото гласуване. По този начин с помощта на Франция и върху същата демократична основа в Германия трябва да бъде създадена тевтонска империя под властта на един Хехенцолерн. Цялата процедура е много проста. Прусия трябва само да отстъпи на Франция част от своите „легитимни“ владения и същевременно, позовавайки се на всеобщото изборително право, да присвои владенията на дребните князе и от феодална държава тя веднага ще се превърне в демократична държава. Трябва да признаем, че този нов „демократичен“ принцип, открит от Луи Бонапарт и неговите сикофанти, не представява нещо ново, а, напротив, от два века процъфтява в свята Русь. Династията на Романовци бе поставена на трона с всеобщо гласуване. Оттогава насам демокрацията цари

* — Фогг. *Ред.*

** — буквално: „по-млади богове“; в преносен смисъл: „второстепенни величия“. *Ред.*

от Неман до Амур. Може би пророците на новия „демократичен принцип“ ще възразят, че Романовци са били избрани свободно, че призивът към народа не е бил предшествуван от какъвто и да било държавен преврат и че при тяхното качване на престола общо обсадно положение не е попречило избирателните урни да бъдат държани в надлежните рамки на „демократичния принцип“. Във всеки случай, тъй като Луи Бонапарт не е в състояние да стане „легитимен“ владетел, най-доброто, което той може да направи, е да превърне своите братя — владетели в Италия и Германия, в „демократични“ монарси по образа на малката Империя. Разбира се, римските императори не бяха истински „демократични“ владетели, защото съвременният прогрес изисква принципът на наследствената монархия да бъде присаден върху принципа на „всеобщото гласуване“. Така, ако някой авантюрист успее по един или друг начин да узурпира един трон и да „узакони“ тази узурпация с фарса на всеобщи избори, неговата династия трябва завинаги да се смята като живо възплъщение на всеобщата воля на народа (*volonté générale* на Русо).

В друга кореспонденция възнамерявам да направя преглед на сегашния стадий на шлезвиг-холщайнските усложнения, които придават на конференцията в Баден-Баден нейното актуално значение. Сега ще спомена само, че на 10 юни в замъка Кропборг се състоя среща между шведския и датския крал*. Две седмици преди тази среща шведският министър на външните работи бе изпратил на датския министър на външните работи нота, в която се казваше, че би било твърде желателно в свитата на датския крал да няма лица, срещата с които би била неприятна на негово величество шведския крал. С други думи, от датския крал бе поискано да отстрани от своята свита жена си, графиня Данер, *ci-devant*** мадемоазел Рамусен. Поради това датският крал счете за уместно да я остави в къщи.

Написано от К. Маркс на 13 юни 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 5986 от 30 юни 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

* — Карл XV и Фредерик VII. *Ред.*

** — бивша. *Ред.*

Ф. ЕНГЕЛС

АНГЛИЙСКИТЕ ДОБРОВОЛЧЕСКИ ВОЙСКИ

Състояният се преди няколко седмици в Лондон голям преглед на доброволците привлече вниманието към гражданската армия на Великобритания. Доброволците не трябва да се смесват с милицията, която представлява специална войска в служба на нейно величество. Към 1 април съгласно правителствената статистика милицията наброяваше 50 000 души. От тях в състава на съединенията се намираха 23 735 души, а именно: в Англия 13 580, в Ирландия 7 471 и в Шотландия 2 684. Милицията се състои от представители на низшите класи, доброволците — от представители на буржоазията. Твърдението на лондонския „Times“⁶², че в редовете на войските, които участваха в прегледа на 22 юни, „бяха представени всички класи“, е само опит да се придаде на този преглед популярен характер. Преди около три месеца делегация от респектабилни механици се яви пред властите с молба да получи оръжие, за да може в случай на нашествие „да защитава своята родина“. Тяхната молба бе отхвърлена. В доброволческите отряди се допускат само ония работници, снаряжението и разходите за които се поемат от техните работодатели и които по начало постоянно се намират в разпореждане на тези работодатели.

Общата численост на английските доброволчески войски не достига и 90 000, макар че в много от появилите се напоследък статистически таблици се привеждат по-големи цифри. Наистина полковник Мак-Мърдо заяви на един обед, даден неотдавна в чест на Сент-Джорджския стрелкови корпус, че за доброволци са се записали 124 000 души; но когато настояха за подробности, оказа се, че той е включил в сметката си половината милиция.

Според вестниците всеки полк има номинална численост от 800 до 1 000 души, но в действителност малко полкове са изкарвали на парад повече от 500—600 души. Г-н Сидни Хърбърт, чийто пост в главния щаб го прави авторитет в тази област, заяви в парламента един или два дни преди големия преглед в Лондон, че „на книга тези войски достигат значителна численост, но последната не отговаря на действителността, тъй като никога не се потвърждава от фактическата наличност на хората“.

Речта, в която се съдържа този пасаж, се появи в същия брой на „Times“, в който се говори за „великолепния успех“ на националния преглед на доброволците. Но самият парад в Хайд-парк е ярка илюстрация за това, колко преувеличава лондонският печат, когато говори за подобни неща. Вестник „Times“ от 20-и предсказваше, че „пред нейно величество ще се явят не помалко от 35 000 души“. В кореспонденция от Лондон, напечатана в „Manchester Guardian“⁶³ на 21-и, Том Тейлър пише, че в столицата е имало над 46 000 доброволци. Но според полковник Мак-Мърдо, който едва ли би умалил броя на доброволците, пред кралицата са минали общо 18 300 войници. Това, разбира се, не е толкова голяма армия, че човек да изпада в прекален възторг. През октомври 1803 г. в парада участваха около 13 000 кореняци лондончани, облечени в доброволчески униформи, и за да сравним военната мощ на британците от ония дни с днешната им военна мощ, ще приведем кратък отчет за числеността на доброволческите войски към януари 1804 г.:

Всичко редници.....	341 687
Полеви офицери	1 246
Капитани	4 472
Младши офицери	9 918
Щабни офицери	1 100
Сержанти	14 787
Барабанчици	6 733
<hr/>	
Всичко.....	379 943

Дори цифрата 124 000, до която Англия се надява да увеличи числеността на сегашната си доброволческа армия, не би изглеждала внушителна редом с тази таблица. Ако вземем по един от всеки десет мъже, годни за военна служба в днешна Великобритания, това би дало 500 000 души. Тези факти съвсем не показват, че англичаните сега желаят по-страстно от преди да се заловят за оръжието в защита на своята родина, колкото и лондонските вестници да доказват противното. Съгласно грижливата

статистика на автора на една статия, публикувана в „Army and Navy Gazette“⁶⁴, милицията в Англия наброява всичко 50 160 души, а доброволческите войски — 88 400 души, което прави общо 138 560. От тях, твърди авторът на статията в „Gazette“, в случай на нужда поне 20 000 ще се окажат извън строя по различни причини, така че общата численост на милицията и на доброволческите войски в Англия възлиза на 118 560 души.

*Написано от Ф. Енгелс около 25 юни
1860 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

*Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 5994 от 11 юли 1860 г.
като уводна статия*

К. МАРКС

БРИТАНСКАТА ТЪРГОВИЯ

Току-що публикуваните в Лондон статистически отчети на министерството на търговията за първите пет месеца на 1860 г. показват само незначително изменение в британския износ в сравнение с първите пет месеца на 1859 г.

От 52 337 268 ф. ст. в 1859 г. износът се е увеличил на 52 783 535 ф. ст. в 1860 г., като това малко увеличение идва единствено от увеличението на износа през май т. г.

Първото, което се хвърля в очи при сравняване на съответните цифри на износа за първите пет месеци на 1860 и 1859 г., е значителното намаление на британския износ за Източна Индия, което се вижда от следните данни:

Най-важни английски стоки, изнесени за Източна Индия през петте месеца, завършващи на 31 май

	Количество		Стойност	
	1859 г.	1860 г.	1859 г.	1860 г.
			(във ф. ст.)	
Бира (в бъчви)	168 355	166 461	507 308	491 609
Памучни тъкани (в ярда).....	396 022 733	311 163 765	4 884 982	3 997 289
Памучна прежда (във фунта).....	17 411 542	15 044 812	1 002 439	903 516
Желязо, болтове, пръти (в тонове)	16 851	12 194	127 678	90 954

Продължение

	Количество		Стойност	
	1859 г.	1860 г.	1859 г.	1860 г.
			(във ф. ст.)	
Чугун (в тонове)	12 138	4 108	132 946	42 912
Ковано желязо (в тонове).....	11 823	10 554	188 126	195 659
Плоско желязо и релси.....	31 582	79 117	169 072	437 170
Глинени изделия и порцелан	—	—	34 530	24 039
Галантерия и шапкарски стоки.....	—	—	83 832	42 126
Кожени изделия: седла и хамути	—	—	16 780	15 600
Парни машини	—	—	73 087	100 846
Други машини	—	—	165 899	196 928
Ламарина.....	—	—	19 127	6 441
Всичко.....			7 405 808	6 529 089
Намаление на износа.....				976 719

От горната таблица се вижда, че общото намаление на главните пера на износа за Източна Индия възлиза на около един милион фунта стерлинги, че намалението се е отразило най-много върху главните артикули (памучни тъкани и прежда) и че единствено изключение правят стоките, непосредствено свързани със строежа на железопътни линии. Освен това трябва да се има предвид, че получените с последната поща от Индия данни за търговията са крайно неблагоприятни и говорят за задръстване на пазара, така че положително стойността на износа, обявена в Англия и определена въз основа на цени, които значително надвишават средното равнище, в никакъв случай няма да бъде реализирана в Индия. Сега не може да има съмнение, че индийската търговия е изкуствено раздута. Увеличеното търсене, създадено изкуствено от правителството през време на индийското въстание⁶⁵, активизирането на търговската дейност в резултат на стихването на революционните вълнения и съкращаването на повечето от другите световни пазари в резултат на общата криза през 1857—1858 г. — всички тези обстоятелства съдействаха за увеличаването на

обема на търговията с Индия свръх нейните естествени възможности. Но въпреки това, ако се съди по целия опит от миналото, новият процъфтяващ пазар щеше да издържи още няколко години бомбардировката с памучни стоки, ако не беше мъдрата намеса на английското правителство. Изглежда, че г. Уилсън бе изпратен специално в Калкута, за да разстрои англо-индийската търговия чрез комбинираното действие на несръчни фискални мероприятия вътре в страната и на обременителни мита върху вноса от чужбина. Наблюдавано ли е някога в историята на търговията подобно зрелище — Обединеното кралство допуска най-важният му колониален пазар да бъде разстроен с произволните мероприятия на собственото му правителство, докато в същото време то угодничи пред френския император и търпи неговите политически произволи под предлог на мнимо понижаване на френските мита?

Износът за австралийския пазар, макар и да показва известно намаление по отношение на памучните тъкани, общо взето се е увеличил както по обем, така и по стойност. Но за да можем правилно да оценим сегашното състояние на пазара в австралийските колонии, трябва да оставим отчетите на министерството на търговията и да се обърнем към последните търговски новини. Съобщения от Аделаида от 26 април изразяват тревога относно непрекъснатия прекомерен внос на стоки от Англия и непрестанно растящите спекулации, мошеничество и задръстване на магазините. Съобщенията гласят, че е станало неизбежно ликвидирането на редица неплатежоспособни фирми. В Сидней, Нов Южен Уелс, били вече обявени в несъстоятелност няколко фирми, включително девет търговски фирми с обща сума на задълженията 400 000 фунта стерлинги; три четвърти от тази сума се очаква в края на краищата да останат непокрити, като загубата ще понесат банките и английските кредитори. От един току-що получен списък на обявени в несъстоятелност през последните 17 години австралийски фирми се вижда, че в 1858 г. техният брой е бил три пъти по-голям, отколкото в 1857 г., и че в 1859 г. той се увеличил с още 50%; тази година, до средата на април, той отново се увеличил с около 7%. Общата сума на задълженията на фирмите, станали неплатежоспособни през периода от 1822 до 1859 г., възлиза на 5 981 026 фунта стерлинги; техните активи, посочени в балансите, възлизат на 3 735 613 фунта стерлинги; но от последната сума не са били реализирани и 50 процента.

Значителното намаление на стойността, а в повечето случаи и на количеството на изнесените за Съединените щати английски стоки личи от следните данни:

Най-важни стоки, изнесени за Съединените щати през петте месеца, завършващи на 31 май

	Количество		Стойност	
	1859 г.	1860 г.	1859 г.	1860 г.
			(във ф. ст.)	
Камени въглища (в тонове)	68 020	106 925	67 785	66 196
Памучни тъкани (в ярда).....	88 441 112	84 208 598	1 562 918	1 491 721
Ленени тъкани (в ярда).....	25 476 444	20 974 699	776 780	643 676
Чугун (в тонове)	37 510	21 497	106 476	62 919
Желязо, болтове, пръти (в тонове)	48 063	37 824	394 426	293 294
Ковано желязо (в тонове)	16 024	16 488	200 576	189 854
Плоско желязо и релси (в тонове)	12 107	4 622	61 721	24 559
Растително масло (в галони)	795 808	511 602	95 154	57 230
Копринени изделия (във фунтове).....	119 719	58 835	128 133	68 866
Вълнени и смесени тъкани (в ярда).....	22 697 619	18 250 639	892 026	733 000
Глинеи и порцеланови из- делия.....	—	—	234 492	281 532
Галантерия и шапкарски стоки.....	—	—	719 754	637 035
Ламарина	—	—	524 615	464 630

Естествено Франция бе страната, която можеше да компенсира свиването на пазарите в Източна Индия, австралийските колонии и Съединените щати. Но ако разгледаме въпроса по-отблизо, оказва се, че английската износна търговия с Франция продължава да запазва традиционните си незначителни размери. Що се отнася до памучните тъкани и прежда, министърът на търговията г. Милнер Гибсон изглежда се срамува от жалката роля, която играе, и затова е счел за уместно изобщо да не ги включва в отчета. Същото важи и за ленените тъкани, ленената прежда и копринените изделия. Стойността на износа през съответните периоди на 1859 и 1860 г. показва намаляване през текущата година: за пресуканата коприна от 130 260 ф. ст. на 88 441 фунта стерлинги; за копринените нишки и прежда от 50 520 ф. ст. на 29 643 фунта стерлинги; за машините от 98 551 ф. ст. на 64 107 ф. ст. и

за каменните въглища от 253 008 ф. ст. на 206.317 фунта стерлин-
ги; същевременно има известно увеличение в износа на желязо,
мед, вълна, вълнени тъкани и камгарна прежда.

Вносът на френски вина се е увеличил, но не повече от вноса
на всички други сортове вина. В заключение трябва да отбеле-
жим, че признаците на депресия на главните пазари, ако се раз-
глеждат във връзка с тревожните изгледи за реколтата, сключва-
нето на големи заеми от английското и други правителства и с
несигурното политическо положение в Европа, далеч не откриват
светли перспективи за есента на 1860 г.

*Написано от К. Маркс в края на юни—
началото на юли 1860 г.*

*Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 5998 от 16 юли 1860 г.
като уводна статия*

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

СЪСТОЯНИЕТО НА БРИТАНСКАТА ФАБРИЧНА
ПРОМИШЛЕНОСТ

I

Лондон, 10 юли 1860 г.

Току-що публикуваните отчети на фабричните инспектори⁶⁶ съдържат само три отчета. Окръгът, който неотдавна се намираще в компетентност на г. Леонард Хорнър, сега е присъединен отчасти към окръга на сър Джон Кинкейд (Шотландия) и отчасти към окръга на г. Редгрейв, който обхваща сега 3 075 фабрики и шамповъчни предприятия; окръгът на г. Роберт Бейкър (Ирландия и някои части на Англия) си остава в предишните си граници. Следващите по-долу данни показват общия брой на нещастните случаи, доведени до знанието на тримата инспектори през полугодieto, завършващо на 30 април 1860 г.

Нещастни случаи, предизвикани от машини

Характер на нещастното	Възрастни		Младежи		Деца		Общо		Всичко
	Мъже	Жени	Младежи	Девойки	Момчета	Момичета	Мъже	Жени	
Смъртни случаи	14	3	7	2	2	2	23	7	30
Ампутация на дясната китка или дясната ръка.....		6	3	1	1	—	9	7	16
Ампутация на лявата китка или лявата ръка	4	1	7	3	1	—	12	4	16
Ампутация на част от лявата китка	23	24	29	22	15	7	67	53	120
Ампутация на част от лявата китка.....	16	17	21	18	8	7	45	42	87

Продължение

Характер на нещастieto	Възрастни		Младеди		Деца		Общо		Всичко
	Мъже	Жени	Младеди	Девојки	Момчета	Момичета	Мъже	Жени	
Ампутация на част от крака или стъпалото.....	5	—	1	—	—	—	6	—	6
Счупване на крайници и кости на тялото.....	30	11	43	11	11	4	84	26	110
Счупване на ръка или крак	39	43	30	37	20	15	89	95	184
Рани на главата и лицето....	20	17	23	29	11	4	54	40	94
Драскотини, натъртвания и други, неизброени по-горе	268	255	315	352	128	66	711	673	1 384
Всичко.....	424	377	479	475	197	105	1 100	947	2 047
<i>Нещастни случаи, непредизвикани от машини</i>									
Всичко.....	83	30	59	26	21	10	163	66	229

Отчетите единодушно свидетелствуват за извънредно активна промишлена дейност през това полугодие. Търсенето на работна сила е било толкова голямо, че в някои отрасли на промишлеността не са достигали работници. Във вълненотъкачните фабрики, където усъвършенствуваните машини са позволявали на фабрикантите да минават без ръчен труд, това затруднение е било помалко осезателно, отколкото в памукопредачните и камгарните фабрики, където много машини са бездействували по липса на работници, особено по-млади. За покриване на тази временна липса на работна ръка в миналото се прибегваше до някои порочни методи. В началото на развитието на фабричната система, когато на фабрикантите липсваше работна ръка, те направо се обръщаха към чиновниците от службата за бедните при някоя отдалечена енория, които им изпращаха известен брой чираци, невръстни деца, за няколко години. Щом децата постъпеха като чираци, чиновниците от службата за бедните поздравяваха своите енории, че са се избавили от безполезни гърла, а фабрикантите не се поколебаваха да извлекат възможната най-голяма изгода от тази сделка, като изразходваха за издръжката на децата колкото е възможно по-малко и изтискаха от тях колкото може повече. Затова първият от серията фабрични закони, приети през 1802 г., в 42-та година от царуването на Георг III (раздел 73),

се нарича: „Акт за защита на здравето и нравствеността на чираците и другите лица, заети в памукопредачните и другите предприятия и в памучните и другите фабрики“; този закон имаше за цел само да смекчи недъзите на системата на чиракуване. Но с усъвършенствуването на машините се появи нужда от друг вид работна сила, защото промишлеността все повече се оживяваше и населението на съседните области не можеше да снабдява напълно фабриките с необходимата работна ръка. Фабрикантите изпращаха в Ирландия агенти, които примамваха в Англия ирландски семейства; но Ирландия е престанала да бъде пазарът, който може по искане от Англия да покрива нуждата ѝ от работна ръка, и затова фабрикантите са принудени сега да обърнат поглед към южните и западните графства на Англия и Уелс и да търсят там семейства, които съществуващата сега в северните графства работна заплата би могла да съблзни да се прехвърлят на нова работа. Из цялата страна са изпратени агенти, които описват изгодите от преселването на семействата във фабричните окръзи и които са снабдени с пълномощия да сключват договори за преселването на тези семейства на север. Говори се, че тези агенти вече са изпратили много семейства. При все това преселването на възрастен мъж с жена и с деца в промишлен град има това специфично неудобство, че там най-много се търсят по-младите членове на семейството, които бързо могат да бъдат обучени и които стават ценни работници за сравнително кратък период от време, докато трудът на възрастния мъж и на неговата жена, които не са работили във фабрика, сега не се търси особено. Това накарва някои фабриканти да се върнат до известна степен към старата система на чиракуване и да сключват със службите за бедните договори за използване труда на останалите без средства за съществуване деца на бедняците за определен срок. В такива случаи фабрикантът дава на децата жилище, дрехи и храна, но не им плаща редовна заплата. С връщането към тази система изглежда се подновиха и жалбите за злоупотреби с нея. Трябва обаче да се има предвид, че този вид работна сила се търси само тогава, когато е невъзможно да се намерят други работници, защото това струва скъпо. Обикновената работна заплата на 13-годишно момче възлиза на около 4 шилинга седмично; но с 4 шилинга на глава седмично не могат да се подслонят, обличат и хранят 50—100 такива момчета, нито да им се осигурят медицинска помощ, необходимият надзор и известно парично възнаграждение.

Едно сравнение на платената през 1839 и 1859 г. на фабричните работници работна заплата разкрива извънредно интересния

факт, че работната заплата, поне номинално, се е повишила, и то в ония фабрики, където работното време е било ограничено на 60 часа седмично, докато, с малки изключения, тя фактически е намаляла в шамповъчните, белилните и бояджийските предприятия, където работното време на децата, младежите и жените не е ограничено и където те понякога работят по 14 и 15 часа на ден. За памучната промишленост в Манчестер и неговите околности разполагаме със следните данни:

Седмична работна заплата

	1839 г.	1859 г.
Брой на работните часове седмично	69	60

Вид заятия

Машинисти на парна машина.....	24 шил.	30 шил.
Момчета в складовете	7 „	8 „
Работници в складовете	18 „	22 „
Цех за разчесване — разчесвачки (млади жени и девойки)	7 „	8 „
Момчета за всичко (младежи)	11 „	14 „
Надзиратели.....	25 „	28 „
Кардировачи (младежи от 14 до 18 години).....	6 „	7 „
Даракчийки (млади жени).....	6 ш. 6 п.	8 „
Предачен цех — предачи на селфактор	16 — 18 шил.	20 — 22 шил.
Връзвачи (жени и младежи)	8 „	10 „
Надзиратели.....	20 „	20 „
Пресуквачен цех — пресуквачки (жени).....	7 „	9 „
Намотвачки (девойки).....	4 „	5 „
Надзиратели	24 „	28 „
Общи работници (младежи)	10 „	13 „

В намотвачния цех, в цеха за пърлене, както и в цеха на механическите тъкачни станове също е имало незначително повишаване на работната заплата. По този начин предсказанията на онези, които предупреждаваха фабричните работници, че те сериозно ще пострадат от намаляването на работното време, са напълно опровергани. Да сравним, от друга страна, движението на работната заплата в ония отрасли на промишлеността, в които работното време не е ограничено от закона:

*Щамповъчни, бояджийски и белилни предприятия —
60 часа седмично*

	Седмична работна заплата (в шил.)	
	1839 г.	1859 г.
Работник, който смесва боите.....	35	32
Работник, който работи на щамповъчна машина.....	40	38
Майстор.....	40	40
Гравировач.....	35	25
Щамповач.....	40	28
Бояджия.....	18	16
Мияч и общ работник.....	16—15	16—15

*Предприятия за боядисване на бархет —
61 часа седмично*

Мънчачи.....	18	22
Избелвачи.....	21	18
Бояджии.....	21	16
Апретъори.....	21	22

Далеч най-интересната част от отчетите на г. Александър Редгрейв и на сър Джон Кинкейд се отнася до развитието и разширяването на кооперативните дружества за строеж и експлоатация на предачни фабрики в Ланкашир и до известна степен в Йоркшир. Тези кооперативни дружества, които се увеличиха след прокарването на закона за дружествата с ограничена отговорност, се състоят обикновено от фабрични работници. Всяко дружество има капитал от 10 000 ф. ст. и повече, разделен на акции от по 5 и 10 фунта стерлинги; то има правото да заема средства в определен процент от вложения капитал, като тези заеми се състоят от дребните влогове на фабричните работници и на лица от същата класа. В Бъри например ще бъдат нужни повече от 300 000 фунта стерлинги, за да се пуснат в експлоатация построените и строящите се кооперативни предачни фабрики. В памукопредачните фабрики предачите и другите заети в тях работници често са акционери на същите предприятия; те получават работна заплата и лихва за своите дялове. В памукотъкачните предприятия съдружниците често вземат под наем тъкачни станове и работят с тях. Тази система привлича работниците, тъй като не изисква голям капитал за пушане в действие на техните предприятия. Те

купуват готова прежда за тъкачния стан, тъкат платове и производственият процес свършва с това; или получават преждата от някой фабрикант, който се намира в делови отношения с тях, и му връщат готовия плат. Но тази кооперативна система не се ограничава с предене и тъкане на памук. Тя се е разпростряла и върху търговията с много средства за потребление като брашно, бакалски, манифактурни и други стоки.

Следващият по-долу отчет, съставен от г. Патрик, един от помощниците на инспектора сър Джон Кинкейд, съдържа някои ценни данни за развитието на тази нова система на владение на фабриките, която обаче, както се опасявам, ще бъде подложена на тежко изпитание при следващата промишлена криза.

„16 май 1860 г.

От около 12 години в Рочдейл съществува кооперативно дружество, което се нарича „Нова Бейкърска и Уордърска търговска компания“. То е регистрирано съгласно закона за акционерните дружества и представлява дружество с неограничена отговорност. То започна своите операции във фабриката Клъф Хаус Мил в Уордър, близо до Рочдейл, с правото да събере капитал от 100 000 ф. ст. в акции от по 12 ф. ст. и 10 шилинга. От тази сума бяха внесени 20 000 фунта стерлинги. По-късно събраната сума достигна 30 000 ф. ст. и преди пет години в допълнение към фабриката Клъф Хаус Мил дружеството построи край Стакстед голяма фабрика, Фар Холм Мил, с мощност 100 конски сили; за полугодieto, което завърши през октомври миналата година, компанията е платила дивиденд от 44% върху платения капитал.“ (На 11 юни г. Патрик съобщава, че „Новата Бейкърска и Уордърска търговска компания“ под името „Фар Холм Мил, Бейкър“ току-що е обявила ново плащане на дивиденди в размер на 48% върху платения капитал.) „Днес дружеството е увеличило капитала си на 60 000 ф. ст. и значително е разширило разположената край Стакстед Фар Холм Мил, за което са били нужни две нови машини по 40 конски сили едната, които сега се инсталират. Голямото мнозинство от акционерите са промишлени работници, които работят във фабриката, но получават работна заплата като работници и нямат нищо общо с управлението на фабриката освен това, че участвуват в годишното избиране на административното ръководство. Тази сутрин посетих Фар Холм Мил и мога да докладвам, че що се отнася до спазването на фабричните закони, тя се ръководи не по-лошо от всяка друга фабрика в моя окръг. Макар да не запитах съответните лица, смятам, че дружеството е получило заем при 5% лихва.

В околностите на Бейкър от около шест години съществува и друго дружество, което се нарича „Росендейлска промишлена асоциация“.

Това дружество построи фабрика, но както ми казаха, не процъфтяло особено, тъй като не разполагало с достатъчно средства. То също било организирано по кооперативната система. Днес фирмата е преименувана в „Росендейлска промишлена компания“ и е регистрирана съгласно закона за дружествата с ограничена отговорност с правото да събере капитал от 200 000 фунта стерлинги. За 40 000 ф. ст. са били издадени акции по 10 ф. ст., а освен това е бил сключен заем от около 4 000 фунта стерлинги. Тези 4 000 ф. ст. били заети от дребни капиталисти в размер от 150 до 10 ф. ст., без да е била дадена каквато и да било гаранция. Когато тази кооперативна компания започнала да действа, всеки акционер бил работник. В допълнение към фабриката Уер Мил, която била построена от „Росендейлската промишлена асо-

циация“, компанията е купила сега от господата Р. и Дж. Мъм фабриката Ируел Милс в Бейкълп и понастоящем експлоатира и двете.

Разцветът и успехът на „Новата Бейкълпска и Уордълска търговска компания“, изглежда, са дали тласък за възникването на нови компании, които сега се образуват в най-близко съседство с мен и създават големи фабрики за своята работа. Една от тези компании — „Памукопредачната и тъкачната компания в Ню Чърч“ — е регистрирана съгласно закона за дружествата с ограничена отговорност и има правото да събере капитал от 100 000 ф. ст. чрез продажба на акции по 10 фунта стерлинги. От тази сума 40 000 ф. ст. са вече внесени и компанията е взела назаем още 5 000 при 5% лихва срещу ипотека. Тази компания вече е започнала работа, като е купила една неработеща фабрика с 40 конски сили — Вейл Мил, в Ню Чърч; освен това тя строи сега фабриката „Виктория Уъркс“, за която ще бъде нужна машина от 100 конски сили. След приключването на работите, което се очаква през февруари идната година, компанията възнамерява да вземе на работа 450 души.

Друга компания е „Ротенсталската манифактурна памучна компания“, също с ограничена отговорност, с номинален капитал от 50 000 ф. ст. в акцини от по 5 ф. ст. и с правото да сключва заеми до 10 000 фунта стерлинги. Около 20 000 ф. ст. вече са внесени и сега компанията строи в Херхолм фабрика, в която ще бъде монтирана машина от 70 конски сили. Съобщават ми, че девет десети от акционерите на двете компании принадлежат към класата на фабричните работници.

Има още една кооперативна компания, възникнала през последните шест месеца — „Старата памучна компания Клъф“, — която купи от господата Р. и Дж. Мъм две стари фабрики, така наречените Ируел Спрингс. Те работят по същия принцип, както и останалите, но тъй като не успях да ги посетя днес, не мога да съобщя всички подробности за тях. Казаха ми обаче, че в тях работи машина от 13 конски сили и че броят на заетите работници е 76 души. Смятам, че всички акционери принадлежат към класата на фабричните работници.

Има случай няколко души да наемат част от фабрика, например една или две зали, а понякога дори част от зала. Но тогава те са господари на тази част, макар да работят наравно със своите работници; подобно на всеки фабрикант, те наемат работници и им плащат заплата, без обаче наетите от тях работници да участвуват в печалбите на предприятието. На времето в Бейкълп имаше много повече подобни предприятия, отколкото сега. Някои изоставиха тази работа, а други постигнаха успехи или си построиха собствени фабрики, или наеха големи сгради. В Рочдейл има повече такива предприятия, отколкото в който и да било друг град в моя окръг.“

II

Лондон, 14 юли 1860 г.

След прегледа на фабричните отчети на сър Джон Кинкейд и г. Редгрейв, който направих в последната си кореспонденция, остава ми да спомена за отчета на г. Роберт Бейкър, фабричен инспектор за Ирландия и за част от Чешир, Ланкашир, Глостершир, Йоркшир, Стафордшир, Лестершир, Херефордшир, Шропшир, Уустершир и Уорикшир. Общият брой на нещастните случаи в окръга на г. Бейкър възлиза на 601, от които 9% са станали деца, а 33% с лица над 18 години. По-внимателният анализ на тези нещастни случаи показва, първо, че процентът на нещастните случаи от общия брой на работниците е най-голям в ония отрасли на промишлеността, където машините не подлежат на законен контрол, и, второ, че в текстилните фабрики, където се използват еднакви машини, повечето нещастни случаи стават в най-големите предприятия. За 198 565 фабрични работници, които спадат към окръга на г. Бейкър, последният привежда следните цифри за второто полугодие:

	Брой на заетите лица	Брой на нещастните случаи, предизвикани от машини
В памучните фабрики	107 106	1 на всеки 261 души
Във вълнените фабрики.....	14 982	1 . . . 348 .
В ленените фабрики.....	33 918	1 . . . 389 .
В копринените фабрики.....	33 874	1 . . . 2 251 .
В камгарните фабрики.....	2 896	1 . . . 424 .
В други фабрики.....	5 789	

Във всички тези текстилни фабрики машините се обезопасяват, т. е. снабдяват се с такива приспособления за безопасността на работниците, които са предписани от охранителните постановления на фабричните закони. Ако вземем например Нотингам, където голям брой лица, особено деца, работят с машини, необезопасени съгласно предписанията на закона, ще видим, че през 1859 г. в дневниците на главната болница са били отбелязани 1 500 нещастни случаи, а в дневниците на диспансера — 794, което общо взето — при кръгло не повече от 62 583 заети работници — прави 2 294. Следователно броят на нещастните случаи в Нотингам възлиза на 1 на всеки 27 души — пропорция, в сравнение с която броят на нещастните случаи в текстилните фабрики, попадащи под действието на законодателството за охрана на труда, изглежда почти нищожен. В Бирмингам пък, където има множество различни предприятия, свързани и несвързани с използването на механическа сила, където има само две малки текстилни фабрики и където изобщо не съществуват задължителни обезопасителни приспособления за машините, при които работят младите работници, съотношението на броя на нещастните случаи към броя на заетите в предприятията е било 1 към 34. Огромната полза от охранителните постановления на фабричните закони и от по-широкото им принудително приложение проличава и ако сравним общия брой на нещастните случаи, доведени до знанието на инспекторите за полугодията, завършили на 31 октомври 1845 г. и на 30 април 1846 г., с техния брой за полугодията, завършили през октомври и април 1858 и 1859 г. През последния период броят на нещастните случаи е намалял общо с 29%, макар броят на работниците да се е увеличил — по минимални пресмятания — с 20%.

Що се отнася до разпределението на нещастните случаи между големите и малките фабрики, решаващо значение според мен имат следните факти, съобщени от г. Бейкър. През последното полугодие от 758-те памучни фабрики в неговия окръг, в които работят 107 000 души, всички нещастни случаи са станали в 167 фабрики, в които са заети около 40 000 души. Следователно в 591 фабрики, в които работят 67 000 души, не е станал нито един нещастен случай. По същия начин от 387 по-дребни памуко-предачни фабрики всички нещастни случаи са станали в 28; от 153 лененопредачни фабрики всички нещастни случаи са станали в 45 фабрики, а от 774 копринени фабрики всички нещастни случаи са станали в 14 фабрики. Следователно в голям брой фабрики във всеки отрасъл на промишлеността не е имало нито един нещастен случай, предизвикан от машини, и във всеки отрасъл повечето нещастни случаи са станали в най-големите фабрики. Г-н

Бейкър се опитва да обясни последното явление с две причини: първо, че в най-големите фабрики преминаването от старите, небезопасени машини към нови става сравнително бавно и постепенно и, второ, че в тези големи фабрики съсредоточаването на работната ръка расте толкова бързо, колкото повече отслабва отговорният контрол върху тези предприятия.

„Тези две причини“ — казва г. Бейкър — „влият решително за възникването на нещастни случаи. Що се отнася до първата причина, все още съществуващите стари машини, които никога не са били обезопасявани и в които все още има небезопасени колела, причиняват толкова повече пакости, защото при обезопасеността на новите машини се забравя опасността от старите. Що се отнася до втората причина, постоянната борба за всяка минута при работата с машини, привеждани в движение от неизменна механическа сила, която понякога достига хиляда конски сили, неизбежно води до опасни последици. В такива фабрики всеки миг е елемент на печалбата и от всеки човек се иска да напряга всяка секунда своето внимание. Тук може, да си послужим с една сентенция на Либих, да се наблюдава постоянна борба между живота и неорганични сили, при която умствената енергия трябва да играе ръководна роля, а живата енергия трябва да се съобразява в своите движения с въртенето на вретената. Работниците не трябва да изостават въпреки напрежението, предизвикано било от прекомерното възбуждение, било от прекомерната горещина: те не трябва да прекратяват работата нито за една секунда, нито да отклоняват вниманието си върху различните движения, които стават наоколо, защото всяко протакане носи загуба. Затова, когато вниманието на работника се насочва някъде другаде, той слага пръст върху колела, които се смятат за безопасни — било поради тяхното положение, било поради бавността на тяхното въртене. Бързайки да произведат известно количество фунтове прежда за дадено време, работниците забравят да поглеждат под своите машини и да следят за техните малки „приспособления за връзване на нишките“. Затова много нещастни случаи се дължат на така наречената собствена непредпазливост.“

През последното полугодие всички текстилни фабрики с изключение на копринените преживяха твърде голям разцвет както в Ирландия, така и в английските окръзи, подведомствени на г. Бейкър. Единствената пречка, която, изглежда, е задържала различните отрасли на промишлеността в определени граници, е била растящият недостиг на суровини. В памучната промишленост по-рано никога не са били наблюдавани такъв строеж на нови фабрики, подобно въвеждане на нови системи за разширяване на производството и такова търсене на работна ръка. Най-забележителното явление бяха новите мерки, взети за търсене на суровини. Така по образец на Ланкаширската асоциация за снабдяване с памук в Белфаст бе основана асоциация за снабдяване с лен. Докато през петте години до 1853 г. включително средният внос на лен заедно с реколтата на лен в Ирландия възлизаше на 113 409 тона годишно през последните пет години до 1858 г. включително.

той възлезе само на 101 672 тона, което се равнява на едно намаление от 12 000 тона годишно, макар годишната стойност на износа да се е увеличила с 1 милион фунта стерлинги. Цената на вълната, която беше над средното равнище още през периода, за който се отнасят последните фабрични отчети, оттогава непрекъснато се повишаваше. Като постоянни фактори за това повишаване на цените на вълната могат да се смятат бързото разширение на вълнените фабрики и увеличеното търсене на овче месо както във Великобритания, така и в колониите. За случайна причина, която застрашава да намали обикновения добив на вълна, трябва да се смятат особените условия на настоящия сезон, тъй като през зимата поради лоша или неподходяща храна измряха много овце, а през пролетта загинаха много агнета поради студа, недостатъчната храна и една болест, от която животните умираха за няколко часа.

Единственият отрасъл на промишлеността, положението на който през последните шест месеца се влоши сериозно поради сключването на англо-френския търговски договор⁶⁷ и поради опасението от чуждата конкуренция, е копринената промишленост. Влиянието на тези обстоятелства се засилваше постепенно; в момента, когато пиша тази кореспонденция, повече от 13 000 тъкачи са без работа само в Ковънтри, където всички станове са спрели. Тази криза е толкова по-печална, защото, както отбелязах в една своя кореспонденция относно фабричните отчети от 1859 г., в Ковънтри са основани много домашни копринени фабрики, в които работниците работеха заедно със своите семейства и много рядко се използваше наемен труд. От началото на 1860 г. броят на тези фабрики значително се увеличи. Всъщност те представляват връщане към предишната домашна промишленост само с тази разлика, че в тях се използват парни машини, но са съвсем различни от новата кооперативна система в Ланкашир и Йоркшир. В тях домопритежателят е едновременно майстор и тъкач, и наемател на двигателя; понякога освен своето собствено семейство той използва и труда на други работници. Той или е купил изцяло двата си стана, или ги е взел на кредит, плащайки за тях всяка седмица определена сума; или пък ги е наел обикновено от своя домопритежателят, който е строител и спекулант. Освен това той наема необходимия двигател. Говори се, че разликата между работата, извършвана със стана на тъкача, и работата на майстора днес е също тъй голяма, както например между френските и английските копринени изделия. При все това съществуват опасения — и г. Роберт Бейкър, изглежда, споделя тези опасения в отчета си, — че този домашен труд, съчетан с

използване на механическа сила, няма да може да издържи на търговски сътресения. За да се справи с френския си съперник, английският фабрикант ще бъде вероятно принуден да прибегне до инвестирането на голям капитал, което неизбежно ще погуби домашните копринени фабрики, конкуриращи с него пред собствените му врати.

Написано от К. Маркс на 10 и 14 юли 1860 г.

*Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6016 и 6032
от 6 и 24 август 1860 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

ИНТЕРЕСНИ НОВИНИ ОТ СИЦИЛИЯ. —
СПОРЪТ НА ГАРИБАЛДИ С ЛАФАРИНА. —
ЕДНО ПИСМО НА ГАРИБАЛДИ

Лондон, 23 юли 1860 г.

Според една телеграма, получена днес от Палермо, предстоящата атака на полковник Медичи срещу Милано принудила неаполитанския крал да даде заповед за пълното евакуиране на Сицилия от неаполитанската армия и за отстъплението ѝ в континенталните му владения. Макар тази телеграма да се нуждае от потвърждение, безспорно е, че делото на Гарибалди напредва, въпреки болестта, от която страдат неговите войски, и въпреки дипломатическите интриги, които досаждат на неговото правителство.

Откритото скъсване на Гарибалди с партията на Кавур, което се прояви в изгонването от Сицилия на известния интригант Лафарина и на синьорите Гричели и Тотти, корсиканци по произход и Бонапартови полицейски агенти по професия, предизвика извънредно противоречиви коментари в европейския печат. Едно частно писмо на Гарибалди до един от лондонските му приятели⁶⁸, което ми бе прочетено с разрешението да изложа основното му съдържание в „Tribune“, не оставя никакво съмнение относно действителното положение на нещата. Писмото на Гарибалди носи по-ранна дата от неговия декрет от 7 този месец, с който тримата гореспоменати интриганци бяха безцеремонно изгонени от острова; но то напълно обяснява същността на спорните въпроси между генерала и министъра, между популярния диктатор и династичния велик везир, т. е. между Гарибалди и Кавур. Последният в тайно споразумение с Луи Бонапарт, когото Гарибалди заклеймява с думите „cet homme faux“ („този фалшив човек“) и с когото, както той предвижда, „ще трябва един прекрасен ден да:

си кръстосат шпагите“, е решил да анексира една след друга ония части от италианската територия, които биха били завоювани от меча на Гарибалди или освободени от старата им зависимост чрез народни въстания. Този процес на частично анексиране на територии към Пиемонт трябваше да се придружава от едновременен процес на „компенсация“ за Втората империя. Както Савоя и Ница трябваше да бъдат платени за Ломбардия и херцогствата, така Сардиния и Генуа трябваше да бъдат платени за Сицилия; всеки нов акт на сепаративна анексия води след себе си нова сепаративна дипломатическа сделка с покровителя на Пиемонт. Едно повторно разчленяване на Италия в интерес на Франция, независимо от нарушаването на целостта и независимостта на Италия, което би представлявало, веднага би задушило патриотичното движение в Неапол и Рим. Разпространява се убеждението, че Италия трябва да става все по-малка и по-малка, за да бъде обединена под върховенството на Пиемонт и да се даде възможност на Бонапарт да поддържа в Неапол и Рим отделни правителства, номинално независими, но практически намиращи се във васална зависимост от Франция. Затова Гарибалди смята за своя главна задача да отстрани всякакъв повод за френска дипломатическа намеса; но според него това може да се постигне само ако движението запази чисто народния си характер и се освободи от каквато и да било връзка с плановете за династическо разширение. Щом Сицилия, Неапол и Рим бъдат освободени, ще е настъпил моментът за тяхното присъединяване към кралството на Виктор Емануил, ако последният поеме тяхното управление и тяхната защита не само от Австрия, врага откъм фронта, но и от Франция — врага в тила. Гарибалди, който може би прекалено много разчита на добрата воля на английското правителство и на трудното положение на Луи Бонапарт, се надява, че докато не присъединява към Пиемонт каквато и да било територия и за освобождението на Италия се опира изключително на италианското оръжие, Луи Бонапарт няма да посмее да се намеси, нарушавайки открито принципа, въз основа на който той започна италианския кръстоносен поход. Както и да е, едно е сигурно: планът на Гарибалди, независимо от това, дали ще бъде осъществен успешно или не, е единственият, който при сегашните обстоятелства може да допринесе за освобождението на Италия — не само от нейните отдавнашни тирани и от вътрешните разпри, но и от ноктите на новия френски протекторат. Именно със задача да попречи на осъществяването на този план Кавур изпрати в Сицилия Лафарина, придружен от двамата братя корсиканци.

Лафарина е роден в Сицилия, където през 1848 г. се отличил сред революционерите не толкова с действителна енергия или забележителни подвизи, колкото със своята омраза към републиканската партия и с интригите си с пиемонтските доктринери. След поражението на сицилианската революция и през време на пребиваването си в Торино Лафарина публикува обемиста история на Италия⁶⁹, в която с всички сили превъзнася Савойската династия и хули Мадзини. Предан духом и телом на Кавур, той зарази „Националното дружество за борба за единството на Италия“⁷⁰ с бонапартистки дух и след като стана негов председател, го използва като инструмент не за да съдействува, а за да преида на всякакви опити за независими национални действия. Напълно в духа на предишната си дейност още при първите слухове за проектираната експедиция на Гарибалди в Сицилия Лафарина осмисля и охули самата мисъл за подобна експедиция. Когато въпреки всичко бяха взети непосредствени мерки за подготовката на това смело начинание, Лафарина използва всички възможности на „Националното дружество“, за да го осуети. Когато въпреки неговата съпротива той не успя да обезвреди генерала и неговите войници и експедицията най-после потегли, Лафарина с цинично-подигравателен тон направи най-мрачни предсказания и дори се осмели да предрече незабавния и пълен крах на цялото начинание. Но щом Гарибалди завзе Палермо и се объяви за диктатор, Лафарина побърза да се присъедини към него с пълномощно от Виктор Емануил, или, по-точно, от Кавур, да поеме управлението на острова от името на краля веднага след като населението се изкаже за присъединяването му към Пиемонт. Най-любезно приет от Гарибалди, както той сам признава, въпреки зловердната си дейност, Лафарина веднага започна да играе ролята на господар, да интригува против правителството на Криспи, да заговорничи с френските полицейски агенти, да събира около себе си либералните аристократи, които горещо желаеха да сложат край на революцията с гласуване за сепаративното присъединяване на острова към Пиемонт, и вместо да се заеме с подготовката на необходимите мероприятия за изгонване на неаполитанците от Сицилия, почна да крои планове за отстраняване от администрацията на привържениците на Мадзини, както и на другите хора, в които неговият господар Кавур нямаше доверие.

Криспи, чието правителство Лафарина се зае да подкопае преди всичко със своите интриги, бе живял дълго време в изгнание в Лондон, където се числеше към приятелите на Мадзини. Целта, на която той посвещаваше всичките си сили, бе освобождението на Сицилия. През пролетта на 1859 г. с голям риск, под влашко

име и с влашки документи той замина за Сицилия, обиколи всички по-големи градове и разработи план за въстание, което трябваше да започне през октомври. Събитията, които се разиграха през есента⁷¹, го принудиха да отложи въстанието отначало за ноември, а по-късно за тази година. Междувременно Криспи се обърна към Гарибалди, който отказа да вдигне въстание, но обеща да му окаже помощ, след като то избухне и укрепне дотолкова, че да покаже истинските настроения на сицилианците. През време на експедицията Криспи заедно с жена си — единствената жена в това начинание — придружаваше Гарибалди и вземаше участие във всички боеве, като жена му ръководеше грижите за болните и ранените. Именно този човек синьор Лафарина искаше да отстрани на първо място, разбира се, с тайната надежда, че след него ще успее да се избави и от самия диктатор. От уважение към Виктор Емануил и под силния натиск на либералните аристократи Гарибалди, макар и против волята си, се съгласи с образуването на ново правителство и с оставката на Криспи, когото той все пак задържа при себе си като личен съветник и приятел. Но едва Гарибалди бе направил тази жертва, и той разбра, че за оставката на правителството на Криспи се е настоявало само за да му бъде натрапен един кабинет, който само номинално беше негово правителство, а всъщност се намираще в ръцете на Лафарина и Кавур и който, поощряван от Лафарина и разчитайки на покровителството на Кавур, много скоро щеше да сведе до нула целия му план за освобождение и да използва цялото си влияние в страната против нашественика от Ница, както вече бяха почнали да наричат Гарибалди. Следователно, като изгони Лафарина и двамата братя корсиканци, като прие оставката на назначеното от Лафарина правителство и като назначи патриотично правителство, между членовете на което можем да споменем синьор Марио, Гарибалди спаси не само собственото си дело, но и делото на Сицилия и Италия.

Написано от К. Маркс на 23 юли 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6018 от 8 август 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ОТБРАНАТА НА БРИТАНИЯ

Планът за националната отбрана на Англия, току-що представен за разглеждане от парламента⁷², предвижда всички разходи да се ограничат до укрепване на пристанищата и на някои второстепенни съоръжения, едва достатъчни за защитата на по-големите пристанища на страната от внезапни нападения на малки неприятелски ескадри, както и за построяване на големи, силно укрепени фортове в Дувър и Портланд, за да се осигури защитена база за флотилиите и отделни кораби. Всички средства трябва да бъдат изразходвани за отбрана на периферията на страната, на бреговата линия, достъпна за нападение от страна на неприятелска флота; а тъй като е невъзможно бреговата линия да бъде укрепена по цялото ѝ протежение, избрани са няколко важни пункта, главно морски арсенали и пристанища. Вътрешността на страната се изоставя напълно на собствените ѝ ресурси.

И така, щом сега Англия признава, че нейните военни кораби вече не могат да я защитават и че за националната си отбрана тя се нуждае от средства за укрепителни съоръжения, от само себе си се разбира, че тя преди всичко трябва да защити от нападение своите морски арсенали, люлката на своята флота. Никой не се съмнява, че Портсмут, Плимут, Пемброк, Ширнес и Уулидж (или който и да било друг пункт) трябва да бъдат така укрепени, че да бъдат в състояние да отблъснат всяко нападение откъм морето и да издържат известно време правилна обсада откъм сушата. Но съвсем смешно е предохраниелните мерки против такава опасност да се наричат система на националната отбрана. В действителност, за да съответствува на своето название, този план очевидно трябва

да бъде значително усложнен и за него трябва да бъдат отделени много повече средства, отколкото е нужно само за защита на пристанищата.

Една страна като Франция или Испания, която е изложена еднакво на опасност и от нашествие откъм своите сухоземни граници, и от нападения откъм морето, и от извършване на десант на нейното крайбрежие, е принудена да превръща военноморските си бази в първокласни крепости. Тулон, Картагена, Генуа, дори Шербур могат да станат обект на комбинирано нападение, подобно на онова, което унищожи арсеналите и пристанищните съоръжения на Севастопол⁷³. Ето защо те трябва да имат много силно укрепен сухопътен фронт с отделни фортове, които да не допускат бомбардирането на пристанищните съоръжения. Но това не важи за Англия. Дори да приемем, че едно поражение на нейната военна флота би поставило за момент под въпрос превъзходството на Англия по море, дори в този случай една нашественическа армия, дебаркирала на територията на Англия, никога не би могла да разчита на открити комуникации и поради това би била принудена да действа бързо и решително. Тази нашественическа армия не би била в състояние да води правилна обсада; но дори да можеше, никой здравомислещ човек не би очаквал, че нашественикът ще стигне до Портсмут, ще се настани там спокойно и ще изразходва ресурсите си в една продължителна обсада, вместо да се насочи направо към Лондон и да потърси разрешение по главното направление, докато неговото морално и материално превъзходство е на връхната си точка. Ако работата стигне дотам, в Англия да бъдат безпрепятствено стоварени войски и материална част, достатъчни за настъпление срещу Лондон и за едновременна обсада на Портсмут, Англия ще бъде изправена пред катастрофа и никакви брегови фортове около Портсмут няма да могат да я спасят. Това, което казахме за Портсмут, важи и за другите морски арсенали. Морският фронт може да бъде укрепен максимално, но на сухопътния фронт е излишно всичко, което няма за цел да бъде задържан противникът на достатъчно далечно разстояние, за да се запазят пристанищата от бомбардиране и да бъдат те осигурени срещу правилна двуседмична обсада. Но ако съдим по проектобюджета и по някои планове за предвидените отбранителни съоръжения на Портсмут, публикувани в лондонския „Times“, подготвя се огромно изразходване на тухли и вар за построяване на ровове и парапети, както и на парични, а в случай на война и на човешки ресурси. Военните инженери, изглежда, просто се опиват от това изобилие от фортификационни планове, които досега бяха за тях забранено удоволствие. Англия е застрашена от опасността да се покрие с фортове и

батареи, които никнат бързо като гъби и растат буйно като пълзящи растения в тропическа гора. Правителството, изглежда, настоява за изпълнението на тези планове, за да има какво да покаже срещу извършените разходи; но това ще бъде единствената изгода от всички тези великолепни съоръжения.

Докато пристанищата не са осигурени срещу *coup de main**, неприятелят може да извърши нападения с цел просто да разруши някое от тях и след това да се оттегли. По такъв начин те служат, така да се каже, като предпазни клапани за Лондон. Но щом бъдат подготвени да отблъснат нападение на главните сили и дори бъдат осигурени срещу правилна двуседмична обсада — а това очевидно е необходимо, — не остава друг обект за нашествие освен Лондон. След като всички по-маловажни пунктове са защитени, нашествията от местен характер не обещават успех и едно нашествие има изгледи или да унищожи Англия, или самò да бъде унищожено. По този начин самият факт на укрепяването на пристанищата отслабя Лондон. Той принуждава нашественическата армия да съсредоточи незабавно всичките си сили за нападение срещу Лондон. Лорд Палмерстон заявява, че Лондон трябва да бъде защищаван по суша. Да приемем, че това е така; в такъв случай, колкото по-силна е армията, в толкова по-голяма безопасност ще бъде Лондон. Но откъде ще дойде тази силна армия, ако Портсмут, Плимут, Чатам и Ширнес, а може би и Пемброк бъдат превърнати в първокласни крепости от типа на Шербур, Генуа, Кобленц или Кьолн, които изискват гарнизони от по 15 000 до 20 000 души? Следователно, колкото по-силно се укрепяват пристанищата, толкова повече се отслабя Лондон и останалата част на страната. И това се нарича национална отбрана!

Във всеки случай едно единствено загубено сражение би решило съдбата на Лондон, а като се вземе под внимание огромната централизация на търговията в страната и обстоятелството, че окупирането на Лондон от неприятеля ще скове целия търговско-промишлен механизъм на Англия, не може да има съмнение, че това единствено сражение би решило съдбата на цялото кралство. По този начин, докато се предвижда да бъдат изразходвани 12 милиона за отбраната на пристанищата, самото сърце на страната остава незащитено и съдбата му ще зависи от изхода на едно сражение!

Трябва да кажем направо: нека пристанищата бъдат укрепени във всеки случай разумно, което може да се постигне с по-малко от половината от прекомерно голямата сума, която се пред-

* — внезапно нападение. *Ред.*

вижда да бъде изразходвана за тази цел, но ако искате да създадете национална отбрана, пристъпете незабавно към укрепяването на Лондон. Безполезно е да се повтаря като Палмерстон, че това било невъзможно. Същото се приказваше, когато трябваше да се укрепят Париж. Площта, оградена с непрекъснатата линия от укрепления около Париж, не е много по-малка от площта на Лондон; линията от фортове, които окръжават Париж, е дълга 27 мили, а една окръжност около Лондон с радиус 6 мили от Чаринг-Крос би била дълга 37 мили. Тази окръжност би могла да представлява средното отстояние на фортовете от центъра, а удължаването ѝ с десет мили не би я направило прекалено дълга, ако съответна система от железопътни съобщения по радиусите и по окръжността улесни бързото придвижване на резервите. Съвсем ясно е, че Лондон не може да бъде укрепен как да е, както предлага „Cogn-hill Magazine“⁷⁷, според който били достатъчни шест големи форта; броят на фортовете трябва да възлиза поне на двадесет; но, от друга страна, не е необходимо Лондон да бъде укрепен по същия педантичен начин, както Париж, защото той никога няма да бъде принуден да издържа обсада. Всичко, което е необходимо, е той да бъде защитен срещу *coup de main*, срещу силите, които една нашественическа армия би могла да изкара срещу него през първите две седмици след нейното дебаркиране. Непрекъснатата линия от фортификации не е нужна; ако планът за отбрана бъде грижливо разработен предварително, ролята на такава линия успешно биха могли да изпълняват селата и групите от къщи в покрайнините на града.

Ако Лондон бъде укрепен по този начин, а пристанищата бъдат подсилени откъм морето и осигурени срещу енергично, нередовно настъпление откъм сушата и дори срещу непродължителна обсада, Англия няма нужда да се опасява от каквото и да било нашествие, като за всичко това биха били необходими около 15 милиона фунта стерлинги. За пристанищата ще бъдат нужни всичко на всичко 70 000 души редовна войска и 15 000 доброволци, докато останалите линейни войски, милицията и доброволците — да речем 80 000 линейни войски и милиция и 100 000 доброволци — ще защитават полските укрепления край Лондон или ще приемат сражение пред неговите врати, а цялата страна северно от Лондон ще има възможност да организира нови отряди доброволци и базите за линейните войски и милицията. При всички обстоятелства неприятелят би бил принуден да действа; дори да би искал, той не би могъл да устои пред притегателната сила на големия

укрепен район на Лондон и не би имал друг избор, освен или да го атакува и да претърпи поражение, или да чака и по този начин да увеличава с всеки ден трудностите на своето положение.

Вместо това в резултат на правителствения план за национална отбрана за гарнизоните — ако военните сили на Англия се състоят от 90 000 души линейни войски и милиция и 115 000 доброволци — биха били нужни поне 25 000 души редовна войска и 35 000 доброволци, така че за отбраната на Лондон остават 65 000 души редовна войска и 80 000 доброволци, докато 35 000 души, които могат да бъдат наложително необходими в деня на сражението, биха стояли спокойно и в пълна безопасност зад каменни стени, които никога не е имал намерението да напада. Но армията би била отслабена не само с 35 000 души; тя би била лишена и от една укрепена позиция, от която би могла да я изтика само правилна обсада; тя би била принудена да изпрати своите 80 000 зле командувани и неопитни доброволци да се сражават в открито поле и по този начин да действуват при далеч по-неблагоприятни условия, отколкото армията, разположена така, както посочихме по-горе.

*Написано от Ф. Енгелс около 24 юли
1860 г.*

*Печата се по текста на вестника
Превод от английски*

*Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 6020 от 10 август 1860 г.
като отделна статия*

К. МАРКС

БЕЗРЕДИЦИ В СИРИЯ. —
СЕСИЯТА НА АНГЛИЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ. —
СЪСТОЯНИЕТО НА БРИТАНСКАТА ТЪРГОВИЯ

Лондон, 28 юли 1860 г.

Тъй като Синята книга за безредиците в Сирия току-що бе публикувана и лорд Стратфорд де Редклиф оповести за следващия вторник своето запитване върху положението в Сирия⁷⁵, аз няма да се впускам сега в този важен въпрос и бих искал само да предупредя вашите читатели да не се поддават на сантименталните декламации на бонапартисткия печат, на чувството на ужас от страшните жестокости на диви племена и на естествена симпатия към пострадалите. Но все пак има няколко пункта, върху които трябва да се обърне внимание. Преди всичко трябва да отбележа, че поради вътрешните сътресения, които възникнаха в резултат на движението в полза на освобождаването на крепостните и на разстройството на нейните финанси, Руската империя се намира в трудно положение, от което сегашното правителство не намира друг изход освен една война в голям мащаб. Войната му се струва единственото средство за предотвратяване на заплахата от революция, с такава увереност предсказана от княз Долгоруков в неговата брошура „Истината за Русия“⁷⁶. Затова преди около три месеца княз Горчаков се опита отново да повдигне източния въпрос, като издаде своята циркулярна телеграма относно оплакванията на християните в Турция; но неговото обръщение, на което се отзова само един изолиран глас от Тюйлери, не произведе желаното впечатление върху общественото мнение на Европа.

Точно от този момент руските и френските агенти полагат усилия да предизвикат политико-религиозна разпра — първите на далматинското, вторите на сирийското крайбрежие, — при което двете движения се поддържат взаимно, след като вълненията в Чер-

на гора и Херцеговина принудиха Портата да изтегли почти цялата турска армия, която се намираше в Сирия, и да опразни по този начин полето за извънредно изострения антагонизъм между варварските племена в Ливан. Френският император бе заставен от същата необходимост като православния цар да потърси повод за нов и вълнуващ кръстоносен поход, за да приспи отново своята империя с войнствени халюцинации. Италианското движение, което се изплъзна от неговите направляващи ръце и взе насока, противоположна на онази, която той искаше да му придаде, бе *дотегнало* на общественото мнение на Париж, както деликатно намекна „*Constitutionnel*“. Неговите опити да увещае пруския принц-регент за насилствено „консолидиране на Германия“, срещу което Франция да получи „морална компенсация“ под формата на рейнските провинции, завършиха с пълен неуспех и дори направиха за посмешище този *entrepreneu**, който спекулира с националноосвободителното движение. Конфликтът с папата, в който бе въвлечен Луи Наполеон⁷⁷, разклати устоите, върху които почива неговото влияние върху селяните — католическото духовенство във Франция.

От известно време императорската хазна е напълно изчерпана и все още се намира в това състояние, от което бе направен напразен опит да се излезе чрез намеци за евентуално обявяване на *emprunt de la paix* (заем на мира). Това беше вече прекалено дори за бонапартистка Франция. Към заем, сключен под предлог за война, да се прибави и заем, сключван под предлог за мир — това бе прекалено дори за парижките борсови спекуланти. Някои плахи гласове в кастрирания парижки печат се осмелиха да намекнат, че благодеещата на Втората империя са толкова големи, колкото и скъпи, защото нацията е платила за тях с едно увеличение на държавния дълг от 50%. Поради това проектът за заем на мира в размер на 500 000 000 франка бе изоставен — отстъпление, което само вдъхна смелост на г. Фавър да произнесе обширна реч в *Corps Législatif*** за заплахата от „финансов крах“ и да разкъса на парчета розовия воал, който императорският специалист по бюджетните въпроси е хвърлил върху държавната хазна. Критичните бележки за характерните черти на декемврийския режим, които г. Фавър и г. Оливие се осмелиха да направят в *Corps Législatif* пред „*chiens savants*“ („учените кучета“) на това мнимо представителство, както и ожесточените нападки срещу интригите на „старите партии“⁷⁸, с които е наводнен официалният, полуофициалният и официозният парижки печат, едновременно доказваха

* — предприемач. *Ред.*

** — Законодателния корпус. *Ред.*

сериозния факт, че бунтовният галски дух отново се възражда от своята пепел и че продължаването на господството на узурпатора отново зависи от организирането на голямо военно зрелище, както беше две години след държавния преврат и отново две години след завършването на кримския епизод. Очевидно е, че самодържецът на Франция и самодържецът на Русия, под натиска на една и съща наложителна необходимост да дрънкат оръжие, действуват съгласувано. Докато полуофициалните бонапартистки памфлети предлагаха на пруския принц-регент създаването на „Германския съюз“ срещу „морална компенсация“ в полза на Франция, император Александър — както неотдавна бе официално заявено в публикациите на германския „Национален съюз“⁷⁹, без да бъде опровергано от берлинския правителствен печат — открито предложи на своя вуйчо присъединяването от Прусия на цяла Северна Германия до самото море при условие, че на Франция бъдат отстъпени рейнските провинции и че няма да се възразява срещу напредването на Русия на Дунава. Именно това обстоятелство — едновременните декларации на двамата самодържци — предизвика срещата между австрийския император и принц-регента в Теплиц⁸⁰. Но в случай, че предприетото от тях изкушаване на Прусия не успееше, заговорниците от Петербург и Париж си запазиха в резерв потресаващия инцидент със сирийските кланета; той трябваше да бъде последван от френска намеса, която — ако не би успяла да влезе през главния вход — би отворила задната вратичка за една всеобща европейска война. Що се отнася до Англия, ще прибавя само, че в 1841 г. лорд Палмерстон снабди другите с оръжие, което те притежават и до днес, и че в 1846 г. по споразумение с цар Николай той фактически унищожи турското господство, което обуздаваше дивите племена в Ливан, и им издействува мнима независимост⁸¹, която с течение на времето и под умелото ръководство на чуждестранни агенти можеше да даде само кървава жетва.

Вие сте забелязали, че сегашната парламентарна сесия няма равна на себе си по броя на последователните правителствени неуспехи. Като оставим настрана безплодните мероприятия на г. Гладстон по отношение на покровителствените мита, не бе прокарана нито една важна мярка. Но докато правителството отегляше един законопроект след друг, то възнамеряваше да прокара контрабандно на второ четене една малка резолюция, състояща се от един единствен малък член, която, ако бе приета от парламента, щеше да предизвика най-голямата конституционна промяна в Англия от 1689 г. насам⁸². Тази резолюция предлагаше не нещо друго, а ликвидирането на местната английска армия в Индия и включването ѝ в британската армия, и следователно предаването

на нейното върховно командване от генерал-губернатора в Калкута на Главния щаб в Лондон, с други думи, на кембриджския херцог. Като оставим настрана другите сериозни последици от една такава промяна, тя би поставила една част от армията извън контрола на парламента и би засилила в огромна степен прерогативите на короната. Изглежда, че някои членове на Индийския съвет, които единодушно възразяваха против правителствения проект, но по силата на индийския закон от 1858 г.⁶³ не могат да бъдат членове на камарата на общините, са издействували тихомълком поддръжката на своя протест от няколко члена на парламента, и когато правителството вече смяташе, че неговата хитрост е успяла, един внезапен парламентарен емеут*, ръководен от г. Хорсмац, тъкмо навреме провали правителствените интриги. Това неприятно положение на кабинета, разобличен неочаквано, и объркването на камарата на общините, хванала се в капана поради своето дълбоко невежество, представлявала действително забавно зрелище.

Декларираната стойност на износа през последния месец отразява непрекъснатия процес на намаляване на британската търговия. Както изтъкнах в една предишна кореспонденция**, в сравнение с износа през юни 1859 г. през юни 1860 г. се наблюдава спадане на износа с близо 1½ милиона фунта стерлинги.

Данните за месец юни на последните три години са следните:

(във ф. ст.)		
1858 г.	1859 г.	1860 г.
10 241 433	10 665 891	9 236 454

През първото полугодие на 1860 г. декларираната стойност на износа е с един милион по-малка, отколкото за същия период на 1859 г.:

(във ф. ст.)		
1858 г.	1859 г.	1860 г.
53 467 804	63 003 159	62 019 989

Падането на износа през юни засяга памучните тъкани, памучната прежда, ленените, железарските и ножарските изделия, желязото и камгарните тъкани. Дори в износа на вълнени тъкани, в търговията с които досега се наблюдаваше непрекъснато увеличение, този месец се забелязва намаление с изключение на вълнената и камгарната прежда. Износът на памучни стоки за Британска Индия за шест месеца е спаднал от 6 094 430 ф. ст. през пър-

* — бунт. *Ред.*

** Виж настоящия том, стр. 78—82. *Ред.*

вата половина на 1859 г. на 4 738 440 ф. ст. през първата половина на 1860 г., т. е. с около 1 360 000 фунта стерлинги.

Що се отнася до вноса, най-поразителната му черта са грамадните размери на доставките на памук. През юни 1860 г. са били внесени 2 102 048 центнера срещу 1 655 306 центнера през юни 1859 г. и 1 339 108 центнера през юни 1858 г. За шестте месеца увеличението възлиза на не по-малко от 3 милиона центнера, т. е. на повече от 60%. Стойността на памука, внесен през май 1860 г., е с 1 800 000 ф. ст. по-голяма от стойността на памука, внесен през май 1859 г. За покупка на неомаганен памук през първите пет месеца на 1860 г. са били изразходвани не по-малко от 6 $\frac{1}{2}$ милиона ф. ст. повече, отколкото през същия период на 1859 г.

Ако сравним бързото намаление на износа на памучни тъкани и преди с още по-значителното увеличение на вноса на памук, ще стане ясно, че в памучната промишленост приближава криза, толкова повече, че новите доставки на неомаганен памук идват в момент на необичайно големи запаси от памук.

Написано от К. Маркс на 28 юли 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6021 от 11 август 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

· Ф. ЕНГЕЛС

МОЖЕ ЛИ ЛОНДОН ДА СТАНЕ ПЛЯЧКА НА ФРАНЦУЗИТЕ?

В публикувания неотдавна в Лондон доклад на британската комисия за национална отбрана се казва, че ако френският император реши да изпрати неприятелска армия срещу Англия, „всички налични кораби от кралската флота“ не биха могли да ѝ попречат да дебаркира в някой пункт на 2147 мили дългата брегова линия на Англия и Уелс, да не говорим за бреговата линия на Ирландия. Тъй като неведнъж преди и след публикуването на знаменитата брошура на де Жоанвил⁸⁴ бе признато, че при умело командване би могло да се извърши десант на 100 000 или повече французи на Британските острови, единствено важният и заслужаващ внимание въпрос е с какви средства разполага Великобритания, за да окаже съпротива срещу такова нашествие.

Съгласно едно решение на камарата на общините през май т. г. бяха публикувани данни за числеността на британските сухопътни войски. Тези данни показват следното: целият числен състав на войсковите части възлиза на 144 148 души; ефективни към 1 май — общо 133 952; милиция — 19 333 души. Когато тези данни бяха обнародвани, във всички части на трите кралства се раздаде почти всеобщ глас на протест против начина, по който са били изразходвани 75-те милиона долара, отпуснати по военния бюджет, тъй като една проверка на числеността на редовните войски, възлизащи на 144 148 души, „разкри поразителния факт, че едва 30 000 души пехота могат да бъдат събрани в даден пункт за настъпателни или отбранителни цели“.

Г-н Сидни Хърбърт и неговите приятели от Главния щаб незабавно устройа съвещание, а лондонският „Times“ се постара да разсее тревогата на населението. Вестникът писа:

„Ние имахме възможност да проучим цифрите, върху които се основават тези данни, и обстойно изяснихме действителното положение на нещата.“

Вестник „Times“ се опитва

„да покаже, че ако с термина „войски“ са искали да обозначат само линейната пехота, положението е било отразено доста точно, но че в действителност въоръжените сили на страната включват силни дивизии от други родове войски, така че общата им численост съвсем не е толкова малка, както би могло да се предполага“.

Резултатът от тази нервност на обществеността и от съвещанието в Главния щаб бе една съвсем нова статистическа таблица, която определя числеността на въоръжените сили на Великобритания в метрополията на 323 259 души, т. е. със 179 111 души повече. отколкото два месеца по-рано публикуваните данни. Това различие лесно може да се обясни. Първите данни бяха публикувани с цел да се покаже с колко хора може да се разполага незабавно при благоприятни условия и при разумна преценка на нещата; вторите данни имаха за цел да покажат общия брой на мъжете и младежите, включени в полковите ведомости и следователно получаващи дял от въпросните 75 000 000 долара, наред с 227 179 души доброволци и милиция, от които 200 000 фактически не съществуват като войници. Тук освен това се числят и 33 302 души, които принадлежат към „депата“. За да не бъдем обвинени в пристрастно описание на тези „депа“, ще цитираме като авторитет лондонския „Times“:

„Войските в депата фактически са предназначени не да служат в родината, а в чужбина. Те влизат в състава на батальоните, които служат в чужбина, и няма нищо чудно, че са сравнително негодни за служба в родината.“

С една дума, това са чисто и просто негодни войскове части, състоящи се от новобранци с не повече от тримесечна служба, които всеки три месеца или по-често, според нуждата, се изпращат в чуждестранните полкове, както и от стари инвалиди, оставени в Англия като негодни за служба, „така че тези отряди, състоящи се отчасти от излезли от строя и отчасти от още необучени войници, не могат да се мерят с батальоните от редовните войски“.

Толкова за депата. А сега няколко думи за доброволците и милицията. Достатъчно е да повторим, че понастоящем поне 200 000 души фигурират в тях само на книга. Г-н Мачуайр неотдавна доказа в парламента, че в почти всеки полк милиция по списъците на Главния щаб се числят по 200—300 души повече, отколкото изобщо биха могли да бъдат изкарани на парад. Г-н Сидни Хърбърт направи подобно признание. Много от ирландските полкове милиция, в които войниците са принудени поради лише-

ния и бедност да се явяват по-редовно, отколкото техните английски колеги, и в които официално се числят по 800 души — например Уотърфордският, — наброяват само по 400 души. Ако числеността на милицията и доброволческите войски в Англия се оценява на 138 560 души, тази цифра би отговаряла на това, което един безпристрастен статистик е в състояние да установи.

Числеността на редовната армия в метрополията — съгласно неотдавнашния отчет на военното министерство — възлиза на 68 778 души. В това число влизат: гвардейската кавалерия (1 317 души), инженерните войски (2 089 души), армейският санитарен корпус, съставен от негодни за строева служба лица, военният обоз и други, отчасти негодни за строя части. За да избегнем спорове, нека приемем, че всички 68 000 души са годни. Ако предположим, че цялата милиция и доброволците са призовани и се намират под знамената, ще получим общо 206 560 души. Към тази цифра можем дори да прибавим и ирландската полиция, с което тя ще порасне на около 237 000 души. Номиналната численост на редовната армия и на формациите на милицията се определя в момента на 100 000 души, с около 16 000 повече от реалната цифра, но ние ще приемем тези данни за достоверни. Ако приемем, че 15 000 доброволци биха могли да бъдат събрани в даден пункт за три дни след дебаркирането на французите, Англия все пак би разполагала с една армия от 115 000 души. Трябва да се има предвид, че от тях не по-малко от 25 000 не могат да боравят с оръжие. Освен това всички военни докове, арсенали и обекти от държавно значение биха искали засилване на гарнизоните, тъй като във военноморските пристанища никога няма повече от 8 000 души морска пехота. Ирландия също ще се нуждае от армия, дори ако не се придава голямо значение на влиянието на „националната петиция“ за приятелско държане към войниците на Мак-Махон. Всички доброволци и цялата милиция не биха стигнали за поддържането на реда на Зеления остров при изгледа за едно сражение. Правителството на нейно величество би трябвало да отдели за тази страна поне 10 000 души редовна и 25 000 души нередовна войска, без да се смята полицията. Това би направило общо около 55 000 души и само 80 000 войници биха останали за Англия и Уелс, за да охраняват арсеналите, оръжейните заводи и военните докове. Лекомислие би било да се смята, че за изпълнението на тези важни задачи ще бъдат достатъчни по-малко от 20 000 годни за служба войници, дори да се допусне, че излезлите от строя или неопитните войници от депата биха били в състояние да окажат съпротива. Следователно на Наполеоновата армия от 100 000 французи, зуави и т. н. биха противостояли 60 000 червени униформи, от които малко по-

вече от 45 000 биха принадлежали към линейните части. Едва ли можем да се съмняваме какъв ще бъде изходът от едно сблъскване между тези две изправени една срещу друга армии.

Тук може да се направи възражението, че Франция не би могла да екипира и прехвърли през Ламанш 100 000 души, без това да стане известно. Това може да е така; но Англия няма да знае къде ще бъде нанесен ударът и естествено ще бъде загрижена за сигурността на своите владения по брега на Средиземно море и ще се опита да засили своите гарнизони там, да не би нападение то срещу Лондон да се окаже диверсия, която да отклони вниманието от по-далечна цел, а именно нападение срещу Малта и Гибралтар. С няколко кораба от своята ламаншка флота Англия ще бъде принудена да изпрати в тези пунктове 20 000 — 30 000 войници, разбира се, не „доброволци“, така че на последните по същество ще се падне задачата да дадат отпор на неприятеля вътре в страната. Някои известни автори твърдят, че дори шурмуването на Лондон в последна сметка би нанесло на Англия по-малко вреда, отколкото изгонването ѝ от Малта и Гибралтар.

Но на това ще се възрази, че обявяването на отечеството в опасност ще бъде достатъчно, за да вдигне всички британци в страната от Чивиот-Хилс до Корнуол да отхвърлят нашественика в морето. Това е правдоподобно. Но опитът ни учи, че — колкото и силен да е патриотизмът на масите — фактът, че, общо взето, населението няма оръжие, а и да има, не умее да борави с него, до голяма степен лишава от стойност неговия принос във военните действия. Тоягите и вилите могат да бъдат извънредно опасно оръжие за човешкия живот в Севън-Дайълс* или в провинцията, но глупаво е да се мисли, че в борбата със зуавите те ще се окажат непреодолими. Твърде съмнително е също дали буржоазията, от която почти изключително са съставени доброволческите войски, ще се отзове на призива да се яви под знамената в един момент, когато французите се намират на родния ѝ остров, със същата готовност, с каквата тя се явява, за да приеме поздравленията на нейно величество. Във всеки случай да се приеме вероятността за нахлуване на една армия, наброяваща 150 000 души, е не по-абсурдно, отколкото да се предполага, че могат да бъдат изкарани 120 000 души доброволци, щом една сърдечна покана от Бъкингамския дворец, и то след дванадесетмесечно вербуване, не е в състояние да събере повече от 18 300 души.

Тъй като се изказват известни съмнения относно числеността на войските, които действително са участвували в парада в Хайд

* — работнически квартал в центъра на Лондон. *Ред.*

парк, привеждаме един откъс от „Manchester Guardian“ за втория ден на парада. Частният кореспондент, за който се споменава в него, е г. Том Тейлър, близък и доверен приятел на полковник Мак-Мърдо:

„Както нашите читатели навярно помнят, нашият частен кореспондент, основавайки се на официалните данни на полковник Мак-Мърдо, определи тяхната численост на 18 300 души, т. е. на по-малко от цифрата, посочена от сър Джон Бъргойн. Но войнишката стойка на доброволците очевидно е направила на сър Джон по-силно впечатление, отколкото тяхната численост.“

При оценката на числеността на войските, които евентуално биха могли да бъдат изкарани за съпротива срещу едно нашествие, ние умишлено направихме най-благоприятното за Великобритания изчисление. Нашата статистика за редовната армия предполага като годен всеки, чието име фигурира във военните списъци, бил той болен или здрав. Ние определихме числеността на милицията и доброволците на 115 000 души — цифра, която добре запознатите с въпроса могат да сметат за прекомерно висока. Освен това не бяха взети под внимание следните извънредно важни фактори във връзка с разглеждания въпрос: признатите способности на френските строеви офицери, отличната дисциплина на френските военни, общото превъзходство на френската тактика и, от друга страна, доказаното тъпоумие на много висши офицери от английската армия, небрежното снабдяване на редовната армия и доброволците (пет седмици след нареждането един полк милиция се яви през май тази година на преглед със 135 боси хора), най-после малоценността на британската армия *като цяло* в сравнение с френската армия.

При наличността на тези факти изглежда сигурно, че ако Наполеон дебаркира утре с една армия от 150 000 или дори 100 000 души на подходящо избрано английско пристанище, той би могъл да „щурмува Лондон“ и да избегне „унищожението“, което съгласно неотдашното твърдение на един лондонски вестник щяло да бъде неговата неизбежна участ, „ако той стъпи с враждебни намерения на англосаксонска земя“.

Написано от Ф. Енгелс в края на юли
1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 6021 от 11 август 1860 г.
като уводна статия

Печата се по текста на вестника

Превод от английска

К. МАРКС

РУСКО-ФРЕНСКИЯТ СЪЮЗ

Лондон, 3 август 1860 г.

Бележките, които направих в последната си кореспонденция* относно съществуването на тайна връзка между клането в Сирия и руско-френския съюз, получиха неочаквано потвърждение от другата страна на Ламанш в една брошура, публикувана миналия вторник от издателството на г. Дантю, носеща заглавието „Сирия и съюзът Русия“ и приписвана на перото на г. Едмон Абу⁸⁵. Както знаете, г. Дантю е издателят на френското правителство и печата всички полуофициални брошури, които от време на време посвещават Европа в тайните на „изследванията“, които в даден момент се вършат в Тюйлери. Споменатата по-горе брошура представлява особен интерес, защото излезе непосредствено след любовното послание на декемврийския герой до Персини⁸⁶, което имаше за цел да хипнотизира Джон Бул и един екземпляр от което лорд Джон Ръсел изпрати на лондонския „Times“ в същия момент, когато отказа да го представи на парламента. Следващите по-долу извадки съдържат най-съществените моменти от брошурата „Сирия и съюзът с Русия“.

„Както по времето на кръстоносните походи, християнска Европа е потресена от ужасното престъпление, ареа на което току-що стана Сирия. Седемстотин хиляди християни са предадени на безпощадния фанатизъм на два милиона мюсюлмани и турското правителство с необяснимото си бездействие изглежда само се признава за съучастник. Несъмнено, Франция би се отказала от всичките си традиции, ако не бе поела веднага почетната роля на защитник на живота и имуществото на ония, които в далечното минало са били войници на Петър Пустинника и на Филип Август... Ето защо крайно време е да се

* Виж настоящия том, стр. 104—106. *Ред.*

помисли как да се излезе от едно положение, което, ако продължи, неизбежно ще доведе до огромно бедствие — пълното изстребление на християнските поданици на Портата. Експедицията, за която толкова много приказва турското правителство, е съвсем недостатъчна, за да възстанови реда. Великите сили, които имат едноверци в Сирия и основателно са обезпокоени за тяхната безопасност, трябва да бъдат готови да се намесят със сила. Ако протакат, ще бъде вече късно да защитят тези жертви; тогава единственият им дълг ще бъде да отмъстят за мъчениците.

Две нации са особено заинтересовани от защитата на кръста на тези далечни брегове: Франция и Русия. Какви биха били евентуалните последици от съюза на тяхното оръжие и как би се отразил този съюз върху по-нататъшната организация на Европа? Това е въпросът, който ние искаме да разгледаме.

В известни периоди на историята, под действието на определени закони на притеглянето и съединенето, народите образуват политически съюзи, непознати в миналото. Ние „сме свидетели“ тъкмо на един от тези критични моменти в живота на човечеството. Сирийският въпрос е само една от възловите точки на една твърде сложна ситуация. Цяла Европа се намира в състояние на очакване и тревога; тя се надява на цялостно разрешение на въпроса, което да положи основите на траен мир както в Европа, така и на Изток. Но тази цел може да бъде постигната само доколкото организацията на нашия континент отговаря на желанията и исканията на съвременните националности, които се борят под ярема на робството. Враждебни религиозни стремежи, несходство на темпераментите, свършено различни езици — всичко това съдействува за поддържането в някак европейски държави на подмолни движения, които пречат за възстановяването на доверието и на прогреса на цивилизацията. Мирът, тази крайна цел, към която се стремят всички правителства, може да бъде трайно осигурен само когато изчезнат постоянните причини за външенния, които посочихме по-горе. Затова ние бихме искали да направим два извода:

1. Навсякъде, където е възможно, трябва да се съдействува за създаването на хомогенна и национална държава, предназначението на която ще бъде да поглъща и концентрира в мощно единство населението, имащо общи идеи или стремежи.

2. Този принцип трябва да се провежда, без да се прибегва до оръжие.

Само един поглед върху Франция и Русия ни показва, че те са осъществили идеала на монархията. Макар и разделени от цели 400 мили, тези две държави са постигнали по съвсем различни пътища онова единство, което само създава здрави държави, а не мимолетни области, границите на които могат да бъдат изменени по всяко време в резултат на случайностите на войната. . . Царете, които през последните 135 години размишляват върху завещанието на Петър Велики, не са престанали да хвърлят алчни погледи върху Европейска Турция. . . Трябва ли Франция да продължава да протестира против претенциите на царете върху разпадащата се империя на султана? Ние мислим, че не. *Ако Русия ни окаже съдействие да си върнем рейнската граница, то според нас една държава не би била много висока цена за този съюз. Благодарение на подобен съюз Франция би могла да възстанови действителните си граници, начертани от географа Страбон още преди осемнадесет столетия.*“

(Следва цитат от Страбон, в който се изброяват предимствата на Галия като център на могъща държава.)

„Лесно е да се разбере, че Франция се стреми да възстанови това божествено дело“ (имат се предвид изглежда границите на Галия), „което в продължение на толкова столетия е било провалено от човешката измама, и това е толкова повече в реда на нещата, защото в онзи период, когато ние не мис-

лехме за каквото и да било териториално разширение, Германия периодически проявяваше недоволство и като доказателство за своята враждебност ни хвърляше в лицето патриотичната песен на Бекер... Ние знаем, че не само ние кроим плановете за разширяване на своите граници. Ако Русия гледа към Цариград със същите намерения, с каквито ние гледаме към Рейн, не могат ли да се използват тези аналогични претенции и да се принуди Европа да приеме един съюз, който би дал на Русия Турция, а на Франция оная рейнска граница, на която Наполеон I в 1814 г. гледаше като на *sine qua non** условие за своето съществуване като монарх?

В Европа има само два милиона турци, а тринадесет милиона гърци. Чийто духовен глава е царят... Гръцкото въстание, което продължи девет години, бе само прелюдия към движението, сигнал за избухването на което може да даде клането в Сирия. Гръцките християни чакат само заповед от своя глава в Петербург или от патриарха в Цариград, за да въстанат против неверниците; и малцина са далновидните политици, които не предвиждат разрешение на източния въпрос в благоприятен за Русия смисъл, и то в близко бъдеще. Затова не е чудно, че по зова на своите едноверци и окуражавани от предсказанията на Сталезанов русите са готови всеки момент да преминат Прут.

Ако хвърлим поглед върху нашите граници, съображенията, които оправдават нашите стремежи, се оказват също тъй важни, както и ония, от които се ръководи Русия. Да оставим настрана всички исторически спомени и всички географски съображения и да разгледаме една след друга провинциите около Рейн, за да изследваме причините, които налагат тяхното анексиране.

Да вземем първо Белгия. Откровено казано, трудно може да се оспори поразителното сходство, което даде повод на някои историци да нарекат белгийците французите на Севера. И наистина образованите класи в тази страна си служат изключително с френски език, а фламандският диалект се говори само от нисшите класи на населението в няколко области. Освен това цяла Белгия е върна на католицизма и на Франция, своята сестра по произход, език и религия, тя дължи своята независимост. Няма да припомним, че Белгия, завоювана от нашата армия в 1795 г., до 1814 г. представляваше девет френски департамента. Но нашето иго изглежда не е било толкова тежко, тъй като в 1831 г., след като не успя да получи от великите сили разрешение да се присъедини към Франция, Белгия предложи по постановление на двете камари белгийската корона на Немурския херцог, сина на френския крал. Отказът на последния ги принуди да я предложат след това на херцог Сакс-Кобург, сега Леополд I, но прецедентът, на който се позоваваме, ни се струва крайно важен; той дава основание да се предполага, че ако Белгия бъде запитана за нейното мнение, тя би била не по-малко великодушна, отколкото Савоя, и отново би доказала колко голяма е привлекателната сила на престижа, който ѝ придава величието на Франция. Опозицията на някои представители на висшите класи би била много скоро заглушена от ръкопляскаанията на народа.

Преди да се влее в морето, Рейн се разделя на три ръкава, два от които текат почти право на север — Исел, който се влива в Зьоюдер-Зе, и Ваал, приток на Маас. Ако Франция трябва още веднъж да прокарва своите граници, не би ли могла тя да вземе линията на същински Рейн вместо линията на Ваал или Исел, за да отреже колкото може по-малка част от Южна Холандия? Несъмнено тя би постъпила именно така. Нещо повече, тъкмо Холандия няма да бъде засегната от необходимото поправяне на нашата граница, което взема за основа линията на Рейн. Белгия в сегашните си граници би била достатъчна за задоволяване на нашата потребност от разширение, за което напоследък така гръмко

* — задължително. *Ред.*

настоява общественото мнение. При това линията на Шелда беше границата, дадена на Франция по Люневилския договор от 1801 г.“

По-нататък следва кратък пасаж, в който с подобни аргументи се доказва необходимостта от анексиране на великото херцогство Люксембург, „което при Империята представляваше Département des Forêts*“. След това авторът на брошурата пристъпва към доказване на необходимостта от анексирането на Рейнска Прусия:

„С преминаването на Белгия и Люксембург в наше владение нашата задача още няма да бъде изпълнена. . . За да оправим нашите граници, ние трябва да присъединим не по-малко от две трети от Рейнска Прусия, цяла Рейнска Бавария и около една трета от великото Хесенско херцогство. Всички тези територии образуваха при Империята департаментите Рур-Рейн, Мозел-Саар, Мон-Тонер и великото Бергско херцогство. В 1815 г. те бяха разпределени между няколко владетели, за да се затрудни връщането им в наши ръце. Забележително е, че тези провинции, които бяха присъединени към френската монархия, се намираха само няколко години в пряка връзка с нас и че все пак нашето временно пребиваване е оставило в тях незаличими следи. За симпатите, които се проявяват към френските пътници в тези области, оставяме да говорят онези, които са ходили там. През последните 45 години нито един френски войник не е носил гарнизонна служба в тези градове на бреговете на Рейн и при все това удивително е колко трогателно се посрещат там нашите униформи. Католици като нас, те са и французи като нас. *Не се ли намираше в Ахен дворот на нашия император Карл Велики?* . . . Граничещи с Франция, рейнските провинции трябва да станат политически зависими от Франция, както са и географски зависими от нея.“

След това авторът се връща на Русия и като доказва, че Кримската война не е пречка за съюза между Франция и Русия, защото тогава те не стигнали до споразумение, изтъква следните причини, поради които Франция претендира за благодарността на Русия:

„Не трябва да се забравя, че Франция не поддържаше плановете на Англия в Балтийско море. Ние не знаем дали едно нападение срещу Кронщад би било успешно във всеки случай; но ние имаме основание да смятаме, че то не бe предприето благодарение на съпротивата на Франция.“

След като се спира на Италианската война, авторът изразява увереност, че в края на краищата Прусия ще се присъедини към френско-руския съюз:

„Но за да спечелим берлинския кабинет за нашата политика, трябва да го изтръгнем от влиянието на Англия. Как можем да постигнем това? Като се стремим Прусия да не бъде повече наш съсед на Рейн и като обещаем да подкрепим законните ѝ претенции за господство в Германия. Отстъпването на тези рейнски провинции ще принуди Бавария и Прусия да търсят компенсация за сметка на Австрия. Съюзът с Англия може да осигури на Прусия само status quo, а съюзът с Франция открива пред нея безпределни хоризонти.

* — Горският департамент. *Ред.*

Когато между Франция, Русия и Прусия бъде сключен искрен съюз — а ние имаме основание да се надяваме, че това ще стане, — той ще има най-естествени последици. . . . Както казахме по-горе, още преди 1 800 години Страбон считаше за безспорно, че Рейн е естествената граница на Франция. Прусия най-много ще пострада от такова разширение на нашата територия. През последните 45 години Рейн беше за нея драконът, който пазел градината на Хесперидите. Нека премахнем тази причина за вражда между Франция и Прусия; нека левият бряг на Рейн отново стане френски; като награда за тази услуга Прусия ще получи компенсация за сметка на Австрия и тази държава ще бъде наказана за своето вероломство и липса на гъвкавост. Нека направим всичко мирът да бъде траен.

Нека се допитваме до населението, за да няма насилствени анексии. Ако Русия стъпи в Цариград, а Франция на Рейн, ако Австрия бъде намалена, а Прусия получи господство в Германия, ще има ли причини за безредици или революции в Европа? Ще посмее ли Англия да се опълчи сама срещу Русия, Прусия и Франция? Не можем да допуснем такова нещо. Но ако то се случи, ако Великобритания се осмели да извърши такава глупост, тя може да получи жесток урок; Гибралтар, Малта и Йонийските острови са залог за това, че тя ще мирува, защото те са уязвими места в нейната броня. Но макар че тя ще може само да се вълнува безплодно на своя остров и ще бъде принудена да бъде пасивен наблюдател на това, което става на континента, на нея все пак ще ѝ бъде разрешено да изказва мнението си благодарение на ония пет-шест хиляди души, които тя ще изпрати в Сирия.

Настъпил е моментът, когато нашата политика трябва да бъде ясно определена. В Сирия Франция трябва по мирен път да завоюва рейнската граница, като изкове съюза с Русия. Но ние трябва да се погрижим да не позволим на Русия да се разшири безгранично. Провинциите на север от Босфора трябва да задоволят нейните претенции. Мала Азия трябва да остане неутрална територия. Ако би било възможно един практически въпрос да се разглежда в поетична и практична светлина, ние бихме казали, че сме направили избора; току-що се появи един човек, който ни се струва вълпешение на идеята, която бихме искали да видим осъществена в Сирия — Абд ел Кадир. Той е достатъчно правоверен мюсюлманин, за да си спечели доверието на мюсюлманското население; той е достатъчно цивилизован, за да бъде еднакво справедлив към всички; той е свързан с Франция с връзките на благодарността; той ще защитава християните и ще обуздае буйните племена, които са винаги готови да нарушават спокойствието в Мала Азия. Назначаването на Абд ел Кадир за емир на Сирия би било достойна награда за услугите на нашия пленник.“

Критическите бележки към брошурата на Абу са написани от К. Маркс на 3 август 1860 г.

*Печата се по текста на вестника
Превод от английски*

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6025 от 16 август 1860 г.

К. МАРКС

МИТАТА ВЪРХУ ХАРТИЯТА. — ПИСМОТО НА ИМПЕРАТОРА

Лондон, 7 август 1860 г.

Голямото фракционно сражение на снощното заседание на камарата на общините, на което присъствуваха всичките ѝ членове, се провали от гледна точка на сценичния ефект, макар и да беше триумф от гледна точка на правителството. Предложените от г. Гладстон резолюции за намаление на митата върху хартията до равнището на акцизите — с незначително увеличение на митата за компенсиране на евентуални неудобства на акциза — бяха приети с мнозинство от 33 гласа. В камарата на общините всичко вървеше както трябва. Имаше арена, имаше гладиатори със своите оръженосци, но нямаше публика, що-годе достойна за споменаване. Още преди започването на боя неговият изход беше известен и бюлетинът публикуван. Оттук равнодушието на публиката. Всеизвестно е, че влизашите в коалицията партии, които образуват така наречената „голяма либерална партия“⁸⁷, имат мнозинство в парламента, така че поражение на кабинета би могло да се очаква само в резултат на разцепление в редовете на мнозинството. Но този въпрос бе уреден в официалната резиденция на лорд Палмерстон, където той предварително бе поканил либералните членове на камарата от всички направления. Самата резолюция изхождаше от манчестерската фракция в правителството, а лорд Палмерстон успя да си осигури подкрепата на господата Гладстон и Милнер Гибсон само с това, че обеща да превърне резолюцията на г. Гладстон в правителствен въпрос. Преди това той ги беше измамил с тактиката си по законопроекта за отменяване на митата върху хартията. Този път те го принудиха да се придържа към определена линия на поведение. Правоверните виги бяха един-

свената фракция на мнозинството, подозирана в предателски намерения; но резкият глас на техния господар и надвисналата над тях заплаха от ново разтурване на парламента бяха достатъчни да ги върнат към строгите правила на дисциплината. По този начин много часове преди започването на представлението целият Лондон знаеше до най-малки подробности резултата от партийната борба и с изключение на редовните посетители от галерията за публиката никой не проявяваше интерес към мнимото сражение в св. Стефан⁸⁸. И наистина това бе доста скучно зрелище, което се оживяваше само от блестящото красноречие на г. Гладстон и от грижливо аргументираната реч на сър Хю Кернс. Г-н Гладстон се опита да представи опозицията против неговия законопроект като последна отчаяна стъпка на протекционизма срещу свободната търговия. Когато той седна на мястото си, ръкоплясканията, които заглушиха последните му думи, като че ли приветствуваха в неговото лице истинския вожд на либералната партия, в която лорд Палмерстон е далеч не любим деспот. Хю Кернс, който говори от името на консерваторите, доказа с логична аргументация и задълбочен анализ, че намаляването на митото върху хартията до равнището на акциза съвсем не е обусловено от търговския договор с Франция. Неговият противник, министърът на правосъдието сър Ричард Бетел, виг, бе доста нетактичен да прояви раздражението си от успеха на своя съперник, да се присмее на „адвокатското красноречие“ на сър Хю и по този начин да навлече върху бедната си глава поток от неодобрителни възгласи от страна на консерваторите, които постоянно прекъсваха неговата реч.

Сега, когато голямото фракционно сражение на сегашната сесия завърши, няма съмнение, че уважаемите членове на парламента ще започнат на групи да напушат камарата на общините, така че лорд Палмерстон може би ще успее чисто и просто поради изчерпване на камарата да прокара всеки дребен законопроект, който той е взел присърце — например чудовищния индийски законопроект за сливането на местната европейска армия с британската армия⁸⁹. Ако би било нужно някакво ново убедително доказателство за огромния упадък на парламентаризма в Англия, такова доказателство ни се дава от този индийски законопроект и от начина, по който той бе посрещнат в камарата на общините. Всички членове на камарата на общините, които са запознати с индийските работи или са що-годе ориентирани в тях, се обявиха против този законопроект. Мнозинството от членовете на камарата на общините не само признаха пълната си неосведоменост, но и изказаха мрачни подозрения относно по-далечните намерения на авторите на законопроекта. Те трябваше да признаят, че законопро-

ектът е представен в камарата чрез измама; че най-важните документи, необходими за правилната оценка на положението, бяха мошенически скрити; че министърът за Индия* е внесъл законопроекта въпреки единодушния протест на Индийския съвет — протест, за който той, в явно нарушение на новата конституция, дарена на Индия в 1858 г.⁹⁰, не уведоми камарата; най-после, че кабинетът дори не се опита да приведе каквито и да било доводи за прокарването през камарата на общините с такава неприлична прибързаност в края на сесията — след снемането на всички важни въпроси — на един законопроект, който фактически коренно изменя британската конституция, като извънредно много засилва прерогативите на короната и създава една армия, която на практика във всяко отношение би била независима от гласуването на кредити. И все пак законопроектът може сега да бъде прокаран, защото лидерите и на двете фракции, както изглежда, са се споразумели тайно с двора.

Писмото на Луи Наполеон до неговия любим Персини продължава да е главна тема на разговорите както в Англия, така и отвъд Ламанша. Първо, протестът на Портата против експедицията в Сирия, така както бе проектирана първоначално от Франция и Русия⁹¹, изглежда е бил твърдо подкрепен от Австрия и Прусия, докато лорд Палмерстон, който тъкмо през време на дебатите относно укрепяването на Англия бе избрал Луи Наполеон за главен обект на британските подозрения, не можеше да направи нищо друго, освен да хвърли на блюдото на везните своя авторитет в полза на Турция и на германските държави. Освен това декемврийският герой изглежда е малко изплашен — не толкова от диктаторския тон, възприет от Русия, колкото от подигравките, които циркулират в салоните на „anciens partis“⁹², и от глухия ропот, който се носи из парижките предградия относно „alliance cosaque“⁹³.

За да се направи този съюз приемлив за Париж, трябва положението да се усложни много повече. При тези досадни обстоятелства и в явно потиснато настроение Луи Наполеон е написал своето писмо, някоя пасажи от което са крайно забавни.

Един англичанин може направо да се размее, като чете следната фраза, отправена към лорд Палмерстон: „Нека се споразумеем лоялно, като честни хора, каквито сме, а не хато крадци, които искат да се измамят взаимно“; но само едно френско ухо може да оцени отчаяната безвкусица и хумористичния ефект на

* — Ч. Ууд. Ред.

** — „старите партии“. Ред.

*** — „съюза с казаците“. Ред.

френския оригинал: „Entendons nous loyalement comme d'honnêtes gens, que nous sommes, et non comme des larrons, qui veulent se duper mutuellement“. Няма французин, който, прочитайки тази фраза, да не си спомни една подобна сентенция от знаменитата пиеса „Робер Макер“⁹².

Прибавям някои сравнителни данни за държавните разходи на Франция и Англия. Съгласно временния, т. е. още съществуващ като проект, бюджет всички приходи на Франция за 1860 г. се оценяват на 1 825 милиона франка, или 73 000 000 ф. ст, които се предвижда да постъпят от следните източници:

	ф. ст.
I. Преки данъци, земя, сгради, лични патенти.....	18 800 0 00
II. Приходи от регистрацията (гербов налог и имена)	14 300 000
III. Гори, горски резервати и риболов...	1 500 000
IV. Мита и данък върху солта.....	9 100 000
V. Косвени данъци (акцизи и т. н.)	19 500 000
VI. Поща	2 360 000
VII. Разни приходи.....	7 500 000

Приходите на Англия за 1859 г. (финансовият отчет за 1860 г. още не е публикуван) са били следните (и в двата случая се дават кръгли цифри):

	ф. ст.
I. Данъци (включително подоходният)	10 000 000
II. Гербов налог	8 250 000
III. Земи на короната	420 000
IV. Мита.....	24 380 000
V. Акциз	18 500 000
VI. Поща.....	3 200 000
VII. Разни приходи.....	2 100 000

Сравняването на държавните разходи на двете страни показва следното:

	Франция	Англия
	(във ф. ст.)	
Лихви по държавния дълг	22 400 000	28 500 000
Амия и флота.....	18 600 000	22 500 000
Цивилна листа на короната.....	1 000 000	400 000
Разходи по събиране на приходите.....	8 000 000	4 500 000
Други разходи.....	23 000 000	9 000 000
Всичко:.....	73 000 000	65 000 000

От последната таблица може да се види, че лихвите по държавния дълг в бонапартистка Франция бързо се повишават до размера на лихвите на английския държавен дълг; че континенталната централизирана монархия изразходва по-малко за армията и флотата, отколкото островната олигархия; че един Луи Наполеон се нуждае за личните си разходи от два пъти и половина повече пари, отколкото английският монарх и, най-последно, че в една бюрократична страна като Франция разходите за събиране на приходите се увеличават в пропорция, която не отговаря на сумата на самите приходи.

Написано от К. Маркс на 7 август 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6030 от 22 август 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ГАРИБАЛДИЙСКОТО ДВИЖЕНИЕ

Лондон, 8 август 1860 г.

Развръзката на борбата в Южна Италия приближава. Ако се вярва на френските и сардинските вестници, 1500 гарибалдийци са слезли на брега на Калабрия и всеки момент се очаква да пристигне самият Гарибалди. Но дори тези новини да са преждевременни, не може да има никакво съмнение, че още преди средата на август Гарибалди ще пренесе театъра на военните действия на италианския полуостров.

За да разберем придвижванията на неаполитанската армия, трябва да имаме предвид, че в нейните редове действуват две враждебни течения: умерената либерална партия, която официално е на власт и се представлява от правителството, и абсолютистката камарила, към която принадлежат повечето висши офицери в армията. Заповедите на правителството се парализират от тайните заповеди на двора и от интригите на генералите. Оттук противоречивостта на придвижванията и противоречивостта на отчетите. Днес се съобщава, че всички кралски войски щели да напуснат Сицилия, а утре ги виждаме да подготвят нова оперативна база в Милацо. Така става при всички половинчати революции; 1848 година даде доказателства за това в цяла Европа.

Докато неаполитанското правителство предложи да се евакуира островът, Боско — който изглежда е единственият решителен човек сред това сборище от баби с еполети на неаполитански генерали — спокойно пристъпи към превръщането на североизточната част на острова в укрепена база, от която би могло да се направи опит за неговото отвоюване; за тази цел той се насочи към Милацо с избран отряд от най-добрите войници, кои-

то можеха да се намерят в Месина. Тук той се натъкна на бригада гарибалдийци под командуването на Медичи, но не се реши да предприеме сериозна атака срещу тях; междувременно Гарибалди бе уведомен за това и докара подкрепления. Тогава вождът на въстаниците нападна на свой ред кралските войски и ги разби напълно в едно ожесточено сражение, което продължи около дванадесет часа. Силите на двете страни бяха приблизително еднакви, но неаполитанците заемаха много силна позиция. Въпреки това нито позицията, нито войниците можаха да устоят срещу стремителния натиск на въстаниците, които изгониха неаполитанците от града в цитаделата. Тук на тях не им оставаше нищо друго, освен да капитулират, и Гарибалди им разреши да се наговарят на кораби, но без оръжието си. След тази победа Гарибалди незабавно се насочи към Месина, където неаполитанският генерал се съгласи да предаде външните фортове на града при условие, че няма да бъде безпокоен в цитаделата. Цитаделата на Месина, която може да побере не повече от няколко хиляди души, никога няма да представлява сериозна пречка за по-нататъшното настъпление на Гарибалди; затова той е постъпил съвсем правилно, като е спестил на града едно бомбардиране, което би било неизбежно при всеки шум. Във всеки случай тази поредица от капитулации в Палермо, Милацо и Месина ще подкопае много повече вярата на кралските войски в своите сили и началници, отколкото два пъти повече победи. Станало е съвсем естествено неаполитанците винаги да капитулират пред Гарибалди.

От този момент сицилийският диктатор можеше вече да мисли за десант на континента. Изглежда обаче, че той няма още достатъчно параходи за един успешен десант по север, на около шест до осем прехода от Неапол — например в залива Поликастро. Затова той, изглежда, е решил да прекоси пролива в най-тясното му място, т. е. в крайния североизточен пункт на острова, северно от Месина. Говори се, че в този пункт той е съсредоточил около 1 000 кораби, повечето от които вероятно рибарски и каботажни фелуки, които се срещат най-често край тези брегове. Ако съобщението за стоварването на 1 500 души под командуването на Саки се потвърди, те ще образуват авангарда на Гарибалди. Това не е най-удобният пункт за поход срещу Неапол, понеже се намира в онази част на полуострова, която е най-отдалечена от столицата; но ако параходите на Гарибалди не могат да пренесат наведнаж десет хиляди души, той няма друг избор, а тук той има поне предимството, че калабрийците веднага ще се присъединят към него. Обаче ако Гарибалди успее да натовари на параходите си десетина хиляди души и може да разчита

на неутралитета на кралската флота (която, изглежда, е решила да не се сражава срещу италианци), той може да стовари с цел за диверсия малък отряд в Калабрия, а самият той да се насочи с главните си сили към залива Поликастро или дори към залива Салерно.

Силите, с които Гарибалди разполага понастоящем, се състоят от пет бригади редовна пехота от по четири батальона, десет батальона *sacchiatori dell'Etna**, два батальона *sacchiatori delle Alpi*** — елитния отряд на неговата войска, един чуждестранен (сега италиански) батальон под командването на английския полковник Дън, един батальон сапъори, един полк и един ескадрон кавалерия и четири дивизиона полска артилерия; всичко 34 батальона, 4 ескадрона и 32 оръдия с обща численост около 25 000 души, от които повече от половината са от Северна Италия, а останалите — от други области на Италия. Почти всички тези сили могат да бъдат използвани за настъпление срещу Неапол, тъй като новите съединения, които се формират сега, скоро ще бъдат достатъчни за наблюдение на цитаделата на Месина и за отбраната на Палермо и на останалите градове срещу внезапни нападения. Обаче тези войски изглеждат твърде малобройни, ако ги сравним с войските, с които неаполитанското правителство разполага на книга.

Неаполитанската армия се състои от три гвардейски полка, петнадесет линейни полка и четири чуждестранни полка от по два батальона — общо 44 батальона, от тринадесет батальона стрелци, девет кавалерийски и два артилерийски полка, или всичко 57 батальона и 45 ескадрона мирновременен състав. Като включим още 9 000 души жандармерия, организирана съвсем по военно, мирновременният състав на тази армия възлиза на 90 000 души. Но през последните две години тя бе доведена до пълен военновременен състав; в полковете бяха формирани трети батальони, запасните ескадрони бяха преведени на действителна служба, гарнизоните бяха допълнени и в настоящия момент тази армия наброява на книга над 150 000 души.

Но що за армия е това! Външно, от гледна точка на някой педант, тя е превъзходна, но в нея няма нито живот, нито дух, нито патриотизъм, нито вяност към дълга. Тя няма национални боеви традиции. Неаполитанците винаги са търпели поражения; ако някога са имали дял в победи, това е било само под командването на Наполеон. Това не е национална армия, това е явно кралски

* — етненски стрелци. *Ред.*

** — алпийски стрелци. *Ред.*

армия. Тя бе набрана и организирана с изричната и изключителна цел — да потиска народа. Но изглежда, че тя е негодна дори за тази цел; в нея има маса антироялистски елементи, които сега се проявяват открито навсякъде. Особено сержантите и капралите са почти без изключение либерали. Цели полкове викат: „Viva Garibaldi!“* Някоя армия не е търпяла такива поражения, каквито претърпя неаполитанската армия от Калатафими до Палермо; ако чуждестранните и някои неаполитански части се биха добре при Милацо, не трябва да забравяме, че тези елитни отряди са нищожно малцинство в армията.

И така почти сигурно е, че ако Гарибалди извърши десант с достатъчно сили за постигане на няколко победи на континента, никаква масова концентрация на неаполитански войски няма да може да му противостои с известни шансове за успех; и ние можем да очакваме в скоро време да чуем новината, че той продължава триумфалното си шествие от Сицила към Неапол начело на 15 000 души срещу десеторно по-силен противник.

Написано от Ф. Енгелс на 8 август 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6031 от 23 август 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

* — „Да живее Гарибалди!“ *Ред.*

К. МАРКС

* НОВИЯТ САРДИНСКИ ЗАЕМ. —
ПРЕДСТОЯЩИ ФРЕНСКИ И ИНДИЙСКИ ЗАЕМИ

Лондон, 14 август 1860 г.

Приключила е подписката за новия сардински заем от 6 000 000 ф. ст., която, както се говори, е надвишила три пъти необходимата сума. Оказва се, следователно, че облигациите на новото Италианско кралство се повишават на пазара по същото време, когато Австрия не успя да се справи със своя дълг, големината на който трябва да се измерва не с ресурсите на страната, а със слабостта на нейното правителство, а Русия, могъщата Русия, изтласкана от европейския кредитен пазар, бе принудена отново да прибегне до машината за печатане на пари. Но дори по отношение на Сардиния новият заем ни напомня отвратителния факт, че в наше време първият акт в борбата на един народ за свобода и независимост като по някаква чудовищна фаталност изглежда в повечето случаи води към ново робство. Не е ли всеки държавен дълг ипотека, тежаща върху цялото народно стопанство, окастрияне на свободата на народа? Не поражда ли той нова категория невидими тирани, известни под името държавни кредитори? Но ако за по-малко от десет години французите почти удвоиха своя държавен дълг, за да останат роби, на италианците трябва да е позволено да поемат такива задължения, за да станат свободни.

Същински Пиемонт без неотдавна присъединените провинции⁹³ плати в 1847 г. 3 813 452 ф. ст. данъци, докато тази година той ще трябва да плати 6 829 000 фунта стерлинги. Английският печат, например „Economist“, изтъква, че в резултат на либералната реформа на тарифната система търговията на Пиемонт значително

е нараснала и за илюстрация на това нарастване се дават следните цифри:

	ф. ст.
В 1854 г. вносът е възлизал само на	12 497 160
В 1857 г. се е покачил на	19 123 040
В 1854 г. износът е възлизал на.....	8 595 280
В 1857 г. той е нараснал на.....	19 050 040

Аз обаче ще си позволя да отбележа, че това увеличение е по-скоро привидно, отколкото реално. Главните износни артикули на Сардиния са коприната, копринените изделия, канапът, спиртните напитки и растителното масло; но общоизвестно е, че през първите три тримесечия на 1857 г. цените на всички тези артикули бяха надуты извънредно много и поради това извънредно много набъбна общата сума на търговските приходи на Сардиния. Освен това официалната статистика на кралството дава само стойността, а не количеството на внасяните и изнасяните стоки, така че цифрите за 1857 г. могат изобщо да бъдат изключение. Тъй като досега не са публикувани каквито и да било официални отчети за 1858—1860 г., още не е известно дали промишленото развитие на страната е било парализирано в резултат на търговската криза от 1858 г. и Италианската война от 1859 г. или не. Приведените по-долу таблици с официални данни за приходите и разходите само на Сардиния за текущата (1860) година показват, че една част от новия заем ще бъде употребена за покриване на дефицита, а друга част е предназначена за нови военни приготовления.

Приходи на Сардиния през 1860 г.

	ф. ст.
Мита	2 411 824
Поземлен данък, данък сгради, гербов налог и т. в.....	2 940 284
Железници и телеграф.....	699 400
Поща	242 000
Такси, събрани от министерството на външните работи	12 400
Такси, събрани от министерството на вътрешните работи.....	21 136
Приходи от някои отрасли на народното образование	580
Приходи на монетния двор	6 876
Разни приходи.....	193 888
Извънредни ресурси.....	301 440
Всичко.....	6 829 738

Разходи на Сардиния през 1860 г.

	ф. ст.
Департамент на финансите	4 331 676
Правосъдне	243 816
Министерство на външните работи	70 028
Народно образование	117 744
Министерство на вътрешните работи	407 152
Обществени строежи	854 080
Военни разходи	2 229 464
Разходи за флотата	310 360
Извънредни разходи	1 453 268
Всичко	10 017 588

Ако сравним разходите, достигали 10 017 588 ф. ст., с доходите, които възлизат на 6 829 738 ф. ст., виждаме, че дефицитът е 3 187 850 фунта стерлинги. От друга страна, новоприсъединените провинции ще дават според изчисленията годишен приход от 3 435 552 ф. ст., а годишният им разход ще бъде 1 855 984 ф. ст., така че остава чист излишък от 1 600 000 фунта стерлинги. Съгласно тези изчисления дефицитът на цялото Сардинско кралство, включително новоприсъединените провинции, би се свел до 1 608 282 фунта стерлинги. Разбира се, справедливо е Ломбардия и херцогствата да платят част от разходите, които Пиемонт понесе през време на Италианската война; но по-късно може да се окаже извънредно опасно да се събират от новите провинции данъци, които почти два пъти надвишават разходите за тяхното управление, само за да се облекчи финансовото положение на старите провинции.

Онези, които са добре запознати със задкулиската страна на парижкия паричен пазар, продължават да твърдят, че в недалечно бъдеще ще бъде обявен нов френски заем. Единственото, което е необходимо, за да се пусне в ход работата, е подходящ повод. Както е известно, *emprunt de la paix** се провали. „*Partant pour la Syrie*“⁹⁴ се репетираше досега много малко, за да оправдае един нов призив към ентузиазма на *grande nation*** . Затова се предполага, че ако не стане нещо непредвидено и цените на зърнените храни продължат да растат, ще бъде сключен заем под предлог да се претоварят евентуалното бедствие на един глад. Във връзка със състоянието на френските финанси може да се отбележи странният факт, че г. Жул Фавър, който се осмели да пред-

* — заемът на мира. *Ред.*

** — великата нация. *Ред.*

скаже в самия Corps Législatif неизбежния банкрут на императорското съкровище, бе избран за bâtonnier на парижката адвокатура. Както знаете, френските адвокати са запазили още от времето на старата монархия известни остатъци от своята стара феодална конституция. Те все още образуват един вид корпорация, наречена barreau, ежегодно избираият председател на която, bâtonnier, представлява корпорацията в нейните сношения със съдилищата и правителството и същевременно следи за нейната вътрешна дисциплина. В епохата на Реставрацията и на сменялия я режим на краля-гражданин* изборът на парижкия bâtonnier винаги се е смятал за голямо политическо събитие, което е имало значение на демонстрация за или против намиращото се на власт правителство. Мисля, че на избирането на г. Жул Фавър трябва да се гледа като на първата антибонапартистка демонстрация, на която се осмели парижката адвокатура, и затова то заслужава да бъде отбелязано в летописа на текущите събития.

На вчерашното заседание на камарата на общините, броят на присъстващите членове на която едва достигна, за да се състави кворум, сър Чарлз Ууд, този същински образец на истински виг карьерист, прокара резолюция, която го упълномощава да склучи нов заем от 3 000 000 ф. ст. в полза на индийското държавно съкровище. Съгласно неговите твърдения през 1858/1859 г. (финансовата година винаги започва и свършва през април) индийският дефицит е възлизал на 14 187 000 ф. ст., през 1859/1860 г. — на 9 981 000 ф. ст., а за 1860/1861 г. той се оценява на 7 400 000 фунта стерлинги. Една част от този дефицит той обеща да покрие с постъпленията от току-що въведените от г. Уилсън данъци — което впрочем е твърде съмнително, — а другата част от дефицита трябва да бъде ликвидирана чрез новия тримилionen заем. Държавният дълг, който през 1856/1857 г., една година преди въстанието, възлизаше на 59 442 000 ф. ст., е нараснал понастоящем на 97 851 000 фунта стерлинги. Лихвите по дълга са пораснали още по-бързо. От 2 525 000 ф. ст. през 1856/1857 г. те са се увеличили на 4 461 000 ф. ст. през 1859/1860 г. Макар държавните приходи да бяха принудително увеличени чрез въвеждането на нови данъци, те все още не можеха да покриват разходите, които дори по думите на самия г. Чарлз Ууд са се увеличили във всички ведомства с изключение на разходите за обществени строежи. За покриване на разходите от 3 000 000 ф. ст. за посторяване на укрепени казарми през настоящата и следващата година „почти напълно се преустановяват обществените работи и обществените

* — Лун Филип. *Ред.*

строежи от граждански характер“. Изглежда, че за сър Чарлз това „пълно преустановяване“ на работите е една от най-добрите страни на цялата система. Вместо 40 хиляди европейски войници, както през 1856—1857 г., сега в Индия има 80 000, а вместо туземна армия, която едва наброяваше 200 000 души, сега там има армия, чиято численост надвишава 300 000 души.

Написано от К. Маркс на 14 август 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6035 от 28 август 1860 г.

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

БОЛНИЯТ ЧОВЕК НА АВСТРИЯ

Австрийският император Франц Йосиф живее изглежда само за да доказва правилността на старата латинска максима: „Когато боговете искат да погубят, най-напред му вземат ума.“ От началото на 1859 г. той не прави нищо друго, освен да отхвърля умишлено всяка представяща му се възможност да спаси себе си и Австрийската империя. Внезапното нападение върху Пиемонт само с част от неговите войски, заменяването на маршал Хес с императора и неговата клика в командуването на армията, нерешителността, която доведе до сражението при Солферино, внезапното сключване на мир в същия момент, когато французите бяха дошли пред най-силните му позиции, упоритият отказ от каквито и да било отстъпки във вътрешната организация на империята, докато не е станало много късно — това е безпримерна поредица от груби грешки, каквито никой човек не е правил в такъв кратък период от време.

Но на съдбата е било угодно да даде на Франц Йосиф още един шанс. Безсрамното двуличие на Луи Наполеон направи необходим онзи съюз между Прусия и Австрия, който стана възможен едва благодарение на предишните унижения на Австрия и на нейните ежедневно растящи затруднения както вътре в страната, така и в чужбина. Срещите в Баден и Теплиц⁹⁵ скрепиха този съюз. Явявайки се за пръв път в качеството на представител на цяла Германия, Прусия обеща своята помощ, ако Австрия бъде нападната от Италия или дори от Франция; от своя страна Австрия обеща да направи отстъпки на общественото мнение и да измени вътрешната си политика. Пред Франц Йосиф действител-

но се откриваше надежда. От борба само с Италия той можеше да не се опасява дори в случай на вълнения в Унгария, защото новата му политика трябваше да бъде най-добрата гаранция за сигурност в това отношение. С една отделна конституция на базата на отменената в 1849 г. Унгария щеше да бъде задоволена; една либерална конституция за цялата империя щеше да изпълни сегашните желания на немското ядро на монархията и до голяма степен да неутрализира сепаратистките тенденции на славянските провинции. Подчиняването на финансите на обществен контрол щеше да възстанови държавния кредит и същата Австрия, която сега е слаба, бедна, разбита, изтощена и жертва на вътрешни раздори, бързо щеше да възстанови своята мощ под охраната на 700 000 германски щика, готови да я защитават. За да си осигури всичко това, от Австрия се искаха само две неща: енергично и безрезервно да води действително либерална политика вътре в страната и да се придържа към отбранителна тактика във Венеция, като предостави останалата част на Италия на нейната съдба.

Но изглежда, че Франц Йосиф не може или не иска да направи нито едното, нито другото. Той не може нито да се откаже от своята власт на абсолютен монарх, която всеки ден все повече и повече се изпарява, нито да забрави положението си на покровител на дребните италиански тирани, което той вече е загубил. Неискрен, слаб и същевременно упорит, той изглежда се старее да се справи с вътрешните затруднения чрез агресивна външна война и вместо да укрепи своята империя, като пожертвува и без това изплъзващата се от ръцете му власт, изглежда отново се е хвърлил в обятията на личните си доверени приятели и подготвя поход в Италия, който може да свърши с краха на австрийската монархия.

Независимо от това, дали от Виена в Торино ще бъде изпратена нота или друго официално съобщение относно десанта на Гарибалди в Калабрия, твърде вероятно е Франц Йосиф да е решил да сметне този десант като предлог за намеса в полза на неаполитанския крал. Дали това е така, ще покаже недалечното бъдеще. Но коя може да е причината за този внезапен завой в австрийската политика? Да не би неотдавнашното побратимяване с Прусия и Бавария да е замаяло главата на Франц Йосиф? Едва ли, защото в последна сметка побратимяването в Теплиц беше унижение за него и триумф само за Прусия. Да не би Франц Йосиф да мисли да обедини под своето знаме армиите на папата и неаполитанския крал, преди Гарибалди да ги е превърнал в безредна маса и да е присъединил техните италиански елементи към своите войски? Това би било твърде недостатъчен мотив. На тези войски

не би липсвало нищо в каквато и да било кампания, докато в положението, в което Австрия ще се постави с подобна глупава агресия, на нея би липсвало всичко. Единствената причина може да бъде само политическото положение в Австрия. А тук не е нужно да се търсят дълго време обяснения. Райхсратът, попълнен с някои от най-консервативните и аристократически елементи от различните провинции и облечен *в мирно време* с правото да контролира финансите на страната, тъкмо обсъжда въпроса за народното представителство и конституциите за империята и за влизащите в състава ѝ отделни провинции. Предложенията, направени за тази цел от унгарските членове, получиха преобладаващо мнозинство в комитета и ще бъдат също тъй триумфално одобрени в съвета напук на правителството. С една дума, *изглежда, че втората австрийска революция е започнала*. Райхсратът — бледо копие на събранието на френските нотабили, действайки точно като него, се обявява за некомпетентен и иска свикването на генералните щати. Изправено пред същите финансови затруднения, каквито изпитваше и правителството на Людовик XVI, и още по-слабо поради централобжитните тенденции на отделните, влизащи в империята националности, австрийското правителство не е в състояние да се съпротивява. Отстъпките, изтръгнати от правителството, сигурно ще бъдат последвани от нови отстъпки и искания. Генералните щати скоро ще се обявят за Национално събрание. Франц Йосиф чувства, че земята се клати под краката му, и за да избегне заплашващото го земетресение, може би ще потърси спасение в една война.

Какво ще стане, ако Франц Йосиф изпълни заплахата си и започне кръстоносен поход в името на легитимността в Неапол и Папската област? В Европа няма нито една велика сила или държава, които да са що-годе заинтересовани от поддържането на Бурбоните, и ако Франц Йосиф се намеси в тяхна полза, той ще трябва да понесе всички последици. Луи Наполеон сигурно ще премине Алпите в името на защитата на принципа на ненамесата и Австрия — при наличността на напълно враждебно към нея обществено мнение в цяла Европа, с разстроени финанси, пред въстание в Унгария и с храбра, но далеч по-малобройна армия — ще претърпи страшно поражение. Може би това ще бъде за нея смъртоносен удар. Изключено е Германия да ѝ се притече на помощ. Германците най-решително ще откажат да се сражават за неаполитанския крал или за папата. Те ще се погрижат да бъде зачитана териториалната неприкосновеност на Германския съюз (което както французите, така и италианците охотно ще приемат), а ако Унгария въстане, те ще се отнесат към това също

тъй хладнокръвно. Нещо повече, твърде вероятно е дори германските провинции на империята да подкрепят исканията на унгарците, както в 1848 г., и да поискат конституция за себе си. Въпреки ограниченията от страна на правителството австрийският печат проявява дори в Австрия несъмнени признаци на големи симпатии към Гарибалди. Насоката на общественото мнение се промени от миналата година насам; Венеция се смята сега за съвсем неизгодно владение, а на борбата на италианците за независимост населението на Виена гледа с одобрение, тъй като тя се води без помощта на Франция. За Франц Йосиф ще бъде крайно трудно да принуди дори собствените си германски поданици да се борят за интересите на неаполитанските Бурбони, на папата и на дребните херцози на Емилия. Народ, който тъкмо тръгва по пътя на революционната борба против абсолютизма, едва ли ще защитава династичните интереси на своя владетел. Виенчани вече доказаха това по-рано и много вероятно е преминаването на По от австрийските войски да послужи както във Виена, така и в Унгария като сигнал за най-решителна борба от страна на прогресивните сили.

Написано от Ф. Енгелс на 16 август 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6039 от 1 септември 1860 г. като уводна статия

Печата се по темата на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

РЕКОЛТАТА В ЕВРОПА

Лондон, 21 август 1860 г.

Колкото повече напредва лятото, толкова по-мрачни стават изгледите за реколтата и толкова по-слаби надеждите, че все още може да настъпи хубаво време. Времето миналото лято беше много необикновено не само в Обединеното кралство, но и в цяла Северна Европа, Северна Франция, Белгия и рейнските провинции. Що се отнася до Англия, ето едно точно описание на времето:

„След студената, закъсняла пролет юни беше толкова дъждовен, че в много райони бе невъзможно да се засее ряпа, да се прекопае кръмното цвекло, както и да се извършат обикновените сезонни работи. После, след около десет хубави дни, времето стана толкова непостоянно, че два дни наред без дъжд бяха нещо необичайно. Но освен прекомерното изобилие на влага сегашното — можем вече да кажем миналото — лято се отличава с липса на слънчеви дни и с извънредно ниска температура, която преобладаваше дори тогава, когато не валеше дъжд.“

Средното количество валежи възлезе тази година на около 20 дюйма, а тъй като през май и юни валежите достигнаха 11,17 дюйма, ясно е, че на тези два месеца се пада повече от половината от годишното количество валежи. През последната седмица, в чието начало като че настъпваше подобряване, времето се ока- за по-непостоянно и по-бурно откогато и да било; на 16-и и 18-и т. м. проливните дъждове се придружаваха от бури и силни пориви на югозападен вятър. В резултат на това цените на пше- ницата на Марк-лейн⁶⁶ се повишиха вчера с около два шилинга за квартал в сравнение с пазарната им цена от миналия поне- делник*.

* — 13 август. *Ред.*

Прибирането на сеното се натъкна вече на сериозни пречки и закъсня поради непрестанния вятър, дъжд и студ. Тъй като тревата вече е полегнала и непрекъснато е покрита с вода, съществува опасение, че е загубила значителна част от своята хранителна стойност, така че голяма част от нея няма да бъде годна за храна на добитъка и ще трябва да бъде използвана като плява, което ще причини много сериозни загуби, защото ще повиши извънредно много потреблението на пролетни култури. Много сено още не е прибрано, а много е безвъзвратно загубено.

„Едва ли може да има съмнение“ — се казва в съботния брой на „Gardners' Chronicle“⁹⁷, — „че реколтата на пшеницата е доста компрометирана. От 140 кореспонденти, получени от цяла Англия и Шотландия, не по-малко от 91 съобщават, че реколтата е под средното равнище, а ако вземем главните райони, произвеждащи пшеница, то процентът на неблагоприятните съобщения е също тъй значителен. Така пет от шестте отчета от Ливколншир, три от петте отчета от Норфолк и Съфолк и всички отчети от графствата Оксфорд, Глостершир, Уилтшир, Хантс и Кент съдържат неблагоприятни сведения.

Значителна част от пшеницата е изгнила на корен, преди да е узряло зърното, а в много райони тя е била засегната от болести и от плесен. Докато пшеницата е поразена от болест, при това в много райони в големи размери, маната по картофите, която започна в 1845 г., вилня през следващите четири години и постепенно затихна след 1850 г., се е появила отново в още по-тежка форма не само в Ирландия, но и в много райони на Англия и в северната част на континента.

Ето как „Freeman's Journal“⁹⁸ резюмира общите изгледи за реколтата в Ирландия:

„Реколтата на овес общо взето се смята за загубена. С изключение на няколко незначителни района овесът още не е узрял, а е съвсем зелен и е полегнал от лошото време. Както изглежда, и пшеницата ще бъде постигната от същото бедствие, което застрашава всички зърнени храни. Досега е прибрана само малко пшеница и нейната реколта, която само до преди няколко седмици даваше най-големи надежди, сега влъхва на фермерите най-тревожни опасения. Що се отнася до реколтата на картофите, общо е мнението, че ако сегашното време се задържи още един месец, тя неизбежно ще бъде компрометирана.“

Съгласно „Wexford Independent“⁹⁹

„маната по картофите се разпространява и в някои области една трета от всички картофи са засегнати от нея, независимо от тяхната големина, сорт и от времето на засаждането.“

И така, безспорно е едно: главната реколта значително ще късне в сравнение с нормалните срокове и поради това националните запаси няма да стигнат. Частичното загиване на сеното

заедно с маната по картофите ще предизвикат небивало увеличение на потреблението на зърнени култури, докато реколтата на всички сортове зърнени храни, особено на пшеница, ще бъде далеч под средното равнище. Досега вносът от чужбина, сравнен с вноса през 1858 и 1859 г., вместо превишение показва, напротив, значително понижение. От друга страна, макар цените на житото да са сега средно с 26% по-високи, отколкото през същия период на миналата година, все пак се задържаха ниски благодарение на съобщенията за богата реколта в Америка и в Южна Русия, на надеждата за подобряване на времето, както и на крайната предпазливост във всички парични сделки, предизвикана от неотдавнашния крах в търговията с кожи. Като сравнявам сегашните цени с цените през съответни периоди от 1815 г. насам, стигам до извода, че средната цена на пшеницата, която сега може да се приеме за 58—59 шил. за квартал, трябва да се повиши поне в Англия на 65—70 шилинга. Въздействието на такова повишаване на цените върху цената на брашното ще бъде толкова по-плачевно, защото ще съвпадне с растящия упадък на износната търговия на страната. От 63 003 159 ф. ст., получени през първите шест месеца на 1859 г., британският износ е спаднал на 62 019 989 ф. ст. през съответния период на 1860 г.; както изтъкнах в една от предишните си кореспонденции*, това намаление е предизвикано главно от падането на търсенето на памучни тъкани и прежда в резултат на пренасищането на азиатския и австралийския пазар. Докато износът по този начин пада, вносът в сравнение със съответния период на 1859 г. значително е нараснал. И наистина през първите пет месеца на 1859 г. вносът е възлязъл на 44 968 863 ф. ст., а на 1860 г. — на 57 097 638 фунта стерлинги.

Това превишение на вноса над износа неизбежно ще засили отлива на злато и по този начин ще влоши и без това нестабилното състояние на паричния пазар, характерно за всички периоди на лоша реколта и на извънредни доставки на зърнени храни от чужбина. Ако в Англия въздействието на огромните финансови затруднения едва ли ще излезе извън сферата на икономиката, съвсем друго е положението на континента, където сериозни политически вълнения са почти неизбежни, щом финансова криза съвпадне с лоша реколта и със значително повишаване на данъчното облагане. Най-сериозни опасения се изказват вече в Париж, където градските власти са заети с изкупуването на цели квартали от стари къщи, за да ги съборят и да създадат по този начин работа на „ouvriers“**. Цените на най-добрите сортове пше-

* Виж настоящия том, стр. 78—80. *Ред.*

** — „работниците“. *Ред.*

ница в Париж в момента са също тъй високи, ако не и по-високи, отколкото в Лондон, а именно между 60 шилинга и 6 пенса и 61 шилинга. След като всички последни машинации, с които Луи Бонапарт се опитваше да отклони вниманието на обществеността — експедицията в Сирия, издигането на Испания във „велика сила“¹⁰⁰, трансакциите с Прусия и опитите да попречи на успехите на Гарибалди — претърпяха пълен провал, той ще трябва да се сблъска с опасностите, свързани с лошото време, финансовите затруднения и празната хазна, в един момент, когато неговият политически „престиж“ явно значително пада. Ако последното твърдение се нуждае от някакво доказателство, не е ли писмото на Бонапарт до „Mon cher Persigny“* такова доказателство¹⁰¹?

Написано от К. Маркс на 21 август 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6043 от 6 септември 1860 г.

Печатът се по текста на вестника

Превод от английски

* — Моя скъпа Персигни. *Ред.*

THE VOLUNTEER JOURNAL,

for Lancashire and Cheshire

No 2.

MANCHESTER, FRIDAY, SEPTEMBER 14, 1860

PRICE
TWO PENCE.

Ф. ЕНГЕЛС

ПРЕГЛЕД НА АНГЛИЙСКИТЕ СТРЕЛЦИ ДОБРОВОЛЦИ¹⁰²

Подобно на Германия Англия се въоръжава, за да отблъсне нападението, което я застрашава от страна на бонапартизма. Същата причина, поради която Прусия удвои броя на своите линейни батальони, предизвика появата и на английските стрелци доброволци. Затова за германските военни ще бъде интересно да получат някои по-подробни сведения за сегашното състояние и боеспособност на английската доброволческа армия, тъй като тази армия по самия си произход и по идеята, която лежи в нейната основа, е враг на бонапартизма и съюзник на Германия.

С изключение на няколко батальона тази доброволческа армия датира от втората половина на миналата година (1859); по-голямата част от нея е облечена във военна форма и се обучава не повече от година. Днес нейната численост възлиза на книга на 120 000 души; но ако можем да направим изводи за цялото от това, което се наблюдава в някои окръзи, едва ли може да се разчита на повече от 80 000 действително обучени хора; останалите не представляват интерес в случая и би било по-добре да бъдат зачеркнати от списъците.

Организацията на доброволците е извънредно проста. В която област се наберат от 60 до 100 доброволци (в артилерията от 50 до 80), те образуват рота, за което е необходимо съгласието на лорд-наместника на съответното графство. Доброволците избират кандидатите за офицери (1 капитан, 1 лейтенант и 1 офицерски кандидат или младши лейтенант), на които по правило лорд-наместникът дава съответните офицерски звания; но имало е случаи, когато някои кандидатури са били отхвърляни. Няколко

роти могат да се формират в батальон и тогава лорд-наместникът назначава майор и подполковник, в повечето случаи съгласно желанието на офицерите или по старшинство измежду капитаните. По този начин частите имат от една до осем роти, носещи номер по реда на тяхното формиране в съответното графство; но подполковник се назначава само в пълен батальон от осем роти. Всички офицери могат да се назначават измежду доброволците и не се подлагат на никакви изпити. Само адютантът¹⁰³ трябва да бъде офицер от линейните войски или от милицията и единствен той получава постоянна заплата*. Доброволците сами си осигуряват униформа и т. н., но при поискване правителството им доставя заемообразно винтовки и щикове. Всяка част си избира сама цвета и кройката на униформата, които подлежат на утвърждаване от лорд-наместника. Всяка част трябва също сама да се грижи за учебни плацове и стрелбища, за бойни припаси, инструктори и духовна музика.

Униформите на различните пехотни или стрелкови части обикновено са тъмнозелени, тъмносиви, светлосиви или кафяви. Кройката представлява нещо средно между френската и английската; ролята на шапка изпълнява обикновено френското кепе или фуражката на френските или английските офицери. Артилерийските части имат тъмносиня униформа и са възприели повече заради външния си вид доста неудобните и тежки кожени шапки или кивери на конната артилерия. Малкото конни стрелци имат униформа, подобна на униформата на английската кавалерия, но тези войски са всъщност лукс.

Когато започна агитацията за формирането на тези стрелкови части и бяха образувани първите роти, цялата идея твърде много напомняше нашето собствено национално или гражданско опълчение¹⁰⁴; до голяма степен това приличаше на игра на войници; самият начин на фабрикуване на офицерите**, както и външният вид и безпомощността на някои от тези офицери при изпълнението на техните служебни задължения бяха доста забавни. Напълно понятно е, че доброволците не винаги избираха

* Към даваната от правителството издръжка от 180 фунта повечето батальони прибавят и значителни суми от себе си; познавам адютанти, лейтенанти от редовната армия, които получават заплата 300 фунта, или 2000 талера, и повече. (Бележка на Енгелс в „*Allgemeine Militär-Zeitung*“.)

** Вместо думите „самият начин на фабрикуване на офицерите“ в *Allgemeine Militär-Zeitung* е напечатано: „Семействеността [Klüngel] при избора на офицерите“, след което следва бележка на редакцията: „„Klüngel“ — израз, който за много от нашите читатели не е напълно разбираем, макар нашият кореспондент да не го е забравил в Манчестер. Той е от старокълнски произход и означава връзките на най-знатните семейства с градския полк.“ *Red.*

най-способните или поне ония, които най-много симпатизираха на доброволческото движение. През първите шест месеца почти всички батальони и роти правеха същото впечатление, както и нашето собствено, сега несъществуващо гражданско опълчение от 1848 г.

Това беше материалът, който се предаваше на инструкторите сержанти, за да го превърнат в боеспособни войски. Обучението на хватките с пушката и взводните учения се провеждаха два или три пъти седмично, обикновено навечер, между 7 и 9 часа, в закрити помещения на газово осветление. При възможност в събота след обед се правеше малък поход и се провеждаха ротни учения. Неделните учения бяха забранени както със закон, така и по силата на обичая. Инструкторите бяха сержанти и ефрейтори от редовните войски или от милицията, или пък запасни. Те също трябваше да правят всичко за подготовката на офицерите. Но английският подофицер е прекрасен образец в своята служба. В английската армия се гълчи и ругае в службата много по-малко, отколкото в която и да било друга армия, но затова пък се казва по-здраво. Подофицерът подражава на офицера и по своя начин на действие той далеч превъзхожда нашите немски подофицери. Освен това той служи не заради перспективата да получи по-късно някаква незначителна гражданска служба, както е у нас; той доброволно постъпва на служба за 12 години и напредването му в службата до фелдфебел му предлага на всяко стъпало значителни нови изгоди; във всеки батальон една или две офицерски длъжности (адютант и ковчезник) обикновено се заемат от стари подофицери, а при служба в действащата армия всеки подофицер има възможността да окачи златната звезда на яката си, ако се отличи в бой с неприятеля. Инструкторите, които спадат към тази категория, направиха общо взето за доброволците всичко, което можеше да се направи в такова кратко време; те не само ги обучиха да извършват уверено движенията в ротен състав, но и дадоха елементарна подготовка на офицерите.

Междувременно отделни роти, поне в по-големите градове, бяха сформирани в батальони и получиха адютанти от редовните части. Английският младши офицер, подобно на австрийския, е подготвен теоретически много по-слабо от младшия офицер в Северна Германия; но ако обича своята професия, той, подобно на австрийския познава прекрасно своите задължения. Между преминалите в доброволческата армия адютанти от редовните части има хора, от които като инструктори не може да се желае нищо повече; резултатите, които те постигнаха за много кратко време в своите батальони, са наистина удивителни. При все това в ба-

гальони е формирана досега само малка част от доброволците и от само себе си се разбира, че батальоните далеч превъзхождат отделно съществуващите роты.

На 11 август доброволците от Ланкашир и Чешир организираха преглед в Нютон, на половината път между Манчестер и Ливерпул; командването им бе поето от командувачия окръга генерал сър Джордж Уедърол. Тук се събраха доброволци от промишлените райони около Манчестер; от Ливерпул, както и от съседните земеделски окръзи на Чешир, бяха дошли много малко. Ако съдим по опита от рекрутирането на войски в Германия, тези части бяха във физическо отношение под средното равнище, но не трябва да забравяме, че много малка част от доброволците принадлежат към работническата класа.

Теренът на хиподрома в Нютон, по начало влажен и мек, се бе размекнал още повече от продължителните дъждове и бе станал много неравен и лепкав. От едната страна на хиподрома тече малък ручей, около който тук-там има гъст храсталак. Това бе тъкмо подходящо място за парад на млади доброволци; повечето от тях стояха до глезените във вода и кал, а конете на офицерите често затъваха в глината над копитата.

Петдесет и седемте корпуса, които бяха изпратили части за прегледа, бяха разделени на четири бригади: първата — съставена от четири батальона, а останалите — от по три батальона, всеки батальон — от по осем роты. Бригадите се командваха от полковници от редовните войски, а батальоните — от офицери-доброволци. Първата бригада се разгърна в три батальона, а четвъртият батальон бе разположен в колона зад центъра. На втора линия стояха останалите три бригади, девет батальонни колони, една до друга, строени поротно с четвърт дистанция между ротите и захождане надясно.

След посрещането на генерала фронтът трябваше да се обърне наляво под прикритието на батальона, който се намираше в колона зад първата линия. За да изпълни тази операция, той премина през прохода, който двете централни роты на стоящия пред него батальон образуваха чрез завой по посока на фланговете, и след това зави в колона наляво, като четири роты се разгърнаха покрай потока, а другите четири образуваха поддръжката. Земята и храстите бяха толкова мокри, че не можеше да се очаква от доброволците да използват правилно терена; освен това повечето доброволчески батальони се занимават още с азбуката на разсипания строй и на полската служба, така че не би било справедливо тук да се приложи строго мерило. Междувременно разгърнатата линия промени фронта около центъра на средния батальон като около ос;

двете централни роти от този батальон завиха четвърт кръг: едната напред, другата назад, след което останалите роти се изравниха по новата линия. Двата флангови батальона от първата линия се построиха в колони с четвърт дистанция*, излязоха също на тази линия и се разгърнаха. Можем да си представим колко време отне този сложен и доста тромав маньовър. Едновременно деснофланговият батальон от втората линия, т. е. от линията на колоните, се придвижи право напред, докато стигна в тила на новообразуванния десен фланг на първата линия; останалите батальони, обърнати надясно, следваха в двойни редици (отдясно по четири) до мястото, заемано от деснофланговия батальон; пристигнал тук, всеки батальон се строяваше и тръгваше след предхождащите го батальони. Когато последната батальонна колона излезе по този начин на линията на новото построяване, всеки батальон завиваше поотделно наляво и по този начин възстановяваше фронта на линията на колоните.

След това от центъра на линията на колоните започна да се придвижва напред третата бригада; стигайки на 200 крачки зад първата разгърната линия, трите батальонни колони се разрешиха на дистанцията, необходима за разгърнат строй, и на свой ред се разгърнаха. Тъй като през това време стрелковата верига бе излязла значително напред, двете разгърнати линии напреднаха по няколкокостотин крачки, след което втората линия смени първата. Това става по следния начин: първата линия се престороява отдясно по четири, а челната част на всяка рота се отделя и завива надясно; редиците на втората линия се разреждат, като по този начин дават път на първата линия, след което ротите образуват фронт и със завой се строяват в една линия. Това е едно от ония престороявания на учебния плац, които са абсолютно ненужни там, където могат да бъдат изпълнени, и които не могат да бъдат изпълнени там, където биха били нужни. След това четирите бригади бяха отново съсредоточени в голяма колона по начин, отговарящ на линейната тактика, и войската мина в церемониален марш пред генерала поротно (от 25 до 35 редици по фронта).

Ние няма да се опитваме да критикуваме тази система на престорояване**, която сигурно ще се стори на нашите читатели доста остаряла. Очевидно е, че каквато и да е нейната стойност за линейните войски с тяхната дванадесетгодишна служба, тя

* В „Allgemeine Militär-Zeitung“ по-нататък в скобн следва фразата: „най-съгъстената колона, каквато познават англичаните“. *Ред.*

** Вместо думите „тази система на престорояване“ в „Allgemeine Militär-Zeitung“ е напечатано: „този вид елементарна тактика“. *Ред.*

във всеки случай едва ли може да бъде по-малко подходяща за доброволците, които могат да отделят за военно обучение само няколко свободни часа през седмицата. Това, което ни интересува в случая, е само как тези престроявания се извършваха от доброволците, и тук трябва да кажем, че макар тук-таме нещо да куцаше, общо взето всички престроявания бяха извършени спокойно и без бъркотия. Най-несвършено беше завиването в колони и разгръщането, като последното се извършваше много бавно; и при двете престроявания се чувствуваше недостатъчната подготовка и несигурността на офицерите. От друга страна обаче, настъпването в линеен строй — този главен манювр в английската тактика — надмина всички очаквания; изглежда, че англичаните изобщо имат изключителна способност към подобни придвижвания и ги изучават необикновено бързо. Церемониалният марш общо взето също мина много добре, но най-забавното е, че бе проведен под проливен дъжд. Бяха извършени само някои нарушения на твърде сложния английски военен етикет и освен това по вина на офицерите не се спазваше добре дистанцията.

Ако не се смятат едни маневри, организирани в Лондон от някои прекомерно оптимистично настроени доброволчески командири и проведени доста безредно, това беше първият случай, когато голям отряд доброволци извърши престроявания, които целеха нещо повече от просто минаване в церемониален марш. Ако вземем под внимание, че по-голямата част от войските, представени в Нютон, се състоеше от части, които наброяват една, две или най-много три роты, не са сформирани в постоянни батальони, нямат офицери от редовните войски, обучени са само от инструктори сержанти и само от време на време се съсредоточават в батальони, трябва да признаем, че доброволците направиха всичко възможно и че те не са вече на едно и също равнище с нашето гражданско опълчение. От само себе си се разбира, че ония части, които са сформирани в постоянни батальони и се ръководят от адютанти от линейните войски (защото адютантите са засега фактическите командири на батальоните); и на прегледа правеха престрояванията напълно уверено.

Доброволците общо взето изглеждаха добре. Имаше, разбира се, отделни роты, които се състояха от също такива ниски на ръст хора като французите, но останалите надминаваха средния ръст на войниците от сегашните редовни английски войски. При все това повечето доброволци бяха с най-различен ръст и гръдна обиколка. Бледността, присъща на градските жители, придаваше на повечето от тях доста непривлекателен, невойнишки вид, но

тя би изчезнала след седем-осем дни лагерна служба. Униформите, понякога излишно украсени, правеа общо взето много добро впечатление.

Още през първата година доброволците са усвоили елементарните движения толкова добре, че могат да преминат към обучение в разсипан строй и учебни стрелби. И в едното, и в другото те ще се окажат значително по-добри от английските линейни войски, така че към лятото на 1861 г. те биха могли да образуват напълно годна армия, стига само техните офицери да познаят по-добре своята работа.

В това обаче се крие слабата страна на тези формации. Офицерите не могат да бъдат подготвени за същия срок и със същите средства като редниците. Може да се смята за доказано, че на добрата воля и усърдието на масата може да се разчита, доколкото всеки бъде достатъчно обучен за целта. Но за офицерите това е недостатъчно. Както видяхме, дори за обикновените движения на батальона, завиване в колона, разгръщане и спазване на дистанциите (толкова важни в английската система на престороявания, където разгръщането на колоните в дълбочина се прилага много често) офицерите далеч не са достатъчно подготвени. А как ще бъде при полската служба и движенията в разсипан строй, където оценката на терена е всичко и където трябва да се вземат под внимание толкова много други сложни обстоятелства? Как може да се повери на такива офицери грижата за безопасността на една армия в поход? Правителството задължи всеки доброволчески офицер да отиде в школата в Хайт поне за три седмици. Това е добре, но то няма да научи офицерите нито да водят патрули, нито да командуват застава. А се предвижда доброволците да бъдат използвани главно в леката пехота — служба, за която са нужни най-способните и най-надеждните офицери!

Ако правителството иска доброволческото движение да даде някакъв резултат, сега е моментът да се намеси. Всички ротни, които все още съществуват поотделно или групирани по две и по три, трябва да бъдат сформирани в постоянни батальони, в които да бъдат назначени адютанти от редовните войски. Тези адютанти трябва да бъдат задължени да организират за всички офицери от своите батальони редовен курс за обучение по елементарна тактика, полска служба и вътрешна служба в батальона. Освен школата в Хайт тези офицери трябва да бъдат задължени да служат поне три седмици в някой лагер в линейен полк или в милицията; най-после след известно време всички трябва да бъдат подложени на изпит, за да докажат, че са усвоили поне най-

необходимото. Ако бъде организиран подобен изпит на офицерите, ако хората минат през медицински преглед, за да бъдат освободени негодните за служба в действаща армия (а те не са малко), ако всяка година се проверяват ротните списъци, за да се отстранят от тях ония доброволци, които не посещават занятията, а само си играят на войници и не се стремят да усвоят своите задължения — ако всичко това бъде направено, цифрата 120 000 души, която съществува сега на книга, ще се намали значително, но затова пък ще се получи армия, която би струвала три пъти повече от това, което сега съществува на книга.

Вместо това говори се, че военните власти били заети с обсъждането на важния въпрос, не би ли било добре при първа възможност всички доброволци да бъдат облечени в тъй практичната униформа с керемиден цвят на линейните войски.

Написано от Ф. Енгелс около 24 август 1860 г.

Напечатано в „Allgemeine Militär-Zeitung“, бр. 36 от 8 септември 1860 г., в „The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire“, кн. 2 от 14 септември 1860 г. и в сборника „Essays Addressed to Volunteers“, Лондон, 1861 г.

Печата се по текста на сборника, сверен с текста на „Allgemeine Militär-Zeitung“ и „The Volunteer Journal“

Превод от английски

К. МАРКС

***ЦЕНИТЕ НА ЗЪРНЕНИТЕ ХРАНИ. —
ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФИНАНСИ И ВОЕННИТЕ
ПРИГОТОВЛЕНИЯ. — ИЗТОЧНИЯТ ВЪПРОС**

Лондон, 25 август 1860 г.

Тъй като времето тази седмица не се подобри, цената на произвежданото в Лондон брашно се покачи вчера на Марк Лейн с 6 шил. на чувал и в чуждите пристанища незабавно бяха изпратени поръчки за закупуване на около 1 000 000 квартера зърнени храни. Почти всички вносители споделят мнението, което изказах в една от последните си статии*, че цените на житния пазар неизбежно ще продължат да растат. Взетите неотдавна от Франция мерки относно търговията със зърнени храни правят тази страна непосредствен конкурент на британските търговци на зърнени храни. Както ви е известно, във Франция съществува пълзяща скала, която регулира вносите и износните мита върху зърнените храни, и тази пълзяща скала варира в осемте различни окръга, на които е разделена страната по отношение на търговията със зърнени храни. С декрет, публикуван в „Moniteur“ на 23 август, тази пълзяща скала бе временно напълно отменена. Декретът постановява, че внасяните по суша или по море с френски или чуждестранни кораби зърнени храни и брашно, откъдето и да идват те, се облагат до 30 септември 1861 г. само с минималното мито, определено от закона от 15 април 1832 г.; декретът постановява също, че натоварените със зърнени храни и брашно кораби ще се освобождават от корабни такси и, най-после, че корабите с такъв товар, излезли от което и да било чуждестранно пристанище преди посочената дата, 30 септември 1861 г., ще плащат само посоченото по-горе минимално мито и ще се освобождават от корабни такси.

* Виж настоящия том, стр. 139. *Ред.*

Минимумът, за който става дума, възлиза на 25 цента за хектолитър (около $2\frac{3}{4}$ бушела). И така Франция, която през 1858 и 1859 г. изпрати в Англия повече пшеница (2 014 923 квартера) и повече брашно (4 326 435 центнера*), отколкото която и да било друга страна, сега сериозно ще конкурира с Англия в купуването на зърнени храни на чуждестранните пазари, тъй като временно отменяване на френската пълзяща скала създава благоприятни условия за такава конкуренция.

Двата главни пазара, с които Англия и Франция ще трябва да се ограничат, са Съединените щати и Южна Русия. Що се отнася до последната, съобщенията за реколтата са най-противоречиви. От една страна се твърди, че реколтата е извънредно богата; от друга страна, че проливните дъждове и наводненията са компрометирали реколтата във всички части на империята и че житните полета в южните провинции са жестоко опустошени от скакалци — бич, който се появил за пръв път в Бесарабия и опустошителното действие на който една армия от 20 000 души напразно се опитала да ограничи в определен район с образуването на кордон. Действителните размери на това бедствие естествено не могат да бъдат точно определени, но във всеки случай то не може да не ускори повишаването на цените на продоволствените стоки. Някои лондонски вестници смятат, че обичайното въздействие на изтичането на златото върху паричния пазар, което е непосредствено свързано с неочаквано големия внос на зърнени храни, може да бъде уравновесено с доставки на злато от Австралия. Няма нищо по-глупаво от подобно предположение. През време на кризата от 1857 г. ние бяхме свидетели на по-голямо намаление на златния запас от когато и да било в подобни периоди преди откриването на Австралия и Калифорния. В предишни кореспонденции въз основа на неопровержими факти и цифри аз показах, че необикновено големият внос на злато в Англия, който се наблюдава от 1851 г., бе повече от неутрализиран от необикновено големия износ на злато. Освен това трябва да се отбележи фактът, че от 1857 г. насам златният резерв на Английската банка не само не е надвишил средните размери, но дори непрекъснато е намалявал. Докато през август 1858 г. той възлизаше на 17 654 506 ф. ст., през август 1859 г. той намаля на 16 877 255 ф. ст., а през август 1860 г. — на 15 680 840 фунта стерлинги. Ако още не е настъпил отлив на злато, това явление може да се обясни с обстоятелството, че изгледите за лоша реколта едва сега започват да оказват влияние, докато лихвеният процент в Лондон беше досега по-висок, откол-

* Английският центнер е равен на около 50 кг. *Ред*

кото на другите главни борси на европейския континент, т. е. в Амстердам, Франкфурт, Хамбург и Париж.

Континентална Европа представлява в настоящия момент твърде странно зрелище. Както е известно, Франция трябва да се бори с тежки финансови затруднения, но въпреки това се въоръжава в такива гигантски мащаби и с такава неуморна енергия, като че ли притежава лампата на Аладин. Австрия е пред банкрут, но по някакъв начин намира средства да издържа огромна армия и да запълва четириъгълника от крепости* с набраздени оръдия. А Русия — където всички финансови операции на правителството се провалиха, където се говори за вероятен национален банкрут, където армията роптае поради неизплатените заплати и където дори верността на императорската гвардия е подложена на сериозно изпитание, тъй като гвардейците не са получили заплата през последните пет месеца — Русия въпреки всичко масово съсредоточава своите войски на Черно море и държи в Николаев 200 кораби, готови да натоварят войниците за Турция. Неспособността на руското правителство да разреши въпроса за крепостното право, финансовия въпрос и отново възникващия полски въпрос, изглежда, го тласка към война като последно средство за приспиване на нацията. Затова оплакванията, които се раздават във всички части на империята и сред всички слоеве на руското общество, се заглушават по заповед на правителството с фанатични кръсци за отмъщение за бедните малтретирани християни в Турция. Всеки ден руският печат е изпълнен с доводи и доказателства за необходимостта от интервенция в Турция. Следващата извадка от „Инвалид“ може да служи като добър пример¹⁰⁵:

„Източният въпрос е навлязъл в стадий, който сигурно ще накара великите сили още дълго да се занимават с него, и тъй като сега той привлича вниманието на цяла Европа, и ние трябва да се занимаем с него на страниците на нашия вестник. Той може да не засяга само равнодушните към интересите на човечеството читатели. Ние обаче сме длъжни не само да даваме всеки ден на нашите читатели подробности по събитията на Изток, но и да разглеждаме евентуалностите на бъдещето, за да покажем на обществеността какви мерки трябва да бъдат взети, за да се сложи край на подобно неестествено положение, което представлява позор за нашия век и за цивилизацията.

Но като наблюдаваме варварството и зверския фанатизъм на турците, ние сме принудени в интерес на истината и справедливостта да заявим, че Европа сама е виновна за причините и последиците на този мюсюлмански фанатизъм. Нека говорим откровенно. Какво накара Европа да предприеме една несправедлива война против Русия през 1853—1854 г.? Тя обяви официално двойка цел: да сложи край на мнимото честолюбие и надмощие на Русия и, от друга страна, да прекрати всяко потискане на християните, които страдаха под иго на турците. Следователно Европа признаваше това потискане и тези страдания, но

* — Мантуа, Пескиера, Верона и Ляно. *Ред.*

искаше, след като ги прекрати с *общото* си посредничество, да запази целостта и неуприковаността на Турция като необходимо условие за равновесието на силите. Когато войната завърши, дипломатите се заеха с постигането на тази двояка цел. Първата стъпка беше приемането на Турция в семейството на европейските велики сили и предпазването ѝ от намеса от страна на която и да било велика сила. Това лесно можа да се постигне и по този начин една от двете цели бе осъществена. Но как стои въпросът с втората? Съществуват ли гаранции за закрила на християните срещу убийствата и всевъзможните жестокости? Уви! В това отношение Европа повярва на думи, на хартия и документи, без да е дадена каквато и да било реална гаранция. Още на 8 август 1854 г., когато почна да се мисли за прекратяване на военните действия и бяха съставени прословутите четири пункта, Портата бе призвана да даде еднакви религиозни права на своите християнски и мюсюлмански поданици. Същото искане бе предявено в меморандума на Санктпетербургския кабинет от 28 декември 1854 г. Най-после към предварителните мирни условия, съставени на 1 февруари 1856 г. във Виена и по-късно включени в протокола на първото заседание на Парижкия конгрес, бе прибавена следната фраза: „Правата на раята ще бъдат закрилини, без да се накръпват независимостта и суверенните права на султана. Австрия, Франция, Великобритания и Портата са съгласни, че трябва да бъдат гарантирани политическите и религиозните права на християнските поданици на Турция, и ще поискат от Русия да приеме това предложение в интерес на мира“.

Парижкият конгрес обсъжда този въпрос и на други заседания, както личи от протоколите от 28 февруари и от 24 и 25 март. Искане се да бъдат примирени две противоречиви неща — да се запазят суверенните права на султана и да се поставят под покровителството на Европа правата на неговите християнски поданици. Конгресът съвсем забрави, че тъкмо правата на раята, които той искаше да запази, бяха неизменно признавани от Портата в предишните ѝ договори с Европа — договори, които бяха вече ликвидирали суверенитета на султана, чиято власт Европа искаше сега да запази. За примиряването на тези два несъвместими пункта бе измислен прословутият хатихумаюн, съставен и обнародван уж по волята на султана. В него се обещаваха запазването и разширяването на всички права на християнските поданици, а за да се гарантира изпълнението на това обещание, хатихумаюнът бе включен в мирния договор като негова съществена съставна част. При тези условия в чл. 9 на договора конгресът се отказа от всякаква по-нататъшна намеса във вътрешните работи на Турция.

Какво обаче направи конгресът? Получи ли той действително гаранция за изпълнението на хатихумаюна? Пое ли султанът каквито и да било ефективни задължения? Съвсем не. Защото макар в договора да бе прехвалена мъдростта на хатихумаюна, този документ си остана мъртва буква, както цяла Европа бе предвидила. Но нещо по-лошо — новият договор лиши Европа от всякакво право на легална намеса, макар че хатихумаюнът никога не бе изпълнен и четири години след неговото появяване бяха извършени най-страшни жестокости. Европа трябва да признае, че е била прекалено снизходителна и доверчива, от една страна, и прекалено несправедлива — от друга. Едва неотдавна Русия обърна внимание на всички кабинети в Европа, че фанатизмът на турците никак не е отслабнал, че могат да се очакват нови изстъпления, макар фактически насилията нито за момент да не са престанали. Но и след това Европа се задоволяваше с обещанието на Портата, че виновните ще бъдат наказани и редът скоро ще бъде възстановен. За да настъпи промяна в европейското обществено мнение, трябваше фанатичите да изколят няколко хиляди невинни жертви. Едва сега Европа реши да се намеси, макар и да направи това с такива протакания и забикалки, сякаш за да даде възможност на виновниците да се измъкнат. Всичко е поставено в зависимост от буквата на договора от 30 март 1856 г. и

точно както в случая с Италия от миналата година страданието на един народ не струваше нищо в сравнение с текста на един дипломатически документ. Ние обаче сме на друго мнение. Договорът на Европа с Турция гарантира за нас принципите на хуманността, религията и цивилизацията. Ако Турция нарушава тези принципи, тя сама предизвиква намеса на Европа.

До 1856 г. европейските велики сили имаха — по силата на множество договори с Портата — правото да правят постъпки пред нея относно положението на християните. Пита се сега, отменено ли е това право с договора от 30 март 1856 г. или не? Отказала ли се е Европа от правото да защитава своите едноверци? Отказала се е, ако е разчитала, че хатихумаюнът от 18 февруари ще бъде изпълнен; ако е повярвала, че обещаните реформи ще бъдат приведени в изпълнение; ако е мислела, че нравите, страстите и законите на корана могат да се изменят. Но Европа не е мислела и не е можела да мисли така. Повлияна от схващането, че целостта на турската империя е задължително условие за равновесието на силите, Европа реши да я приеме в семейството на европейските народи, но, разбира се, при условие, че тя ще се откаже от мюсюлманските традиции и ще въведе европейски учреждения, че мечът няма да бъде повече единственият закон между корана и подвластните му народи, че християните няма да бъдат повече роби на своите господари и че имушеството на богатите раи няма да бъде повече обект на грабежите на мюсюлманите. Това бе всъщност основната мисъл, от която се ръководеше Европа в 1856 г. При цялата си злоба към Русия, породена от несправедливата и кръвопролитна война, Европа не освобождаваше Портата от предишните ѝ задължения, а, напротив, искаше все по-голямо подобряване на положението на християните. Именно това беше единствената цел на общото покровителство на Европа над Портата и само за тази цена тя гарантира целостта на владенията на султана. Иначе нито войната, нито мъртът биха били оправдани; иначе Турция никога нямаше да бъде приета в семейството на всичките сили, нито щеше да бъде гарантирана целостта на нейните владения. Двете условия са толкова тясно свързани, че очевидно не могат да бъдат отделени.

Формата на условията няма наистина известни недостатъци. Ако договорът се разглежда буквално, по силата на чл. 9 Европа се отказва формално от правото си на намеса във вътрешните работи на Турция, но в същия член се споменава хатихумаюнът от 18 февруари, съгласно който християните се изравняват по права с мюсюлманите. Здравата логика показва, че ако това не е изпълнено, отпада и член 9-и.

Напразно Турция се опитва сега да потуши въстанието в Сирия. То бе неизбежно, като се има предвид, че положението на християните не се подобри, а, напротив, дори се влоши. Напразно Англия полага усилия да осуети намесата на Европа. Възможно е тя да следва собствена политика и да има политически и търговски причини, чиято важност и основателност ние не бихме могли да преценим; но тя не може да се позовава на член 9 от Парижкия договор. Той е нарушен не с намесата, а с неизпълнението на хатихумаюна. Напразно Европа се опитва да скрие факта на своята намеса под претекста, че тя ставала по желание на Портата. . . Ние казваме, че всичко това е напразно; макар Троя да не вярваше на пророчествата на Касандра, все пак ние знаем, че тя бе разрушена.“

Написано от К. Маркс на 25 август 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6046 от 10 септември 1860 г.

Печата се по текста на вестника.

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

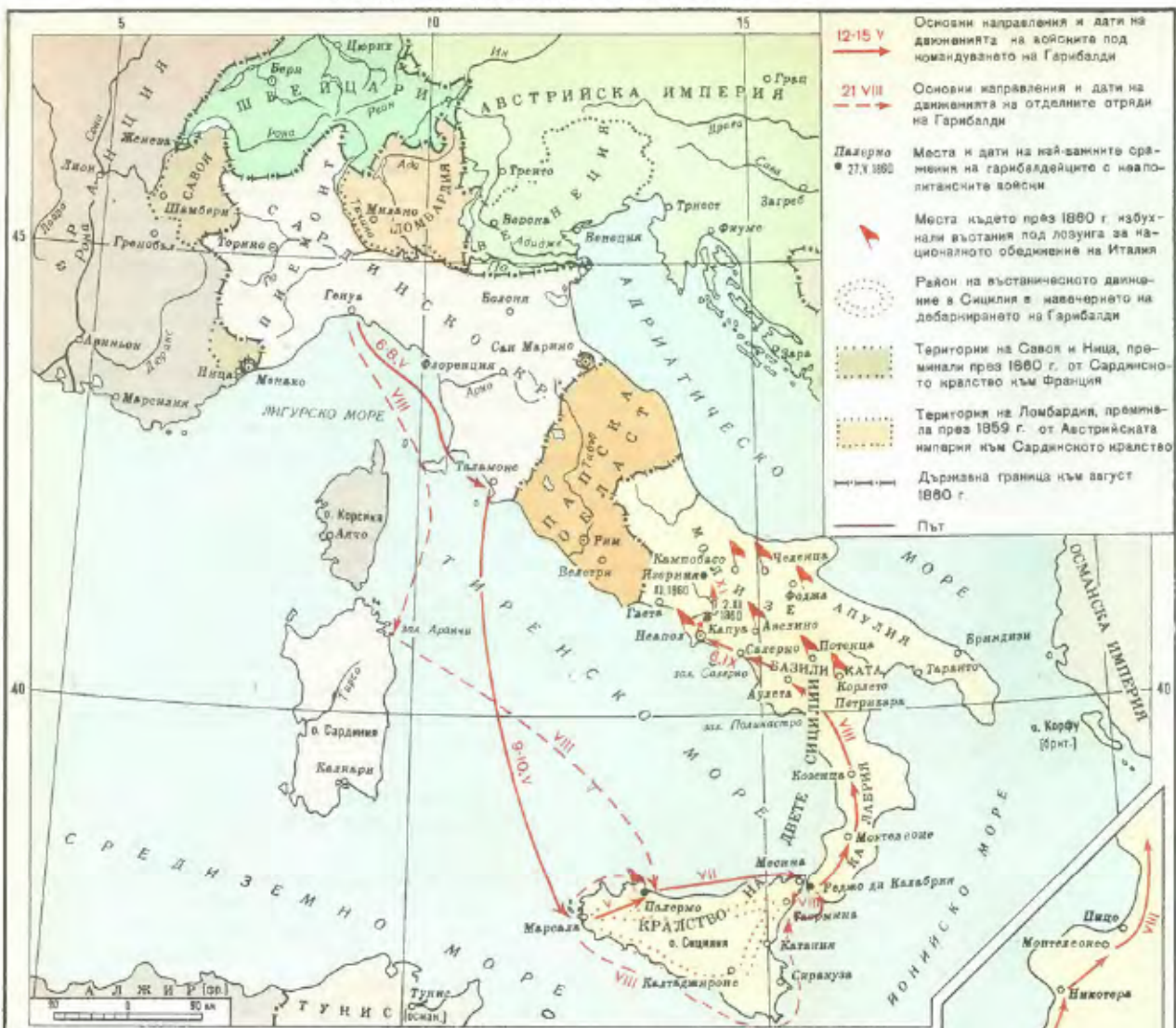
НАПРЕДВАНЕТО НА ГАРИБАЛДИ

Следейки развоя на събитията, ние започваме да разбираме разработения от Гарибалди план за освобождението на Южна Италия и колкото повече се запознаваме с този план, толкова повече се възхищаваме от неговата грандиозност. Такъв план можеше да бъде съставен и приведен в изпълнение само в страна като Италия, където националната партия е много добре организирана и се намира напълно под ръководството на човек, който с блестящ успех изтегли своя меч за делото на италианското единство и независимост.

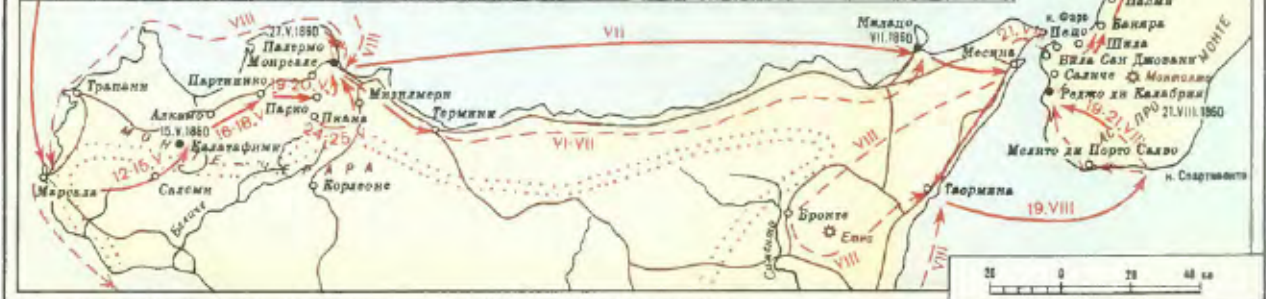
Този план не се ограничава с освобождението на Неаполитанското кралство; едновременно трябва да започне настъпление срещу Папската държава, за да се създаде по този начин работа не само на войските на „краля бомба“*, но и на армията на Ламорисиер и на французите в Рим¹⁰⁶. Около 15 август шестте хиляди доброволци, които постепенно бяха прехвърлени от Генуа в Портокаловия залив (Голфо дели Аранчи) — на североизточния бряг на остров Сардиния, — трябваше да бъдат прехвърлени на брега на Папската държава; същевременно в различни провинции на континенталната част на Неаполитанското кралство трябваше да избухне въстание, а Гарибалди да се прехвърли през Месинския пролив и да дебаркира в Калабрия. Някои съобщения за изказвания на Гарибалди относно страхливостта на неаполитанците и новината за триумфалното му влизане в Неапол, получена с последния параход, показват, че едно въстание по улиците на този град е

* — Фердинанд II. *Ред.*

ПОХОДЪТ НА ГАРИБАЛДИ В ЮЖНА ИТАЛИЯ 1860 Г.

НАПРЕДВАНЕТО НА ГАРИБАЛДИ В СИЦИЛИЯ И ДЕБАРКИРАНЕТО НА КАЛАБРИЙСКИЯ БРЯГ V - VIII, 1860 Г.

било част от общия план, но се е оказало излишно поради бягството на краля.

Както вече е известно, десантът в Папската държава не бе извършен отчасти поради настояването на Виктор Емануил, но главно поради убеждението на Гарибалди, че тези хора не са подготвени за самостоятелна кампания. Ето защо той ги прехвърли в Сицилия, като остави част от тях в Палермо, а останалите изпрати с два парахода около острова за Таормина, където се намират и досега. Междувременно в провинциалните градове на Неаполитанското кралство, както е било предварително решено, избухнаха въстания, които показват колко добре е била организирана революционната партия и колко узряла е била страната за въстание. На 17 август избухна въстание във Фоджа, Апулия. Драгуните, от които се състоял градският гарнизон, се присъединиха към народа. Командуваният окръга генерал Флорес изпрати две роты от 13-и полк, които при пристигането си последваха примера на драгуните. Тогава сам генерал Флорес, придружен от щаба си, пристигна във Фоджа, но не можа да направи нищо и бе принуден да се оттегли. Този начин на действие ясно показва, че сам Флорес не е възнамерявал да окаже сериозна съпротива на революционната партия. Ако е мислел за сериозна съпротива, той е щял да изпрати не две роты, а два батальона и е щял да вземе със себе си не няколко адютанта и ординарци, а колкото може по-силен отряд. Всъщност дори само обстоятелството, че въстаниците са му позволили отново да напусне града, достатъчно ясно показва, че между него и въстаниците е съществувало поне мълчаливо споразумение. Друго въстание избухна в провинцията Базиликата. Тук въстаниците събрали своите сили в Корлето Пертикара, село на брега на река Лани (вероятно същото село, което в телеграмите се нарича Корлето).

От този планински и отдалечен район те се насочиха към главния град на провинцията — Потенца, където пристигнаха на 17 август с 6 000 души. Съпротива им бе оказана само от около 400 души жандарми, които след кратка схватка бяха разпръснати, а след това един по един се предадоха. От името на Гарибалди бе учредено провинциално правителство и назначен временен диктатор. Съобщава се, че този пост е зает от кралския интендант (губернатора на провинцията) — още един признак за това, колко безнадеждно се смята делото на Бурбоните дори от собствените им чиновници. За потушаване на това въстание от Салерно бяха изпратени четири роты от 6-и линеен полк, но след пристигането си в Аулета, на около 23 мили от Потенца, войниците отказаха да вървят по-нататък и започнаха да викат: „Viva Garibaldi!“ Това

са единствените въстания, за които имаме по-подробни сведения. Освен това обаче ни съобщават, че към въстанието са се присъединили и други градове като например Авелино, който се намира на по-малко от 30 мили от Неапол, Кампобасо в провинцията Молиза (на Адриатическо море) и Челенца в Апулия (вероятно същият град, който в телеграмите се нарича Чилента); той се намира почти на половината път между Кампобасо и Фоджа. Сега към тези градове се е присъединил и Неапол.

Докато провинциалните градове в Неаполитанското кралство даваха по този начин очаквания от тях дял в общото дело, Гарибалди не стоеше със скръстени ръце. Щом се завърна от краткото си посещение в Сардиния, той направи последните си приготовления за десант на континента. Неговата армия се състоеше сега от три дивизии под командването на Тюр, Козенц и Медичи. Последните две дивизии, съсредоточени около Месина и Фаро, бяха изпратени към северния бряг на Сицилия между Милацо и Фаро, за да създадат впечатлението, че там ще бъдат натоварени на кораби и дебаркирани на Калабрийския бряг, северно от пролива, някъде около Палми или Никотера. Що се отнася до дивизията на Тюр, една от нейните бригади — бригадата на Ебер — се разположи на лагер при Месина, а друга — бригадата на Биксио — бе изпратена във вътрешността на острова, в Бронте, за потушаване на местни безредици. На тези две бригади бе заповядано веднага да тръгнат за Таормина, където на 18 август вечерта бригадата на Биксио заедно с доведените от Сардиния хора бе натоварена на два парахода, „Торино“ и „Франклин“, и на няколко транспортни кораба, влачени на буксир.

Десет дни преди това майор Мисори бе преминал пролива с отряд от 300 души и благополучно се бе промъкнал през линията на неаполитанските войски във високата пресечена местност Аспромонте. Тук към него се присъединиха други малки отряди, прехвърляни последователно през пролива, както и въстаници от Калабрия, така че към 18 август под негово командване се намираха около 2 000 души. Щом този малък отряд слезе на брега, неаполитанците изпратиха около 1 800 души да го преследват, но тези 1 800 герои действуваха така, че никога да не се сблъскат с гарибалдийците.

На 19 август на разсъмване експедицията на Гарибалди (на борда на парахода се намираше *и самият той*) дебаркира между Мелито и нос Спартивенто, най-южната точка на Калабрия.

Те не срещнаха никаква съпротива. Неаполитанците бяха толкова заблудени от диверсионните действия, които застрашаваха с десант северно от пролива, че съвсем не обърнаха внимание на юж-

ните райони. По този начин освен двете хиляди души, събрани от Мисори, на континента бяха прехвърлени още 9 000 души.

Когато те се присъединиха към Гарибалди, той се насочи към Реджо, където се намираха четири роти линейни войски и четири роти стрелци. Но този гарнизон трябва да е бил получил известни подкрепления, защото, както се съобщава, на 21 август в Реджо или около него е станало твърде ожесточено сражение. След като Гарибалди превзе с шум няколко предни укрепления, артилерията на форта Реджо отказа да поддържа огъня и генерал Виале капитулира. В това сражение бе убит полковник Дефлот (републикански депутат на Париж във френското Законодателно събрание от 1851 г.).

Неаполитанската флотилия, която се намираше в пролива, се отличи с това, че не предприе абсолютно нищо. След като Гарибалди слезе на брега, командувачият морските сили телеграфира в Реджо, че корабите му не били в състояние да окажат каквато и да било съпротива, тъй като Гарибалди имал 8 големи военни кораба и 7 транспортни кораба! Тази флотилия не оказва никакво противодействие и при прехвърлянето на дивизията на генерал Козенц, което трябва да е станало на 20-и или 21-и в най-тясното място на пролива, между Сцила и Вила Сан Джовани, точно там, където бяха съсредоточени най-много неаполитански кораби и войски. Десантът на Козенц бе голям успех. Както изглежда, двете бригади на Мелендес и Бриганти (неаполитанците наричат бригадите батальони) и фортът Пецо (а не Пицо, както се казва в някои телеграми; това градче е разположено значително по север, отатък Монтелеоне) му са се предали без нито един изстрел. Съгласно съобщението това е станало на 21-и, същия ден, в който след кратка схватка бе завзета и Вила Сан Джовани.

Така Гарибалди за три дни завладя целия бряг на пролива, включително и някои укрепени пунктове; няколкото форта, които неаполитанците все още държат, са загубили сега всякакво значение за тях.

Изглежда, че през следващите два дни са били прехвърлени останалите войски и материалната част — защото нямаме съобщения за каквито и да било сражения до 24 август, на който, както се съобщава, станал ожесточен бой в един пункт, който в телеграмите се нарича *Пиале*, но не е обозначен на картите. Може би това е име на някакъв планински поток, чието дефиле е послужило на неаполитанците за отбранителна позиция. Съгласно съобщенията това сражение не е довело до решителни резултати. След известно време гарибалдийците предложили примирие и неаполитанският командувач препратил това предложение на своя главно-

командуващ в Монтелеоне. Но преди да е можело да бъде получен отговор, неаполитанските войници изглежда са стигнали до заключението, че са направили достатъчно за своя крал, и се разпръснали, като изоставили батареите.

През цялото това време главните сили на неаполитанците под командуването на Боско изглежда са стояли в бездействие в Монтелеоне, на около тридесет мили от пролива. Както изглежда, те не са проявявали особено желание да се сражават с дебаркиралите отряди и затова генерал Боско заминал за Неапол, за да доведе оттам шест батальона стрелци, които наред с гвардейците и чуждестранните войски са най-надеждните части на армията. Времето ще покаже дали тези шест батальона не са заразени от духа на униние и деморализация, който господствува в неаполитанската армия. Едно обаче е сигурно — че нито те, нито каквито и да било други войски не са в състояние да попречат на Гарибалди да стигне победоносно и вероятно безпрепятствено до Неапол, за да завари там кралското семейство избягало, а градските врати отворени за триумфалното му посрещане.

*Написано от Ф. Енгелс около 1 септември
1860 г.*

*Печата се по текста на вестника
Превод от английски*

*Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 6056 от 21 септември 1860 г.
като ввводна статия*

Ф. ЕНГЕЛС

ГАРИБАЛДИ В КАЛАБРИЯ

Днес разполагаме с по-точни сведения за завоюването на Долна Калабрия от Гарибалди и за пълното изгонване на неаполитанските войски, натоварени с нейната отбрана. В този етап на триумфалната си кариера Гарибалди се прояви не само като смел вожд и талантлив стратег, но и като изкусен пълководец. Настъплението с главните сили срещу верига крайбрежни фортове е начинание, което изисква не само военен талант, но и военни знания; може със задоволство да констатираме, че нашият герой, който през целия си живот не е държал нито един военен изпит и който едва ли някога е служил в редовна армия, е действувал на подобен боен театър така умело, както и на всеки друг.

Носът на италианския ботуш е образуван от планинската верига Аспромонте, която завършва с върха Монталто, висок около 4 300 фута. От този връх водите се стичат към брега по множество дълбоки клисури, които започват от един общ център — Монталто — като радиуси на полукръг, чиято периферия е бреговата линия. Тези клисури, чиито реки през това време на годината са пресъхнали, се наричат *fiutage* и образуват удобни позиции за една отстъпваща армия. Наистина, те могат да бъдат обходени през Монталто, особено като се има предвид, че по билото на всяко разклонение и по главното било на Аспромонте има пътеки за товарни животни и пешеходци; но абсолютното безводие в тази планинска местност прави подобна операция през лятото твърде трудна за един голям отряд. Разклоненията на планината стигат до

брега и се спускат в морето във вид на стръмни и безредно насечени скали. Фортовете, които охраняват пролива между Реджо и Сцила, са построени отчасти на самия бряг, но главно на ниските, вдадени в морето скали, поради което могат да се наблюдават и контролират от околните по-високи скали; тези командни пунктове се намират извън обсега на артилерията, а повечето от тях и извън обсега на старата „мургава Бес“¹⁰⁷, така че при построяването на фортовете на скалите не е било обръщано внимание; но след появяването на съвременните винтовки те придобиха решаващо значение; повечето от тях се намират в обсега на пушечния огън и затова днес действително господствуват над фортовете. При тези обстоятелства едно енергично настъпление срещу тези фортове, противно на всички правила на редовната обсада, е било напълно целесъобразно. Задачата на Гарибалди е била да изпрати една колона по главния път, който върви покрай брега и е изложен на огъня на фортовете, давайки вид, че има намерение да нападне неаполитанските войски фронтално, като същевременно поведе друга колона през хълмовете нагоре по една *fiutaga*, толкова високо, колкото се е налагало от характера на местността, съответно от дължината на линията на фронта, обусловена от неаполитанските отбранителни позиции, и да обкръжи по този начин войските и фортовете, имайки господстваща позиция при всяко сблъскване.

Съобразно с този план на 21 август Гарибалди изпратил Биксио с част от неговите войски покрай брега по посока на Реджо, а той с един малък отряд и с войските на Мисори, които отново се били присъединили към него, тръгнал през планините. Неаполитанците — осем роты, или около 1 200 души — заемали една *fiutaga* в непосредствена близост до Реджо. Биксио, който трябвало да атакува пръв, изпратил една колона по пясъчния бряг към крайния ляв фланг, а той напредвал по пътя. Неаполитанците отстъпили много скоро, но левият им фланг, разположен на хълмовете, се задържал срещу шепата войници от авангарда на Гарибалди до пристигането на отряда на Мисори, който ги отблъснал. Тогава те се оттеглили във форта, намиращ се в центъра на града, и към една малка батарея на брега. Тази батарея била завзета със стремителен шурм от три роты на Биксио, които проникнали през една амбразура. След това Биксио, който намерил в батареята две неаполитански тежки оръдия и снаряди, бомбардирал главния форт. Но това едва ли би принудило форта да се предаде, ако елитните стрелци на Гарибалди не били заели командните височини, от които можели да виджат и обстрелват прислугата на батареите. Това дало резултат: артилеристите напуснали платформите и по-

бягнали в казематите; фортът се предал и част от войниците се присъединили към Гарибалди, но повечето се пръснали по домовете си. Докато тези събития се разигравали в Реджо и вниманието на неаполитанските параходи било отклонено от тази битка, от разрушаването на заседналия параход „Торино“ и от диверсията с натоварването на отряда на Медичи в Месина, Козенц успял да натовари 1 500 души от Фаро Лагоре на 60 лодки и да ги прехвърли на северозападния бряг между Сцила и Баняра.

На 23 август станало незначително сблъскване при Саличе, недалеч от Реджо, при което петдесет гарибалдийци, англичани и французи под командуването на полковник Дефлот разбили четворно повече неаполитанци. В тази схватка загинал Дефлот. Същия ден генерал Бриганти, командувач една бригада от войските на Виале в Долна Калабрия, водил преговори с Гарибалди относно условията за преминаването му в лагера на италианците; но единственият резултат от тази среща бил, че тя показала пълната деморализация на неаполитанците. От този момент не можело вече да става дума за победа, а само за капитулация. Бриганти и Мелендез, командирът на втората подвижна бригада на Долна Калабрия, били заели позиция недалеч от брега, между Вила Сан Джовани и Сцила, левият фланг на която се простирал до хълмовете при Фиумара ди Муро. Техните обединени сили наброявали около 3 600 души.

Като установил връзка с Козенц, който бил дебаркирал в тила на тези войски, Гарибалди обкръжил неаполитанците от всички страни и след това спокойно заचाкал да се предадат, което и станало на 24-и вечерта. Той ги обезоръжил и разрешил на войниците, ако желаят, да си отидат по домовете, което повечето от тях и направили. Фортът Пунта ди Пецо също се предал; неговият пример бил последван от гарнизоните на Ала Фиумаре, Торе дел Кавало и Сцила, деморализирани както от пушечния огън от командните височини, така и от капитулацията на останалите фортове и дезертърството в линейните войски. По този начин не само било осигурено пълно господство над двата бряга на пролива, но и била завладяна цяла Долна Калабрия, а изпратените да я отбраняват войски били пленени и за по-малко от пет дни разпуснати по домовете им.

Тази поредица от поражения направила неаполитанската армия неспособна за по-нататъшна съпротива. Офицерите от останалите батальони на Виале и Монтелеоне взели решение да отбраняват позицията си в продължение на един час и след това да сложат оръжие. Въстанието в другите провинции бързо взело широки раз-

мери; цели полкове отказвали да излизат срещу въстаниците и дори от войсковите части, които защищавали Неапол, дезертирали много войници. По този начин за героя на Италия бил най-последен открит пътят към Неапол.

*Написано от Ф. Енгелс в началото
на септември 1860 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

*Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 6058 от 24 септември 1860 г.
като уводна статия*

К. МАРКС

БРИТАНСКАТА ТЪРГОВИЯ

Лондон, 8 септември 1860 г

„Tribune“ беше първият вестник, който обърна внимание върху сериозното намаление на английския износ за Източна Индия, намаление, което най-ясно личи при главните износни артикули, а именно: памучните стоки и памучната прежда. Последниците от това намаление почнаха да се чувствуват в Ланкашир и Йоркшир-гъткмо в момента, когато вътрешният пазар се свива поради реколтата, събирането на която закъснява с цели пет седмици в сравнение с миналата година и която въпреки подобряващите се от четвъртък, 30 август, изгледи при всички случаи ще бъде под средното равнище. Поради това британските търговски палати забиха тревога и бомбардираха правителството с протести против новия индийски митнически закон, съгласно който митата върху основните вносни артикули от Великобритания се увеличават от 5% на 10%, т. е. със 100%. Английският печат, който досега внимателно избягваше да засяга този въпрос, най-после е принуден да наруши своето мълчание. Лондонският „Economist“ ни поднася статиите „Търговията на Индия“ и „Причините за нейната депресия“. „Economist“ се счита за главния авторитет в Англия по подобни въпроси, а освен това статиите му за Индия представляват особен интерес, тъй като в тяхното написване взема участие г. Уилсън, сегашният канцлер на съкровището за Индия. Най-добрият отговор на първата част на статията, която представлява опит да се снесе от последното митническо законодателство за Индия всяка отговорност за сегашното свиване на индийския пазар, е фактът, че генерал-губернаторът в Калкута е бил принуден да свика комисия от представители на данъчните управления на Калкута, Бомбай и

Мадрас и на респективните търговски палати и да ѝ възложи задачата да ревнизира и преработи неотдавна въведената тарифа. Както вече изтъкнах, когато запознах за пръв път вашите читатели с този въпрос*, тази тарифа не предизвика търговската криза в Индия, но ускори нейното избухване, тъй като бе въведена неочаквано в един момент, когато индийската търговия се беше вече раздула до размери, надвишаващи естествения капацитет на пазара. „Economist“ открито признава задръстването на индийския пазар с английски стоки и на английския пазар с индийски стоки.

„Ние смятаме“ — пише той — „за безспорно, че огромните печалби, получени от търговията с Индия през определен период от миналата година, доведоха до неочаквано и значително увеличение на износа на стоки за пазарите на тази страна в количество, което далеч надвишава търсенето в страната, и до твърде широка спекулативна търговия на индийските капиталисти за снабдяването на вътрешните пазари със стоки от морските пристанища. Така например стойността на износа на памучни тъкани за Британска Индия достигна през 1859 г. 12 043 000 ф. ст. срещу 9 299 000 ф. ст. през 1858 г. и 5 714 000 ф. ст. през 1857 г.; стойността на износа на прежда възлезе на 2 546 000 ф. ст. в 1859 г. срещу 1 969 000 ф. ст. през 1858 г. и 1 147 000 ф. ст. през 1857 г. Дълго време стоките се разпродаваха веднага, щом пристигаха, и докато цените се повишаваха, не липсваха спекуланти-лихвари, които изкупуваха стоките и ги изпращаха във вътрешността на страната; и няма съмнение, както можем да съдим от съобщения от най-достоверен източник, *че във всички пазари в северозападната част на страната са се натрупали големи запаси от стоки.* В това отношение данните от Мирзапур, Алахабад, Лакнау, Агра, Делхи, Амритсар и Лахор съвпадат“.

„Economist“ минава след това към разглеждането на някои обстоятелства, които са допринесли до известна степен за превръщането на задръстването на индийските пазари в хроническо явление. Главната причина — непрестанните големи доставки от Англия — изобщо не се споменава. Преди всичко поради общата суша есенната реколта през 1859 г. в цяла Северна Индия е била далеч под средното равнище както по отношение на качеството, така и по отношение на количеството. Оттук високите цени на продоволствените стоки през зимата и пролетта, които по-късно още повече се повишиха поради заплахата от глад. Освен това наред с недостига на продукти и високите цени върлуваше и епидемия.

„В цяла Северозападна Индия епидемията на холера взе толкова застрашителни размери в гъстонаселените градове, че всекидневният живот в много случаи бе преустановен и населението се спасяваше с бягство като от нашественическа армия.“

Но което е още по-лошо —

„един месец или шест седмици преди изпращането на последната поща Горна Индия бе сполетяна от ужасно бедствие. Дъждовете, от които изклю-

* Виж настоящия том, стр. 78—80. *Ред.*

чително зависи есенната реколта, падат обикновено към средата или най-късно към края на юни. Тази година до средата на юли не капаи нито капка дъжд. От северозападната граница до Долна Бенгалия, от Хайберския проход до Бенарес, включително големите поречия на Сътледж, Джамна и Ганг, всичко представляваше суха, твърда и неподвижна повърхност на изгоряла от слънцето земя. Само на много малко места, които се овлажняваха от течащите през тях реки или от водохранилищата на големите напонтелни системи, от каналите на Джамна и Ганг, можеше да се отглежда някаква култура. Заплахата от глад, подобен на глада от 1837 и 1838 г., породила навсякъде огромна тревога. Цените се увеличиха още повече. Добитъкът загиваше масово или биваше изкарван в планините, вместо да се използва за обработване на земята, а хората, както се съобщава, са изправени пред гладна смърт.“

Но съгласно телеграфните съобщения, получени и публикувани в Калкута една седмица преди изпращането на последната поща на 27 юли, най-лошите опасения не са се потвърдили. Най-после са паднали обилни дъждове, все още навреме, за да предотвратят глада, ако не и да осигурят добра реколта.

Подробностите, приведени от „Economist“, достатъчно ясно доказват, че в близко бъдеще няма и най-малки изгледи за оживяване на търговията с Индия, която през първата половина на 1860 г. вече е намаляла с около 2 000 000 ф. ст. в сравнение с първата половина на 1859 г. Австралийските пазари също проявяват всички признаци на свиване поради задръстването със стоки. Търговията с Франция, която трябваше да вземе внезапно огромни размери в резултат на англо-френския търговски договор, напротив, е намаляла с повече от 1 000 000 ф. ст., за което свидетелствуват следните данни:

Първите шест месеца до 30 юни

	1859 г.	1860г.
	ф. ст.	ф. ст.
Внос от Франция	9 615 065	8 523 983
Износ за Франция.....	2 358 912	2 324 665
Всичко.....	11 973 977	10 848 648

Рязкото намаление на английския внос от Франция се обяснява с високите цени на хранителните продукти във Франция през текущата година, докато през 1859 г. зърнените храни и брашното бяха главното перо на френския износ за Англия. Голямо значение се придава на предполагаемото увеличаване на доставките на английски стоки за Съединените щати, което да балансира сегашния значителен износ на хранителни продукти за Обединеното кралство. Но макар че между износа и вноса на една страна винаги съществува известна пропорция, горното заключение изглежда

малко прибързано, ако се съди по развитието на англо-американската търговия през първата половина на 1859 и 1860 г. Ето някои данни:

	1859 г. ф. ст.	1860 г. ф. ст.
Британски износ за Съединените щати	11 625 920	9 366 647
Британски внос от Съединените щати	17 301 790	25 618 472

Следователно, докато през този период британският внос от Съединените щати се е увеличил с повече от 8 000 000 ф. ст., британският износ за Съединените щати е спаднал с повече от 2 000 000 фунта стерлинги. Увеличение на външната търговия на Англия има само в англо-турската, англо-китайската и англо-германската търговия. Понастоящем Турция изпитва затруднения в резултат на намесата на Русия и Франция. Китай изпитва затруднения в резултат на намесата на самите англичани, а Германия, много райони на която сега са пострадали от лошата реколта, е изправена пред дълбоки вътрешнополитически сътресения и сериозни външни стълкновения. Що се отнася до англо-китайската търговия, искам да подчертая, че до известна степен нейното увеличение сигурно се дължи на потребностите на войната; че увеличението на износа за Китай се дължи отчасти на изтеглянето на значително количество стоки от индийския пазар и хвърлянето им с експериментална цел на китайския пазар; и най-после, че вносът от Китай продължава да има много по-голямо значение от износа за Китай, както може да се види от следните цифри:

Първите шест месеца до 30 юни

	1859 г. ф. ст.	1860 г. ф. ст.
Внос от Китай, включително		
Хонконг.....	5 070 691	5 526 054
Износ за Китай без Хонконг.....	1 001 709	1 622 525
Износ за Хонконг.....	976 703	1 236 262
Всичко.....	7 049 103	8 384 841

Междувременно неочакваните фалити в повечето отрасли на търговията продължават да предизвикват всеобщо чувство на недоверие. Следващата по-долу таблица на установените досега пасиви и активи на фалиралите напоследък фирми за търговия с кожи показва, че активите възлизат средно само на 5 шилинга из

6 пенса на един фунт дълг, което за притежателите на полици на фалиралите фирми означава загуба в размер на 1 471 589 фунта стерлинги.

П а с и в

Фирми :		ф. ст.
Фалиралаи.....	9	1 530 991
В ликвидация или сключили мораториум с кредиторите.....	15	499 806
Без публикувани подробности.....	10	—
Всичко.....	34	2 030 797

А к т и в

	Суми ф. ст.	На 1 ф. ст.	Дефицит ф. ст.
Фалиралаи.....	9	342 652	4 ш. 6 п. 1 188 339
В ликвидация или сключили мораториум с кредиторите.....	15	216 556	8 ш. 8 п. 283 250
Без публикувани подробности.....	10	—	—
Всичко.....	34	559 208	5 ш. 6 п. 1 471 589

Написано от К. Маркс на 8 септември 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6063 от 29 септември 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ФРЕНСКАТА ЛЕКА ПЕХОТА

Ако на нашите доброволци се наложи някога да разменят куршуми с противник, този противник ще бъде — както на всички е известно — френската пехота, а най-добрият образец — *le beau idéal** — на френския пехотинец е войникът от леката пехота, особено *le chasseur***.

Френският стрелец е образец не само за собствената си армия: по въпросите, отнасящи се до леката пехота като род войска, французите са до известна степен законодатели за всички европейски армии; по този начин френският стрелец става в известен смисъл образец за цялата лека пехота в Европа.

И в двете си качества, т. е. като евентуален противник и като най-съвършения досега образец на войник от леката пехота, френският стрелец представлява голям интерес за английския доброволец. И колкото по-скоро нашият доброволец се запознае с него, толкова по-добре.

I

До 1838 г. винтовката не се използваше във френската армия. Старата винтовка с плътно прилягащ куршум, който трябваше да се набива и по този начин правеше пълненето трудна и бавна операция, не беше оръжие за французите. Когато изпробвал вед-

* — прекрасният идеал. *Ред.*

** — стрелецът. *Ред.*

нъж в един германски стрелкови батальон кремъклиите пушки, Наполеон се провикнал: „Това положително е най-мизерното оръжие, което може да бъде дадено в ръцете на един войник“. Безусловно старата винтовка беше неподходяща за голямата маса на пехотата. В Германия и Швейцария някои елитни батальони винаги са били въоръжени с тази винтовка, но войниците на тези батальони са били използвани изключително като изкусни стрелци за унищожаване на офицерите или за стрелба срещу сапъори, строящи мостове, и т. н., като са били полагани усилия тези части да бъдат формирани от синовете на горски пазачи или от други млади хора, упражнени в боравенето с винтовка дълго преди постъпването си в армията. Алпийските ловци на диви кози, горските пазачи на големите гори в Северна Германия, пълни с елени, представляваха прекрасен материал за тези батальони, които бяха образец и за стрелците от английските линейни войски.

Войските, които французите по-рано наричаха лека пехота, бяха въоръжени и обучени точно така, както и линейните полкове; затова в 1854 г. с декрет на Луи Наполеон тези двадесет и пет полка престанаха да се наричат лека пехота и бяха включени в линейните войски, където съставляват понастоящем полкове под номера от 76 до 100.

Наистина във всеки пехотен батальон имаше една рота лека пехота, формирана от най-добрите и най-интелигентните войници с нисък ръст; от *élite** на войниците с по-висок ръст се формираха гренадирските роти. Те първи се разгръщат във верига, когато се налага да започне престрелка, но във всяко друго отношение те са въоръжени и обучени като останалата част от батальона.

Когато в 1830 г. започна завоюването на Алжир, французите бяха изправени срещу противник, въоръжен с дългия мускет, разпространен сред повечето източни народи. Френските гладкоцевни пушки му отстъпваха по далекобойност. Конниците бедуини в равнините и кабилските стрелци в планините обкръжаваха от всички страни френските колони през време на поход; куршумите на противника поразяваха колоните, докато самият той бе извън обсега на ефективния огън на французите. В равнините предните отряди не смееха да се отдалечават много от своите колони от страх да не бъдат изненадани и унищожени от бързата арабска конница.

Английската армия се запозна с тези дълги мускети, когато се озова в Афганистан. Макар и въоръжени само с пушки с фитили, афганистанските стрелци постигаха страшен ефект в редовете на

* — елита. *Ред.*

англичаните — както в лагера при Кабул, така и през време на отстъплението през планините — на разстояния, съвсем недостижими за бедната стара „мургава Бес“. Урокът беше жесток; очакваха се продължителни сблъсквания с племената по северозападната граница на Британска Индия и все пак нищо не бе направено за въоръжаването на изпратените на тази граница английски войници с оръжие, което да може да се мери по далекобойност с източните пушки с фитили.

Другояче постъпиха французите. Веднага щом този недостатък бе открит, бяха взети мерки за отстраняването му. Орлеанският херцог, син на Луи Филип, през време на сватбеното си пътешествие в Германия през 1836 г. има възможност да проучи организацията на два батальона стрелци от пруската гвардия. Той веднага разбра, че тук е отправната точка, от която ще може да създаде необходимия тъкмо за Алжир род войска. Той веднага се зае с този въпрос. Старото предубеждение на французите против набраздената пушка му създаде много пречки. За щастие, изобретенията на Делвин и Поншара в неговата родина му дойдоха на помощ; те изобретиха винтовка, която можеше да се зарежда почти така бързо и лесно, както и гладкоцевният мускет, и същевременно значително го превъзхождаше по далекобойност и точност на стрелбата. В 1838 г. херцогът получи разрешение да сформира рота съгласно своята идея; същата година тази рота бе увеличена до цял батальон; в 1840 г. батальонът бе изпратен в Алжир, за да докаже какво може да направи в една истинска война; той издържа изпита толкова добре, че още същата година бяха формирани още девет батальона стрелци. Най-после, в 1853 г., бяха образувани още десет батальона, така че френската армия има сега общо двадесет батальона стрелци.

Особените военни качества на бедуините и кабилите, които несъмнено бяха образец на лека кавалерия и пеши стрелци, твърде скоро наведоха французите на мисълта да се опитат да завербуват на своя служба местни жители и да завоюват Алжир, като накарат араби да се бият срещу араби. Тази идея между другото сложи началото на образуването на корпуса на зуавите. Той беше сформиран главно измежду местните жители още в 1830 г. и си остана предимно арабски корпус до 1839 г., когато неговите войници масово дезертираха в лагера на Абд ел Кадир, който току-що бе вдигнал знамето на свещената война¹⁰⁸. Тогава от всяка рота останаха само кадровият състав и по дванадесет френски войници, освен двете чисто френски роти, придадени към всеки батальон. Вакантните места трябваше да бъдат заети от французи и оттогава зуавите са изключително френски войски, предназначени за

постоянна гарнизонна служба в Африка. Но първоначалният основен състав на старите френски зуави бе възприел до такава степен характерните туземни черти, че оттогава целият този корпус по целия си дух и навици е специален алжирски корпус със свои специфични национални черти, съвършено различен от останалата част на френската армия. Те се вербуват главно от заместници¹⁰⁹ и по този начин повечето от тях са професионални войници през целия си живот. Те влизат главно в състава на леката пехота на армията и затова вече отдавна са снабдени с винтовки. Понастоящем в Африка има три полка, или девет батальона, зуави и един полк (два батальона) гвардейски зуави.

След 1841 г. бяха направени нови опити за вербуване на туземци от Алжир за местната армия. Образувани бяха три батальона, но те оставаха слаби и не напълно комплектувани до 1852 г., когато вербуването на туземци във френската войска почна да се поощрява и постигна такъв успех, че в 1855 г. бяха вече сформирани три полка, или девет батальона. Това са тюркосите, или *tirailleurs indigènes**, за които толкова много слушахме през време на Кримската и Италианската война.

Така че, без да смятаме чуждестранния легион (който понастоящем е разтурен, но по всичко личи, че отново се формира) и трите дисциплинарни батальона, френската армия има 38 батальона, специално формирани и обучени за служба като лека пехота. От тези войски стрелците, зуавите и тюркосите имат свои характерни особености. Войските от последните два вида имат прекалено силно изразен местен характер, за да могат да упражняват някога голямо влияние върху основната маса на френската армия; но техните яростни атаки — при които, както бе вече доказано в Италия, те не само напълно се подчиняват, но дори предугаждат заповедите на командира си благодарение на присъщия си военен усет — завинаги ще останат блестящ пример за останалите войски. Несъмнено е също, че французите са възприели много неща от арабите в подробностите на действията в разсипан строй и в начина на използване предимствата на местността. Но онази част от леката пехота, която по своята същност си остана френска и — както вече казахме по-горе — се превърна в образец за армията, са стрелците.

* — туземни стрелци. Ред.

II

Още първата страница на френския строеви устав от 1831 г. показва от какви ниски на ръст войници се състои френската армия:

Бавна крачка: всяка крачка 65 сантиметра (25 дюйма) и 76 крачки в минута.

Бърза крачка: същата дължина на крачката и 100 крачки в минута.

Крачка за атака (*pas de charge*): същата дължина на крачката и 130 крачки в минута.

Крачката от 25 дюйма е несъмнено най-късата, а скоростта от сто крачки в минута — най-бавната скорост, с която се е движила някога една армия на полесражението. Докато един френски батальон изминава за една минута 208 фута, един английски, пруски или австрийски батальон биха изминали разстояние 270 фута, т. е. тридесет процента повече. Нашата широка крачка от 30 дюйма би била прекалено голяма за късите крака на французите. Същото е при атака: френският войник изминава за една минута 271 фута, или толкова, колкото английският войник изминава с обикновена маршова стъпка, докато бегом при 36-дюймова крачка и 150 крачки в минута англичанинът ще измине 450 фута, или шестдесет процента повече. Само този факт показва, че средният ръст на войниците не може да бъде намален под известна граница, без това да се отрази върху боеспособността и подвижността на армията.

От войници с такива къси крака, с малка и бавна крачка не можеше да се формира лека пехота. Когато за пръв път бяха създадени формации от стрелци, от самото начало бяха взети мерки

да се подбере най-добрият материал за пехота в страната; това бяха все добре сложени, широкоплещести, подвижни войници, на ръст от 5 фута и 4 дюйма до 5 фута и 8 дюйма, набрани главно в планинските райони на страната. Строевият устав на стрелците (издаден в 1845 г.) запази дължината на крачката за бърз марш, но темпото бе увеличено на 110 крачки в минута; дължината на крачката бегом (*pas gymnastique*) беше установена на 33 дюйма (83 сантиметра) при 165 крачки в минута; но за разгръщане, построяване в каре или при други случаи, когато е необходима бързина, броят на крачките бе увеличен на 180 в минута. Дори при такава скорост на движението френският стрелец би изминал за една минута само 45 фута повече, отколкото английският войник при неговата крачка бегом. Но стрелецът постига необикновени резултати не толкова с изключителна бързина на движението, колкото с това, че може дълго да поддържа това ускорено движение; освен това в спешни случаи, при сбор и т. н., стрелците получават заповед да тичат колкото могат по-бързо.

Крачката бегом е най-главното, на което се обръща внимание в стрелковите батальони. Най-напред войниците биват обучавани да маршируват на място със 165 до 180 крачки в минута, при което трябва да викат: „раз!“, „два!“ или „десни!“, „леви!“; предполага се, че това регулира дейността на белите дробове и ги предпазва от възпаление. След това заставят войниците да маршируват със същото темпо напред, като разстоянието постепенно се увеличава, докато те станат способни да изминават разстояние от една френска лига от 4 000 метра (2½ мили) за 27 минути. Ако се констатира, че белите дробове или краката на някои новобранци са прекалено слаби за такива занятия, такива новобранци биват връщани в линейната пехота. Следващият етап в обучението са упражненията в скокове и бягане, като при последното трябва да се постигне максимална скорост за кратки разстояния; както *pas gymnastique*, така и бягането се упражняват отначало на равния учебен плац или на шосе, а след това в пресечена местност с прескачане на прегради и канавки. Едва след такава подготовка се дава на войниците оръжие и сега те отново преминават целия курс по скачане и бягане, но вече с винтовка в ръка и в пълно походно снаряжение, с пълна раница и паласки, както в бойна обстановка; по този начин те биват тренирани да издържат цял час в *pas gymnastique*, при което трябва да изминат поне пет мили. Един чуждестранен офицер, облечен в цивилни дрехи, се опита веднъж да върви в крак с един батальон стрелци в пълно походно снаряжение, но тъй като не беше трениран, той можа да издържи едва един час; а стрелците, движейки се последователно

ту с маршова стъпка, ту с *pas gymnastique*, изминаха този ден над 22 мили.

Всички придвижвания и престроявания — напредване в линеен строй, построяване в колони и карета, завиване, разгръщане и т. н. — трябва да се извършват бегом така, че войниците да запазват своите места, както и при обикновеното бързо темпо. Темпото на движение за всички престроявания е 165 крачки в минута и само при разгръщане и завиване се увеличава на 180 крачки.

Ето мнението на един пруски щабен офицер за френските стрелци:

„На Марсово поле видях няколко роти стрелци, които правеха маневри заедно с един линеен полк. Какъв контраст представляваше тяхната подвижност, целият стил на техните движения в сравнение с този полк! От пръв поглед се вижда, че това са елитни войски, подбрани измежду най-добрите жители на горските и планинските райони; всички са добре сложени, набити, силни и същевременно удивително подвижни. Когато се движат с поразителна бързина и лекота, проличава тяхната предприемчивост, тяхната голяма смелост, бърза съобразителност, неуморимост и издръжливост, макар, разбира се, да се проявява и тяхното огромно самомнение и присъщата на французите суетност. Където и да ги видите — в Страсбург, Париж или в който и да било друг гарнизон, — те винаги правят същото впечатление, изглеждат като излети по един и същ образец. Начело на тях видях само млади офицери; само на някои от капитаните можеше да се дадат тридесет и пет години, но повечето от тях са по-млади и дори щабните офицери не са по-възрастни. Тяхната голяма подвижност не показва напрежение, нито изглежда наложена; постоянните упражнения изглеждат са направили подвижността им тяхна втора природа, — толкова леко и непринудено извършват тези батальони всички свои движения. Кръвта им тече по-спокойно, а дишането им е по-леко, отколкото у другите. Отделни ординарци по улицата бързо изпреварват всички хора, които вървят пред тях; със същата бърза крачка дефилират по улиците цели батальони под веселите звуци на сигналните тръби. Където и да ги видите — на учебния плац, на поход или в къщи, — те никога не изглеждат уморени. Честолюбието може би върви тук ръка за ръка с навика.

Ако бързината на движенията и точността на стрелбата изглеждат несъвместими, то стрелците изглежда са преодолели тази прабивна несъвместимост. Лично аз не съм виждал тяхна учебна стрелба по мишени, но по мнението на опитни офицери постиженията им в тази област съвсем не са за пренебрегване. Ако бързината им изобщо се отразява на точността на тяхната стрелба, това става в такава незначителна степен, че много слабо се отразява на ефикасността на техния огън на полесражението. В Африка, където в много случаи сблъскванията бяха предшествувани от подобни походи с бърза крачка, те винаги съумяваха да поразяват противника със своя огън; това доказва, че специалната система на обучение, на която те биват подлагани, помага за правилното развитие на техните физически сили и не се отразява върху точността на прицелването. При войски, които не са преминали подобно обучение, положението би било, разбира се, съвсем друго.

Големите предимства на тази система на обучение са очевидни. На война често може да бъде от решаващо значение пехотата да може да се придвижва по-бързо, отколкото сега; например за да се изпревари противникът при заемане на важна позиция, да се достигне бързо командоващ пункт, да се подкрепи ня-

коя част, атакувана от превъзхождащи сили, или да се изненада противникът, като се изпрати внезапно срещу него отряд от посока, от която той най-малко го очаква.“

Войната в Алжир нагледно показва на френското военно командване огромното превъзходство на една пехота, обучена на такова продължително бягане. От 1853 г. започна да се обсъжда въпросът, дали тази система не трябва да се въведе в цялата армия. Генерал дьо Лурмел (убит при Севастопол на 5 ноември 1854 г.) обърна специално вниманието на Луи Наполеон върху това. Скоро след Кримската война *pas gymnastique* бе въведена във всички френски пехотни полкове. Наистина скоростта е по-малка и вероятно самата крачка е по-малка, отколкото при стрелците; освен това продължителността на бягането, приета за стрелците, е значително намалена за линейните войски. Това бе необходимо: нееднаквите физически сили и ръст на войниците от линейните войски налагаха възможностите на по-слабите физически и по-ниските на ръст войници да бъдат приети като стандарт за цялата войска. Но въпреки това предишната бавност при придвижването може сега да се преодолее в случай на нужда: от време на време може да се пробяга около една миля и тъкмо способността на войниците да извършват престрояванията бегом позволява да се атакува бегом на разстояние от 600 до 800 ярда, което именно помогна миналата година на французите в някои случаи да се измъкнат отвъд разстоянието, на което отличните австрийски винтовки бяха крайно опасни. *Pas gymnastique* допринесе в значителна степен за победите при Палестро, Маджента и Солферино¹⁰. Самото бягане предизвиква у войниците голям морален подем; ако един атакуващ батальон се движи с бърза крачка, той може да прояви нерешителност; но ако същият батальон, достатъчно трениран да тича дълго, без да се задъха, премине в атака бегом, той в повечето случаи ще се движи безстрашно напред, ще достигне целта, понасяйки сравнително малки загуби, и положително ще направи много по-голямо впечатление на един стоящ на място противник.

Изключителното съвършенство на стрелците в бягането е целесъобразно за този род специални войски, но то би било непрактично и безполезно за масата на линейната пехота. При все това английските линейни войски с техния по-добър войнишки материал лесно биха могли да бъдат подготвени така, че далеч да надминат в това отношение френските линейни войски, и като всички полезни за здравето упражнения това би имало прекрасно физическо и морално въздействие върху войниците. Една пехота, която не може в продължение на няколко часа да се движи последователно

една миля бегом и една миля в нормално темпо, скоро ще се счита за бавна. Що се отнася до доброволците, при големите различия в тяхната възраст и физическа сила при тях трудно биха могли да бъдат постигнати такива резултати, но няма съмнение, че постепенната тренировка в бягането на разстояния от половин до една миля не би навредила на здравето на войниците, а извънредно много би подобрила подготовката им за бойни действия.

III

Никакви усилия не се пестят във Франция за развитие на физическите и моралните сили и умствените способности на всеки отделен новобранец, и особено на всеки стрелец, за да направят от него колкото е възможно по-съвършен войник. Обръща се внимание на всичко, което може да го направи силен, активен и ловък, да го научи бързо да преценява предимствата на терена или бързо да взема решения в трудна обстановка; всичко, което би могло да засили неговата увереност в себе си, в своите другари и в своето оръжие. Затова във Франция обучението на плаца е само малка част от подготовката на войника и според нас френският батальон марширува, завива и изпълнява хватките с пушката на учебния плац поразително небрежно. Но това изглежда е резултат от националния характер, който досега не е довел до каквито и да било лоши последици. Английските и германските войски изглеждат предпочитат по-строга система на обучение; те по-бързо изпълняват командите и след известен период на обучение винаги показват по-голяма точност във всичките си движения, отколкото френският войник би достигнал някога. В останалото системата на тактическите движения на учебния плац във Франция е почти същата, както и в Англия, макар на полесражението да е съвсем друга.

Едно от основните занимания на френския войник са гимнастическите упражнения. В Париж има централна военногоимнастическа школа, която подготвя преподаватели за цялата армия. От 15 до 20 офицера от различните полкове и освен това по един сержант от всеки линеен полк или стрелков батальон се обучават в нея по шест месеца, след което биват сменяни от други. Курсът

от упражнения, който се преминава там, не се отличава значително от това, което съществува в другите страни; има, изглежда, само едно ново упражнение — катерене по стена, като ръцете и краката се залавят за дупки, образувани от оръдейни снаряди, или пък се използва облегат до стената прът или праметната през стената въже с кука. Това упражнение несъмнено има практическо значение и до голяма степен помага на войника да свикне да си служи с краката и ръцете. В тази школа се учи също боят с нож, но той се ограничава само с различни нападателни и отбранителни хватки; войниците изобщо не се обучават да се бият един срещу друг, нито да се защитават срещу кавалерия.

Всеки гарнизон във Франция разполага с всичко необходимо за гимнастически упражнения. Преди всичко навсякъде има площадка с всички необходими уреди, предназначена за обикновените гимнастически упражнения. Тук идват последователно всички войници и преминават редовен курс по гимнастика като част от своите служебни задължения. Този вид упражнения бе въведен не много отдавна и е изцяло заимствуван от стрелците, които трябваше да се занимават преди всичко с гимнастика. След като тази система даде при тях много добри резултати, тя бе въведена в цялата армия.

Освен това във всяка казарма има фехтовална и танцувална зала. В първата войниците биват обучавани на фехтовка с рапири и шпаги, във втората — на танци и борба, която французите наричат „la boxe“*. Всеки войник може да избере с какъв вид упражнения ще се занимава, но е длъжен да изучи един от тях. Войниците предпочитат обикновено танците и рапирата. Понякога още се водят упражнения по фехтоване с пръчки.

Всички тези упражнения, както и гимнастиката в същинския смисъл на думата, се изучават не защото се смятат за необходими сами по себе си; тези упражнения се провеждат, защото изобщо развиват физическата сила и ловкостта на войниците и им вдъхват по-голяма самоувереност. Фехтовалната и танцувалната зала съвсем не са място, където се носи уморителна служба — напротив, те са притегателен център, който задържа войника в казармата дори в свободното му време; той идва тук за развлечение; ако в строя той не е бил нищо друго освен машина, тук, с шпага в ръка, той е свободен човек, дошъл да изпита ловкостта си със своите другари, и каквато и увереност в своята бързина и ловкост да придобие тук, тя ще му бъде от голяма полза в разузнавателната служба или в действията в разсипан строй, къ-

* — „бокс“. *Ред.*

дето той също ще трябва да разчита повече или по-малко на собствените си сили.

Новата система на разсипан строй, възприета при стрелците, бе не само въведена по-късно в цялата френска армия, но и послужи като образец за много европейски армии, между другото и за усъвършенствуване на начина на воюване в английската армия през време на Кримската война и след нея. Затова ние ще отбележим само някои от главните ѝ черти, особено поради това, че в боя французите много често действуват съвсем другояче отчасти поради това, че следват общите заповеди (както в 1859 г. в Италия), отчасти поради това, че на офицерите се дава пълна свобода да действуват съобразно с обстановката, и отчасти, защото всички строеви устави неизбежно претърпяват значителни изменения през време на бой. Стрелците в разсипан строй действуват на групи от по 4 души, като всяка група се разгръща в една линия с интервал от 5 крачки между войниците. Интервалът между групите е най-малко 5 крачки (по този начин се образува непрекъснатата линия с 1 войник на всеки 5 крачки) и най-много — 40 крачки. Подофицерите застават на 10 крачки зад своите отделения, а офицерите, всеки придружен от едно прикритие от 4 войника и от 1 тръбач — на 20—30 крачки по-назад. Ако във верига се разгръща само част от ротата, капитанът заема място по средата между стрелковата верига и резерва. Главното, на което трябва да се обръща внимание, е използването на местността за прикритие; заради това правило се жертвува както равнението, така и точното спазване на интервалите. Цялата стрелкова верига се командува само със сигналите на тръбачите; има всичко двадесет и два сигнала; освен тях всеки батальон стрелци и всяка от влизащите в него роти имат свой собствен отличителен сигнал, който предшества командния сигнал. Офицерите имат сигнални свирки, които обаче могат да използват само в изключителни случаи; със свирката се подават пет сигнала: „внимание!“, „напред!“, „стой!“, „назад!“ и „сбор!“. Тази свирка послужи като образец на свирката, която някои доброволчески стрелкови полкове въведоха като неделима част от снаряжението на всеки войник, лишавайки по този начин офицерите от възможността да използват свирката в случай на нужда. В случай на кавалерийска атака намиращите се в разгърнат строй стрелци се събират в групи по четири, по отделения и поделения, в компактни маси без определен ред, или се присъединяват към групите за поддръжка, образувайки един вид ротно каре, или към батальона, ако последният трябва да действува в разгърнат строй или да образува каре. Французите твърде често прибягват до тези различни форми на сбор и прекрасно ги

изпълняват; тяхното разнообразие никога не създава безпорядък, тъй като войниците са обучени в случай на непосредствена опасност да се събират както могат и след това да използват най-подходящите движения, за да се присъединят към по-голямата войскава част, към която ги е призовал сигналът. Каретата се построяват понякога в две, понякога в четири редици.

В сравнение със старата система на обучение, възприета в почти всички армии преди създаването на стрелкови части, този нов метод има огромни предимства. Но не трябва да се забравя, че всичко това в края на краищата са само редица уставни положения за строеви занятия на учебния плац. Тук няма място за проявяване интелигентността на отделния войник и доколкото тези предписания се изпълняваха на равна местност, те се съчетаваха с такъв педантизъм, който би задоволил и най-взискателния буквоед. Редиците се построяват на правилни интервали, те настъпват, отстъпват, променят фронта и направлението точно както всеки линеен батальон и войниците се движат по сигнала на тръбата, както марионетките — с помощта на връв. Истинското учебно поле за стрелците обаче е пред противника и тук французите имаха прекрасна школа за своята лека пехота върху опасно пресечените терени на Алжир, отбраняван от кабилите — най-храбрите, упорити и войнствени стрелци, които светът е виждал някога. Тук именно французите развиха до най-висока степен онзи инстинкт за борбата в разсипан строй и за използването на всяко прикритие на терена, който те проявяват във всяка война след 1792 г.; тук именно предимно зуавите приложиха най-успешно поуките, получени от туземците, и по този начин послужиха като образец за цялата армия. Обикновено се смята, че веригата от стрелци настъпва в един вид разгърната линия, че тя се събира евентуално в пунктовете, които представляват добро прикритие, и се разпръсква, ако трябва да преминава през открити местности; тя трябва да влиза в бой със стрелците на противника фронтално, като само понякога използва някой плет или нещо подобно за кратък флангов огън, без при това да се разчита тя дори да се опита да направи нещо повече от това, да отклонява вниманието на противника. Съвсем друго е при зуавите. За тях разсипаният строй означава самостоятелни действия на малки групи, насочени към обща цел; опит да се използват предимствата, щом те се представят; възможност да се достигне неочаквано до главните сили на противника, който да бъде безпокоен с добре воден огън, и да се търси евентуално решение в дребни сблъсквания, без изобщо да се прибегва до помощта на главните сили. За тях неочакваните нападения и засадите са самата същност на действията в разсипан строй.

Те използват прикрития не толкова за да откриват огън от сравнително защитена позиция, а главно за да пропълзят незабелязано до самите неприятелски стрелци, да ги нападнат неочаквано и да ги прогонят в пълен безпорядък; те използват прикрития, за да се приближат до фланговете на противника и да се появят там неочаквано в големи маси, да отрежат част от неговата линия или да устроят засада, в която да примамят неприятелските стрелци, ако последните прекалено бързо се втурнат да преследват предприелите мнимо отстъпление зуави. При решителни действия подобни хитрости биха могли да бъдат прилагани през време на многобройните паузи между големите сражения, за да се ускори изходът на войната. Но в малка война, в бой между отделни отряди и предни постове за получаване на сведения за противника или при охраняване на собствените войски тези качества на зуавите придобиват извънредно голямо значение. Следващият пример показва какво представляват зуавите. Във всички армии съществува правилото — при сражево охранение, особено нощем, часовете да не седят, а още по-малко да лежат; те трябва да стрелят, щом се появи противникът, за да алармират стражевата застава. Прочетете сега описанието на един лагер на зуавите, направено от херцог Омалски („Revue des deux Mondes“¹¹¹ от 15 март 1855 г.):

„Нощем дори отделният зуав, който стои на пост на върха на хълма и наблюдава лежащата пред него равнина, се оттегля в прикритието. Не се виждат никакви постове, но почакайте офицерът да започне проверката на караула и вие ще го видите да разговаря с някой зуав, който се е прилепил до земята. непосредствено зад върха и наблюдава всичко. По-нататък има група храсталаци; съвсем не бих се изненадал, ако при по-внимателно зряне се намерят там скрити няколко зуави; ако някой бедуин пропълзи в тези храсти, за да види какво става в лагера, те няма да стрелят, а безшумно ще го пронижат с шиковете си, за да не издадат засадата.“

Що за войници са тя, които са били обучавани на службата по стражево охранение само в гарнизони, и то в мирно време, и в които не можеш да бъдеш сигурен, че ще бодърствуват, ако не стоят прави или не се движат, в сравнение с войници, получили опита от една изпълнена с хитрости и уловки война с бедуините и кабилите? И при всички тези отклонения от предписания устав зуавите само веднъж бяха изненадани от своя осторожен враг.

На северозападната граница на Индия Англия владее един окръг, който от военна гледна точка много прилича на Алжир. Той има почти същия климат, особеностите на терена и пограничното население са почти същите. Там често стават разбойнически набези и враждебни сблъсквания; този окръг даде някои от най-добрите войници в британската армия. Наистина странно е, че тези

продължителни и извънредно поучителни сблъсквания не упражниха трайно влияние върху методите на носене на службата в леката пехота на британската армия, че след двадесет и повече години борба с афганистанците и белуджистанците този вид войски се оказа толкова несъвършен, че трябваше набързо да бъдат изкопирани френските образци, за да се направи пехотата боеспособна в това отношение.

Френските стрелци въведоха във френската армия: 1) нова система на екипировка и снаряжение: куртка, лек кивер, поясен ремък вместо ремък през рамото; 2) винтовка и умението да се борави с нея; съвременна школа в стрелковото изкуство; 3) прилагане на крачката бегом за дълги разстояния и използването ѝ при престоляванията; 4) упражнения в бой с нож; 5) гимнастика и 6) заедно със зуавите — съвременната система на разсипан строй. И ако бъдем искрени: не дължим ли на французите много от всичко това, доколкото то е възприето в британската армия?

Все още има място за подобрения. Защо пък и британската армия да не даде своя принос в това отношение? Защо на северо-западната граница на Индия тъкмо сега да не се сформира от действущите там войски един корпус, който да бъде способен да направи за английската армия онова, което стрелците и зуавите направиха за френската?

Написано от Ф. Енгелс в средата на септември — средата на октомври 1860 г.

Напечатано в „The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire“, кн. 3, 5 и 7 от 21 септември, 5 и 20 октомври 1860 г. и в сборника „Essays Addressed to Volunteers“, Лондон, 1861 г.

Печата се по текста на сборника, сверен с текста на списанието.

Превод от английски

К. МАРКС

РУСИЯ ИЗПОЛЗВА АВСТРИЯ — ВАРШАВСКИЯТ КОНГРЕС

Берлин, 17 септември 1860 г.

От всички европейски страни Германия представлява понастоящем най-интересната, най-заплетената и най-печалната картина. Действителното положение на работите в Германия може да се разбере най-добре от простото съпоставяне на два факта: неотдавнашното събрание на германския Национален съюз в Кобург и предстоящата среща на главните германски князе във Варшава¹¹². Докато Националният съюз се стреми към обединение на отечеството, отказвайки се от немска Австрия и възлагайки надеждите си на Прусия, самият пруски регент гради своите планове за съпротива срещу френската агресия върху възстановяването на Свещения съюз под хегемонията на Русия. Както е известно, руската външна политика ни най-малко не държи сметка за принципи в обикновения смисъл на думата. Тя не е нито легитимистка, нито революционна, но еднакво ловко използва всички възможности за териториално разширение независимо от това, дали то ще бъде постигнато чрез вземане страната на въстанали народи или на бореци се монарси. Неизменната политика на Русия по отношение на Германия се състои в това, да се присъединява ту към едната, ту към другата страна. Отначало тя се съюзява с Франция, за да сломи съпротивата на Австрия срещу нейните планове на Изток, а след това застава на страната на Германия, за да отслаби Франция и да получи полица срещу благодарността на Германия, която да сконтира след това на Висла или на Дунав. При едно усложнение на работите в Европа Русия винаги ще предпочете една коалиция с германските князе пред съюза с френските парвенюта по простата причина, че истинската ѝ сила е в дипломатическото

и превъзходство, а не в материалната ѝ мощ. Една война с нейния непосредствен съсед Германия, която би възникнала от един съюз с Франция, би разкрила действителното безсилие на северния колос, докато в една война с Франция поради географското си положение Русия винаги ще играе ролята на резерв, принуждавайки Германия да носи действителното бреме на войната и запазвайки за себе си плодовете на победата. Съюзените държави приличат в това отношение на различните части на една армия. Авангардът и центърът трябва да понесат главния удар, но изходът на сражението се решава от резерва, който удържа победата. Германските мечтатели могат да хранят измамната надежда, че под силния натиск на вътрешната социална борба във връзка с движението за освобождаване на крепостните Русия този път ще опровергае максимата на руския историк Карамзин за неизменността на нейната външна политика.

Някои предполагат, че една огромна империя, разкъсвана от класова борба и изтощена от финансова криза, с голямо удоволствие ще остави Европа на мира; но това показва неразбиране на истинската същност на движението, което става вътре в Русия. Каквито и да са истинските намерения на един благонамерен цар, за него е също тъй невъзможно да примири премахването на крепостното право със запазването на собственото му самодържавие, както в 1848 г. за един благонамерен папа* бе невъзможно да съгласува единството на Италия с жизнените интереси на папството. Колкото и просто да звучат думите „освобождение на крепостните в Русия“, зад тях се крият най-различни намерения и най-противоречиви стремежи. Булото, хвърлено в началото на движението върху тези противоречиви стремежи от общия ентузиазъм, неизбежно ще бъде разкъсано, щом бъдат предприети стъпки да се премине от думи към дела. Освобождението на крепостните съгласно разбирането на царя се свежда до премахване на последните пречки, които все още стоят по пътя на императорското самодържавие. От една страна, би била премахната сравнителната независимост на дворянството, която почива върху безконтролната му власт над мнозинството на руския народ; от друга страна, правителственият план, който цели унищожаване на „комунистическия“ принцип, би ликвидирал самоуправлението на селските общини на крепостните селяни, основано на общинната собственост върху поробената земя. Така си представя освобождението на крепостните централното правителство. На свой ред дворянството — т. е. онази влиятелна част от руската аристокрация, която е

* — Пий IX. *Ред.*

загубила надеждата, че може да запази предишното положение на нещата — е решило да даде свобода на крепостните при две условия. Първото условие е парично обезщетение, с което то ще превърне селяните от свои крепостни в свои ипотекарни длъжници, така че, доколкото се касае за материалния интерес, поне за две или три поколения не би се променило нищо освен формата на крепостната зависимост — нейната патриархална форма би била заменена с нова, цивилизована форма. Освен това обезщетение, подлежащо на плащане, от крепостните, дворянството поиска още едно обезщетение, което трябва да му плати държавата. Срещу местната власт върху своите крепостни, от която то изяви готовност да се откаже, дворянството поиска като компенсация политическа власт, която трябва да бъде изтръгната от централното правителство и да му бъде дадена по същество като конституционно право на участие в общото управление на империята.

Най-после самите крепостни предпочитаха най-простото тълкуване на въпроса за тяхното освобождение. Под освобождение те разбираха стария ред на нещата, но без старите им господари. В тази взаимна борба — в която правителството въпреки заплахите и ласкателствата не успя поради опозицията на дворянството и селяните, аристокрацията — поради опозицията на правителството и на своя работен добитък в човешки образ, а селяните — поради общата опозиция на своя върховен господар и на местните си господари — се стигна, както винаги в подобни случаи, до споразумение между господстващите класи за сметка на потиснатата класа. Правителството и аристокрацията се споразумяха да отложат временно въпроса за освобождаването на крепостните и отново да си опитат щастието във външни авантюри. Оттук тайното споразумение с Луи Бонапарт в 1859 г.¹¹³ и официалният конгрес във Варшава с германските князе в 1860 г. Италианската война достатъчно разколеба самоувереността на Австрия, за да я превърне от пречка в оръдие на външнополитическите планове на Русия, а Прусия, която стана за посмешница поради това, че през време на войната проявяваше едновременно честолюбиво вероломство и пълна пасивност, е принудена сега пред заплахата от страна на Франция на рейнската ѝ граница да върви по стъпките на Австрия. Едно от големите заблуждения на Готската партия¹¹⁴ бе да си въобразява, че ударите, които Австрия ще получи вероятно от Франция, ще доведат до нейното разпадане на съставните ѝ части, така че немска Австрия, освободена от връзките си с Италия, Полша и Унгария, лесно ще влезе в състава на една велика Германска империя. Дългият исторически опит ни показва, че всяка война, която Австрия води с Франция или Русия, не освобождава

Германия от австрийското влияние, а само я подчинява на плановете на Франция или Русия. Да разбият Австрия с един мощен удар на съставните ѝ части, би било лоша политика от страна на тези държави, дори да притежаваха силата за такъв удар; но да отслабят Австрия, за да използват остатъците от нейното влияние в свой интерес, е било и винаги ще бъде главната цел на техните дипломатически ходове и военни операции. Само една германска революция с един център във Виена, а друг — в Берлин, би могла да разбие на парчета империята на Хабсбургите, без да изложи на опасност целостта на Германия и без да подчини нейните негермански области на френски или руски контрол.

Предстоящият конгрес във Варшава би укрепил извънредно много положението на Луи Бонапарт във Франция, ако перспективата за един конфликт в Италия между действително националната партия и френската партия не провали този шанс. При сегашното положение на работите можем да се надяваме, че Варшавският конгрес ще отвори най-после очите на Германия и ще ѝ даде да разбере, че за да може да противостои на нападения отвън и да постигне единство и свобода в страната, тя трябва да очисти собственения си дом от династическите си господари.

Написано от К. Маркс на 17 септември 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6072 от 10 октомври 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

ПОЛОЖЕНИЕТО В ПРУСИЯ. —
ПРУСИЯ, ФРАНЦИЯ И ИТАЛИЯ¹¹⁵

Берлин, 27 септември 1860 г.

Принц-регентът, който, както вече съобщих на вашите читатели, от момента, в който се добра до върховната власт, стана дълбоко в душата си упорит и върл легитимист — въпреки великолепните знаци на либерализъм, с които го украсиха официалните пророци на мнимия пруски рай, — току-що има случай да изрази публично дълго потисканите си чувства. Колкото и странно да е, факт е все пак, че сега принц-регентът на Прусия прегражда пътя на гарибалдийците към крепостта на Месина и пази тази важна военна крепост за своя скъп брат, неаполитанския крал-бомба*. Пруският посланик в Неапол граф фон Перпонше, не по-малко известен със своя върл легитимизъм, отколкото пруският посланик в Рим барон фон Каниц, подобно на повечето от своите колеги последва краля-бомба в Гаета, където пруският военен корвет „Лорелай“ стоеше на котва, за да осигури защитата на германските поданици. На 15 септември крепостта на Месина бе пред капитулация. Офицерите се бяха обявили за Виктор-Емануил и бяха изпратили в Гаета депутация, за да съобщи на краля, че крепостта не може повече да се държи. На следващия ден тази депутация бе върната в Месина с военния корвет „Лорелай“, на борда на който се намираще пълномощник на пруското правителство; след пристигането на кораба той незабавно отиде в крепостта, където имà продължителен разговор с коменданта на неаполитанските войски. Освен личното красноречие, което прояви, пруският агент показа цяла връзка депеша на краля, които насър-

* — Фердинанд II. *Ред.*

чаваха генерала към съпротива и го призоваваха да протестира енергично против всякакво предложение за капитулация — дори при най-изгодни условия, тъй като фортът бил достатъчно снабден за няколко месеца. През време на пребиваването на пруския пълномощник в Месина от крепостта се чуваха гръмки викове: „Evviva il Re!“*, а след неговото заминаване преговорите, започнати за уточняване на условията на капитулацията, бяха незабавно прекъснати. След като получи тази новина, граф Кавур побърза да протестира в Берлин по повод „злоупотребата с пруския флаг“ и нарушаването на обещанието за запазване на пълен неутралитет в революционната война в Италия. Въпреки основателността на този протест граф Кавур беше най-малко подходящият човек за неговото предявяване. Г-н фон Шлайниц, чиито телеграми през време на войната от 1859 г. придобиха известност със своя угоднически стил, със своите двусмислени съждения и с несравнимата склонност към фразеологията за сметка на аргументацията, жадно се залови за представилия му се случай да спечели доверието на принц-регента и да смени поне веднъж своя смирен полушепот с рязък високомерен тон. Той смърри строго граф Кавур и направо му заяви, че Сицилия още не е сардинска провинция, че торинският двор всеки ден нарушава договорните си задължения и че ако Кавур желае да протестира против някаква чужда намеса в Италия, по-добре би било да изпраща своите протести в Түйлери.

На отзоваването на френския пълномощен министър от Торина се гледа тук като на прозрачна уловка, тъй като на всички е известно, че веднага след срещата на Луи Бонапарт с господата Фарини и Чалдини в Шамбери на последния бе възложено да ръководи нахлуването на piemontските войски в Папската област. Това нахлуване бе планирано в Шамбери с намерението да се вземе инициативата от ръцете на Гарибалди и да се предаде на Кавур, най-послушния слуга на френския император. На революционната война в Южна Италия, както е известно, в Түйлери се гледа не като на случайно паднала лавина, а като на обмислен акт на независимата италианска партия, която, след като Луи Бонапарт пое по *via sasga*¹⁶, винаги е заявявала, че въстанието в Южна Италия е единственото средство за избяване от кошмара на френското покровителство. Действително в своя манифест към италианския народ от 16 май 1859 г. Мадзини открито заяви:

„С известни резерви Северна Италия може да се обедини под знамето на Виктор Емануил навсякъде, където има австрийци или се намират наблизно;

* — „Да живее кралят!“ Ред.

въстанието в Южна Италия трябва да вземе нова и по-независима насока. Въстание, всеобщо въстание, учредяване на временно правителство, въоръжаване, избиране на стратегически пункт, където могат да се удържат позициите и да се привлекат доброволци от Северна Италия, Неапол и Сицилия, все още могат да спасят делото на Италия и да създадат власт, представляваща един национален лагер. Благодарение на такъв лагер и на доброволците от Севера Италия ще може в края на войната, каквито и да са намеренията на нейните инициатори, да стане все още господар на собствените си съдбини... Подобна манифестация на народната воля би изключила всякаква възможност за нова подялба на Италия, всяко натрапване отвън на нови династии, всякакъв мир на Адидже или Минчо, всякаква отстъпка на каквато и да било част от италианската територия. А името на Рим е неделимо от името на Италия. Там, в този свещен град, е залогът на нашето национално единство. Дълг на Рим е не да увеличи сардинската армия с тълпа от доброволци, а да докаже на императорска Франция, че опората на папския деспотизъм в Рим никога няма да бъде призната за борец за италианската независимост... Ако Рим забравя своя дълг, ние трябва да действаме от името на римляните. Рим символизира единството на отечеството. Сицилия, Неапол и доброволците от Северна Италия трябва да образуват неговата армия.“

Това бяха думите на Мадзини през май 1859 г., повторени от Гарибалди, когато начело на създадената в Сицилия и Неапол народна армия той обеща да провъзгласи единството на Италия от върха на Квиринала¹¹⁷,

Читателят помни как Кавур от самото начало правеше всичко възможно, за да създава трудности на експедицията на Гарибалди; как след първия успех, постигнат от народния герой, той изпрати в Палермо Лафарина заедно с двама бонапартистки агенти, за да лиши завоевателя от неговата диктаторска власт; как по-късно всяко военно мероприятие на Гарибалди се натъкваше от страна на Кавур отначало на дипломатическо, а след това на военно противодействие*. След падането на Палермо и похода срещу Месина популярността на Гарибалди сред народа и армията в Париж бе толкова голяма, че Луи Наполеон счете за разумно да прибегне до метода на ласкателството. Когато генерал Тюр, по онова време уволнен от действителна служба, пристигна в Париж, той бе обсипан с милостите на императора. Той бе не само почетен гост в Пале-Роял, но бе дори приет в Тюйлери¹¹⁸, където императорът изрази безграничния си възторг от своя „анексиран“ поданик, героя от Ница, и го отрупа със знаците на своята благосклонност под формата на набраздени оръдия и т. н. Същевременно на Тюр бе втъплено мнението на императора, че за Гарибалди, след като си бе осигурил Неапол и неаполитанската флота, ще е най-добре да предприеме заедно с унгарските емигранти опит да дебаркира във

* Виж настоящия том, стр. 95—98. *Ред.*

Фиуме, за да забие там знамето на унгарска революция. Но Луи Наполеон дълбоко грешеше, като смяташе, че Тюр е — или поне си въобразява, че е — човекът, който може да повлияе що-годе върху дейността на Гарибалди. Тюр, когото познавам лично, е храбър войник и интелигентен офицер, но извън сферата на военната дейност той е кръгла нула, дори под средното равнище на обикновените смъртни; на него му липсват не само духовно и умствено развитие, но и онази природна съобразителност и усет, които могат да заместят възпитанието, образованието и опита. С една дума, той е отпуснат, добродушен човек, крайно лековерен, но положително не е човек, способен да ръководи политически когото и да било, а още по-малко Гарибалди, който покрай голямата си пламенност притежава частица от онзи проникновен италиански гений, който намираме у Данте и Макиавели. И така Тюр се оказа неподходящ за целта; така поне се говори в кръговете около Тюйлери. Тогава бе направен опит с Кошут, който бе изпратен при Гарибалди, за да го убеди да възприеме възгледите на императора и да го отклони от правия път, който води към Рим. Гарибалди използва Кошут като средство за възбуждане на революционен ентузиазъм и затова нареди да бъде чествуван с овации от народа, но същевременно мъдро съумя да направи разлика между неговото име, което представлява делото на народа, и неговата мисия, криеща клопка от страна на Бонапарт. Кошут се върна в Париж съвсем унил; но за да докаже своята вярност към интересите на императора, той, както съобщава „*Opinion nationale*“¹¹⁹, този *moniteur** на Плон-Плон, е изпратил писмо на Гарибалди, в което го призовава да се помири с Кавур, да се откаже от всякакво посегателство върху Рим, за да не отблъсне Франция, истинската надежда на потиснатите националисти, и дори да предостави Унгария на собствената ѝ съдба, защото тази страна още не била узряла за въстание.

Не е нужно да подчертавам, че тук, в Берлин, акциите на правителствения либерализъм паднаха извънредно много поради предстоящия конгрес във Варшава, на който ще си разменят ръкостискания не само владетелите по божия милост, но и техните министри на външните работи. Княз Горчаков, граф Рехберг и нашият г. фон Шлайниц ще се съберат в уютния кът на някоя позлатена приемна, за да дадат правоверна насока на бъдещата история на човечеството.

Преговорите на Пруссия с Австрия за нов търговски договор между Митническия съюз и Австрия, набелязан от договора от 19

* — официоз. Ред.

февруари 1853 г.¹²⁰, могат да се смятат сега за прекъснати, тъй като пруският кабинет изрично заяви, че не можело да става и дума за каквото и да било изравняване или дори приближаване на митата.

Написано от К. Маркс на 27 септември 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6076 от 15 октомври 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

Артилерията на доброволците

Въпросът за артилерията на доброволците има голямо значение и трябва да бъде широко обсъден — толкова повече че досега, изглежда, още не е ясно установена ролята, която артилерията на доброволците трябва да играе в отбраната на страната.

Очевидно е, че първият въпрос, който трябва да бъде разрешен, е въпросът за същинската сфера на действие на артилерията на доброволците. Преди да бъде разрешен този въпрос, никога няма да има единна система на обучение в различните части; а тъй като науката за артилерията обхваща най-различни области, действително би било трудно — както теоретически, така и практически — всички доброволци — офицери и редници — да я усвоят в нейната цялост. Различните части, когато им се наложи да водят военни действия, биха се явили със съвсем различна подготовка за задачите, които трябва да изпълняват, и много роти, на които бъде възложена специална задача, биха се оказали много слабо подготвени за нейното изпълнение.

В следващите бележки ние съвсем не се опитваме да предписваме каква трябва и каква не трябва да бъде артилерията на доброволците; искаме само да посочим някои от условията, при които трябва да се формира както артилерията на доброволците, така и всяка друга артилерия, за да сложим по този начин начало на една дискусия, която искаме да предизвикаме и в резултат на която в крайна сметка трябва да се стигне до правилно разбиране за същинската сфера на действие на артилерийските части на доброволците.

Цялата артилерия се дели на полска артилерия, която трябва да действа на полесраженнето съвместно с пехотата и кавалерията и е въоръжена с теглени от коне оръдия, и обсадна или крепостна артилерия, която използва тежки оръдия в неподвижни или прикрити батареи за атака на укрепени пунктове или за тяхната отбрана. Ако в една редовна армия дългият срок на службата на войниците и специалното научно образование на офицерите дават възможност целият състав да бъде запознат с двата вида артилерия поне дотолкова, че в случай на нужда всяка рота да може да се справи с всяка възложена ѝ задача, другояче стои работата с доброволците, които — както офицери, така и редници — могат да посвещават само една част от своето време на военните си задължения. Във Франция, Австрия и Прусия полската артилерия е съвършено отделена от крепостната или обсадната артилерия. Щом така стоят работите в редовните постоянни армии, за това несъмнено трябва да има причини, които с още по-голяма сила важат за една доброволческа армия.

Факт е, че само по себе си обслужването на едно полско оръдие почти не се отличава от обслужването на едно тежко оръдие в батарея, така че войниците от доброволческа рота лесно могат да бъдат обучени да боравят с едното и с другото. Но по самото си естество задачите на офицерите в двата случая са толкова различни, че само професионалното образование и дългата практика могат да подготвят хората да се справят еднакво добре с двата вида артилерия. Главните качества на един офицер от полската артилерия са: умението бързо да се ориентира във военната обстановка; правилно да преценява местността и да определя разстоянията; отлично да познава ефикасността на своите оръдия, което му дава възможност да издържи на атака до последния момент, без да изгуби нито едно оръдие; да знае от дълъг опит на какво са способни конете и как трябва да се гледат по време на сражение; и, най-после, да притежава голяма решителност, съчетана с предпазливост. Един офицер от крепостната или обсадната артилерия трябва, от друга страна, да има научни знания, да познава теоретично артилерийското дело във всичките му отрасли — фортификация, математика и механика. Освен това той трябва да умее да прилага всичко това на практика, да следи търпеливо и зорко построяването и възстановяването на землените укрепления, както и действието на съсредоточения огън и, най-после, да бъде смел, по-скоро твърд, отколкото безразсъден. Предайте командването на един бастион на командира на 9-фунтова батарея — и дори най-добрият командир ще трябва много да се учи, преди да бъде в състояние да се справя добре със своята задача; поставете начело

на батарея конна артилерия един офицер, който няколко години се е занимавал само с обсадни оръдия — и ще видите, че ще мине много време, преди той да може да се отърве от своята методична бавност и да придобие решителността, която новият род оръжие изисква. С подофицерите, които нямат научната подготовка на своите началници, трудностите ще бъдат още по-големи.

От двата вида артилерия изглежда по-лесно е да се подготви артилерист за крепостната артилерия. Инженерите притежават всички предварителни научни познания, нужни за целта, и бързо ще се научат да прилагат в артилерията научните принципи, с които са добре запознати. Те лесно ще се научат да боравят с различните механизми, използвани при движението на тежката артилерия, да строят батареи и да спазват правилата на фортификацията. Затова те са оня кръг от хора, от който главно трябва да се избират артилерийските офицери-доброволци, и те ще бъдат особено подходящи за крепостната артилерия. Същото важи за подофицерите и редниците. Всички, които дълго време са имали работа с машини, като например инженери, механици и ковачи, са най-добрият материал за артилерията и затова големите промишлени центрове би трябвало да формират най-добрите части. Учебна стрелба с тежки оръдия може би не може да се провежда във вътрешността на страната, но морето не е толкова далеко от нашите градове във вътрешността на Ланкашир и Йоркшир, че да не може понякога да се организират за тази цел пътувания до брега на морето, освен това учебната стрелба с тежки оръдия в батарея, при която ясно се вижда всяко попадение и артилеристите сами могат да коригират стрелбата, не е от такава първостепенна важност.

Съществува още един аргумент против опита да бъде създадена полска артилерия на доброволците — високата стойност на оръдията и конете. Наистина, ако няколко роти се съберат, могат заедно да покрият разходите за конете на едно-две оръдия за летните месеци и да се обучават последователно с тях, но по този начин нито редниците, нито офицерите ще се квалифицират като артилеристи от полската артилерия. Разходите за екипирането на една полска батарея от шест оръдия общо взето се равняват на разходите за екипирането на цял пехотен батальон; нито една рота от артилерията на доброволците не би могла да си позволи подобни разходи, а като се има предвид какъв позор представлява загубата на едно оръдие на полесражението, можем сериозно да се съмняваме дали ще се намери правителство, което би било склонно в случай на нашествие да повери на доброволческите артилерийски части полски оръдия с коне и ездова прислуга при условията, при които на доброволци се дава ръчно оръжие.

Като изхождаме от тези, както и от други съображения, не можем да не стигнем до извода, че същинската сфера на действие на доброволческата артилерия е обслужването на тежките оръдия в неподвижните брегови батареи. В градовете, разположени във вътрешността на страната, неизбежно ще бъде направен опит за обучаване на доброволците да боравят с полска артилерия, за да се поддържа интересът към доброволческото движение, и няма съмнение, че нито на офицерите, нито на войниците няма да навреди, ако се запознаят колкото е възможно с леките оръдия на конната артилерия; но въз основа на нашия личен опит от този род войска ние много се съмняваме, че доброволците в края на краищата ще успеят да добият опитност в този вид артилерия. Все пак те ще научат много неща, които ще бъдат полезни за тях и при боравенето с тежки оръдия, и те скоро ще бъдат достатъчно подготвени, ако им се наложи да имат работа с такива оръдия.

Бихме искали да се спрем на още един въпрос. Артилерията в много по-голяма степен от пехотата и кавалерията е по своята същност род войска, който изисква научни познания, и затова неговата ефикасност зависи главно от теоретическите и практическите познания на офицерите. Ние не се съмняваме, че „Наръчник на артилериста“ на майор Грифитс¹²¹ вече е в ръцете на всеки офицер от артилерията на доброволците. Съдържанието на тази книга показва с какви разнообразни въпроси трябва да бъде запознат артилерийският офицер и дори подофицер, преди да може да претендира, че познава шо-годе своето оръжие. И все пак книгата представлява само кратък конспект на онова, което изкусният артилерист трябва да знае. Освен редовните ротни и батальонни строеви учения, еднакви за пехотата и артилерията, трябва да се познат множеството артилерийски оръдия с различни калибри, техните лафети и платформи, заряди, далекобойност и различни снаряди; трябва да се познат също построяването на батареи, науката за обсадата на крепости, постоянните и полските укрепления, изготвянето на бойни припаси и пиротехнически средства и най-после онази наука за стрелба на артилерията, която в настоящия момент се обогатява така забележително в резултат на въвеждането на набраздени оръдия. Всички тези въпроси трябва да бъдат изучени както теоретически, така и практически, и всички те са еднакво важни, защото когато и да бъде призована на действителна служба, доброволческата артилерия ще изпадне в трудно положение, ако не е било обърнато внимание на всички тези клонове на артилерийската наука. Затова от всички доброволчески части артилерията е онзи род войска, при който подготовката на

офицерите е от най-голямо значение и ние се надяваме и сме уверени, че те ще положат всички усилия, за да придобият омзи практически опит и теоретически познания, без които те ще се окажат неподготвени в дните на изпитания.

*Написано от Ф. Енгелс през първата
половина на октомври 1860 г.*

*Напечатано в „The Volunteer Journal
for Lancashire and Cheshire“, кн. 6 от 13
октомври 1860 г. и в сборника „Essays
Addressed to Volunteers“,
Лондон, 1861 г.*

*Печата се по текста на сборника
сверен с текста на списанието*

Превод от английски

К. МАРКС

ПРИГОТОВЛЕНИЯ ЗА ВОЙНА В ПРУСИЯ

Берлин, 23 октомври 1860 г.

Гневът и страхът на нашите либерали заради участието на принц-регента във Варшавския конгрес се изляха — както става винаги с недоволството на истинските пруски либерали — в ожесточени клевети против Австрия и нейната нова конституция¹²². Преди всичко тези господа никога няма да просят на Франц Йосиф, че ги лиши от главната им утеха и от неизменната тема на тяхното бърливо самохвалство, а именно — противоположността между „конституционна“ Прусия и „абсолютистка“ Австрия. Разбира се, австрийският диплом дава повод не само за заяждания, но и за всевъзможни сериозни опасения. обстоятелствата, при които бе даден този дар, и ръцете, които го поднесоха, ни карат да го смятаме по-скоро за измъкване, отколкото за истинска отстъпка. Веднъж вече, на 4 март 1849 г., Франц Йосиф оповести една проектоконституция, само за да я анулира следващата година, след като военното щастие му се бе усмихнало¹²³. Но в летописите на историята изобщо няма случай някой монарх да е ограничавал по собствен почин своите привилегии и да е отстъпвал пред народните искания освен под силен натиск отвън. Няма случай да е удържал своята дума, ако е можел да наруши безнаказано своите клетви и обещания. Старата унгарска конституция¹²⁴ не е възстановена напълно, защото двете най-важни пълномощия на ландтага в Пеща — гласуването на държавните приходи и набирането на войската — са прехвърлени на райхсрата във Виена, който се предвижда да бъде превърнат в райхстаг на цялата империя, снабден с пълномощия, които вероятно ще станат постоянен източник на конфликти между него и различните национални или провин-

циални ландтази. Тъй като конституциите на германските и славянските провинции съдържат само най-общи и неопределени постановления, те могат да бъдат тълкувани по най-различен начин. Най-големият недостатък на диплома според маджарите е отделянето на Хърватско, Сърбия и Трансилвания от Унгария и създаването на отделни ландтази в тези провинции; но ако си спомним събитията от 1848—1849 г., можем основателно да се съмняваме дали хърватите, словенците, сърбите и власите ще бъдат склонни да се присъединят към това оплакване на маджарите и да му оказат подкрепа. Изглежда, че в този конкретен случай виенските държавни дейци ловко са спекулирали с националния принцип, използвайки го в свой интерес.

Що се отнася обаче до общия райхстаг на цялата империя, който под името райхсрат заседава във Виена и се състои от делегати на различните ландтази в Галиция, Унгария, Трансилвания, Хърватско, Сърбия, Венеция и немските провинции, които се намират извън границите на Германския съюз, няма ли този райхстаг да прекъсне отношенията, които съществуваха досега между немска Австрия и Германския съюз? Ето големия въпрос, който сега непрекъснато занимава представителите на официалния пруски либерализъм, които винаги намират доводи в полза на любимата си идея — изключването на немска Австрия от Германския съюз. Но всичките им разсъждения изхождат от погрешна предпоставка, тъй като те вземат диплома на Франц Йосиф за чиста монета. Макар че на този диплом трябва да се гледа като на ловък трик от страна на австрийската династия, все пак той дава на различните народи, намиращи се под игото на Хабсбургите, прекрасната възможност сами да уреждат своята съдба и да открият нова ера на революции. Засега австрийската конституция ще да е допринесла много да се смири фарисейската гордост на пруските лъжелиберали и да бъде лишена династията на Хохенцолерните от единственото предимство, с което тя можеше да се похвали пред своя съперник, а именно, че бюрокрацията и военщината в Прусия се прикриват с по-благоприличната форма на конституционализма.

За да ви дам ясна представа за истинското положение в тази прехвалена „възродена“ Прусия, трябва да ви припомня за промените, които бяха извършени неотдавна в организацията на пруската армия. Спомняте си, че пруската камара на депутатите, нямайки смелост, от една страна, да се противопостави на общественото мнение и открито да санкционира правителствените предложения за реорганизация на армията и, от друга страна, да се обяви решително против фелдфебелските наклонности на принц-регента, прибягна до обикновения изход на слабите, като избра

средния път — ни риба, ни рак. Камарата отказа да утвърди правителствения план за реорганизиране на армията, но гласува кредит от 9 500 000 долара за привеждане на армията в състояние, в което да бъде годна да посрещне опасностите отвън. С други думи, пруските депутати гласуваха средствата, необходими на правителството да изпълни своя план, но направиха това под фалшив предлог. Веднага щом пруският парламент бе разпуснат за ваканцията, правителството, открито нарушавайки условията, при които бе гласуван кредитът, се зае направо да проведе измененията в организацията на армията, проектирани от принц-регента и отхвърлени от така наречените народни представители. През време на ваканцията на парламента числеността на постоянната армия бе удвоена, като броят на нейните полкове бе увеличен от 40 на 72 линейни и 9 гвардейски полка. По този начин по върховната воля на принц-регента и при явно незачитане не само на волята на народа, но и на гласуването на неговите лъжепредставители текущите годишни разходи на военния бюджет бяха увеличени 100%. Но не мислете, че хохенцолернският принц или някой от неговите колеги рискува да сподели съдбата на Страфорд¹²⁵. Някои ще помърморят, някои ще защитават пламенно лоялността към династията и безграничното доверие към кабинета — и това ще бъде всичко. Като се има предвид, че дори старата организация на армията, установена с оглед на страна с чисто земеделско население, е станала непоносимо бreme за финансите и пречка за производителната дейност на един народ, който е тръгнал по пътя на промишленото развитие, може лесно да се разбере до каква степен армията, чиято численост сега е удвоена, задушава най-ценната енергия на народните маси и изчерпва източниците на националното богатство. Пруската армия може сега да се похвали, че пропорционално на броя на населението и на националните ресурси е най-голямата в Европа.

Вие знаете, че всеки владетел от династията на Хохенцолерните нарича себе си и се назовава от министрите и чиновниците *Kriegshegg*, т. е. „върховен военачалник“. Това, разбира се, не значи, че пруските крале и регенти имат власт над военното щастие. Тяхната голяма загриженост да запазят мира и известната им склонност да бъдат бити в открито сражение са най-доброто доказателство за това. Титлата „върховен военачалник“, тъй любима на хохенцолернските владетели, означава по-скоро, че истинската опора на тяхната кралска власт трябва да се търси не в народа, а само в една негова част, която — отделена от масата и противопоставена на нея — се отличава с известни галони и ширити, дресирана е в дух на безусловно подчинение и е превърната по този

начин в просто оръдие на династията, която разполага с нея като със своя собственост и я използва съгласно своите прищевки. Затова един пруски крал по-скоро ще се откаже от престола, отколкото да позволи на своята армия да даде клетва за вярност на конституцията. Затова един владетел от династията на Хохенцолерните, който е крал на своя народ само дотолкова, доколкото е „върховен военачалник“, с други думи, господар на армията, трябва преди всичко страстно да обича своята армия, да я превъзнася, да я ласкае и да ѝ подхвърля все по-тлъсти късове от националното богатство. Тази голяма цел бе постигната чрез новата организация на армията. Броят на офицерите е удвоен, а бързото повишаване в по-горен чин, присъщо на френската, австрийската и руската армия, което по-рано беше предмет на завист от страна на пруските офицери, сега им е осигурено, без да излагат своя скъпоценен живот и на най-малката опасност. Оттук огромният ентузиазъм по отношение на принц-регента и неговите „либерални“ министри, който цари сега наистина не сред простите войници, а сред офицерите на пруската армия. Същевременно аристократическите ловци на лисици¹²⁶, които роптаеха против либералната фразеология на новия режим, бяха напълно укротени с предоставената им нова възможност да издържат по-малките си синове за сметка на народа. Всичко това има един недостатък дори от династична гледна точка. Сега Прусия е съсредоточила всичките сили, с които разполага, само в постоянната армия. Ако тази армия бъде веднъж разбита, няма да остане никакъв резерв, към който да може да се прибегне.

Написано от К. Маркс на 23 октомври 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6097 от 8 ноември 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ИСТОРИЯ НА ВИНТОВКАТА

I

Винтовката е немско изобретение, датиращо от края на XV век. Първите винтовки са били направени очевидно с единствената цел да се улесни пълненето на оръжието с почти плътно прилягащ куршум. Затова нарезите са били прави, без каквато и да било винтообразност за придаване въртливо движение на куршума, и са служили само да се намали триенето му в канала на цевта. Самият куршум бил обвит с парче напоена с масло вълнена или ленена материя (пластир) и по този начин се набивал в канала без особена трудност. Колкото и примитивни да са били тези винтовки, те трябва да са давали много по-добри резултати в стрелбата, отколкото тогавашните гладкоцевни пушки, диаметърът на чиито куршуми бил значително по-малък от диаметъра на канала на цевта.

По-късно характерът на винтовката бил коренно изменен чрез придаване на нарезите винтообразна форма, която превърнала канала на цевта в нещо подобно на гайка. Благодарение на плътно прилягащия пластир куршумът, минавайки по нарежите, придобивал въртливо движение, което се запазвало през време на полета. Скоро било установено, че въртеливото движение на куршума значително увеличавало както далекобойността, така и точността на стрелбата, поради което правите нарези много скоро били заменени с винтообразни.

Този именно вид винтовка е бил използван навсякъде повече от двеста години. Като изключим усъвършенствването на спуска и по-грижливото изработване на мерника, това оръжие не

е претърпяло почти никакви усъвършенствувания до 1828 г. То в значителна степен превъзхождало гладкоцевния мускет по точност, но не и по далекобойност; на разстояние над 400—500 ярда на него не можело да се разчита. Освен това пълненето на винтовката било сравнително трудно. Набиването на куршума представлявало доста уморителна операция; барутът и обвитият в пластир куршум се вкарвали в цевта поотделно и не било възможно да се даде повече от един изстрел в минута. Тези недостатъци на винтовката я правели негодна за широка употреба в армията, особено в един период като XVIII век, когато изходът на всички сражения се решавал от бързия огън на разгърнатите линии. При тази тактика старият гладкоцевен мускет при всичките му явни недостатъци все пак е бил оръжие за предпочитане. Поради това винтовката си останала любимото оръжие на ловците на елени и диви кози, а като бойно оръжие се използвала по изключение в някои стрелкови батальони, и то само в ония армии, които разполагали с достатъчен брой опитни ловци измежду населението, за да формират такива батальони.

Воините на американската и френската революция¹²⁷ предизвикаха значителни изменения в тактиката. Оттогава бе въведен разсипаният строй във всяко сражение; съчетаването на издадени напред стрелкови вериги с колони зад тях стана характерна черта на съвременния бой. През по-голямата част от сражението главните сили остават в тила; те или се държат в резерв, или пък с тях се маневрира, за да бъдат съсредоточени срещу слабия пункт на противника; те се вкарват в боя само в решителния момент, докато стрелковите вериги и непосредствените им подкрепления се сражават непрекъснато. Най-голямата част от бойните припаси се изразходва от тях, въпреки че целите, по които стрелят, рядко надхвърлят фронта на една рота; в повечето случаи те трябва да стрелят по отделни, добре защитени в прикрития бойци. И все пак действието на техния огън има твърде голямо значение, тъй като с него се подготвя всяка атака и с него преди всичко се посреща всяка атака на неприятеля; тяхната задача е да отслабят съпротивата на частите на противника, които заемат отделни къщи или села, както и да притъпяват остротата на неговите контраатаки. Със старата „мургава Бес“ нито една от тези задачи не можеше да бъде изпълнена задоволително. Всеки, който е попадал някога под огъня на въоръжени с гладкоцевни мускети стрелци, е можел да изпитва само дълбоко пренебрежение към ефикасността на този огън на средни разстояния. И все пак винтовката от стария образец не беше подходящо оръжие за ма-

сата от стрелците. За да може да се пълни по-лесно, тя се правеше къса, толкова къса, че беше неудобно да ѝ се постави шик. Ето защо стрелците, въоръжени с винтовки, се използваха само на такива позиции, на които те не бяха изложени на опасността от атака на нож или от кавалерийска атака.

При това положение наложително се постави следната задача: да се изобрети оръжие, което да съчетава далекобойността и точността на винтовката с бързината и леснотата на пълненето и с дължината на цевта на гладкоцевния мускет — оръжие, което да бъде едновременно огнестрелно и за близък бой и което да може да бъде дадено в ръцете на всеки пехотинец.

По такъв начин с въвеждането на боя в разсипан строй в съвременната тактика възникна необходимостта от усъвършенствуване на оръжието. През XIX век всеки път, когато възниква потребност от нещо и тази потребност е оправдана от конкретните обстоятелства, тя непременно бива задоволена. Така стана и в дадения случай. Почти всички усъвършенствувания на стрелковото оръжие, направени от 1828 г. насам, са насочени към задоволяване на тази потребност.

Преди обаче да се опитаме да разгледаме усъвършенствуванията, които доведоха до толкова големи и многобройни промени в набразденото огнестрелно оръжие и до изоставянето на стария начин на набиване на куршума, ще си позволим да хвърлим поглед върху опитите за усъвършенствуване на набраздената пушка при стария метод на пълнене.

Винтовката с овален канал на цевта, известна в Англия под името винтовка Ланкастер, се използва на континента повече от четиридесет години. За нея се споменава в една немска военна книга, излязла в 1818 г. В Брауншвайг тя беше усъвършенствувана от полковник Бернер и през 1832 г. цялата пехота на херцогството беше въоръжена с такива винтовки. Овалността беше незначителна и овалният куршум се вкарваше по стария начин — чрез набиване. Обаче този овален куршум се употребяваше само при единична стрелба. За залпова стрелба войниците бяха снабдявани със сферични куршуми с по-малък калибър, които влизаха в канала на цевта също тъй лесно, както и мускетният куршум. Въпреки това неудобствата на тази система са очевидни. Тя е забележителна само с това, че представлява първият опит за въоръжаване на цялата пехота на една армия с набраздени пушки..

В Швейцария г. Вилд, инженер и пехотен офицер, значително усъвършенствува винтовката. Диаметърът на неговия куршум беше по-малък от диаметъра на канала на цевта и прилягаше плът-

но към стените му само чрез пластир; на шомпола имаше шайба, която не му позволяваше да влезе дълбоко в канала на цевта и да набие куршума толкова плътно към заряда, че да има опасност от преждевременно експлодиране на барута; броят на спираловидните нарезки беше намален, а зарядът — увеличен. Винтовката на Вилд даваше много добри резултати на разстояние повече от 500 ярда, имаше твърде полегата траектория и позволяваше да се дават над 100 изстрела, без да се образува нагар. Тя беше въведена в Швейцария, Вюртемберг и Баден, но днес, разбира се, е остаряла и изоставена.

Най-съвременната и най-добра винтовка, конструирана въз основа на принципа на набиването на куршума, е новата швейцарска винтовка, възприета в частите на изкусните стрелци. Това оръжие, подобно на американското, има твърде малък калибър — не повече от 10,50 милиметра, или 0,42 дюйма; дължината на цевта е 28 дюйма и има осем полегати нарезки (едно пълно завъртане на 34 дюйма); шомполът има шайба, както шомполът на Вилд; куршумът е цилиндрично-островърх, много дълъг и плътно приляга към канала на цевта благодарение на напоен с масло пластир; зарядът е сравнително голям и се състои от едрозърнест барут. Това оръжие даде изумителни резултати; при изпробването на различни винтовки, извършено неотдавна от холандското правителство, неговата далекобойност, точност и полегатост на траекторията се оказаха ненадминати. И наистина, при стрелба на разстояние 600 ярда максималната височина на траекторията е само 8 фута и 6 дюйма, така че на това разстояние през цялото време на полета куршумите са опасни за кавалерията, а в последните 100 ярда — дори за пехотата; с други думи, при стрелба на 600 ярда грешка от 100 ярда при определяне на разстоянието до целта не би попречила на куршума да поразии всяка цел, висока 6 фута. Този резултат далеч надминава всички други набраздени пушки; при стрелба на разстояние 600 ярда най-добрите от тях изискват такъв ъгъл на възвишение, който издига върха на траекторията на 13—20 фута и следователно свежда опасното пространство до 60—25 ярда. Тази изключителна полегатост на траекторията се дължи на малкия калибър на оръжието, който допуска много удължен, островърх куршум и сравнително силен заряд; при малък калибър винтовката може да бъде много здрава, без да е тежка, куршумът може да бъде дълъг и въпреки това лек, а зарядът — сравнително силен, без да дава голямо ритане. Ясно е, че великолепната стрелба на това оръжие няма нищо общо с пълненето чрез набиване: в действителност това пълнене е единственият недостатък на винтовката, който пречи тя да бъде

въведена като основно оръжие на пехотата. Поради това швейцарците въоръжиха с тая винтовка само ротите си от изкусни стрелци, в чиито ръце тя несъмнено ще бъде извънредно добро оръжие.

По-долу ще покажем как се е усъвършенствувала винтовката, за да се превърне в оръжие, което може да се даде в ръцете на всеки пехотинец.

II

Френският офицер Делвин пръв направи опит да превърне винтовката в оръжие, подходящо за цялата пехота. Той разбра, че за тази цел е необходимо куршумът да се плъзга по канала така свободно или почти така свободно, както куршумът на гладкоцевния мускет, и да притежава такива качества, че да изменя своята форма, за да навлезе в нарезите.

За тази цел той още в 1828 г. конструира винтовка с камера в задната част, т. е. задният край на канала на цевта, където се поставя барутът, имаше значително по-малък диаметър от останалата част на цевта. Тази камера беше заимствувана от гаубиците и мортирите, които винаги са имали такава конструкция; но докато в артилерията тя служеше просто да държи здраво малките заряди, които се използват в гаубиците и мортирите, във винтовката на Делвин тя имаше съвсем друго предназначение. След като барутът се насипеше в камерата, куршумът, чийто диаметър беше по-малък от диаметъра на канала на цевта, се плъзгаше след него; като стигнеше до камерата, той не можеше да отиде по-нататък и си оставаше там; няколко силни удара с шомпола бяха достатъчни да вкарат мекото олово на куршума в нарезите и да се разшири диаметърът му дотолкова, че да прилегне плътно към стените на канала на цевта.

Най-голямото неудобство на тази система беше, че куршумът губеше сферичната си форма и се сплескваше малко, вследствие на което лесно губеше придаденото му от нарезите въртеливо движение и точността значително намаляваше. За да отстрани този недостатък, Делвин изобрети продълговатия куршум (цилин-

дрично-коничен) и макар че опитите с подобен куршум във Франция отначало не бяха много успешни, те дадоха твърде задоволителни резултати в Белгия, Австрия и Сардиния, където винтовката на Делвин с някои подобрения беше въведена в стрелковите батальони на мястото на старата пушка. Макар че днес тази винтовка почти навсякъде е заменена с друга, усъвършенствованията на Делвин съдържат двата основни принципа, на които се базират всички по-късни изобретатели; първо, че при винтовки, които се пълнят отпред, куршумът трябва да се плъзга по канала с известен луфт, за да се облекчи пълненето, и че за да влезе в нарезите, той трябва да бъде здраво набит и по този начин да измени формата си; второ, че продълговатите куршуми са единствените, които са подходящи за съвременните винтовки. По този начин Делвин веднага постави въпроса върху истинската му основа и напълно заслужава да бъде наречен баща на съвременната винтовка.

Предимствата на продълговатия куршум пред сферичния са многобройни, тъй като на първия може да се придаде въртливо движение (около надлъжната му ос), което е задоволително постигнато в почти всички съвременни винтовки. Продълговатият куршум има значително по-малко сечение пропорционално на тежината си и следователно среща по-малко съпротивление на въздуха, отколкото сферичният куршум. На неговия заострен край може да се придаде такава форма, че това съпротивление да бъде сведено до минимум. Подобно на копието или стрелата, той до известна степен се носи от въздуха. В резултат на това съпротивлението на въздуха намалява началната му скорост много по-малко и следователно той достига целта при много по-полегата (т. е. много по-опасна за противника) траектория, отколкото който и да било сферичен куршум със същия диаметър.

Друго предимство на продълговатия куршум е, че има много по-голяма допирна повърхност със стените на цевта, отколкото сферичният. Затова той значително по-лесно влиза в нарезите, което позволява те да бъдат по-плитки и по-малко извити. Тези две обстоятелства улесняват почистването на оръжието и същевременно позволяват да се използват пълни заряди, без да се засилва ритането на пушката.

И накрай, тъй като тежината на продълговатия куршум е доста по-голяма от тежината на сферичния, калибърът на винтовката, т. е. диаметърът на канала на цевта, може да бъде значително намален и въпреки това оръжието да запази способността си да изстрелва куршум, равен по тежина на стария сферичен куршум. Значи, ако тежината на стария гладкоцевен мускет и на

неговия куршум се приемат за стандартни, винтовката за продълговат куршум със същата тежина може да бъде направена толкова по-здрава от стария мускет, колкото повече се намали диаметърът на канала на цевта, без при това да надвиши тежината на стария мускет. Като по-здраво оръжие тя по-добре издържа заряда и дава по-слабо ритане, поради което намаленият калибър позволява сравнително по-силни заряди; това от своя страна осигурява по-голяма начална скорост на куршума и по-ниска траектория на неговия полет.

Следващото усъвършенствуване беше направено от друг френски офицер — полковник Тувенен. Той ясно разбра недостатъка, който възниква от това, че при набиването му в нарезите куршумът се поддържа от кръгла издатина, о която опират краищата му. Затова той премахна ръбовете на камерата, като просвредли канала на цевта както по-рано равномерно, с еднакъв диаметър по цялата дължина. В средата на винта, който затваря канала на цевта, той закрепил със и здрав железен шифт, който се подава в канала и около който се натрупва насипваният барут; куршумът се поддържа от тлъпия връх на шифта, докато ударите на шомпола го вкарват в нарезите. Тази система имаше значителни предимства. Ударите на шомпола разширяваха куршума много по-правилно, отколкото във винтовката на Делвин. Оръжието позволяваше по-голям луфт, което облекчаваше пълненето. Резултатите, получени от това усъвършенствуване, бяха толкова удовлетворителни, че още в 1846 г. френските *chasseurs à pied** бяха въоръжени с винтовката на Тувенен; след тях с такива винтовки бяха въоръжени зуавите и останалата лека африканска пехота; а след като бе установено, че старите гладкоцевни мускети могат с малко разходи да бъдат превърнати във винтовки на Тувенен, бяха изменени съответно и всички карабини във френската тежка артилерия. Пруските стрелци бяха въоръжени с винтовката на Тувенен в 1847 г., баварските — в 1848 г. и скоро повечето от малките държави в Северна Германия последваха техния пример, като в някои случаи с това великолепно оръжие бяха въоръжени дори части от линейните войски. Въпреки всички различия в калибъра и пр. всички тези винтовки явно се приближават към една единна система; броят на нарезите е намален (почти у всички на четири), а наклонът им обикновено дава от три четвърти до едно завъртане в цевта.

Но все пак винтовката на Тувенен имаше и своите недостатъци. Силата, която е необходима, за да може с няколко после-

* — пеши стрелци. *Ред.*

дователни удара да се натика оловото на куршума в нарезите, е несъвместима с дългата цев, която трябва да има обикновеният мускет в пехотата, за да може да служи като ефикасно оръжие и за бой с нож. Освен това за стрелците е много трудно да правят такива усилия за набиване на куршума в положение лежешком или на колене. Съпротивлението, което вкараният в нарезите непосредствено пред барутния заряд куршум оказва на силата на експлозията, засилва ритането и налага да се използва сравнително малък заряд. Най-после шифтът винаги си остава ненужно усложнение в устройството на оръжието; той много затруднява почистването на мястото около него и често се поврежда.

Така че принципът за вкарване на куршума чрез удари с шомпола даваше при тогавашните условия твърде задоволителни резултати при системата на Делвин и още по-добри при системата на Тувенен. Но конструираната по този принцип винтовка не можа да докаже своето превъзходство пред стария гладкоцевен мускет като оръжие за въоръжаване на цялата пехота. Преди да можеше да бъде създадена винтовка, подходяща за всеки войник, трябваше да се прибегне до други принципи.

III

Делвин, чиято винтовка описахме в предишната статия, намери за необходимо да издълбае своя продълговат куршум в основата, за да намали тежината му до тежината на стария сферичен куршум. Макар и скоро да откри, че използването на този кух куршум е несъвместимо със системата на разширяване на куршума чрез механическо набиване, извършените от него опити все пак бяха достатъчни, за да му докажат, че газовете, образувани при експлозията, нахлуват в кухината на куршума и се стремят да разширят стените му така, че го карат плътно да прилепне към стените на канала и да влезе в нарезите.

Това именно откритие бе използвано в 1849 г. от капитан Миние. Той окончателно премахна щифта в основата на канала на цевта и възстанови първоначалната простота на винтовката, която тя имаше преди Делвин и Тувенен; той разчиташе изключително на действието на барутните газове, които след възпламеняването разширяват кухината на куршума. Неговият куршум беше цилиндрично-островърх с две пръстеновидни улейчета около цилиндричната част* и с конусообразна вдлъбнатина в основата; една чашкообразна куха желязна капсула (culot) затваряше кухата част на куршума и влизаше в нея от налягането на барутните газове след възпламеняването, като по този начин разширяваше достатъчно оловото. Самият куршум, дори поставен в на-

* Тези улейчета (cannelures) бяха изобретени от един друг френски офицер, Тамизне. Освен че намаляват тежността на куршума и триенето му о стените на цевта, те уравновесяват полета на куршума във въздуха подобно на перата на стрелата и по този начин правят траекторията му по-полегата.

маслена книжна гилза, имаше достатъчен луфт, за да се движи свободно в канала.

Ето най-сетне винтовка и куршум, конструирани така, че това оръжие да може да се даде в ръцете на всеки пехотинец. Новото оръжие се пълни така лесно, както и гладкоцевният мускет, но е далеч по-ефикасно от старата винтовка, с която то има еднаква точност, но я превъзхожда по далекобойност. Винтовката с разширяващ се куршум е безспорно най-добрата между всички пушки, които се пълнят отпред, както за всеобща употреба, така и за елитни стрелци. Именно на това се дължат огромният ѝ успех и разпространението ѝ в толкова много армии, както и многобройните опити за подобряване формата на куршума или нарезите. Поради това, че куршумът на Миние е кух, той може да се направи само малко по-тежък от стария сферичен куршум със същия калибър; а тъй като куршумът лети свободно върху барута и само постепенно се разширява, когато минава през канала на цевта, ритането е много по-слабо, отколкото при старите винтовки. Или при винтовките на Делвин и Тувенен, при които здраво набитият в цевта куршум може да бъде изхвърлен само с пълната сила на експлозията; ето защо при винтовката на Миние може да се използва сравнително по-силен заряд. Нарезите трябва да бъдат доста плитки, което улеснява почистването на канала. Дължината на оста, при която нарезите правят един пълен оборот, трябва да бъде твърде голяма, за да се намалят броят на оборотите на куршума и съпротивлението на въздуха (което се получава при всяко въртливо движение), тъй като по този начин по-добре се запазва началната скорост. Най-после кухината в основата на куршума премества центъра на тежестта му значително напред. Всички тези обстоятелства, взети заедно, дават сравнително полегатата траектория.

Но широкото разпространение на винтовката на Миние се дължеше и на още едно обстоятелство, а именно на това, че посредством едно много просто преустройство всички стари гладкоцевни мускети можеха лесно да бъдат превърнати във винтовки, годни за куршумите на Миние. Когато Кримската война наложи цялата пехота в Прусия да бъде незабавно въоръжена с набраздени пушки, а необходимото количество иглянки още не бяха произведени, на 300 000 стари мускети бяха направени нарезни и за по-малко от една година те бяха пригодени за куршумите на Миние.

Френското правителство първо въоръжи няколко батальона с винтовката на Миние. Но тя имаше прогресивни нарезни, т. е. по-дълбоки в задната част на канала и по-плитки към дулото, така

че куршумът, влизайки в нарезите на задната част на канала, отново се свиваше, като минаваше след това по по-плитките нарези на канала, докато върху него продължаваше да действа разширяващата сила на барутните газове. По този начин се получаваше такова триене, че много често масивната част на куршума се откъсваше и излиташе от цевта, а кухнята му основа засядаше в нарезите. Този и други недостатъци накараха правителството да се откаже от всякакви по-нататъшни опити за въвеждане на винтовката на Миние в армията.

Още в 1851 г. в Англия бяха произведени 28 000 винтовки, подобни на тези, които бяха изпробвани във Франция; английските куршуми бяха леко конични с островърх край и кръгла, куха втулка, но нямаха улейчета, тъй като бяха изработени с оглед да бъдат *набивани*. Резултатите бяха крайно незадоволителни — главно поради формата на куршума. Едва през 1852 г. бяха направени нови опити, в резултат на които най-после се появиха винтовката и куршумите на Енфилд, на които ще се върнем по-късно. Винтовката на Енфилд е само видоизменение на винтовката на Миние. От 1854 г. насам тя окончателно измести всички гладкоцевни мускети в британската армия.

В Белгия винтовката на Миние с малки изменения бе въведена в 1854 г. в стрелковите части, а по-късно и в линейните войски.

В Испания в 1853 г. с винтовката на Миние бяха въоръжени стрелковите части, а по същото време — и линейните войски.

В Прусия, както вече казахме, през 1855—1856 г. винтовката на Миние беше временно въведена в линейните войски, но по-късно беше изцяло заменена с иглянки.

В малките германски държави с много малки изключения също бе въведена винтовката на Миние.

В Швейцария винтовката на Прела, предназначена за въоръжаване на цялата пехота с изключение на стрелците, представлява само видоизменение на винтовката на Миние.

И на края в Русия правителството тъкмо сега заменя старите гладкоцевни пушки с винтовки на Миние от много добър образец.

В почти всяка от тези страни броят, дълбочината и наклонът на нарезите, както и формата на куршума претърпяха различни незначителни изменения. Най-важните от тези изменения ще бъдат описани в следващата глава.

IV

Ще обобщим още веднъж принципите на винтовката на Миние: набраздена пушка с плитки нарезки, зареждана с продълговат куршум, чийто диаметър е толкова по-малък от диаметъра на канала на цевта, че свободно се плъзга по него. Този куршум е кух в основата си, т. е. в оня си край, който лежи върху барута. При изстрел газовете, които се образуват от възпламеняването на барута, нахлуват в тази кухина и чрез налягането, което упражняват върху сравнително тънките ѝ стени, *разширяват* оловото така, че то плътно приляга към стените на канала и може да навлезе в нарезите. По този начин куршумът е принуден да следва тези нарезки и запазва придаденото му вътреливо движение, характерно за всеки куршум на набраздена пушка. Това е принципът, съществена черта, обща за всички видове винтовки, които стрелят с разширяващи се куршуми. Що се отнася до подробностите, различните изобретатели са направили много изменения.

Капсулата беше въведена от самия Миние. Тази капсула представляваше малко, кръгло, чашкообразно късче ламарина, набивано в отвърстието на кухината на куршума. Целта беше барутните газове да вкарат капсулата още по-дълбоко в кухината на куршума и по такъв начин тя да помогне за неговото разширяване и да го направи по-сигурно. Скоро обаче се оказа, че тази чашкообразна капсула има големи недостатъци: тя често се отделя от куршума при излитането му от дулото и в своя неравномерен полет наранява излезлите малко по-напред и встрани собствени войници. Освен това при набиването ѝ в куршума капсулата понякога се преобръща и по този начин става причина за

неправилно разширяване на куршума и следователно за отклоняването му от линията на целта. Тъй като се оказа, че разширяването на куршума може да бъде постигнато без всякакви капсули, бяха предприети опити за намиране на най-подходящата форма на един куршум без капсула. Пруският капитан Найндорф, изглежда, бе първият, който предложи такъв куршум (1852 г.). Кухината на неговия куршум е цилиндрична, но към основата на куршума се разширява във вид на фуния. Този куршум даде много добри резултати както по далекобойност, така и по точност, но скоро бе открито, че капсулата служи не само за разширяване на куршума, но и за друга цел: тя предпазва тънките стени на кухня куршум от смачкване при превозване и при небрежно боравене с тях, докато куршумите на Найндорф в такива случаи се деформираха и даваха крайно лоши резултати. Поради това в повечето германски армии кухнята желязна капсула беше запазена, но ѝ беше придадена продълговата заострена конична форма; в този си вид тя напълно отговаряше на предназначението си: никога не се преобръщаше и почти никога не се отделяше от оловния куршум. Куршумът на Енфилд, както е известно, има плътна дървена втулка.

Все пак в някои държави продължиха опитите с куршуми без капсула и такива куршуми бяха въведени в редица армии като например в Белгия, Франция, Швейцария и Бавария. Главната цел на всички тези опити беше да се даде такава форма на кухнята на куршума, която да го запазва от смачкване, без в същото време да се пречи на разширяването му. На кухнята се даваше форма на камбана (Тимерханс в Белгия), или на тристенна пирамида (Неслер във Франция) с кръстовидно сечение (Пльонис в Дармщат) и т. н. Но изглежда, че е почти невъзможно да се съчетаят тези две качества — здравина и разширяемост — в която и да било от разновидностите на разширяващия се куршум без капсула, без да бъде значително намален калибърът му. Новият баварски куршум (на майор Подевилс) с плитка-цилиндрична кухня и много здрави стени засега изглежда най-добре отговаря на това изискване, но затова пък баварската винтовка има много малък калибър.

В страните, където старите гладкоцевни мускети бяха набраздени за куршумите на Миние, големият калибър на стария мускет естествено беше задължителен. Но там, където бяха въведени съвсем нови пушки за армията, техният калибър беше значително намален по съображения, за които споменахме в предишната статия. Английската винтовка на Енфилд има калибър 14,68 милиметра, южногерманската винтовка (въведена във Вюр-

темберг, Вавария, Баден и Хесен-Дармшат) — 13,9 милиметра. Само французите запазиха във винтовките на гвардията калибъра на старите гладкоцевни мускети (17,80 милиметра).

Винтовката на Енфилд е много добър образец на пушка за стрелба с разширяващи се куршуми. Нейният калибър е достатъчно малък, за да позволи да се използва куршум, чиято дължина е два пъти по-голяма от диаметъра му; същевременно той не е по-тежък от старите сферични куршуми на мускетите. Тази винтовка е много добре изработена и превъзхожда почти всички винтовки, които са въведени във войските на европейския континент. Нейният куршум има много добри пропорции; против дървената втулка се възразява, че можела или да се разшири и по този начин да увеличи диаметъра на куршума, или да се свие и да изпадне, но ние смятаме тия възражения за неоснователни. Ако разширяването на втулката създаваше някакви неудобства, те щяха да бъдат открити отдавна; а при свиване на втулката гилзата я предпазва от изпадане. Резултатите, постигнати с винтовката на Енфилд, я поставят редом с най-добрите европейски винтовки, които стрелят с разширяващи се куршуми.

Възраженията против винтовката на Енфилд като пушка, стреляща с разширяващи се куршуми, са следните: че калибърът трябвало да бъде още по-малък, в резултат на което би се получил по-дълъг куршум и по-здрава цев при същата тежина; че петте нареза се оказали по-добри от трите; че цевта на дългата винтовка на Енфилд е прекалено слаба най-малкото при дулото, за да може да се използва за поставяне на шик; че поради липсата на пръстеновидни улейчета куршумът изпитва много голямо триене в канала и е изложен на риска плътната му част да се откъсне, а пръстеновидната куха част да заседне в нарежите.

Изменението на калибъра е много сериозна работа, но без това е много трудно да се придаде на дулото на цевта по-голяма здравина. Това, струва ни се, е най-сериозното възражение. Всички други възражения са несъществени; броят на нарежите и формата на куршума могат да бъдат изменени всеки момент без особени трудности; но дори в сегашния си вид винтовката на Енфилд се оказа много полезно бойно оръжие.

Дотук ние сравнихме винтовката на Енфилд само с пушки, които стрелят с разширяващи се куршуми; сравняването ѝ с винтовки, които почиват върху други принципи, трябва да оставим за следващия път, когато ще разгледаме различните други конструкции, които се използват днес.

V

В 1852 г. английският оръжеен майстор Уилкинсън и австрийският артилерийски офицер капитан Лоренц едновременно, но независимо един от друг, изобретиха друг начин за увеличаване диаметъра на един свободно влизащ продълговат куршум от силата на барутните газове, които плътно го вкарват в канала и го принуждават да се движи по нарезите. Този начин се състои в това, барутните газове да свиват куршума по дължината му, а не да го разширяват.

Вземете една мека и еластична топка, поставете я на масата и със силен удар с ръка я накарайте да отхвъркне настрана. Първото въздействие на удара, още преди да застави топката да отхвъркне, е изменение на нейната форма. Колкото и малка да е тежината на топката, тя оказва достатъчно съпротивление, за да се сплеска топката откъм посоката на удара; тя се свива в една посока и следователно трябва да се разшири в друга посока, така както се разширява, ако съвсем я сплескаме. Както ударът действа върху еластичната топка, така и експлозията на барутните газове трябва да действа върху свиващия се куршум на Лоренц и Уилкинсън. Тежината — *vis inertiae** — на куршума служи като средство, което чрез съпротивлението си срещу силата на барутните газове свива куршума по дължината му и по този начин го разширява встрани. В момента на излитането куршумът е по-къс и по-дебел, отколкото е бил при пълненето.

* — силата на инерцията. *Ред.*

За да окаже достатъчно съпротивление и да бъде по този начин достатъчно свит, за да върви по нарезите, продълговатият куршум от масивно олово би трябвало да бъде много тежък — с други думи, доста дълъг в сравнение с дебелината си. Но дори при малък калибър такъв куршум би бил много тежък през време на война, тъй като дори да носят нормалното количество куршуми, войниците биха били претоварени. За да се избегне това, в цилиндричната част на куршума се правят две дълбоки пръстенонидни улейчета. Вземете куршума на Енфилд, махнете втулката, напълнете кухината с разтопено олово и когато то изстине, направете тези две улейчета непосредствено едно до друго в плоския край на цилиндричната част на куршума, като оставите образувалите се по този начин три части на куршума съединени, така да се каже, с обща ос от масивно олово. Тогава куршумът ще се състои от два много къси пресечени конуси, обърнати напред, и от тежък масивен връх, като всички части са здраво свързани помежду си. Този куршум ще представлява тип свиващ се куршум. Съпротивлението срещу барутните газове се оказва от тежката предна част, т. е. от върха на куршума; под налягането на барутните газове главата на задния конус влиза в основата на предния конус, а главата на последния на свой ред влиза в задния край на върха на куршума. По този начин скъсеният и свит по дължината си куршум така се разширява, че плътно приляга в канала на цевта и влиза в нарезите.

От това става ясно, че масивният връх е главната част на свиващия се куршум. Колкото по-дълъг и по-тежък е той, толкова по-голямо съпротивление ще окаже и толкова по-сигурно ще бъде свиващото действие на барутните газове. При малък калибър на винтовката или, по-точно, при калибър, по-малък от калибъра на винтовката на Енфилд, свиващите се куршуми могат да се правят не по-тежки от разширяващите се куршуми. Но с калибъра се увеличава и повърхността на основата на куршума или, с други думи, повърхността, която е непосредствено изложена на налягането на барутните газове; ето защо при големи калибри свиващите се куршуми винаги трябва да бъдат много тежки, за да могат изобщо да бъдат използвани; в противен случай силата на барутните газове, преодолявайки съпротивлението на куршума, ще го изхвърли от цевта, преди той да се е свил достатъчно. Поради това гладкоцевните мускети с голям калибър могат да бъдат преправяни на винтовки за разширяващи се куршуми, но никога на винтовки за свиващи се куршуми.

При малки калибри и плитки нарези свиващите се куршуми дават прекрасни резултати. Изнесеният напред център на те-

жестта на куршума много благоприятствува за получаване на по-легата траектория. С лекотата и бързината на пълненето, както и с незначителното си ритане свиващият се куршум има всички предимства на разширяващия се. Той е масивен и доста добре издържа на превозване, без да изисква внимателно манипулиране; формата му позволява да бъде пресован, вместо да бъде отливан. Единственият недостатък на този куршум е, че изисква много малък луфт — не повече от 0,01 дюйма, и голяма точност както на калибъра на цевта, така и на диаметъра на куршумите, защото е очевидно, че свиващото действие далеч не увеличава диаметъра на куршума толкова, колкото го увеличава разширяващото действие, и че затова при по-голям луфт или при старите цеви е съмнително дали куршумът ще се свие достатъчно, за да влезе в нарезите. Но малкият луфт не е особена пречка, тъй като много пушки, които стрелят с разширяващи се куршуми, нямат голям луфт (например винтовката на Енфлид има луфт само 0,01 дюйма), а освен това днес изработването на цеви и куршуми с много точни и правилни размери не представлява голяма трудност.

В австрийската армия свиващият се куршум е приет в цялата пехота. Калибърът му е малък: 13,9 милиметра, или 0,546 дюйма (с 0,031 по-малък от куршума на Енфилд); цевта има четири много плиткки нарези (за пушките с разширяващи се куршуми четният брой на нарезите среща решителни възражения, но за пушките със свиващи се куршуми той се оказва по-добър от нечетния) с едно завъртане приблизително на шест фута и шест дюйма (почти както при винтовката на Енфилд). Куршумът тежи около 480 грана* (50 грана по-малко, отколкото куршумът на Енфилд), а зарядът възлиза на $\frac{1}{6}$ от тежината на куршума (при винтовката на Енфилд — на около $\frac{1}{8}$ от тежината на куршума). Тази винтовка беше изпробвана в италианската кампания от 1859 г. и многото френски войници, особено офицери, които паднаха под огъня ѝ, са доказателство за превъзходните ѝ качества. Тя има значително по-полегата траектория от винтовката на Енфилд, което е резултат от пропорционално по-силния заряд, от по-малкия калибър, който позволява да се стреля с по-дълъг куршум, а може би и от действието на двете пръстеновидни улейчета.

Саксония, ХанOVER и една или две малки германски държави също въведоха за леката си пехота винтовки, които стрелят със свиващи се куршуми система Лоренц.

В Швейцария освен вече споменатата винтовка, използвана в батальоните от отлични стрелци, беше въведена винтовка със

* — гран — мярка за тежина, равна на 0,0622 г. Бълг. ред.

същия калибър (10,51 милиметра, или 0,413 дюйма, с 0,164 по-малък от винтовката на Енфилд), стреляща със свиващи се куршуми. С тази винтовка са въоръжени леките роти на пехотните батальони. Куршумът е система Лоренц и резултатите, получени с тази винтовка, по полегатост на траекторията, далекобойност и точност на стрелбата я поставят на второ място след споменатата по-горе швейцарска винтовка, чийто куршум, поставян в цевта по стария начин, има най-полегата траектория от всички известни ни пушки. При стрелба на разстояние 500 ярда тази винтовка, напълнена с швейцарски свиващ се куршум, дава поразяемо пространство от 130 ярда!*

Досега системата на свиващи се куршуми даде несъмнено по-добри резултати, отколкото системата на разширяващи се куршуми, тъй като тя постигна най-полегатата досега траектория. Също тъй несъмнено е, че това се дължи не на самата система, а на други причини, главната от които е малкият калибър. При еднакво малък калибър разширяващият се куршум може да даде също такава полегата траектория, както и неговият съперник, който досега имаше по-голям успех. Това скоро ще проличи. Винтовките на четирите държави от Югозападна Германия (Бавария и др.) имат същия калибър, както австрийската, така че при нужда те могат да използват австрийски куршуми и обратно. Но макар и да въведеха еднакъв с австрийците калибър, тези държави възприеха разширяващите се куршуми и затова таблиците за практическата стрелба с двата вида куршуми най-добре ще ни покажат качествата на всеки един от тях. Ако, както очакваме, разширяващият се куршум даде също такива добри резултати, както и неговият съперник, той заслужава да бъде предпочетен, защото, първо, той влиза по-сигурно в нарезите при всякакви обстоятелства, второ, при същия калибър може да бъде направен по-лек от свиващия се куршум и, трето, на него по-малко му влиже разширяването на канала на цевта, което се получава при всички пушечни цеви след по-дълга употреба.

* Под поразяемо пространство се разбира онази част от линията на полета на куршума, която не е по-висока от човешки ръст — да речем, 6 фута. Това значи, че куршум, насочен в основата на цел, висока 6 фута и на разстояние 500 ярда, улучва всеки обект, висок 6 фута, който се намира на линията на меренето някъде между 370 и 500 ярда от стрелеца. С други думи, при стрелба на 500 ярда може да се направи грешка от 130 ярда при определяне на разстоянието и все пак при правилно мерене целта ще бъде поразена.

VI

Всички винтовки, които описахме досега, се пълнят откъм дулото. При все това едно време са съществували много видове огнестрелно оръжие, които са се пълнели отзад. Пълненето на оръдията отзад е предшествувало пълненето им откъм дулото и в повечето стари арсенали има пушки и пистолети отпреди 200—300 години с подвижен затвор, където се е поставял зарядът, т. е. той не се вкарвал през дулото с помощта на шомпол. Най-голямата трудност се заключавала в съединяването на подвижния затвор с цевта по такъв начин, че той лесно да може да бъде отделен и отново поставян и самото закрепяване да бъде достатъчно здраво, за да издържи налягането на барутните газове. Като се има предвид несъвършенството на тогавашната техника, няма нищо чудно, че съчетаването на тези две изисквания било невъзможно: или частите, които съединявали затвора с цевта, били недостатъчно здрави и издръжливи, или самият процес на отделянето и поставянето бил извънредно бавен. Нищо чудно, че тази система била изоставена, тъй като пълненето откъм дулото ставало много по-бързо, и че шомполът продължавал да заема господстващо положение.

Но когато в най-ново време военните и оръжейните майстори си поставиха за задача да конструират огнестрелно оръжие, което да съчетава бързото и леко пълнене на стария мускет с далекобойността и точността на винтовката, естествено бе пълненето отзад отново да привлече тяхното внимание. Чрез подходяща система на съединяване на затвора с цевта всички трудности можеха да бъдат преодоленни. Куршум с малко по-голям диаметър от ди-

аметъра на канала на цевта може да бъде поставен заедно със заряда в задната част на цевта. Изтласкан напред от силата на барутните газове, той навлиза в канала на цевта и запълвайки нарезите с излишното олово, придобива въртеливо движение, без да образува какъвто и да било луфт. Единствена трудност представляваше начинът на съединяване на затвора с цевта. Но това, което беше невъзможно в XVI и XVII век, днес не може да се смята за неосъществимо.

Бъде ли тази трудност веднага преодоляна, огромните предимства на пълненето отзад стават очевидни. Времето, необходимо за пълнене, значително се намалява. Никакво изтегляне, въртене и повторно вкарване на шомпола не е необходимо. Едно движение отваря затвора, друго вкарва патрона на мястото му, а трето отново затваря затвора. По такъв начин честият огън на стрелците или честите залпове, тъй важни в много решителни моменти, се осигуряват в степен, каквата не може да постигне никое оръжие, пълнещо се откъм дулото.

При всички пълнещи се откъм дулото пушки пълненето се отежнява, ако войникът стреля на колене или лежешком зад някое прикритие на местността. Ако иска да остане зад прикритието, той не може да държи пушката си във вертикално положение, поради което голяма част от заряда при насипването му в канала на цевта се полепва по стените му; ако пък изправи пушката си нагоре, той ще трябва да се открие. Пушка със затвор обаче той би могъл да пълни във всяко положение, без изобщо да откъсва поглед от противника, тъй като може да пълни, без да гледа пушката. Във верига той може да пълни в движение, може да дава изстрел след изстрел, придвижвайки се напред, и въпреки това да стигне до противника винаги с пълна пушка. Куршумът може да има най-проста конструкция и да бъде напълно масивен и никога няма да бъде изложен на случайностите, поради които както свиващият се, така и разширяващият се куршум не влизат в нарезите или пък се наблюдават други неприятни явления. Почистването на пушката е облекчено извънредно много. Камерата, или мястото, където се поставят зарядът и куршумът, т. е. онази част, която винаги е най-изложена на замърсяване, е напълно отворена; цевта също е отворена в двата си края, може лесно да се преглежда и отлично да се почиства. Частите около затвора, които по необходимост са много тежки, тъй като в противен случай не биха могли да издържат налягането на барутните газове, изместват центъра на тежестта на пушката поблизо до рамото, увеличавайки по този начин точността на прицела.

Видяхме, че единствената трудност се състои в здравето закрепяване на затвора. Не може да има съмнение, че днес тази трудност е напълно преодоляна. Броят на изработените през последните двадесет години пушки, които се пълнят отзад, е огромен и поне някои от тях оправдават всички разумни очаквания както по отношение на ефикасността и здравината на механизма за пълнене отзад, така и по отношение на лекотата и бързината, с които затворът може да бъде съединяван и отделян. Въпреки това днес като бойно оръжие се използват само три различни системи.

Първата е винтовката, с която сега е въоръжена пехотата в Швеция и Норвегия. Механизмът за пълнене отзад изглежда доста удобен и здрав. Зарядът се възпламенява чрез капсула, като ударникът и жилото се намират в *долната* част на камерата. За практическото използване на това оръжие не можахме да узнаем каквито и да било подробности.

Втората система е револверът. Револверът, подобно на винтовката, е много старо немско изобретение. Преди векове са правели pistolети с по няколко цеви и със специален механизъм, който след всеки изстрел превъртал нова цев в положение, при което затворът да може да действа върху куршума. В Америка тази идея бе подата от полковник Колт. Той отдели камерите от цевиците, така че една цев бе достатъчна за всички въртящи се камери; по този начин той създаде оръжие, което се пълни отзад. Тъй като повечето от нашите читатели са имали работа с pistolета на Колт, не е необходимо да го описвам; освен това без чертеж не може да се направи подробно описание на сложното устройство на механизма. Зарядът на това оръжие се възпламенява чрез капсула; сферичният куршум, който е малко по-голям от канала на цевта, влиза в нарезите под натиска на барутните газове. След като изобретението на Колт стана популярно, бяха създадени много нови видове ръчно оръжие с въртящ се механизъм, но само Дийн и Адамс действително го опростиха и усъвършенстваха като бойно оръжие. Въпреки това тази система е извънредно сложна и за военни цели е приложима само при pistolетите. Но с някои усъвършенствувания този револвер ще стане необходим за всяка кавалерия и за моряците при абордаж. И за артилерията той е далеч по-подходящ от всяка карабина. „Неговото действие на близко разстояние е ужасно; с револвери е въоръжена не само американската кавалерия, но и британската, американската, френската и руската флота.

При шведската пушка, както и при револвера, възпламеняването на заряда става отвън чрез обикновена ударна капсула.

Третата система пушки, които се пълнят отзад, е нашумялата пруска иглянка, която изцяло премахва и капсулата; нейният заряд се възпламенява отвътре.

Иглянката бе изобретена от цивилно лице — г. Драйзе от Зюмерда в Прусия. След като откри най-напред метод за възпламеняване на заряда с помощта на игла, която мигновено прсниква в съдържащото се в патрона взривно вещество, Драйзе усъвършенствува изобретението си още в 1835 г., като конструира пушка, която се пълни отзад и има механизъм с игла, която възпламенява заряда. Пруското правителство веднага купи изобретението и успя да го запази в тайна до 1848 г., когато то стана общоизвестно. Междувременно пруското правителство реши в случай на война да въоръжи с това оръжие цялата си пехота и пристъпи към масово производство на иглянки. Сега с тях са въоръжени цялата линейна пехота и по-голямата част от ландвера, докато цялата лека кавалерия сега се въоръжава с пълнещи се отзад карабини иглянки.

Относно механизма за пълнене отзад можем да кажем само, че той, изглежда, е най-простият, най-удобният и най-здравият от всички предлагани досега. Той е изпробван в продължение на редица години и сега може да се каже, че единственият му недостатък се състои в това, че се износва сравнително по-бързо и не може да издържи такъв брой изстрели, както неподвижната задна част на пушките, които се пълнят откъм дулото. Но това е недостатък, който изглежда е неизбежен при всички пълнещи се отзад пушки, а необходимостта някои части на затвора да се заменят малко по-рано, отколкото при старите образци, в никой случай не може да намали големите предимства на това оръжие.

Патронът съдържа куршум, барут и експлозивна смес и се вкарва *затворен* в камерата, която е малко по-широка от набраздената цев. Затворът се затваря с просто движение на ръката, като едновременно се запъва ударникът. Отвън обаче няма спусък. Зад заряда, в кух железен цилиндър, се намира здрава островърха стоманена игла, която се привежда в действие от спирална пружина. Запъването на ударника се състои просто в издърпването на тази пружина назад, в свиването ѝ и задържането ѝ в това положение; когато се натисне спусъкът, той освобождава пружината, която бързо тласка иглата напред; последната пробива патрона и възпламенявайки мигновено експлозивната смес, изстрелва куршума. По такъв начин пълненето и даването на изстрел с тая пушка стават само с пет движения: отваряне на затвора, вкарване на патрона, затваряне на затвора, прицелване

и изстрел. Нищо чудно, че с тази пушка може да се дадат пет точни изстрела в минута.

Куршумът, който най-напред е бил използван за иглянката, е имал твърде неподходяща форма, поради което траекторията му била много висока. Преди известно време този недостатък бе успешно отстранен. Сега куршумът е значително по-дълъг и има формата на желъд, изваден от чашката. Диаметърът на куршума е значително по-малък от диаметъра на канала на цевта; за да се придаде на куршума необходимата дебелина, основата му е поставена в един вид чашка от мек метал. Тази чашка остава здраво свързана с куршума, докато той се движи в канала, навлиза в нарезите и по този начин придава на куршума въртливо движение, като същевременно значително намалява триенето в канала на цевта и премахва всякакъв луфт. В резултат на това стрелбата с тази пушка бе така подобрена, че същият мерник, който служеше по-рано за стрелба на 600 крачки (500 ярда), сега може да се използва за стрелба на 900 крачки (750 ярда), с което траекторията значително се понижава.

Далеч от истината е твърдението, че иглянката имала много сложна конструкция. Частите, ст които се състоят механизмът за пълнене отзад и игленият затвор, са не само значително по-малко на брой, но и много по-здрави от частите на обикновения затвор с ударно приспособление, който никога не смята за прекалено сложен за военни цели. Освен това разглобяването на обикновен затвор с ударно приспособление изисква значително време и всевъзможни инструменти, докато игленият затвор може да бъде разглобен и сглобен за невероятно кратко време, и то без каквито и да било други инструменти освен десетте пръста на войника. Единствената част на затвора, която лесно се чупи, е иглата. Но всеки войник си носи резервна игла, която може веднага да постави в затвора, без да трябва да го разглобява, дори през време на бой. Известно ни е също, че г. Драйзе е направил счупването на иглата почти невъзможно благодарение на едно усъвършенствуване на затвора, което позволява на иглата да се връща обратно в първоначалното си положение веднага след като възпламени заряда.

Траекторията на днешната пруска иглянка е почти същата, както и на винтовката на Енфилд; калибърът ѝ е малко по-голям от калибъра на винтовката на Енфилд. Не може да има съмнение, че ако калибърът на иглянката бъде намален до калибъра на австрийската пушка или, още по-добре, на швейцарската винтовка за елитни стрелци, тя ще може да се мери с която и да било от тях по далекобойност, точност на стрелбата и полегатост

на траекторията, запазвайки същевременно всичките си други огромни предимства. Механизмът за пълнене отзад би могъл да бъде направен още по-здрав, а центърът на тежестта на пушката би се изместил още по-близо до рамото на прицелващия се войник.

Въвеждането в една армия на оръжие, способно за такава бърза стрелба, неизбежно ще предизвика — особено у народ, тъй склонен към теоретизиране, какъвто са северогерманците — множество различни предположения относно промените, които това оръжие ще предизвика в тактиката. Споровете относно така наречената революция в тактиката, която щяла да извърши иглянката, нямат край. Повечето военни в Прусия стигнаха в края на краищата до извода, че срещу батальон, който дава чести залпове с иглянки, не може да бъде предприета атака и че следователно с щика вече е свършено. Ако тази глупава мисъл беше възтържествувала, иглянката щеше да донесе на прусаците не едно тежко поражение. За щастие, Италианската война доказва на всички, които бяха способни да разберат, че огънят на съвременните винтовки не представлява непременно толкова голяма опасност за един смело атакуващ батальон, и принц Фридрих Карл Прусски се възползува от случая, за да напомни на колегите си, че пасивната отбрана, дори при най-добро въоръжение, винаги води към сигурно поражение. Мнението на военните кръгове се измени; те пак започват да признават, че човекът, а не пушката, печели сраженията; и ако новото оръжие действително внесе някакво изменение в тактиката, то ще се състои във връщане към по-широко прилагане на разгърнатата линия (където местността позволява това) и дори към оная атака в разгърнат строй, която, макар и да помогна на Фридрих Велики да спечели повечето си сражения, е почти напълно забравена в пруската пехота.

VII

След като направихме преглед на различните системи винтовки, с които са въоръжени сега съвременните европейски армии, не можем да приключим разглежданата тема, без да кажем няколко думи за една винтовка, която, макар и да не е въведена в нито една армия, се ползува с напълно заслужена популярност поради удивителната си точност на големи разстояния. Имаме предвид, разбира се, винтовката на Уитуърт.

Ако не се лъжем, г. Уитуърт може да претендира, че е открил два принципа в конструкцията на огнестрелното си оръжие, а именно: шестоъгълния канал на цевта и механическото плътно прилягане на куршума към канала. Каналът на цевта има по цялата си дължина шестоъгълно вместо кръгло сечение и голям наклон на нарезите, което личи от повърхността на шестоъгълния куршум. Самият куршум, направен от твърд метал, приляга извънредно плътно към канала на цевта и не изменя формата си от налягането на барутните газове, тъй като шестте му ъгли го насочват с безпогрешна точност по оборотите на нарезите. За да се предотврати образуването на луфт и да се смазва каналът на цевта, между барута и куршума се поставя дискче или шайба от смазка; тази смазка се разтопява от топлината, образувана от експлозията, и следва куршума по посока на дулото.

Но въпреки несъмнено прекрасните резултати, които г. Уитуърт е постигнал със своята винтовка, ние все пак смятаме, че този принцип е по-малко съвършен от принципа както на разширяването или на свиването на куршума, така и на пълненето отзад с куршум, чийто диаметър е по-голям от диаметъра на ка-

нала на цевта. С други думи, ние смятаме, че както една винтовка с разширяващ се или свиващ се куршум, така и пушка, конструирана по системата на пруската иглянка, биха превъзхождали винтовката на Уитуърт, ако изработката им е еднакво добра, ако калибърът им е еднакво малък и ако са спазени еднакво всички останали условия. Колкото и точно да е постигнатото по механически начин прилягане на куршума на г. Уитуърт, то все пак не може да бъде така плътно, както онова, което се постига чрез изменение на формата на куршума през време на възпламеняването и след него. При неговата винтовка с твърд куршум винаги ще се наблюдава това, което трябва безусловно да се избягва при една винтовка, именно луфт, и — като последица от това — изпускане на барутни газове; дори разтопената смазка не може да отстрани напълно този недостатък, особено при пушка, каналът на чиято цев се е разширил малко от дълга употреба. За всяко постигнато по механически начин прилягане от този род съществува строго определена граница, а именно куршумът трябва да приляга не съвсем плътно, така че лесно и бързо да минава по канала дори след двадесет-тридесет изстрела. От това следва, че шестоъгълните куршуми не прилягат съвсем плътно, и макар че ние не знаем точно големината на луфта, фактът, че обвити в къс хартия те много лесно минават по цевта без каквато и да било смазка, ни кара да предполагаме, че луфтът не е много по-малък (ако изобщо е по-малък), отколкото при куршума на Енфилд, при който той възлиза на 0,01 дюйма. Конструирайки винтовката си, г. Уитуърт изглежда се е ръководил предимно от две съображения: първо, да отстрани всяка възможност за замърсяване на нарезите и, второ, да отстрани напълно случайностите, които понякога пречат на цилиндричния куршум да навлезе в нарезите — тъй като пречат било за разширяването, било за свиването на куршума — чрез предварително нагаждане на формата на куршума към формата на канала на цевта. Задръстване на нарезите с частици от олово, откъснали се от куршума, се наблюдава при *всички* винтовки с меки оловни куршуми; случайностите, които пречат за правилното движение на куршума по нарезите, могат да се явят както при пушките със свиващи се куршуми, така и при пушките с разширяващи се куршуми, но не и при пълнежите се отзад пушки от пруски образец. Нито един от тези недостатъци обаче не е толкова голям, че да не може да бъде преодолян и заради избягването му да трябва да се жертвува най-важният принцип на устройството на винтовката, а именно: куршумът да се движи по нарезите без никакъв луфт.

Като казваме това, ние се опираме на един голям авторитет, а именно на самия г. Уитуърт. Имаме сведения, че г. Уитуърт е изоставил своя принцип на постигнато по механически начин прилягане, що се отнася до неговата винтовка, и със сигурност е известно, че сега тя стреля не с твърд и плътен шестоъгълен куршум, а с мек цилиндричен оловен куршум. Този куршум в основата си е кух, подобно на куршума на Енфилд, но няма втулка; той е много дълъг (първият тежи 480 грана и е три пъти по-дълъг от диаметъра си, вторият тежи 530 грана и е 3,5 пъти по-дълъг от диаметъра си) и се вбива в нарезите под въздействието на барутните газове, образувани при възпламеняването. Следователно принципът на механическото прилягане на г. Уитуърт е напълно изоставен в полза на принципа на разширяването, и винтовката на Уитуърт се превръща в разновидност на винтовката на Миние, така както стана с винтовката на Енфилд. Остава още шестоъгълният канал на цевта и въпросът, доколко той е подходящ за пушка с разширяващ се куршум?

Шестоъгълният канал на цевта има естествено шест нареза, а ние видяхме, че за разширяващите се куршуми четният брой нарези не се оказва така подходящ, както нечетният, тъй като не е желателно да има по два нареза точно един срещу друг. Нарезите на повечето пушки с разширяващи се куршуми са много плитки; така например във винтовката на Енфилд те едва се забелязват. При шестоъгълника разликата между диаметъра на вписания кръг (който отговаря приблизително на канала) и диаметъра на описания кръг (минаващ през върховете на шестте ъгъла) е равна на около две тринадесети, или малко по-малко от една шеста от диаметъра на вписания кръг; с други думи, оловото трябва да се разшири с около една шеста от диаметъра си, за да може да прилегне в ъглите на нарезите на шестоъгълния канал на цевта. От това следва, че шестоъгълната цев, макар и да е извънредно остроумно хрумване за системата на механическо прилягане, може би най-малко отговаря на изискванията на системата винтовки с разширяващ се куршум.

Но, както показват резултатите от почти всяко практическо изпробване, тази цев оправдава очакванията. Как е възможно това, след като г. Уитуърт се отказа от същността на своя принцип и сега прилага принцип, с който неговата винтовка не е съобразена?

Това се обяснява преди всичко с отличната изработка на винтовките. Както е известно, г. Уитуърт е ненадминат по точността на изработката на най-дребните и дори на микрометричните части. Както неговите технически инструменти, така и винтовки-

те му са превъзходни образци по изпълнението на своите части. Погледнете мушката на дулото на неговата винтовка и я сравнете с мушката на винтовките от която и да било друга система! Не може да става и дума за сравнение, а за винтовките с далекобойност до 1 000 ярда това е огромно предимство.

Второ, което е и главното: калибърът на винтовката на Уитуърт е 0,451 дюйма в най-тъсната част на канала (това, което ние нарекохме вписан кръг). Винтовката на Енфилд има калибър 0,577 дюйма; швейцарската винтовка за изкусни стрелци, която много пъти споменавахме като винтовката с най-полегата траектория, има калибър 0,413 дюйма. Сега обърнете внимание на разликата във формата на куршума. Разширяващият се куршум на Уитуърт, тежък 530 грана, е почти три осми дюйма по-дълъг от куршума на Енфилд, който има същата тежина, при което първият е три и половина пъти по-дълъг от диаметъра си, а вторият — само два пъти. Очевидно е, че при еднаква тежина и при еднакъв заряд по-тънкият и по-дълъг куршум по-лесно преодолява съпротивлението на въздуха, т. е. има по-полегата траектория, отколкото по-късият и по-дебел куршум. По-нататък, барутният заряд на винтовката на Енфилд тежи 68 грана; за винтовката на Уитуърт се употребява заряд от 60, 70 и 80 грана, но ние сме чували от добри стрелци, които винаги си служат с тази винтовка, че за да се разшири куршумът достатъчно и да се получат добри резултати при стрелба на големи разстояния, са необходими 80 грана. И така, зарядът за винтовката на Уитуърт е с една шеста по-голям, отколкото за винтовката на Енфилд, и този заряд не може да не действа по-добре (дори при еднаква тежина), тъй като се възпламенява в по-ограничено пространство и действа върху значително по-малка повърхност на куршума.

Тук следователно имаме нов пример за огромното предимство на малкия калибър, при който се използва дълъг, тънък и островърх куршум. Онези от нашите читатели, които внимателно са следили проучването на предимствата на различните системи винтовки, вероятно отдавна са стигнали до извода, че формата на куршума има много по-голямо значение, отколкото системата, по която са конструирани самият куршум или винтовката, и че за да има войникът куршум с форма, която позволява лесното му транспортиране, каналът на цевта трябва да има малък калибър. Винтовката на Уитуърт отново ни дава тази поука.

Оттук можем да направим и извода, че при малък калибър дългият тежък връх на куршума оказва достатъчно съпротивление, за да може кухата му задна част да се разшири безопасно и без помощта на капсула. Куршумът на Уитуърт има

само една малка вдлъбнатина в основата си и е без капсула. Той трябва да се разширява най-малко три пъти повече от другите разширяващи се куршуми; и все пак при 80 грана барут (които пушката издържа без голямо ритане) той напълно задоволително влиза в нарезите.

Ние много се съмняваме дали винтовката на Уитуърт ще стане някога бойно оръжие; по-скоро мислим, че шестоъгълната цев скоро съвсем ще излезе от употреба. Ако някои доброволци, които са се убедили на практика в превъзходството на стрелковите данни на винтовката на Уитуърт пред сегашната винтовка на Енфилд, са предложили да бъдат въоръжени с винтовката на Уитуърт, те несъмнено са отишли твърде далеч. Ние мислим, че е абсолютно неправилно да се сравняват тези два вида оръжие. Винтовката на Уитуърт е луксозно оръжие, чиято изработка струва най-малко двойно по-скъпо, отколкото изработката на винтовката на Енфилд. В сегашния си вид тя представлява прекалено деликатно оръжие, за да се даде в ръцете на всеки войник; но ако заместим например нейната тънка мушка при дулото с друга, подходяща за по-грубо боравене, точността на пушката при стрелба на големи разстояния значително ще намалее. За въоръжаване и на армията, и на доброволците с винтовката на Уитуърт трябва да се направи едно от двете: или калибърът на ръчното оръжие, въведено сега официално в армията, трябва да си остане такъв, какъвто е сега, и тогава винтовката на Уитуърт с калибъра на сегашната винтовка на Енфилд ще дава много по-лоши резултати, отколкото сегашната винтовка на Уитуърт, или калибърът трябва да бъде намален — например до размерите на днешната винтовка на Уитуърт — и тогава е много вероятно и винтовката на Енфилд с намален калибър, ако за нейната изработка се изразходват толкова средства, колкото и за винтовката на Уитуърт, да даде същите, ако не и по-добри резултати.

VIII

В заключение ще повторим накратко различните системи винтовки, които се използват сега в европейските армии, и принципите, които можем да смятаме като установени за този вид оръжие.

Различаваме следните системи винтовки:

1. Система с набивно пълнене, при която плътно прилягащият куршум, обвит в напоена със смазка материя, се вкарва откъм дулото със силни удари с шомпола. Това е най-старият начин за набиване на куршума в нарезите. Днес той никъде не се използва за бойно оръжие; най-важното и заслужаващо внимание изключение е новата швейцарска винтовка за изкусни стрелци, която има много малък калибър, дълъг островърх куршум и най-полегатата траектория измежду всички съвременни винтовки. Тази винтовка е предназначена за въоръжаване не на цялата пехота, а само на елитни части, и за да се получат извънредно благоприятните резултати, които я отличават от всички други известни днес пушки, изисква много внимателно пълнене.

2. Система на сплескване на свободно влизащия в цевта куршум в някакво препятствие на дъното на затвора (било в ръба на една стесняваща се камера — Делвин, или в поставен в средата на камерата щифт — Тувенен), за да може по този начин куршумът да влезе в нарезите. Тази система, която известно време беше предпочитана, днес повече или по-малко се измества от другите системи. Ще отбележим същевременно, че тя изисква доста голям калибър, тъй като в противен случай камерата ще бъде много тясна.

3. Система на разширяване на свободно прилягащ продълговат куршум, който е кух в основата си. Образоващите се при възпламеняването на заряда барутни газове навлизат в кухнята, раздувайки я, така да се каже, до такава степен, че куршумът да прилегне в канала на цевта и да бъде заставен да следва нарези-те. Тази система се предпочита днес навсякъде и може да бъде още значително усъвършенствувана, както показаха неотдавна отличните резултати, които г. Уитуърт постигна със своята винтовка, след като възприе принципа на разширяването.

4. Система на свиване на куршума, при която същият резултат се постига чрез изрязване на две пръстеновидни улейчета в долния му край. Силата на барутните газове свива надлъж куршума, който оказва съпротивление с тежката си предна част, и по този начин се получава необходимото увеличение на неговия диаметър. Този начин, макар и очевидно по-несигурен от принципа на разширяването, даде отлични резултати при малките калибри, както беше доказано в Швейцария и Австрия. Но все пак при стрелба със споменатата по-горе швейцарска винтовка свиващият се куршум не дава такива добри резултати, които се получават при стрелбата на същата пушка с плътно прилягащ и обвит с пластир куршум.

5. Система на пълнене отзад, която има особени предимства пред всички останали системи винтовки по начина на пълненето и стрелбата и при която вероятността, че куршумът ще тръгне правилно по нарезиците, е най-голяма, тъй като камерата и куршумът могат да имат малко по-голям диаметър от диаметъра на канала на цевта и поради това куршумът не може да стигне до дулото, ако не се е врязъл в нарезиците. На тази система изглежда е съдено да измести постепенно всички останали.

Ние не вземаме под внимание системата на механическо прилягане, изобретена от г. Уитуърт, тъй като тази система вече е изоставена, поне при ръчното стрелково оръжие; ето защо ще се занимаем само с гореспоменатите системи. Ако преценяваме различните системи по техните действителни предимства, трябва да кажем, че пълнещата се отзад иглянка стои над всички; след нея идва системата на разширяващи се куршуми; след това системата на свиващи се куршуми. Първите две системи могат да се смятат за излезли от употреба, защото дори системата на пълнене чрез набиване на куршума да дава досега в Швейцария по-добри резултати от винтовката със свиващи се куршуми с еднакъв калибър, ние все пак никак не сме склонни без основно проучване да припишем тези резултати на *самата система*; освен това

обвитият с намаслена материя куршум на швейцарската стрелкова винтовка се смята за неподходящ за масата на пехотата.

Същевременно ние видяхме, че след като въвеждането на продълговатия куршум осигури голяма далекобойност, полегата траектория и точност на стрелбата, самата система на конструкцията на пушката или на куршума има само второстепенно значение. Докато куршумите бяха сферични, системата на нарезите имаше много по-голямо значение, защото всички куршуми срещаха съпротивлението на въздуха при почти еднакви условия; също и по-големият наклон на нарезите, по-голямата им дълбочина или по-големият им брой и т. н. играеха сравнително много по-голяма роля, отколкото сега. Но с въвеждането на продълговатия куршум се появява нов елемент. Куршумът може да бъде по-дълъг или по-къс, и то в доста широки граници, и сега целият въпрос се свежда до това — коя форма на куршума е най-подходяща. Теоретически е ясно, че една и съща маса олово, изхвърляна с една и съща начална скорост, по-добре запазва тази скорост при дълга и тънка, отколкото при къса и дебела форма, но винаги при условие, че каналът на цевта е придал на куршума въртливо движение, което го предпазва от преобръщане при полета. Съпротивлението на въздуха е задържаща сила; то постепенно намалява началната скорост, придадена на куршума от силата на барутните газове, така че непрекъснато растящото земно притегляне оказва все по-голямо влияние върху куршума. Началната скорост зависи от заряда и до известна степен от конструкцията на оръжието; затова ние можем да ги смятаме за постоянни величини; земното притегляне също е постоянно и има определена величина; следователно променлива е само формата на куршума, която трябва да бъде такава, че той да изпитва най-малко съпротивление на въздуха, а за намаляване съпротивлението на въздуха, както вече казахме, дългият и тънък куршум е много по-подходящ от късия и дебел куршум със същата тежина.

И на края, максималната тежина на един куршум за бойно оръжие също е определена величина. Освен оръжието и снаряжението си войникът трябва да е в състояние да носи най-малко шестдесет патрона. Следователно, за да се изготви оловен куршум с най-добра форма, при дадена тежина (да кажем, 530 грана) той трябва да бъде удължен и изтънен; с други думи, трябва да бъде намален диаметърът на канала на цевта на винтовката. До известна степен това е възможно при всички системи без изключение. Погледнете един куршум на Енфилд от 530 грана и един куршум на Уитуърт със същата тежина; един единствен поглед е достатъчен, за да се разбере защо куршумът на Уитуърт има много

по-полегата траектория (т. е. запазва много по-добре началната си скорост), поради което лесно улучва цел на 1 000 ярда, докато на същото разстояние на куршума на Енфилд не може да се разчита. А пък и двата куршума принадлежат към системата на разширяващи се куршуми, при което конструкцията на винтовката на Уитуърт положително не е най-подходяща за разширяващи се куршуми. Или погледнете швейцарската винтовка, която при по-малък калибър от калибъра на винтовката на Уитуърт дава още по-добри резултати и има още по-полегата траектория, независимо от това, дали куршумът, обвит в намаслена материя, се набива с шомпол, или влиза свободно и се свива от силата на барутните газове. Или вземете пруската иглянка; след като диаметърът на куршума беше намален, а самият той удължен и след като почнаха да го вкарват в широкия канал на цевта с помощта на шомпол, при същия мерник, с който по-рано се стреляше на 600 ярда, сега може да се стреля на 900 ярда. Затова ние с достатъчна сигурност можем да смятаме за установен факта, че ефикасността на огъня на винтовките, по която и система да са конструирани, изобщо е обратно пропорционална на диаметъра на канала на цевта. Колкото по-малък е калибърът, толкова по-добра е винтовката, и обратно.

С тези бележки ние приключваме темата, която на много от нашите читатели може да се е сторила доста суха. И все пак тя е много важна. Нито един интелигентен войник не трябва да бъде в неведение относно принципите, по които е конструирано неговото оръжие или по които то трябва да действа. Това, което се опитахме да изложим тук, трябва да е известно на подофицерите от повечето континентални армии, и, разбира се, огромното мнозинство доброволци, които представляват „разума на страната“, трябва също тъй добре да познават своето огнестрелно оръжие.

Написано от Ф. Енгелс в края на октомври
1860 г. — първата половина на януари
1861 г.

Напечатано в „The Volunteer Journal
for Lancashire and Cheshire“, кн. 9, 11,
14, 15, 17, 18, 19 и 20 от 3 и 17 ноември,
8, 15 и 29 декември 1860 г. и 5, 12 и
19 януари 1861 г. и в сборника „Essays
Addressed to Volunteers“,
Лондон, 1861 г.

Печата се по текста на сборника,
сверен с текста на списанието

Презод от английски

К. МАРКС

НАПРЕЖЕНИЕТО НА ПАРИЧНИЯ ПАЗАР

Лондон, 10 ноември 1860 г.

Настъпи това, което предсказахме отдавна — отлив на злато, и в резултат на това повишаване на сконтовия процент. Вчера Английската банка увеличи сконтовия процент от 4% на 4½%. (През съответния месец на 1859 г. сконтовият процент на банката нито веднъж не надвиши 3%, въпреки че по това време на Изток бе изпратено огромно количество сребро, което възлизаше на 13 234 305 фунта стерлинги.) Целта на банката очевидно беше да сложи край на отлива на злато от своите подземия, запасите от което към 26 септември възлизаха на 16 255 951 ф. ст., а сега са намалели на 13 897 085 ф. ст., без да се смятат 43-те хиляди ф. ст., изтеглени от банката вчера. От 26 септември насам отливът на злато непрекъснато се увеличава и тази седмица е достигнал близо 300 000 фунта стерлинги. Значителният внос на зърнени храни, разбира се, не можеше рано или късно да не доведе до изтичане на скъпоценни метали, но тъй като падежът на полиците, с които са закупени зърнените храни, още не е настъпил, сегашният отлив не може да бъде обяснен с това; освен това той става в един момент, когато сконтовият процент в Лондон е по-висок, отколкото в Париж, Амстердам, Брюксел и Хамбург, а износът на злато като борсова операция не носи никакви печалби.

Къде отива в такъв случай златото? В подземията на Френската банка. Сконтовият процент на Френската банка възлиза сега само на 3%, макар че от края на август насам това предприятие е загубило около 4 000 000 ф. ст., докато неговите сконтови операции през август и септември са се увеличили с около 3 000 000

фунта стерлинги. При такива обстоятелства всяка обикновена банка би повишила сконтовия процент, но Луи Бонапарт, опасявайки се да не предизвика явно смущение на паричния пазар, заповяда на банката да купува златото със загуба и ще я принуждава да продължава тази несъмнено неизгодна от търговска гледна точка операция. От друга страна, Английската банка показва, че не е в състояние да спре сегашния отлив на злато чрез повишаване на лихвения процент. Вчера например от емисионния отдел на банката изобщо не е било изтеглено злато на кюлчета, но затова пък от банковия отдел е било изтеглено значително количество соверени. Една от неизбежните последици на прословутите банковни закони на сър Роберт Пил от 1844 и 1845 г.¹²⁸ е, че търговците никога не знаят действителния размер на изнасяните скъпоценни метали, тъй като банковият отдел не публикува отчети за соверените, теглени от неговата каса.

Повишаването на официалния сконтов процент на Английската банка, особено ако продължи, естествено ще принуди Френската банка да върви по същия път и по този начин ще попречи на Луи Бонапарт да продължава да дава заповеди на директорите на банката да купуват златото със загуба, за да се потули явното разстройство на паричния пазар. Но дори и в такъв случай отливът на злато от Англия няма да бъде спрял, тъй като в даден момент ще настъпи падежът на житните полици и ще се наложи да се плаща в брой.

Написано от К. Маркс на 10 ноември 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 5111 от 24 ноември 1860 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ДОБРОВОЛЧЕСКИТЕ ИНЖЕНЕРНИ ВОЙСКИ,
ТЯХНОТО ЗНАЧЕНИЕ И ПОЛЕ НА ДЕЙНОСТ

От известно време армията на доброволците вече разполага със значителна по численост пехота и артилерия, както и с малка кавалерийска част, а сега постепенно се създава последният род доброволчески войски — инженерните войски. Понастоящем въпросът за доброволческите инженерни части се обсъжда твърде широко и той напълно заслужава такова внимание. Инженерните войски на редовната армия станаха вече недостатъчни за изпълнението на многобройните задачи, които стоят пред тях в метрополията и колонията. А какво ще бъде в случай на война или на нашествие? Многобройните укрепления, които сега се строят и които представляват мощен укрепен лагер около пристанищата, ще имат нужда от значителен брой инженерни войски — офицери и войници, като гарнизон; действащата армия, която, след като се попълни с доброволците, нарасна два-три пъти в сравнение със своята численост, също ще се нуждае от известно попълнение от инженерни войски, за да може да разгърне пълната си способност за действие против неприятеля. Ако числеността на инженерните войски на редовната армия не бъде увеличена значително, задачите на този род войска ще трябва или да се изпълняват недостатъчно добре, или пък да бъдат изпълнявани от предварително подготвени доброволци.

При това инженерните войски, които трябва да бъдат придани към една действаща армия, не трябва да имат голяма численост; три или четири роти на армейски корпус от две дивизии (16 до 24 пехотни батальони със съответно количество кавалерия и артилерия) биха били напълно достатъчни. За действаща ар-

мия от 40 000 души линейни войски, 20 000 милиция и 100 000 доброволци — всичко 160 000 души, или 200 батальона, което ще възлезе на осем до десет корпуса, ще са нужни около тридесет роти инженерни войски. Ако приемем, че десет роти инженерни войски даде редовната армия, остават двадесет роти, които ще трябва да бъдат формирани от доброволците. Приблизително същият брой доброволчески инженерни части биха били достатъчни да помагат на инженерните части от редовната армия при отбраната на укрепените пристанища; следователно при сегашната численост на доброволческата пехота и артилерия за тяхното попълване биха били достатъчни около четиридесет доброволчески инженерни роти. Ако броят на доброволците нарасне толкова бързо, че през време на война достигне повече от 100 000 души, без да се смятат гарнизоните, един допълнителен сапъор би стигнал на всеки 100 души допълнителни стрелци, което прави 200 сапъора (или три роти) на всеки армейски корпус от 20 000 души.

Следователно максималната численост на инженерните войски, които би било целесъобразно да бъдат създадени, е четиридесет роти, или около 3 000 души. Но за да станат те сапъори не само на думи, но и на практика, ще бъдат нужни много усилия. И сега например голяма част от времето на доброволците артилериисти се посвещава на ротни и батальонни строеви учения с карабини, макар че всички тези занятия служат само за парадни цели и никога няма изобщо да им бъдат от полза в действувашата армия при обслужването било на полски, било на крепостни оръдия. Ние се опасяваме, че същото ще стане и с инженерните части. Трябва преди всичко да се има предвид, че всеки час свръх ротното обучение, използван, за да се придаде на доброволците войнишка стойка, да им се създаде навик да изпълняват незабавно заповедите и способност да маршируват в пълен ред, е за тях загубено време; че те трябва да учат съвсем други неща и че от тези неща, а не от непрекъснатите парадни маршове зависи тяхната боеспособност. Те ще трябва да се запознаят — както войниците, така и офицерите — с основите на полската и дълговременната фортификация; ще трябва да се запознаят с копаенето на траншеи, с построяването на батареи и със строежа и поправката на пътища. Ако могат да се намерят средства, те ще трябва да строят военни мостове и дори да поставят мини. Ние се опасяваме, че някои от тези отрасли на инженерното дело могат да бъдат изучавани само теоретически, тъй като в Англия има малко крепости и понтони, а не може да се очаква от всеки доброволец, че ще отиде в Портсмут или Чатъм, за да изучава фортификационно дело или да помага при построяването на понтонен

мост. Но има други отрасли на инженерното дело, чието овладяване е по силите на всяка рота. Ако тук, в Манчестер, бъде формирана сапърска рота, ние бихме могли да ѝ покажем много междуселски пътища в такова плачевно състояние, в каквото ще се намират и ония, по които една колона ще трябва да се движи през време на война; при това хората, които се занимават с тях, вероятно с голямо удоволствие ще позволят на сапърите да се упражняват колкото си искат в строеж на пътища. За тях не би било много трудно да намерят участък земя, на който да строят полски укрепления, да копаят траншеи и да строят батареи, още повече че такъв участък земя би дал възможност както на доброволците-артилеристи, така и на пехотинците да се упражняват в такива области на военната служба, които иначе те не биха могли да изучат. Те биха могли дори да намерят места, които да им позволят при случай да построят малък мост върху опори над една от ония реки с високи брегове в нашата област, които създават благоприятни условия за строежа на подобни мостове навсякъде, където дъното им има твърда основа. Тези и много други подобни занимания трябва да съставляват главното съдържание на практическата подготовка на сапърите. Ротното строево учение трябва да се мине бързо в самото начало и да се подхване отново едва когато частите са напреднали доста в своето същинско поле на дейност; при това положение през втората зима за строево обучение успешно биха могли да бъдат използвани вечерите. Но ако инженерните части сметнат за необходимо от начало да се мерят с пехотинците по маршировка на параден марш и по батальонно построяване в ущърб на специалното си обучение, ако вниманието на техните офицери бъде насочено повече към задълженията на пехотинския офицер, отколкото към обучение по специалността — тогава доброволците сапъри могат да бъдат сигурни, че през време на война те много по-често ще бъдат използвани като пехотински, отколкото като инженерни части.

Да се намерят добре подготвени офицери няма да бъде трудно, ако те се подберат сред единствената категория хора, подходящи за целта — измежду гражданските инженери. Няколко месеца теоретически занятия и пътувания при случай до Чатъм, Портсмут или Олдършот много бързо ще ги запознаят с повечето отрасли на военно-инженерното дело; в това отношение ще им помогне и военното обучение на техните роты. Те ще се учат, учейки другите. Собствената им професия ги задължава да познават всички принципи на военно-инженерното дело и тъй като те *трябва* да бъдат много интелигентни и компетентни хора, прилагането

на тези принципи към военните въпроси няма да им създава големи трудности.

Ние прочетохме в „Army and Navy Gazette“ статия за една мощна военно-инженерна организация, която щяла да обхване всички железопътни линии в страната и в случай на неприятелско нашествие да даде големи резултати. Този план се поднася на обществеността в извънредно смътна форма; засега ние не виждаме големите предимства, които му се приписват, и по-скоро сме склонни да мислим, че тук се смесват две съвсем различни неща. Без съмнение извънредно важно е да се проучи както стратегическото значение на всяка отделна железопътна линия в кралството, така и цялата железопътна мрежа. Това е толкова важно, че според нас би било голям пропуск, ако това не беше направено още отдавна и ако в архивите на главния щаб и на командващите различните окръзи не се намираха твърде обширните документи, съдържащи резултатите от това проучване. Но това е задължение на щаба, а не на инженерните части. Що се отнася до формирането на корпус инженерни войски от машинистите, огнярите, железничарите и работниците по трасето на всяка железопътна линия, ние не виждаме голяма изгода в това. Тези хора вече имат, така да се каже, военна организация и са подчинени на по-строга дисциплина, отколкото която и да било доброволческа част в страната. Това, което се очаква от тях като доброволчески инженерни войски, те са напълно способни да извършат и при сегашната си работа. А тъй като през време на война ще бъде много по-необходимо, отколкото сега, те да бъдат на сегашните си постове, няма никакъв смисъл те да бъдат обучавани на специалните отрасли на военноинженерното дело.

Тези бележки се отнасят до плана в оня му вид, в който той бе публикуван; ако в бъдеще се окаже, че той съдържа други съществени пунктове, ние, разбира се, си запазваме правото да изкажем своето мнение. При все това ще си позволим да посочим още една възможност за практическото използване на големия брой инженери в страната. Освен офицерите, на които са подчинени сапъорите и миньорите, повечето армии имат известен брой офицери—инженери, които не влизат в състава на никоя рота и са натоварени със специални задачи. Защо да не се даде на цивилните инженери в Англия възможност да се подготвят за тази служба? Университетът за цивилни инженери би могъл да се използва успешно за тази цел. Няколко курса лекции по военноинженерно дело и кратък практически курс в някоя рота инженерни войски биха били напълно достатъчни; един в случая абсолютна необходим изпит, ограничен върху чисто военни предмети, би могъл

да стане критерият за приемането в корпуса на доброволчески инженерни офицери, които не влизат в състава на никоя рота; естествено правителството трябва да има правото да отхвърля неподходящите кандидати. Такива офицери биха били от голяма полза, защото в случая всичко зависи именно от познанията на офицера; и в случай на необходимост неколцина пехотинци или артилеристидоброволци биха могли под командването на тези офицери да изпълнят някоя задача за инженерни части по-успешно, отколкото инженерни офицери от редовните войски с едно или две отделения линейна пехота, придадени им за изпълнението на тази задача.

*Написано от Ф. Енгелс в края на ноември
1860 г.*

*Напечатано в „The Volunteer Journal, for
Lancashire and Cheshire“, кн. 12 и 13
от 24 ноември и 1 декември 1860 г.
и в сборника „Essays Addressed to
Volunteers“, Лондон, 1861 г.*

*Печата се по текста на сборника,
сверен с текста на списанието*

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

АВСТРИЯ. — РАЗВОЯТ НА РЕВОЛЮЦИЈАТА

Лондон, 24 декември 1860 г.

Революцията в Австрия се развива стремително. Само преди два месеца Франц Йосиф призна в своя *диплом* от 20 октомври¹²⁹, че империята му се намира в състояние на революция, и за да намери изход от положението, се опита да подкупи Унгария с обещанието, че ще възстанови нейната стара конституция в повече или по-малко окастрена форма. Макар дипломът да бе отстъпка на революционното движение, по своя замисъл той бе една от ония ловки маневри на предателска политика, които са така характерни за австрийската дипломация. Целта беше Унгария да бъде купена с привидно много големи отстъпки, които се представяха за още по-големи, като се сравняваха с мизерните подаяния, направени на германските и славянските провинции, и с пародията на имперски парламент, създаването на който се обещавахе в диплома. Но ако се запознаем по-отблизо с този документ, неговият предателски характер изпъква достатъчно ясно и хитро замислената маневра се превръща в явна нелепост и в доказателство за безпомощността и слабостта на правителството пред революционното движение. Не само фактът, че гласуването на кредитите и на военните набори трябваше да бъде иззето от унгарския ландтаг и предоставено на централния парламент и отчасти дори лично на императора — като че ли едно правителство, принудено през последните десет години да търпи една политическа обида след друга, е все още достатъчно силно, за да откаже тези права тъкмо на ония, които са ги завоювали, — не само този факт, но и нищожността и неопределеността на правата, предоставени на другите части на империята и на централното представително уч-

реждане, веднага разкриват при съпоставяне неискреността на целия план. А когато бяха публикувани конституциите за провинциите Щирия, Каринтия, Залцбург и Тирол — конституции, които даваха лъвския пай от места в представителните учреждения на аристокрацията и духовенството и запазваха старите съсловни различия, когато старото правителство остана на власт, — не можеше да има каквото и да било съмнение относно целта, която е била преследвана с всичко това. Целеше се Унгария да бъде усмирена и след това превърната в оръдие, което да помогне на абсолютистка Австрия да се измъкне от трудното положение; обаче Унгария много добре знае от личен опит каква ще бъде нейната съдба, ако абсолютистка Австрия отново се засили. Дори неограниченото и безусловно признаване на унгарския език за единствения официален език в Унгария преследваше единствената цел да настрои славяните, румънците и германците в Унгария против маджарската националност. Унгарските староконсерватори (*vulgo** аристократи), които сключиха тази сделка с императора, загубиха по този начин всякакъв престиж в своята страна; те се бяха опитали да разменят срещу него двете най-важни права на ландтага. В действителност императорският диплом не можеше да измами никого. Докато в германските провинции общественото мнение веднага принуди старите муниципални съвети (назначени от императора след революцията) да отворят вратите си за новите хора, които сега се избират от народа, унгарците започнаха да възстановяват своите стари комитатски чиновници и комитатски събрания¹³⁰, които до 1849 г. образуваха всички местни власти в страната. Така или иначе добро предзнаменование е, че опозиционната партия веднага овладя местните и общинските органи на властта, вместо да крещи за мимолетна смяна на правителството и да занемари осигуряването на най-важните позиции, останали открити за нея в по-скромни сфери на дейност. В Унгария системата на старите местни власти, реорганизирана в 1848 г., веднага предаде цялата гражданска власт в ръцете на народа и постави виенското правителство пред алтернативата: да отстъпи или незабавно да прибегне до военна сила. Затова тук движението естествено напредваше особено бързо. Из цялата страна бе издигнато искането за пълно възстановяване на конституцията с измененията от 1848 г. и на всички закони, за които тогава беше постигнато споразумение между ландтага и краля. Освен това се искаше незабавното отменяване на тютюневия монопол (въведен незаконно след 1848 г.) и на всички други закони, издадени без съгласието

* — с други думи. *Ред.*

на ландтага. Събирането на данъци открито бе обявено за незаконно, докато не бъдат гласувани от ландтага; не бе внесена дори и една трета от дължимите данъци; повиканите на служба в армията младежи бяха призовани да се противопоставят на влизането си в казармата или да се крият; императорският орел бе смъкнат и — което бе най-лошото — в този преходен период правителството бе безсилно да се бори със започналите вълнения. Навсякъде, където бяха свикани комитатски събрания, те единодушно се изказаха в същия дух, а конгресът на унгарските нотабили, свикан в Гран под председателството на примаса на Унгария, за да предложи на правителството основа за избирането на ландтаг, почти без обсъждане единодушно заяви, че демократичният избирателен закон от 1848 г. е още в сила.

Това беше много повече от онова, което староконсерваторите бяха очаквали, когато сключваха компромиса с императора. Те бяха напълно débordés*. Революционните вълни застрашаваха да ги погълнат. Самото правителство разбираше, че трябва да предприеме нещо. Но какво можеше да предприеме виенският кабинет?

Опитът да бъде подкупена Унгария се провали напълно. Но какво би станало, ако кабинетът се опита сега да подкупи германците? Те никога не бяха имали такива права като унгарците и може би биха се задоволили с по-малко. За да съществува, австрийската монархия трябва последователно да насъсква една против друга различните подвластни и националности. Славяните могат да бъдат използвани само в краен случай: те са прекалено много свързани с Русия чрез панславистките стремежи; следователно трябва да бъдат използвани германците. Граф Голуховски, омарният полски аристократ (ренегат, предал делото на Полша и преминал на австрийска служба), бе принесен в жертва и кавалерът фон Шмерлинг бе назначен за министър на вътрешните работи. В 1848 г. той беше министър на краткотрайната Германска империя, а по-късно на Австрия; той напусна този пост, когато бе окончателно отменена конституцията от 1849 г. Той минаваше за конституционалист. Но бяха проявени толкова колебания и нерешителност, преди той да бъде окончателно поканен да заеме този пост, че пак не се получи никакъв ефект. Хората се питаха какво може да направи Шмерлинг, щом всички други министри са останали на местата си. Преди още той да бе окончателно назначен, всички надежди се изпариха и вместо искрена отстъпка неговото назначение бе прието като ново доказателство за слабост. Но докато опозицията в германските провинции се ограничаваше с това,

* — списани. Ред.

да си осигури местната власт и да посреща всяка крачка на правителството с нескрито недоверие и недоволство, движението в Унгария продължаваше да се развива. Още преди назначаването на Шмерлинг повиканите на власт унгарски староконсерватори начело със Сечени и Вай признаха невъзможността да запазят постовете си; императорското правителство бе принудено да се унижи дотам, да покани двама унгарски министри от 1848 г., които до есента на същата година бяха колеги на разстреляния Батиани, както и на Кошут и Семере, именно господата Деак и Етвеш, да влязат в правителството, възглавявано от човека, който бе смазал Унгария с помощта на Русия. Те още не са назначени; политиката на нерешителност и колебания, на пазарлъци за дреболии все още е в пълен ход, но ако приемат поканата, в края на краищата те сигурно ще бъдат назначени.

По този начин Франц Йосиф бива принуден да прави една отстъпка след друга и ако се стигне дотам, през януари да бъдат свикани ландтагът в Пеща за Унгария и нейните провинции и райхсратът във Виена за останалите провинции на империята, от императора ще бъдат изтръгнати нови отстъпки. Но вместо да успокои неговите поданици, всяка нова отстъпка все повече ще ги възмущава поради неприкрития фалш, с който тя се прави. Ако се прибавят към това и спомените от миналото — маневрите на унгарската емиграция, която е на заплата при Луи Наполеон, както и обстоятелството, че не може да съществува либерална Австрия, защото външната политика на Австрия винаги ще бъде реакционна и поради това автоматически ще създава конфликти между короната и парламента, и като се има предвид, че Луи Наполеон разчита на това обстоятелство, — твърде вероятно е 1861 година да бъде свидетел на разпадането на Австрийската империя на съставните ѝ части.

Написано от Ф. Енгелс на 24 декември 1860 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6152 от 12 януари 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ДВИЖЕНИЕТО В ГЕРМАНИЯ

Изглежда, че 1861 година още не е донесла достатъчно сътресения. Имаме най-напред сецесионисткия метеж в Америка; след това въстанието в Китай¹³¹; напредването на Русия в Източна и Средна Азия; източния въпрос с неговите логични последици — френската окупация на Сирия и на Суецкия канал; разпадането на Австрия; Унгария, намираща се на прага на открито въстание; обсадата на Гаета и обещанието на Гарибалди да освободи Венеция на 1 март; и на последно място, но не по-малко важно — опита да бъде качен маршал Мак-Махон на престола на неговите прадеди в Ирландия¹³². Но и това не е достатъчно. Сега има основания да се очаква освен това четвърта шлезвиг-холщайнска кампания.

В 1851 г. датският крал* доброволно пое известни задължения пред Прусия и Австрия относно Шлезвиг¹³³. Той обеща, че херцогството няма да бъде присъединено към Дания, че неговото представително събрание ще съществува отделно от датското и че двете националности, германската и датската, ще се ползват в Шлезвиг с еднакви права. Освен това бяха изрично гарантирани правата на представителното събрание на Холщайн. При тези условия съюзническите войски, които бяха окупирали Холщайн, бяха изтеглени.

Датското правителство по всякакъв начин гледаше да се изплъзне от своите обещания. Южната половина на Шлезвиг е изключително германска; в северната половина всички градове са

* Фредерик VII. *Ред.*

германски, докато селското население говори на развален датски диалект; литературният език от незапомнени времена почти навсякъде с немският език. Със съгласие на населението векове наред се е извършвал толкова мощен процес на германизиране, че с изключение на жителите на най-северните погранични окръзи дори частта от селяните, които говорят на датски диалект (който обаче много се отличава от литературния датски език и е лесно разбираем за германските жители на южната половина), разбира литературния горнонемски език по-добре от литературния датски език. След 1851 г. правителството раздели страната на датски, германски и смесен окръг. В германския окръг за единствен официален език на правителствените учреждения, съдилищата, църквата и училището бе обявен германският език, в датския окръг — датският език. В смесения окръг двата езика се ползват с еднакви права. На пръв поглед това изглежда твърде справедливо, но в действителност при учредяването на датския окръг датският литературен език бе насилва натрапен на едно население, голямото мнозинство на което дори не го разбираше и желаше да бъде управлявано, съдено, възпитавано, кръщавано и венчавано на немски език. Но правителството предприе истински кръстоносен поход за изкореняване на всички следи на германизма в окръга, забрани дори частното обучение в семействата на какъвто и да било друг език освен датски и същевременно се опита с не съвсем реални методи да осигури надмощието на датския език в смесения окръг. Предизвиканата от тези мерки съпротива бе много силна и бе направен опит тя да бъде задушена с редица актове на дребнава тирания. Например на малкото градче Екернфьорде бяха наложени веднъж глоби, възлизащи на 4 000 долара, за непозволено подаване на петиции до представителното събрание; на всички лица, на които бяха наложени глоби, подобно на *престъпници*, бе заявено, че се лишават от избирателни права. При все това населението и представителното събрание оказваха и продължават да оказват съпротива.

В Холщайн датското правителство се оказа неспособно да накара представителното събрание да гласува каквито и да било данъци, без то самото да направи отстъпки от политически и национален характер. То нито искаше да направи отстъпки, нито да се откаже от доходите от херцогството. Затова, за да изфабрикува някакво законно основание за събиране на данъци от населението на херцогството, правителството свика съвет на кралството — събрание без какъвто и да било представителен характер, но претендиращо, че представлява същинска Дания, Шлезвиг-Холщайн и Лауенбург. Въпреки че холщайнци отказаха да участват

в него, това събрание гласува данъци за цялата монархия и въз основа на това решение правителството установи данъците за Холщайн. По този начин Холщайн, който трябваше да бъде независимо и обособено херцогство, бе лишен от всякаква политическа независимост и бе подчинен на едно предимно датско събрание.

Това са причините, поради които германският печат през последните пет-шест години призовава германските правителства да вземат принудителни мерки срещу Дания. Тези причини сами по себе си, разбира се, са основателни. Но германският печат — именно печатът, на който бе разрешено да съществува през реакционния период след 1849 г. — използва шлезвигхолщайнския въпрос само като средство да си спечели популярност. Разбира се, на него не му струваше нищо да изпада в благородно негодувание против датчаните, щом германските правителства разрешаваха това — макар че тези правителства в собствената си страна се опитваха да се състезават с Дания в дребнава тирания. Война против Дания беше лозунгът, когато избухна Кримската война, война против Дания бе отново лозунгът, когато Луи Наполеон навлезе в австрийските владения на Италия. Сега най-после е дошъл моментът той да постигне своето. Стълбовете на „новата ера“ в Прусия¹³⁴, които досега се отнасяха толкова сдържано към призивите на либералния печат, в случая действуват в пълно съгласие с последния. Новият пруски крал оповестява на целия свят, че трябва да се поправи това отдавна съществуващо положение; немощният бундестаг във Франкфурт пуца в ход цялата си тровава машина в името на спасението на германската националност, а либералният печат... тържествува? Ни най-малко! Либералният печат, поставен сега внезапно на изпитание, се отрича от думите си и крещи: внимателно! Той изведнъж открива, че Германия няма флота, за която да може да се бори против корабите на една морска сила, и — особено в Прусия — проявява всички признаци на страхливост. Това, което преди няколко месеца се представяше като неотложен патриотичен дълг, изведнъж се представя сега за австрийска интрига, на която Прусия се предубрежда да не се поддава.

Че внезапният ентузиазъм на германските правителства по отношение на шлезвигхолщайнския въпрос е съвсем неискрен, естествено не подлежи на съмнение. Както пише датският вестник „Dagbladet“¹³⁵:

„Ние всички знаем, че стар трик на германските правителства е да измъкват шлезвигхолщайнския въпрос всеки път, когато чувствуват нужда от известна популярност и искат да прикрият собствените си многобройни грехове, като възбуждат фанатизма против Дания.“

Така безспорно беше в Саксония и до известна степен същото става сега в Прусия. Но в Прусия внезапното повдигане на този въпрос очевидно означава и съюз с Австрия. Пруското правителство вижда, че Австрия се разпада отвътре, докато отвън е застрашена от война с Италия. Разбира се, не е в интерес на пруското правителство Австрия да бъде унищожена. Същевременно една война с Италия, по отношение на която Луи Наполеон няма да остане дълго безучастен зрител, този път едва ли ще остави незасегната територията на Германския съюз, а в такъв случай Прусия ще бъде длъжна да се намеси. Освен това една война с Франция на Рейн сигурно ще се придружава от война с Дания на Айдер; и ако пруското правителство не може да си позволи Австрия да рухне, защо да чака, докато Австрия бъде отново бита? Защо да не се намеси в шлезвигхолщайнския конфликт и не заинтересува по този начин от войната цяла Северна Германия, която не би се сражавала в защита на Венеция? Ако са такива разсъжденията на пруското правителство, те са съвсем логични, но те бяха не по-малко логични и в 1859 г., преди още Австрия да бе отслабена от пораженията при Маджента и Солферино и от вътрешни сътресения. Защо Прусия не постъпи тогава съответно?

Не може със сигурност да се каже, че тази голяма война ще избухне тази пролет. Но ако избухне, тя — макар нито една от страните да не заслужава симпатии — неизбежно ще има за резултат революция, независимо от това, коя от тях ще претърпи поражение. Ако бъде победен Луи Наполеон, неговият престол несъмнено ще се сгромоляса; ако пък претърпят поражение пруският крал и австрийският император, те ще трябва да отстъпят пред една германска революция.

Написано от Ф. Енгелс в края на януари
1861 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 6178 от 12 февруари 1861 г.
като уводна статия

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ФРЕНСКИТЕ ВЪОРЪЖЕНИ СИЛИ¹³⁶

По данни на „Almanach de Gotha“¹³⁷, който минава за най-авторитетния от всички източници в тази област, военновременният щат на френската армия за 1860—1861 г. е установен, както следва:

1. *Пехота: гвардия* — дванадесет гренадирски батальона, шестнадесет батальона лека пехота, два батальона зуави, един батальон стрелци — всичко тридесет и един батальона. *Линейни войски* — сто и три полка, по четири батальона всеки — всичко четиристотин и дванадесет батальона; три полка *зуави*, два полка от *чуждестранния легион*, три полка *тюркоси* (туземни алжирски стрелци), по три батальона всеки, всичко двадесет и четири батальона; *стрелци* — двадесет батальона; *зефири* или леки африкански (дисциплинарни) батальони — три; *pompiers* (пожарникари) в Париж — един батальон.

Всичко четиристотин деветдесет и един батальона, или във
военно време 515 037 души

2. *Кавалерия: гвардия* — шест полка или тридесет и седем ескадрона; *линейни войски* — петдесет и осем полка, или триста петдесет и осем ескадрона — всичко триста деветдесет и пет ескадрона..... 100 221

3. *Артилерия: двадесет и два полка* — двеста двадесет и седем батареи (от които сто четиридесет и шест са с по 6 оръдия — 876 оръдия образуват полската артилерия)..... 66 007 „

4. *Инженерни войски* 15 443 „

5. *Тилова служба: санитарни войски, интендантство*..... 24 561 „

6. *Жандармерия* 24 172 „

7. *Щабове, негодни за строева служба, военни школи и пр.* 17 324 „

Всичко..... 762 765 души

Това е военновременният щат. Мирновременният щат е следният:

Пехота	255 248 души
Кавалерия	61 023 .
Артилерия.....	39 023 .
Инженерни войски	7 467 .
Тилова служба и т. н.....	11 489 .
Жандарми, негодни за строева служба и т. н.	41 496 .
<hr/>	
Всичко.....	415 746 души

През януари 1859 г., малко преди избухването на Италианската война, в „Constitutionnel“ бе публикувана официална *наредба* за френската армия, съгласно която военновременният щат възлизаше на 568 000 души, а мирновременният — на 433 000 души. Как следователно е било възможно за две години военновременният щат да се увеличи с 200 000 души, докато мирновременният щат фактически е намалял?

Годишният контингент на годните за военна служба младежи, с който може да разполага армията, възлиза, както и преди, на около 160 000 души. От тях при Луи Филип фактически бяха призовавани от 40 000 до 60 000 души, което се смяташе за достатъчно да се поддържа числеността на армията на необходимото равнище въпреки загубите в Алжир. По-късно се призоваваха 80 000 и дори 100 000 души и повече. Империята, която беше синоним на мира¹³⁸, имаше нужда от двойно повече пушечно месо, отколкото конституционната монархия или републиката. Срокът на службата е седем години, но дори да приемем, че напоследък са били свиквани по 100 000 души годишно (което надвишава средната цифра), за седем години това би дало само 700 000 души, а ако приспадне от тази цифра загубите, понесени в походи и по други причини, едва ли ще останат и 600 000 души. Откъде са били намерени останалите 163 000 души?

Отговорът на тези два въпроса се съдържа в последните декрети на френския император. В навечерието на Италианската война полковете, съставени дотогава от по три батальона с по осем роти всеки, бяха формирани от по четири батальона с по шест роти всеки. По този начин чрез простото прегрупиране на двадесет и четирите роти на всеки полк възникнаха четири вместо три батальона. Числеността на един батальон има максимален предел; ако има над 1 000 души, батальонът става прекалено многоброен, за да може да бъде командван от гласа на един човек, и прекалено тромав за бързо маневриране. Числеността на една рота, напротив, може да варира в далеч по-широки рамки; дали ще има 100 или 250 души — това е въпрос на преценка, а не на необходимост. Чрез създаването на посочения по-горе начин на

четвърти батальони със същия брой офицери и сержанти стана възможно полкът да набере 4 000 вместо 3 000 души, веднага щом бъдат намерени. През време на войната полковете тръгнаха на поход в състав от по три бойни батальона, а четвъртият образуваше резервния батальон. По този начин чрез четвъртите батальони на стоте линейни полка бе намерен начин да бъдат взети на служба 100 000 души повече, отколкото бе възможно при стария състав. След войната четвъртите батальони бяха разформирвани, но неотдавна те бяха отново възстановени. Формирани бяха три нови пехотни полка (101-и, 102-и и 103-и), което даде възможност в армията да бъдат включени нови 17 000 души. Тези нови формации обясняват увеличението от 112 000 души, а ония 51 хиляди души, които не достигат при сметката, са може би цифрата, която липсваше на армията през януари 1859 г. в резултат на предишни загуби от пълния ѝ военновременен щат. Това показва, че сега във френската пехота има корпуси напълно достатъчни за организиране на горепоменатия огромен брой войници, без да се прибегва до нови формации. Но къде да се намерят войници за попълване на тези нови корпуси?

През последните седем години след редовните набори в армията са останали непризовани 550 000 до 600 000 души. Годишният контингент, на който може да се разчита, възлиза на около 160 000 души. От годишния набор в най-лошия случай липсват 50 000 души; в случай на нужда има младежи, които през последните шест години са били напълно освободени от служба, защото са изтеглили щастливи номера при набора. От тях биха могли да бъдат призовани в армията поне около 300 000 души, но тъй като тези хора по начало смятат, че са завинаги освободени от военна служба, защото една част от тях са се оженили, а друга част са се пръснали из страната и трудно могат да бъдат издирени, подобна мярка би била непопулярна и трудно осъществима.

Как тогава Луи Наполеон попълва липсата? Като въвежда едно видоизменение на пруската система на запаса. От 160-те хиляди души, които могат да бъдат призовани всяка година, една част — да речем половината — се използва за попълване на освободените места в постоянната армия. Останалите се зачисляват в списъците на запаса. Първата година те се призовават и обучават два месеца, а втората и третата — по един месец. Те могат да бъдат призовавани всичко на всичко седем години, подобно на редовната армия. Имаме известни основания да смятаме, че ако военните лекари не са прекалено строги при медицинския преглед на войниците — през време на война, напротив, те често си за-

тварят очите, — годишният контингент от 160 000 души, годни за военна служба, би могъл от един път да бъде повишен на 200 000 души; но сега ще оставим този въпрос настрана. При годишен контингент от 160 000 души за седем години би се образувала армия от 1 112 000 души и дори да приспадне една кръгла цифра за загуби, пак ще останат *един милион войници*. И така, виждаме, че благодарение на новата, неотдавна въведена система на запаса войските на Луи Наполеон след няколко години ще надраснат досегашните организационни форми. Но тази възможност също е взета предвид. В бъдеще *всички* четири батальона на един полк ще бъдат бойни батальони. Под името учебен батальон се формира сега пети батальон и под предлог да бъдат обучени войниците се зачисляват в запаса. Тази нова организация отваря място за още 103 000 души и увеличава броя на войниците, които могат да бъдат включени в съществуващите корпуси или формации, на 863 000 бойци.

Но френското правителство не се задоволява с това и възнамерява да сформира още един гвардейски полк и седемнадесет полка линейна пехота. Тези осемнадесет полка ще представляват нови деветдесет батальона, или 90 000 души.

Съдейки по това, което сега е известно, ние сме сигурни, че до края на тази година френската армия ще бъде организирана така, че да може свободно да поеме в своите батальони, ескадрони и батареи най-малко 953 души. А що се отнася до хората, които трябва да попълнят тези формации, видяхме, че около 700 000 души могат да бъдат призовани дори тази година, без да се прибегва до освободените от служба през последните години. Но щом бъде въведена веднъж всеобщата и задължителна военна служба в редовната армия или в запаса, ще бъде доста лесно същият принцип да бъде приложен по отношение на освободените от служба през последните шест години (на времето Наполеон е правел същото неведнъж) и тогава несъмнено всички 953 000 души ще бъдат скоро набрани.

Това е следователно човекът, който, без да иска, стана причина за доброволческото движение, на което той отговаря със спокойно и безшумно организиране на армия от един милион души и в същото време строи двадесет бронирани фрегати да ескортират може би част от тази армия през Ламанша.

Написано от Ф. Енгелс в края на януари
1861 г.

Напечатано в „The Volunteer Journal,
for Lancashire and Cheshire“, кн. 22 от
2 февруари 1861 г.

Печата се по текста на списанието
Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

МАРШАЛ БЮЖО ЗА МОРАЛНИЯ ФАКТОР В БОЯ

Следващите по-долу редове представляват превод на инструкцията, която Бюжо е написал за своите офицери по времето, когато е бил командир на 56-и френски полк¹³⁹. Това несъмнено е най-доброто, което маршал Бюжо е писал някога. В тази инструкция с ненадмината във военната литература на която и да било страна сила и категоричност и с яснота, която може да даде само дълъг военен опит, са формулирани ония принципи на пехотната тактика, които французите и до днес следват неизменно и които досега са им носили победа над армии, разчитащи — поради навиците на дълъг мир, — както изглежда, повече на научната тактика, отколкото на повишаването на духа на войниците. Тези принципи не са нови, нито са изключително френски; но в тази инструкция те са систематизирани добре и са изложени на хубав, ярък език. Те съвсем не заменят тактическото изкуство, но са твърде необходимо допълнение към него; при това повечето от тях са толкова очевидни и за тяхното разбиране са нужни толкова малко военни знания, че те ще бъдат напълно понятни за повечето доброволци.

Господа! Изкуството да се хвърли една войскава част в боя има голямо влияние върху неговия изход; то увенчава правилното разположение на войските с успех, а при погрешно разположение предотвратява най-лошите му последици. Между войски, които имат висок дух, които се командуват енергично и са възпитани в правилни принципи за водене на боя, и войски, организирани и обучени като повечето европейски войски, съществува същата разлика, както

и между възрастни и деца. Това е истина, в която съм убеден от опита на двадесет сражения. Надявам се, че и вие ще я разберете и с всичките си сили ще ми помогнете да повишим духа и бойната подготовка на 56-и полк до таква високо равнище, че нито една императорска или кралска гвардия в света да не може да ни противостои и пет минути при еднакво благоприятни условия за двете страни.

Повечето от вас, господа, са виждали пехотни боеве, които са се свеждали само до плаха престрелка от много голямо разстояние между разположените паралелно една на друга войски.

Всяка от двете страни като че ли е очаквала победата от щастлива случайност или е разчитала на страха, който нейните куршуми биха могли да вдъхнат на противника. Изстрелвани са били милиони патрони без какъвто и да било друг резултат освен убити и ранени от двете страни, докато едно или друго обстоятелство, в повечето случаи независимо от сражавашите се войски, е заставяло едната да отстъпи. Войски, които изчерпват по такъв начин своите бойни припаси и чиито редици оредяват, не са много способни за нови усилия и лесно биват обръщани в бягство от свежи сили, действащи съгласно поправилни принципи.

Това не е начинът, по който би трябвало да се сражава една добре обучена пехота. Сега вие ще се опитаме да изложим ония принципи, които трябва да ни дадат огромно превъзходство над пехотата на която и да било европейска страна.

Тези принципи, господа, не са плод на кабинетни размисления; те са резултат от моя опит от началото на испанската война в 1808 г. срещу Англия и те винаги са ми носили успех срещу испанците, англичаните* и австрийците. Надявам се, че вие ще възприемете тези принципи, защото те съответствуват на онова, което вие навярно сами сте наблюдавали в сраженията, в които сте участвували; вие трябва да направите всичко възможно, за да ги вътълпите на вашите подчинени; а когато тези принципи проникнат в съзнанието на целия полк, от барабанчиците до полковия командир, 56-и полк може да се счита за непобедим; той може да бъде победен с обединените усилия на различни родове войски, действащи едновременно против него, но в никой случай само от пехота, дори тя да го превъзхожда значително по численост.

Боят има морална и физическа страна. Първата ми се струва най-важната; но нека разгледаме най-напред втората.

Воденето на огън от голямо разстояние е характерно за лошата пехота; добрата пехота назива боеприпасите си. Именно защото огънят е главната сила на пехотата, тя не трябва да изразходва напрасно боеприпасите си, а напротив — да бъде обучавана да се цели с максимална точност. Ако моментът за откриване на огън още не е настъпил, дръжте своите войски извън обсега на оръжието на противника или в прикритие. Когато този момент настъпи, устремете се срещу противника с енергия и хладнокървие, които ще ви дадат възможност да изпълните всякаква задача. Ако противно на всички очаквания неприятелят държи своите позиции и ви позволи да се приближите много, без да открива огън, вие трябва да дадете първия залп и да се погрижите вашите войници винаги да зареждат оръжието си с два куршума за всеки изстрел. Аз съм дължал своя успех много пъти на използването на тези два куршума. В разгара на боя може да забравя да дам съответната заповед, но вие трябва да

* Маршал Бюжо командуваше като майор, респективно подполковник, батальон в армията на маршал Сюше в Каталония. Добре известно е, че тази част от френските войски в Испания има най-голям успех и държа своите позиции по-дълго от всички други.

помните това; аз му придавам голямо значение. Благодарение на хладнокръвнието и решителността, както и на стрелбата с два куршума, рядко ще ви се наложи да давате втори залп, независимо от това, дали атакувате позиция на противника или отблъсквате негова атака.

Онзи, който разбира поне малко от воденето на война, ще се съгласи, че другояче не може и да бъде. Ако сте се приближили много до противника със заредено оръжие, когато той вече е изразходвал своите боеприпаси, как би могъл той да ви противостои? Неговият дух е нисък, защото той се страхува от залп от близко разстояние, който не може да не бъде унищожителен, и той ще отстъпи. Тогава именно дайте залп, нахлуите в редовете на противника и *вземайте пленници*, което е по-добре, отколкото да убивате; *докато убивате с нож един човек, бихте могли да плените шест души*. Такъв бой не струва много на победителя; вне губите няколко души при настъплението, но щом влезете в ръкопашен бой и разстронте редовете на противника, вие не търпите никакви загуби. Тазн тактика, господа, ще ви осигури победата и ако бъде усвоена от цялата армия, тя ще носи победи, колкото и лошо да е разположението на войските. Последното не е наша работа; но когато ни е посочен един пункт, върху който трябва да нанесем удар, ние трябва да го нанесем така, че да смежем всичко, което се намира пред нас. Такава беше тактиката на Дюге Труен, който дължи блестящата си репутация на този метод на водене на боя повече, отколкото на всичките си други качества. Той се приближаваше непосредствено до кораба на противника със заредени оръдия, а екипажът лежеше на палубата; щом влезеше в досег с неприятеля, хората му скачаха и откриваха извънредно силен огън срещу палубата на неприятелския кораб; след това абордажът не представлява вече трудност.

Освен горепосочените средства ние трябва да използваме и други, тъй като трябва да имаме колкото е възможно повече предимства на своя страна. Важно спомагателно средство е уметлото използване на стрелците; техните действия винаги трябва да предшествуват действията на войниците в съгъстен строй било при настъпление, било при отбрана. При настъпление стрелците ще открият такива предимства на терена, които не могат да бъдат видени от разстояние; те ще обсият редовете на противника с град от куршуми, който ще го смути и ще му попречи да се цели точно в пехотата, която настъпва, без да стреля. Стрелците трябва да бъдат насочвани по възможност срещу такива пунктове, където няма да се води решителното сражение. Но ако обстановката наложи да действат пред настъпващата линия, те трябва във последна сметка да отстъпят към фланговете, за да не пречат на нейните действия, след което да се опитат да напреднат срещу фланговете на противника, за да го деморализират и да вземат пленници, или пък да се оттеглят през интервалите между батальоните или да залегнат на земята, за да пропуснат линията на пехотата напред.

Стрелците, както и пехотниците, които се намират в разгърнат строй, не трябва да прахосват боеприпасите си. Работата не е в това, просто да се разменят куршуми: тези куршуми трябва да допринесат за победата. За тази цел непосредствено преди атаката на пехотата в разгърнат строй на стрелците трябва да се посочат позициите, които те ще трябва да заемат, преди да открият огън; щом открият огън, линията на пехотата ще мине в атака. Трябва да ви е ясно, че ако стрелците бъдат оставени известно време сами на себе си в непосредствена близост до войските на противника, те ще бъдат отблъснати и принудени да се оттеглят, без да са изпълнили своята задача; вие ще трябва да им изпратите подкрепления, за да могат да отблъснат стрелците на противника, които са ги принудили да отстъпят, а това ще бъде свързано със сериозни трудности. Затова извънредно важно е стрелците да бъдат хвърлени

в боя само à propos*, а най-подходящият момент почти винаги е моментът на атаката. Ако противникът още преди този момент почне да ни безпокои със своите стрелци, ние ще трябва да ги отблъснем с внезапни и кратки, но енергични атаки. Вие можете да бъдете сигурни, че ще ги заставите да отстъпят, ако вместо да им противопоставите паралелна линия от стрелци, както става обикновено, ги заобиколите откъм фланговете или ако пробнете неприятелската линия, която настъпва срещу вас в съгъстен строй. Това ще бъде резултат от морално въздействие, което аз се опитвам да си обясня по следния начин:

Стрелците не могат да имат онази морална сила, онова чувство за сплотеност, които дават близкият допир и единството на командването. Всеки стрелец си командва до известна степен сам и разчита само на собствените си сили. Той вижда срещу него да се движи бегом голяма група войници; той е много слаб, за да издържи, той отстъпва. Неговите съседни отдасно и отляво правят същото и увличат след себе си своите съседни, които бягат, подражавайки им несъзнателно или страхувайки се да не бъдат отрязани; те се събират далеч в тила, за да възобновят огъня.

Нашата атакуваща рота няма да отговори на този огън; тя или отново се оттегля, или търси прикритие зад някоя гънка на местността. *Няма нищо по-глупаво, по-вредно от тези постоянни сблъсквания на стрелците, които не водят до нищо; вие изразходвате вашите боеприпаси и изтощавате своите хора, без да подобрявате положението, и често в решителния момент ви липсват средствата, които сте прахосали по този начин.* Аз подчертавам това, защото прахосването на боеприпасите е най-големият недостатък на нашата пехота, както и на всяка друга пехота. Често пътят половинчасова стрелба н оше преди да е постигнат какъвто н да било успех, отвсякъде се чуват гръмки оплаквания, че патроните се свършват; за да попълнят боеприпасите си, войниците напушат бойния строй, а това често става причина за поражение. За най-голямото сражение шестдесет патрона на войник трябва да са достатъчни. В 1815 г. 14-и линейен полк, който тогава се командваше от полковник Бюжо, издържа в Алпите осем часа под неприятелския огън и запази една трета от патроните си. През тези осем часа противникът непрекъснато стреляше, но 14-и полк отговаряше само с отделни залпове, и то само когато атакуващите австрийци се намираха непосредствено пред неговата позиция. *Веднаги след залпа полкът неизменно минаваше в атака на нож* и това решаваше изхода на атаката на противника без по-нататъшна престрелка и безредна стрелба. Двете страни се връщаха на изходните си позиции, които бяха разположени много близо една до друга; австрийците продължаваха да стрелят, но 14-и полк се въздържаше да стреля до нова атака на противника.

Целта на този пример е да ви помогне да оцените правилните принципи на боя при отбраната на една позиция, а именно: винаги сами да атакувате в последния, решителния момент; но както при отбраната, така и при настъплението има още едно извънредно ефективно средство за извоюване на победата, а именно: където е възможно, да се избягва боят при паралелно разположение на войските, които до известна степен изравнява предимствата и изходът от който може да бъде разрешен в наша полза само благодарение на моралното превъзходство и на по-ефикасната стрелба с два куршума. Затова в решителния момент ние ще се опитаме да обходим фланговете на противника. Това лесно може да се осъществи при отбраната на пресечена местност. Щом противникът разгърне напълно атаката си, ние изпращаме в колона част от нашите резерви към фланговете на позицията и тези подразделения се явяват в решителния момент, напредват и се разгръщат, за да атакуват противника откъм

* — в подходящия момент. Ред.

фланга; ние изпращаме стрелци в тила му и шом всеки батальон или всяко изнесено във фланга на противника поделение се разгърне, те незабавно атакуват, за да не дадат на противника време да парира атаката. Атакуван едновременно фронтално и от фланговете, противникът неизбежно ще бъде бързо разгромен.

Същите методи могат да бъдат използвани и когато ние атакуваме. В такъв случай две малки колони напредват зад двата фланга на разгърнатата линия и след като се приближат достатъчно до противника, също се престрояват в линия, за да удължат фронта на своите войски и да образуват нещо като полукръг, който обхваща линията на войските на противника; ако нямате достатъчно войски за тази цел, фланговете батальони на настъпващата линия биха могли да се престроят през време на напредването в разчленени в дълбочина колони, да достигнат фланговете на противника, отново да образуват линия и да атакуват, като интервалите между тях се заемат от стрелците. Тази маневра ми се струва твърде подходяща за целта и лесно осъществима, ако батальонният командир умеє добре да определя разстоянията, за да не я започне нито много рано, нито много късно. Разбира се, когато мракът или пресечената местност ви позволяват да достигнете незабелязано фланговете на противника, вие трябва преди всичко да се възползвате от това.

При отстъпление боеприпасите трябва да се изразходват особено пестеливо. Когато се отбранявате със стрелба, вие влошавате своето положение, защото губите терен, без изобщо да се приближавате до своето местоназначение. Има дори случаи, когато трябва да тичате, за да излезете извън обсега на противника. Често пъти това е единственият начин да се избегне унищожение. Колко много части са били унищожени, защото са предприемали бавно, съдържащо отстъпление, което погрешно се е наричало методично! Единствено разумният метод се състои в това, с всички средства да преследвате поставената цел: при отстъпление тази цел е да излезете бързо извън обсега на противника, тъй като обстановката не ви позволява да продължите боя; но в никой случай не трябва да си поставяте за цел поради эле разбрано чувство за чест да влизате в бой, който може да бъде само фатален за вас и от който често пъти ще ви бъде невъзможно да се измъкнете. В този случай бързото отстъпление е единственото средство, което обещава успех. Пример за такова отстъпление ни дава животът на един от нашите най-големи съвременни полководци.

През време на отстъплението на маршал Масена от Португалия маршал Ней получил заповед да спре напредването на англичаните с арнергарда, за да даде време на обоза да премине през едно дефиле. Той изпълнил тази задача с присъщата му енергия, но тъй като английската армия получавала подкрепление след подкрепление, било невъзможно да задържи повече заеманата позиция. За да я напусне, той трябвало да се спусне в една тясна долина и след това да се изкачи по склона на един отсрещен хълм; през това време неговите войски шели да бъдат изложени на огъня на противника, който, разбира се, нямало да закъснее да заеме изоставената позиция. Маршалът преценил, че при бавно отстъпление би понесъл големи загуби; затова той заповядал на батальонните знаменосци, на щабните свързки и т. н. да маркират на хълма в тила на позицията нова линия, която трябвало да бъде определена от щабните офицери. Щом това било сторено, по негова заповед войниците пресекли бегом долината и заели тази линия, която по този начин възникнала като с махването на възлешна пръчка. Без тази блестяща предохраниелна мярка ние щяхме да загубим много хора и може би работата щеше да завърши с нашето разгромяване. При това е ясно, че този маньовър е неприложим, когато сте застрашени от кавалерия; в този случай трябва да отстъпвате колкото е възможно по-бързо, като през цялото време поддържате приличен ред.

Често съм слушал хора, които се представят за специалисти по тактиката, да твърдят, че отстъпването трябвало да се извършва с бавна стъпка; този принцип винаги ми се е струвал погрешен. Несъмнено има случаи, когато една част от армията трябва да спре противника, за да се осигури време за отстъпление на останалите войски; но тогава вие не трябва да се движите с бавна стъпка, а да се сражавате и много често да напредвате и атакувате, за да повдигнете отново духа на своите войски и да сломите духа на противника. Но когато тази част от армията е изпълнила своята задача, когато целта е постигната, когато все по-голямото съсредоточаване на войските на противника прави невъзможно за тази част от армията да продължи боя, тя трябва скоро да се оттегли, и то толкова бързо, колкото обстоятелствата позволяват.

Затова вие трябва да се научим да отстъпваме методично в разсипан строй и бързо да възстановяваме своите редове, да се престрояваме бегом в линия на един от фланговете на противника в превърнат или обикновен строй и винаги да се целим с максимална точност.

Духът на войниците винаги ми се е струвал по-важен от физическите сили. Вие го създавате, като водушевявате войника, като му вдъхвате любов към славата, чувство за честта на неговия полк и преди всичко като развивате у него патриотизма, който дреме в зародиш в душата на всеки войник. Ако възпитате така своите войници, вие ще можете лесно да вършите велики дела, стига само да сте съумели да спечелите тяхното доверие. За да го спечелите, вие трябва да изпълнявате всичките си задължения към тях, да се сприятелите с тях, да разговаряте често с тях за войната и начините на воюване и да им докажете, че сте в състояние да ги ръководите умело. Когато се намирате под огън, вие трябва да им давате блестящ пример за мъжество и хладнокръвие.

Вие трябва да обръщате особено внимание на всичко, което допринася за повишаване духа на вашите войници и за отслабване духа на противника. Затова именно *56-и полк никога няма да позволи да бъде атакуван; в решителния момент той винаги ще вземе инициативата в своите ръце и ще атакува противника.* При отбрана той ще се разполага зад линията, на която възнамерява да приеме боя, за да може в решителния момент да излезе на тази линия. В подобен случай вие чувствувате силното влияние на моралния фактор: на страната на войски, които са разположени на естествено изгодна и добре укрепена позиция, са всички материални предимства; и все пак разположените тук войски почти винаги ще бъдат изтласкани, ако се ограничат да водят сражение на място. Може да се каже, че както в морално, така и в материално отношение *добрата отбрана винаги трябва да се води настъпателно.* Настъпателните действия по фланговете и в тила на противника почти винаги дават резултат; дори ако бъдат проведени от малка група войници, те упражняват изключително въздействие *върху духа* на противника. Най-добрият манювър при такива действия е образуването на съгъсени колони зад фланговете на атакуваната линия; тези колони се разгръщат в линия и заобикалят противника, щом влязат в досег с него. А тъй като подобен манювър е твърде ефикасен, вие трябва да предупредите своите войници да не прибягват към него, като им обясните, че те сами могат да бъдат атакувани по същия начин, и като им покажете как да се защитават в такъв случай. Вие трябва също да им кажете, че в тила си могат да чуят тревожни викове като например: „Ние сме обкръжени!“, „Ние сме отрязани!“ и т. и.; трябва да им съобщите, че офицери и поделения от елитни войници в тила имат строга заповед да прободат с ножовете си или да застрелват всички агенти на противника или собствените лоши войници, които надават подобни викове; че ония части на противника, които се осмелят да застрелят нашите флангове и тил, ще бъдат бързо унищожени от нашите резерви и че през това време нашите войници не трябва да мислят за нищо друго освен за това, как да разгромят противника, който се намира пред тях.

За да повдигнете *духа* на своите войски, вие трябва освен това да вземете мерки вашите редици да не оредяват поради това, че отделни войници ги напускат под претекст да се грижат за ранените. След боя, ако сме още здрави и читави, вие ще положим всички грижи за ранените; но нашата главна задача, нашият пръв дълг е да извоюваме победа. Ранените на победилата армия никога не се изоставят на произвола на съдбата; а ранените на разбитата армия са принудени да търпят безброй страдания. Затова да се грижим за ранените през време на боя е фалшиво състрадание и обикновено е прикритие на страхливост. И тук офицерите трябва да дават пример за преданост към делото и ако бъдат ранени, да отказват всякаква помощ от страна на войниците, които са длъжни да водят боя.

През време на битката при Аустерлиц много наши ранени редици отпращаха в батальоните своите другари, които искаха да ги отнесат в превързочните пунктове.

Едно от най-добрите средства за поддържане духа на войника е образцовото поведение на офицера във всички фази на боя. Ако полкът бъде спрял с артилерийски огън, те трябва уверено да минават пред своите войници и да поддържат тяхното въодушевление с весел разговор и ободрителни думи. Дошли ли е моментът да се атакува противникът, те трябва да подготвят своите войници за това, да им повторят изложените по-горе принципи за водене на огъня и да ги посъветват в ръкопашния бой да се държат колкото е възможно поблизо един до друг и при първия сигнал веднага да се съберат.

Има едно добро средство да попречите на вашите войници да открият огън преждевременно; то се състои просто в това, офицерите да се движат на копе пред настъпващата линия. „Войници — може да каже командирът на полка, — вие няма да стреляте по своите офицери! Аз ще вървя пред вас, докато настъпи моментът за откриване на огън.“ Водени по този начин, войниците винаги ще бъдат храбри и рядко ще търпят поражение, защото те едва ли ще срещнат противник, който притежава такава устойчивост на духа и се ръководи от такива принципи за водене на боя.

Ако се появи кавалерия, на войниците трябва да се напомни за силата на нашето каре, което ги прави неуязвими. Що се отнася до мен, заявявам ви, че искрено бих желал в първия бой, в който ще участвуваме, да ни атакува кавалерия — толкова съм сигурен, че за 56-и полк това ще бъде случай да се покрие със слава.

Най-суровото изпитание за духа на войника е отстъплението. Често се казва, че французите не са много подходящи за този вид бой, а това е равносилно да се твърди, че французите са лоши войници. Това е абсурд. Многобройни факти през последните четиридесет години доказаха, че под ръководството на добри командири французите могат да извършват образцови отстъпления. Много често за причина на неуспехите в това отношение е бил сочен националният характер, докато вината е трябвало да бъде приписана на генералите, които са давали неправилни заповеди или са били неспособни да повдигнат духа на войниците.

Една стара поговорка гласи: „Дръж се като овца и ще почнат да те стрижат!“ При отстъпление вие трябва да се държите като лъвове; и ако нанесете на противника, който ви преследва по петите, три-четири силни удара, той ще се отнася с респект към вас. Дори с малък опит във воденето на война могат лесно да се постигнат известни успехи в арнегардий боеве, които толкова много допринасят за повдигане духа на една отстъпваща армия и за вдъхване страх на преследващите войски. При отстъпление винаги вие имате възможност да избирате мястото на боя; там вие съсредоточавате и групирате своите войски така, че да можете лесно да обходите челото на неприятелската колона, която се е удължила много през време на преследването. На всеки трябва да бъде

предварително дадена точно определена задача и атаката трябва да бъде бърза и стремителна. Не трябва да се проявява каквато и да било нерешителност или колебанне; челото на неприятелската колона трябва да бъде унищожено, след което вие бързо се оттегляте, за да избегнете боя с подкрепленията, които непрекъснато пристигат.

Господа, аз казах достатъчно, за да можете да оцените правилно значението на моралния дух. Този дух се ражда от доверието, което офицерът умее да вдъхне на своите подчинени; той се създава в резултат на тактични, разумни и смели действия. Вие трябва да се стараете в мирна обстановка да дадете на своите войници ясна представа за това, на какво ще бъдете способни през време на война. Вие ще постигнете това, ако не разчитате на инспекции, прегледи или на скучни учения; всичко това без съмнение са полезни неща, но те не оказват влияние върху *духа* на войника. Вие трябва да разглеждате със своите войници нашите минали войни, да им разказвате за подвизите на нашата храбра армия и да будите у тях желание да следват тези примери — с една дума, да правите всичко, за да им вдъхнете чувство за чест.

*Встъпителните бележки са написани от
Ф. Енгелс в началото на февруари 1861 г.*

*Напечатано в „The Volunteer Journal
for Lancashire and Cheshire“, кн. 23, 24
и 26 от 9 и 16 февруари и 2 март 1861 г.*

Печата се по текста на списанието

Превод от английски

ПРЕДГОВОР КЪМ ОТДЕЛНОТО ИЗДАНИЕ
НА „СТАТИИ ЗА ДОБРОВОЛЦИТЕ“¹⁴⁰

Поместените по-долу статии бяха написани първоначално за „Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire“ и сега се преиздават в този им вид по желание на собствениците на това списание, които изглежда смятат, че те заслужават по-широко разпространение сред доброволците, отколкото може да им даде един периодичен орган с повече или по-малко местен характер. Дали това мнение е правилно, ще трябва да реши читателят.

Едва ли е нужно да правим уговорката, че фактите, изложени в тези статии, като например статията за винтовката, за френската лека пехота и т. н., не са нови, нито оригинални; напротив, тези статии неизбежно представляват до голяма степен компилации от други източници, които обаче не е нужно да бъдат изброявани. Единствената част от тези статии, която може да се смята за оригинална, са изводите на автора и изказаните от него оценки.

Ф. Е.

Манчестер, 9 март 1861 г.

Напечатано в сборника „Essays Addressed to Volunteers“. Лондон, 1861 г.

*Печата се по текста на сборника
Превод от английски*

ESSAYS

ADDRESSED TO VOLUNTEERS

[REPRINTED FROM THE "VOLUNTEER JOURNAL FOR LANCASHIRE AND
CHESHIRE."]

LONDON:

W. H. SMITH AND SON, 186, STRAND.

MANCHESTER: W. H. SMITH AND SON, 12, BROWN STREET.

1861.

*Заглавната страница на сборника
„Essays Addressed to Volunteers“*

Ф. ЕНГЕЛС

ГЕНЕРАЛИТЕ ДОБРОВОЛЦИ

На доброволческото движение липсва едно — безпристрастна и разумна, но същевременно откровена и искрена критика, изхождаща от външни компетентни лица. Доброволците са до такава степен любимци на обществеността и на печата, че подобна критика е станала съвсем невъзможна. Никой не би се вслушал в нея, всеки би я нарекъл пристрастна, неприязнена и ненавременна. Недостатъците, които доброволците проявяват при изпълнението на своите задължения, почти винаги са били отминавани с мълчание, като същевременно всяка част е била превъзнасяна до небето за всичко, което тя е изпълнявала шо-годе задоволително. Съдържаните бележки на някои по-безпристрастни хора биваха рязко осъждани. Винаги, когато трябваше да изкажат мнението си по въпроси, отнасящи се до доброволците, и не сипеха по техен адрес плоски ласкателства или незаслужени похвали, те бяха щастливи, ако се отървяха само с прозвището самозабравили се сноби. Колко често на доброволците са навреждали глупавите ласкателства, че те били способни да се сражават против всяка армия в света! Колко пъти им е било казвано, че никоя дивизия линейни войски не би могла да направи по-добре това, което те показаха в Хайд парк, Единбург, Нютон или Ноусли!

Ако се абстрахираме от това глупаво ласкателство, което във всички времена би било достойно само за подигравка, ние бихме казали, че доброволците трябваше най-напред да бъдат подложени на проверка, за да може да се оцени правилно тяхната подготовка. Но времето за това отдавна мина. Ако след близо двегодишно съществуване доброволческото движение все още не може

да понася критика, то никога няма да бъде в състояние да я понася. Според нас големите прегледи, извършени миналото лято, бележат преходния период от детския стадий на движението към неговото юношество. С тези прегледи доброволците сами предизвикаха критика, но тази критика с едно или две изключения не бе изказана публично от ония, които трябваше да сторят това.

Резултатите както от липсата на честна и искрена критика, така и от прекомерните ласкателства сега са достатъчно очевидни. Едва ли ще се намери една доброволческа част, съществуваща от 18 месеца, която вътре в себе си да не е убедена, че е достатъчно добре подготвена. Доброволците редници, след като преминали елементарните батальонни построения и изучат най-простите правила на стрелковия бой на равна местност и стрелбата с винтовки, са твърде склонни да смятат, че могат да се справят с всичко това не по-зле от линейните войски. А какво мнение имат за себе си офицерите, личи от стремежа им към производство в чин капитан, майор и подполковник, който се наблюдава в почти всяка част. Всеки се смята за напълно достоен за всякакъв офицерски чин, до който би успял да се добере, и в повечето случаи хората несъмнено биват издигани не според заслугите им; не трябва да се учудваме, че много често те съвсем не се оказват на мястото си. Офицерите и войниците до такава степен повярваха на твърденията на благосклонно настроенния печат и общественост, че са достигнали съвършенство в изпълнението на своите задължения, че почнаха да гледат на военната служба като на необикновено лека работа. Чудно е как тяхното собствено бързо постигнато съвършенство още не ги е довело до мисълта, че постоянната армия с дълго време обучавани офицери и войници е съвсем излишна в една страна, в която прекрасни войници могат да се фабрикуват много по-лесно в рамките на доброволческото движение.

Първото явно доказателство за вредата, причинена на доброволческото движение от неговите приятели в печата, бяха маневрите, които се състояха миналото лято в Лондон. Няколко предприемчиви полковници измежду доброволците решиха, че е дошло времето да дадат на своите войници да предвкусят какво представлява истинският бой. Разбира се, мъдреците от редовните войски поклащаха глава, но това нямаше никакво значение. Нима не е известно, че тези кадрови военни се отнасят недоброжелателно към доброволческото движение и завиждат на доброволците; успехът на прегледа в Хайд парк едва не ги вбеси; те се страхуваха, че маневрите на доброволците ще надхвърлят всичко, което линейните войски са постигнали някога в тази област, и т. н. Нима доброволците не бяха минали хватките с пушката, взводното и бата-

лъонното обучение и действията в разсипан строй? И нима техните офицери, макар до неотдавна прости цивилни, не са сега опитни капитани, майори и полковници? Защо те да не командуват бригада или дивизия така добре, както и батальон? Защо да не поиграят малко на генерали, щом като имаха такъв успех на по-низшите си чинове?

Маневрите бяха проведени така, че според всички сведения те са се провалили, а именно — при пълно несъблюдаване на всички особености на терена, при очарователно подценяване на действието на огъня и съвсем смешно преувеличение на всички условия, които са присъщи на един учебен бой. Войниците не научиха нищо; те се разотидоха по домовете си с напълно противоположна на действителността представа за боя, с празни стомаси и уморени крака — последното бе може би единственото, което може да се смята за полезно до известна степен за начинаещи воини.

Подобна шуротия бе простима в детския стадий на движение. Но какво да кажем за повтарянето на подобни опити сега? Нашите неуморни и самозвани лондонски генерали доброволци отново са се заловили на работа. Техните лаври от миналото лято не им дават покой. Простият учебен бой от обикновен машаб вече не задоволява тяхното честолюбие. Този път трябва да бъде проведено голямо решително сражение. Една армия от 20 000 доброволци ще бъде хвърлена от Лондон срещу южния бряг, ще отблъсне нашествие и още същата вечер ще се върне в Лондон, за да пристъпи на следващата сутрин към обикновените си занимания. Всичко това, както „Times“ правилно отбелязва, се извършва без всякаква организация, без щаб, без интендантство, без сухопътен транспорт, без полкови обоз и дори без раници и без всички ония необходими за поход неща, които войникът от редовната армия носи в раницата си! Но това е само една страна на въпроса; то показва само една от характерните черти — невероятната самонадеяност, която нашите генерали доброволци имат щастие то да притежават. Но „Times“ не си задава въпроса, как могат да се придобият чисто тактическите познания, изкуството да се водят войски. А това е не по-малко важен въпрос. Обучението на доброволците досега се провеждаше само на равна местност, а полесражението почти никога не представлява равна и непресечена местност и тъкмо използването на предимствата на пресечената и хълмистата местност представлява основата на цялата приложна тактика, на изкуството за разполагане на войските в боя. Пита се, как могат генералите, полковниците и капитаните на доброволците да притежават това изкуство, което трябва да се изучава както тео-

ретически, така и практически? Къде са били те обучавани на това изкуство? На елементите на тази приложна тактика се е обръщало толкова малко внимание, че ние не знаем нито една част, която да е обучена практически как трябва да води сражение на пресечена местност. Какво друго може да излезе в такъв случай от всички подобни опити за провеждане на маневри, ако не театрално представление, което може да задоволи невежите зрители, но положително е безполезно за войниците, принудени да участвуват в него, и което е от естество само да направи доброволческото движение смешно в очите на военните специалисти, които присъствуват на него.

За наше учудване ние виждаме, че дори в практичния Манчестер се прави опит за фабрикуване на генерали доброволци. Ние несъмнено не сме напреднали толкова, колкото нашите приятели, лондончаните; при нас ще бъдат проведени не маневри, а само едnodневни занятия в полето с участието на всички манчестерски доброволци, нещо подобно на парада в Нютон, като занятията ще се водят на сравнително равна местност. Тук ние искаме да поясним, че сме далеч от мисълта да порицаваме тези опити за организиране на полски учения; напротив, ние смятаме, че няколко такива полски занятия, провеждани всяка година, биха били от полза за манчестерските доброволци. Бихме искали да прибавим, че смятаме дори за желателно тези учения да се провеждат на пресечена местност, за да се внесе по-голямо разнообразие в маневрите (против въображаем противник) и за да могат офицерите и войниците да свикнат постепенно да маневрират на пресечена местност. Подобни маневри биха дали на адютантите по-късно, през време на учебните занятия с офицерите, отлична възможност да направят някои практически изводи относно начините за използване предимствата на терена в боя. Следователно ние не само одобряваме този план, но дори бихме желали той да бъде разширен и да стане постоянна практика. Но от една статия, която се появи миналата събота в един местен вестник, ние узнаваме, че на тези учения доброволците ще вършат всичко сами. С други думи, те ще имат доброволец главнокомандуващ, доброволци бригадни генерали и доброволчески щаб. Тук следователно имаме опит да се въведе в Манчестер лондонската система на фабрикуване на генерали доброволци; против която ние решително възразяваме. Отнасяйки се с необходимото уважение към офицерите, които командуват доброволческите части в Манчестер, ние твърдим, че те има още много неща да учат — и тук ние не правим никакви изключения, — преди да станат напълно подготвени батальонни командири. И ако те, преди още да са достигнали равнището, което отговаря на по-

етите вече от тях задължения, се стремят да поемат за един ден по-високи командни постове, ние твърдим, че с това те причиняват огромна вреда на доброволческото движение, а именно, играейки на войници, те принизяват движението. Начело на своите батальони те биха били на мястото си, биха могли да се грижат за своите войници и сами да научат нещо. Но като подправени генерали те не биха принесли реална полза нито на своите войници, нито на самите себе си. Чест и слава на адютантите на нашите манчестерски полкове: на тях най-вече се пада заслугата, че техните полкове станаха такива, каквито са; но мястото им е в техните полкове, където засега без тях не може, докато те не биха принесли каквато и да било реална полза на тези полкове, ако играят един ден ролята на адютанти, генерали или бригадни майори, което и на тях самите сигурно не би доставило особено удоволствие.

Тъй като в Манчестер се намира щабът на северната дивизия на армията с многоброен и квалифициран личен състав, тъй като на гарнизон в града се намира един пехотен и кавалерийски полк, не е нужно да се прибегва до подобни необичайни фарсове. Ние смятаме, че в интерес на военната йерархия и на самите доброволци би било по-правилно да не се свикват толкова много доброволци в пълно въоръжение, без тяхното командване да се предостави на командувачия окръг генерал, който да получи и правото да назначава по свое усмотрение щабните и строевите офицери на дивизията и бригадите. Несъмнено, към доброволците ще бъде проявена същата приятелска отзивчивост, както и преди. Начело на дивизията и бригадите те ще имат тогава хора, които си знаят работата и могат да посочат грешките, които биха били допуснати; същевременно доброволците ще запазят непокътната собствената си организация. Това несъмнено би попречило полковници да действуват като генерали, майори — като полковници, и капитани — като майори; но то би имало голямо предимство, тъй като ще възпре Манчестер от фабрикуването на подправени генерали, за което на Лондон, където то става съвсем явно, не трябва да се завижда.

Написано от Ф. Енгелс през първата
половина на март 1861 г.

Напечатано в „The Volunteer Journal
for Lancashire and Cheshire“, кн. 28 от
16 март 1861 г.

Печата се по текста на списанието
Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

БРАЙТОН И УИМБЪЛДОН

Това, което доброволческите части от Лондон и неговите околности ни показаха в страстния понеделник, изглежда напълно потвърждава нашите предположения, изложени в статията „Генералите доброволци“*. Опитът на лорд Раниле да събере за един ден всички доброволци от своя окръг под своето командване веднага предизвика разцепление сред различните части. В лицето на лорд Бери се появи конкурент за поста главнокомандуващ; на маневрите в Брайтон той противопостави едновременно полско учение в Уимбълдон. Действията на различните части бяха така несъгласувани, че едни се насочиха към Брайтон под командването на лорд Раниле, други — към Уимбълдон, под командването на лорд Бери, трети — към същия пункт, но самостоятелно, някои към Ричмонд, а някои — към Уонстед. Това разпръскване само по себе си не е чак толкова страшно. Всяка част е съвсем независима от другата и има правото по свое усмотрение да използва свободните си дни. Но острите спорове, личните ежби и прояви на враждебност, които предшестваха разцеплението и които сигурно ще продължат още известно време, не можеха да не причинят и действително причиниха голяма вреда. Офицерите застанаха на едната или на другата страна; по същия начин взеха страна и техните войници, но не винаги в полза на своите командири, така че повечето лондонски доброволци се разделиха на две големи групи — на Раниле и на Бери. Много войници от частите, които бяха получили заповед да отидат в Уимбълдон, се явиха в Брайтон без

* Виж настоящия том, стр. 265—269. *Ред.*

оръжие, но в униформа, за да протестираат против решението и заповедта на собствените си непосредствени началници; лорд Раниле, извънредно поласкан от този израз на симпатии, дори ги сформира във временен батальон и проявявайки изключителен военен вкус, непознат досега в нито една армия, им разреши да минат пред него в церемониален марш със собствените му войници. Така поне съобщава „Daily Telegraph“¹⁴¹.

Но какво право имат, ще попитаме ние, както лорд Раниле, така и лорд Бери да се издигат сами за кандидати за доброволчески генерали и по този начин да предизвикват разцепление в частите, които досега действаха съвместно и съгласувано? И двамата офицери са служили в редовните войски; ако са имали амбицията да станат генерали, пред тях, както и пред всички други, е бил открит нормалният път да бъдат повишени в този чин; а поради своето обществено положение те са имали десет пъти повече шансове за това, отколкото повечето от техните другари. Те много добре са знаели, когато са постъпвали в доброволческите части, че най-високият чин в тези войски е подполковническият; че ако доброволците бъдат призвани някога на действителна военна служба, те ще бъдат обединени в бригади заедно с линейните войски и милицията и ще бъдат поставени под командуването на бригадни генерали от линейните войски; че самото естество на английската военна организация не позволява назначаването на генерали от която и да било друга част от въоръжените сили освен от линейните войски. В стремежа си да бъдат повишени във временни генерали на доброволческите войски, те се домогват към постове, на които нито те, нито другите доброволчески офицери ще бъдат някога назначени и които те изобщо са неспособни да заемат поради липсата на опит в командуването на големи войскови части. Но ако само за да си поиграят един ден на генерали, те разстройват единството между различните части на своя окръг и при това рискуват да нанесат сериозни вреди на движението, те заслужават дори по-решително и строго осъждане.

Досега при всички големи сборове на доброволците се практикуваше постът на главнокомандуващ и правото на назначаване бригадни и дивизионни генерали да се предоставят на командващия войските на окръга. В предишната си статия ние казахме*, че напълно одобряваме тази система, тъй като отговаря на военния етикет и йерархията и осигурява компетентно командуване. Сега ние виждаме, че тази система има още по-голямо значение. Ако командуването на сборовете през страстната седмица беше пове-

* Виж настоящия том, стр. 268—269. *Ред.*

рено на съответните военни власти, нямаше да стане разцепление и щяха да бъдат избягнати всички тези ежби. Но лондонските командири изглежда са вдъхнали на своите войници крайно глупав страх от Главния щаб. „За бога, не намесвайте Главния щаб!“ — призовават те. Ние на север не сме толкова тесногърди. Ние винаги сме били в прекрасни отношения с нашите естествени военачалници и сме имали полза от това; надяваме се също, че досегашната система ще остане в сила и че тя ще ни избави от тези смешни спорове, които разединяват сега лондонските войски.

С какво недоверие се отнасят лондончани към Главния щаб, показва шумът, който вдигна присъствието в Брайтон на генерал Скарлет, който бе командирован от Главния щаб, за да докладва за маневрите. Мъдреците от различните части многозначително поклащаха глава. Изпращането на този генерал било опит на Главния щаб да постигне хитро своята цел. Предсказваха се найужасни последици, ако това се приемело като нещо естествено. Доброволците трябвало да протестират; и действително бе внушено, че генерал Скарлет нямал право на салюта, който се полагал само на лорд-наместника на графството. Въпросът бе разрешен в края на краищата с това, че двамата се появиха едновременно и заедно прнеха салюта. Но самият факт, че можеха да бъдат дискутирани подобни въпроси, показва, колко погрешно схващат някои доброволци своето положение.

И така ние виждаме, че този великденски сбор не бе от полза за лондонските доброволци нито по отношение на дисциплината в частите, нито по отношение на йерархията или дори на уважението към старшите офицери.

Спирайки се на различните полски учения, трябва да предугадим, че можем да се позоваваме само на кореспонденциите в лондонския печат, които са извънредно непълни и неясни, що се отнася до военните въпроси; затова ако сме допуснали фактически грешки, не бива да бъдем упреквани за това.

Петте бригади на лорд Раниле, след като преминали в церемониален марш, заели позиция източно от Брайтон с фронт към града. Бригадите били много малки; всяка бригада се състояла от три батальона средно от по 400 души; с тези сили трябвало да бъде заета верига от хълмове, която е била прекалено дълга за толкова малко войници. Ако в такъв случай 7 000 души приемат боя, предполага се, че неприятелят няма много голямо числено превъзходство, тъй като в противен случай войските биха били принудени да отстъпят към своите резерви. Затова командирът би следвало да построи своите войски както обикновено в първа и втора линия и в резерв, осигурявайки колкото може по-добре своя

фланг и възлагайки на своите резерви и на главните сили (при положение, че те са разположени в тила му) отблъскването на всякакви обходни движения от страна на неприятеля. Но ако съдим по почти всички кореспонденции, лорд Раниле разгърнал своите 7 000 войници в една единствена линия! Неговият план бил съставен с оглед на тройно по-голямо количество войски, а тъй като вместо 20 000 се явили само 7 000 души, той заел с тези малки сили фронта по протежение на целия участък, който е бил предвиден за по-голям брой войски. Ако той действително е постъпил така, веднъж завинаги се разрешава въпросът за претенциите на лорд Раниле за поста генерал, било доброволчески, било какъвто и да било друг. Никак не ни се иска да вярваме, че той е извършил такава невероятна глупост, но след като почти единодушните съобщения на печата изобщо не бяха опровергани, трябва да приемем, че това действително е било така. На нас дори ни се съобщава, че *имало* малък резерв от няколко роты, но че две трети от тях били веднага изкарани на първа линия, така че на мнимото полесражение едва ли е имало дори и помен от втора линия или резерв.

Първата линия със своята *въображаема* втора линия и *въображаем* резерв била атакувана от *въображаем* неприятел, който бил посрещнат от огъня на стрелците, разпръснати във верига, а след като последните били принудени да се оттеглят — от честия огън на ротите от десния фланг. Защо доброволците са били обучавани на стрелба във вериги през време на маневрите, е трудно да се каже. Ние смятаме, че всички войници, които имат боен опит, ще се съгласят с нас, че стрелбата във верига, която беше от известна полза по времето, когато веригите напредваха с бавна крачка, сега е съвсем остаряла и безполезна срещу неприятеля и че няма ефикасно звено между огъня на отделните стрелци и залповия огън.

Въображаемият противник отблъснал линията на отбраната. Ние не можем да разберем как са били изобразени действията на втората линия и на резервите (които, както в края на краищата трябва да се *предположи*, е трябвало да поддържат първата линия). Батальоните трябвало да си представят не само че са били отблъснати, но и че им е била оказана помощ. След това била завзета и отново изоставена втора линия от възвишения, намираща се в тила, но на третата линия работите взели друг обрат, пристигнали въображаеми подкрепления и противникът бил отблъснат, но не бил сериозно преследван.

„Times“ ни съобщава, че движенията били съвсем елементарни. По-долу привеждаме едно кратко описание, което кореспонден-

тът на „Telegraph“ е получил от един офицер като отчет за движението на неговия батальон:

„Като пристигнаха в редици по четири, веригите образуваха пред фронта на рота № 1 колона с дистанция една четвърт; колоната зави наляво и отново се разгърна с фронт към рота № 1, напредна в линия, прикривана от рота № 1, и се спря, след което прозвуча сигналът за сбор и започнаха да действуват стрелците; стреляше се от ротите на десния фланг; линията отстъпни и се оттегли в редици по четири от крайния десен фланг на ротите в тила; фронтът се престрои в колона с дистанция една четвърт зад рота № 1; колоната премнна повзводно около центъра; разгърна се на дистанция от тила, за да завне; зави наляво, разгърната в линия, и даде един залп; напредна в ротни колони в тила по десния фланг; построи се във верига с рота № 1, образува колона пред рота № 1 с дистанция една четвърт, разгърна се с фронт към рота № 2; след това рота № 1 се изнесе на фронтната линия, а останалите завиха надясно напред, образуваха колона зад рота № 1 с дистанция една четвърт, построиха се по четири наляво и така напуснаха хълма.“

За начина, по който са били изпълнени тези движения, знаем само, че както се случва обикновено с доброволците, много често са били нарушавани дистанциите и че при построяването си в линия ротите се разминавали.

В Уимбълдон лорд Гровнър провел рано сутринта маневрите със своя батальон и си отишъл, когато пристигнали двете бригади на лорд Бери (по-малко от 4 000 души). Те провели много просто занятие, което обаче било много подходящо, за да даде на войниците представа за действията и движенията, които се извършват в истинска война. Всичко това е толкова добре описано в обръщението на полковник Мак-Мърдо, че ние трябва само да прибавим, че и тук, за да се запълни времето между отстъплението на стрелците и откриването на залповия огън, се е прибягвало до стрелба във вериги — нещо, което ние най-решително смятаме за погрешно във всяко отношение. В такива моменти херцог Уелингтън заповядваше на своите войници по-скоро да залягат, отколкото да се излагат прави на огъня на артилерията и да отговарят със слаба, неефикасна и деморализираща за тях самите стрелба във вериги.

По отношение на всичко останало ние напълно споделяме мнението, което полковник Мак-Мърдо изразява в прекрасното си обръщение, с което ние завършваме тези бележки. Ние се надяваме, че всички доброволци ще обърнат внимание на това, което той казва за ротното строево учение, и ще го запомнят. Елементарното обучение на доброволците по необходимост е по-малко свършено от обучението на войниците от редовните войски, но въпреки това то има огромно значение за укрепването на батальоните. Само най-голямото внимание към ротното учение може до известна степен да запълни тази неизбежна празнота.

Полковник Мак-Мърдо казва:

„Доброволци! На хора, които имат понятие по въпроса, не е нужно да се разясняват подробно движенията, които вие извършихте днес. Но аз смягам за необходимо да обърна вниманието ви върху характера на двете позиции, които вие заехте през време на проведените маневри. Първата позиция, която заехте днес, бе безспорно много силна — толкова силна, че две трети от войските на неприятеля не биха могли да действуват успешно. Нито кавалерията му би могла да действува успешно, нито артилерията му би била в състояние да ви навреди, освен с вертикален огън. Предполагаше се, че като открие, че позицията е много силна, неприятелят ще се опита да достигне платото, на което се намираме сега, заобикаляйки нашия фланг по една от простиращите се по посока на Уимбълдон долини. Затова вие трябваше да изоставите силната позиция, която държахте по-рано, и да обърнете фронта наляво. Неприятелят преследваше двойка цел. Той искаше да излезе на гладка и равна местност, за да може да вкара в действие както своята артилерия, така и кавалерията и пехотата; той искаше също, заобикаляйки вашия ляв фланг, да излезе на пътя за Уимбълдон, по който той можеше да се насочи през вашата позиция за Лондон. Искам да ви изясня разликата между двете позиции, които вие държахте. Съвсем друго бе положението, когато бяхте разположени на дългите, трудно преодолими възвишения, където бяхте недостижими както за кавалерията, така и за артилерията. Там вие спряхте неприятеля и там той щеше да бъде спрян изобщо от всяка група смели войници; но тук вас ви поставиха върху нещо като билiardна маса, където можете да бъдете изложени на удара на може би най-добрите войски в Европа. Аз забелязах, че при построяването си в линия тук някои батальони бяха малко несигурни. Не ги упреквам за това, тъй като досега те са имали много малко практика. Все пак те бяха несигурни; и ако те са несигурни днес при построяването в линия, какво би станало, ако тази равнина се прострелваше от неприятелската артилерия, ако вие изнемогвахте от жажда, ако около вас падаха много ваши другари и ако внезапно сред прах и дим вие усетехте земята да трепере под вас от мощна атака на неприятелската кавалерия? Помислете си колко лесно неопитни войски биха могли да се окажат несигурни при такива обстоятелства. Как може да се преодолее всъщност това? С дисциплина и само с дисциплина. Под дисциплина аз не разбирам поправянето на лошото поведение; имам предвид по-скоро станалото навик съчетание, единство на тяло и дух, насочено към определена цел — онова съчетание на тяло и дух, което привежда в движение цялото и кара ротата, батальона или бригадата да действуват като машина. Това може да бъде постигнато само с ротно строево учение; то може да бъде постигнато само като се отдели голямо внимание на единичното обучение, тъй като аз гледам на ротата като на определена единица от армията, и ако отделните бойци са добре обучени и сигурни, сигурна е и ротата, сигурна ще бъде и цялата армия. Всичко, което сте научили по стрелково дело, цялото ви усърдие, целият ви патриотизъм ще се окажат безполезни в деня на сражението, ако не познавате основно ротно учение. Ротното учение, и само то, може да помогне в случая и затова аз ви моля да запомните, че отличната стрелба още не е всичко, че тя няма да ви бъде от полза, ако не можете да се разгръщате в линия съвсем сигурно под огъня на неприятеля. Господа, вие прекарахте тежък ден на влажната земя и затова няма повече да ви задържам, а ще ви разреша да се разотидете по домовете си, които вие сте способни така добре да защитавате.“

Написано от Ф. Енгелс около 4 април 1861 г.

Напечатано в „The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire“,
кн. 31 от 6 април 1861 г.

Подпис: Ф. Е.

Печата се по текста на списанието

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

РОТНОТО СТРОЕВО УЧЕНИЕ

В предпоследната книжка на нашето списание ние обърнахме особено внимание на доброволците върху бележките на полковник Мак-Мърдо за ротното строево учение*. Сега отново се връщаме на този въпрос, тъй като смятаме, че е крайно време всеки стрелец в страната да оцени напълно важността на ротното строево учение.

Тия дни имахме случай да присъствуваме на батальонното строево учение на една доброволческа част, която по броя на бойците, по доброто посещение на ученията и по съзнанието за дълг у офицерите и съобразно с това по боеспособността си като цяло общо взето стои безусловно над средното равнище на войските от нашия окръг. За наше голямо учудване ние констатирахме само незначителен напредък в сравнение с това, което наблюдавахме в същата част преди около шест месеца. Батальонните построения се извършваха малко по-добре, отколкото в края на миналия сезон, но хватките с пушката и взводните построения се правеха доста небрежно. Дори при вземане пушката „на рамо“ всеки доброволец изпълняваше хватката така, като че ли не знае, че трябва да действа съгласувано с около 400 души, намиращи се вдясно, вляво и зад него. При вземане за стрелба и за почест всяка винтовка като че ли се гордееше, че заема нужното положение независимо от своите съседи; а общо взето съвсем спокойното пренебрежение към „раз-два!“ или „раз-два-три!“, с които се маркира изпълнението на всяка дума от командата, изглеждаше обикновено явление.

* Виж настоящия том, стр. 274—275. *Ред.*

В един ъгъл на казармения двор, където се провеждаше ротното строево учение, видяхме група редовни войници, построени за строево занятие под командването на един сержант. Предположихме, че това е група от изоставачи в строевата подготовка войници от батальона, построени за извънредно учение. Но каква разлика! Хората стояха като статуи; нито един пръст не се помръдваше, докато не се дадеше командата, а след това се движеше само ония части от тялото, които трябваше да изпълняват командата — останалите оставаха съвсем неподвижни. Щом командата достигнеше до ушите на стрелците, всяка пушка се движеше едновременно с другите, всяко движение, на което се различаваха изпълнението на командата, беше напълно отчетливо и се извършваше от всички едновременно. Цялата група войници се движеше всъщност като един човек. Не би било зле джентълмените, които така обичат да се хвалят, че доброволците могат да изпълняват всичко така добре; както и редовните войници, да се позапознаят с редовните войски; тогава те бързо ще установят, че между най-добрите доброволци и най-лошо обучените редовен полк все още съществува огромна разлика.

Но каква полза за доброволците — ще кажат някои — от такова съвършенство в строевата подготовка? Не е нужно те да достигнат съвършенство и от тях не може нито да се очаква, нито да се иска такова нещо. Несъмнено всичко това е съвсем вярно. Самият опит да се накарат доброволците да съперничат с редовните войски по строевата си подготовка би означавал края на това движение. Но доброволците все пак трябва да получат строева подготовка, и то такава, че обикновените, едновременни действия да станат съвсем механически, напълно естествени за тях, а всички техни движения и действия да могат да се извършват едновременно и сигурно от всички със сравнително добра войнишка стойка. По всички тези пунктове редовните войски ще си останат образец за доброволците, а ротното строево учение ще бъде средството, чрез което може да се постигне необходимата подготовка.

Да вземем хватките с пушката и взводното учение. Не само заради гледката за окото всички винтовки в батальона трябва да дадена команда да се движат едновременно и по установените правила. Трябва да изхождаме от предпоставката, че всички доброволчески части са постигнали сега такъв напредък, че войниците могат да изпълняват това упражнение, без да си пречат един на друг и без да си удрят винтовките. Независимо от това небрежното изпълнение на различните движения оказва несъмнено голямо влияние върху духа на обучавания батальон. Защо всеки отделен войник трябва да слуша особено внимателно командата,

ако вдясно и вляво от себе си вижда грешни и нестройни движения на винтовките нагоре и надолу дълго след като той вече е изпълнил командата? Какво доверие може да има пред противника един войник от левия фланг в своите другари от десния, ако той не е сигурен, че те ще напълнят пушките си, ще вземат положение за стрелба и ще се прицелят заедно с него по подадената команда и отново ще бъдат готови едновременно с него да открият огън или да се хвърлят в атака? Нещо повече, всеки опитен войник ще ви каже, че навикът към едновременни действия — увереността, че офицерската команда ще бъде последвана от два или три кратки отчетливи звука, които показват, че всеки войник действа едновременно със своите другари — оказва много голямо влияние върху духа на батальона. Това кара войниците да чувствуват, че действително представляват едно цяло, че отлично се подчиняват на заповедите на командира, който може да използва тяхната сила при най-бегъл знак с най-голям резултат.

Да вземем, от друга страна, движенията на големи или малки войскови части. Ако войниците не са обучени така добре, че по дадена команда да изпълняват почти механически всяко движение, което може да се поиска от тях, батальонът никога не би се придвижвал равномерно. Войник, който трябва да се рови в паметта си или да си блъска главата, за да разбере какво изисква от него дадената команда, би бил повече вреден, отколкото полезен за батальона. Същото важи и за войник, който или по силата на навика, или по някаква друга причина е склонен да мисли, че след определени движения непременно следват други; такъв войник често ще чуе команда, съвсем различна от оная, която е очаквал, и тогава много вероятно е той да сгреша. Тези недостатъци могат да бъдат преодолені само чрез системни ротни строеви занятия. При тях офицерът може да накара малкото поделение, което се намира под неговото командване, да изпълни за някакъв си четвърт час толкова различни движения и построения, може до такава степен да изменя реда на преминаването от едно движение към друго, че войниците, които никога не знаят какво ще последва, бързо ще се научат да бъдат внимателни и да изпълняват командите съвсем механически. В батальона всички движения по необходимост се изпълняват много по-бавно и до известна степен са поучителни за офицерите, но за войниците по-малко. Общопризнат факт е, че войници, които са достигнали съвършенство в ротното обучение, под командването на добри офицери могат за много късо време напълно да усвоят батальонните движения. Колкото повече се обучават войниците в ротните движения от опитен и съобразителен инструктор, толкова по-сигурно ще действуват

те по-късно в батальона. Не е необходимо да се изтъква специално колко важна е в батальона пълната съгласуваност на движенията: един залп може да бъде твърде нестроен и все пак да даде резултат; но батальон, който се обърква при построяване в каре, при разгръщане, при завиване в колона и т. н., ще бъде безнадеждно загубен, ако е изправен срещу активен и интелигентен противник.

След това важен въпрос е и въпросът за дистанциите. Безспорен факт е, че нито един доброволец — офицер или редник — не може да определи дистанциите на око. Всяко батальонно учение показва колко трудно е за офицерите да спазват правилна дистанция при марш в разгърнат или съгъстен строй и при разгръщане. При преминаване от каре в колона доброволците от средните отделения почти винаги губят дистанцията; те или много изостават, или много изпреварват, поради което се получава много неправилно завиване. Офицерите могат да се научат да спазват дистанциите само в батальона, макар че ротните упражнения по взводове и отделения допринасят за усъвършенствването на тяхната подготовка; но доброволците, за да се научат да преминават от каре в колона (манювър от огромна важност пред лицето на противника), трябва да се упражняват в ротите.

Трябва да разгледаме още един въпрос: въпроса за войнишката стойка. Имаме предвид не само стройността, осанката и все пак непринуденото положение на всеки отделен войник с оръжие, но и бързите едновременни действия при ротните и батальонните движения, които са също така необходими за една войскава част, както за батальона изпълняването на хватките с пушката на място. Изглежда, че доброволците са съвсем доволни, ако успеят по някакъв начин да стигнат на определеното място горе-долу за предписаното време, като в него се включват обикновено и няколко секунди за поемане на дъх. Несъмнено това е главното и през първата година на съществуването на доброволческите части всеки би бил напълно доволен от такова постижение. Но за всяко движение има определен, установен от уставите начин на изпълнение и това е онзи начин, по който поставената цел може да бъде постигната в най-кратък срок и с най-голяма полза за всички, които изпълняват движението, и поради това в най-пълен ред. Оттук следва изводът, че всяко отклонение от предписания начин неизбежно е свързано с известно нарушаване на реда и с липса на съгласуваност, което не само оставя у зрителя впечатление за небрежност, но и води до известна загуба на време и кара войниците да мислят, че уставните положения са празни приказки. Накарайте който и да било войник да погледа доброволческа част,

когато напредва в колона по четири от центъра, когато се построява поротно или извършва някакво друго построяване, и той веднага ще види какви небрежни привички придобиваме. Но такива недостатъци, които могат да бъдат търпени в един стар линейен полк, който има добра основа за солидно обучение и който може да бъде накаран да повтори същото учение и да се освободи от своята отпуснатост, са много по-опасни в доброволческите части, където тази солидна основа за детайлно обучение изобщо липсва. Тяхната небрежност, която в началото трябва да бъде търпяна, тъй като войниците *трябва* да преминават набързо всички елементарни упражнения, ще се задълбочава и засилва, ако не бъде премахната системно и упорито чрез строги ротни учения. Пълното изкореняване на подобни привички е невъзможно, но във всеки случай тяхното по-нататъшно развитие може и трябва да бъде спряно. Що се отнася до войнишката стойка, ние мислим, че тя постепенно ще се подобрява, макар че много се съмняваме дали изобщо ще изчезне някога това типично за доброволците колебание на фронта при маршируване на място, което се наблюдава при всички доброволчески учения. Имаме предвид навика да се движи горната част на тялото при маршируване на място, присъщ изглежда на всички доброволци, които сме наблюдавали досега. Вдигне ли се десният крак, повдига се и дясното рамо и се сваля лявото; с левия крак се вдига нагоре и лявото рамо и по такъв начин целият фронт се вълнува назад-напред като узряла пшенична нива под напора на яростен вятър, но съвсем не прилича на отряд непоколебими бойци, готови да посрещнат врага.

Ние мислим, че казахме достатъчно, за да привлечем вниманието ви върху този въпрос. Всеки доброволец, който взема съсънце доброволческото движение, ще се съгласи с нас, че е нужно редовно и усърдно ротно учение; тъй като елементарното обучение на доброволческите войски — позволете ни да повторим това — бе сериозно занемарено, нужно е голямо внимание и усилена работа, за да се отстрани по някакъв начин този недостатък.

Написано от Ф. Енгелс в средата на
април 1861 г.

Печата се по текста на списанието
Превод от английски

Напечатано в списание „The Volunteer
Journal for Lancashire and Cheshire”,
кн. 33 от 20 април 1861 г.

Подпис: Ф. Е.

Ф. ЕНГЕЛС

ВИНТОВКИ И СТРЕЛБА С ВИНТОВКИ

ВИНТОВКИТЕ ЛАНКАСТЕР И ЕНФИЛД

Неотдавнашното състезание между лейтенант Уолинджър и сержантите от инженерните войски, за което съобщихме в броевете на нашето списание от 6 и 13 април, отново привлече вниманието на обществеността към предимствата на винтовката Ланкастер, особено като бойно оръжие. На състезанието в Чатъм сержантите стреляха с обикновената военна карабина Ланкастер 577 с овален канал на цевта, която е въведена в инженерните войски и струва около 4 фунта стерлинги. Би било очевидно неуместно да се сравнява това оръжие с отлично изработената винтовка на Уитурт, която струва около 25 ф. ст. По-уместно би било едно сравнение между карабината Ланкастер и обикновената винтовка на Енфилд, тъй като разликата в цената на тези две оръжия не е толкова съществена и тъй като винтовката Ланкастер навярно би струвала колкото винтовката на Енфилд, ако се произвеждаше в такива големи количества в държавните заводи. Остава въпросът, дали винтовката Ланкастер е по-добрата? Авторът на една бележка, публикувана в „London Review“¹⁴², изхождайки от общите принципи и основавайки се също на съществуващия опит, отговаря на този въпрос утвърдително; ние бихме искали да обърнем внимание на следващите извадки от неговата статия на тази тема:

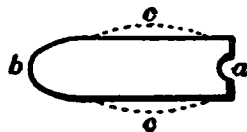
„Законът, който определя точността на стрелбата с винтовки, е много прост. Необходимо е само да се установи определено съотношение между дължината и диаметъра на куршума и да се придаде на последния съответно въртливо-движение около надлъжната му ос, за да се постигне безпогрешна точност на стрелбата, независимо от това, по какъв начин се придава на куршума това въртливо или винтообразно движение. Това значи, че каналът на цевта може

да има каквото и да било брой нарезни с каквато и да било форма или избобоча да няма нарезни, но ако е спазено посоченото съотношение и куршумът придобива необходимото въртливо движение — точността на стрелбата във всички случаи ще бъде еднаква. Но когато избираме оръжие, подходящо за войника, първото условие, което трябва да се има предвид, е оръжието да не надвишава определено тегло и размери, да се пълни лесно и лесно да се чисти. От това следва, че за да може оръжието лесно да се пълни, триещата се през време на зареждането повърхност трябва да бъде колкото може по-малка и че при избора на формата на нарезите трябва по възможност напълно да се избягват всички ръбове. Ние не познаваме друга форма на нарезите, която да отговаря на тези изисквания по-добре от овалната спирала, тъй като при такава форма има само две повърхности на триене при зареждането и тъй като никоя друга форма не позволява толкова лесно чистене с оскъдните средства, с които войникът разполага в бойна обстановка. Това мнение изглежда се потвърждава от опита от кампанията в Индия и от опитите в Малта, Гибралтар и други места извън пределите на Англия. Говори се, че в Индия винтовката на Енфилд напълно „отказвала“ в някои критични периоди на кампанията. Вестниците, частните писма и официалните докладни са пълни с подобни оплаквания; а със същите бойни припаси и при същата обстановка винтовките с овален канал, с които бяха въоръжени инженерните войски, винаги са действували без засечки, за пълно задоволство на офицери и войници.

Ако винтовката на Енфилд се изработи с по-малък калибър и се използва по-дълъг куршум, тя дава също такива добри резултати, както и винтовката на Уитуърт; все пак винтовката на Енфилд, с която сега е въоръжена армията, представлява опит да бъдат задоволени неосъществими изисквания. На офицерите, на които бе възложено конструирането на това оръжие, не бе разрешено да намалят неговия калибър под установен предел. Оттогава води началото си стандартният калибър 0,577 дюйма. Като последица от този прекалено голям калибър възникна един неразривно свързан с него недостатък — трудно е да се постигне пълно, безпогрешно, херметично прилягане на куршума към стените на канала на цевта при движението на куршума в канала под действието на барутните газове. Да разгледаме действителните резултати, които се постигат с винтовката на Енфилд при нейните несъвършени качества. Тежината на куршума е установена на 530 грана, барутният заряд — на 70 грана, калибърът, както вече казахме, е равен на 0,577 дюйма. Налягането, което се образува от експлозивната на 70 грана барут и въздейства върху голямото напречно сечение на куршума, е недостатъчно и не може да бъде достатъчно, за да осигури във всеки случай необходимото разширение на куршума и влизането му в нарезите. Грънжливото проведени опити показват, че дори 10% от куршумите не се разширяват равномерно и напълно. Понякога върху куршума ясно се забелязва следата на един нарез, понякога на два и само една десета от всички изстреляни куршуми се разширяват напълно; оттук — неточната стрелба с бойната винтовка калибър 0,577 дюйма.

Най-добрите условия за точна стрелба с винтовки, имащи нарезни с каквато и да било форма, са следните: калибърът трябва да бъде 0,5 дюйма, дължината на куршума — 1,12 дюйма, наклонът, или стъпката, на нареза — 18 дюйма, барутният заряд — 90—100 грана (№ 6) при същата тежина на куршума, т. е. 530 грана. При тези условия силата, която упражнява налягане върху напречното сечение на куршума, е достатъчна за сигурно, безпогрешно прилягане на куршума към стените на канала на цевта, което става по следния начин: намаленият диаметър на канала на цевта позволява да се увеличи дължината на куршума, при което отпада необходимостта от дървената дибла за разширяване на метала, използвана при куршума от сегашния образец. Затова куршумът трябва да бъде еднороден и масивен и да бъде дълъг приблизително колкото

3 диаметъра. При експлозията разширяващата сила на барутните газове действа отначало върху дъното, т. е. върху задната част на куршума (а), а предаването на движещата сила, макар и да става почти моментално, все пак среща съпротива във *vis inertiae** на металната маса на куршума, която съпротива действа по цялата дължина на куршума (от а до б) и е засилена от съпротивлението на въздуха в канала на цевта.

Куршум за винтовка с малък калибър

От пръв поглед е ясно, че съпротивлението трябва да се прояви в средната част на куршума като част на най-голямото съпротивление (с) и че в резултат куршумът чрез съвсем просто разширяване ще се скъси леко, да речем, с около 0,1 дюйма, при което средната му част ще се увеличи в диаметър достатъчно, за да прилегне херметично към стените на канала на цевта, каквато и форма да има той.

Ако тези по-съвършени условия са изпълнени, в нито един случай от 500 не се наблюдава недостатъчно разширение, куршумът неизменно взема формата на канала на цевта, в резултат на което се постига отлична точност на стрелбата.

Тези бележки се отнасят до винтовките от всякакъв образец.

Какво дават на винтовката тези благоприятни условия и защо повишават те точността на стрелбата? Ние показахме как куршумът взема точно формата на канала и сега ще се постарая да посочим произтичащите от това резултати. Една от главните задачи при конструкцията на винтовка е да се получи полегата траектория, т. е. кривата, описвана от куршума през време на полета, да се приближава колкото е възможно повече до правата линия. От това неизбежно произтича безусловната необходимост от голяма скорост, за да се намали до минимум влиянието на силата на земното притегляне върху полета на куршума. Първата цел се постига чрез намаляване на калибра на куршума, а най-голяма скорост и най-голяма точност на стрелбата се постигат чрез увеличаване на барутния заряд, въздействащ върху малкото напречно сечение на куршума.

Що се отнася до системата на устройството на нарезите, от това, което казахме, можем да заключим, че щом при излитането си от цевта куршумът придобива необходимото въртливо движение, няма никакво значение по какъв начин му се придава това движение — дали от шестоъгълната форма на канала на цевта, както при винтовката на Уитуърт, или от овалната, както при винтовката на Ланкастер, или от трите нареза, както при винтовката на Енфилд. Не е необходим и определен брой нарези, тъй като ако само *един* нарез може да захване куршума достатъчно, за да му придаде въртливо движение, необходимо условие е налицие. Но лесно е да се докаже, че някои системни нарези имат недостатъци. Ако нарезите имат ръбове, известна част от силата се губи както поради това, че при разширяването си куршумът трябва да запълни тези ръбове, така и поради евентуално изпускане на газовете през тези места. Освен

* — силата на инерцията. *Ред.*

това всеки ръб означава слабо място на цевта; този дефект се проявява при всякакъв брой нарезни, пропорционално на тяхната дълбочина. Затова овалната спирала на винтовката на Ланкастер теоретически нма засега най-добрата форма, към която куршумът лесно приляга при незначително разширяване.

Че винтовката на Ланкастер нма големи предимства, личи от факта, че преди приемането на винтовката на Енфилд, която конкурираше по онова време с нея, тя бе предпочетена от четири различни комисии, независимо една от друга. Тя бе представена за одобрение от главнокомандуващия и препратена от последния за окончателно решение в Хайт. Първият отчет на офицерите от тамошната стрелкова школа бе твърде благоприятен, но във втория отчет те се изказаха в полза на винтовката на Енфилд. Като мотив за това решение бе изтъкнато, че куршумите „се разсейват“ от нарезите. По-късно обаче се изясни следното: Първите 10 000 куршуми тип Притчът, с които били извършени първите опити, били от редовния стандартен калибър. Използването на тези патрони дало отлични резултати. При вторите опити били използвани други куршуми; първите — произведени в 1853 г., а вторите — в 1854 г.; офицерите, които провели опитните стрелби в Хайт, нямали представа за разликата между куршумите, тъй като не им било съобщено, че диаметърът на куршумите, изработени в 1854 г., е с 0,007 дюйма по-малък от диаметъра на куршумите от 1853 г.

Този факт бе разкрит едва година и половина след вземането на окончателното решение в полза на винтовката на Енфилд, когато полковник (тогава капитан) Фицрой Съмърсет изпробва един модел карабина с овален канал за ижиенерните войски. Лесно е да се разбере, че тъй като диаметърът на куршума на Притчът е по-малък от стандарта, този куршум в много случаи, особено когато оловото е по-твърдо от нормално, излитал от дулото, без да придобива въртеливо движение, т. е. не се разширявал достатъчно, за да запълни цялата вътрешна част на цевта, било при винтовката на Ланкастер или при винтовка от който и да било друг образец.

Ние смятаме — и едва ли някой ще оспори, — че винтовката на Уитуърт е прекалено скъпа за използване в армията и изисква по-големи грижи, отколкото това е възможно в бойна обстановка; затова трябва да се изпробват винтовките на Ланкастер и Енфилд или други модели, за които може да не се полага големи грижи през време на война. Но това трябва да става не чрез стрелкови състезания, а чрез стрелба от неподвижен станок, с еднакви барутни заряди и с куршуми с еднаква тежест и форма, така че всички условия да бъдат еднакви и резултатите от опитите да зависят само от качествата на самото оръжие.“

Горните бележки се отнасят до два различни въпроса: 1) кое е най-доброто съотношение между диаметъра и дължината на куршума при стрелба с *всякаква* винтовка и 2) какви са предимствата на винтовката на Ланкастер с овален канал на цевта?

Що се отнася до първия въпрос, ние далеч не сме съгласни с автора, че размерите на куршума, който той смята за най-добър, трябва да бъдат предпочетени пред всички останали. Винтовките, които са давали досега най-добри резултати — швейцарската и на Уитуърт, — имат калибър под 0,5 дюйма и сравнително по-дълъг куршум. Но ние не можем да влизаме тук в дискусия по въпрос от толкова общ характер.

Що се отнася до втория въпрос, не виждаме авторът да е привел убедителни доказателства за *каквото и да било* превъзходство на винтовката на Ланкастер над винтовката на Енфилд. Обстоятелството, че карабините на инженерните войски не правят толкова засечки, както пехотните винтовки на Енфилд, лесно се обяснява с това, че във всички армии пехотата е сто пъти по-многобройна от инженерните войски и че последните използват своите карабини сто пъти по-рядко, отколкото линейните войски — своите винтовки, тъй като инженерните войски имат задачи, съвсем различни от тези на пехотата.

Примерът с винтовката на Уитуърт доказва, че дългият и тежък разширяващ се куршум с достатъчна вдлъбнатина в задната част може да бъде изработен така, че при пълнен заряд да взема почти всяка форма на нарезите; тук необходимото разширение е много голямо и въпреки това задната част на куршума взема шестоъгълна форма. Затова без съмнение може да се изработи куршум, който да се разширява достатъчно, за да запълни напречното сечение на овалния канал, ако разликата между диаметъра на куршума и диаметъра на канала на цевта не е много голяма. Но ние не разбираме защо карабината на инженерните войски трябва да се смята за по-добра в това отношение от винтовката на Енфилд. Идеалният куршум на нашия автор няма нищо общо с тази карабина — той не би и подходдал; и ако дори при намаляване на калибъра нашият автор смята за необходим по-силен заряд от 90—100 грана барут, за да може куршумът да вземе овалната форма на канала, според нас това твърде много прилича на мълчаливо признание, че сега приетият заряд от 70 грана не винаги осигурява пълно разширяване на куршума в овалния канал на карабината на инженерните войски. Нашият автор не казва какво ще стане със засиленото ритане при увеличения заряд, но ние знаем, че зарядът от 80—90 грана при винтовката на Уитуърт предизвиква доста неприятно ритане, което при честа стрелба много скоро се отразява върху точността на прицелването.

Необикновено добрите резултати, получени с карабината на инженерните войски на състезанията в Чатъм, както и някои отлични стрелби, проведени с винтовката на Ланкастер от частни лица и неведнъж отбелязвани в печата, ни карат да смятаме, че е желателно да бъдат отново изпробвани качествата на винтовката с овален канал и с разширяващи се куршуми, както и нейната пригодност като бойно оръжие. От своя страна ние смятаме, че и при нея ще се открият недостатъци и че въпросът за системата на устройството на нарезите е твърде второстепенен по отношение на военното стрелково оръжие. Вместо да разискваме такива незначи-

телни неща около винтовката на Енфилд, защо да не преминем веднага към най-същественото и да не кажем, че най-големият и най-важният недостатък на тази винтовка е прекалено *големият ѝ калибър*? Изменете го и вие ще видите, че всички други усъвършенствувания ще се отнасят само до подробностите.

*Написано от Ф. Енгелс в края на април
1861 г.*

*Напечатано в „The Volunteer Journal
for Lancashire and Cheshire“,
кн. 35 от 4 май 1861 г.*

Подпис: Ф. Е.

*Печата се по текста на списанието
Превод от английски*

Ф. ЕНГЕЛС

ОЛДЪРШОТ И ДОБРОВОЛЦИТЕ

В своята реч на обедна на лондонската стрелкова бригада Кембриджкият херцог каза, че би се радвал много да види доброволците в Олдършот. Единственото затруднение според него било как да бъдат изпратени те там. Ние си позволяваме да направим някои предложения относно начина, по който може да бъде преодоляно това затруднение.

Без съмнение не може да става и дума за изпращане на цели доброволчески части в Олдършот или в който и да било друг лагер. Начинът на тяхното комплектуване напълно изключва такава възможност. Няма нито една рота, а още по-малко батальон, в който мнозинството от личния състав да може да се освободи едновременно за тази цел поне за две седмици.

Но ако в Олдършот не могат да бъдат изпратени цели доброволчески части, не биха ли могли те да отидат там поотделно и все пак да научат маса неща? Ние смятаме, че биха могли, ако работата бъде организирана така, че доброволците да получат всички улеснения, за да могат да използват тази възможност.

Ние смятаме, че голямото мнозинство от доброволците са хора, които от време на време могат да бъдат освобождавани от всекидневните си занятия за две седмици през годината. Твърде много от тях редовно се ползват от такива или дори по-дълги отпуски. Между тях сигурно ще се намерят значителен брой хора, които не биха възразили и дори, напротив, биха отишли за известно време на свои разноски веднъж в Олдършот, ако бъдеха приети там. Така че няма изобщо пречки от май до края на септември в Олдършот да има един вариращ брой доброволци, възлизащи

все пак по численост поне на един батальон. Ако можем да съберем този вариращ брой доброволци в лагера, как може да се използва това?

Ние предлагаме да се издигнат редица бараки или палатки за около 600 доброволци и да се назначи за командир на този доброволчески лагер някой капитан или още по-добре майор от линейните войски, на когото да се придадат един адютант и един фелдфебел. Лагерът би трябвало да бъде открит, да речем, през май, щом се запишат достатъчен брой доброволци; когато лагерът се попълни, нови кандидати ще се допускат само ако има място за тях; всички тези доброволци ще бъдат формирани в батальон; за да се придаде на доброволците вид на войска, която има единна униформа, те трябва да носят риза от установена кройка и цвят. Тъй като сигурно ще има излишък от офицери, изходът от това положение е само един: да се заставят тези офицери да изпълняват временно задълженията на сержанти и дори на редници. Ние съвсем не смятаме това за недостатък; напротив, склонни сме да мислим, че то ще бъде от полза. Нито един офицер доброволец не е толкова сигурен в личното си строево обучение, че едно временно връщане в строя да бъде безполезно за него; нека му бъде припомнено, че всеки офицер от линейните войски бива заставян всяка година да слага за известно време винтовката на рамо. Разпределянето на временните офицерски длъжности в батальона би могло да се уреди лесно: може да се започне от старшите измежду присъстващите капитани, а след това останалите да заемат последователно техните длъжности. Батальонният командир може да бъде снабден с известни пълномощия да назначава хората на тези длъжности по свое усмотрение, за да предизвика оживено съревнование между присъстващите офицери. Но всичко това са подробности, чието разрешаване няма да срещне големи трудности при сериозно отношение към самата идея.

Такъв батальон с вариращ личен състав никога няма да достигне много високо равнище на боева подготовка и задачата на командира и на неговите помощници няма да бъде лека. Но във всеки случай ще бъде постигната една цел, а именно: в доброволческата армия изобщо и сред нейните офицери и подофицери по-специално ще се създаде ядро от хора, които макар и за две седмици ще са били истински войници. Две седмици могат да изглеждат нищожен срок, но ние не се съмняваме, че като напуска лагера, всеки ще чувства огромната разлика между онова, което е бил при пристигането си в Олдършот, и онова, което е станал. Съществува огромна разлика между строево обучение, провеждано един-два пъти седмично, след като целият ден

е бил запълнен с различни занимания, и обучение в лагер сутрин, обед и вечер, макар и за две седмици. През тези две седмици всеки намиращ се в лагера доброволец няма да има други занимания освен своето военно обучение: всеки от тях ще укрепи подготовката си до такава степен, която не може да се достигне при сегашните строеви учения на доброволците, колкото и да продължават те; освен това той ще получи много по-пълна представа за войнишкия живот, отколкото би могъл да се надява да получи в своята част, освен ако тя не излезе на лагер. Напушайки Олдършот, всеки доброволец ще бъде убеден, че през тези две седмици той е придобил поне толкова знания, колкото през цялата си дотогавашна служба в доброволческите войски. След известно време едва ли ще има и една доброволческа рота, в която един или няколко души да не са били в Олдършот; и всички ще разберат до каква степен вливането на по-добре обучени сили ще подобри увереността и военните навици на различните части.

Ние приехме, че продължителността на курса на обучение за всеки доброволец ще бъде две седмици, просто защото почти всички могат да намерят начин да отделят такава кратко време за тази цел. Но не би трябвало да има каквито и да било пречки да се разреши на доброволците, които могат да си позволят това, да останат в лагера цял месец.

От само себе си се разбира, че доброволците ще трябва да се издържат в лагера със собствени средства. Правителството ще трябва да осигури палатките и лагерните принадлежности и може евентуално да вземе мерки за снабдяването на доброволците с хранителни продукти за тяхна сметка. По този начин, без да създава особени разходи за държавата, обучението в лагера ще струва евтино на доброволците и всичко ще отговаря повече на истинска лагерна служба.

Не се съмняваме, че ако този опит бъде извършен поне един път, той би срещнал най-жив отклик сред доброволците; батальонът би бил винаги напълно комплектуван и може би скоро би възникнала възможност за създаване на подобни батальони в други лагери или пък в Олдършот. Ако излишъкът от офицери се окаже прекалено голям, в един от лагерите би могло да се сформира специален „офицерски батальон“ за по-продължителен срок и ние смятаме, че такъв батальон напълно би оправдал своето предназначение най-малко за един сезон.

Но лагерите и линейните войски изобщо могат да принесат полза на офицерите доброволци и по друг начин: чрез временно командироване на такива офицери в батальоните на редовната армия. Това може да стане, без офицерите да се отдалечават пре-

калсно много от мястото, където живеят; през това време (да кажем един месец) офицерът доброволец трябва да изпълнява своите обязанности така, като че ли действително служи в полка. Несъмнено би могло да се намери начин към всеки батальон да бъде придаден поне един офицер доброволец, без ни най-малко да се нарушат обязаностите и положението на офицерите на действителна служба, които винаги са проявявали най-добро отношение към доброволците. Ако това предложение бъде прието, ние бихме счели за целесъобразно да не се командирова в линейните войски нито един офицер доброволец, който по един или друг начин да не е доказал, че може да извлече полза от това, тъй като офицерите доброволци биха били изпращани не за да придобият елементарни военни знания, а за да затвърдят и усъвършенствуват знанията, които вече са придобили, и да научат нещо, които не могат да научат в своите части.

И двете ни предложения — сформирването на батальони с вариращ състав в лагерите и командироването на квалифицирани офицери доброволци за един месец в линейните части — имат предвид главно подготовката на офицерите; ние отново и отново повтаряме, че офицерите са слабото място на доброволческата армия; ще прибавим, че сега на всички трябва да е ясно, че съществуващата система на обучение на доброволците *не може да създаде подготвен офицерски корпус* и че поради това е необходимо да се намерят нови начини на обучение с оглед армията на доброволците не само да не се влошава, а, напротив, да се усъвършенствува.

Ние правим тези предложения само за да привлечем вниманието към този въпрос. Нямаме намерението да представим на обществеността окончателен план, разработен във всички подробности, предвиждащ всички евентуалности и узрял за незабавно прилагане на практика. Това би трябвало да бъде задача на други хора, ако въпросът се обсъди сериозно. Но ние бихме искали да кажем, че цялото доброволческо движение беше експеримент и ако ние не сме готови да продължим още малко да експериментираме, за да намерим правилния път към усъвършенствването на новата армия, която е резултат от този експеримент, движението в края на краищата неизбежно ще стигне до задънена улица.

Написано от Ф. Енгелс в началото на май
1861 г.

Печата се по текста на списанието

Превод от английски

Напечатано в „The Volunteer Journal
for Lancashire and Cheshire“,
кн. 36 от 11 май 1861 г.

Подпис: Ф. Е.

Ф. ЕНГЕЛС

ВОЕННОТО МИНИСТЕРСТВО И ДОБРОВОЛЦИТЕ

Ние смятаме, че никъде в цяла Великобритания доброволците не проявиха по-голяма готовност и стремеж да се подчиняват на всички заповеди и нареждания на военното министерство, да заемат правилно отношение към редовната армия и да насочват доброволческото движение съгласно изискванията на военните власти, отколкото в Ланкашир и — между другите градове — в Манчестер. Когато бе издадена заповед да се осигурят складове за оръжието, тя бе изпълнена, макар че в един голям град това неизбежно е свързано със сериозни затруднения. Каквито и заповеди да се издаваха, те бяха изпълнявани незабавно и без уговорки. Когато се събраха голям брой наши доброволци, те предугадиха желанието на Кембриджкия херцог и помолиха военните власти на окръга да поемат командването и да организират бригадите. Желанието да постигнат действителни резултати накара нашите ланкаширски доброволци да гледат доброжелателно на всяка намеса на правителството; те знаеха, че преди всичко са необходими съгласуваност и правилна организация, и гледаха на всяко окръжно на военното министерство като на стъпка, която осигурява тези изисквания. Още от първата си книжка „Volunteer Journal“ не е престанал да препоръчва заповедите на военното министерство да се изпълняват с готовност и охота и да изтъква огромната полза от пълното съгласие между доброволците и местните и централните военни власти. Докато на други места, особено в Лондон, се носеха тайнствени слухове за гибелното влияние на Главния щаб, за опити за намеса от страна на властите и т. н. — подобни съображения никога нито за миг не са

упражнявали влияние върху нас. Ние напълно вярвахме в искреността на главнокомандувачия, на военния министър и на всичките им подчинени, когато заявяваха, че са готови да подкрепят доброволческото движение по всякакъв възможен начин.

Но ние не можем да си затваряме очите за обстоятелството, че неотдавна се случиха някои незначителни неща, които създават впечатлението като че ли наистина сред хората, които са на власт, е настъпила някаква промяна във възгледите им за доброволческото движение, особено откакто лорд де Грей и Рипон напусна поста заместник военен министър. Преди няколко седмици — струва ми се, на петдесетница — лорд Раниле направил в Риджънтс парк преглед на ония лондонски доброволци, които били пристигнали по негова покана. Ние неведнъж рязко сме осъждали опитите на лорд Раниле да си играе на генерал.* Той би могъл да се обърне към генералния инспектор на доброволците полковник Мак-Мърдо с молба да извърши прегледа на неговите доброволци или да препоръча за тази цел друг квалифициран офицер. Но право или криво, той отишъл в парка със своите доброволци; прегледът бил оповестен публично и новината за него се била разпространила толкова, че се събрала голяма тълпа зрители. Сред тази тълпа се намирили хора, чието поведение било крайно скандално; те се тълпели около доброволците, разстроили техните редици, не им давали възможност да извършват своите престроявания, хвърляли камъни, а някои — както се установи — дори се опитали да ранят конете на офицерите с остри предмети. Щом започнала тази история, офицерите, които командували доброволците, разбира се, потърсили полиция, но от 6-те хиляди души, които образуват армията на сър Ричард Мейн, както ни съобщават, *там нямало нито един човек!* В резултат на това пореди намесата на тълпата прегледът на лорд Раниле претърпял пълен провал. Твърде вероятно е, ако е било възможно прегледът да бъде продължен, че той е щял да се провали от само себе си, както е ставало винаги с предишните опити на лорд Раниле. Но при тези обстоятелства лорд Раниле стана мъченик и си спечели пламенните симпатии на всички доброволци.

Не може да има съмнение, че пълното отсъствие на полиция от този публично обявен преглед не е било съвсем случайно. В печата бе отбелязано, че полицията навярно е имала нареждане да стои настрана, и ние знаем, че в Лондон сред доброволците е много широко разпространено мнението, че Главният щаб има пръст в тази работа и че в Главния щаб искат да подкопаят до-

* Виж настоящия том, стр. *Ред.*

броволческото движение по всякакъв възможен начин. Във връзка с това духовете в Лондон са много възбудени и ние признаваме, че фактите — които, доколкото ни е известно, никой не се е опитал да оправдае или да обясни, — са от естество да създадат такова настроение.

Тази седмица стана и друго събитие, което съвсем не показва, че властите възнамеряват да изпълнят обещанието си да направят всичко, което е в тяхна власт, за да окажат помощ на доброволците. Преди известно време бе съобщено, че една от нашите манчестерски части възнамерява да замине за кратко време на лагер. Ние смятаме, че това съобщение не е било направено, преди да е било сигурно, че това намерение може да бъде осъществено. Настойчиво се твърди, че към властите е била отправена устна молба за палатки и т. н. и че тази молба била по принцип удовлетворена и че дори били установени условията, при които тя ще бъде изпълнена. Узнаваме, че това споразумение е било постигнато преди не повече от две-три седмици. Съобразно с това бяха сключени всички други споразумения — за място за лагера, за лавка, офицерски стол и по други въпроси; но когато всичко бе уредено и бе подадена официалната молба за палатки, властите веднага се отметнаха и заявиха, че изобщо не могат да доставят палатки!

Разбира се, това разстройва целия план и всички направени от частите разходи и усилия се оказаха напразни; а ние всички знаем, че доброволческите части имат всички основания да оперират много внимателно с малките си банкови сметки, ако имат такива. Съобщават ни, че толкова много доброволчески части се били обърнали към правителството с молба за палатки, че то не можело да намери палатки за всички и че поради това частите нямало да получат нито една палатка. Независимо дали това отговаря на истината или не, правителството би трябвало да знае, че договорът си е договор и че по-късни събития не могат да го освободят от вече поети от него задължения. Но според един слух, който изглежда се разпространява сега в Манчестер, както и в Лондон, това било празен предлог; правителството не искало доброволците да отидат изобщо на лагер и дори въпросните части да си доставели палатки или бараки със свои средства и от самостоятелен източник, във висшите кръгове щели да гледат на лагера недоброжелателно.

Такива случаи, разбира се, не могат да съдействуват за създаването на оная сърдечност в отношенията между властите и доброволците, която е тъй необходима за по-нататъшния успех на движението. Движението е много силно, за да може което и

да било правителство да го ликвидира; но липсата на доверие към властите от страна на доброволците и скритата опозиция от страна на властите могат много скоро да предизвикат значителна бъркотия и да забавят за известно време развитието на движението. Това не бива да се допусне. В парламента има много офицери доброволци. Нека те използват своето положение и вземат мерки правителството да даде обяснения, които веднага да поправят положението на работите и да покажат на доброволците, че те могат да се надяват на приятелска подкрепа вместо на скрита враждебност.

Написано от Ф. Енгелс в началото на юни
1861 г.

Печата се по текста на списанието
Превод от английски

Напечатано в „The Volunteer Journal
for Lancashire and Cheshire“,
кн. 40 от 8 юни 1861 г.

Подпис: Ф. Е.

Ф. ЕНГЕЛС

ВАЛДЕРЗЕЕ ЗА ФРЕНСКАТА АРМИЯ

Неотдавна в Берлин бе публикувана книгата „Френската армия на учебния плац и във война“¹⁴³, която направи голяма сензация и за кратък срок претърпя няколко издания. Макар авторът да се нарича само „стар офицер“, не е тайна, че книгата е написана от генерал граф Валдерзее, бившия пруски военен министър. Този човек се ползва с голямо уважение в пруската армия, където особено се отличи с това, че реорганизира из основи старата педантична система, като се погрижи войниците да бъдат обучавани на стрелба в стрелкови вериги, на разузнаване и на охрана и изобщо да преминават службата на леката пехота. Неговият нов метод, към който ние може би ще се върнем някога при удобен случай, сега е въведен в пруската армия. Той заслужава внимание поради това, че премахва всякакъв формален педантизъм и се основава изключително върху умствените способности на войника, при което службата може да бъде носена добре чрез разумното и хармонично сътрудничество на много хора. Напълно естествено е един офицер, който придава такова голямо значение на възпитанието на умствените качества на всеки отделен войник, винаги сериозно да се е интересувал от френската армия като армия, която най-вече се отличава с индивидуалните умствени способности на своите войници в областта на военното дело; ето защо не трябва да се учудваме, че той се е заел специално да проучи тази армия и че има в нейните редове много приятели и познати, от които може да получава ценни сведения. След успехите на французите срещу една от най-добрите и храбри армии в Европа по време на италианската кампания

от 1859 г. цяла Европа започна да се интересува на какви обстоятелства се дължат тези необикновени и неизменни победи. В споменатата по-горе книга генерал Валдерзее излага онова, което според него хвърля светлина по този въпрос.

Следващият откъс е взет от един доклад за общия характер на френската армия:

„Тя притежава всички добри качества, но и всички недостатъци и слабости на френския характер. Въодушевявана от истински войнствен дух, тя е изпълнена с жажда за борба, за действие и слава и е храбра и смела, което е доказвала винаги, а съвсем неотдавна на полесраженията в Алжир, Крим и Италия. Навсякъде имаше случаи, когато и офицери, и войници — особено от елитните войски — вършеха чудеса от храброст и това, което френските войници показваха в тези кампании, изобщо заслужава най-голямо уважение.

Извънредно подвижен във физическо отношение и буден в умствено отношение, което обаче доста често преминава в нестихващо безпокойство, френският войник е неуморим и издръжлив в боя, както и при всяко напрежение.

Крайно самоуверен, амбициозен и честолюбив, всеки отделен войник желае само едно — да настъпва срещу неприятеля. Той не познава никакви трудности; той се ръководи от старата френска поговорка: „Ако работата е възможна, все едно че е свършена; ако е невъзможна, все пак ще бъде някак си свършена“. Без много да му мисли — а често дори много лекомислено — той се втурва напред, убеден, че няма трудности, които да не може да преодолее. Затова с устрема и пламенността, присъщи на неговата нация, той винаги се стреми към атака, в която се състои главната му сила. Освен това френският войник е съобразителен, ловък, особено пригоден за единичен бой и е свикнал да действа на своя отговорност. Той е изобретателен и умее да си помогне в трудни положения; той притежава особено умение да се устройва удобно на бивак, да импровизира под огън мостове и т. н., моментално да организира за отбрана къщи и села и след това да ги защитава с голяма упоритост.

Войната е стихията на армията. Френското правителство съвсем правилно смята войната за нормалното състояние на войските и поради това винаги и при всички обстоятелства се отнася към тях със същата сериозност и строгост, както през време на действителна кампания. Полковете колкото може по-често се събират в лагери и освен това постоянно променят местата, където са разквартировани, така че сред тях да не възникнат каквито и да било мирновременни навъци. В същия дух и обучението на войниците е пригодено изключително за целите на войната и абсолютно нищо не се прави за парадни цели. За ниска част никога не се съди по това, как минава в церемониален марш, и затова чуждите офицери с известно учудване наблюдават как френските батальони минават в церемониален марш — дори пред императора — с небрежна походка и разкривени редици; войниците не вървят в крак и маршируват с пушки на рамо като при командата „свободно“.

Но тази картина наред със светлата има и сенчестата си страна. Всички тези добри военни качества, които карат френския войник да атакува стремително, дават блестящи резултати *само дотогава, докато му е позволено да настъпва*. *Le sentiment individuel**, което стои в основата на всичките му настъпателни качества, има и своите големи недостатъци. Войникът, зает главно със себе си, върви заедно с цялата маса, докато тя настъпва успешно; но ако

* Чувството за индивидуалност. *Ред.*

гази маса насилствено или може би неочаквано бъде принудена да отстъпва, нейната сплотеност, връзката на всеки отделен войник с неговия другар бързо се нарушава, толкова повече; че в такъв случай небрежното тактическо обучение на войските, на което ще се спрем по-долу, прави всякаква устойчивост невъзможна и води до бъркотия и пълно разложение.

Към това може да се прибави, че по своята природа французите са завистливи и с цялото лекомислие, присъщо на тяхната нация, в критични моменти са склонни да се отнасят с подозрение едни към други. Френският войник охотно и с доверие следва своите офицери в боя, но само докато тези офицери вървят пред него и буквално го увличат напред. Войнците настояват за това и когато напредват под огън, те го изразяват високо с вика: „Еполетите напред!“ Ето защо старшите офицери и генералите при атака трябва винаги да вървят начело на своите войски — разбира се, най-подходящото място за генералите — и това обяснява значителните загуби на офицери, които французите винаги са понасяли. Но ако отстъплението стане неизбежно, доверието към офицерите бързо се изпарява и в крайни случаи отстъпва място на открито неподчинение. Поради това едно отстъпление, насилствено наложено на френската армия, винаги е било и винаги ще бъде фатално за нея.“

Генерал Валдерзее би могъл да каже още много неща за бързината, с която доверието на френския войник към неговите офицери се изпарява при неблагоприятни обстоятелства. Доверието на войника към непосредствените началници, дори след редица неуспехи, е най-добрият показател за дисциплината. От тази гледна точка французите не са много по-добри от съвсем недисциплинираните новобранци. Те са напълно убедени, че никога не могат да бъдат победени освен чрез „измяна“; и всеки път, когато са губили сражение и са били принудени да отстъпят повече от няколкостотин ярда, или пък са бивали изненадвани от неочакван ход на неприятеля, те неизменно са надавали вика: „Ние сме предадени!“ Това до такава степен е присъщо на техния национален характер, че в своите мемоари (писани на остров Св. Елена дълго след самите събития)¹⁴⁴ Наполеон можа да обвини косвено, чрез намеци, повечето от своите генерали в някакви предателски действия, а френските историци — военни и други — раздуха тези намеци в най-удивителни измислици. Както нацията мисли за генералите, така мисли войникът за своите полкови и ротни офицери. Няколко силни удара, и с дисциплината е свършено; ето защо в сравнение с всички други армии френската армия е търпяла най-големи поражения, когато е отстъпвала.

За системата на рекрутиране на войниците и офицерите Валдерзее докладва следното:

„Френският войник се вербува измежду младежите на страната по жребие; но всеки има правото да плати, установен от правителството откуп за заместник. Тази сума постъпва в намиращ се в разпореждане на правителството фонд, от който заместникът получава малка сума като аванс при постъпването си на служба, а остатъка — след изтичането на срока на службата му, като

лихвите му се изплащат през целия срок на службата. Припадащата му се сума може обаче да бъде конфискувана отчасти или напълно за престъпление или лошо поведение. Затова правителството държи подбор на заместници изцяло в своите ръце и обикновено приема за войници, доколкото е възможно, само хора, които вече са служили седем години и са показали, че са надеждни и с добро поведение. По този начин на армията се осигурява голям брой обучени войници, между които се подбират повечето подофицери. Срокът на службата е седем години; от този срок обаче повечето войници прекратват на действителна служба в армията само четири-пет години, а останалото време са в отпуск.

Подофицерите се подбират твърде грижливо и се радват на най-внимателно отношение от страна на офицерите. Те обикновено се отличават не само със забележителни способности и с основното познаване на всички подробности на службата, но и с интелигентност, самостоятелност, добра войнишка стойка и голяма сериозност, особено по отношение на редниците, спрямо които те много добре умеят да използват голямата власт, която им дава уставът. Тъй като всеки подофицер може да бъде произведен в офицер, те се стараят да държат редниците на почетно разстояние от себе си и същевременно полагат всички усилия, за да се отличат и да дадат добър пример на своите подчинени.

Днес мнозинството подофицери се състои от заместници. Само малцина от тях са били произведени капрали и сержанти през първия срок на службата и това са предимно младежи, които имат добро образование, но не са били приети във военните училища поради големия наплив на кандидати и постъпват доброволно в армията, за да се опитат да получат тук офицерски чин. Такива младежи много скоро авансират до подофицерски чин и след като издържат предписания за подофицерите практически изпит по военно дело и получат по този начин документ, че имат квалификация за младши лейтенанти, често получават офицерски чин след 2 до 4-годишна служба.

Повечето офицери, произведени из средата на подофицерите, получават офицерско звание след 9—12, а често едва след 15—20 години служба. От 170 такива офицери, взети произволно, 16 са получили офицерско звание след 2 до 4 години служба, 62 — след 5 до 8 години служба, 62 — след 9 до 12 години и 30 — след 13 до 20 години служба. Първите 16 принадлежат към групата на образованите младежи; 62-мата, получили офицерско звание след 5 до 8 години служба, са били произведени за отличие в боя. Следователно в мирно време производството на офицери из средата на редниците дори във Франция става бавно.

Офицерите се комплектуват, както казахме по-горе, отчасти от подофицерите, а отчасти (главно в мирно време) от възпитаниците на военните училища, където младежите учат две години и след като издържат строг изпит, веднага получават назначение в армията. Тези две категории офицери се държат на голямо разстояние една от друга; възпитаниците на военните училища и образованите младежи, произведени из средата на редниците след 2 до 4-годишна служба, гледат отгоре на младшите лейтенанти и лейтенантите на по-напреднала възраст, получили еполетите си в резултат на дългогодишна служба; офицерите, дори от един и същи батальон, далеч не представляват оная сплотена група, която те образуват в почти всяка друга армия. Все пак ония офицери, които са се издигнали из средата на сравнително по-малко образованите редници (и които, особено след големите загуби в Крим и Италия, образуват сега мнозинството на младшите офицери), са по своему много полезни. Макар че много често са крайно невежи, а понякога дори груби и по своето поведение и маниери не се отличават много от подофицерската маса, те познават до съвършенство службата и изпълняват задачите си добросъвестно, сериозно, стриктно и прецизно; те много добре знаят как да се отнасят с вой-

ниците, как да се грижат за тях, как да ги вдъхновяват със своя пример в гарнизонната служба, но особено под огъня на неприятеля. Освен това повечето от тях притежават сега солиден опит в лагерния живот, както и в походна и бойна обстановка.

Общо взето, френският офицер е интелигентен и войнствен; той знае, какво трябва да прави — особено в боя, където действа на своя отговорност и въодушевява войниците, давайки им пример със собствената си храброст. Като прибавим — а това важен за повечето от тях — и големия им опит в походите и боевете, трябва да кажем, че те притежават качества, които ги поставят много високо в тяхната професия.

Производството в по-горен чин се извършва или по старшинство, или по избор. В мирно време на два случая на производство по старшинство се пада един случай на производство по избор; във военно време — обратното. Но изборът изобщо се ограничава до категорията на образованите офицери, докато масата офицери, издигнати измежду редниците, се произвеждат в по-горен чин само по старшинство и затова достигат капитански чин едва в доста напреднала възраст. Този чин е може би най-високото стъпало, което те могат да достигнат, но те обикновено са много доволни, ако могат да минат в запаса с капитанска пенсия.

Ето защо във френската армия има много младши офицери на възраст от 30 до 40 години и значителен брой капитани, наближаващи 50-годишна възраст. Между старшите офицери и генералите, напротив, има значителен брой по-млади хора. Това несъмнено е голямо предимство и непрестанните войни в Африка, Крим и Италия, които доведоха до сравнително бързи повишения, издигнаха още повече млади хора на висши командни постове.

За да получите представа за съотношението в производството в по-горен чин между посочените две категории офицери, интересно е да се запознаете със следващата по-долу статистика за убитите и ранените или заемащите високи командни постове офицери в Италия: от военните училища — 34 генерала, 25 полковника, командувачи полкове, 28 други старши офицери, 24 капитани, 33 лейтенанти и младши лейтенанти; измежду редниците — 3 генерала, нито един полковник, командувач полк, 8 старши офицери, 66 капитани и 95 младши офицери.

Генерали по-рядко се произвеждат от шабните офицери, от учебните или елитните части, отколкото от основната маса на старшите офицери. Затова на тях им липсва най-вече по-високо военно образование; само малцина измежду тях имат *les vues larges**. Зле запознати със стратегията, те често са безпомощни в командването на големи войскови съединения и поради това се нуждаят от заповеди отгоре или от компетентна помощ, така че много често през време на военни действия, както и на учебния плац, те получават истинска програма за придвижванията, които трябва да извършат в дадено сражение. От друга страна обаче, те притежават здрав разум и са находчиви при избора на средства за постигане на целта, познават добре службата и са усърдни, амбициозни и предани на службата. Техният навик да действуват самостоятелно им дава необходимата енергия в бойна обстановка. Те преодоляват всякакви трудности; във всяка обстановка, която изисква решителни мерки, те обикновено действуват, без да чакат заповеди и без много да питат, не се боят от отговорност и — храбри като французите изобщо — винаги лично водят своите войски.

Повечето от тях са участвували във войните в Алжир, Крим и Италия и затова притежават добър, а често и богат боен опит. От генералите, които участваха във войната в Италия през 1859 г., 28 бяха стари „африканци“,

* — широк кръгзор. *Ред.*

а 18 от тях са се сражавали и в Крим. Само един генерал (Партуно) извърши първия си боен поход в Италия.

Благодарение на тези непрекъснати войни френската армия притежава по-млад генералитег от която и да било друга армия. За да се запази това положение и в мирно време, генерал-лейтенантите минават в запаса с половина заплата на 65-годишна възраст, а генерал-майорите — на 60-годишна възраст.

С една дума, френските генерали могат да се характеризират като сравнително млади и физически здрави, съобразителни, енергични, с боен опит и добре пригодени за война, макар че досега само малцина от тях са проявили необикновени способности и умение да командуват големи войскови съединения и макар че нито Кримската, нито Италианската война не създадоха никакъв забележителен военен гений“.

Преминавайки към практиката на строевото обучение на французите, нашият автор пише:

„Макар и недоляпан и несръчен, когато постъпн в своя полк, новобранецът доста често още след две седмици — понякога дори преди да е получил напълно униформата си — стои на пост със сериозния и авторитетен вид на стар войник и много бързо напредва благодарение на грижливото *единично обучение*, на което се обръща най-много внимание. Докато ротните и батальонните строеви учения оставят още много да се желае, отделният войник бива основно обучаван по гимнастика и хватките с пушката, по фехтоване с рапира и продължително бягане... На учебния плац пехотата обикновено е отпусната, небрежна и поради това доста тровава; но в поход тя е извънредно подвижна и приучена към дълги преходи, значителна част от които се извършват бегом; този ход много често и не безуспешно се прилага в боя. Именно по тези данни се преценява във френската армия подготовката на една войскава част, а не по строевото обучение и още по-малко по минаването в церемониален марш. Французите наистина не могат да минават в церемониален марш както трябва, тъй като им липсва нужната за тази цел педантична строева подготовка, която впрочем е необходима за всяка добра войскава част.“

Като разглежда строевото обучение, нашият автор привежда следния анекдот за Наполеон I:

„Наполеон добре познаваше недостатъците, присъщи на тази система на небрежно строево обучение, и правеше всичко възможно за тяхното отстраняване. Под неговото желязно ръководство обучението се провеждаше толкова точно, колкото това е възможно за французи, макар той лично да не беше добър инструктор. Един ден в 1809 г. в Шьонбрун му дошла идеята сам да обучи един батальон от своята гвардия, да го накара, както се изразяват французите, *faire la théorie**. Той изтеглил шпагата си и дал команда; но след няколко престроявания той докарал своите войници в такъв безпорядък, че слагайки шпагата обратно в ножницата, той се провикнал на един генерал: „По дяволите вашата... теория! Оправете тази свинщина!“ („Que le diable s'oprote votre... théorie! Redressez cette cochonnerie!“)

За „тюркосите“, туземните алжирски войски, намираме следната забележителна характеристика:

* — да се заеме с теорията. *Ред.*

„Съгласно сведения, получени от френски офицери, тюркосите мразели най-много сблъскванията с австрийските стрелковни части. Когато се озовели срещу тях, те не само отказвали да атакуват, но дори се хвърляли на земята и подобно на животните на пустинята, камилите, нито със заплахи, нито с бой можели да бъдат заставени да се вдигнат за атака.“

За строевото обучение на пехотния полк авторът казва:

„Обучението на новобранците се извършва много педантично, но въпреки това и много повърхностно; на войнишката стойка на отделните войници се отделя малко внимание и по-този начин уставът се изпълнява (в ротното и батальонното учение) явно небрежно. Много малко се държи на изпълнението на командата „мирно“, на строгото равнение на място и в движение, на състоянието на облеклото и дори на това, дали войниците вървят в крак. Достатъчно е войниците да са на *местата си* и по един или друг начин да стигат едновременно до целта. При армия, свикнала с такава система на небрежно обучение, тези големи недостатъци естествено няма да се проявят, докато тя продължава да напредва. Но тази система неизбежно оказва много лошо влияние върху дисциплината и реда в боя и може да има най-сериозни последици, когато се наложи отстъпление в боя. По тази именно причина опитът за отстъпление в добър ред толкова често се е оказвал опасен за французите и едно отстъпление пред солидна, добре обучена армия винаги ще бъде фатално за тях.“

След като завършва със строевото обучение, генерал Валдерзее излага накратко бойните принципи на маршал Бюжо (същите, голяма част от които ние преведохме в предишните книжки на „*Volunteer Journal*“ под заглавие „Маршал Бюжо за моралния фактор в боя“*). С тези принципи той напълно се съгласява. опитвайки се същевременно да докаже — и не без успех, — че повечето от тях са стари практически правила, които могат да се намерят още в инструкциите на Фридрих Велики. Ние прескачаме тези места, както и една доста дълга критика на стратегията в италианската кампания от 1859 г. (в която той посочва не по-малко от 18 явни грешки на генерал Дюлай), за да преминем към бележките му относно метода на воюване на французите в тази кампания.

„Най-съществените принципи на този метод са:

1. Да се действа настъпателно всеки път, когато това е възможно.
2. Да не се води дълга престрелка и колкото е възможно по-скоро да се преминава в атака на нож бегом.

Когато тези принципи станаха известни, от тях единодушно се правеше изводът, че французите винаги и навсякъде, игнорирайки всички тактически форми, са се хвърляли срещу австрийците и винаги моментално, без особена мъка, са ги премазвали и прогонвали.

Но историята на кампанията доказва, че далеч не е било така. Напротив, тя показва:

1. Че французите несъмиено в повечето случаи, но не винаги, стремително са атакували своите противници бегом, но че почти никога не са им нанасяли

* Виж настоящия том, стр. 254—261. *Ред.*

поражение с първия пристъп. Обикновено те не само не са имали успех, но в повечето случаи са били отблъсквани със загуби няколко пъти поред, така че във всеки бой са отстъпвали почти толкова често, колкото и са настъпвали.

2. Че те доста често са атакували, без да откриват огън, но ако тяхната атака е била отблъсквана, те са били принуждавани да продължат борбата като престрелка, и понякога доста продължителна, макар и прекъсвана от нови атаки на нож. При Маджента и Солферино такива престрелки са траели няколко часа."

След това авторът, изхождайки от сведения, получени както от френски, така и от австрийски офицери, прави преглед на тактическите построения, които французите са прилагали в италианската кампания; с извадки от този преглед ние ще завършим тази статия.

След като описва общия характер и методите на воюване на френската армия, нашият автор преминава към тактическите построения, които тя е прилагала в италианската кампания от 1859 г.

"Една френска армейска дивизия се състои от две бригади, първата от които включва един батальон стрелци и два пехотни полка (всеки от по три батальона), докато втората има само два пехотни полка (т. е. шест батальона). Всеки батальон има шест роти.

В боен ред първата бригада образува първата линия, при което батальоните се построяват в колони с половин дистанция и се отдалечават на пълна дистанция за разгръщане, прикривани от верига стрелци. Втората бригада стои на втората линия, 250 ярда назад, батальоните и също са построени в колони с половин дистанция, но само с половин дистанция за разгръщане; те обикновено се разполагат зад един от *фланговете* на първата линия.

Построяването в колона, което обикновено се е прилагало в Италианската война, французите наричат дивизионна колона — две роты в колона се наричат дивизион. Шестте роты се строят така: две отпред, две на половин дистанция зад тях и отново две роты на половин дистанция зад вторите две роты. Тази колона може да бъде построена или зад двете централни роты, или зад двете крайни роты на всеки фланг. В гвардията, която се състои изцяло от елитни войници, тя се построявала винаги зад двете централни роты и благодарение на това (също както в английската двойна колона, която се построява зад двете централни поделения) времето както за построяването на колоната, така и за разгръщането ѝ се е намалявало наполовина; но в линейните войски колоната обикновено се построявала зад двете деснофлангови роты. Причината за подобно построяване е, че по този начин „гренадирската“ рота (№ 1) се разполагала начело на колоната, а леката или „лекопехотната“ рота (№ 6) се намирала отзад. По такъв начин тези две роты, които се състоели от елитни войници, образували, така да се каже, една рамка, в която се намирали четирите по-малко надеждни „централни“ роты; освен това в случаите, когато на двете намиращи се отзад роты е била давана заповед да се разгърнат в стрелкова верига, едната от тях е била леката рота, докато гренадирската рота в предната линия е оставала заедно с другите, ако не е било нужно да се разгръща целият батальон.

За една армия, която води бой главно не в линия, а в комбинация от стрелкови вериги и колони, подобно построяване има големи предимства. Една трета от войниците (двете предни роты) винаги са в състояние да употребят

огнестрелното си оръжие, докато в същото време разгръщането може да стане просто и много бързо. Голямата дистанция между съставните части на колоната (половин ротна дистанция или около 40 ярда) помага да се отслабят значително унищожителното действие, което артилерията произвежда в по-гъсти колони; а ако се вземе под внимание, че обикновено двете роти се разсипват във верига, така че цялата колона се състои от две роти на първата линия и две — на 40 ярда отзад, ще стане ясно, че това построяване в максимални степени се приближава до линейното; двете роти, които се намират отзад, действуват повече като резерв или втора линия на предните две роти, а по-малко като непосредствена поддръжка, която обикновено на континента атакуващите колони трябва да получават от войските, които се намират зад тях. Освен това, макар в италианската кампания от време на време да се е прибягвало до разгръщане в линия, в такава област като Ломбардия воленето на бой в линия е абсолютно невъзможно. На тези малки полета, пресечени от живи плетове, ровове и каменни стени и покрити, освен от житни растения и от черничевни дървета, примесени с лози, в една област, където пътищата, заградени от високи стени, са толкова тесни, че две каруци трудно могат да се разминат — в такава област всякакви правилно построяване често трябва да бъде изоставено, щом войските се приближат до противника. Единственото, което е необходимо, е наличиостта на голям брой стрелци пред фронта и стремителното атакуване в компактна маса на най-важните пунктове. За тази цел не може да има по-добро построяване от онова, което са избрали французите. Една трета от батальона в стрелкова верига — без втора линия; колоната е разположена на 100 ярда назад като достатъчна поддръжка; целият батальон бързо напредва; когато се приближат достатъчно до противника, стрелците освобождават фронта на батальона и се издърпват във фланговете му; първата линия дава залп и минава в атака; втората линия върви подир първата на 40 ярда дистанция като резерв и запазва строя, доколкото теренът позволява това. Трябва да признаем, че този метод изглежда много подходящ за всички задачи на настъплението в такава местност и възможно най-добре държи войниците заедно и под контрола на офицерите.

Навсякъде, където местността е била достатъчно открита и е позволявала правилни придвижвания, настъплението се извършвало по следния начин: стрелковата верига е водила престрелка с неприятеля, докато на колоната бъде дадена заповед да настъпи; резервите (ако е имало такива) са се строявали във фланговете на стрелковата верига и се разгръщали срещу фланговете на неприятеля, за да заобиколят настъпващия неприятел и да открият срещу него кръстосан огън; когато колоната достигала линията на стрелковата верига, последната запълвала дистанциите между батальоните и напредвала в една линия с челото на колоната; на 20 ярда от неприятеля челото на колоната давало залп и минавало в атака. Когато теренът бил много пресечен, във верига се разгръщали три или четири ротни от батальона; имало случаи (туркските при Маджента), когато в стрелкова верига се разгръщали цели батальони.

Срещу австрийските атаки на нож понякога се прилагал метод, подобен на метода, предписан в английските уставни за улична стрелба (батальонно учение, параграф 62). Челните роти на колоната давали залп, завинаги настрана от фланговете и се оттегляли в тила, където отново се построявали: същото правели вървящите подир тях роти и най-последно — след като последните роти давали своя залп и очистявали фронта — целият батальон атакувал неприятеля.

В решителните моменти на войниците била давана заповед да сложат раниците си на земята, като вземат със себе си малко хляб и всички намиращи се в нея бойни припаси, които те напъхвали както можели по дрехите си. От-

тук е произлязла баснята, че „зуавите носят патроните си обикновено в джобовете на бричовете“.

При Маджента зуавите и 1-и гвардейски гренадирски полк се разгърнали в линия и известно време водили единичен огън и огън във верига. При Солферино гвардейската лекопехотна дивизия (дванадесет батальона), преди да влезе в действие, също се разгърнала в една линия, но когато батальоните действително влезли в бой, те изглежда са били построени в обичайната колона. Тъй като и в двата случая разгръщането било извършено под непосредственото командване и в присъствието на Луи Наполеон, едва ли може да има някакво съмнение, че той е давал съответните заповеди, спомняйки си за маневрите на английските войски, построени в линия; но и в двата случая предпочитанието на френските офицери към собствения им национален начин на водене на боя, както и характерът на местността, изглежда, са надделявали, шом работата е ставала сериозна.

При шурмуване на село напред били изпращани няколко колони, предхождани от силни стрелковни вериги; по-слабата колона, предназначена да атакува самото село, била държана до последния момент назад, докато по-силните колонии заобикаляли селото от фланговете; войските, които *завземали* селото, веднага го окупирали и укрепвали, докато *резервите* преследвали неприятеля. Отбраната на село французите предпочитали да предоставят на резервите, разположени зад селото или в неговите флангове, отколкото на силен гарнизон в самите къщи.“

С това извлечение върху тактическите построения на френската армия в Италия през 1859 г. завършваме прегледа на труда на граф Валдерзее. Макар Англия да е много по-малко пресечена, отколкото Ломбардия, многобройните ѝ плетове, ровове, дъбрави и храсталаци заедно с хълмистия характер на местността и дълбоките, обраснали с дървета дефилета, които я прорязват, я превръщат в много по-тежък терен за воюване от пресечените равнини на Северна Франция, Белгия и Германия. Ако една френска армия се опита някога да дебаркира на английска земя, не може да има съмнение, че построенията на нейната пехота ще приличат много на построенията, които са били прилагани в Италия; ето защо ние смятаме, че тези построения представляват интерес за английските доброволци. .

Бележките за книгата на Валдерзее са написани от Ф. Енгелс през юни 1861 г.

Напечатано в „The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire“, кн. 42, 44, 46 и 62 от 22 юни, 6 и 20 юли и 8 ноември 1861 г.

Подпис: Ф. Е.

*Печата се по текста на списанието
Превод от английски*

Ф. ЕНГЕЛС

ВОЕННА КРИТИКА НА ПРЕГЛЕДА В НЮТОН

Миналогодишният преглед в Нютон премина много успешно, толкова по-успешно, защото се натъкна на най-различни пречки. Това беше първият опит за събиране на доброволците от Ланкашир в една войскова част; железопътният транспорт беше далеч не това, което трябваше да бъде; теренът беше в отвратително състояние; времето беше много лошо. Въпреки всичко парадът мина необикновено успешно и нашите доброволци си тръгнаха за в къщи мокри до кости, гладни и жадни, но с гордото съзнание, че са учудили всички със своето спокойствие, със своята увереност и с войнишкия начин, по който са изпълнили своята задача.

Може ли да се каже същото за тазгодишния преглед? Страхуваме се, че не. Железопътният транспорт бе прекрасно организиран; теренът бе в отлично състояние; времето — великолепно; доброволците имаха още една година обучение зад гърба си; и все пак ние сме уверени, че повечето от тях си заминаха за в къщи по-малко доволни от своята работа и от своите успехи през този ден, отколкото миналата година. Кой е виновен за това?

Когато войските пристигнаха в местността, където се провеждаше прегледът, флагчетата, с които беше обозначено мястото на различните бригади, както и на батальоните, бяха вече поставени. Но редица батальони, особено ония, които пристигнаха първи, дълго време бяха разкарвани насам-натам, спирани, пак разкарвани и пак спирани за дълго време, преди да бъдат заведени на определените им места. В резултат частите, които пристигнаха тук половин или един час преди започването на прегледа, нямаха време да наредят винтовките си в пирамиди и да разпуснат вой-

ниците, макар и за няколко минути, за да похапнат. За това, разбира се, не бяха виновни батальонните командири.

След общия салют започнаха престрояванията. Но едва ли имаше изобщо престроявания. Първата бригада се разгърна и проведе редица стрелби — един залп поротно от центъра към фланга, един залп побатальонно, три залпа във верига. През това време се разгърна втората бригада и след завършването на стрелбата смени първата линия. Това стана, като двете линии се построиха в редици по четири и втората линия в редица по четири премина през интервалите на първата. В самия устав се казва, че това движение е подходящо само за *парадни цели* и в никакъв случай не трябва да се използва в бойна обстановка (стр. 113). След това втората бригада проведе същите упражнения по стрелба, докато третата бригада се разгърна и образува втора линия, а първата бригада в колони се оттегли в тила. Забелязахме, че първата бригада извърши това много бавно и се оттегли едва когато стрелбата на втората бригада бе вече почти завършила. След това напред излезе третата, а след нея четвъртата бригада и последователно проведеха стрелба, след което цялата войска част сестрои в колечи и мина в церемониален марш.

Така че — и това е очевидно — вместо престрояванията имаше само два момента, в които доброволците можеха да покажат своето умение — стрелбата и минаването в церемониален марш. Ние сме против това, стрелбата с халосни патрони да служи като критерий за оценката на такава доброволческа част, каквато бе събрана в Нютон. Имаше части, които са изстреляли огромно количество халосни патрони и които следователно отдавна са постигнали значителни успехи в даването на точни, дружни залпове. Имаше други части, които бяха също тъй добри, а може би и по-добри, подготвени в ротното и батальонното учение, както и в стрелбата по мишени, но които едва ли някога преди това са стреляли с халосни патрони. Имаше голям брой малки провинциални части, сформирани в батальони по случай прегледа, които никога не са имали възможност да стрелят залпово в състав на батальон по простата причина, че досега с тях не е било проведено нито едно батальонно учение. Залповата стрелба, доколкото тя се преценява само по звука, а не по резултатите, е най-леката от всички задачи на войника; един добре подготвен във всяко друго отношение батальон ще научи тази стрелба за много кратко време и ако преобладаващото мнозинство от присъстващите на прегледа батальони дадоха много лоша залпова стрелба, ние трябва да кажем, че по-скоро сме доволни от това обстоятелство, тъй като то показва, че батальоните не са

си губили времето напразно, за да се упражняват в едно изкуство, което те винаги могат да усвоят за една седмица и което лесно се изражда в детска забава и стремеж към външни ефекти.

Единственото положително нещо в програмата на прегледа беше, че тя възложи задача на цялата присъстваща пехота. Във всяко друго отношение тя бе действително много бедна. Нямаше действия в стрелкови вериги, почти не се извършваха престроявания, а установеният критерий за оценка на подготовката бе не само заблуда, но и крайно несправедлив по отношение на мнозинството от присъстващите части. Що се отнася до блестящата кавалерийска атака, с която приключиха маневрите, за нея по-добре да не говорим. Публиката я взе за огромна шега.

При минаването в церемониален марш отново установихме неизменния недостатък на доброволците — пълното пренебрегване на дистанцията. Само една част премина, запазвайки повече или по-малко правилната дистанция; но това *не* бе същата част, която се бе отличила толкова много със своите залпове. Ние смятаме, че запазването на правилна дистанция при сегашното състояние на обучението на доброволците е по-трудно и по-важно от точните залпове. Общо взето минаването в церемониален марш показа по-малък напредък в сравнение с миналата година, отколкото би могло да се очаква; но ние трябва да кажем, че в това отношение по-малките провинциални части са постигнали най-голям напредък. Те заслужават толкова по-голямо обществено признание, защото трябва да преодоляват най-големи трудности и освен това повечето от тях нямат инструктори, нито друг по-голям военачалник от своите подофицери.

Ние със съжаление забелязахме, че сред ланкаширските доброволци се е увеличил броят на червените куртки и дори на шапките от меча кожа; това като че ли говори за стремеж към парадност, което не може да бъде от полза за движението. Но това е тема, която би ни отвела твърде далеч от Нютон, и затова ние ще се върнем на нея при друг случай.

Написано от Ф. Енгелс в началото на август 1861 г.

Печата се по текста на списанието

Напечатано в „The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire“, кн. 49 от 10 август 1861 г.

Превод от английски

Подпис: Ф. Е.

К. МАРКС

АМЕРИКАНСКИЯТ ВЪПРОС В АНГЛИЯ

Лондон, 18 септември 1861 г.

Писмото на г-жа Бичер-Стоу до лорд Шефтсбъри¹⁴⁵, каквито и да са собствените му достойнства, принесе голяма полза, тъй като принуди настроените против Севера лондонски вестници да изложат пред обществеността официалните причини за техния враждебен тон по отношение на Севера и за зле прикритите си симпатии към Юга, които звучат много странно в устата на хора, твърдещи, че изпитват безкраен ужас от робството. Тяхното първо и най-важно съображение е, че сегашната американска война не е „война за премахване на робството“ и че поради това от благородните британци, които са свикнали да водят свои войни и се интересуват от войните на другите народи само от гледна точка на „всеобщите хуманни принципи“, не може да се иска да симпатизират на своите братовчеди от Севера.

„Преди всичко“ — пише „Economist“ — „да се приема, че спорът между Севера и Юга е спор за свободата на негрите, от една страна, и за робството на негрите — от друга, е толкова безсрамно, колкото и погрешно“. „Северът — заявява „Saturday Review“¹⁴⁶ — „не провъзгласява премахването на робството и никога не е претендирал, че се бори против робството. Северът не избира за свое *oriflamme** свещения принцип на справедливостта по отношение на негрите; неговият *si de guerre*** не е безусловното премахване на робството“. „Ако ние“ — пише „Examiner“¹⁴⁷ — „сме измамени относно истинското значение на това благородно движение, кой, ако не самите федералисти, е отговорен за тази измама?“

Преди всичко трябва да признаем, че първото съображение е правилно. Войната не бе започната с цел да се премахне робство-

* — знаме. *Ред.*** — воен. вик. *Ред.*

то и правителството на Съединените щати само положи най-големи усилия, за да опровергае всяка подобна мисъл. Но от друга страна, трябва да си спомним, че не Северът, а Югът започна войната, Северът само се отбраняваше. Ако е вярно, че Северът след дълги колебания и след като прояви нечувано в летописите на европейската история търпение, най-после изтегли меча не за да премахне робството, а за да спаси Съюза, не по-малко вярно е, че Югът от своя страна започна войната с гръмката прокламация, че „специалната институция“* била единствената и главната цел на метежа. Той призна, че се бори за свободата да държи други хора под робство — свобода, която противно на протестите на Севера, той обяви за застрашена от победата на републиканската партия¹⁴⁸ и от избирането на Линколн за президент. Конгресът на конфедератите се хвалеше, че неговата новоизкалъпена конституция¹⁴⁹, за разлика от конституцията на Вашингтоновци, Джеферсоновци и Адамсовци, за пръв път признала робството за добро по своята същност, за опора на цивилизацията и за божествена институция. Докато Северът заявяваше, че се бори само за запазването на Съюза, Югът се хвалеше, че е вдигнал метеж в името на господството на робството. Ако идеалистичната и враждебно настроена спрямо робството Англия не бе развълнувана от декларацията на Севера, как можа да се случи така, че тя не почувствува силно отвращение към циничните признания на Юга?

„Saturday Review“ се старае да се измъкне от тази неприятна дилема, като поставя под съмнение декларациите на самите южни щати. Списанието е по-проницателно и открива, „че робството има много малко общо със сецесията“; че, напротив, декларациите на Джеферсон Дейвис и К^о били само „конвенционализъм“, който имал „почти същото значение, както и конвенционалните декларации за осквернени олтари и разрушени огнища, които винаги се срещат в подобни прокламации“.

Запасът от аргументи, с който разполагат настроените против Севера вестници, е много оскъден и във всички ние намираме все едни и същи изрази, повтарящи се като формулите на математически ред на определени интервали и с твърде малко вариации или комбинации.

„Защо“ — провиква се „Economist“ — „едва вчера, когато сецесионистското движение за пръв взе сериозен обрат при първото съобщение за избирането на г. Линколн, северняците предложиха на Юга всевъзможни гаранции за запазването на тази омразна институция, ако остане в Съюза, и тържествено отрекоха, че имат каквото и да било намерение да се намесват, при което техните водачи предлагаха в конгреса един компромис след друг, основани на съгласие-

* — робството. *Ред.*

то да не се засяга робството?“ „Как да си обясним“ — пита „Examiner“, — „че Северът бе готов да уреди въпроса чрез най-широки отстъпки на Юга по отношение на робството? Как стана така, че в конгреса беше предложена определена географска линия, в чиито рамки робството трябваше да бъде признато като необходима институция? Южните щати не се задоволиха с това“.

„Economist“ и „Examiner“ би трябвало да запитат не само защо компромисът на Критенден¹⁵⁰ и другите компромиси бяха предложени в конгреса, но и защо не бяха приети? Те искат да ни накарат да повярваме, че тези компромисни предложения не са били приети от Севера и отхвърлени от Юга, а в действителност са били провалени от партията на Севера, която прокара избора на Линколн. Тъй като тези предложения никога не стигнаха до формата на решения, а си останаха в зачатъчния стадий на *prima desideria**, Югът фактически нямаше възможност нито да ги отхвърли, нито да ги приеме. Към същността на въпроса ни приближава следващата бележка на „Examiner“:

„Г-жа Стоу казва: „Когато робовладелската партия разбра, че не може повече да използва Съюза за своите цели, тя реши да го унищожи“. В тези думи се съдържа признанието, че преди това робовладелската партия е използвала Съюза за своите цели, и би било добре, ако г-жа Стоу би могла да ни покаже ясно кога Северът е започнал да се обявява против робството.“

Би трябвало да се предполага, че „Examiner“ и другите оракули на общественото мнение в Англия са достатъчно добре запознати със съвременната история, за да не се нуждаят от сведенията на г-жа Стоу по тези извънредно важни въпроси. Непрекъснатото растящото злоупотребяване със Съюза от страна на робовладелската клика, действаща в съюз с демократическата партия на Севера¹⁵¹, е, така да се каже, характерна черта на историята на Съединените щати от началото на настоящия век. Следващите една след друга компромисни мерки бележат последователните етапи на намеса в работите на Съюза, която водеше към постепенното му превръщане в роб на робовладелците. Всеки от тези компромиси бележи ново посегателство от страна на Юга и нова отстъпка от страна на Севера. Същевременно нито една от непрекъснатите победи на Юга не бе удържана без ожесточена борба срещу една от антагонистичните сили на Севера, които се явяваха под формата на различни партии, с различни лозунги и под различни знамена. Но макар действителният и окончателен резултат от всяка отделна схватка да беше от полза за Юга, внимателният наблюдател на историческите събития не можеше да не види, че всяко ново напредване на робовладелците бе крачка към тяхното окончателно

* — добри пожелания. *Ред.*

поражение. Дори по времето на Мисурийския компромис противостоящите сили бяха до такава степен балансиращи, че Джеферсон, както виждаме от неговите спомени, се опасяваше, че Съюзът е застрашен от разпадане поради този смъртен антагонизъм¹⁵². Посегателствата на робовладелските сили достигнаха кулминационната си точка, когато по силата на закона Канзас-Небраска¹⁵³ за пръв път в историята на Съединените щати — както призна сам г. Дъглас — бяха унищожени всички юридически прегради за разпространението на робството върху територията на Съединените щати; когато по-късно един от северните кандидати купи своя избор за президент, като обеща на Съюза да завоюва или да купи в Куба ново поле за господството на робовладелците; когато по-късно с решението си по делото на Дред Скот¹⁵⁴ федералните власти провъзгласиха разпространението на робството за закон на американската конституция, и най-после, когато африканската търговия с роби бе фактически възобновена в още по-големи размери, отколкото по времето на легалното ѝ съществуване. Но едновременно с тази кулминационна точка на посегателствата на Юга, улеснени от престъпната отстъпчивост на демократическата партия на Севера, съществуваха несъмнени признаци, че противоположната дейност на Севера се е засилила до степен, която не можеше скоро да не измени съотношението на силите. Канзаската война¹⁵⁵, образуването на републиканската партия и големият брой гласове, които г. Фримонт получи през време на президентските избори от 1856 г. — всичко това убедително доказваше, че Северът е събрал достатъчно енергия, за да поправи грешките, които бяха извършени през полувековната история на Съединените щати под натиска на робовладелците, и да върне страната към истинските принципи на нейното развитие. Освен тези политически явления съществуваше един важен статистически и икономически факт, който показваше, че злоупотребяването с федералния съюз в интерес на робовладелците е достигнал точката, от която то — принудително или *de force majeure** — ще трябва да се върне назад. Този факт бе развитието на Северозапада, гигантският прогрес, постигнат от неговото население от 1850 до 1860 г., както и новото, живително влияние, което той не можеше да не окаже върху съдбините на Съединените щати.

Беше ли всичко това тайна глава на историята? Нужно ли беше „признанието“ на г-жа Бичер-Стоу, за да разкрие на „Екхатипер“ и на другите политически светила на лондонския печат грижливо скриваната истина, че „досега робовладелската партия

* — доброволно. *Ред.*

е използвала Съюза за своите цели“? Американският Север ли е виновен, че английските журналисти бяха изненадани от рязкото сблъскване на антагонистичните сили, борбата между които от половин век е движещата сила на историята на Съединените щати? Американците ли са виновни, че английският печат взема за мимолетен каприз това, което в действителност е назрял резултат от дългогодишна борба? Само фактът, че образуването и развитието на републиканската партия в Америка почти не бе забелязано от лондонския печат, по-изразително от всичко друго показва колко празни са били неговите тиради против робството. Вземете например двата антипода на лондонския печат: лондонския „Times“ и „Reynolds's Weekly Newspaper“¹⁵⁶; първият е най-големият орган на респектабилните класи, вторият — единственият все още съществуващ орган на работническата класа. Първият, малко преди да завърши кариерата на г. Бюкнън, публикува обширна аполгия на неговото управление и отвратителни клевети срещу републиканците. Рейнолдс от своя страна през време на пребиваването на Бюкнън в Лондон бе един от неговите любимци и оттогава никога не е пропускал случая да превъзнася Бюкнън и да хули неговите противници. Как можа да се случи така, че републиканската партия, която издигна като своя програма откритата борба против посегателствата на робовладелците и против използването на Севера в интерес на робовладението, удържа победа на Север? Как можа да се случи по-нататък, че голямото мнозинство на членовете на демократическата партия на Севера отхвърли предишните си връзки с водачите на робовладелците, пренебрегна полувековните си традиции, пожертвува значителни търговски интереси и още по-значителни политически предразсъдъци, побърза на помощ на сегашното републиканско правителство и щедро му предложи хора и пари?

Вместо да отговори на тези въпроси, „Economist“ се провиква:

„Можем ли да забравим, че аболиционистите на Север и на Запад бяха преследвани и малтретирани също тъй жестоко, както и на Юг? Може ли да се отрича, че своенравното и безразличието, за да не кажем ненскреността на Вашингтонското правителство, години наред бяха главната пречка, в която се разбиваха нашите усилия за действително премахване на търговията с роби по бреговете на Африка, при което голяма част от корабите, които се занимаваха тъкмо с тази търговия, бяха построени с капитал на Севера, принадлежаха на търговци от Севера и имаха екипаж от моряци-северняци?“

Това наистина е шедевър на логиката. Настроената против робството Англия не може да симпатизира на Севера, който ликовидира гибелното влияние на робовладелците, защото не може да забрави, че Северът, когато все още бе изложен на това влияние,

поддържаше търговията с роби и преследваше аболиционистите и че неговият демократичен строй бе заразен от робовладелските предразсъдъци. Англия не може да симпатизира на правителството на г. Линколн, защото трябва да критикува правителството на г. Бюкнън. Тя по необходимост трябва да хули сегашното движение на възраждането на Севера, да поощрява ония северняци, които симпатизират на заклеяната в републиканската програма търговия с роби. Тя трябва да кокетира с робовладелците на Юга, които създадоха собствена държава, защото не може да забрави, че днес Северът не е това, което беше вчера. Необходимостта да оправдава своята позиция с подобни дребнави олдбейлиевски предлози¹⁵⁷ доказва повече от всичко друго, че настроената против Севера част от английския печат се ръководи от скрити съображения, прекалено долни и позорни, за да могат да бъдат изказани открито.

Тъй като една от любимите маневри на тази част от английския печат е да упреква сегашното републиканско правителство за действията на неговите робовладелски настроени предшественици, тя с всички сили се опитва да втълпи на английския народ, че „New-York Herald“¹⁵⁸ трябва да се смята за единствения истински изразител на общественото мнение на Севера. Лондонският „Times“ даде тон в тази насока и *servum pecus** на останалите враждебно настроени към Севера вестници, големи и малки, усърдно му приглася. Така например „Economist“ пише:

„В разгара на спора имаше доста нюйоркски вестници и нюйоркски политици, които съветваха воюващите страни сега, когато бяха изкарали големи армии на полесражението, да ги използват не една против друга, а против Великобритания; да уредят вътрешните спорове, включително и спора по въпроса за робството, и да нахлуят на британска територия без предупреждение и с превъзхождащи сили.“

„Economist“ много добре знае, че енергично подкрепените от лондонския „Times“ усилия на „New-York Herald“ да ввлече Съединените щати във война против Англия преследваха само една цел: да се осигури успехът на сецесията и да се провали движението за възраждане на Севера.

Враждебно настроеният към Севера английски печат все пак прави една отстъпка. Снобският „Saturday“ ни съобщава:

„Това, което при избирането на Линколн бе спорно и ксето ускори голямото възбуждение, бе не нещо друго, а ограничаването на робството в оние щати, където тази институция вече съществува.“

* — раболепното стадо. Ред.

А „Economist“ заявява:

„Истина е, че целта на републиканската партия, която избра г. Линколи, бе да предотврати разпространяването на робството върху незаселените територии... Твърде възможно е един пълен и сигурен успех на Севера да му даде възможност да ограничи робството до петнадесетте щата, където то вече е въведено, и по този начин да доведе до евентуално премахване на тази система — макар че това е по-скоро вероятно, отколкото сигурно.“

В 1859 г. по повод на експедицията на Джон Браун в Харпърс Фери¹⁵⁹ същият този „Economist“ публикува серия от грижливо скалпени статии, с които целеше да докаже, че по силата на някакъв *икономически закон* американското робство било обречено на постепенно изчезване от момента, в който то нямало да може повече да се разпространява. Този „икономически закон“ беше много добре разбран от робовладелците.

„Ако робовладелската територия не се увеличи значително“ — казва Тумбс, — „след 15 години или ще трябва да се търпи робите да бягат от белите, или пък белите ще бъдат принудени да бягат от робите.“

Провъзгласеният от републиканците принцип за ограничаване на робството в територията, установена от конституцията, бе ясната основа, върху която опасността от сецесия бе изтъкната за пръв път в камарата на представителите на 19 декември 1859 г. Г-н Сингълтон (Мисисипи) запита г. Къртис (Айова) дали „републиканската партия е решила да не дава на Юга нито педя нова територия за робовладение, докато Югът остава в Съюза“, и тъй като г. Къртис отговори утвърдително, г. Сингълтон заяви, че *това ще разруши Съюза*. Неговият съвет към щата Мисисипи бе: колкото по-скоро той излезе от Съюза, толкова по-добре. — „Нека джентълмените си спомнят, че Джеферсон Дейвис предвождаше нашите войски в Мексико, че той е още жив и може би ще възглави армията на Юга“. Независимо от *икономическия закон*, по силата на който разпространението на робството било жизнено условие за неговото запазване на територията, установена от конституцията, водачите на Юга никога не са се заблуждавали относно необходимостта да запазят *политическата* си власт над Съединените щати. Джон Къхун, защитавайки своите предложения в сената, недвусмислено заяви на 19 февруари 1847 г., „че от всички органи на властта само в сената Югът запазва равновесието на силите“ и че създаването на нови робовладелски щати било станало необходимо „за запазване на равновесието на силите в сената“. Освен това олигархията на 300 000 робовладелци не може да запази своето влияние дори на своята територия, без да подхвърли на своите бели плебеи примамката на предстоящи завоевания вът-

ре и извън границите на Съединените щати. Ако след това според оракулите на английския печат Северът взе твърдото решение да ограничи робството в сегашните му граници и по този начин да го ликвидира по конституционен път; не бе ли това достатъчно да му спечели симпатиите на противницата на робството Англия?

Но английските пуритани изглежда наистина могат да бъдат удовлетворени само от строго аболиционистка война.

„Тъй като това“ — заявява „Economist“ — „не е война за освобождаването на негърската раса, какви други разумни доводи могат да ни заставят да симпатизираме толкова горещо на делото на федералистите?“

„Беше време“ — пише „Examiner“, — „когато нашите симпатии бяха на страната на Севера, тъй като ние смятахме, че той действително се противопоставя сериозно срещу намесата на робовладелските щати“ и е „за освобождението като справедлива мярка по отношение на черната раса“.

Но в същите броеве, в които тези вестници ни заявяват, че не могат да симпатизират на Севера; тъй като водената от него война не била война за премахване на робството, те ни съобщават, че „отчаяното средство да се провъзгласи освобождението на негрите и да се призовават робите за всеобщо въстание“ било нещо, „самата мисъл за което вдъхва отвращение и ужас“, и че един „компромис“ бил „далеч за предпочитане пред успеха, купен на такава цена и *опетнен с такова престъпление*“.

Следователно английските настоявания за аболиционистка война са празни приказки. Истината прозира в следните изречения:

„В края на краищата“ — пише „Economist“ — „дава ли ни *тарифата на Морил*¹⁶⁰ основание да проявяваме благодарност и симпатии и представлява ли увереността, че в случай на победа на северняците тази тарифа ще бъде разпространена върху цялата република, достатъчно основание да се стараем толкова шумно за техния успех?“

„Североамериканците“ — пише „Examiner“ — „в действителност се грижат само за едно: за егонистична протекционистка тарифа... На южните щати им омръзна протекционистката тарифа на Севера да ги лишава от плодовете на робския труд“.

„Examiner“ и „Economist“ се допълват взаимно. Последният е достатъчно честен, за да признае в края на краищата, че за него и неговите последователи въпросът за симпатиите е чисто и просто въпрос за тарифата, докато първият свежда войната между Севера и Юга до война заради тарифата, до война между протекционизма и свободата на търговията. „Examiner“ може би не знае, че в 1832 г. дори южнокаролинските привърженици на ликвидирането на Съюза — по думите на генерал Джаксън — се нуждаеха от протекционизма само като от предлог за сецесията; но дори „Examiner“ би трябвало да знае, че сегашният метеж не дочака

приемането на тарифата на Морил, за да избухне. Всъщност южняците не могат да се оплакват, че протекционистката тарифа на Севера ги лишава от плодовете на труда на техните роби, защото през 1846—1861 г. беше в сила фритредерска тарифа.

В последния си брой „Spectator“¹⁶¹ характеризира тайните мисли на някои враждебно настроени към Севера печатни органи по следния удивителен начин:

„Какво всъщност смятат за желателно тези органи за оправдаване на своя претекст да приписват всичко на неумолимата логика на фактите? Те твърдят, че разпадането на Съюза било желателно именно защото то, както вече казахме, било единствено възможната стъпка към прекратяване на тази „безпричинна и братоубийствена борба“ и по други причини, които те са изобретили като подходящо обоснование на моралните искания на страната, тъй като изходът на събитията вече е ясен; тези причини се изтъкват, разбира се, със задна дата и представяват скромен опит „за оправдаване властта на бога над човека“ в един момент, когато неизбежната необходимост е станала явна. Те заявяват, че за щатите щяло да бъде много изгодно да бъдат разделени на съпернически си групи. Тези групи ще възпрират взаимно честолюбивите си стремежи; ще неутрализират взаимно своите сили и ако някога Англия влезе в конфликт с една или няколко от тях, самото съперничество между антагонистичните групи ще бъде от полза за нас. Те подчертават, че това ще създаде твърде благоприятно положение на нещата, защото ще ни освободи от страха и ще стимулира политическата „конкуренция“ — тази най-добра гаранция за честност и искреност между щатите.

Такива са доводите — много упорито отстоявани — на възникващата сега сред нас многобройна група, която симпатизира на южняците. Преведено на разбираем език — не е ли печално, че английската аргументация по този въпрос е такава, че се нуждае от превод, — това означава, че ние съжаляваме за сегашния размах на „братоубийствената“ война, защото в бъдеще тя може да предизвика в една страшна схватка серия от хронически малки войни, страсти и дребнави заяждания между групите от съпернически си щати. Неподправената истина — а на привържениците на това далеч неанглийско схващане тя е добре известна, макар че те я прикриват с благоприлични фрази — е, че съперническите си групи от американски щати не могат да живеят в мир и съгласие. Състоянието на гибелна враждебност, пораждаща от същите причини, които предизвикаха сегашния конфликт, би станало тогава хроническо. Твърди се, че различните групи от щати имали различни митнически интереси. Тези различни митнически интереси биха станали източник на непрестанни малки войни, ако щатите се разделят и робството — коренът на целия конфликт — стане източник на безкрайни ежби, разногласия и борби. Между враждуващите щати никога вече не би могло да се създаде устойчиво равновесие. И все пак се твърди, че тази перспектива за продължителна, непрекъсната борба била предписаното от providенцието разрешение на разгорелия се сега голям спор; единствената истинска причина, поради която тази перспектива се преценява благоприятно, е, че докато сегашният голям конфликт може да доведе до възстановяване и укрепване на политическото единство, то, напротив, алтернативата за множество дребни конфликти ще доведе до отслабване и разделяне на континента, което не може да плаши Англия.

Не отричаме, че американци сами посяха семената на този долен и жалък начин на мислене със своята често пъти недружелюбна и предизвикателна позиция спрямо Англия, но трябва да кажем, че е долно и отвратително да хра-

ним такива мисли. За нас е ясно, че отсрочването на окончателното разрешение на въпроса не крие надеждата за дълбок и траен мир за Америка, но, напротив, би означавало регрес и разпадане на американската нация на враждуващи кланове и племена, и все пак вдигаме в ужас ръце пред сегашната „братоубийствена“ война, защото в нея се крие надеждата за окончателно разрешение. Ние съветваме американците да предпочетат едно неопределено бъдеще, изпълнено с дребни разпри, които ще бъдат не по-малко братоубийствени и вероятно далеч по-деморализиращи, защото това ще ни избави от жилото на американската конкуренция.“

*Написано от К. Маркс на 18 септември
1861 г.*

*Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 6403 от 11 октомври 1861 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

▲

К. МАРКС

БРИТАНСКАТА ТЪРГОВИЯ С ПАМУК

Лондон, 21 септември 1861 г.

Непрекъснатото покачване на цените на суровия памук започва най-после сериозно да се отразява върху памуко-предачните фабрики, които сега потребяват 25% по-малко памук от нормалното. Това е резултат от всекидневното намаляване на производството, тъй като много фабрики работят само четири или три дни през седмицата; една част от машините както в предприятията, в които е въведена съкратена работна седмица, така и в ония, които още работят пълна работна седмица, бездействуват; някои фабрики временно са изобщо затворени. В някои градове като например в Блякбърн намаляването на работната седмица се придружава от намаляване на работната заплата. Но намаляването на работното време сега тепърва започва и ние можем със сигурност да предскажем, че след няколко седмици този отрасъл на промишлеността ще премине към три работни дни седмично и същевременно много машини в повечето предприятия ще бъдат спрени. Общо взето английските фабриканти и търговци много бавно и твърде неохотно осъзнаха лошото положение с доставките на памук.

„Цялата последна американска реколта“ — казаха те — „отдавна вече е изпратена в Европа. Прибирането на новата реколта едва е започнало. Ние нямаме да можем да получим нито една бала памук повече, отколкото получихме, дори войната и блокадата изобщо да не съществуваха. Сезонът на транспортване на памука започва не по-рано от края на ноември и преди края на декември не могат да се очакват големи доставки на памук. Дотогава няма голямо значение дали памукът остава в плантацията или се изпраща в пристанищата веднага след неговото балиране. Ако блокадата бъде прекратена по някое време *преди края на тази година*, може би през март или април ще получим обикновеното количество памук, все едно че блокадата никога не е била обявявана.“

В най-скритите кътчета на търговските души се таеше надеждата, че цялата американска криза, а следователно и блокадата ще свършат преди края на годината или че лорд Палмерстон насила ще пробие блокадата. Последната мисъл обаче бе напълно изоставена, когато Манчестер — покрай всичко друго — разбра, че две мощни сили — паричните капиталисти, вложили огромни капитали в промишлените предприятия на Северна Америка, и житната търговия, която се опира на Северна Америка като на своя главен източник за снабдяване — съвместно ще противодействуват на всяка непредизвикана агресия от страна на британското правителство. Надеждите, че блокадата ще бъде вдигната своевременно в интерес на Ливерпул или Манчестер¹⁶², или че американската война ще завърши с компромис със сецесионистите, отстъпиха пред едно явление, досега непознато на английския памучен пазар, а именно — американските операции с памук в Ливерпул, които отчасти имаха спекулативен характер, а отчасти имаха за цел обратното изпращане на памука в Америка. В резултат през последните две седмици на ливерпулския памучен пазар цареше трескаво възбуждение, тъй като към спекулативното влагане на капитал в памук от страна на ливерпулските търговци се прибави спекулативното влагане на капитал от страна на манчестерските и други фабриканти, които се стремят да се запасят със суровини за зимата. Размерите на тези трансакции достатъчно ясно личат от факта, че значителна част от свободните складове в Манчестер вече е заета от такива запаси и че през цялата седмица от 15 септември до 22 септември цената на американските сортове „мидлинг“* се повиши с $\frac{3}{8}$ пенса за фунт, а на най-добрите качества — с $\frac{5}{8}$ пенса.

От избухването на американската война цените на памука постепенно се покачват, но огромното несъответствие между цените на суровините и цените на преждата и тъканите стана очевидно едва през последните седмици на август. Дотогава всяко сериозно спадане на цените на памучните изделия, което можеше да се очаква поради значителното намаляване на американското търсене, се уравновесяваше на първо място с натрупване на запаси от стоки и със спекулативно изпращане на памучни изделия в Китай и Индия. Но тези азиатски пазари скоро бяха задръстени. „Calcutta Price Current“¹⁶³ от 7 август 1861 г. пише:

„Натрупват се запаси от стоки; след нашето последно съобщение са доставени не по-малко от 24 000 000 ярда гладка памучна материя. Съобщенията от Англия показват, че продължават да се изпращат товари, които далеч над-

* — средни сортове памук. *Ред.*

вишават нашите потребности, а докато това става, не можем да очакваме подобрене . . . Пазарът на Бомбай също е задръстен.“

Ограничаването на индийския пазар се дължи и на някои други обстоятелства. Неотдавнашният глад в северозападните провинции бе последван от опустошенията на холерата, докато в цяла Долна Бенгалия непрестанните дъждове, които наводниха целия край, сериозно компрометираха оризовата реколта. В кореспонденции от Калкута, получени в Англия миналата седмица, се съобщава, че продажбите са давали чиста цена от $9\frac{1}{4}$ пенса за един фунт прежда № 40, която в Манчестер не може да бъде купена за по-малко от $11\frac{3}{8}$ пенса, докато продажбите на 40-дюймовата тъкан за ризи в сравнение със сегашните цени в Манчестер са носели загуба от $7\frac{1}{2}$ пенса, 9 пенса и 12 пенса на парче. На китайския пазар цените също спаднаха поради натрупване на внесените стоки.

При тези обстоятелства, тъй като търсенето на английски памучни изделия спада, техните цени, разбира се, не могат да догонват непрекъснато покачващите се цени на суровините; напротив, получените за предене, тъкане и шамповане на памука цени в много случаи не могат да покрият производствените разходи. Да вземем например следния случай, който един от най-големите манчестерски фабриканти съобщава относно грубото предене.

	Цена за 1 фунт	Разлика в цената на памука и преждата	Стойност на преденето на 1 фунт
<i>17 септември 1860 г.</i>			
Стойност на памука	$6\frac{1}{4}$ пенса	4 пенса	3 пенса
Прежда (основа) № 16 продадена за.....	$10\frac{1}{4}$ „	—	—
	Печалба — 1 пени на 1 фунт		
<i>17 септември 1861 г.</i>			
Стойност на памука	9 пенса	2 пенса	$3\frac{1}{2}$ пенса
Прежда (основа) № 16 продадена за.....	11 „	—	—
	Загуба — $1\frac{1}{2}$ пенса на 1 фунт		

Потреблението на индийски памук бързо расте и при по-нататъшно покачване на цените доставките от Индия ще се увеличават все повече, но засега все още е невъзможно да се променят за няколко месеца всички условия на производството и да се извърши обрат в търговията. Англия плаща сега за своето дългого-

дишно лошо управление на обширната индийска империя. Двете главни пречки, които тя трябва да преодолее в опитите си да замести американския памук с индийски, са недостигът на съобщителни и транспортни средства в цяла Индия и бедственото положение на индийския селянин, което го прави неспособен да създаде благоприятни условия. Англичаните сами са си виновни за двете трудности. Съвременната промишленост на Англия почиваше общо взето върху две еднакво отвратителни опори. Едната бяха *картофите* като единствено средство за прехрана на населението на Ирландия и значителна част от английската работническа класа. Тази опора бе пометена от маната по картофите и от последвалата я ирландска катастрофа¹⁶⁴. Тогава трябваше да се намери по-широка основа за възпроизводството и поддържането на милионите трудещи се. Втората опора на английската промишленост беше отглежданият от робите памук на Съединените щати. Сегашната американска криза я принуждава да разшири кръга на своите доставки и да освободи памука от контрола на отглеждачата и потребяващата роби олигархия. Докато английските памучни фабриканти се опираха на отглеждания от робите памук, можеше с пълно основание да се твърди, че те се базираха на двойно робство — на косвеното робство на белите в Англия и на прякото робство на черните отвъд Атлантическия океан.

Написано от К. Маркс на 21 септември
1861 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily
Tribune“, бр. 6405 от 14 октомври 1861 г.

Печатът се по текста на вестника
Превод от английски

К. МАРКС

ЛОНДОНСКИЯТ „TIMES“ И ЛОРД ПАЛМЕРСТОН

Лондон, 5 октомври 1861 г.

„Английският народ участвува в управлението на своята страна, като чете вестник „Times““. Това изказано от един бележит английски автор* мнение относно така нареченото английско самоуправление е правилно само дотолкова, доколкото се отнася до външната политика на кралството. Що се отнася обаче до вътрешните реформи, те никога не са били провеждани с подкрепата на „Times“; напротив, „Times“ не е преставал да ги напада и да се противопоставя срещу тях, докато не се е убеждавал, че е невъзможно да възпира повече тяхното провеждане. Да вземем например еманципацията на католиците, законопроекта за реформата, отменяването на житните закони, гербовия налог и данъка върху хартията¹⁶⁵. Винаги, когато ставаше ясно, че привържениците на реформата са удържали безвъзвратно победа, „Times“ правеше остър завой, дезертираше от реакционния лагер и съумяваше в решителния момент да се нареди на страната на победителите. Във всички тези случаи „Times“ не даваше насока на общественото мнение, а му се подчиняваше неохотно и против волята си, след продължителни, но напразни опити да върне назад надигашите се вълни на народното движение. По този начин влиянието на вестника върху общественото мнение се ограничава в областта на външната политика. В нито една европейска страна широката публика, и особено буржоазията, не проявява такова дълбоко невежество по въпросите на външната политика на собствената си страна, както в Англия — невежество, което се обяснява с две

* — Р. Лоу. *Ред.*

главни причини. От една страна, още от времето на славната революция от 1688 г.¹⁶⁶ аристокрацията винаги е имала монопола да ръководи външната политика на Англия. От друга страна, постоянно растящото разделение на труда отслаби до известна степен общия интелект на буржоата, като ограничи цялата им енергия и умствени способности в тясната сфера на техните търговски, промишлени и професионални интереси. Получи се така, че аристокрацията *действуваше* вместо буржоазията, а печатът *мислеше* вместо нея в областта на външната или международната политика; много скоро аристокрацията и печатът разбраха, че в техен общ интерес е да се обединят. Достатъчно е да отворим „Cobbett's Political Register“¹⁶⁷, за да се убедим, че от началото на сегашното столетие големите лондонски вестници винаги са играли ролята на адвокати на знатните ръководители на английската външна политика. Наистина трябваше да минат няколко междинни периода, докато се установи сегашното положение на нещата. Аристокрацията, която бе монополизирала ръководството на външната политика, най-напред се сви до размерите на олигархия, представлявана от таен конклав, наречен кабинет, а по-късно кабинетът беше изместен от един единствен човек, лорд Палмерстон, който през последните тридесет години бе узурпирал абсолютната власт в ръководството на националните ресурси на Британската империя и определяше насоките на нейната външна политика.

Едновременно с тази узурпация по силата на закона за концентрацията, който действа в областта на вестникарството още по-бързо, отколкото в областта на памукопреработната промишленост, лондонският „Times“ си извоюва положението на английски национален вестник, като стана, така да се каже, представител на английското обществено мнение пред другите народи. Ако монополът да ръководи външната политика на нацията премина от аристокрацията върху олигархически конклав, а от олигархическия конклав върху един единствен човек — министъра на външните работи на Англия, лорд Палмерстон, монополът да мисли и да съди от името на нацията за нейната собствена външна политика и да представлява общественото мнение в това отношение премина от целия печат върху един негов орган — вестник „Times“. Лорд Палмерстон, който ръководеше външната политика на Британската империя тайно и изхождайки от съображения, неизвестни нито на широката публика, нито на парламента, нито дори на собствените му колеги, щеше да бъде много глупав, ако не се опитал да завладее този единствен вестник, който бе узурпирал правото да съди публично за неговите собствени тайни дела от името на английския народ. А вестник „Times“, в чийто речник

никога не е фигурирала думата „добродетел“, трябваше от своя страна да прояви повече от спартанска добродетел, за да не се съюзи с фактически абсолютния владетел, който се разпореждаше с националните ресурси на империята. По този начин след френския държавен преврат, когато правителството на една клика в Англия беше заменено с правителство на коалиция от няколко клики и поради това Палмерстон остана без съперници, които да застрашават неговата узурпация, „Times“ просто се превърна в негов роб. Палмерстон се погрижи да прокара на второстепенни постове в кабинета някои влиятелни лица от „Times“ и да поласкае други, като ги прие в своя обществен кръг. Оттогава насам всички усилия на „Times“ в областта на външната политика на Британската империя са изцяло насочени към фабрикуване на обществено мнение, одобряващо външната политика на лорд Палмерстон. „Times“ трябва да подготвя обществеността за това, което лорд Палмерстон възнамерява да предприеме, и да я застава да одобри онова, което той вече е извършил.

Какъв робски труд е изисквала тази дейност, илюстрира най-добре последната сесия на парламента. Тази сесия бе съвсем неблагоприятна за лорд Палмерстон. Някои независими членове на камарата на общините — либерали и консерватори, се опълчиха срещу неговата узурпирана диктатура и се опитаха чрез разкриване на негови предишни престъпления да накарат нацията да почувствува колко опасно ще бъде, ако тази неограничена власт остане в неговите ръце. Г-н Дънлоп, който откри атаката с внасянето на предложение за назначаване на специална комисия за проучване на афганистанските документи, които Палмерстон бе представил на камарата в 1839 г., доказа, че Палмерстон фактически е фалшифицирал тези документи¹⁶⁶. В отчета за работата на парламента „Times“ пропусна всички пасажи от речта на г. Дънлоп, които можеха да навредят на неговия господар. По-късно в едно предложение за публикуване на всички документи, отнасящи се до датския договор от 1852 г., лорд Монтегю обвини Палмерстон, че е играл главната роля в машинациите, насочени към изменяване на датското престолонаследие в интерес на една чужда държава,¹⁶⁹ и че е заблудил камарата на общините, като ѝ е представил явно неверни сведения. Палмерстон бе успял обаче да се споразумее предварително с г. Дизраели да провалят предложението на лорд Монтегю, вдигна заседанието на камарата по липса на кворум и по такъв начин потули цялата работа. Въпреки това речта на лорд Монтегю бе продължила час и половина, преди заседанието да бъде прекъснато по липса на кворум. Тъй като „Times“ бе предварително уведомен от Палмерстон, че заседанието ще бъде пре-

къснато, и редакторът, който бе специално натоварен да изопачава и подправя парламентарните отчети, си бе взел почивен ден, речта на лорд Монтегю се появи в колоните на „Times“ в неизопачен вид. Когато на другата сутрин грешката бе открита, бе подготвена уводна статия, която уведомяваше Джон Бул, че вдигането на заседанието по липса на кворум е остроумен начин за слагане край на скучните речи, че лорд Монтегю бил скучен бърбивец и че задачите на нацията не биха могли да бъдат изпълнени, ако скучните парламентарни оратори не бъдат отстранявани по най-безцеремонен начин. На същата сесия Палмерстон бе отново принуден да отговаря, когато г. Хенеси внесе предложение да бъде представена на парламента преписката на министерството на външните работи по време на полската революция от 1831 г. „Times“ отново прибягна, както и при предложението на г. Дънлоп, към просто премълчаване. Информацията му за речта на г. Хенеси е истинска публикация *in usum delphini*¹⁷⁰. Ако вземем под внимание колко усилия са необходими, за да се прегледат огромните парламентарни отчети още същата нощ, когато те се получават от камарата на общините в редакцията, да се изопачат, изменят и фалшифицират още същата нощ така, че да не говорят нищо против политическата непорочност на Палмерстон, трябва да признаем, че каквато изгода и полза да извлеча „Times“ от своята служба на благородния виконт, неговата задача не е приятна.

Следователно, ако „Times“ е способен с помощта на фалшиви данни и премълчавания да заблуждава общественото мнение относно събития, които са станали едва предишната вечер в английската камара на общините, колко неограничена трябва да е тогава неговата способност да заблуждава и премълчава относно събития, които стават далеч от Англия, например военните събития в Америка. Ако при третирането на американския въпрос вестникът напрягаше всичките си сили, за да настрои едни против други англичани и американци, той правеше това не от симпатия към английските памучни магнати, нито с оглед на някакви действителни или мними интереси на Англия. Той просто изпълняваше заповедите на своя господар. Затова от променения през последната седмица тон на лондонския „Times“ можем да заключим, че лорд Палмерстон възнамерява да се откаже от крайно враждебната позиция, която заемаше досега по отношение на Съединените щати. В една от днешните уводни статии на „Times“, който месеци наред превъзнася агресивните сили на сецесионистите и надълго и нашироко пише за неспособността на Съединените щати да се мерят с тях, се изказва пълна увереност във военното превъзходство на Севера. Че тази промяна на тона на вестника е продукту-

вана от неговия господар, става очевидно от факта, че и други влиятелни вестници, чиито връзки с Палмерстон са известни, също промениха курса. Един от тях, „Economist“, твърде недвусмислено наемква на тези търговци с общественото мнение, че било дошло времето „грижливо да проверят“ своите така наречени „чувства към Съединените щати“. Съответният пасаж от „Economist“, на който се позовавам и който смятам за нужно да приведа като доказателство за новите указания, получени от Палмерстоновите журналисти, гласи:

„Ние искрено признаваме, че в едно отношение северняците имат право да се оплакват, и ние също в едно отношение сме принудени да бъдем повече нащрек, отколкото, може би, обикновено сме били. Нашите водещи вестници бяха прекалено склонни да цитират и да смятат за изразители на чувствата и представителни на възгледите на Съединените щати онези вестници, които винаги са се отличавали с лоша репутация и слабо влияние и за които сега почти с положителност е известно, че в душата си са сецесионисти и се прикриват под чужд флаг, като се представят за крайни привърженици на Севера, а същевременно пишат в интерес на Юга и вероятно са платени от него. Малко-англичани могат например честно да смятат, че „New-York Herald“ изразява характера и възгледите на северната част на републиката. Повтаряме: ние трябва много да внимаваме да не би нашата справедлива критика по отношение на юнионистите да се превърне незабелязано малко по малко в признание и защита на сецесионистите. Средният човек обикновено е твърде склонен да бъде *пристрастен*. Колкото и решително да критикуваме много от думите и делата на Севера, ние никога не трябва да забравяме, че отделянето на Юга беше продиктувано от намерения и започнато със средства, които срещат нашето най-искрено и дълбоко порицание. Разбира се, ние трябва да осъдим протекционистката тарифа на Съюза като потискаща и глупава мярка. Разбира се, ние съчувствуваме на стремежа на Юга към ниски мита и свободна търговия. Разбира се, ние не искаме процъфтяването на щатите, които произвеждат толкова много суровини и се нуждаят от толкова много фабрични изделия, да бъде прекъснато или нарушено. Но същевременно ние не можем да изпусчаме из очи безспорния факт, че истинската цел и главният мотив на сецесионистите се състояха не в това, да защитят своето право да владеят роби на собствената си територия (което северняците биха били така готови да приемат, както южняците са готови да претендират за него), а да разпрострат робството върху огромни, неограничени пространства, които досега бяха свободни от това проклятие, но в които според плантаторите то можело по-късно добре да се развие. Ние винаги сме смятали тази цел за неразумна, несправедлива и отвратителна. Общественият ред, установен в южните щати с институцията на робството, изглежда на англичаните толкова по-отвратителен и осъдителен, колкото по-отблизо се запознават те с него. На южняците трябва да е ясно, че никакви парични или търговски изгоди, които Англия би могла евентуално да извлече от култивирането на по-големи райони от девствената почва на плантаторските щати и новите територии, за които те претендират, ни най-малко няма да изменят нашите възгледи по този въпрос, нито могат да ни попречат да изразяваме нашето гледище или да ни възпрат в нашата намеса, когато тя стане необходима и наложителна. Предполага се, че те (сецесионистите) още живеят със странната идея, че като *изгледят* Франция и Англия и им причинят загуби и лишения, които според тях ще възникнат в резултат на пълното прекратяване

на доставките от Америка, те ще могат да заставят правителствата на тези страни да се намесят в тяхна полза и да принудят Съединените щати да прекратят блокадата... Няма абсолютно никакви шансове някоя от тези две държави макар и за момент да сметне за правилно да извърши подобен акт на явна и недопустима враждебност спрямо Съединените щати... Ние сме по-малко зависими от Юга, отколкото Югът от нас, и южняците рано или късно ще открият това. Затова ние искаме те да разберат, че докато робството съществува, то ще представлява повече или по-малко морална преграда между нас и че ние сме еднакво далеч както от мисълта за мълчаливо одобрение на техните действия, така и от дързостта на открита намеса. Ланкашир не е Англия и за честта и мъжеството на населението на нашите промишлени райони трябва да кажем, че дори той да беше Англия, *памукът няма да бъде крал.*“

Това, което възнамерявах да докажа тук, е, че Палмерстон и следователно действащият по негови указания лондонски печат се отказват от своята враждебна позиция спрямо Съединените щати. Причините за този revirement*, както го наричат французите, ще се опитам да изясня в една от моите следващи кореспонденции. Преди да завърша, бих искал да добавя, че г. Фостър, член на парламента от Брадфорд, прочете миналия вторник в залата на Брадфордския занаятчийски съюз лекция на тема „Гражданската война в Америка“, в която посочи истинските причини и характер на тази война и успешно опроверга измислиците на Палмерстоновия печат.

Написано от К. Маркс на 5 октомври 1861 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6411 от 21 октомври 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС.

ЛОНДОНСКИЯТ „TIMES“ ЗА ОРЛЕАНСКИТЕ ПРИНЦОВЕ В АМЕРИКА

Лондон, 12 октомври 1861 г.

По повод посещението на пруския крал в Компьен¹⁷¹ лондонският „Times“ публикува няколко остри статии, които предизвикаха голямо възмущение отъд Ламанша. „Pays, Journal de l'Empire“¹⁷² на свой ред окачестви писачите от „Times“ като хора, главите на които са отровени от джин, а перата потопени в кал. Размяната на ругатни по този повод има за цел само да заблуди общественото мнение. относно интимните отношения, които съществуват между Принтинг-хауз-скуер¹⁷³ и Тюйлери. Извън пределите на Франция героят на декември няма по-голям ласкател от лондонския „Times“ и услугите на този вестник са толкова по-неоценими, колкото повече той възприема от време на време тона и маниера на цензора Катон по отношение на своя Цезар. Месеци наред „Times“ обрисваше Прусия с оскърбления. Използвайки жалкия случай с Макдоналд¹⁷⁴, той даваше на Прусия да разбере, че Англия би приветствувала преминаването на рейнските провинции от варварското господство на Хохенцолерните към просветения деспотизъм на Бонапарт. С това той озлоби не само пруската династия, но и пруския народ. „Times“ отхвърли идеята за англо-пруски съюз в случай на конфликт между Прусия и Франция. Той напругаше всички сили, за да убеди Прусия, че тя не трябва да очаква нищо от Англия и че най-доброто, което може да направи, е да дойде до някакво разбиращелство с Франция. Когато слабият и нерешителен пруски крал се реши най-после да направи посещение в Компьен, „Times“ можеше гордо да се превикне: „quoque magna pars fui!“^{*}; но сега

* — „голямата заслуга за това принадлежи на мен“ (Вергилий, „Енеида“, книга втора). *Ред.*

беше дошло времето да бъде заличен от паметта на англичаните фактът, че именно „Times“ бе насочил пруския монарх по този път. Оттук неговите бутафорски гръмотевици. Оттук съответните контрагръмотевици от страна на „Pays, Journal de l'Empire“.

Сега „Times“ отново зае позицията на смъртен противник на бонапартизма и с нея отново придоби смелостта да помогне на декемврийския герой. Скоро му се представи случай за това. Луи Бонапарт, естествено, е много чувствителен винаги, когато се касае за славата на съперниците му претенденти за френската корона. Той стана за посмешище по време на аферата около памфлета на херцог д'Омал срещу Плон-Плон¹⁷⁵, а с поведението си направи за делото на орлеанистите повече, отколкото всички привърженици на Орлеаните, взети заедно. През последните дни френският народ отново бе принуден да прави паралел между Плон-Плон и Орлеанските принцове. Когато Плон-Плон замина за Америка, в предградията Сант-Антоан се появиха карикатури, които го изобразяваха като шишко, тръгнал да търси корона, но представящ се същевременно за най-безобиден пътешественик, който изпитва особено отвращение към миризмата на барута. Когато Плон-Плон се връщаше във Франция, без да е прибавил нещо към лаврите, които бе спечелил в Крим и Италия, Орлеанските принцове прекосиха Атлантическия океан, за да постъпят на служба в националната армия¹⁷⁶. Оттук голямото възбуждение в бонапартисткия лагер. Ядът на бонапартистите не можеше да намери достатъчен отдушник в продажния парижки печат. По този начин щяха само да се разкрият опасенията на привържениците на Империята, да се възобнови скандалната история с памфлета и да се даде повод за нежелателни сравнения между принцовете в изгнание, които се борят под републиканско знаме срещу поробителите на милиони трудещи се, и един друг изгонен принц, който като английски специален констебъл е положил клетва да участва в задушаването на английското работническо движение¹⁷⁷.

Кой можеше да помогне на декемврийския герой да разреши тая дилема? Кой друг, ако не лондонският „Times“? Ако същият този лондонски „Times“, който на 6, 7, 8 и 9 октомври 1861 г. вбеси „Pays, Journal de l'Empire“ с твърде циничните си бележки относно посещениято в Компьен, публикуваше на 12 октомври безпощадни нападки срещу Орлеанските принцове заради постъпването им в редовете на националната армия на Съединените щати, нямаше ли с това Луи Бонапарт да докаже, че е прав по отношение на Орлеанските принцове? Нямаше ли статията на „Times“ да бъде преведена на френски език, коментирана от парижкия печат,

разпратена от *préfet de police** до всички департаментски вестници и пусната в обръщение из цяла Франция като безпристрастна присъда, която лондонският „Times“, личният враг на Луи Бонапарт, е произнесъл относно последните действия на Орлеанските принцове? Затова „Times“ публикува днес най-непристойни нападки срещу тези принцове.

Луи Бонапарт, разбира се, е твърде делови човек, за да споделя слепотата на официалните обработвачи на общественото мнение относно войната в Америка. Той знае, че народите на Англия, Франция, Германия и на цяла Европа гледат на делото на Съединените щати като на свое собствено дело, като на дело на свободата, и че въпреки цялата продажна софистика те виждат в Съединените щати свободна земя за милионите безимотни в Европа, обетована земя, която сега трябва да бъде защищавана с оръжие в ръка от мръсните посегателства на робовладелците. Нещо повече, Луи Наполеон знае, че народните маси във Франция свързват борбата в подкрепа на Съюза с борбата на своите прадеди за американската независимост и че за тях всеки французин, който изтегля своя меч в защита на националното правителство, само изпълнява завета на Лафайет¹⁷⁸. Ето защо Бонапарт знае, че ако нещо може да помогне на Орлеанските принцове да си спечелят симпатиите на френския народ, това е влизането им в редовете на националната армия на Съединените щати. Той потреперва при самата мисъл за това и по тази причина лондонският „Times“, неговият критичен ласкател, заявява днес на Орлеанските принцове, че „тяхната популярност сред френския народ няма да порасне, ако те се унижат да служат на това *недостойно поприще*“. Луи Наполеон знае, че всички войни, които са се водили в Европа между враждуващи нации след неговия държавен преврат, не са били истински войни, а безпочвени и безсмислени, основани на фалшиви предлози. Войните с Русия и Италия, да не говорим за разбойническите експедиции срещу Китай, Кохинхина¹⁷⁹ и т. н., никога не можаха да си спечелят симпатиите на френския народ, който инстинктивно съзнаваше, че те се водят само с цел да се заздравят веригите, изковани от държавния преврат. Първата голяма война в съвременната история е войната в Америка.

Народите на Европа знаят, че робовладелците на Юга започнаха тази война с декларацията, че по-нататъшното съществуване на робовладението било вече несъвместимо с по-нататъшното съществуване на Съюза. Следователно европейските народи знаят, че борбата за съществуването на Съюза е борба против същест-

* — префекта на полицията. *Ред.*

вуването на робството и че в тази борба най-висшата досега форма на народно самоуправление дава сражение на най-низката и най-безсрамна форма на поробване на човека, отбелязана някога в летописите на историята.

На Луи Бонапарт естествено е извънредно неприятно, че Орлеанските принцове вземат участие тъкмо в такава война, която по грандиозните си размери и по величието на своята цел така се отличава от безпочвените, безсмислени и незначителни войни, водени в Европа от 1849 г. насам. Затова лондонският „Times“ трябва по необходимост да заяви:

„Да не виждаме разликата между война, водена от враждуващи нации, а тази крайно безпочвена и безсмислена гражданска война, каквато историята не познава, значи да нанасяме един вид оскърбление на обществената нравственост.“

„Times“ естествено трябва да доведе докрай нападките си срещу Орлеанските принцове, които „са се унижили да служат на такова недостойно поприще“. Като прави дълбок реверанс пред победителя при Севастопол и Солферино, „Times“ пише:

„Глупаво е да се прави сравнение между операциите при Спринг-филд и Манасас и подвизите при Севастопол и Солферино.“

Следващата поща ще покаже по какъв предопределен начин императорските органи ще използват статията на „Times“. Според пословицата приятел в нужда се познава, а тайният съюзник на лондонския „Times“ именно сега е в много тежко положение.

Недостигът на памук, съпътствуван от недостиг на зърнени храни, търговската криза, съпътствувана от бедствено положение в селското стопанство, от намаляване на митническите приходи и парични затруднения, принудиха Френската банка да надуе лихвения процент на 6%, да влезе в преговори с Ротшилдовци и Беринг за сключване на заем от 2 милиона ф. ст. на лондонския пазар, да заложи в чужбина ценните книжа на френското правителство и след всичко това да остане само с резерв 12 000 000 ф. ст. при задължения, надвишаващи 40 000 000 ф. ст. Това положение на нещата в областта на икономиката представлява удобен случай за конкуриращите претенденти да играят с удвоен залог. В предградията Сант-Антоан вече станаха хлебни бунтове и затова настоящият момент е най-неподходящ да се позволи на Орлеанските принцове да си спечелят популярност. Оттук яростната атака на лондонския „Times“.

Verlags-Anzeige:
Der Verleger des *„Die Presse“* ist
Karl Springer, Wien, am Graben 10.
Der Druck erfolgt bei
Karl Springer, Wien, am Graben 10.
Der Vertrieb erfolgt bei
Karl Springer, Wien, am Graben 10.

Die Presse.

Wien, Graben 10. Nr. 10.

Abonnement für Wien:
Für ein Jahr 10 Schilling, für sechs Monate 6 Schilling, für drei Monate 3 Schilling, für einen Monat 1 Schilling.
Abonnement für die Provinz:
Für ein Jahr 12 Schilling, für sechs Monate 7 Schilling, für drei Monate 4 Schilling, für einen Monat 1 Schilling.
Die Preise sind in Bauschillingen zu verstehen.
Die Abnehmer sind zu bezahlen durch Postanweisung an den Verleger, Karl Springer, Wien, am Graben 10.

№ 293.

Wien, Freitag den 25. October 1861.

14. Jahrgang

K. MARKS

ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА В СЕВЕРНА АМЕРИКА¹⁸⁰

Лондон, 20 октомври 1861 г.

Даващият тон лондонски печат — седмичници и ежедневници — от няколко месеца повтаря все същата песен за гражданската война в Америка. Оскърбявайки свободните щати на Севера, той същевременно страховито се защитава от подозрението в симпатии към робовладелските щати на Юга. И наистина той постоянно пише по две статии: една статия, в която напада Севера, и друга статия, в която се оправдава за своите нападки срещу Севера. *Qui s'excuse s'accuse**.

Мотивите на оправданието общо взето гласят: войната между Севера и Юга е война заради тарифата; по-нататък, тази война е безпринципна, тя не засяга въпроса за робството и всъщност се върти около претенциите на Севера за надмощие; най-последно, дори правото да е на страната на Севера, не е ли напразен опит да искаш да подчиниш насила 8 милиона англосаксонци! Няма ли едно отделяне от Юга да освободи Севера от всякаква връзка с робството на негрите и с неговите 20 милиона жители и огромна територия да му осигури по-високо, досега едва мислимо развитие? Не трябваше ли поради това Северът да приветствува сецесията като радостно събитие, вместо да се стреми да я надделее чрез кървава и безполезна гражданска война?

Ще разгледаме пункт по пункт защитните речи на английския печат.

Войната между Севера и Юга — така гласи първото оправдание — е чисто и просто война заради тарифата, война между про-

* — Който се оправдава, се обвинява. *Ред.*

тектонистката система и системата на свободната търговия, а Англия стои, разбира се, на страната на свободната търговия. Трябва ли робовладелецът да се ползва с всички плодове на труда на робите или трябва да бъде лишен с измама от част от тези плодове от протекционистите на Севера? Това било въпросът, за който се касаело в тази война. На „Times“ принадлежи това блестящо откритие; „Economist“, „Examiner“, „Saturday Review“ и tutti quanti* развиха темата по-нататък. За това откритие е характерно, че бе направено не в Чарлстон, а в Лондон. В Америка на всеки, разбира се, бе известно, че през 1846—1861 г. господствуваше фритредерска тарифа и че депутатът Морил прокара в конгреса своята протекционистка тарифа от 1861 г. едва след като метежът бе вече избухнал. Следователно сецесията стана не защото тарифата на Морил бе прокарана в конгреса, а в най-добрия случай тарифата на Морил бе прокарана в конгреса, защото бе станала сецесията. Когато в 1832 г. в Южна Каролина бе извършен първият опит за сецесия¹⁸¹, протекционистката тарифа от 1828 г. несъмнено послужи като предлог, но само като предлог, както е известно от една декларация на генерал Джаксон. Този път обаче старият предлог всъщност не бе повторен. На конгреса на сецесионистите в Монтгомери се избягваше всякакво споменаване на въпроса за тарифата, тъй като производството на захар в Луизиана, един от най-влиятелните щати на Юга, почива всецяло върху покровителствените мита.

Войната на Съединените щати — продължава своята защитна реч лондонският печат — не е нищо друго освен война за насилственото запазване на Съюза. Янките не могат да се решат да зачеркнат 15 звезди от своето знаме. Те искат да изглеждат колосална фигура на световната арена. Друго би било, разбира се, ако войната би се водила за премахване на робството! Но въпросът за робството — както между другото категорично заявява „Saturday Review“ — няма нищо общо с тази война.

Преди всичко трябва да припомним, че инициативата за войната изхождаше не от Севера, а от Юга. Северът се намира в отбрана. В продължение на месеци той спокойно бе гледал как сецесионистите завземаха фортове, военни арсенали, докове, митници, каси, кораби, запаси от оръжие на Съюза, оскърбяваха неговото знаме, вземаха в плен негови войскови части. Най-послед сецесионистите решиха с шумна военна акция да принудят правителството на Съюза да изостави своята пасивна позиция и *само по тази причина* предприеха бомбардировката на форта Съмтер

* — другите като тях. *Ред.*

при Чарлстон. На 11 април (1861 г.) техният генерал Борегар бе узнал на една среща с коменданта на форта Съмтер майор Андерсон, че фортът има осигурено продоволствие само за още три дни и следователно след изтичането на този срок ще трябва да бъде предаден без бой. За да предотвратят това предаване без бой, рано сутринта на следващия ден (12 април) сецесионистите започнаха бомбардировката, която след няколко часа доведе до падането на форта. Едва това известие бе предадено по телеграфа в Монтгомери, седалището на конгреса на сецесионистите, и военният министър Уокър публично заяви от името на новата Конфедерация: „Никой не може да каже къде ще завърши *започналата днес война*“. Същевременно той пророкуваше, „че знамето на южната Конфедерация още преди 1 май ще се развява над купола на стария Капитолий във Вашингтон, а в скоро време може би и над Фанъл-хол в Бостон“¹⁸². Едва сега бе издадена прокламацията, с която Линколн призова 75 000 души да защитават Съюза. Бомбардировката на форта Съмтер пресече единствено възможния конституционен изход, именно — свикването на всенароден американски конвент, както Линколн бе предложил в своето обръщение при поемането на президентския пост. За Линколн оставаше само един избор: да избяга от Вашингтон, да опразни Мериланд и Делавер, да остави на произвола на съдбата Кентъки, Мисури и Вирджиния, или да отговори на войната с война.

На въпроса за принципа на гражданската война в Америка отговаря бойният лозунг, с който Югът наруши мира. Стивънс, вицепрезидентът на южната Конфедерация, заяви в конгреса на сецесионистите, че новоизкалъпената в Монтгомери конституция се отличава съществено от конституцията на Вашингтон и Джеферсон по това, че сега за пръв път робството се признавало само по себе си за добра институция и за крайгълен камък на цялото държавно здание, докато революционните прадеди, хората, жертва на предразсъдъците на XVIII век, гледали на робството като на внесено от Англия и отстранимо с течение на времето зло. Друг матадор на Юга, г. Спрат, се провикна: „За нас се касае за създаването на голяма робовладелска република (a great slave republic)“. — И така, ако Северът изтегли меча само за да защити Съюза, нима Югът не бе вече заявил, че по-нататъшното съществуване на робството било вече несъвместимо с по-нататъшното съществуване на Съюза?

Както бомбардирането на форта Съмтер даде сигнала за започването на войната, така изборната победа на *републиканската* партия на Севера и избирането на Линколн за президент бяха послужили като сигнал за сецесията. Линколн бе избран на 6 но-

ември 1860 г. На 8 ноември 1860 г. от Южна Каролина телеграфираха: „Сецесията се смята тук за решена.“ На 10 ноември законодателното събрание на щата Джорджия се занима с планове за сецесия, а на 13 ноември бе насрочено специално заседание на законодателното събрание на щата Мисисипи, за да разгледа въпроса за сецесията. Но самото избиране на Линколн бе само резултат от разцепление в *демократическия* лагер. През време на изборната борба демократите от Севера дадоха гласовете си на *Дъглас*, а демократите от Юга — на *Брекинридж* и именно на това раздробяване на гласовете на демократите дължеше своята победа *републиканската* партия. На какво се дължи, от една страна, надмощието на републиканската партия на Север? На какво се дължи, от друга страна, разцеплението в *демократическата* партия, двете части на която на Север и на Юг повече от половин век бяха действували съвместно?

Властта над Съюза, която Югът постепенно бе узурпирал в резултат на своето споразумение с демократите от Севера, достигна кулминационната си точка при президентството на Бюкънън. Последният Континентален конгрес в 1787 г. и първият конгрес, свикан въз основа на конституцията през 1789—1790 г., бяха забранили по законодателен път робството на всички територии на републиката северозападно от Охайо. (Територии се наричат, както е известно, намиращите се във вътрешността на Съединените щати колонии, чието население още не е достигнало числеността, необходима според конституцията за образуване на самостоятелни щати¹⁸³.) Така нареченият Мисурийски компромис (1820 г.), в резултат на който Мисури влезе в Съединените щати като робовладелски щат, забраняваше робството на всички останали територии северно от 36°30' географска ширина и западно от Мисури. В резултат на този компромис областта на робовладението бе разширена с няколко градуса географска дължина, докато, от друга страна, бъдещото му разпространение изглеждаше ограничено от точно определена географска линия. Тази географска бариера бе на свой ред повалена в 1854 г. от така наречения законопроект Канзас-Небраска, чийто автор беше Ст. А. Дъглас, тогавашният лидер на демократите на Севера. Този законопроект, който мина през двете камари на конгреса, отменяше Мисурийския компромис, поставяше робството и свободата при равни условия, предписваше на правителството на Съюза да се отнася към тях с еднакво безразличие и предоставяше на народния суверенитет, т. е. на мнозинството на колонистите, разрешаването на въпроса, да се въвежда ли или не робството в която и да било територия. Така за пръв път в историята на Съединените щати бяха отстранени всякакви географ-

ски и законни прегради за разпространението на робството в териториите. При действието на това ново законодателство свободната до този момент територия Ново Мексико — територия, пет пъти по-голяма от щата Ню Йорк — бе превърната в робовладелска територия и сферата на робството бе продължена от границата на Мексиканската република до 38° северна ширина. В 1859 г. Ново Мексико получи робовладелски кодекс, който може да съперничи по варварство с кодексите на Тексас и Алабама. Но, както доказва преброяването от 1860 г., при население от около 100 000 жители Ново Мексико не наброява и петдесет роби. Следователно за Юга бе достатъчно да изпрати през границата няколко авантюристи с малко роби, а след това — с помощта на централното правителство във Вашингтон, както и на неговите чиновници и доставчици в Ново Мексико — да свика шумно едно мнимо народно представителство, за да натрапи на тази територия робството и по този начин господството на робовладелците.

Но в други територии този удобен метод се оказва неприложим. Тогава Югът отиде още една крачка по-далеч и апелира от името на конгреса към Върховния съд на Съединените щати. Този съд, наброяващ девет съдии, от които петима принадлежат към Юга, бе отдавна най-послушният инструмент на робовладелците. В 1857 г. по проslуутото дело на Дред Скот¹⁸⁴ той постанови, че всеки американски гражданин има правото да вземе със себе си на която и да било територия всяка призната от конституцията собственост. Конституцията признавала робите за собственост и задължавала правителството на Съюза да защитава тази собственост. Следователно въз основа на конституцията собствениците можели да принудят своите роби да работят в териториите и по този начин всеки отделен робовладелец можел да въвежда робството в свободните досега територии против волята на мнозинството на колонистите. Законодателните събрания на териториите се лишаваха от правото да забраняват робството, а на конгреса, както и на правителството на Съюза, се възлагаше задължението да защитава пионерите на робовладелската система.

Ако Мисурийският компромис от 1820 г. разшири географските граници на робството в териториите, ако законопроектът Канзас-Небраска от 1854 г. унищожи всяка географска граница и постави на нейно място една политическа преграда — волята на мнозинството на колонистите, то Върховният съд на Съединените щати с решението си от 1857 г. унищожи и тази политическа преграда и превърна всички територии на републиката, сегашните и бъдещите, от разсадници на свободни щати в разсадници на робството.

В същото време при правителството на Бюкънън в северните щати безогледно се провеждаше издаденият в 1850 г. по-суров закон за предаване на бегълците роби¹⁸⁵. Конституционното призвание на Севера изглежда бе да играе ролята на ловец на роби за южните робовладелци. От друга страна, за да попречи по възможност за колонизирането на териториите със свободни заселници, партията на робовладелците осуети всички така наречени *Freesoil-Maßregeln*, т. е. мерки, които трябваше да осигурят безвъзмездно на колонистите известно количество необработени държавни земи¹⁸⁶.

Както във вътрешната, така и във външната политика на Съединените щати интересите на робовладелците служеха за пътеводна звезда. Фактически Бюкънън достигна президентския пост в резултат на издаването на Остендския манифест, в който завладяването на Куба било чрез покупка, било със силата на оръжието, се провъзгласяваше за голямата задача на националната политика¹⁸⁷. През време на неговото управление Северно Мексико бе вече поделено между американските спекуланти със земя, които нетърпеливо чакаха сигнала, за да се нахвърлят върху Чиуауа, Коауила и Сонора¹⁸⁸. Непрекъснатите пиратски експедиции на филибъстерите против държавите на Централна Америка също се ръководеха от Белия дом във Вашингтон. В най-тясна връзка с тази външна политика, чиято открита цел беше завоеването на нови области за разпространение на робството и на господството на робовладелците, се намираше тайно поддържаното от правителството на Съюза *възобновяване на търговията с роби*¹⁸⁹. На 20 август 1859 г. Ст. А. Дъглас сам заяви в американския сенат: през последната година от Африка са внесени повече негри, отколкото през която и да било друга година, дори в сравнение с периода, когато търговията с роби беше още законна; броят на внесените през последната година роби достигна 15 000.

Въоръженото разпространение на робството навън стана признатата цел на националната политика, а Съюзът стана всъщност роб на 300 000 робовладелци, които господствуваха на Юг. До този резултат доведоха редица компромиси, които Югът дължеше на своя съюз с демократите от Севера. В същия този съюз се бяха разбили досега всички периодически повтаряни от 1817 г. опити да се окаже съпротива на непрекъснатото засилващия се натиск на робовладелците. Най-после настъпи обрат.

Едва бе прокаран законопроектът Канзас-Небраска, който премахваше географската граница на робовладението и поставяше въвеждането на робството в новите територии в зависимост от волята на мнозинството на колонистите, и въоръжени емисари на робовладелците, погранична сбирщина от Мисури и Арканзас, с ловджийски

нож в едната ръка и револвер в другата се нахвърлиха върху Канзас и чрез нечувани зверства се опитаха да прогонят колонистите от заселената от тях територия. Тези разбойнически набези се поддържаха от централното правителство във Вашингтон. Оттук извънредно силната реакция. Из целия Север, особено на Северозапад, бе образувана Помощна организация, която да поддържа Канзас с хора, оръжие и пари¹⁹⁰. От тази Помощна организация възникна *републиканската* партия, която следователно дължи своето появяване на борбата за Канзас. След като опитът за превръщането на Канзас в *робовладелска територия* със силата на оръжието бе осуетен, Югът се опита да постигне същия резултат по пътя на политическите интриги. Правителството на Бюкнън положи всички усилия, натрапвайки на Канзас робовладелска конституция, да го накара да влезе в Съединените щати като *робовладелски щат*. Оттук новата борба, която този път се водеше главно във Вашингтонския конгрес. Дори Ст. А. Дъглас, лидерът на демократите от Севера, решително се обяви сега (1857—1858 г.) против правителството и против своите съюзници от Юга, тъй като натрапването на робовладелска конституция противоречало на принципа на суверенитета на колонистите, прокаран в законопроекта за Небраска от 1854 г. Дъглас, сенаторът от северозападния щат Илинойс, щеше да загуби, разбира се, цялото си влияние, ако бе признал на Юга правото да отнеме с оръжие или чрез конгресни актове колонизираните от Севера територии. По този начин освен че извика на живот *републиканската партия*, борбата за Канзас предизвика същевременно първото *разцепление* в самата *демократическа партия*.

Републиканската партия провъзгласи своята първа програма в президентските избори от 1856 г. Въпреки че нейният кандидат Джон Фримонт не победи, огромният брой гласове, които той получи, безусловно свидетелствуваше за бързото нарастване на партията, особено на Северозапад. На своя втори национален конгрес в навечерието на президентските избори (17 май 1860 г.) републиканците повториха своята програма от 1856 г., като я обогатиха с някои допълнения. Нейното основно съдържание бе следното: на робството не се дава повече нито педя нова територия; пиратската външна политика трябва да бъде преустановена; възобновяването на търговията с роби се заклеявя; най-после, трябва да бъдат издадени закони за свободните земи за поощряване на свободната колонизация.

Най-важната точка от тази програма беше, че на робството не се дава нито педя нова земя — напротив, то трябваше да бъде веднъж завинаги ограничено в границите на ония щати, където

бе вече узаконено. По този начин робството един вид се интернираше; но непрекъснатото разширяване на територията и непрекъснатото разпространение на робството извън старите му граници е условие за съществуването на робовладелските щати на Съюза.

Отглежданите от робите култури — памук, тютюн, захар и т. н., които са главните износни артикули на Юга, са доходни само ако се произвеждат от големи групи роби в масов мащаб и на обширните пространства на естествено плодородна почва, която изисква само примитивен труд. Интензивните култури, които завият не толкова от плодородието на почвата, колкото от вложениния капитал, от интелигентността и енергията на работника, противоречат на самата същност на робството. Оттук бързото превръщане на щати като Мериленд и Вирджиния, които по-рано използваша робския труд за производството на стоки за износ, в щати, развъждащи роби, за да ги изнасят след това в отдалечените райони на Юга. Дори в Южна Каролина, където робите са четири седмици от населението, памуковата култура от години почти съвсем не се развива поради изтощаването на почвата. Нещо повече, под натиска на обстоятелствата, Южна Каролина вече се превърнала отчасти в щат, който развъжда роби, като всяка година продава вече на най-южните и югозападни щати роби за 4 милиона долара. Щом настъпи такъв момент, става необходимо придобиването на нови територии, за да могат част от робовладелците да заемат със своите роби нови плодородни земи, а на останалата част да се създаде нов пазар за развъждане, а следователно и за продажба на роби. Така например не подлежи на съмнение, че ако Луизиана, Мисури и Арканзас не бяха присъединени към Съединените щати, робството във Вирджиния и Мериленд отдавна щеше да изчезне. Един от лидерите на южняците, сенаторът Тумбс, сполучливо формулира на конгреса на сецесионистите в Монтьомери икономическия закон, който изисква непрекъснато разширяване на територията на робовладението:

„Ако не се увеличи значително робовладелската територия“ — каза той, — „след 15 години ще трябва да се разреши на робите да бягат от белите, или пък белите ще бъдат принудени да бягат от робите“.

Представителството на отделните щати в камарата на представителите на конгреса зависи, както е известно, от броя на тяхното население. Тъй като населението на свободните щати расте несравнено по-бързо от населението на робовладелските щати, броят на представителите на Севера трябваше скоро да надмине броя на представителите на Юга. Затова същинското седалище на политическата власт на Юга все повече и повече става американ-

ският сенат, където всеки щат, независимо от броя на неговото население, е представен от двама сенатори. Следователно, за да утвърди своето влияние в сената, а чрез сената и своята хегемония в Съединените щати, Югът се нуждаеше от непрекъснато образуване на нови робовладелски щати. Но това беше възможно само чрез завоюване на чужди земи, както беше с Тексас, или чрез превръщане на принадлежащите на Съединените щати територии отначало в робовладелски територии, а след това в робовладелски щати, както беше с Мисури, Арканзас и т. н. *Джон Къхун*, от когото робовладелците се възхищават като от свой държавен деец *rag excellence*, още на 19 февруари 1847 г. заяви в сената, че само сенатът гарантирал на Юга равновесие на силите, че било необходимо да се разшири територията на робовладението, за да се запази това равновесие между Севера и Юга в сената, и че следователно били оправдавани опитите на Юга да създава насилствено нови робовладелски щати.

Най-после броят на същинските робовладелци на Юг не надвишава 300 000 — ограничена олигархия, на която противостоят много милиони така наречени „бели бедняци“ (*poor whites*), чиято маса постоянно растеше в резултат на концентрацията на поземлената собственост и чието положение може да се сравни само с положението на римските плебеи през периода на крайния упадък на Рим. Само чрез придобиването и чрез изгледите за придобиване на нови територии, както и чрез пиратски набези, могат да се примиряват интересите на тези „бели бедняци“ с интересите на робовладелците, да се дава безопасна насока на техния неспокоен стремеж към дейност и да бъдат съблазнени с перспективата сами да станат някога робовладелци.

И така едно ограничаване на робството в рамките на старата му територия трябваше съгласно икономическия закон да доведе до постепенното му изчезване, да премахне в политическо отношение хегемонията, която робовладелските щати упражняват чрез сената, и, най-после, да изложи робовладелската олигархия на опасностите, които я застрашават в собствените ѝ щати от страна на „белите бедняци“. Със своя принцип, че всяко по-нататъшно разширяване на робовладелските територии трябва да бъде забранено със закон, републиканците подсякоха самия корен на господството на робовладелците. Поради това избраната победа на републиканците трябваше да доведе до открита борба между Севера и Юга. Но самата тази победа бе обусловена, както споменахме по-горе, от разцеплението в лагера на демократите.

Борбата за Канзас бе вече предизвикала разцепление между робовладелската партия и съюзените с нея демократи от Севера.

Същият спор избухна отново в по-обща форма сега, през време на президентските избори в 1860 г. Демократите от Севера начело със своя кандидат Дъглас поставиха въвеждането на робството в териториите в зависимост от волята на мнозинството на колонистите. Партията на робовладелците начело със своя кандидат Брекинридж твърдеше, че робството законно произтичало от конституцията на Съединените щати, както бил разяснил и Върховният съд; робството било вече само по себе си законно във всички територии и не се нуждаело от каквато и да било специална натурализация. Следователно, докато републиканците забраняваха всякакво увеличение на робовладелските територии, партията на южняците претендираше за всички територии на републиката като за гарантирани със закон домени. Онова, което робовладелците се бяха опитали да извършат като образец с Канзас — да натрапят робството на една територия с помощта на централното правителство, против волята на самите колонисти, — сега се обявяваше от тях за закон за всички територии на Съюза. Лидерите на *демократите* не можеха да направят такава концесия, защото тя щеше да доведе само до дезертиране на тяхната армия в лагера на републиканците. От друга страна, предложението от Дъглас „суверенитет на колонистите“ не можеше да задоволи партията на робовладелците. Това, към което тя се стремеше, трябваше да бъде прокарано през следващите четири години при новия президент; то можеше да бъде прокарано само със средствата на централното правителство и не допускаше по-нататъшно отлагане. От вниманието на робовладелците не се изплъзваше обстоятелството, че се бе образувала нова сила. *Северозападът*, населението на който от 1850 до 1860 г. почти се бе удвоило и се намираще вече приблизително на едно равнище с бялото население на робовладелските щати — една сила, която нито по традиции, нито по темперамент, нито по начин на живот бе склонна да се влачи от компромис към компромис, подобно на старите североизточни щати. За Юга Съюзът имаше стойност само доколкото му предоставяше федералната власт като средство за провеждане на политика в интерес на робовладелците. В противен случай за него беше по-добре да скъса сега, вместо да наблюдава още четири години развитието на републиканската партия и възхода на Северозапада, и да започне борбата при по-неблагоприятни условия. И така, партията на робовладелците играеше ва-банк! Когато демократите на Севера отказаха да играят повече ролята на „белите бедняци“ от Юга, Югът даде победата на Линколн в резултат на раздробяването на гласовете и използва след това тази победа като предлог, за да изтегли меча.

Цялото движение, както се вижда, почиваше и почива на *въпроса за робството*. Не в смисъл, дали робите в съществуващите робовладелски щати трябва да бъдат незабавно освободени или не, а дали 20-те милиона свободни жители на Севера трябва и занаяпред да се подчиняват на една олигархия от 300 хиляди робовладелци; дали огромните територии на републиката трябва да станат разсадници на свободни щати или на робството; най-последно, дали националната политика на Съюза трябва да направи свой девиз въоръженото разпространение на робството в Мексико, Централна и Южна Америка.

В друга статия ще разгледаме твърдението на лондонския печат, че Северът трябвало да приветствува сецесията като най-благоприятното и единствено възможно разрешение на конфликта.

Написано от К. Маркс на 20 октомври 1861 г.

Печата се по текста на вестника

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 293 от 25 октомври 1861 г.*

Превод от немски

К. МАРКС

ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА В СЪЕДИНЕНИТЕ ЩАТИ

„Нека избяга, той не е достоен за твоя гняв!“ Този съвет, който Лепорело дава на изоставената любима на Дон Жуан, английската държавна мъдрост — неотдавна и чрез устата на лорд Джон Ръсел — непрекъснато внушава на Северните щати. Ако Северът позволява на Юга да избяга, той щял да се освободи от всякаква връзка с робството, от своя исторически първороден грях и щял да създаде основата за ново, по-високо развитие.

Действително, ако Северът и Югът представляваха две самостоятелни държави като например Англия и ХанOVER, тяхното отделяне щеше да бъде не по-трудно от отделянето на Англия и ХанOVER¹⁸¹. Но „Югът“ не представлява нито географски строго отделена от Севера област, нито духовно единство. Изобщо той не е страна, а боен лозунг.

Съветът за доброволно разделяне предполага, че южната Конфедерация, макар и да е нападащата страна в гражданската война, я води поне с отбранителни цели. Смята се, че за партията на робовладелците се касае само за това, да обедини областите, в които е господствувала досега, в самостоятелна група от щати и да ги изझे от върховната власт на Съюза. Нищо не може да бъде по-погрешно. „На Юга е нужна цялата му територия. Той иска и трябва да я има“. С този боен зов сецесионистите нападаха Кентъки. Под „цялата територия“ на Юга те разбират преди всичко така наречените *погранични щати* (border states) — Делауер, Мериланд, Вирджиния, Северна Каролина, Кентъки, Тенеси, Мисури и Арканзас. Освен това те претендират за цялата територия и южно от линията, която минава от северозападния

край на Мисури до Тихия океан. Следователно онова, което робовладелците наричат „Юг“, обхваща повече от три четвърти от досегашните владения на Съюза. Голяма част от територията, за която те претендират, се намира още във владение на Съюза и тепърва трябва да бъде отвоювана от него. Що се отнася до така наречените погранични щати, включително и ония, които се намират във владение на Конфедерацията, те никога не са били *същински робовладелски щати*. Те образуват по-скоро онази област от Съединените щати, в която системата на робството и системата на свободния труд съществуват редом една с друга и се борят за господство и която представлява същинското полесражение между Юга и Севера, между робството и свободата. Следователно войната, която води южната Конфедерация, е не отбранителна, а завоевателна война, война за разпространение и увековечаване на робството.

Планинската верига, която започва в Алабама и се простира на север до река Хъдзон, образувайки един вид гръбначния стълб на Съединените щати, разрязва така наречения Юг на три части. Планинската област, която се образува от Алеганските планини с техните две паралелни вериги — Къмберландската планина на Запад и Сините планини на изток, — подобно на клин отделя низината на западното крайбрежие на Атлантическия океан от низината на южните долини на Мисисипи. И двете тези разделени от планинската област низини, с огромните им оризови ниви и широко простиращите се памучни плантации, представляват истинската зона на робството. Дългата като клин планинска област, която се връзва в самото сърце на робовладелската територия и има съответно свободна атмосфера, здрав климат и почва, богата с каменни въглища, сол, варовик, желязна руда и злато, с една дума, с всички видове суровини, необходими за всестранното промишлено развитие, е и сега в по-голямата си част свободна страна. По физическите си свойства почвата тук може да се обработва успешно само от свободни селяни, притежаващи отделни парцели земя. Робовладелската система само спорадично вегетира тук и никога не е пускала корени. От жителите на тази планинска област се състои в повечето от така наречените погранични щати ядрото на свободното население, което вече в интерес на своето самосъхранение застава на страната на Севера.

Да разгледаме отделните части на спорната област.

Делауер, най-североизточният от пограничните щати, се намира фактически и в духовно отношение във владение на Съюза. Всички опити на сецесионистите да създадат тук поне една приятелски настроена към тях партийна фракция се провалиха от на-

чалото на войната благодарение на единодушието на населението. Контингентът от роби в този щат отдавна се намира в процес на измиране. Само от 1850 до 1860 г. броят на робите намаля наполовина, така че Деллауер наброява сега — при общ брой на населението 112218 души — само 1798 роби. Въпреки това южната Конфедерация иска Деллауер да ѝ бъде предаден и във военно отношение Северът действително не би могъл да го задържи, щом Югът овладее Мериленд.

Гореспоненият конфликт между планинската област и равнината се наблюдава и в самия *Мериленд*. На 687 034 души, които представляват цялото население, тук се падат 87 188 роби. Че далеч преобладаващото мнозинство от населението върви със Съюза, още веднаж убедително доказаха неотдавнашните всеобщи избори за вашингтонския конгрес. Тридесетхилядната армия на Съюза, която окупира понастоящем Мериленд, трябва не само да служи като резерв на Потомакската армия, но и по-специално да държи в шах бунтовните робовладелци във вътрешните райони на страната. Тук се проявява същото явление, както и в другите погранични щати, където основната маса на населението е на страната на Севера, а една числено незначителна партия на робовладелците — на страната на Юга. Партията на робовладелците компенсира своята малобройност със средствата на властта, които са ѝ осигурили дългогодишния монопол върху всички държавни длъжности, наследственото занимаване с политически интриги и концентрирането на огромни състояния в малко ръце.

Вирджиния представлява в настоящия момент голям военен лагер, където главната армия на сецесионистите и главната армия на Съюза са изправени една срещу друга. В северозападните планински области на Вирджиния броят на робите възлиза на 15 000, докато двадесет пъти по-голямото свободно население се състои в по-голямата си част от независими селяни. Напротив, източната равнина на Вирджиния наброява около половин милион роби. Развъждането на негри и тяхното продаване в южните щати са главният източник на доход. Щом инициаторите на метежа в равнината прокараха акта за сецесията чрез интриги в законодателното събрание на щата в Ричмонд и побързаха да отворят вратите на Вирджиния за южната армия, северозападната част на Вирджиния се обяви против сецесионистите, образува нов щат и сега под знамето на Съюза с оръжие в ръце защитава своята територия срещу южните нашественици.

Тенеси, който има население 1 109 847 жители, от които 275 784 роби, се намира в ръцете на южната Конфедерация, която

е поставила цялата страна в обсадно положение и е въвела система на проскрипции, която напомня времето на римските триумвирати. Когато през зимата на 1861 г. робовладелците предложиха да се свика всенароден конвент, който трябваше да гласува за сецесия или против сецесия, мнозинството от населението отхвърли каквото и да било свикване на конвент, за да унищожи по този начин всякакъв предлог за сецесионистко движение. По-късно, когато Тенеси бе вече окупиран от войските на южната Конфедерация и в него бе установена система на терор, все още повече от една трета от гласоподавателите се обявиха в изборите в полза на Съюза. Истинския център на съпротивата срещу партията на робовладелците образува тук, както и в повечето погранични щати, планинската област, *Източен Тенеси*. На 17 юни 1861 г. в Грийнвил се събра всенароден конвент на Източен Тенеси, който се изказа в полза на Съюза, делегира бившия губернатор на щата Андрю Джонсон, един от най-ревностните привърженици на Съюза, във Вашингтонския сенат и публикува една „declaration of grievances“ — жалба, която разкрива всички средства за измама, интриги и заплашвания, с помощта на които Тенеси е бил „изтръгнат чрез гласуване“ [„hinausvotiert“] от Съюза. Оттогава сецесионистите държат Източен Тенеси в шах със силата на оръжието.

Същото положение, както и в Западна Вирджиния и Източен Тенеси, наблюдаваме в Северна Алабама, Северозападна Джорджия и в северната част на Северна Каролина.

По запад, в пограничния щат *Мисури*, който има 1 173 317 жители и 114 965 роби — последните в по-голямата си част наликани в северозападната част на щата, — народният конвент се изказа през август 1861 г. в полза на Съюза. Джексон, губернаторът на щата и оръдие в ръцете на партията на робовладелците, се опълчи против законодателното събрание на Мисури, бе обявен извън закона и възглави въоръжените банди, които нападناха Мисури от Тексас, Арканзас и Тенеси, за да постави Мисури на колене пред Конфедерацията и да разкъса с меч връзките му със Съюза. Мисури наред с Вирджиния е в настоящия момент главният театър на гражданската война.

Ново Мексико не е щат, а само територия, където през време на президентството на Бюкнън бяха внесени 25 роби, за да бъде изпратена след тях от Вашингтон робовладелска конституция; *Ново Мексико*, както признава дори Югът, изобщо не се е стремело да се присъедини към него. Затова пък Югът се стреми да присъедини *Ново Мексико* и поради това прехвърли през границата от *Тексас* въоръжена банда авантюристи. *Ново Мексико* апели-

ра към правителството на Съюза за защита срещу тези „освободители“.

Читателят навярно е забелязал, че ние придаваме особено значение на численото съотношение между робите и свободните жители в отделните погранични щати. И действително това съотношение е решаващо. То е термометърът, с който трябва да се измерват жизнените сили на робовладелската система. Душата на цялото сецесионистко движение е *Южна Каролина*. Този щат наброява 405 541 роби на 301 271 свободни жители. На второ място идва *Мисисипи*, който даде на южната Конфедерация нейния диктатор Джеферсон Дейвис. Този щат наброява 436 696 роби на 354 699 свободни жители. На трето място идва *Алабама*, където 435 132 роби се падат на 529 164 свободни жители.

Последният от спорните погранични щати, за който трябва още да споменем, е *Кентъки*. Неотдавнашната му история е особено характерна за политиката на южната Конфедерация. Кентъки наброява 225 490 роби на 1 135 713 жители. В три последователни общонародни избори — през зимата на 1861 г., когато се избираха делегати за един конгрес на пограничните щати, през юни 1861 г., когато се състояха изборите за вашингтонския конгрес, и най-после през август 1861 г., на изборите за законодателно събрание на щата Кентъки — все по-голямо мнозинство се изказваше в полза на Съюза. Затова пък Магофин, губернаторът на Кентъки, и всички длъжностни лица на щата са фанатични привърженици на партията на робовладелците, също както и Брекинридж, представител на Кентъки във вашингтонския сенат, вицепрезидент на Съединените щати при Бюкнън и кандидат на партията на робовладелците в президентските избори през 1860 г. Много слабо, за да спечели Кентъки за сецесията, влиянието на партията на робовладелците бе достатъчно силно, за да го склони при избухването на войната към неутралитет. Конфедерацията признаваше неутралитета, докато той служеше на нейните цели, докато тя бе заета със смазването на съпротивата в Източен Тенеси. Щом тази цел бе постигната, тя почна да чука с приклада на врагите на Кентъки, викайки: „*На Юга е нужна цялата му територия*. Той иска и трябва да я има!“

Разбойническите банди на Конфедерацията нахлуха в „неутралния“ щат едновременно от югозапад и югоизток. Кентъки се събуди от съня на неутралитет, неговото законодателно събрание открито застана на страната на Съюза, създаде към предателя губернатор комитет за обществена безопасност, призова народа на оръжие, обяви Брекинридж извън закона и заповяда на сеце-

сионистите да опразнят незабавно заетата територия. Това беше сигнал за война. Една армия на южната Конфедерация се движи към Луисвил, докато доброволци от Илинойс, Индиана и Охайо се стичат в Кентъки, за да го спасят от въоръжените мисионери на робството.

Опитите на Конфедерацията да присъедини например Кентъки и Мисури против волята на тези щати доказват несъстоятелността на предлога, че тя се борела за правата на отделните щати против посегателствата на Съюза. Конфедерацията наистина признава на отделните щати, които тя причислява към „Юга“, правото да се отделят от Съюза, но съвсем не правото да останат в Съюза.

Дори в същинските робовладелски щати съществуват противодействащи елементи, колкото и войната навън, военната диктатура вътре и робството навсякъде да им придават в момента привидността на хармония. Ярък пример е Тексас, където 180 388 роби се падат на 601 039 жители. Законът от 1845 г., по силата на който Тексас влезе в Съединените щати като робовладелски щат, му даваше правото да образува от неговата територия не един, а пет щати. По този начин Югът щеше да получи вместо два нови десет гласа в сената беше главната цел на тогавашната му политика. Но от 1845 до 1860 г. робовладелците не смятаха за възможно да разделят Тексас, където немското население играе голяма роля, дори само на два щата, без да дадат на партията на свободния труд във втория щат надмощие над партията на робовладението. Това е най-доброто доказателство за силата на противодействието срещу робовладелската олигархия в самия Тексас.

Джорджия е най-големият и най-населеният от робовладелските щати. При общо 1 057 327 жители тук се наброяват 462 230 роби, което прави близо половината от населението. Въпреки това робовладелската партия и досега не е успяла да санкционира в Джорджия чрез всенародно гласуване конституцията, натрапена на Юга в Монтгомери.

Пред конвента на щата *Луизиана*, който се събра на 21 март 1861 г. в Нови Орлеан, политическият ветеран на щата, Розелиъс, заяви:

„Монтгомерииската конституция не е конституция, а конспирация. Тя учредява не народно правителство, а *ненавистна и неограничена олигархия*. На народа не бе позволено да вземе участие в това дело. Конвентът в Монтгомери изкопа гроба на политическата свобода, а сега ни свикват, за да присъствуваме на нейното погребение.“

Олигархията на 300 000 робовладелци използва наистина конгреса в Монтомери не само за да провъзгласи отделянето на Юга от Севера. Тя го използва и за да измени вътрешното устройство на робовладелските щати, за да подчини напълно онази част от бялото население, която имаше още известна самостоятелност под закрилата на Съюза и при неговата демократична конституция. Още в периода от 1856 до 1860 г. политическите водачи, юристите, моралистите и теолозите на робовладелската партия се бяха опитали да докажат не толкова правомерността на робството на негрите, колкото че цветът на кожата няма значение за същността на въпроса и че трудещите се класи навсякъде са създадени за робство.

И така ние виждаме, че войната, която води южната Конфедерация, е в същинския смисъл на думата завоевателна война за разпространение и увековечаване на робството. Повечето погранични щати и територии се намират още във владение на Съюза, на чиято страна те се обявиха най-напред в изборите, а след това и с оръжие в ръка. Конфедерацията обаче ги причислява към „Юга“ и се стреми да ги отвоюва от Съюза. В пограничните щати, които Конфедерацията е окупирала засега, тя държи в подчинение сравнително свободните планински райони чрез обсадно положение. Що се отнася до същинските робовладелски щати, Конфедерацията изтласква досегашната демокрация, като я замества с неограничената олигархия на 300 000 робовладелци.

Ако се откажеше от своите завоевателни планове, южната Конфедерация би се отказала от своята жизнеспособност и от целта, която се преследва със сецесията. Сецесията стана само защото в рамките на Съюза превръщането на пограничните щати и територии в робовладелски щати изглеждаше вече невъзможно. От друга страна, ако отстъпеше мирно спорните области на южната Конфедерация, Северът би предоставил на робовладелската република повече от три четвърти от цялата територия на Съединените щати. Северът би загубил напълно заливите на Мексико, Атлантическия океан с изключение на тясната ивица земя от залива Пенобскот до залива Деллауер и сам би се откъснал от Тихия океан. Мисури, Канзас, Ново Мексико, Арканзас и Тексас биха последвали Калифорния¹⁹². Големите земеделски щати в низината между Скалистите планини и Алеганите, в долините на Мисисипи, Мисури и Охайо, неспособни да изтръгнат устието на Мисисипи от ръцете на силната и враждебна робовладелска република на Юга, биха били принудени по силата на своите икономически интереси да се отделят от Севера и да се присъединят към южната Конфедерация. Тези северозападни щати на свой ред

биха въвлекли в същия водовъртеж на сецесията всички други северни щати, разположени по на изток, с изключение може би на щатите от Нова Англия¹⁹³.

По този начин би станало в действителност не разпадане на Съюза, а неговото *реорганизиране, реорганизирането му на базата на робството*, под признатия контрол на робовладелската олигархия. Планът за подобно реорганизиране бе открито провъзгласен от главните оратори на Юга на конгреса в Монгомери и въплътен в онзи параграф на новата конституция, който дава на всеки щат на стария Съюз правото да се присъедини към новата Конфедерация. Робовладелската система щеше да зарази целия Съюз. В северните щати, където робството на негрите е практически неосъществимо, бялата работническа класа щеше да бъде сведена постепенно до равнището на илоти¹⁹⁴. Това напълно би отговаряло на открито провъзгласения принцип, че само определени раси могат да се ползват със свобода и че ако на Юг най-тежкият труд е участ на негрите, то на Север той е участ на германците и ирландците или на техните преки потомци.

Следователно съвременната борба между Юга и Севера не е нищо друго освен борба между две социални системи — системата на робството и системата на свободния труд. Тази борба избухна, защото двете системи не могат повече да съжителствуват мирно на северноамериканския континент. Тя може да завърши само с победата на една от тези системи.

Ако пограничните щати, спорните области, където двете системи се бореха досега за господство, са трън в тялото на Юга, то, от друга страна, не може да не се признае, че в досегашния ход на войната те бяха най-слабият пункт на Севера. Една част от робовладелците в тези окръзи проявяваха лицемерна лоялност към Севера по нареждане на заговорниците от Юга; друга част в действителност смятаха, че съобразно със своите реални интереси и традиционни представи те трябва да вървят със Съюза. И едните, и другите в еднаква степен парализираха Севера. Грижата да държи в добро разположение „лоялните“ робовладелци от пограничните щати, страхът да не ги хвърли в обятията на сецесионистите — с една дума, трогателното внимание към интересите, предразсъдъците и чувствата на тези съмнителни съюзници, от началото на войната извънредно много отслаби правителството на Съюза, принуди го към полумерки, застави го лицемерно да крие принципа на войната и да щади най-уязвимото място на противника, корена на злото — *самото робство*.

Ако неотдавна Линколн отхвърли малодушно Мисурийската прокламация на Фримонт за освобождаването на робите, принад-

лежащи на метежниците¹⁹⁵, това стана само от опасение от гръмкия протест на „лоялните“ робовладелци на Кентъки. Но обрат вече е настъпил. С Кентъки в борбата между Севера и Юга е въвлечен последният от пограничните щати. Със започването на действителна война за пограничните щати в самите погранични щати изходът на тази война вече не зависи от дипломатическите и парламентарните преговори. Едната част от робовладелците ще смъкне маската на лоялност, а другата ще предпочете перспективата за парично обезщетение, каквото Великобритания даде на западноиндийските плантатори¹⁹⁶. Самите събития налагат да се провъзгласи решаващият лозунг — *освобождението на робите*.

До каква степен най-упоритите демократи и дипломати на Севера са принудени да стигат до този извод, показват някои декларации, направени през последно време. Генерал *Кас*, военен министър при Бюкънън и досега един от най-ревностните привърженици на Юга, в открито послание обявява освобождението на робите за *conditio sine qua non* за спасението на Съюза. Д-р *Браунсон*, водачът на католическата партия на Севера, по собственото му призвание, най-енергичният противник на аболиционисткото движение от 1836 до 1860 г., публикува в последния брой на своя „Преглед“¹⁹⁷ от октомври статията за освобождение на робите.

„Ако ние“ — казва той между другото — „се борихме досега против освобождението на робите, смятайки го за опасно за Съюза, толкова по-решително трябва да се обявим против запазването на робството сега, когато се убедихме, че по-нататъшното му съществуване е несъвместимо със запазването на Съюза или на нашата нация като свободна република.“

Най-после „World“¹⁹⁸, нийоркски орган на дипломатите на Вашингтонския кабинет, завършва една от своите последни гръмки статии против аболиционистите с думите:

„В деня, в който ще се реши кое трябва да загине — робството или Съюзът, в този ден ще бъде произнесена смъртната присъда на робството. Ако Северът не може да победи без освобождение, той ще победи с освобождение.“

Написано от К. Маркс в края на октомври
1861 г.

Печата се по текста на вестника

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 306 от 7 ноември 1861 г.

Превод от немски

К. МАРКС

КРИЗАТА В АНГЛИЯ

Днес, както и преди петнадесет години, Англия е изправена пред катастрофа, която застрашава да подкопае из основи цялата ѝ икономическа система. Както е известно, *картофите* бяха единственият продукт за прехраната на Ирландия и на значителна част от работническото население на Англия, когато маната по картофите през 1845 и 1846 г. поразил жизнения източник на ирландците. Резултатите от тази ужасна катастрофа са известни. Населението на Ирландия намаля с два милиона, една част от които загина от глад, друга избяга отвъд Атлантическия океан. Същевременно това чудовишно бедствие допринесе за победата на партията на привържениците на свободната търговия в Англия; английската поземлена аристокрация бе принудена да пожертвува един от най-доходните си монополи, а отменяването на житните закони осигури по-широка и по-здрава база за възпроизводството и издръжката на милионите трудещи се.

Каквото бяха *картофите* за ирландското селско стопанство, това е *памукът* за най-важния промишлен отрасъл на Великобритания. От неговото преработване зависи съществуването на една маса от населението, която е по-голяма от общия брой на жителите на Шотландия, от две трети от сегашния брой на населението на Ирландия. Съгласно преброяването от 1861 г. населението на Шотландия възлизаше на 3 061 117 души, а населението на Ирландия — само на 5 764 543 души, докато повече от четири милиона жители на Англия и Шотландия живеят пряко или косвено от памучната промишленост. Наистина памукът не е поразен от никаква болест. И производството на памук не е моно-

пол на отделни области на земното кълбо. Напротив, нито едно растение, което дава материал за облекло, не заема толкова обширни площи в Америка, Азия и Африка, както памукът. Памучният монопол на робовладелските щати от американския Съюз не е естествен, а исторически създаден монопол. Той растеше и се развиваше едновременно с монопола на английската памучна промишленост на световния пазар. В 1793 г., наскоро след периода на големите механически изобретения в Англия, Илай Уитни, квакер от Конектикът, изобрети *cottongin* — памукочистачна машина, която отделя памучното влакно от семената на памука. Преди това изобретение при най-напрегнат едnodневен труд един негър едва успяваше да очисти от семената 1 фунт памучно влакно. След изобретяването на *cottongin* една стара негритянка може лесно да очисти дневно 50 фунта памучно влакно, а постепените усъвършенствувания по-късно удвоиха производителността на машината. Оковите на памучната култура в Съединените щати сега са разбити. Ръка за ръка с английската памучна промишленост тя бързо израсна в търговска велика сила. В процеса на това развитие Англия от време на време изглежда се боеше от монопола на американския памук като от зловещ призрак. Такъв момент настъпи например в периода, когато освобождението на негрите в английските колонии бе купено за 20 000 000 фунта стерлинги. Считаше се за рисковано промишлеността на Ланкашир и Йоркшир да почива върху суверенитета на робовладелския бич в Джорджия и Алабама, докато английският народ понася такива огромни жертви за отменяването на робството в собствените му колонии. Но филантропията не твори историята, а най-малко историята на търговията. Подобни опасения възникваха всеки път, когато реколтата на памука в Съединените щати беше лоша и когато робовладелците използваха подобно стихийно явление, за да повишават изкуствено цените на памука чрез различни комбинации. Собствениците на английски памукопредачни и тъкачни фабрики заплашваха тогава с бунт против „краля памук“. Крояха се различни проекти за получаване на памук от азиатски и африкански източници. Така беше например в 1850 г. Но последвалата богата реколтата на памук в Съединените щати властно заглуши подобни пориви към освобождение. Нещо повече, през последните години американският памучен монопол достигна едва мислими по-рано размери, отчасти вследствие на фритредерското законодателство, което отмени съществуващото досега диференциално мито върху отглеждания от робите памук, а отчасти вследствие на едновременния гигантски прогрес на английската памучна промишленост и на памучната култура в Америка през послед-

ните десет години. Още в 1857 г. Англия потребяваше близо един и половина милиарда фунта памук.

Изведнъж Гражданската война в Америка застрашава сега тази главна опора на английската промишленост. Докато Съюзът блокира пристанищата на южните щати, за да попречи на износа на тазгодишната реколта на памука и по този начин да лиши сепаратистите от главния източник на доход, принудителна сила на тази блокада придава едва Конфедерацията с решението си да не изнася по своя инициатива нито една бала памук, а, напротив, да принуди Англия сама да идва да взема своя памук от южните пристанища. Това ще застави Англия да разкъса насилствено блокадата, да обяви след това война на Съюза и по този начин да хвърли своя меч над блюдото на везните в полза на робовладелските щати.

От началото на Гражданската война в Америка цената на памука в Англия непрекъснато растеше, но дълго време в по-малка степен, отколкото можеше да се очаква. Общо взето английският търговски свят гледаше на американската криза, изглежда, твърде флегматично. Причината за това хладнокривно отношение бе очевидна. Цялата последна реколта американски памук отдавна вече се намираще в Европа. Новата реколта никога не се товари на кораби преди края на ноември, а що-годе значителни размери това натоварване рядко достига преди края на декември. Ето защо дотогава беше съвсем безразлично дали балите памук ще останат в плантацията или веднага след опаковането им ще бъдат закарани в южните пристанища. Ако блокадата бъдеше прекратена в даден момент преди края на годината, Англия можеше със сигурност да разчита да получи през март или април обикновеното количество памук, все едно че никога не е имало блокада. Английският търговски свят, заблуден в по-голямата си част от английския печат, хранеше илюзията, че военният спектакъл ще трае не повече от шест месеца и ще завърши с признаването на Конфедерацията от страна на Съединените щати. Но в края на август на ливерпулския пазар се появиха североамериканци, за да купуват памук отчасти за спекула в Европа, отчасти за да го изпратят обратно в Северна Америка. Това нечувано събитие отвори очите на англичаните. Те започнаха да разбират цялата сериозност на положението. Оттогава ливерпулският памучен пазар се намира в трескаво възбуждение; цените на памука скоро се повишиха 100% над средното им равнище и спекулата с памук взе същия необуздан характер, с който се отличаваше железопътната спекула през 1845 г. Предачните и тъкачните предприятия в Ланкашир и в другите центрове на британската па-

мучна промишленост намалиха работното си време на три дни седмично, една част от тях съвсем спряха машините; пагубното въздействие върху другите отрасли на промишлеността не закъсня да се прояви и в момента цяла Англия трепери пред наближаването на най-голямата икономическа катастрофа, която досега я е застрашавала.

Потреблението на *индийски* памук естествено нараства, а растящите цени ще осигурят още по-усилен внос на памук от неговата древна родина. Но невъзможно е за няколко месеца да се изменят коренно производствените условия и характерът на търговията. Днес Англия всъщност изкупва своето продължително жестоко управление на Индия. Сегашните ѝ трескави опити да замести американския памук с индийски се натъкват на две големи препятствия: липсата на съобщителни и транспортни средства в Индия и бедственото положение на индийския селянин, което не му дава възможност да използва благоприятната в момента обстановка. Но като се абстрахираме от това, както и от обстоятелството, че индийският памук се нуждае от предварителна грижлива обработка, за да може да заеме мястото на американския, дори при най-благоприятни обстоятелства ще трябва да минат *години*, преди Индия да може да произвежда нужното количество памук за износ. А точно изчислено е, че след *четири месеца* запасът от памук в Ливерпул ще бъде изчерпан. Дори за това време той ще стигне само ако намалението на работното време на три дни седмично и пълното спиране на част от машините ще се извършва от британските собственици на памукопрераждателни и тъкачни фабрики в още по-големи размери, отколкото досега. Този начин на действие вече излага фабричните окръзи на огромни социални бедствия. Ами ако американската блокада продължи и след януари! Какво ще стане тогава?

Написано от К. Маркс около 1 ноември 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 305 от 6 ноември 1861 г.

Превод от немски

К. МАРКС
БРИТАНСКАТА ТЪРГОВИЯ

Лондон, 2 ноември 1861 г.

Статистическите отчети на английското министерство на търговията за деветте месеца, свършващи на 30 септември 1861 г., показват голямо намаление на износа и още по-голямо увеличение на вноса. Едно сравнение между стойността на износа през последните три години дава следния общ резултат:

*Стойност на износа
за деветте месеца, свършващи на 30 септември*

Година	ф. ст.
1859.....	98 037 311
1860.....	101 724 346
1861.....	93 795 332

Следователно в сравнение със съответния период на 1860 г. износът през текущата година е намалял със 7 929 014 ф. ст., при което огромната част от това намаление — 5 671 730 ф. ст., се обяснява с внезапното намаляване на търговията с Америка. До каква степен общата загуба в резултат на тази причина се е отразила върху отделните отрасли на английската промишленост, се вижда от следната таблица:

*Стойност на износа за Съединените щати за деветте месеца,
свършващи на 30 септември*

	1859 г.	1860 г. (във ф. ст.)	1861 г.
Бира	78 060	76 843	25 642
Кам. въглища и антрацит	144 556	156 665	200 244

	Продължение		
	1859 г.	1860 г. (във ф. ст.)	1861 г.
Памучни тъкани.....	2 753 782	2 776 472	1 130 973
Фаянс и порцелан	448 661	518 778	191 606
Галантерия и шапкарски стоки	1 204 085	1 083 438	542 312
Ленени изделия.....	1 486 276	1 337 778	493 654
Ножарски изделия	865 066	776 772	446 095
Метали — желязо	205 947	165 052	79 086
Слитъци, болтове, пръти	642 822	546 493	148 587
Релси от всички видове	744 505	665 619	168 657
Чугун	16 489	17 056	9 239
Ковано желязо от всички видове.....	357 162	378 842	125 752
Необработена стомана	372 465	457 490	216 246
Мед на листа и гвозден	99 422	44 971	10 005
Олово	53 451	66 015	1 451
Ламарина	935 692	833 644	274 488
Маслоядни семена.....	122 570	72 915	1 680
Сол	63 876	84 818	59 809
Копринени материи, кърпи, панделки	197 605	102 393	88 360
Други копринени изделия.....	129 557	93 227	22 984
Сода	439 584	399 153	142 311
Спиртни напитки (английски).....	53 173	56 423	12 430
Вълнени платове от всякакъв вид.....	586 701	535 130	250 023
Разни материи, флаanela, одеяла и др.	1 732 224	1 612 284	652 399
Камгарни тъкани	1 052 053	840 507	377 597
Всичко.....	14 785 784	13 698 778	5 671 630

Освен спадането, дължащо се на намаляването на износа за Америка, общият износ е намалал с 2 257 284 фунта стерлинги. По-голямата част от това намаление се пада на месец септември, когато високата цена на памука и предизвиканото от нея повишение на цените на памучните изделия и памучната прежда започнаха да се отразяват силно върху пазарите на британска Северна Америка, Източна Индия и Австралия. През целия деветмесечен период, до септември 1861 г., Турция и Германия — след Съединените щати — най-много са намалили потреблението на английски стоки. Износът за Франция почти не е нараснал, увеличил се е забележимо само износът на един селскостопански продукт, а именно вълната. През първите девет месеца на 1860 г. Англия е изнесла във Франция 4 735 150 фунта вълна на стойност 354 047 фунта стерлинги. През съответния период на теку-

щата година този износ е достигнал 8 716 083 фунта вълна на стойност 642 468 фунта стерлинги. От другите цифри, приведени в отчетите за износа, интерес представляват само ония, които се отнасят до Италия. Английският износ за новото кралство явно се увеличава, факт, който до голяма степен се обяснява с английските симпатии към италианската свобода. Така например износът на английски памучни тъкани за Сардиния, Тоскана, Неапол и Сицилия се е увеличил от 756 892 ф. ст. през 1860 г. на 1 204 287 ф. ст. в 1861 г.; износът на памучна прежда — от 348 158 ф. ст. в 1860 г. на 538 373 ф. ст. в 1861 г.; износът на железарски изделия — от 120 867 ф. ст. в 1860 г. на 160 912 ф. ст. в 1861 г.

Таблиците за вноса обхващат само първите осем месеца на текущата година. Следващите цифри показват общите му размери:

<i>Реална стойност на вноса</i>	
Година	ф. ст.
1859.....	88 993 762
1860.....	106 894 278
1861.....	114 588 107

Увеличението на вноса идва главно от значителното увеличение на вноса на чуждестранна пшеница — от 6 796 131 ф. ст. през първите осем месеца на 1860 г. на 13 431 487 ф. ст. през съответния период на 1861 г. Що се отнася до неомаганения памук, внесеното количество през споменатия период е намаляло незначително, докато цената му се е увеличила много, което се вижда от следващата таблица:

Количество памук, внесен през първите девет месеца

Година	Количество (в центнери)	Стойност (във ф. ст.)
1859.....	8 023 082	24 039 197
1860.....	10 616 347	28 940 676
1861.....	9 616 087	30 809 279

Понастоящем в Англия не съществуват общи политически въпроси. Всички са погълнати от промишления въпрос и от американската криза. В една своя предишна статия аз обърнах вниманието ви на трескавото състояние на ливерпулския памучен пазар.* През последните две седмици тук действително се проявиха всички симптоми на железопътната мания от 1845 г. Хирурзи, зъ-

* Виж настоящия том, стр. 318—321. *Ред.*

болекари, лекари, адвокати, готвачки, работници, служещи и лордове, артисти и свещеници, войници и моряци, журналисти и учители, мъже и жени — всички спекулираха с памук. Много от закупените партии памук, които се продаваха и препродаваха, се състояха само от една, две, три или четири бали. По-значителни количества оставаха в един и същи склад, макар и да променяха двадесет пъти своите собственици. Който бе купил памук в 10 часа, го продаваше в 11 часа и получаваше печалба $\frac{1}{2}$ пени на всеки фунт. По този начин много партии памук преминаваха за 12 часа няколко пъти от ръка на ръка. Тази седмица обаче настъпи известно намаляване на цените, което се дължи само на обстоятелството, че един шилинг представлява кръгла цифра, защото се състои от 12 пенса, и че повечето хора са решили да продадат своя памук, щом цената му стигне 1 шилинг фунта; затова неочаквано настъпи голямо увеличение на предлагането на памук, а поради това и спадане на неговата цена. Но това явление може да бъде само временно.

Когато англичаните свикнат с мисълта, че един фунт памук може да струва 15 пенса, временната преграда за спекулата ще рухне и спекулативната треска ще избухне с удвоена сила. Това движение е в едно отношение благоприятно за Съединените щати: то е враждебно на партията, която е за прекъсване на блокадата. В печата вече бяха публикувани протести на спекулантите, в които не без основание се казва, че всякакви действия от военен характер от страна на английското правителство биха били акт на явна несправедливост по отношение на ония търговци, които, разчитайки, че английското правителство ще се придържа към открито признатия от него принцип на ненамеса, бяха правили сметки, бяха спекулирали в своята страна, бяха направили поръчки в чужбина и бяха купили памук с оглед на цената, която той щеше да достигне при естествени вероятни и предвидими събития.

В днешния си брой „Economist“ публикува една извънредно глупава статия, в която въз основа на статистически данни за населението и повърхността на Съединените щати стига до заключението, че имало достатъчно пространство за създаването на поне седем обширни империи и че следователно юнионистите трябвало да изоставят „мечтата си за пълно господство“. Единственият разумен извод, който „Economist“ би могъл да направи от собствените си статистически данни, а именно, че северняците, дори и да желаят, не биха могли да се откажат от своите искания, без да изоставят на робовладелците обширни щати и територии, „в които робството продължава да съществува, но не мо-

же да се утвърди като постоянна институция“ — този единствено разумен извод списанието успява дори да не засегне.

Покрай собствените си търговски затруднения Англия е обезпокоена от критичното състояние на френските финанси. Маневрите на Френската банка, с които тя цели да спре отлива на скъпоценни метали към Англия чрез икономически полици, получени от Ротшилдовци и други големи фирми, доведоха, както и трябваше да се очаква, само до временно намаляване на затрудненията на Франция. Сега тя последователно се обръща за помощ към банките в Берлин, Хамбург и Петербург; но вместо да облекчат положението, всички тези опити само издават колко безнадеждно е то. Затрудненията, които френското правителство фактически изпитва сега, проличават от двете мерки, към които то прибягна през последните две седмици. За да бъде задържан курсът на скрочищните бонове, лихвите по тях трябваше да бъдат повишени на $7\frac{1}{2}$, а на Виктор Емануил бе заповядано да отложи отчасти сročните вноски по новия италиански заем, в който френски капиталисти имат много голям дял. Той, разбира се, отстъпи пред искането на своя покровител.

В Тюйлери сега има две противоположни течения, които предлагат две противоположни средства за временното излекуване на финансовата болест. Истинските бонапартисти, Персини и Crédit Mobilier, кроят план за подчиняването на Френската банка под непосредствения и пълен контрол на правителството, за превръщането ѝ в обикновен придатък на финансовото министерство и за използването на придобитата по този начин власт за неограничено издаване на неподлежащи на конвертиране държавни книжни пари. Другата партия, представлявана от Фулд и други ренегати на предишните режими, предлага нов заем, чийто размер се определя различно: по най-скромни пресмятания — на 16 000 000 ф. ст., по по-смели — на 30 000 000 фунта стерлинги.

Написано от К. Маркс на 2 ноември 1861 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6440 от 23 ноември 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

ИКОНОМИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ

В настоящия момент в Англия не съществува политически въпрос, който да привлича всеобщото внимание. Страната проявява интерес към френската финансова, търговска и селскостопанска криза, към британската промишлена криза, към недостига на памук и към американските работи.

В тукашните компетентни кръгове нито за миг не се заблудиха, че икономическите полици, които Френската банка получи от някои големи банкерски къщи от двете страни на Ламанш, са само извънредно слаба палиативна мярка. Всичко, което можеше да се постигне и което беше постигнато по този начин, беше едно *краткотрайно* намаляване на отлива на злато в Англия. Повторните опити на Френската банка да мобилизира металическите резерви в Петербург, Хамбург и Берлин подкопават нейния кредит, без същевременно да пълнят нейната каса. Повишаването на лихвата по съкровищните бонове, за да се задържи техният курс, и необходимостта да се получи от Виктор Емануил съгласие за намаляване на плащанията до новия италиански заем се схващат тук като опасен симптом на болестта на френските финанси. При това е известно, че в момента в Тюйлери се води борба между два финансови проекта. Истинските бонапартисти начело с Персини и Перейра (от Crédit Mobilier) искат напълно да подчинят Френската банка на правителството, да я сведат до обикновено бюро на Министерството на финансите и да използват преустроеното по този начин учреждение като фабрика за асигнации.

Известно е, че този принцип лежеше първоначално в основата на организацията на Crédit Mobilier. По-малко авантюристич-

ната партия, представлявана от Фулд и други ренегати от времето на Луи Филип, предлага *нов национален заем*, който според едни трябва да възлиза на 400, според други — на 700 милиона франка. В днешната си уводна статия, отразявайки, както изглежда, становището на Сити, „Times“ твърди, че поради своята икономическа криза Франция е напълно парализирана и лишена от влияние в Европа. Но „Times“ и Сити грешат. Ако правителството на декемврийския преврат успее да преживее зимата без големи вътрешни сътресения, напролет то ще затръби за война. Това няма да отстрани вътрешните затруднения, но ще ги заглуши.

В една от предишните си статии* аз изтъкнах, че спекулата с памук в Ливерпул през последните месеци извънредно много напомня най-безумните времена на железопътната мания от 1845 г. Зъболекари, хирурзи, адвокати, готвачки, вдовици, работници, канторски служещи и лордове, артисти и свещеници, войници и шивачи, журналисти и наемодатели, мъже и жени — всички спекулираха с памук. Купуваха се, продаваха се и се препродаваха нищожни количества от една до четири бали. По-значителни количества памук оставаха с месеци в един и същи склад, макар да променяха двадесет пъти своите собственици. Който бе купил памук в 10 часа, го продаваше в 11 часа вече с надбавка от $\frac{1}{2}$ пени на фунт. По този начин един и същ памук за десет часа преминаваше от ръце в ръце често по шест пъти. Но тази седмица настъпи нещо като затишие, и то не по някаква друга разумна причина, а поради това, че един фунт памук (среден сорт орлеански памук) достигна цена 1 шилинг и че дванадесет пенса правят един шилинг и следователно представляват кръгла цифра. Затова всеки е решил да пласира своите запаси, щом бъде достигнат този максимум. Оттук внезапното увеличение на предлагането и последвалата реакция. Щом англичаните свикнат с мисълта, че цената на един фунт памук може да се повиши над 1 шилинг, лудостта ще се възроди в още по-безумни форми.

Последният официален месечен отчет на *Министерството на търговията* за британския износ и внос съвсем не разпръсна мрачното настроение. *Таблицата за износа* обхваща деветмесечен период от януари до септември 1861 г. Тя показва — в сравнение със същия период на 1860 г. — намаление на износа с около 8 милиона фунта стерлинги. От тях само 5 671 730 ф. ст. се падат на износа за Съединените щати, а останалата сума се разпределя между британска Северна Америка, Източна Индия, Австралия, Турция и Германия. Увеличение на износа се наблюдава само по

* Виж настоящия том, стр. 352—355. *Ред.:*

отношение на *Италия*. Така например износът на английски памучни стоки за Сардиния, Тоскана, Неапол и Сицилия се е увеличил от 756 892 ф. ст. в 1860 г. на 1 204 287 ф. ст. в 1861 г.; износът на английска памучна прежда се е увеличил от 348 158 ф. ст. на 538 373 фунта стерлинги; износът на железарски изделия се е увеличил от 120 867 ф. ст. на 160 912 ф. ст. и т. н. Тези цифри имат голямо значение за разбирането на английските симпатии към италианската свобода.

Докато износната търговия на Великобритания е намаляла по този начин с около 8 милиона ф. ст., нейната *вносна търговия се е увеличила* в още по-голяма степен — обстоятелство, което ни най-малко не допринася за изравняването на платежния баланс. Това увеличение на вноса произтича главно от увеличението на вноса на пшеница. Докато през първите *осем* месеца на 1860 г. стойността на внесената пшеница възлизаше само на 6 796 131 ф. ст., през същия период на настоящата година тя достига 13 431 487 фунта стерлинги.

Най-забележителното явление, което *таблицата за вноса* разкрива, е бързото увеличение на *вноса от Франция*, който сега е достигал вече близо 18 милиона ф. ст. (годишно), докато английският износ за Франция малко превишава вноса например за Холандия. Политиците от континенталните страни не са забелязали досега това съвършено ново явление в историята на съвременната търговия. То доказва, че икономическата зависимост на Франция от Англия е около 6 пъти по-голяма от икономическата зависимост на Англия от Франция, особено ако не само разгледаме цифрите в таблиците на английския износ и внос, но и ги сравняваме с таблиците на френския внос и износ. Тогава се оказва, че сега Англия е станала главният експортен пазар за Франция, докато Франция е останала съвсем второстепенен експортен пазар за Англия. Оттук големият страх от конфликт с „коварния Албион“, въпреки шовинизма и всички хвалби за Ватерло.

Най-после последните английски таблици за износа и вноса свидетелствуват за още един важен факт. Докато английският износ за *Съединените щати* през първите *девет* месеца на текущата година е намалял с повече от 25% в сравнение със същия период на 1860 г., само нюйоркското пристанище *е увеличило* през първите *осем* месеца на текущата година износа си за Англия с 6 милиона фунта стерлинги. Износът на американско злато за Англия през този период почти бе преустановен, докато сега, напротив, от няколко седмици се наблюдава отлив на златото от Англия към Ню Йорк. В действителност се оказва, че лошата ре-

колта в Англия и Франция помага на Северна Америка да покрива своя дефицит, докато тарифата на Морил¹⁹⁹ и свързаните с гражданската война икономии са намалили извънредно много потреблението на английски и френски промишлени изделия в Северна Америка. Сравнете сега тези статистически данни с йеремиадите на „Times“ относно финансовия крах на Северна Америка!

Написано от К. Маркс на 3 ноември 1861 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 308 от 9 ноември 1861 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС

ИНТЕРВЕНЦИЯТА В МЕКСИКО

Лондон, 7 ноември 1861 г.

Днес „Times“ помества една написана в познатия ни калейдоскопично пъстър и афектирано-хумористичен стил уводна статия относно френското нашествие в Дапската долина и прогестата на Швейцария против това нарушение на неприкосновеността на нейната територия²⁰⁰. Оракулът от Принтинг хаус скуер припомня как по времето на най-ожесточената борба между английските фабриканти и поземлени собственици малките деца, заети във фабриките, били подучвани да хвърлят игли в най-фините части на машините, за да нарушат по този начин работата на целия мощен механизъм. Машините са Европа, малкото дете е Швейцария, а иглата, която тя хвърля в спокойно работещия автомат, е нашествието на *Луи Бонапарт* на нейна територия или, по-точно, нададеният от Швейцария вик по повод на това нашествие. По този начин иглата внезапно се превръща във вик от убодване с игла, а самата аналогия — в глупава шега с читателя, който чака аналогия. „Times“ се забавлява по-нататък със собственото си откритие, че Дапската долина представлявала едно единствено село на име Кресониер. Вестникът завършва кратката си статия с една теза, която се намира в пълно противоречие с нейното начало. Защо — провиква се вестникът — да се вдига голям шум за тази безкрайно незначителна швейцарска дреболия, тъй като още следващата пролет Европа ще бъде обхваната от пламъци от всички страни? Не забравяйте, че Европа току-що бе призната за изправен механизъм. Цялата статия изглежда пълна безсмислица и все пак тя има своя смисъл. Тя означава, че Палмерстон

е дал на своя съюзник отвъд Ламанш *carte blanche** по отношение на Швейцария. Обяснението на всичко това ще намерим в сухото съобщение на „Moniteur“, че Англия, Франция и Испания са сключили на 31 октомври конвенция за съвместна *интервенция в Мексико*.²⁰¹ Колкото далеч е кантонът Ваадт от Веракрус, толкова близо са една до друга статията на „Times“ за Дапската долина и съобщението на „Moniteur“ за Мексико.

Твърде вероятно е, че Луи Бонапарт счита една интервенция в Мексико за една от многото възможности, които той непрекъснато държи готови, за да развлича френския народ. Несъмнено Испания, на която евтините успехи в Мароко и Сан-Доминго²⁰² са завъртели главата, мечтае за възстановяването на своето господство в Мексико. Но не подлежи на съмнение, че френският план още не е узрял окончателно и че двете държави — Франция и Испания — се плашеха от един кръстоносен поход срещу Мексико под *английско* върховно командване.

Вестник „Morning Post“²⁰³, собственият Moniteur на Палмерстон, съобщи на 24 септември подробностите на един договор, който Англия, Франция и Испания били сключили за съвместна интервенция в Мексико. На следния ден „Patrie“²⁰⁴ отрече съществуването на какъвто и да било подобен договор. На 27 септември „Times“ опровергава съобщението на „Patrie“, без обаче да се позовава на него. Съгласно статията на „Times“ лорд Ръсел *съобщил* на френското правителство решението на Англия относно интервенцията, на което г. Тувенел отговорил, че френският император бил взел същото решение. Сега беше ред на Испания. Испанското правителство заяви в един полуофициозен орган, че имало предвид интервенция в Мексико, но съвсем не съвместно с Англия. Опроверженията заваляха като дъжд. „Times“ категорично заяви, че „американският президент бил дал пълното си съгласие за *проектраната експедиция*“. Но едва това съобщение стигна отвъд Атлантическия океан, и всички американски правителствени вестници го заклеиха като лъжа, заявявайки, че президентът Линколн няма да предприеме действия против Мексико, а ще го подкрепи. От всичко това се вижда, че планът за интервенция в сегашния му вид е възникнал в сентджеймския кабинет²⁰⁵.

Не по-малко загадъчни и противоречиви от обясненията относно произхода на конвенцията бяха обясненията относно нейните цели. Единият орган на Палмерстон — „Morning Post“ — съобщи, че Мексико не било организирана държава с устойчиво правителство, а просто разбойническо гнездо. Тя трябвало да бъде трети-

* — свобода на действие, *Ред.*

рана като такава. Експедицията преследвала само една цел — задоволяването на кредиторите на мексиканската държава в Англия, Франция и Испания. За тази цел обединените военни сили щели да заемат главните пристанища на Мексико, да събират на неговите брегове вносни и износни мита и да запазят тази „материална гаранция“, докато бъдат задоволени всичките им вземания.

Другият орган на Палмерстон — „Times“, — напротив, заяви, че в резултат на дългия си опит Англия „се е закалила срещу грабежи от страна на банкрутиралото Мексико“. Касаело се не за частните интереси на кредиторите; „Times“ се надява, че „само присъствието на една обединена ескадра в Мексиканския залив и окупирането на няколко пристанища ще бъдат достатъчни да накарат мексиканското правителство да положи *нови* усилия за запазване на вътрешния мир и ще принудят недоволните да се придържат към по-конституционна форма на опозиция от разбойничеството“.

И така, съгласно тази декларация експедицията се предприемала за поддържане на официалното правителство на Мексико. Но същевременно „Times“ намеква, че „столицата на Мексико има достатъчно здрав климат в случай, че се наложи да се стигне толкова далеко“.

Най-оригиналният начин за утвърждаването на едно правителство е безспорно насилственото секвестриране на неговите доходи и окупирането на неговата територия. От друга страна, просто окупиране на пристанищата и събирането на мита в тях биха принудили мексиканското правителство само да установи една разположена по-навътре в страната линия от митници. По този начин вносните мита върху чуждите стоки и износните мита върху американските стоки биха се удвоили и интервенцията фактически би задоволрила претенциите на европейските кредитори чрез налагане на контрибуция на европейско-мексиканската търговия. Мексиканското правителство може да стане платежоспособно само ако се консолидира вътре в страната, а то може да се консолидира вътре в страната само ако се зачита неговата независимост навън.

Ако привидните цели на експедицията си противоречат до такава степен, още по-противоречиви са средствата, които се предлагат за постигането на тези цели. Самите английски правителствени органи признават, че ако една едностранна интервенция на Франция, Англия или Испания може да постигне нещо, то *съвместната* интервенция на тези държави не може да постигне нищо.

Ще припомним, че либералната партия в Мексико, възглавявана от Хуарес, официалния президент на републиката, господ-

ствува сега над почти цялата територия на страната; че католическата партия, водена от генерал Маркес, търпеше поражение след поражение и че организираните от нея разбойнически банди са отблъснати в планините на Керетаро и са принудени да сключат съюз с тамошния индиански вожд Мехия. Последната надежда на католическата партия беше *испанска* интервенция.

„Единственият пункт“ — пише „Times“, — „по който могат да възникнат разногласия между нас и нашите съюзници, се отнася до *управлението на републиката*. Англия би искала да го остави в ръцете на либералната партия, докато Франция и Испания са подозирани в пристрастие към неотдавна събореното господство на клерикалите. Странно би било, ако както в Стария, така и в Новия свят Франция играе ролята на покровителка на свещениците и бандитите. Както в Италия привържениците на Франциск II биват екипирани от Рим, за да внасят анархия в управлението на Неапол, така в Мексико по големите пътища и дори по улиците на столицата се подвизават разбойници, които клерикалната партия открито обявява за свои приятели.“

Именно затова Англия укрепява либералното правителство; като предприема кръстоносен поход против него съвместно с Франция и Испания, тя се старее да задуши анархията, изпращайки на берящата душа клерикална партия нови подкрепления от Европа!

Крайбрежието на Мексико, където обикновено вилнее треска с изключение на краткия зимен период, може да бъде задържано само ако бъде завоювана самата страна. Но трети английски правителствен орган — „Economist“, обявява завоюването на Мексико за невъзможно.

„Ако“ — пише той — „на Мексико бъде натрапен един английски принц заедно с английска армия, Съединените щати ще бъдат страшно разявени. Ревността на Франция би направила подобно завоевание невъзможно и английският парламент почти единодушно би отхвърлил подобно предложение веднага след неговото внасяне. От своя страна Англия не може да повери на Франция управлението на Мексико. За Испания не може да става и дума.“

И така цялата експедиция представлява мистификация, разгадката на която „Patrie“ дава със следните думи:

„Конвенцията признава за необходимо в Мексико да бъде установено силно правителство, което да може да поддържа там спокойствие и ред.“

Касае се просто за това, принципът, съгласно който Свещеният съюз се считаше за призван да се меси във вътрешните работи на правителствата на европейските страни, да бъде приложен към американските държави от един нов свещен съюз. Първият план от този род бе съставен от Шатобриан за испанските и френските Бурбони по време на Реставрацията²⁰⁶. Той бе провален благодарение на *Кънинг* и *Мънро*, президент на Съединените ща-

ти, който решително отхвърли всяка европейска намеса във вътрешните работи на американските държави. Оттогава американският Съюз винаги е гледал на доктрината Мънро²⁰⁷ като на международен закон. Но сегашната гражданска война създаде удобна ситуация, която осигурява на европейските монархии precedent за интервенция, въз основа на който да могат да действуват и в бъдеще. В това именно се състои истинската цел на англо-френско-испанската интервенция. Нейният най-близък резултат може да бъде и неизбежно ще бъде само възстановяването на вече започналата да стихва в Мексико анархия.

Независимо от всички общи съображения от международно-правен характер това събитие има голямо значение за Европа, тъй като Англия купи сътрудничеството на Луи Бонапарт в мексиканската експедиция с цената на отстъпка в областта на континенталната политика.

*Написано от К. Маркс на 7 ноември 1861 г.
Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 311 от 12 ноември 1861 г.*

*Печата се по текста на вестника
Превод от немски*

К. МАРКС

ИНТЕРВЕНЦИЯТА В МЕКСИКО

Лондон, 8 ноември 1861 г.

Проектираната от Англия, Франция и Испания интервенция в Мексико е според мен едно от най-чудовишните начинания, които са били записани някога в летописите на международните отношения. Това е чисто Палмерстонова идея, която учудва непосветения с абсурдната си цел и с безсмислеността на използваните средства, които изглеждат несъвместими с известната ловкост на стария интригант.

Вероятно между многото жезла, които Луи Бонапарт е принуден да държи винаги в огъня, за да отклонява вниманието на френската публика, е и една мексиканска експедиция. Безспорно Испания, чиито политици никога не са се отличавали с много ум, се е главозамаеяла от своите евтини успехи в Мароко и Сан-Доминго и мечтае за възстановяване на своето господство в Мексико. Но не подлежи на съмнение също, че френският план още далеч не бе узрял и че както Франция, така и Испания рязко се противопоставяха на една съвместна експедиция в Мексико под английско ръководство.

На 24 септември собственият *Moniteur* на Палмерстон, лондонският „*Morning Post*“, пръв оповести във всичките му подробности плана за съвместна интервенция, и то съгласно постановлението на един договор, който — както заявява вестникът — бил току-що сключен между Англия, Франция и Испания. Едва това съобщение бе прекосило Ламанша, и френското правителство го обяви за лъжа на колоните на парижкия „*Patrie*“. На 27 септември лондонският „*Times*“, националният орган на Палмерстон, за пръв път наруши в уводна статия мълчанието, което пазеше

по този план, и опроверга „Patrie“, без обаче да се позовава на него. „Times“ дори твърдеше, че граф Ръсел бил довел до знанието на френското правителство решението на Англия за интервенция в Мексико и че г. Дьо Тувенел отговорил, че френският император бил стигнал до същото решение. Сега дойде редът на Испания. Един полуофициозен мадридски вестник потвърди намерението на Испания да се намеси в работите на Мексико, като същевременно отхвърли идеята за съвместна интервенция с Англия. *Dementis** продължиха да се сипят едно след друго. „Times“ категорично заяви, че „американският президент напълно е одобрил експедицията“. Всички американски вестници, спирайки се на въпросната статия на „Times“, отдавна опровергаха това твърдение.

Следователно очевидно е — и това бе изрично признато от „Times“, — че съвместната интервенция в сегашната ѝ форма е английска, т. е. Палмерстонова машинация. Испания бе принудена да се присъедини към нея под натиска на Франция, след като самата Франция бе спечелена за каузата чрез отстъпките, които ѝ бяха направени в областта на европейската политика. В това отношение знаменателно съвпадение е, че в същия брой от 6 ноември, в който съобщава за сключеното в Париж споразумение за съвместна интервенция в Мексико, „Times“ публикува уводна статия, в която се отнася пренебрежително и с високомерно презрение към протеста на Швейцария против неотдавнашното нахлуване на френски войски на нейна територия — в Далската долина. Като цена за съучастничеството си в мексиканската експедиция Луи Бонапарт е получил *carte blanche* за проектираните от него посегателства срещу Швейцария, а може би и срещу други части на европейския континент. Преговорите между Англия и Франция по този пункт продължиха през целия септември и октомври.

В Англия никой не желае интервенция в Мексико с изключение на кредиторите на Мексико, които обаче никога не са могли да се похвалят с каквото и да било влияние върху общественото мнение на нацията. Затова бе трудно да се съобщи на обществеността за Палмерстоновия план. Най-доброто средство за това бе да се обърка британският слон с противоречиви новини, които изхождат от една и съща лаборатория, съставени са от един и същ материал и се отличават само по дозите, в които се дават на животното.

В броя си от 24 септември „Morning Post“ заяви, че няма да има „никаква териториална война заради Мексико“, че единствен-

* — Опроверженията. *Ред.*

ният спорен въпрос са финансовите претенции към мексиканското държавно съкровище, че „Мексико не може да бъде третирано като държава с организирано и стабилно правителство“, и че затова „главните мексикански пристанища ще бъдат временно окупирани, а митническите им приходи — конфискувани“.

„Times“ от 27 септември, напротив, заяви, че „в резултат на дългия си опит ние станахме непреклонни по отношение на нечестността, безсрамието, легалното и непоправимо ограбване на нашите съотечественици от страна на една банкрутирала държава“ и че следователно „частният грабеж на английските кредитори“ не се намирал в основата на интервенцията, както твърди „Morning Post“. Като отбелязваше en passant*, че „столицата на Мексико има достатъчно здрав климат, в случай че се наложи да се стигне толкова далеко“, „Times“ все пак изказваше надеждата, че „само присъствието на една обединена ескадра в Мексиканския залив и окупирането на няколко пристанища ще бъдат достатъчни да принудят мексиканското правителство да положи *нови* усилия за запазването на мира и ще заставят недоволните да се придържат към по-конституционна форма на опозиция от разбойничеството.“

Ако следователно според „Morning Post“ експедицията трябва да бъде предприета, защото „в Мексико не съществувало никакво правителство“, то според „Times“ експедицията имала за цел да насърчи и подкрепи *съществуващото* мексиканско правителство. Най-оригиналното средство за укрепването на едно правителство е безспорно окупирането на неговата територия и конфискуването на неговите приходи.

След като „Times“ и „Morning Post“ дадоха тон, Джон Бул бе предаден на второстепенните правителствени оракули, които го обработваха системно в същия противоречив дух в продължение на четири седмици, докато общественото мнение най-сетне бе достатъчно подготвено за идеята за съвместна интервенция в Мексико, макар умишлено да бе държано в неведение относно нейната цел и задачи. Най-после преговорите с Франция завършиха. „Moniteur“ съобщи, че договърът между трите държави, предприемащи интервенцията, бил сключен на 31 октомври, а „Journal des Débats“²⁰⁸, един от собствениците на който е назначен за комендант на един кораб от френската ескадра, съобщи на света, че не се предвиждало постоянно териториално завоевание, че щели да бъдат завзети Веракрус и други пунктове по крайбрежието, че било взето решение да бъде предприето настъпле-

* — между другото. *Ред.*

ние срещу столицата, ако законните власти не се съгласят да задоволят исканията на интервентите, и че освен това в републиката цяло да бъде установено силно правителство.

Вестник „Times“, който след своето първо съобщение от 27 септември изглежда е забравил за самото съществуване на Мексико, сега трябваше отново да се намеси. Онзи, който не знае за връзките на „Times“ с Палмерстон и за първоначалното оповестяване на Палмерстоновия план на неговите страници, би сметнал навярно днешната уводна статия на „Times“ за най-рязката и безмилостна сатира на цялата авантюра. Тя започва с констатацията, че „експедицията представлява *твърде удивително явление*“ (по-нататък вестникът я нарича забележително явление).

„Три държави се обединяват, за да принудят една четвърта държава да се държи добре *не толкова чрез война, колкото чрез авторитетна намеса за установяване на реда.*“

Авторитетна намеса за установяване на реда! Това е буквално жаргонът на Свещения съюз и той действително звучи *твърде удивително* в устата на Англия, която се гордее със своя принцип за ненамеса! Но защо тогава „методите на водене и обявяване на война и всички други норми на международното право“ се заменят от „авторитетна намеса за установяване на реда“? Защото — казва „Times“ — „в Мексико не съществува никакво правителство“. А коя е официалната цел на експедицията? „Да се предявят искания на законното правителство в Мексико.“

Единствените претенции на държавите-интервенти, единствените предлози, които биха могли, макар и що-годе да оправдаят техните враждебни действия, могат да бъдат много лесно посочени. Това са паричните претенции на кредиторите и редица лични оскорбления, които били нанесени на поданици на Англия, Франция и Испания. Това са същите основания за интервенцията, които първоначално бяха изтъкнати от „Morning Post“, а неотдавна бяха официално потвърдени от лорд Джон Ръсел в едно негово интервю пред представители на мексиканските кредитори в Англия. В днешния си брой „Times“ заявява:

„Англия, Франция и Испания се споразумяха да предприемат експедиция, за да принудят Мексико *да изпълнява своите специални задължения и за да защитят поданиците на съответните корони.*“

Но по-нататък в статията си „Times“ променя насоката и се провиква:

„... Ние несъмнено ще успеем да *получим* поне *признание* на нашите *парични претенции*; фактически *една единствена британска фрегата* би могла по всяко време да *получи подобно удовлетворение*. Смеем също да се надяваме,

че най-скандалните насилия, които бяха извършени, ще бъдат изкупени с незабавни и съществени обезщетения; но ясно е, че ако искаме да постигнем само това, не е нужно да прибягваме до такива крайни средства, каквито се предлагат сега."

И така „Times“ многословно признава, че изтъкнатите първоначално мотиви за експедицията са празни предлози, че за постигането на удовлетворение не е нужно нито едно от предлаганите сега мероприятия, и че в действителност „признаването на паричните претенции и защитата на европейските поданици“ нямаат изобщо нищо общо със сегашната съвместна интервенция в Мексико. Какви са тогава нейната истинска цел и задачи?

Преди да проследим по-нататъшните обяснения на „Times“, ще отбележим en passant някои други „куриози“, които „Times“ мъдро е избягнал да засегне. Преди всичко действително „куриоз“ е, че Испания — не друга страна, а именно Испания — предприема кръстоносен поход в името на светостта на външните дългове! „*Comptier du dimanche*“²⁰⁹ в броя си от миналата неделя призовава вече френското правителство да се възползва от удобния случай и да принуди Испания „да изпълни своите вечно отлагани стари задължения към френските кредитори.“

Вгорият, още по-голям „куриоз“ е, че същият Палмерстон, който съгласно неотдавнашната декларация на лорд Джон Ръсел възнамерява да нахлуе в Мексико, за да принуди неговото правителство да плати дълговете си на английските кредитори, че същият този Палмерстон доброволно и против волята на мексиканското правителство *пожертвува* договорните права на Англия и гаранциите, които Мексико даде на своите английски кредитори.

По силата на договора, сключен с Англия в 1826 г., Мексико се задължаваше да не допуска установяване на робството в която и да било област от тогавашните му владения. Съгласно друга клауза на същия договор Мексико предоставяше на Англия като гаранция за получените от британски капиталисти заеми ипотека върху 45 000 000 акра държавни земи в Тексас. Именно Палмерстон десет или дванадесет години по-късно се намеси като посредник на страната на Тексас против Мексико. В договора, който той сключи тогава с Тексас, той жертвува не само *клаузата против робството*, но и *ипотеката върху държавните земи*, лишвайки по този начин английските кредитори от техните гаранции. Тогава мексиканското правителство протестира, но междувременно държавният секретар Джон К. Къхун си позволи шегата да уведоми сентджеймския кабинет, че неговото желание „да бъде ликвидирано робството в Тексас“ би могло да бъде осъществено най-добре чрез присъединяването на Тексас към Съединените ща-

ти. Фактически английските кредитори загубиха правото да предявяват каквито и да било претенции на Мексико, тъй като Палмерстон се бе отказал доброволно от дадените им с договора от 1826 г. гаранции.

Но тъй като лондонският „Times“ заявява, че сегашната интервенция няма нищо общо с паричните претенции или личните оскорбления, то каква най-после е нейната истинска или привидна цел?

„Авторитетна намеса за установяване на реда“. Тъй като Англия, Франция и Испания замислят нов свещен съюз и образуват въоръжен ареопаг за установяване на реда в целия свят, Мексико — пише „Times“ — „трябва да бъде спасено от анархията и насочено по пътя на самоуправлението и мира“. „Интервентите трябва да установят там силно и трайно правителство“ и това правителство трябва да бъде съставено от членовете на „една мексиканска партия“.

Но нима някой си въобразява, че Палмерстон и неговият глашатай „Times“ действително гледат на една съвместна интервенция като на средство за осъществяване на провъзгласената цел, именно прекратяване на анархията и установяване на силно и трайно правителство в Мексико? Далеч от това, да се придържа към подобно химерично кредо, вестник „Times“ заявява в уводната си статия от 27 септември изрично:

„Единственият въпрос, по който могат да възникнат разногласия между нас и нашите съюзници, се отнася до *управлението на републиката*. Англия би искала да го остави в ръцете на *либералната партия, която е сега на власт*, докато Франция и Испания са подозирани в *пристрастие към неотдавна сваленото господство на клерикалите*... Наистина би било странно, ако както в Стария, така и в Новия свят Франция играе ролята на покровителка на свещениците и бандитите.“

В днешната си уводна статия „Times“ продължава в същия дух и резюмира своите опасения в следната фраза:

„Трудно е да се предположи, че всички държави, които участвуват в интервенцията, ще предпочетат *една* от двете партии, които съществуват в Мексико; *също тъй трудно е да си въобразим*, че би могъл да се намери практически компромис между толкова решителни врагове.“

Следователно Палмерстон и „Times“ са съвсем наясно по това, че „в Мексико съществува правителство“, че „либералната партия“, очевидно покровителствувана от Англия, „е сега на власт“, че „властта на клерикалите е свалена“, че една испанска интервенция бе последната отчаяна надежда на свещениците и бандитите и че, най-после, анархията в Мексико си отива. Следо-

вателно те знаят, че съвместната интервенция, чиято официално оповестена цел е да бъде спасено Мексико от анархията, ще даде точно обратния резултат, ще отслаби конституционното правителство, ще засили партията на духовенството с помощта на френските и испанските щикове, ще разгори отново огъня на гражданската война и вместо да задуши, ще възстанови анархията в пълния ѝ разцвет.

Заключението, което сам „Times“ прави, изхождайки от тези предпоставки, е действително „удивително“ и „забележително“.

„Макар тези съображения“ — пише вестникът — „да ни карат да гледаме с безпокойство на резултатите от експедицията, те не говорят против целесъобразността на самата експедиция.“

И така фактът, че експедицията противоречи на собствената си официално оповестена цел, не говори против целесъобразността на самата експедиция. Фактът, че средствата противоречат на собствената си официално оповестена цел, не говори против самите средства.

Но аз още не съм споменал най-големия „куриоз“, който ни поднася „Times“.

„Ако“ — пише вестникът — „президентът Линколн приеме предвидената в договора покана да участва в предстоящите операции, работата ще вземе още по-забележителен характер.“

Наистина би било най-голям „куриоз“, ако Съединените щати, които живеят в дружба с Мексико, се съюзят с европейските пазители на реда и с участието си в техните действия санкционират намесата на един европейски въоръжен ареопаг във вътрешните работи на американските държави. Първият проект за такова присаждане на Свещения съюз отвъд Атлантическия океан бе съставен от Шатобриан за френските и испанските Бурбони по времето на Реставрацията. Този опит се провали благодарение на английския министър г. Кънинг и американския президент г. Мънро. Сегашните събития в Съединените щати се сториха на Палмерстон благоприятен момент за подемане на стария проект в изменена форма. Тъй като Съединените щати понастоящем не могат да позволят външни усложнения да се прибавят към тяхната война за Съюза, всичко, което им остава, е да протестират. Техните доброжелатели в Европа се надяват, че те ще протестират и по този начин пред очите на целия свят решително ще отхвърлят каквото и да било участие в този крайно позорен план.

Тази военна експедиция на Палмерстон, която трябва да бъде осъществена в съюз с две други европейски велики сили, ще бъде

предприета в период, когато парламентът е във ваканция, без санкцията и против волята на британския парламент. Първата война, която Палмерстон предприе без съгласието на парламента, беше афганистанската война, смекчена и оправдана с представянето на *подправени документи*²¹⁰. Друга такава война беше неговата персийска война от 1856—1857 г.²¹¹. Той я защити тогава под предлог, че „принципът на предварителната санкция на камарата не важи за войните в Азия“. Изглежда, че този принцип не важи и за войните в Америка. Загубвайки контрола върху войните в други континенти, парламентът губи всякакъв контрол върху държавното съкровище и парламентарното управление се превръща в същински фарс.

Написано от К. Маркс на 8 ноември 1861 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6440 от 23 ноември 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

МОСЬО ФУЛД²¹²

Париж, 16 ноември 1861 г.

За ценителите на комедийния жанр, известен под името „висша политика“, френският „Moniteur“ от 14 ноември ще бъде източник на огромна наслада. Както в старата класическа драма, героите са уплетени от невидимата, всемогъща съдба, която този път е взела образа на дефицит от един милиард франка. Както в старата драма, диалогът се води само между две лица: „Едип-Бонапарт, и Тиресий-Фулд. Но трагедията се превръща в комедия, тъй като Тиресий само казва това, което Едип му е подшушнал предварително.

Един от най-типичните трикове на бонапартистката комедия е да изкарва непрекъснато на сцената своите стари, вече изтъркани *personae dramatis** като съвсем нови герои. Отначало Бийо замества Персини, след това Персини замества Бийо! Същото става и в бонапартисткия печат. Грангийо, Касаняк, Лимерак се прехвърлят ту в „Constitutionnel“, ту в „Pays“, ту в „Patrie“. Г-н Верон, този „bourgeois de Paris“²¹³, бива сменен като директор на „Constitutionnel“ от Сезена, Сезена от Кюшвал, Кюшвал от Касаняк, Касаняк от Рене, Рене от Грангийо, а след шест години Верон отново заема старото си място като съвсем нов герой.

И при конституционната система Тиер стана нов, щом Гизо се изтърка, а Моле стана нов, щом Тиер се изтърка, и след това кръговратът се повтори. Но тези различни дейци представляваха различни партии и стремежи. Ако те се изместваха един друг, за да идват един след друг, и ако идваха един след друг, за да се из-

* — действащи лица. *Ред.*

местват отново, то тази въртележка показваше само колебанията в съотношението на силите на партиите, които изобщо образуваха *partis légal** при Луи Филип. Но Бийо или Персини, Валевски или Тувенел, Ларокет или Фулд, Грангийо или Лимерак? Това е, което англичаните наричат „*a distinction without a difference*“ (различаване без нито една разлика). Всички те представляват едно и също, а именно — държавния преврат. Те не представляват различни интереси и партии на народа. Те представляват само различни черти на лицето на императора. Те са само различни маски, под които се крие едно и също лице.

Вестник „*Times*“, който има слабост към сравненията, сравнява Луи Бонапарт с Людовик XVI, а Фулд — с Тюрго. Фулд и Тюрго! Това е почти все едно да се сравнява г. Ваян с Карно, защото и двамата са възглавявали военното министерство. Тюрго бе шефът на новата икономическа школа на осемнадесетия век, школата на физиократите²¹⁴. Той бе един от интелектуалните герои, които събориха стария режим, докато Людовик XVI бе олицетворение на този стар режим. А кой е Фулд? Фулд, член на династическата опозиция²¹⁵ при Луи Филип, въпреки най-настойчивите домогвания бе по принцип отхвърлян всеки път, когато династическата опозиция беше в състояние да наложи назначаването на министър на финансите. Фулд минава за „*financier dangereux***“, прозвище, оправдано от различните му злополучни финансови операции. Достатъчно бе той да защити едно предложение, за да бъде отхвърлено от камарите. Но ето че дойде на власт временното правителство. Едва то бе провъзгласено, и Фулд се докопа до Ледрю-Ролен, предложи му своите услуги като министър на финансите... и го посъветва да обявя държавен банкрут. Неговите домогвания претърпяха крах и отхвърленият любовник, за да си отмъсти, написа памфлета „*Pas d'assignats!*“²¹⁶. Най-после в лицето на Луи Бонапарт Фулд намери човека, достатъчно безразсъден, да повери на г. Фулд френското държавно съкровище.

Фулд бе тясно свързан с маневрите, които осигуриха на 10 декември 1848 г. победата на „племенника“^{****} в президентските избори. Фулд бе твърде деен приятел и подготви държавния преврат във финансово отношение. Втори декември 1851 г. бе не само победа на Луи Бонапарт, но и победа на Фулд. Фулд стана всемогъщ. Фулд стана държавен министър. Фулд можеше да издига в държавни работи дори своите *menus plaisirs*^{****}. Наред с дикта-

* — кръга от лица, които имат избирателно право. *Ред.*

** — опасен финансист. *Ред.*

*** — Луи Бонапарт. *Ред.*

**** — малки удоволствия. *Ред.*

гурата на финансите той заграби диктатурата на театрите. Подобно на другите прословути герои на haute finance“, Фулд съчетава страстта към долара със страстта към героините на кулисите. Фулд стана султан на кулисите. Наред с Перейра Фулд е изобретателят на финансовата система на империята. Той носи непосредствена отговорност за девет десети от сегашния дефицит. Най-после, в 1860 г., великият Фулд се оттегли от своя пост, за да се яви отново в 1861 г. в императорската финансова комедия като „a new man“ („нов герой“). Фулд отново се появява в ролята на Тюрго, Фулд играе ролята на маркиз Поза! Applaudite, amici!**

Написано от К. Маркс на 15 ноември 1861 г.

Печата се по текста на вестника

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 318 от 19 ноември 1861 г.*

Превод от немски

* — финансовата аристокрация. *Ред.*

** — Ръкопляскайте, приятели! *Ред.*

К. МАРКС

ФИНАНСОВОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА ФРАНЦИЯ

Вестник „Times“, който отначало умерено хвалеше императорския *coup d'éclat**, а след това го превъзнасяше до небесата, прави днес внезапен завои от панегирици към критика. Начинът, по който се върши тази маневра, характеризира този Левиатан на английския печат:

„Ние предоставяме на *другите* да възхваляват цезаря за неговото признание, че е ограничено и съвсем не непогрешимо същество и че — господствувайки над страната безспорно само със силата на меч, не претендира да управлява по силата на божествено право. Ние, напротив, трябва да попитаме за финансовите резултати от десетгодишното императорско управление. Тези резултати са несравнено по-важни от фразите, с които се съобщават... Изпълнителната власт правеше каквото си искаше; министрите бяха отговорни само пред императора; състоянието на финансите се държеше в строга тайна от обществеността и от камарите. Процедурата на ежегодно гласуване на бюджета бе не преграда, а маска, не защита, а измама. И така, какво постигна френският народ, *както* предостави своите свободи и своето имущество в разпоредане на един единствен човек?... Самият г. Фулд признава, че извънредните кредити, гласувани от 1851 до 1861 г., са достигнали 2 800 000 000 франка и че дефицитът през текущата година възлиза на не по-малко от 1 милиард франка...

Не знаят как са били получени тези суми. Във всеки случай не по пътя на данъчното облагане. Съобщава се, че са изразходвани четирите милиона, които Френската банка плати за възобновяване на нейните привилегии; 5½ милиона са заети от дотационния фонд на армията и са пуснати в обръщение най-различни цени книжа. *Що се отнася до положението на нещата в момента*, нашият парижки кореспондент ни уверява, *че държавното съкровище няма достатъчно пари, за да плати дължимите през следващия месец половингодишни дивиденди*. В такава плачевно и срамно положение се оказаха френските

* — подвиг. *Ред.*

финанси след десет години блестящо и преуспяващо императорско управление и едва сега, в един момент, когато не е в състояние да изпълнява текущите си задължения, френското правителство проявява до известна степен доверие към нацията и ѝ открива малка частца от действителността, която се криеше зад помпозната фантазмагория на тъй често превъзнасяния финансов разцвет. Нещо повече, в момента срещу списанието „*Revue des deux Mondes*“ е започнато съдебно преследване, защото е публикувало някои сведения относно финансовото положение на Франция, които могат да бъдат упрекнати само в това, че са прекалено розови.“

„*Times*“ пита по-нататък за причините на този крах. През десетгодишното съществуване на Империята износната търговия на Франция се увеличи повече от два пъти. С промишлеността се развиваше и селското стопанство, а с тях и железопътната мрежа. Кредитното дело, което преди 1848 г. правеше първите си крачки, се разви буйно във всички направления. Всичко това ставаше не по волята на императора, а в резултат на превратите на световния пазар след откриването на злато в Калифорния и Австралия. Но кои са причините за катастрофата?

„*Times*“ споменава за извънредните разходи за армията и флотата, които са естествен резултат от стремежа на Луи Бонапарт да играе в Европа ролята на Наполеон. Вестникът споменава за войните и, най-после, за колосалните разходи за обществени строежи, които трябваше да създадат работа на предприемачи и пролетарии и да поддържат у тях добро настроение.

„*No*“ — продължава „*Times*“ — „всичко това е недостатъчно, за да обясни този страшен дефицит, най-големия в летописите на историята... Към агресивните въоръжения в армията и флотата, към обществените строежи и войните по разни поводи се прибави една *позорна и всеобща система на грабеж*. Върху *Империята* и нейните привърженици падаше златен дъжд. Огромните състояния, придобити внезапно и по загадъчен начин, предизвикваха скандал и удивление, докато скандалът не стихна и удивлението не отслабна поради честото повтаряне, дори универсалността на явлението. Съвременна Франция ни дава ключа за ония пасажи от сатириите на Ювенал, където внезапно придобитото богатство се разглежда като престъпление против народа. Разкошните жилища, великолепните каляски, прекомерната разточителност на хора, които преди преврата бяха ноторни бедняци, са в устата на всички. Дворът установяваше своя бюджет с почти невероятна разточителност. Нови дворци възникваха като с махването на вълшебна пръчка и блясъкът на *ancien régime** бе надминат. Екстравагантността не познаваше граници освен държавната хазна и държавния кредит. Първата вече не съществува, а вторият е изчерпан. *Ето какво донесоха на Франция десет години императорско управление.*“

Най-важният въпрос за Европа е безспорно въпросът, *може ли финансовата система на Империята да бъде превърната в конституционна финансова система, за което дава надежди препи-*

* — стария режим. *Ред.*

ската между Лун Бонапарт и Фулд? Тук се касае не за мимолетните намерения на отделни лица. Касае се за икономическите условия на съществуването на реставрираната империя. Мошенническата финансова система би могла да се превърне в обикновена финансова система само чрез премахване на *корупцията* като всеобщо средство за управление, чрез намаляване числеността на армията и флотата до мирновременни равнище и следователно чрез *отказа* на сегашния режим да *подражава на Наполеон*, най-после чрез пълното отказване от провежданя досега план да се привърже към съществуващото правителство известна част от буржоазията и градския пролетариат чрез големи строежи с държавни средства и други обществени работи. Но няма изпълнението на всички тези условия не би означавало: „Et propter vitam vivendi perdere causas“*! И наистина няма скромната система на Луи Филип може да бъде възстановена под Наполеонова фирма? Това е също тъй невъзможно, както и учредяването на Юлската монархия под егидата на *grapeau blanc*²¹⁷.

Затова ние от самото начало окачествихме *coup d'éclat* от 14 ноември като комедия** и нито за миг не се съмнявахме, че тази комедия преследва само две цели: да се отстранят затрудненията на момента и да се преживее благополучно зимата. Бъдат ли постигнати тези две цели, напролет ще прозвучат военните литаври и ще бъде направен опит този път войната да покрие своите собствени разходи. Не трябва да се забравя, че досега — и това бе неизбежна последица от един чисто *показан* наполеонизъм — Франция на декемврийския преврат *купуваше* цялата си слава със средства от *френската държавна кесия*.

След кратки колебания английският печат е стигнал до същия извод относно *сериозността* на обещанията, дадени на 14 ноември, и относно *възможността* за тяхното изпълнение.

Така в цитираната по-горе уводна статия в днешния си брой „Times“ заявява:

„Императорът отказва да прибегва до извънредни кредити. Подобна проява на самоотвержена добродетел обикновено предшествува нов френски заем, но рядко го преживява.“

А в борсовия раздел на същия вестник се казва:

„Твърде е проблематично дали внезапно предизвиканата от финансовата криза финансова непогрешимост ще надживее много пароксизма, след като държавната каса бъде напълнена отново и новият заем осигурен... Говори се,

* — „И заради живота да погубиш източниците на живота!“ (Ювенал, „Сатири“.) *Ред.*

** Виж настоящия том, стр. 348—380. *Ред.*

че общественото мнение щяло да принуди императора да изпълни програмата на Фулд против собствената си воля. Не би ли било по-правилно да се каже, че всеки е готов да се поддаде на тази самоизмама, докато доставчиците на армията и флотата и спекулантите твърдо разчитат, че през пролетта, след преодоляването на надвисналата сега опасност, „Montieur“ ще намери — било в „изменилото се положение в Европа“, било в необходимостта да се поправят някои неща, било в опасността, която застрашава някъде честта на Франция, било в интерес на католическата вяра, било в интерес на свободата и цивилизацията на човечеството — достатъчно сериозни основания да се върне към старата финансова система, която изобщо не може да бъде отхвърлена продължително време в една страна, в която господства военна диктатура и в която не съществува общопризнато и ненарушимо конституционно право?“

В същия дух се изказва и „Economist“. Той завършва своите разсъждения с думите:

„Въпреки декрета *политическият риск* винаги ще си остава ръководният принцип за един човек, който не си прави илюзия, че и най-малката грешка може да доведе до окончателната гибел на неговата династия.“

Досега Луи Бонапарт излагаше Европа само на опасности, защото той самият бе постоянно изложен на опасност във Франция. Може ли да се смята, че опасността, която той представлява за Европа, ще намалява с нарастването на опасността за самия него във Франция? Може, но само ако вътрешната опасност получи време да се разрасне до експлозия.

Написано от К. Маркс на 18 ноември 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 322 от 23 ноември 1861 г.

Превод от немски

К. МАРКС

ОТСТРАНЯВАНЕТО НА ФРИМОНТ

Отстраняването на Фримонт от поста главнокомандуващ армията в Мисури е възлова точка в историята на развитието на Гражданската война в Америка. Фримонт трябва да изкупва два големи греха. Той беше първият кандидат на републиканската партия за президент (1856 г.) и той е първият генерал на Севера, който заплаши робовладелците с освобождаване на робите (30 август 1861 г.)²¹⁸. Следователно той си остава конкурент за бъдещите кандидати за президентския пост и пречка за сегашните привърженици на компромиса.

През последните две десетилетия в Съединените щати се създаде своеобразната практика да не се избират за президенти хора, които са заемали видно положение в своята партия. Наистина имената на подобни хора се използват за предизборни демонстрации, но щом настъпи решителният момент, отказват се от тях и ги заместват с неизвестни посредствености, които се ползват само с местно влияние. По този начин станаха президенти Полк, Пирс, Бюкънън и други. По този начин бе избран и А. Линколн. Генерал Андрю Джаксън бе фактически последният президент на Съединените щати, който дължи избирането си на своето лично значение, докато всичките му приемници, напротив, го дължат на личната си незначителност.

В изборите от 1860 г. най-изтъкнатите имена на републиканската партия бяха Фримонт и Сюзърд. Известен със своите авантюри през време на мексиканската война²¹⁹, със смелото си изследване на Калифорния и с кандидатурата си в изборите от 1856 г., Фримонт бе твърде значителна фигура, за да бъде дори

поставен на преценка, когато се касаеше вече не за демонстрация, а за успеха на републиканската партия. Затова той не излезе като кандидат. Друго е със Сюзърд, републикански сенатор в конгреса във Вашингтон, губернатор на щата Ню Йорк и безусловно най-добрият оратор на републиканската партия от нейното основаване насам. Нужни бяха редица обидни поражения, за да бъде склонен г. Сюзърд да се откаже от собствената си кандидатура и да пледира в речите си за тогава още сравнително малко известния А. Линколн. Но щом видя собствената си кандидатура провалена, той като републикански Ришельо предложи услугите си на един човек, когото смяташе за републикански Людовик XIII. Той съдействува за избирането на Линколн за президент, като постави условие Линколн да го назначи за държавен секретар — длъжност, която до известна степен може да бъде сравнена с поста английски министър-председател. И наистина едва Линколн бе избран за президент, и на Сюзърд бе осигурен постът държавен секретар. Туктаки настъпи странна промяна в държането на този Демостен на републиканската партия, който на времето се прослави с предсказанието за „irrepressible conflict“ (неизбежния конфликт) между системата на свободния труд и системата на робството²²⁰. Макар и избран на 6 ноември 1860 г., Линколн трябваше да встъпи в длъжност едва на 4 март 1861 г. През този интервал, през време на зимната сесия на конгреса, Сюзърд стана фокусът на всички опити за компромиси; северните адвокати на Юга, като например „New-York Herald“, за който досега Сюзърд беше *bête noire**, внезапно почнаха да го възхваляват като държавния деец на помириенето и всъщност той не бе виновен, че мирът не бе сключен на всяка цена. Сюзърд явно гледаше на своя пост на държавен секретар само като на трамплин и бе зает по-малко със сегашния „неизбежен конфликт“, отколкото с бъдещото президентство. Той даде отново доказателство, че виртуозите на ораторското изкуство са опасно ограничени държавни дейци. Достатъчно е да прочете човек неговите държавни телеграми! Каква отвратителна смесица от високопарни фрази и дребнав дух, поза на сила и акт на слабост!

Следователно за Сюзърд Фримонт бе опасен съперник, който трябваше да бъде погубен — нещо, което изглеждаше толкова по-лесно, защото Линколн, верен на адвокатския си маниер и чужд на всяка оригиналост, страхливо се придържа към буквата на конституцията и се плаши от всяка стъпка, която би могла да разтревожи „лоялните“ робовладелци от пограничните щати. Фри-

* — черна овца. Ред.

монт има съвсем друг характер. Той е явно човек на патоса, малко високопарен и надменен и нелишен от склонност към мелодраматизъм. Отначало правителството се опита да го принуди чрез редица дребнави шикани да подаде доброволно оставка. Когато това не успя, то го отстрани от командването в момента, когато организираната от него самия армия току-що бе преминала в настъпление в югозападната част на Мисури и предстоеше решително сражение.

Фримонт е кумирът на северозападните щати, които го превъзнасят като „pathfinder“ (следотърсач)²²¹. Те гледат на неговото отстраняване като на лично оскърбление. Ако правителството на Съюза претърпи още няколко неуспеха като тези при Бул-Рън и Болс-Блъф²²², може да се каже, че в лицето на Джон Фримонт то само е създадо водача на опозицията, която тогава ще се опълчи против него и ще сложи край на досегашната дипломатическа система на водене на война. Що се отнася до публикувания от военното министерство във Вашингтон обвинителен акт против отстранения генерал, на него ще се върнем по-късно.

Написано от К. Маркс около 19 ноември
1861 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 325 от 26 ноември 1861 г.

Ф. ЕНГЕЛС

ОФИЦЕРИТЕ ДОБРОВОЛЦИ

„Лейтенант А. В. е уволнен за недостойно поведение; младши лейтенант С. D. е зачеркнат от списъците; капитан Е. F. е уволнен от служба в армията на Съединените щати“ — това са няколко примера от последните военни новини, които ние получаваме масово от Америка.

През последните осем месеца Съединените щати използват в бойните действия много голяма доброволческа армия; те не пожалиха нито сили, нито средства, за да направят тази армия боеспособна, а освен това тази армия имаше предимството да бъде разположена почти през цялото време под погледа на предните постове на един неприятел, който никога не се осмели да предприеме масова атака срещу нея или да я преследва след поражение. Тези благоприятни обстоятелства трябваше в много голяма степен да компенсират трудностите, при които бяха организирани доброволците в Съединените щати, много от слабата подкрепа, която те получиха от твърде малката редовна армия, образуваща тяхното ядро, и липсата на опитни адютанти и инструктори. Не трябва да забравяме, че в Америка имаше много хора, способни и готови да помогнат за организацията на доброволците — отчасти германски офицери и войници, преминали редовна служба и участвували в сраженията през 1848—1849 г., отчасти английски войници, емигрирали през последните десет години.

Но ако при такива обстоятелства става необходима една редовна чистка на офицерите, това е признак за известна слабост, която се крие не в самата доброволческа система, а в системата на назначаване за офицери доброволци, такива лица, които без

изключение се избират от самите доброволци от собствените им редове. Едва след осеммесечна кампания пред лицето на неприятеля правителството на Съединените щати се решава да призове офицерите доброволци да се квалифицират отчасти за задълженията, които те са поели да изпълняват, когато са получавали офицерските си постове; и вие виждате резултата — колко много доброволни или принудителни оставки, колко много повече или по-малко позорни уволнения! Без съмнение, ако Потомакската армия на Съединените щати бе изправена срещу войски, засилени и споени от съответния брой професионални войници, тя отдавна щеше да бъде разпръсната въпреки нейната численост и несъмнената лична храброст на нейните войници.

Тези факти могат да послужат като добър урок за английските доброволци. Някои от нашите читатели може би си спомнят, че от самото появяване на „Volunteer Journal“ ние сме твърдели*, че офицерите са слабото място на доброволческата система, и настоявахме за един изпит, на който офицерите да бъдат подлагани след известно време, за да докажат, че поне са на път да дораснат за изпълнението на поетите от тях задължения. Повечето от господата, които са се нагърбили да командуват войниците и да ги обучават в една област, в която по това време те самите бяха също тъй напълно невежи, както и войниците, повечето от тези господа се отнесоха с пренебрежение към тази идея. Това беше период, когато на всяка помощ и намеса на правителството се гледаше с еднакво презрение. Но оттогава насам същите тези господа така често трябваше да прибегват до своите кесии, че това ги принуди да се обърнат за парична помощ към правителството; и както става обикновено в такива случаи, това означаваше същевременно призив до правителството да се намеси. Освен това двегодишният опит доста ясно разкри недостатъците на сегашната система на назначаване на офицери в доброволческите части и както сега — очевидно напълно авторитетно — ни съобщава един лондонски офицер, офицерите доброволци скоро ще бъдат изправени пред изпитна комисия, за да докажат своята способност да командуват.

Ние искрено желаем това да е така. Работата е там, че сред английските офицери доброволци също трябва да се извърши чистка в известни граници. Погледнете един линеен полк на учение и го сравнете с доброволчески батальон! Това, за което доброволците употребяват час и половина, се извършва от линейните войски за по-малко от половин час. Ние видяхме някои от построенията в карета на едни от най-добрите батальони ан-

* Виж настоящия том, стр. 147—148. *Ред.*

глийски доброволци. И трябва за съжаление да кажем, че само една жалка кавалерия не би ги унищожила всеки път, преди още техните флангове да бъдат готови за стрелба. Доброволците не бяха виновни за това. Те изглежда знаеха своите задължения толкова, колкото можеше да се очаква от тях, и понякога дори ги изпълняваха така механически, както това става в един линейен полк. Но доброволците трябваше да изчакват ротните офицери, които изглежда се колебаеха каква команда да дадат и в кой момент да я дадат. По такъв начин се внасяше нерешителност, а понякога и бъркотия в един боен строй, който изисква преди всичко бързина при даването на командата и при нейното изпълнение — бързина, която се придобива с дълга практика. И ако това се наблюдава след вече двегодишна практика, не доказва ли то достатъчно, че има офицери доброволци, заемащи отговорни постове, за които не са подготвени?

Неотдавна батальонните командири отново бяха извънредно много похвалени от твърде компетентно и авторитетно лице. Изтъкна се, че те изглеждат напълно подготвени за своите задачи, докато за ротните офицери не може да се каже същото. Ние съвсем не сме склонни, както се вижда от горното, да опровергаваме това твърдение, но трябва да кажем, че ако споменатият голям авторитет бе видял подполковниците и майорите не на голям парад, а на обикновено батальонно учение, навярно щеше да бъде на малко по-друго мнение. На голям парад нито един щабен офицер, командущ батальон, не би се опитал, ако не е напълно подготвен, да действа на своя отговорност. Той използва адютанта си като суфлър, който знае какво трябва да се прави; вслушвайки се в неговите подсказвания, щабният офицер успешно изпълнява своята задача, докато нещастният капитан трябва някак си да изпълнява своите задължения без какъвто и да било суфлър. Но погледнете същия щабен офицер през време на батальонно учение! Тук не го наблюдава зорко генералско око; тук той е върховен командир; и тук адютантът трябва доста често да заема мястото, предписано му от уставите на нейно величество, и да пази съветите си за себе си, докато му ги поискат или докато настъпи пълно объркване. Тук можете да видите щабния офицер доброволец в истинската му светлина. Той е тук, за да обучава своите доброволци на батальонно учение, но тъй като самият той далеч не е постигнал съвършенство в тази наука, той използва присъствието на доброволците, за да може сам да я научи. Както гласи една стара пословица; *docendo discimus**. Но ако учителят не е добре

* — обучавайки, се учим. *Ред.*

запознат с материята, която преподава, могат да станат и за нещастие твърде често стават грешки и бъркотия. Нито за усъвършенствването на доброволците в батальонното обучение, нито за доверието им към техния командир няма да бъде от полза, ако войниците открият, че батальонното учение няма никаква друга цел, освен да даде на шабния офицер, който ги командува, възможност тепърва сам да премине учението. При това доброволците биват често пъти гонени безцелно назад и напред с надеждата, че с по-добрите си знания ще поправят грешките на командуващия ги офицер.

С това не искаме да кажем, че офицерите, които командуват доброволците, не са полагали усилия да получат познания по военното дело; но ние сме убедени, че ако цивилни не могат да станат ротни офицери така лесно, както редниците, за тях е далеч по-трудно да станат шабни офицери. Въз основа само на опита от батальонното обучение ние трябва да стигнем до извода, че батальоните могат да се командуват само от професионални военни. И като вземем под внимание, че обучението е само част от задълженията на шабния офицер, че батальонният командир, на когото могат да бъдат възложени самостоятелни задачи, където той трябва да действа на своя отговорност и трябва да познава висшата тактика, то трябва да кажем, че би било твърде печално животът на 600 или 1 000 войници да бъде поверен на ръководството на такива цивилни, които образуват сега голямото мнозинство батальонни командири.

Бъдете сигурни, че ако английските доброволци се срещнат някога лице с лице с неприятел, това няма да стане при такива благоприятни обстоятелства, които позволяват сега на американското правителство да очисти редовете на своите офицери доброволци от най-неспособните хора. Ако английските доброволци бъдат призвани под знамената, те ще трябва да се сражават не срещу също такава доброволческа армия, а срещу най-дисциплинираната, най-активната армия в Европа. Още първите боеве ще бъдат решителни, ако възникнат колебания или бъркотия, било в резултат на неправилно командуване на полковниците или на нерешителност на капитаните — противникът положително ще се възползва веднага от това. Пред лицето на противника няма да има време за чистка и затова ние се надяваме, че тя ще бъде извършена, докато има още време.

Написано от Ф. Енгелс в средата на ноември
1861 г.

Печата се по текста на списанието
Превод от английски

Напечатано в „The Volunteer Journal
for Lancashire and Cheshire“,
кн. 54 от 22 ноември 1861 г.

Подпис: Ф. Е.

К. МАРКС

ИНЦИДЕНТЪТ С „ТРЕНТ“

Лондон, 28 ноември 1861 г.

Сблъскването на английския пощенски параход „Трент“ със северноамериканския военен кораб „Сан Джасинто“ в тесния проход на Стария Бахамски пролив е злобата на деня. На 27 ноември след обед пощенският параход „Ла Плата“ донесе новината за този инцидент в Саутхемптън, откъдето електрическият телеграф веднага я разнесе с мълниеносна бързина из цяла Великобритания. Още същата вечер лондонската борса стана арена на бурни сцени, каквито се разиграха по времето на обявяването на Италианската война. Курсът на държавните ценни книжа падна от три четвърти до един процент. Най-неправдоподобни слухове се разпространяваха в Лондон. Говореше се, че на американския пълномощен министър *Адамс* били връчени паспортите, че върху всички американски кораби в Темза било наложено ембарго и т. н. Същевременно на ливерпулската борса търговците свикаха протестен митинг, за да призоват английското правителство да вземе мерки да отмъсти за поруганата чест на британския флаг. Всеки нормален англичанин си легна с убеждението, че ще заспи при мирно, а ще се събуди при военно положение.

Но въпреки всичко това, може почти категорично да се твърди, че сблъскването между Трент и Сан Джасинто не крие *никаква опасност от война*. Полуофициалният печат от рода на „Times“ и „Morning Post“ призовава към спокойствие и се старее да потуши пламъка на страстите със студени юридически разсъждения. Вестници като „Daily Telegraph“, които по едва доловим *mot d'ordre** надават вой в защита на британския лъв, са истински

* — сигнал. *Ред.*

образец на умереност. Само опозиционният печат на торите — „Morning Herald“ и „Standard“²²³, е въвн от себе си. Тези факти принуждават всеки, който има понятие от подобни въпроси, да стигне до извода, че правителството вече е взело решение да не прави от този „untoward event“ (неприятен епизод) *casus belli**.

Освен това, макар и не във всички подробности на неговия развой, това събитие можеше да се предвиди. На 12 октомври г. Слайдел, пратеник на Конфедерацията във Франция, и г. Мейсън, пратеник на Конфедерацията в Англия, заедно със своите секретари Юстис и Мак-Фарланд, пробиха блокадата на Чарлстон с парахода „Теодора“ и отплуваха за Хавана, за да се опитат оттам да се прехвърлят в Европа под английски флаг. Пристигането им в Англия се очакваше всеки ден. Северноамерикански военни кораби излязоха от Ливерпул, за да заловят тези господа заедно с техните телеграми отсам Атлантическия океан. Английското правителство вече бе възложило на своите официални юрисконсулти да проучат въпроса, дали северноамериканците имат правото да предприемат подобна стъпка. Говори се, че юрисконсултите дали утвърдителен отговор.

От юридическа гледна точка въпросът се върти в омагьосан кръг. От образуването на Съединените щати Северна Америка е възприела *английското* морско право в цялата му строгост. Един основен принцип на това морско право гласи, че всички *неутрални търговски кораби* подлежат на *обиск* от страна на воюващите държави.

„Това право“ — заяви лорд Стоуел в едно свое станало знаменито съдебно решение — „е единствената гаранция, че на неутралните кораби няма да се превозва никаква контрабанда.“

Най-големият американски авторитет, *Кент*, заявява в същия смисъл:

„Това право произтича от правото на воюващата нация на самосъхранение. Доктрината на *английските* адмиралтейски съдилища относно правото на инспектиране и претърсване е напълно призната от съдилищата на нашата страна“

Не опозицията срещу правото на претърсване, както понякога погрешно се предполага, предизвика англо-американската война от 1812—1814 г.²²⁴ Америка обяви тази война по-скоро затова, защото Англия си присвои *незаконно* правото да претърсва дори американските *военни кораби* под предлог за залавяне на избягали английски моряци.

* — повод за война. *Ред*

Следователно „Сан Джасинто“ е имал правото да претърси „Трент“ и да конфискува намиращата се на него контрабанда. Че телеграмите, които са се намирали у Мейсън, Слайдел и К⁰, спадат към категорията на контрабандата, признават дори „Times“, „Morning Post“ и т. н. Остава само въпросът, дали самите господа Слайдел, Мейсън и К⁰ са били контрабанда и дали следователно са можели да бъдат конфискувани! Този пункт е деликатен и по него докторите по правото са на различно мнение. *Праг*, най-големият английски авторитет по въпроса за „контрабандата“, споменава в раздела „Квази-контрабанда — телеграми, пътници“ по-специално за „предаване на информации и заповеди на едно воюващо правителство на негови чуждестранни агенти или превозване на военни пътници“²²⁵. Господа Мейсън и Слайдел, макар да не са офицери, не бяха и дипломатически представители, тъй като техните правителства не са признати нито от Англия, нито от Франция. Какво представляват те тогава? Още *Джеферсон*, оправдавайки извънредно широкото понятие контрабанда, на което се е позовавала Англия през време на англо-френските войни, отбеляза в своите мемоари²²⁶, че по самата си природа контрабандата изключва всякакво окончателно определение и неизбежно оставя широк простор на произвола. Но във всеки случай се вижда, че като се изхожда от английското право, *юридическият въпрос* се свежда до една от Дънс-Скотовите контроверзи²²⁷, динамичната сила на които няма да излезе извън рамките на дипломатическата кореспонденция.

Политическата страна на действията на северноамериканците съвсем правилно се характеризира от „Times“ със следните думи:

„Дори г. Сюзърд трябва да признае, че гласовете на емисарите на Юга, които се раздават от техния плен, звучат хиляди пъти по-убедително в Лондон и Париж, отколкото ако се раздаваха в Сент Джеймс и Тюйлери“.

А нима Конфедерацията не е вече представена в Лондон от господа Янси и Ман?

Ние гледаме на тази последна акция на г. Сюзърд като на една от характерните нетактичности на самонадеяна слабост, която се опитва да се представи за сила. Ако тази морска авантюра ускори отстраняването на Сюзърд от вашингтонския кабинет, Съединените щати няма да имат никакво основание да я вписват в летописите на своята гражданска война като „untoward event“.

..Написано от К. Маркс на 28 ноември 1861 г.

..Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 331
от 2 декември 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС

АНГЛО-АМЕРИКАНСКИЯТ КОНФЛИКТ

Лондон, 29 ноември 1861 г.

Адвокатите на короната²²⁸ трябваше вчера да дадат своето мнение относно морския инцидент в Бахамския пролив. Документите, с които разполагаха за случая, се състояха от писмените показания на останалите на борда на „Трент“ английски офицери и от устните показания на комодор Уйлямс, който се намираше на борда на „Трент“ като представител на адмиралтейството, но на 27 ноември пристигна с парахода „Ла Плата“ в Саутхемптън, откъдето бил незабавно извикан телеграфически в Лондон. Адвокатите на короната признаха правото на „Сан Джасинто“ да инспектира и претърси „Трент“. По този пункт не можеше да има никакви съмнения, тъй като прокламацията на кралица Виктория за неутралитет, издадена при избухването на Гражданската война в Америка, изрично отнася телеграмите към категорията контрабанда²²⁹. Остана следователно въпросът, дали самите господа Мейсън, Слайдел и К⁰ са контрабанда и дали могат поради това да бъдат конфискувани. Адвокатите на короната изглежда се придържат към това гледище, защото те игнорираха целия въпрос за материалното право. Според съобщението на „Times“ в своето заключение те обвиняват коменданта на „Сан Джасинто“ само в *процедурна грешка*. Вместо да задържи господа Мейсън, Слайдел и К⁰, той е трябвало да вземе на буксир самия „Трент“ като приза, да го закара в най-близкото американско пристанище и да предаде там въпроса за разглеждане от северноамерикански призов съд²³⁰. Такава е безспорно процедурата, която отговаря на английското, а следователно и на северноамериканското морско право.

Също тъй безспорно е, че през време на антиякобинската вой-на англичаните често нарушаваха това правило и действаха по съкратената процедура на „Сан Джасинто“. Както и да е, благодарение на това мнение на адвокатите на короната целият конфликт се свежда до *технически пропуск* и затова губи всякакво непосредствено значение. За правителството на Съединените щати приемането на това тълкуване, а следователно и даването на формално удовлетворение се улеснява от две обстоятелства. Първо, комендантът на „Сан Джасинто“ капитан Уилкс не е могъл да получи от Вашингтон каквито и да било преки инструкции. На връщане от Африка за Ню Йорк той пристигна на 2 ноември в Хавана, която напусна на 4 ноември, докато сблъскването му с „Трент“ стана на 8 ноември в открито море. Само двудневният престой на капитан Уилкс в Хавана не му даваше възможност да се свърже със своето правителство. Консултът на Съединените щати беше единственият представител на американските власти, с когото той можеше да преговаря. Второ, той очевидно не е бил на себе си, както доказва неговият отказ да представи телеграмите.

Важността на това събитие се състои в неговото морално въздействие върху английския народ и в политическия капитал, който английските приятели на сецесионистите — търговците на памук, лесно могат да направят от него. За характеристика на последните може да служи свиканият от тях в Ливерпул протестен митинг, за който вече споменах по-рано.* Митингът се състоя на 27 ноември в 3 часа след обед в залата на памучните търгове на ливерпулската борса, един час след като тревожната телеграма бе получена от Саутхемптън.

След напразни опити да бъде натрапено председателството на г. Кюнард, собственика на параходите Кюнард, които се движат между Ливерпул и Ню Йорк, и на други видни представители на търговския свят, председателското място бе заето от един млад търговец на име *Спенс*, известен със своя памфлет в защита на робовладелската република²³¹. Противно на правилата на английските митинги самият председател внесе предложение „да бъде призовано правителството да защити достойнството на британския флаг, като поиска незабавно удовлетворение за нанесената обида“. Това бе посрещнато с бурно одобрение, ръкопляскания и безкрайни възгласи: браво, браво! Главният аргумент на защитника на робовладелската република беше, че американският флаг е охранявал досега превозващите роби кораби, които Англия претендира, че има правото да претърсва. И ето че този филантроп поч-

* Вж. настоящия том, стр. 392—394. *Ред.*

на да силе бесни нападки срещу търговията с роби! Той призна, че войната от 1812—1814 г. със Съединените щати е била предизвикана от Англия, тъй като тя е настоявала за правото да претърсва военните кораби на Съюза за дезертирали английски моряци.

„Но каква голяма разлика“ — продължава той с удивителна диалектика — „между правото на претърсване за залавяне на дезертьори от английската флота и правото на насилствено задържане на такива високоуважавани хора като господата Мейсън и Слайдел, които при това се намират под закрилата на английския флаг!“

Но той изигра главния си коз в края на своята тирада.

„Неотдавна“ — изрева той — „бях на европейския континент. Трябваше да се червя от срам, слушайки забележките, които се правят там относно нашето поведение към Съединените щати. Какво говори всеки интелигентен човек на континента? Че ние сме решили да понасяме робски всяка несправедливост, всяко оскърбление на нашето достойнство от страна на правителството на Съединените щати. Какво можем да отговорим на това? Да се червя. Но веднъж стомна за вода... Нашето търпение трая достатъчно дълго, толкова дълго, колкото можехме да го контролираме (!). Сега ние сме изправени най-после пред факти (!) и това е много неприятен и паразителен факт (!), и дълг на всеки англичанин е да даде на правителството да разбере колко решително и единодушно е чувството на тази голяма страна във връзка с обидата, нанесена на нейния флаг“.

Този безсмислен поток от думи бе посрещнат с гръм от ръкопляскания. Възраженията на противниците бяха заглушавани от рев, свиркане и тропане с крака. На забележката на някой си г. Кямпбел, че целият този митинг се води „против правилата“, неумолият Спенс отговори: „Може да е така; но самият факт, който трябва да разгледаме, също противоречи на правилата“. В отговор на предложението на някой си Търнер митингът да бъде отложен за следващия ден, за да може „град Ливерпул също да каже думата си и неговото име да не се узурпира от една клика от памучни маклери“, от всички страни се раздадоха гласове: „Хванете го за яката, изхвърлете го вън!“ Без да се смуцава, г. Търнер повтори своето предложение, което обаче, обратно на всички правила на английските митинги, не бе поставено на гласуване. Спенс победи. Но в действителност нищо не охлади така настроението в Лондон, както новината за победата на г. Спенс.

Написано от К. Маркс на 29 ноември 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Чапечатано във вестник „Die Presse“, бр. 332
от 3 декември 1861 г.

Превод от немски

К. МАРКС

НОВИНАТА ЗА ИНЦИДЕНТА С „ТРЕНТ“ И ВПЕЧАТЛЕНИЕТО,
КОЕТО ТЯ НАПРАВИ В ЛОНДОН

Лондон, 30 ноември 1861 г.

От обявяването на войната срещу Русия никога не съм наблюдавал такова възбуждение във всички слоеве на английското общество, каквото предизвика новината за случая с „Трент“, донесена в Саутхемптън от кораба „Ла Плата“ на 27 този месец. В 2 часа след обед благодарение на електрическия телеграф новината за „неприятния епизод“ стана известна в информационните отдели на английските борси. Всички търговски книжа спаднаха, докато цените на селитрата се повишиха. Курсът на държавните ценни книжа спадна с $\frac{3}{4}\%$, а Лойд установи застраховка срещу военни рискове в размер на 5 гиней за параходите, идващи от Ню Йорк. Късно вечерта в Лондон се носеха най-невероятни слухове, че американският пълномощен министър бил поканен да напусне страната, че била дадена заповед за незабавното конфискуване на всички американски параходи в пристанищата на Обединеното кралство, и т. н. Приятелите на сецесионистите — ливерпулските търговци на памук — се възползуваха от случая и за десет минути свикаха в залата за памучните търгове на борсата протестен митинг под председателството на г. Спенс, автор на някакъв незначителен памфлет в защита на южната конфедерация. Представителят на адмиралтейството на борда на „Трент“, комодор Уилямс, който пристигна с „Ла Плата“, бе незабавно извикан в Лондон.

На следващия ден, 28 ноември, лондонският печат държеше общо взето много сдържан тон, който представляваше странен контраст с огромното възбуждение в политическите и търговските кръгове от предишната вечер. Палмерстоновите вестници „Times“,

„Morning Post“, „Daily Telegraph“, „Morning Advertiser“ и „Sun“²³² бяха получили указание не да възбуждат, а да успокояват общественото мнение. „Daily News“, осъждайки поведението на „Сан Джасинто“, очевидно целеше не толкова да засегне федералното правителство, колкото да снее от себе си подозрението, че е „предубеден против янките“, докато „Morning Star“²³³, вестникът на Джон Брайт, отминавайки с мълчание въпроса за политичността и мъдростта на този „акт“, защитаваше неговата законност. Имаше само две изключения от общия тон на лондонския печат. Торийските писачи от „Morning Herald“ и „Standard“, които в действителност представляват един вестник с различни наименования, дадоха израз на своето диво злорадство от това, че най-после са хванали „републиканците“ в капан и са намерили готов *casus belli**. Те бяха подкрепени само от един друг вестник — „Morning Chronicle“²³⁴, който вече години наред се опитва да продължи своето несигурно съществуване, като се продава ту на отровителя Палмер, ту на Тюйлери. Възбуждението на борсата стихна до голяма степен благодарение на примирителния тон на ръководещите лондонски вестници. Същия ден, 28 ноември, комодор Уйлямс се яви в адмиралтейството и докладва за обстоятелствата на инцидента в Стария Бахамски пролив. Неговият доклад заедно с писмените показания на офицерите на борда на „Трент“ бе представен незабавно на адвокатите на короната, чието мнение късно вечерта бе официално доведено до знанието на лорд Палмерстон, лорд Ръсел и други членове на правителството.

На 29 ноември можеше да се забележи известна промяна в тона на официалния печат. Стана известно, че адвокатите на короната са обявили действията на фрегатата „Сан Джасинто“ за технически пропуск и за *незаконни* и че кабинетът, свикан през деня на съвещание, е решил да изпрати със следващия параход инструкции на лорд Лайънс да действа съобразно със заключенията на английските адвокати. В резултат възбуждението в главните делови центрове — борсата, Лойд, Ерусалимската кантора, Балтийското дружество и т. н. — се възобнови с удвоена сила и бе още повече засилено от новината, че проектираното изпращане на един товар селитра за Америка е било спряно предишния ден и че на 29-и митническите власти са получили заповед, с която се забранява износът на този артикул за която и да било страна освен в строго ограничени случаи. Курсът на английските държавни ценни книжа спадна с още $\frac{3}{4}\%$ и известно време във всички борси цареше истинска паника, тъй като бе станало невъзможно да се сключват

* — повод за война. *Ред.*

каквито и да било сделки с някои ценни книжа, а цената на всичките спадна рязко. След обед борсата се посъвзе благодарение на различни слухове, но главно благодарение на новината, че според г. Адамс вашингтонският кабинет щял да порицае действията на „Сан Джасинто“.

На 30 ноември (днес) всички лондонски вестници с единствено то изключение на „Morning Star“ поставиха алтернативата — или вашингтонският кабинет ще даде удовлетворение, или *война*.

След като изложих накратко събитията от пристигането на „Ла Плата“ до днес, ще премина сега към отзивите на печата. Въпросът за арестуването на южните емисари на борда на един английски пощенски параход трябваше, естествено, да бъде разгледан от две страни — юридическа и политическа.

Що се отнася до юридическата страна на въпроса, първата трудност, изтъкната от печата на торите и от „Morning Chronicle“, бе, че Съединените щати никога не били признали южните сецесионисти за воюваща страна и следователно не можели да им предявяват каквито и да било права, произтичащи от състоянието на война.

Този софизъм бе веднага оборен от самия официален печат.

„Ние“ — писа „Times“ — „вече признахме щатите на Конфедерацията за воюваща държава и когато му дойде времето, ще признаем и тяхното правителство. С това ние сме поели всички задължения и неудобства на неутрална държава по отношение на две воюващи страни“.

Следователно независимо от това, дали Съединените щати признават конфедератите за воюваща страна или не, те имат правото да настояват Англия да приеме всички задължения и неудобства на една неутрална държава в морска война.

Затова целият лондонски печат със споменатите вече изключения признава правото на „Сан Джасинто“ да претърси „Трент“, за да се убеди дали на него няма товари или хора, спадащи към категорията „военна контрабанда“. Намеците на „Times“, че английското решение, създаващо прецедент, „бе взето при условия, съвършено различни от ония, които съществуват сега“; че „тогава нямаше параходи, нито пощенски кораби за превозване поща, която да представлява непосредствен интерес за целия свят“; че „ние (англичаните) се борихме за своето съществуване и в ония дни правехме неща, които не бихме позволили на другите да правят — не бяха взети сериозно. Частният Монитор на Палмерстон, „Morning Post“, заяви същия ден, че пощенските параходи били обикновени търговски кораби и не спадали към неподлежащите на претърсване военни и транспортни кораби. Правото на претърсване бе фактически признато на „Сан Джасинто“ както от лон-

донския печат, така и от адвокатите на короната. Възражението, че „Трент“ не пътувал от едно пристанище на воюваща страна за друго, а, напротив, от неутрално пристанище за друго неутрално пристанище, отпадна благодарение на заключението на лорд Стоуел, че правото на претърсване имало за цел да установи местоназначението на един кораб.

След това възникна въпросът, дали, като е изстрелял снаряд над носовата част на „Трент“, а след това друг, който избухнал близо до него, „Сан Джасинто“ не е нарушил обичаите и правилата на вежливостта, които трябва да се спазват при упражняването на правото на преглед и претърсване? Целият лондонски печат призна, че тъй като подробностите по произшествието досега са известни само от обясненията на една от заинтересованите страни, такъв второстепенен въпрос не може да повлияе върху решението, което английското правителство трябва да вземе.

Тъй като с това бе признато правото на обиск, упражнено от „Сан Джасинто“, какво е търсил този кораб? *Военна контрабанда*, която се е предполагало, че „Трент“ превозва. Що е военна контрабанда? Военна контрабанда ли са *телеграмите* на правителството на една воюваща страна? Военна контрабанда ли са *хората*, които носят със себе си тези телеграми? И — в случай, че на двата въпроса се даде утвърдителен отговор — дали тези телеграми и пренасящите ги лица са военна контрабанда, ако те са намерени на търговски кораб, пътуващ от едно неутрално пристанище за друго неутрално пристанище? Лондонският печат признава, че заключенията на най-големите юридически авторитети от двете страни на Атлантическия океан са толкова противоречиви и с такава привидна основателност могат да бъдат приведени в полза както на утвърдителния, така и на отрицателния отговор на този въпрос, че във всеки случай *prima facie** въпросът се решава в полза на „Сан Джасинто“.

В духа на това преобладаващо в английския печат мнение английските юристи оставиха настрана същността на въпроса и се спряха само на формалната му страна. Те твърдят, че международното право е нарушено не *по същество*, а само *формално*. Те стигнаха до извода, че „Сан Джасинто“ е направил грешката да арестува на своя отговорност емисарите на Юга, вместо да отведе „Трент“ в някое федерално пристанище и да отнесе въпроса до федерален призов съд, тъй като нито един въоръжен крайцер няма правото да поема върху себе си съдебни функции в открито море. Затова единственото, което английските юристи вменяват във

* — на пръв поглед. *Ред.*

вина на „Сан Джасинто“, е една *процедурна грешка* и според мен те са прави в своето заключение. Лесно биха могли да се извоят прецеденти, които показват, че Англия също е нарушавала формалностите на морското право, но закононарушенията никога не трябва да водят до изместване на самото право.

Сега може да бъде поставен въпросът, дали искането на английското правителство за освобождаване на емисарите на Юга може да се обоснове с едно правонарушение, което самите англичани признават по-скоро за *формално*, отколкото по *същество*? Във връзка с това един адвокат от Темпъл* отбелязва в днешния брой на „Times“:

„Макар нашата позиция по този въпрос да не е толкова благоприятна, че да можем да оспорим постановлението на американския съд, с което корабът ще бъде осъден, като явно противоречащо на международното право, все пак неправилните действия на американския капитан, който е позволил на „Трент“ да продължи пътя си за Саутхемптън, явно са били в интерес на английските собственици и пътници. Може ли в този случай да се смята като повод за международен конфликт една процедурна грешка, която в действителност се оказва в наша полза?“

Но ако американското правителство трябва, както ми се струва, да признае, че капитан Уилкс е извършил — безразлично дали формално или по същество — нарушение на морското право, собствената му репутация и собствените му интереси би трябвало да го накарат да не проявява прекомерна дребнавост по въпроса за условията за удовлетворението, което трябва да бъде дадено на потърпевщата страна. Американското правителство трябва да помни, че ако въвлече Съединените щати във война с Англия, то би действувало в интерес на сецесионистите, че подобна война би била добре дошла за Луи Бонапарт при сегашните му затруднения и поради това би била подкрепена от официалните кръгове на Франция и че, най-после, въоръжените сили, които се намират сега под английско командване в различни пунктове на Северна Америка и Западна Индия, заедно с въоръжените сили на мексиканската експедиция биха осигурили на английското правителство решително надмощие по море.

Що се отнася до политическата страна на инцидента в Бахамския пролив, не само английският, но и целият европейски печат единодушно изразява смайването си от странното поведение на американското правителство, което предизвиква толкова сериозни международни усложнения, за да бъдат арестувани господа Мейсън, Слайдел и К^о, докато господа Янси и Ман важно се разхождат из Лондон. Вестник „Times“ сигурно има право, като казва:

* — здание в Лондон, където се помещават адвокатските кантори. *Ред.*

„Дори г. Сюърд трябва да признае, че гласовете на емисарите на Юга, раздавайки се от затвора, звучат хиляди пъти по-убедително в Лондон и Париж, отколкото ако се раздаваха в Сент-Джеймс или Тюйлери.“

Народът на Съединените щати, който великодушно се съгласи с ограничаването на собствената му свобода в името на спасението на своята страна, сигурно ще прояви не по-малка готовност да спечели на своя страна общественото мнение в Англия, като признае открито и старателно поправи една международна грешка, оправдаването на която би могло да доведе до осъществяването на най-смелите надежди на метежниците.

Написано от К. Маркс на 30 ноември 1861 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6462 от 19 декември 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ПОУКИ ОТ АМЕРИКАНСКАТА ВОЙНА

Когато преди няколко седмици обърнахме внимание на чистката, наложила се в американската доброволческа армия*, ние нямахме възможност да изчерпим напълно ценните поуки, които сегашната война постоянно дава на доброволците отсам Атлантическия океан. Затова си позволяваме отново да се върнем на тази тема.

Начинът, по който се води сега войната в Америка, е действително без precedent. От Мисури до Чесапикския залив един милион войници, разделени почти по равно на два враждебни лагера, стоят вече около шест месеца едни срещу други, без да са си дали нито веднъж генерално сражение. В Мисури двете армии напредват, отстъпват, сражават се и отново напредват и отстъпват без какъвто и да било видим резултат; дори сега, след седем месеца походи и отстъпления, които сигурно страшно са опустошили страната, нещата изглежда са по-далеч от развързка от когато и да било преди. В Кентъки след продължителен период на привиден неутралитет²³⁵, но в действителност на подготовка, подобно положение на нещата изглежда става неизбежно; в Западна Вирджиния стават постоянно дребни сблъсквания без какъвто и да било видим резултат, а при Потомак, на двата бряга на който почти лице срещу лице са съсредоточени най-големите сили на двете страни, нито една от тях не се стреми да атакува, което показва, че при сегашното положение на нещата дори една победа би била без полза. И ако някои външни обстоятелства не предизвикат се-

* Виж настоящия том, стр. 386—391. *Ред.*

риозно изменение, този безплоден начин на водене на война може да продължи още месеци.

Как може да се обясни всичко това?

И на едната, и на другата страна се сражават почти изключително доброволци. Малкото ядро от предишната редовна армия на Съединените щати или се е разтворило, или е прекалено слабо, за да може да въздействува на огромната маса необучени новобранци, съсредоточени на театъра на военните действия. Няма дори достатъчно инструктори, които да превърнат всички тези хора във войници. Следователно обучението навярно върви много бавно и действително не може да се каже колко време ще е необходимо, докато прекрасният човешки материал, събран по двата бряга на Потомак, стане способен да атакува в големи маси и да даде или приеме сражение с обединени сили.

Но дори войниците да можеха да бъдат обучени за сравнително кратко време, няма достатъчно офицери, които да ги командуват, да не говорим за ротните командири — които естествено, не могат да бъдат взети от гражданското население — или за офицерите, за батальонни командири, макар всеки лейтенант и офицерски кандидат от редовната армия да може да бъде назначен на този пост. Поради това значителен брой полковници измежду цивилните е неизбежен и никой, който познава нашите доброволци, няма да каже, че Мак Клелън или Борегар са прекалено страхливи, ако те отказват да предприемат нападателни действия или сложни стратегически маневри, щом техните заповеди трябва да бъдат изпълнявани от цивилни полковници с шестмесечен стаж.

Да предположим обаче, че това затруднение общо взето бъде преодоляно, че заедно с униформите си цивилните полковници са получили и знанията, опита и увереността, необходими за изпълнение на техните задължения, поне що се отнася до пехотата. Но какво ще стане с кавалерията? Обучението на кавалерийския полк изисква повече време и по-опитни офицери, отколкото подготвяката на пехотния полк. Да предположим, че всички хора постъпят в частите си достатъчно запознати с ездаческото изкуство, т. е. могат да седят здраво на коня и да го управляват и знаят как да го гледат и хранят — все пак това едва ли ще съкрати времето, необходимо за тяхното обучение. Военната езда, контролът върху коня, с помощта на който се изпълняват всички движения, необходими при разгръщанята на кавалерията, е нещо съвсем различно от ездата, която обикновено се практикува от цивилни. Известно е, че Наполеоновата кавалерия, която сър Уилям Нейпир („История на войната на Пиренейския полуостров“) ²³⁶ смята за едва ли не по-добра от английската кавалерия по онова време, се

състоеше от най-лошите ездачи, които са седели някога на седло; а много от нашите най-добри любители ездачи, постъпвайки в доброволческа кавалерийска част, намираха, че има още много да учат. Затова не трябва да ни учудва фактът, че американците изпитват остра нужда от кавалерия и че малкото, което имат, се състои от нещо подобно на казашките или индианските нередовни части (rangers), които са неспособни за атака в съгъстен строй.

С артилерията, както и с инженерните войски, положението навярно е още по-лошо. Това са високотехнически родове войски, които изискват продължително и системно обучение както на офицерите, така и на подофицерите и, разбира се, по-продължително обучение на войниците, отколкото пехотата. Освен това артилерията е по-сложен род войска дори от кавалерията; нужни са оръдия, коне, тренирани в тяхното транспортиране, и две категории обучени войници — канонири и ездачи; нужни са освен това много коли за снарядите и големи лаборатории за изготвяне на бойните припаси, ковачници, работилници и т. н., всичко това трябва да бъде снабдено със сложни машини. Говори се, че федералистите²³⁷ имали на фронта 600 оръдия; но лесно можем да си представим как се обслужват те, като знаем, че е абсолютно невъзможно да се създадат за шест месеца от нищо 100 пълни, добре екипирани и добре обслужвани батареи.

Но да предположим пак, че всички тези трудности са преодолявани и че бойните сили на двете враждуващи американски групировки се намират в прекрасно състояние — биха ли могли те да настъпят дори в този случай? Разбира се, не! Една армия трябва да бъде продоволствувана, а една голяма армия в сравнително рядко населени области като Вирджиния, Кентъки и Мисури трябва да бъде снабдявана главно от складове. Нейните бойни припаси трябва да се попълват; след нея трябва да се движат оръжейни майстори, седлари, дърводелци и други, за да поддържат бойната техника в изправност. Всички тези необходими условия липсваха в Америка; те трябваше тепърва да бъдат създадени, и то почти от нищо. И ние имаме всички основания да твърдим, че поне сега интендантството и транспортът на двете армии са още в своя зародиш.

Америка, както Северът, така и Югът, както Федерацията, така и Конфедерацията изобщо нямаша военна организация. По своята численост линейната армия бе съвсем недостатъчна за борба със сериозен противник; милиция почти не съществуваше. Предишните войни на Съюза никога не подлагаха на изпитание военните сили на страната; между 1812 и 1814 г. Англия нямаше вече на разположение много войски, а Мексико се отбраняваше главно с недисциплинирани тълпи. Работата е там, че благодарение на гео-

графското си положение Америка фактически нямаше врагове, които да можеха да я нападнат някъде с повече от 30- или 40-хилядна редовна армия в най-лошия случай, а за една армия с такава численост огромните пространства на страната биха били пострашно препятствие, отколкото всички войски, които Америка би могла да изкара срещу нея; същевременно нейната армия бе достатъчна да образува ядро за около 100 000 доброволци и да ги обучи в необходимото време. Но когато Гражданската война вдигна повече от един милион души, цялата система рухна и всичко трябваше да започне отначало. Резултатите са налице. Две огромни тромави човешки маси, страхувайки се една от друга, страхувайки се от победа почти толкова, колкото и от поражение, са изправени една срещу друга и се опитват с огромни разходи да се превърнат в нещо подобно на редовна армия. Колкото и страшно да е прахосването на средства, то е неизбежно поради пълната липса на онази организационна основа, върху която би могло да бъде построено новото здание. Но можеше ли да бъде другояче при незнанието и неопитността, които царят във всяко отношение? От друга страна, ползата от тези разходи в смисъл на продуктивност и организация е извънредно малка. Но можеше ли да бъде другояче?

Британските доброволци трябва да благодарят на съдбата, че още в самото начало завариха многочислена, добре дисциплинирана и опитна редовна армия, която ги взе под свое покровителство. При всички предразсъдъци, свойствени на всяка професия, тази армия ги прие добре и се отнасяше към тях добре. Искаме да се надяваме, че нито доброволците, нито обществеността ще сметнат някога, че доброволческите войски ще могат да заместят в каквато и да било степен една редовна армия. Ако има такива хора, един бегъл поглед върху състоянието на двете американски доброволчески армии ще им докаже тяхното невежество и глупост. Никоя армия, новосформирана от цивилни, никога не може да стане боеспособна, ако не се обучава и поддържа от огромните интелектуални и материални ресурси, с които разполага една сравнително многочислена редовна армия, и преди всичко — от организацията, която е най-силната страна на редовната армия. Да предположим, че Англия е заплашена от чуждо нашествие, и да сравним това, което би станало в такъв случай, с онова, което стана в Америка. В Англия военното министерство с помощта на няколко чиновници, които лесно биха могли да се намерят между образованите военни специалисти, би се справило с цялата допълнителна работа, която изисква една армия от 300 000 доброволци; има достатъчно запасни офицери, които биха могли да поемат под

своя специален надзор по три-четири батальона доброволци, а при известно усилие на всеки батальон би могъл да бъде осигурен и един линеен офицер за адютант и един за полковник. Кавалерия не би могла, естествено, да се импровизира, но една решителна реорганизация на доброволческата артилерия с помощта на офицери и ездачи от кралската артилерия би помогнала да се комплектуват доста батареи полска артилерия. Строителните инженери в страната само чакат случай да изучат военната страна на своята професия, което би ги превърнало в първокласни офицери от инженерните войски. Интендантството и транспортната служба са вече организирани и могат скоро да бъдат в състояние да задоволяват нуждите на 400 000 души толкова лесно, колкото и на 100 000 души. Всичко ще бъде в ред, няма да има никакви смущения; отвсякъде доброволците ще получават помощ и поддръжка и никъде няма да бъдат принудени да се движат пипнешком. Ако Англия се впусне някога в една война, ние не виждаме причини, независимо от някои грешки, които не могат да бъдат избягнати — след шест седмици всичко да не върви достатъчно гладко.

Ако погледнем сега към Америка, ние ще разберем каква стойност има една редовна армия за създаването на доброволческа армия.

Написано от Ф. Енгелс в края на ноември
1861 г.

Печата се по текста на списанието

Превод от английски

Напечатано в „The Volunteer Journal
for Lancashire and Cheshire“,
кн. 66 от 6 декември 1861 г.

Подпис: Ф. Е.

К. МАРКС

ГЛАВНИТЕ АКТЬОРИ В ДРАМАТА „ТРЕНТ“

Лондон, 4 декември 1861 г.

В настоящия момент няма да бъде безинтересно да се запознаем с главните действащи лица на драмата „Трент“. На едната страна стои активният герой, комендантът на „Сан Джасинто“ капитан *Уилкс*, на другата — пасивните герои *Дж. М. Мейсън* и *Джон Слайдел*. Капитан Чарлз Уилкс е пряк потомък на брата на прочутия английски демагог Уилкс, който известно време застрашаваше да разклати трона на Георг III. Борбата със северноамериканските колонии спаси тогава Хановерската династия от избухване на английска революция, чиито симптоми се долавяха еднакво както в крясъците на един Уилкс, така и в писмата на един Юниус²³⁸. Капитан Уилкс, роден в 1798 г. в Ню Йорк, служи от 43 години в американската флота и командува ескадрата, която през 1838—1842 г. изследва северната и южната част на Тихия океан по поръчение на правителството на Съюза. Той публикува един отчет за тази експедиция в пет тома²³⁹. Освен това той е автор на съчинение за Западна Америка, което съдържа редица ценни сведения за Калифорния и Орегон²⁴⁰. Сега е установено със сигурност, че Уилкс е действувал на своя отговорност и без указание от Вашингтон.

Двамата задържани емисари на южната Конфедерация — господа: *Мейсън* и *Слайдел* — са във всяко отношение противоположност един на друг. *Мейсън*, роден в 1798 г., произхожда от едно от ония стари аристократически семейства във Вирджиния, които избягаха от Англия, след като роялистите претърпяха окончателно поражение в битката при Вустер²⁴¹. Дядото на нашия герой* при-

* — Джордж Мейсън. *Ред.*

надлежи към ония хора, които наред с Вашингтон, Джеферсън и др. американците наричат „the revolutionary fathers“ (бащите на революцията). Джон Слайдел не е нито аристократ по произход, нито робовладелец по рождение, както неговият колега Мейсън. Той е роден в Ню Йорк, където дядо му и баща му били честни *tallow-chandlers* (търговци на свещи). След като учил няколко години право, Мейсън излезе на политическата арена. След 1826 г. той беше на няколко пъти член на Вирджинската камара на депутатите, през 1837 г. в продължение на една сесия беше член на Камарата на представителите на американския конгрес, но става значителна фигура едва от 1847 г. През тази година той бе избран от Вирджиния в американския сенат, където остана до пролетта на 1861 г. Слайдел, който сега е на 68 години, трябваше много рано да напусне Ню Йорк поради една любовна история и дуел — с една дума, поради някаква скандална история. Той замина за Нови Орлеан, където отначало живееше от комар, а по-късно от адвокатство. Отначало член на законодателното събрание на Луизиана, той скоро си проби път в камарата на представителите и най-после в сената на американския конгрес. Като ръководител на изборните машинации през време на президентските избори в 1844 г., по-късно като участник в едно мошеничество с държавни земи, той шокира донякъде дори онзи вид морал, който е общоприет в Луизиана.

Мейсън наследи своето влияние, Слайдел го придоби. Двамата се намериха и се допълниха в американския сенат, тази цитадела на робовладелската олигархия. Съгласно американската конституция сенатът избира специална комисия по външните работи, която играе приблизително същата роля, каквато в Англия играеше по-рано Тайният съвет (*privy council*)²⁴², преди неговите функции да бяха узурпирани от така наречения кабинет, величина, теоретически неизвестна на английската конституция. Мейсън бе дълго време председател на тази комисия, а Слайдел — неин виден член.

Мейсън, твърдо убеден, че всеки вирджинец е полубог, а всеки янки — плебей и негодник, никога не се стараеше да крие презрението си към своите северни колеги. Високомерен, надут, нахален, той умееше да си мръщи мрачно челото като Зевс и фактически пренасяше в сената обичайните за плантация маниери. Фанатичен апологет на робството, безсрамен клеветник на Севера и особено на неговата работническа класа, громител на Англия, Мейсън досаждаше на сената с натрапчивото многословие на своите упорити словоизлияния, които напразно се опитваха да прикрият под празната помпозност пълната липса на съдържание.

Като един вид демонстрация през последните години той носеше дрехи от сиво платно, домашно вирджинско производство, но — което е характерно за този човек, сивото сако бе украсено с крещящи копчета, които се изработват в един от щатите на Нова Англия — Конектикът.

Докато Мейсън играеше на авансцената ролята на Jupiter topans* на робовладелската олигархия, Слайдел действуваше зад кулисите. Притежавайки рядка способност да интригантствува, неуморим и упорит, безсъвместен и безскрупулен, но същевременно предпазлив, потаен, никога недействуващ направо, а винаги по заобиколни пътища — Слайдел беше душата на конклава на южните заговорници. За репутацията на този човек можем да съдим по това, че когато в 1845 г., малко преди избухването на войната с Мексико, той бе изпратен там като пълномощник, Мексико отказа да преговаря с подобен субект²⁴³. Интригите на Слайдел направиха Полк президент. Той бе един от най-гибелните съветници на президента Пирс и злият гений на правителството на Бюкънън. Дватамата — Мейсън и Слайдел — бяха главните оратори, които защитиха закона за бегълците роби²⁴⁴; двамата бяха виновни за кръвата баня в Канзас и двамата бяха тайни инициатори на мерки, с които правителството на Бюкънън даде на Юга всички средства за отделяне, като остави Севера напълно беззащитен.

Още в 1855 г. Мейсън заяви на едно публично събрание в Южна Каролина, че „за Юга има само един път — незабавно, пълно и вечно отделяне“. През март 1861 г. той заяви в сената, че „не дължи allegiance (вярност) на правителството на Съюза“, но продължи да стои в сената и да получава своята заплата на сенатор, докато това беше безопасно за неговата личност — шпионин във върховния съвет на нацията и вероломен храненик на държавната хазна.

Прабабата на Мейсън била дъщеря на прочутия сър Уилям Темпъл. Следователно той е далечен роднина на Палмерстон. За народните маси на Севера Мейсън и Слайдел бяха не само политически противници, но и *лични врагове*. Оттук всеобщото ликуване по повод на тяхното залавяне, което в първите дни притъпи дори съзнанието за опасността, която идва от страна на Англия.

Написано от К. Маркс на 4 декември 1861 г.

Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 337
от 8 декември 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

* — гръмовержеца Юпитер. Ред.

К. МАРКС

*СПОРОВЕТЕ ОКОЛО ИНЦИДЕНТА С „ТРЕНТ“

Лондон, 7 декември 1861 г.

Палмерстоновият печат — а при друг случай аз ще покажа, че по въпросите на външната политика Палмерстон контролира $\frac{6}{10}$ от английския печат също тъй *безусловно*, както Луи Бонапарт — $\frac{9}{10}$ от френския печат,* — Палмерстоновият печат чувства, че работи в обстановката на „мили препятствия“**. От една страна, той признава, че адвокатите на короната са свели обвинението срещу Съединените щати до *проста процедурна грешка, до технически пропуск*. От друга страна, той самохвално заявява, че въз основа на подобни чисто адвокатски шикани на Съединените щати бил предявен *императивен ултиматум*, основание за който може да служи само едно сериозно правонарушение, но съвсем не грешка от формален характер, допусната при упражняването на едно признато право. Затова Палмерстоновият печат сега отново повдига въпроса за *материалното право*. Голямата важност на този въпрос ни кара да се спрем накратко на въпроса за *материалното право*.

Предварително ще отбележим, че нито един английски вестник не се осмелява да обвинява „Сан Джасинто“, че спрял и претърсил „Трент“. Следователно този пункт не е спорен.

Освен това искаме да припомним един много важен пасаж от прокламацията на кралица Виктория за неутралитет от 13 май 1861 г. Този пасаж гласи:

„Виктория, кралицата. Тъй като се намираме в мир със Съединените щати... ние предупреждаваме всички наши любими поданици... да не действу-

* Виж настоящия том, стр. 433—436. *Ред.*

** Хайне, „Нова пролет. Пролог“. *Ред.*

ват противно на нашата прокламация чрез нарушаване на законно признатата блокада или чрез *транспорт на офицери... телеграми... или някаква друга военна контрабанда. Всички лица, извършили подобно правонарушение, подлежат на различни наказания, предвидени от английското муниципално право и от международното право... Подобни лица по никой начин не могат да разчитат на нашата защита срещу последните от тяхната простъпка, а, напротив, ще си навлекат нашето недоволство.*“

Следователно тази прокламация на кралица Виктория обявява преди всичко *телеграмите* за контрабанда и подлага кораба, който превозва такава контрабанда, „на наказанията, предвидени от международното право“. Какви са тези наказания?

Един американски автор по международно право *Уитън*, чийто авторитет се признава еднакво от двете страни на Атлантическия океан, казва в своята книга „Elements of International Law“ („Основи на международното право“) ²⁴⁵, стр. 565:

„Превозването на телеграми на неприятеля влече след себе си *пленяването и конфискацията на неутралния кораб*, който ги превозва. Последните на подобна услуга далеч надхвърлят последните на транспортирането на обикновената контрабанда... *Английският съдия сър У. Скот* казва, че превозването на военни материали неизбежно има ограничен характер, докато превозването на телеграми представлява акт, който може да провали целия план на кампанията на неприятеля... Конфискуването на забранените предмети, което е обикновеното наказание за контрабанда, би било смешно по отношение на телеграми. За телеграми не се плаща никакво навло. Следователно тяхното конфискуване не засяга собственика на кораба, т. е. не наказва превозващия ги кораб. Затова трябва да бъде *конфискуван* самият кораб, който ги превозва.“

В своето съчинение „Introduction to American Law“ („Увод към американското право“) ²⁴⁶ *Уокър* казва:

„Неутралните държави не трябва да участвуват в превозването на *телеграми на неприятеля* под заплахата от конфискуване на кораба и неговия товар.“

Кент, който минава за голям авторитет в английските съдилища, в своите „Commentaries“ („Коментарии“) ²⁴⁷ заявява:

„Ако при претърсването на кораб се открие, че превозва *телеграми на неприятеля*, той подлежи на задържане и конфискация по присъда на призов съд.“

Д-р *Роберт Филмор*, „Advocate of Her Majesty in Her Office of Admiralty“ („Адвокат на кралица Виктория в нейния Адмиралтейски съд“), в последния си труд по международно право ²⁴⁸, стр. 370, пише:

„Официалните съобщения на длъжностно лице (official) за положението на воюващо правителство са такива *телеграми*, които дават основание превозващите ги лица (carriers) да бъдат третирани като неприятели. Вредните последици на подобна услуга са неизчислими и излизат далеч извън рамките на превозването на обикновена контрабанда, защото е ясно, че предаването на подоб-

ни телеграми може да съдействува за успеха или за провала на най-важните планове на една воюваща армия... Наказанието е конфискуване не само на кораба, който превозва телеграмите, но и на неговия товар“.

Следователно два пункта са безспорни. Прокламацията на кралица Виктория от 13 май 1861 г. разпростира върху *английските* кораби, които превозват телеграми на Конфедерацията, наказанията, предвидени от международното право. А международното право съгласно неговите английски и американски тълкуватели предвижда като *наказание* пленяването и конфискуването на такива кораби.

Затова Палмерстоновите вестници *лъжеха* по поръчение отгоре — а ние бяхме достатъчно наивни да повярваме на техните лъжи, — че капитанът на „Сан Джасинто“ не търсел *телеграми* на „Трент“ и затова не открил такива; че поради това в резултат на този пропуск „Трент“ бил неуязвим. Напротив, американските вестници от 17 до 20 ноември, които *не можеха* още да знаят английските лъжи, *единодушно* заявяват, че телеграмите *са заловени* и вече се печатат, за да бъдат представени на конгреса във Вашингтон. Това променя цялата работа. На основание на тези телеграми „Сан Джасинто“ имаше правото да вземе „Трент“ на буксир и всеки американски призов съд беше длъжен да конфискува парахода и неговия товар. Заедно с „Трент“ и неговите пътници по необходимост попадаха под американска юрисдикция.

Господа Мейсън, Слайдел и К^о веднага след пристигането на „Трент“ в Мънро биха попаднали като метежници под американска юрисдикция. Следователно, ако капитанът на „Сан Джасинто“ се задоволи да залови телеграмите и превозващите ги лица, вместо да влачи самия „Трент“ в някое американско пристанище, той ни най-малко не влоши положението на Мейсън, Слайдел и К^о, докато, от друга страна, неговата *процедурна грешка* бе само от полза за парахода, за неговия товар и неговите пътници. И би било наистина нечувано, ако Англия би обявила война на Съединените щати, защото капитан Уилкс извърши една вредна за Съединените щати, но полезна за Англия *процедурна грешка*.

Въпросът, дали самите Мейсън, Слайдел и К^о са контрабанда, бе само поставен и можеше да бъде само поставен, защото Палмерстоновите вестници бяха разпространили *лъжата*, че капитан Уилкс нито бил търсил, нито бил заловил телеграми. Именно в този случай Мейсън, Слайдел и К^о биха били всъщност единственият обект на кораба „Трент“, който може би можеше да бъде отнесен към категорията контрабанда. Но да се абстрахираме за момент от това обстоятелство. Прокламацията на кралица Виктория обявява за контрабанда „*officers*“ на една воюваща страна. Само военни

офицери ли могат да бъдат „officers“? Бяха ли Мейсън, Слайдел и К⁰ „officers“ на Конфедерацията? „Officers“ — казва Самуел Джонсън в своя речник на английския език²⁴⁹ — са „men employed by the public“, т. е. на немски „öffentliche Beamte“*. Същото обяснение дава и Уокър (виж неговия речник, издание 1861 г.)²⁵⁰.

И така съгласно английската терминология Мейсън, Слайдел и К⁰, които са емисари, id est** чиновници на Конфедерацията, попадат под категорията „officers“, които прокламацията на кралицата обявява за контрабанда. Капитанът на „Трент“ е знаел това им качество и затова е изложил себе си, своя кораб и своите пътници на опасността от конфискация. Ако съгласно Филимор и всички други авторитети един кораб, който е carrier (превозвач) на телеграми на неприятеля, подлежи на конфискация, тъй като нарушава неутралитета, това в още по-голяма степен важи за лицата, които превозват телеграмите. Съгласно Уитън може да бъде задържан дори посланик на неприятелска държава, докато се намира in transitu***. Принцип на цялото международно право изобщо е, че всяко лице, принадлежащо към воюваща страна, може да се разглежда и третира от противната страна като „воюващо“.

„Докато един човек“ — казва Вател — „продължава да бъде гражданин на своята страна, той е неприятел за всички, с които неговата нация се намира в състояние на война“²⁵¹.

И така ние виждаме, че английските кралски юристи сведоха спорния пункт до проста процедурна грешка — не до error in re****, а до error in forma*****, тъй като в действителност няма *никакво нарушение на материалното право*. Палмерстоновите органи на печата отново повдигат въпроса за материалното право, защото една чисто процедурна грешка, при това в полза на „Трент“, не дава сериозно основание за предявяване на високомерен ултиматум.

Междувременно в същия смисъл се изказаха влиятелни лица от две диаметрално противоположни страни: от едната страна — господа Брайт и Кобден, от другата страна — Дейвид Уркарт. Това са принципиални и лични врагове, едните миролюбиви космополити, а другият — „последният англичанин“²⁵²; първите са винаги готови да пожертвуват цялото международно право в интерес на международната търговия, докато Уркарт непоколебимо защитава принципа: „fiat justitia, pereat mundus“*****, като под

* — „официални длъжностни лица“. Ред.

** — т. е. Ред.

*** — на път. Ред.

**** — грешка по същество. Ред.

***** — грешка във формата. Ред.

***** — нека загине светът, но да тържествува правосъдието.“ Ред.

„правосъдие“ той разбира „английското“ правосъдие. Мненията на *Брайт* и *Кобден* са важни, защото представляват интересите на една влиятелна фракция на буржоазията и са застъпени в правителството от *Гладстон*, *Милнер Гибсон* и в по-голяма или по-малка степен от сър *Кернуол Луис*. Мнението на *Уркарт* е важно, защото той е изучавал международното право през целия си живот и се признава от всички за *неподкупен* тълкувател на това международно право.

Обикновените вестникарски източници ще съобщят речта на *Брайт* в полза на Съединените щати и писмото на *Кобден*, написано в същия дух. Затова аз няма да се спирам на тях.

Органът на *Уркарт* „Free Press“²⁵³ в последния си брой от 4 декември заявява:

„Ние трябва да бомбардираме *Ню Йорк!*“ Тези безумни крясъци можеха да се чуят преди една седмица по всички улици на *Лондон* вечерта, когато се получи новината за едно съвсем незначително военно събитие. Подобни актове на задържане на лица и имущество на неприятелска държава на борда на неутрален кораб „Англия е извършвала във всяка война като нещо, което се разбира от само себе си“.

„Free Press“ напомня по-нататък, че в 1856 г. на *Парижкия конгрес Палмерстон*, без да бъде упълномощен от короната или от парламента, пожертвува английското морско право в интерес на *Русия*, и продължава:

„За да оправдаят тази жертва, вестниците на *Палмерстон* тогава заявяваха: Ако си запазим правото на претърсване, още при първата война в Европа ние неизбежно ще бъдем въввлечени във война със Съединените щати. А сега на страниците на същите вестници *Палмерстон* ни призовава да бомбардираме *Ню Йорк*, защото Съединените щати действуват съгласно същото право, което е общо за тях и за нас.“

Относно позицията на „органите на общественото мнение“ „Free Press“ отбелязва:

„Магарешкият рев на размразилия се пощенски рог на барон *Мюнхаузен* не е нищо в сравнение с какофонията на британския печат по повод пленяването на *Мейсън* и *Слайдел*.“

След това вестникът хумористично съпоставя в „строфи“ и „антистрофи“ противоречивите тези, с които английският печат се старее да уличи Съединените щати в едно „правонарушение“.

К. МАРКС

ЗАСИЛВАНЕТО НА СИМПАТИИТЕ В АНГЛИЯ

Лондон, 7 декември 1861 г.

Приятелите на Съединените щати отсам Атлантическия океан със загриженост се надяват, че федералното правителство ще направи стъпки за помирение. Това съвсем не значи, че те участвуват в бесния шум на английския печат по повод на един военен инцидент, който дори според самите английски кралски юристи се свежда само до процедурна грешка и може да бъде резюмиран накратко в смисъл, че е било извършено нарушение на международното право, защото капитан Уилкс, вместо да конфискува „Трент“ с неговия товар и неговите пътници, както и с емисарите, е задържал само последните. Причината за загрижеността на приятелите на голямата република не е и опасението, че в края на краищата тя няма да може да се справи с Англия, макар че в тила ѝ бушува гражданска война. Най-после, те най-малко очакват, че в тежкия час на изпитание Съединените щати макар и за миг ще се откажат от гордото положение, което те заемат в съвета на нациите. Мотивите, от които те се ръководят, са от съвсем друг вид.

Първо, непосредствената задача на Съединените щати е да потушат метежа и да възстановят Съюза. Най-горещото желание на робовладелците и на техните оръдия в Севера винаги е било да тласнат Съединените щати във война с Англия. Първата стъпка на Англия при избухване на една война би била незабавното признаване на южната Конфедерация, а втората — прекратяването на блокадата. Второ, нито един генерал, ако не бъде принуден, няма да приеме сражение в момент и при условия, избрани от неприятеля.

„Една война с Америка“ — пише „Economist“, списание, което се радва на голямото доверие на Палмерстон — „винаги ще бъде един от най-печалните епизоди в историята на Англия; но ако тя се наложи, сега е моментът, в който войната би ни причинила минимални щети, и единственият момент в нашата обща история, в който тя би ни дала неочаквана и частична компенсация“.

Тъкмо защото Англия страстно се стреми в този „единствен момент“ да се залови за всеки що-годе подходящ предлог за война, Съединените щати би трябвало да се пазят да не дадат на Англия такъв повод в този „единствен момент“. Война се започва не с намерение да се причинят на врага „минимални щети“ или дори да му се даде чрез нея „неочаквана и частична компенсация“. Предимствата на момента ще бъдат изцяло на едната страна, на страната на вашия неприятел. Нужно ли е голямо напрежение на ума, за да се докаже, че моментът, когато в една държава бушува гражданска война, е най-неблагоприятен за започване на война с външен враг? По всяко друго време търговските слоеве на Великобритания биха гледали на една война със Съединените щати с най-голям ужас. Сега, напротив, една голяма и влиятелна част от търговските кръгове от месеци подтиква правителството да наруши насилствено блокадата и по този начин да осигури необходимите суровини на главния отрасъл на английската промишленост. Страхът от намаляване на английския износ за Съединените щати загуби своята острота, тъй като това е вече факт. „Те“ (Северните щати) — пише „Economist“ — „са лоши, а не добри клиенти“. Широкият кредит, който английската търговия предоставяше обикновено на Съединените щати, главно чрез приемането на полици, теглени срещу Китай и Индия, е намалял вече около пет пъти в сравнение с 1857 г. Най-последно, но не най-маловажно съображение: Франция на декемврийския преврат, фалирала, парализирана вътре в страната, притисната от външни трудности, се залавя за една англо-американска война като за дар от небето и за да купи подкрепата на Англия в Европа, с всички сили ще поддържа „коварния Албион“ отвъд Атлантическия океан. Прочетете само френските вестници. Крайното възмущение, до което те са стигнали в своята нежна загриженост за „честта на Англия“, дългите им тиради, че Англия трябвало да отмъсти за оскърблението, нанесено на британския флаг, гнусните им клевети по адрес на всичко американско — всичко това би било наистина ужасно, ако не беше същевременно смешно и отвратително. Най-последно, ако Съединените щати отстъпят в този случай, те няма да накърнят нито на йота своето достойнство. Англия сведе своето обвинение само до чисто процедурна грешка, до технически пропуск, каквито тя самата системно е вършила във всички свои морски вой-

ни, против които Съединените щати никога не са преставали да протестираат и които президентът Медисон в своето послание, с което обяви войната от 1812 г., надълго и нашироко заклейми като едно от най-възмутителните нарушения на международното право²⁵⁴. Ако в защита на Съединените щати може да се изтъкне, че плащат на Англия със същата монета, няма ще се намери някой да ги осъди, че великодушно снемат от себе си отговорността за това, което един отделен американски капитан е направил на своя глава и което те винаги са осъждали като системна узурпация от страна на английската флота? Фактически от това би спечелила само Америка. От една страна, Англия ще трябва да признае правото на Съединените щати да задържат и да предават на американски призов съд всеки английски кораб, който се намира на служба на Конфедерацията. От друга страна, тя ще трябва веднъж завинаги пред целия свят да се откаже на практика от една претенция, от която не я накараха да се откаже нито Гентският мирен договор от 1814 г., нито преговорите между лорд Ашбъртън и държавния секретар Уебстър в 1842 г.²⁵⁵ Следователно въпросът се свежда в края на краищата до следното: предпочитате ли да използвате „неприятния епизод“ за своя изгода или, заслепени в момент на гняв, в интерес на вашите вътрешни и външни врагове?

Откакто преди една седмица ви изпратих моята последна кореспонденция*, английските консолидирани държавни облигации паднаха още повече, като спадането в сравнение с миналия петък стигна 2%; сегашната им цена възлиза на $89\frac{3}{4}$ до $89\frac{7}{8}$ в брой и на 90 до $90\frac{1}{8}$ по новата сметка на 9 януари. Това котиране отговаря на котирането на английските консолидирани държавни облигации през първите две години на англо-руската война**. Това спадане се дължи изключително на войнствените декларации на получените с последната поща американски вестници; на гневния тон на лондонския печат, чиято двудневна съдържаност беше само маска, поставена по заповед на Палмерстон; на изпращането на войски в Канада; на прокламацията, която забранява износа на оръжия и материали за произвеждане на барут, и най-последно на всекидневните високопарни декларации за мощни военни приготовления в доковете и флотските арсенали.

В едно можем да бъдем сигурни: Палмерстон би искал да има законен повод за една война със Съединените щати, но среща в кабинета най-решителна съпротива от страна на господата Гладстон

* Виж настоящия том, стр. 398—403. *Ред.*

** — Кримската война. *Ред.*

и Милнер Гибсон и в по-малка степен на сър Корнуол Луис. „Благородният виконт“ се поддържа от Ръсел, сервилно оръдие в неговите ръце, и от цялата клика на вигите. Ако вашингтонският кабинет даде желаня повод, сегашният кабинет ще падне и ще бъде заменен от правителство на торите. Между Палмерстон и Дизраели е вече постигнато споразумение относно подготвителните стъпки за подобна смяна на декорите. С това именно се обясняват бесните призови за война на „Morning Herald“ и „Standard“, тези гладни вълци, които вият в очакване да получат отдавна липсващите им трохи от обществената милостиня.

Плановете на Палмерстон ще станат очевидни, ако си припомним някои факти. Именно той настояваше на 14 май сутринта за издаване на прокламация за признаване сецесионистите за воюваща страна, след като бе уведомен по телеграфа от Ливерпул, че г. Адамс ще пристигне в Лондон на 13 май вечерта. Именно той след жестока борба със своите колеги изпрати 3 000 войници в Канада — смешно нищожна армия за заемането на един фронт от 1 500 мили, но хитра маневра, за да се поощри метежът и да се раздразни Съюзът. Именно той преди няколко седмици убеди Бонапарт да предложи съвместна въоръжена намеса в „междусобната война“, подкрепи това предложение в кабинета и прегърпя неуспех само поради съпротивата на своите колеги. Тогава той и Бонапарт прибягнаха до мексиканската интервенция като *pis aller**. Тази операция преследваше две цели: да предизвика справедливото негодувание на американците и същевременно да създаде претекст за изпращане на ескадра, готова, както се изразява „Morning Post“, „да вземе всякакви мерки, към които враждебното поведение на вашингтонското правителство може да ни застави във водите на Северния Атлантик.“ По времето, когато тази експедиция замина, „Morning Post“ заедно с „Times“ и по-незначителните Палмерстонови вестникарски роби писа, че това е прекрасно и при това човеколюбиво дело, тъй като то поставя робовладелската Конфедерация между два огъня: между аболционисткия Север и ненавиждащите робството Англия и Франция. Но какво пише в днешния си брой същият „Morning Post“ — тази странна смесица от Дженкинс и Родомонт, от ласкателство и самохвалство — по повод на адреса на Джеферсон Дейвис? Чуйте Палмерстоновия оракул:

„Трябва да очакваме, че в продължение на доста дълго време тази интервенция може да има пасивен характер; докато северното правителство се намира много далеч, за да си позволи сериозна намеса в този въпрос, южната

* — крайно средство. *Ред.*

Конфедерация, напротив, има твърде дълга граница с Мексико, така че нейната приятелска позиция към инициаторите на интервенцията може да има голямо значение. Северното правителство винаги се е подигравало с нашия неутралитет, а южното, проявявайки държавнически такт и умереност, е признавало, че това е всичко, което ние бихме могли да направим за двете страни. Както в нашите преговори с Мексико, така и в нашите отношения с вашингтонския кабинет, *приятелската съдръжаност* на южната Конфедерация е важен момент в наша полза.“

Ще отбележа, че „Nord“ — руски вестник, следователно вестник, посветен в плановите на Палмерстон — в броя си от 3 декември дава да се разбере, че мексиканската експедиция от самото начало е преследвала не официално оповестената цел, а една война против Съединените щати.

Писмото на генерал Скот²⁵⁶ упражни такова благотворно въздействие върху общественото мнение и дори върху лондонската борса, че заговорниците от Даунинг-стрийт и Тюйлери сметнаха за необходимо да изкарат на сцената „Patrie“, който, давайки да се разбере, че е информиран от официален източник, заявява, че арестуването на емисарите на Юга на борда на „Трент“ било открито санкционирано от вашингтонския кабинет.

Написано от К. Маркс на 7 декември 1861 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6467 от 25 декември 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

КРИЗАТА ПО ВЪПРОСА ЗА РОБСТВОТО

Лондон, 10 декември 1861 г.

В Съединените щати явно е настъпил критичен момент по въпроса, който лежи в основата на гражданската война — *въпроса за робството*. Генерал Фримонт е уволнен, защото обявява за свободни робите, които принадлежат на *метежниците**. Скоро след това вашингтонското правителство публикува една инструкция на генерал Шерман — командуваш експедиционната армия в Южна Каролина, — която отива по-далеч от прокламацията на Фримонт, като предписва да се приемат за наемни работници робите, избягали дори от *лоялни* робовладелци, и при известни условия да бъдат въоръжавани; при това „лоялните“ собственици биват утешавани с перспективата да получат обезщетение в бъдеще. Полковник Кокрейн отива по-далеч от Фримонт, искайки като военна мярка всеобщото въоръжаване на робите. Военният министър Камерон официално одобрява „мнението“ на Кокрейн. След това министърът на вътрешните работи дезавоира военния министър от името на правителството. Последният още по-енергично потвърждава своето „мнение“ на официално събрание и заявява, че ще постави този въпрос в доклада си пред конгреса. Приемникът на Фримонт в Мисури генерал Халек, както и генерал Дикс в Източна Вирджиния, изгонва бегълците негри от военния лагер и им забранява да се появяват занаяпред в района на позициите, заемани от неговата армия. В същото време генерал Уул приема с отворени обятия черната „контрабанда“²⁵⁷ в крепостта Мъиро. Старите водачи на *демократическата* партия — сенаторът Дикинсон и

* Виж настоящия том, стр. 433—436. *Ред.*

Кросуел (бивш член на така нареченото демократическо регентство²⁵⁸), заявяват в отворено послание, че са съгласни с Кокрейн и Камерон, а полковник *Дженисон* в Канзас надминава всичките си военни предшественици с едно обръщение към своите войски, в което между другото се казва:

„Никакво колебане по отношение на метежниците и на ония, които им симпатизират . . . Аз заявих на генерал Фримон, че нямаше да се заловя за оръжнето, ако мислех, че робството ще преживее тази война. Робите на метежниците винаги ще намерят защита в нашия лагер и ние ще ги защитаваме до последния войник и до последния куршум. Не искам сред своите войници нито един човек, който *не е аболиционист* (I want no men who are not Abolitionists); тук няма място за тях и аз се иадявам, че между нас няма такива хора, тъй като всички знаят, че въпросът за робството лежи в основата на тази адска война, представлява нейната същност и смисъл . . . Ако правителството не одобрява моите действия, то може да оттегли дадените ми пълномощия, но в такъв случай аз ще действавам на своя глава (on my own hook), дори ако бих имал в началото само половин дузина войници.“

В пограничните робовладелски щати, особено в *Мисури*, в по-малка степен в *Кентъки* и т. н. въпросът за робството вече се решава практически. Там се наблюдава огромен отлив на роби. Така от *Мисури* са изчезнали около 50 000 роби, една част от които са избягали, а друга са били изпратени от самите робовладелци в по-южните щати.

Нито един английски вестник, колкото и странно да е това, не споменава за едно крайно важно и знаменателно събитие. На 18 ноември на остров *Хатерас* са се събрали представители на 45 графства на Северна Каролина, които са назначили временно правителство, отменили са акта за сецесията и са прокламирали връщането на Северна Каролина в лоното на Съюза. В представените на този конгрес части от щата са обявени избори за представители във *вашингтонския конгрес*.

Написано от *К. Маркс* на 10 декември 1861 г.
Напечатано във вестник „*Die Presse*“, бр. 343
от 14 декември 1861 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от немски

К. МАРКС

НОВИНИ ОТ АМЕРИКА

Лондон, 13 декември 1861 г.

Новината за съдбата на „Харвей Бърч“ и за пребиваването на крайцера „Нашвил“ в пристанището на Саутхемптън²⁵⁹ се получи в Ню Йорк на 29 ноември, но като че ли не предизвика голяма сензация, на която известни кръгове тук разчитаха толкова, колкото се опасяваха от нея в лагера на противниците на войната. Този път една голяма вълна се разби о друга. Работата е там, че тъкмо в този момент Ню Йорк бе развълнуван от предизборната борба във връзка с предстоящите на 3 декември избори на кмет. Кореспондентът на „Times“ във Вашингтон г. Ръсел, който разваля своя келтски талант с показно англоманство, театрално свива рамене, изразявайки учудване по повод на тази предизборна суматоха. Разбира се, г. Ръсел ласкае лондонския кокни*, който си въобразява, че изборите на кмет в Ню Йорк представляват също такъв старомоден панаир, както и изборите на лорд-мер в Лондон. Както е известно, лондонският лорд-мер няма нищо общо с огромна част от Лондон. Той е номиналният регент на Сити, митично същество, което се опитва да докаже, че съществува реално, като приготвява добри супи от костенурка за тържествените пиршества и произнася лоши присъди в случаите на нарушаване на полицейските правила. Лондонският лорд-мер е личност с държавно значение само във фантазията на парижките съчинители на водевили и на *faits divers***.

Напротив, кметът на Ню Йорк притежава реална власт. В началото на сецесионистското движение досегаш-

* — филистер. *Ред.*** — вестникарски произшествия. *Ред.*

ният кмет, прословутият *Фернандо Ууд*, бе готов всеки момент да провъзгласи Ню Йорк за независим град-република²⁶⁰, разбира се, с одобрението на Джеферсон Дейвис. Неговият план бе осуетен поради енергичното противодействие на републиканската партия на *Empire City**.

На 27 ноември американският сенатор *Чарлз Съмнър* (от Масачузетс), същият, на когото през време на канзаската афера един сенатор на Юга нанесе оскърбление с удари с пръчка, изнесе на многолюдно събрание в Куперовия институт в Ню Йорк²⁶¹ блестящ доклад за произхода и скритите пружини на робовладелския метеж. След неговата реч събранието прие следното решение:

„Лансираната от генерал Фримон доктрина за освобождаване на робите на метежниците, както и по-късните изявления на генерал Бърнсайд, сенатора Уилсън, Джордж Банкрофт“ (прочутия историк), „полковник Кокрейн и Саймън Камерон, в които се намеква, че причината на метежа е евентуалното премахване на робството, изразяват морална, политическа и военна необходимост. Събранието смята, че общественото мнение на Север ще се отнесе сега с пълно съчувствие към всякакъв практически план, който може да бъде предложен за изкореняването на това национално зло, и ще гледа на подобен резултат като на единствения последователен завършък на тази борба между цивилизацията и варварството.“

„*New-York Tribune*“ отбелязва във връзка с речта на Съмнър между другото:

„Намекът на г. Съмнър за предстоящите в конгреса дебати по въпроса за робството вдъхва надеждата, че конгресът ще разбере най-после къде се крие в действителност слабостта на Юга и силата на Севера и ще прибегне до оиази решителна мярка, с която единствено може бързо и окончателно да бъде потушен метежът.“

В едно частно писмо от *Мексико* между другото се казва:

„Английският пълномощен министър играе ролята на горещ приятел на правителството на президента Хуарес... Ония, които са добре запознати с испанските интриги, уверяват, че генерал Маркес получил от Испания поръчение отново да сплоти раздробените сили на клерикалната партия, които се състоят както от мексикански, така и от испански елементи. Тази партия трябва след това да използва първия удобен случай, да измоли от нейно католическо величество** един крал за мексиканския трон. Говори се, че за този пост бил вече определен един чичо на кралицата. Тъй като той е стар, естественият развой на събитията скоро ще го свалят от сцената, а тъй като трябва да бъде избягнато всяко споразумение за назначаване на негов приемник, Мексико отново ще премине към Испания — така че в Мексико ще победи същата политика, както и в Ханти.“

Написано от К. Маркс на 13 декември 1861 г.

Напечатано във вестник „*Die Presse*“, бр. 346
от 17 декември 1861 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

* — Ню Йорк. Ред.

** — Изабела II. Ред.

К. МАРКС

ПРОЦЕС ЗА КЛЕВЕТА

Лондон, 19 декември 1861 г.

Както е известно, древните египтяни развили до висока степен *разделението на труда*, доколкото то се отнася до цялото общество, а не до отделната работилница. Почти всяка отделна част на тялото се е лекувала от отделен лекар, чиято терапия е била по закон ограничена до тази отделна област. Кражбата била професия на специално съсловие, чийто шеф бил официално признато лице. Но колко жалко изглежда древноегипетското разделение на труда в сравнение със съвременното английско! Странният характер на отделни видове занаяти в Лондон ни поразява не по малко от тяхната йерархическа организация.

Един от тези странни видове занаят е *шпионажът*. Той се подразделя по начало на два големи клона — *граждански шпионаж* и *политически шпионаж*. В случая ние напълно се абстрахираме от последния. Гражданският шпионаж на свой ред се дели на два големи подотдела — *официален* и *частен* шпионаж.

С официален шпионаж се занимават, от една страна, *detectives* (детективите), които получават заплата било от държавата, било от градските власти, а от друга страна — *common informers* (обикновените доносчици), които шпионират на своя глава и на които полицията плаща като *jobwork* (на парче).

Частният шпионаж се разпада на множество подвидове, които обаче могат да бъдат сведени до два главни. Единият подвид обхваща *нетърговските* частни отношения, другият — *търговските*. Що се отнася до първия подвид, в който извънредно голяма роля играе шпионирането на съпружеската невярност, институтът на г. *Филд* си е спечелил общоевропейска известност. За

търговския шпионаж можем да получим по-близка представа от следния инцидент.

Миналия вторник Court of Exchequer трябваше да разгледа едно дело за клевета, в което като обвиняем фигурираше местният седмичник „Lloyd's Weekly News“²⁶², а като тъжител — фирмата Стъбс и К^о. Работата е там, че Стъбс и К^о издават седмичник под заглавие „Stubbs' Gazette“, орган на възглавяваното от Стъбс „Дружество за закрила на търговията“. Този вестник се изпраща частно на абонатите, които плащат 3 гиней годишно, и за разлика от другите вестници не се продава в будките на stationers*, по улиците, железниците и т. н. Всъщност той представлява проскрипционен списък на несъстоятелните длъжници, към което и съсловие да принадлежат те. Възглавяваното от Стъбс „Дружество за закрила на търговията“ шпионира платежоспособността на частните лица, а „Вестникът на Стъбс“ регистрира техните имена черно на бяло. Броят на абонатите възлиза на двадесет хиляди.

И ето че „Седмичникът на Лойд“ публикува една статия, в която между другото се казваше: „Дълг на всеки честен човек е да сложи край на тази срамна система на шпионаж.“ Стъбс поиска съдебно възмездие за тази клевета.

След като адвокатът на тъжителя д-р Ши изля потока на своето ирландско красноречие, тъжителят Стъбс трябваше да издържи cross examination [кръстосания разпит] (всъщност кръстосания огън, на който се подлагат свидетелите през време на разпита) от страна на д-р Балантайн, адвокат на „Седмичника на Лойд“. Състоя се следният хумористичен диалог.

Балантайн: Искате ли определена информация от вашите абонати?

Стъбс: Аз поканвам абонатите да ми съобщават имената на лицата, които те смятат за мошеници. След това ние разглеждаме тези случаи. Аз не ги разследвам лично. Имам агенти в Лондон и в другите големи градове. В Лондон имам девет или десет агенти, които получават годишна заплата.

Балантайн: Колко получават тези джентълмени за доставянето на информация?

Стъбс: От 150 до 200 фунта стерлинги.

Балантайн: И освен това нов костюм? Добре, какво става, ако един от тези добре платени джентълмени успее да залови някой мошеник? — Ние публикуваме неговото име.

Балантайн: Ако е изпечен мошеник? — Да. — Ами ако е само половин мошеник? — Тогава го вписваме в нашия регистър. —

* — книжарите. Ред.

Докато се прояви напълно, след което публикувате неговото име? — Да. — Публикувате ли автографи на мошениците? — Да. — И в интерес на търговията правите още по-големи разходи. Публикувате ли снимки на мошениците? — Да. — Не поддържате ли тайно полицейско бюро? Не се ли намирате във връзка с г. Филд? — Радвам се, че мога да кажа: не! — Но каква е тогава разликата? — Отказвам да отговоря на този въпрос. — Какво разбирате под вашите „законни агенти“? — Това се отнася до събирането на дълговете. Под тези лица аз разбирам solicitors (нещо средно между адвокат и съдия изпълнител), които се занимават със сделките на абонатите съгласно споменатите в проспекта условия. — Значи вие също се занимавате със събиране на дългове? — Аз събирам дългове чрез 700 солиситора. — Боже прави, вие издържате 700 солиситора и светът все още съществува! Но кажете — вие ли издържате солиситорите или солиситорите издържат вас? — Те сами се издържат. — Водите ли и други дела? — Да, половин дузина. — Водили ли сте ги докрай? — Да. — Произнасяно ли е било някога решение във ваша полза? — Веднъж. — Какво означава във вашия вестник рубриката „Търсени адреси“, след която следва цял списък имена? — Това са офейкали длъжници, чието местопребивание не сме могли да издирим нито ние, нито нашите абонати. — Как е организирано вашето предприятие? — Нашето централно бюро се намира в Лондон с клонове в Бирмингам, Глазгоу, Единбург и Дъблин. Аз наследих това предприятие от баща си. Първоначално той работеше в Манчестер.

След това адвокатът Балантайн безмилостно нападна в пledoарията си Стъбс, „смешното и самодоволно поведение на когото през време на разпита във всеки случай доказваше, че той съзнава мръсотията, в която се намира, толкова малко, колкото един торен бръмбар“. Английската търговия трябва да е паднала много ниско, шом се нуждае от подобни закрилници. Тази недостойна система на шпионаж дава в ръцете на Стъбс страшно оръжие за изнудване на пари и т. н.

Lord Chief Baron*, който гледаше делото, хвърли своето резюме на блюдото на защитата. Той завърши с думите:

„Съдебните заседатели дължат много на свободата на печата; но те са независими не защото печатът е свободен, а, напротив, печатът е свободен, защото съдебните заседатели са независими. Вие трябва да пречените дали инкриминираната статия надхвърля границите на честната критика. Стъбс заема обществен пост и затова подлежи на критика. Ако смятате, че „Седмичникът на Лойл“ е надхвърлил границите на честната критика, ваш дълг е да присъдите на тъжителя съответно обезщетение.“

* — Лорд-председателят на Съда на държавното съкровище. *Ред.*

Съдебните заседатели се оттеглиха в своята стая на съвещание. След петнадесетминутно обсъждане те се появиха отново в съдебната зала и произнесоха своето решение: правото е на страната на тъжителя Стъбс, на когото се присъжда обезщетение за оскърбената му чест в размер на *1 фартинг*. Фартингът е най-дребната английска монета, която отговаря на френския сантим и на германския пфениг. Стъбс напусна Гилдхол сред оглушителния смях на многобройната аудитория и ескортиран от няколко свои поклонници, от чиито натрапчиви овации само бързо бягство можа да спаси неговото скромно величие.

Написано от К. Маркс на 19 декември 1861 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 353
от 24 декември 1861 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС

ВАШИНГТОНСКИЯТ КАБИНЕТ И ЗАПАДНИТЕ ДЪРЖАВИ

Една от най-поразителните изненади на тъй богатата с изненади англо-френско-турско-руска война* безспорно бе приетата в Париж през пролетта на 1856 г. декларация за морското право²⁶³. Когато започна войната против Русия, Англия не употреби срещу нея най-страшното си оръжие — конфискуването на принадлежащите на неприятеля стоки, превозвани с неутрални кораби, и капъорството. След свършването на войната Англия строши това оръжие и принесе неговите отломки в жертва на олтара на мира. Русия, привидно победената страна, получи една отстъпка, която тя напразно се бе стремилa да изтръгне още от времето на Екатерина II чрез редица „въоръжени неутралитети“²⁶⁴, войни и дипломатически интриги. Напротив, Англия, привидният победител, се отказа от мощните нападателни и отбранителни средства, които бяха възникнали в резултат на нейното морско могъщество и които тя бе защитавала със силата на оръжието в продължение на 150 години против целия свят.

Човеколюбивите мотиви, които послужиха като предлог за приемането на декларацията от 1856 г., се изпаряват и при най-повърхностна проверка. Капъорството не е по-голямо *варварство* от действията на доброволчески отряди или на партизани в сухопътна война. Капъорските кораби са морски партизани. Конфискацията на частното имущество на поданиците на воюваща нация се извършва и през време на сухопътна война. Нима военните реквизиции например не засягат освен държавната хазна на неприятеля

* — Кримска война. *Ред.*

и собствеността на частните лица? Сухопътната война по своята природа не застрашава имуществото на неприятеля, което се намира на неутрална територия, т. е. под суверенитета на неутрална държава. Морската война по своята природа заличава тези граници, защото морето като обща магистрала на всички нации не може да се намира под суверенитета на която и да било неутрална държава.

Но всъщност зад филантропичните фрази на декларацията от 1856 г. се крие голяма безчовечност. Декларацията по принцип превръща войната от война на народите във война на правителствата. Тя обявява собствеността за неприкосновена, но отказва тази неприкосновеност на човека. Тя еманципира търговията от ужасите на войната и по този начин прави търговските и промишлените класи равнодушни към тези ужаси. Впрочем, от само себе си се разбира, че човеколюбивите предлози на декларацията от 1856 г. бяха предназначени само за европейската галерия, така както и религиозните предлози на Свещения съюз.

Общозвестен е фактът, че лорд *Кларендон*, който на Парижкия конгрес унищожи с подписа си английското морско право, е действувал, както той призна по-късно в камарата на лордовете, без знанието на короната и без съответни пълномощия от нея. Единственото му пълномощие се състоеше в едно *частно писмо* на Палмерстон. Последният и досега още не се е осмелил да поиска от английския парламент да санкционира Парижката декларация и подписа на Кларендон под нея. Като оставим настрана дебатите по съдържанието на декларацията, опасения вдъхваше и възможността за дебати по конституционния въпрос — може ли един английски министър да узурпира правото, независимо от короната и парламента, да унищожи с едно драсване на перото старата основа на английското морско господство. Ако този министерски преврат не доведе до бурни интерпелации, а, напротив, бе мълчаливо приет като *fait accompli**, Палмерстон дължеше това на влиянието на манчестерската школа²⁶⁵. Тя сметна, че на представляваните от нея интереси, а следователно и на филантропията, цивилизацията и прогреса, напълно отговаря едно нововъведение, което би позволило на английските търговци да продължат безпрепятствено своята търговия с неприятеля на неутрални кораби, докато моряците и войниците се бият за честта на нацията. Манчестерци ликуваха, че с един неконституционен акт министърът бе принудил Англия да направи международни отстъпки, чието постигане по конституционен, парламентарен път бе абсолютно немислимо. Оттук се

* — свършен факт. *Ред.*

гашното възмущение на манчестерската партия в Англия от разкритията на Синята книга, представена от Сюърд на вашингтонския конгрес.

Както е известно, Съединените щати бяха единствената велика сила, която отказа да се присъедини към Парижката декларация от 1856 г. Ако Съединените щати се откажат от капьорството, те би трябвало да създадат голяма държавна военна флота. Всяко отслабяне на техните военни сили по море би ги застрашило с кошмара на постоянна сухопътна армия в европейски мащаб. При все това президентът Бюкнън изрази готовност да приеме Парижката декларация, ако бъде гарантирана еднаква неприкосновеност на цялото намиращо се на кораби имущество, неприятелско или неутрално, с изключение на военната контрабанда. Предложението му бе отхвърлено. От Синята книга на Сюърд сега става ясно, че веднага след идването си на власт Линколн е заявил на Англия и Франция, че Съединените щати са съгласни да се присъединят към Парижката декларация, доколкото тя отменя капьорството, при условие че забраната на капьорството бъде разпростряна и върху обхванатите от метежа части на Съединените щати, т. е. върху южната Конфедерация. Практическият отговор, който той получи, бе признаването на правото на воюваща страна на южната Конфедерация²⁶⁶.

„Хуманността, прогресът и цивилизацията“ подсказаха на кабинетите на Сент-Джеймс и Тюйлери, че забраняването на капьорството би намалило извънредно много шансовете на сецесионистите, а следователно и шансовете за разпадане на Съединените щати. Затова Конфедерацията бе набързо призната за воюваща страна, за да може след това да се отговори на вашингтонското правителство, че Англия и Франция не могат, разбира се, да признаят предложението на една от воюващите страни за закон, задължителен за другата воюваща страна. От същата „благородна искреност“ са проникнати всички дипломатически преговори на Англия и Франция с юнионистското правителство от избухването на гражданската война насам; и ако „Сан Джасинто“ не беше задържал „Трент“ в Бахамския пролив, някой друг инцидент щеше да бъде използван като повод за конфликта, към който лорд Палмерстон се стремеше.

*Написано от К. Маркс около 20 декември
1861 г.*

*Печата се по текста на вестника
Превод от немски*

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 354 от 25 декември 1861 г.*

К. МАРКС

МНЕНИЕТО НА ВЕСТНИЦИТЕ И МНЕНИЕТО НА НАРОДА

Лондон, 25 декември 1861 г.

Политиците на континента, които си въобразяват, че в лицето на лондонския печат имат термометър за настроенята на английския народ, по необходимост правят в момента погрешни изводи. При първото съобщение за инцидента с „Трент“ английската национална гордост настръхна и призивът за война със Съединените щати прозвуча в почти всички слоеве на обществото. Лондонският печат, напротив, проявяваше престорена сдържаност и дори вестник „Times“ се съмняваше дали изобщо има *casus belli**. С какво се обяснява това явление? Палмерстон не беше сигурен дали кралските юристи са в състояние да намерят някакъв законен повод за война. Работата е в това, че една седмица и половина преди пристигането на „Ла Плата“ в Саутхемптън агенти на южната Конфедерация бяха направили от Ливерпул донос до английското правителство, че американски крайцери възнамеряват да отплуват от *английски* пристанища и да заловят господата Мейсън, Слайдел и т. н. в открито море; същевременно агентите молеха за намесата на английското правителство. Съобразявайки се със заключението на кралските юристи, правителството отклони тази молба. Оттук първоначално мирният и умерен тон на лондонския печат в противовес на войнственото нетърпение на народа. Но щом кралските юристи — атърни дженерал и атърни солиситор, и двамата членове на кабинета — изнамериха *технически* предлог за конфликт със Съединените щати, ролята на народа и печата се размениха. Военната треска в печата се засилваше толкова пове-

* — повод за война. *Ред.*

че, колкото тя отслабваше сред народа. В настоящия момент една война с Америка е толкова непопулярна сред всички слоеве на английския народ — с изключение на лицата, чиито интереси са свързани с памука, и на провинциалните дворянчета, — колкото оглушителен е войнственият вой на печата.

Но да хвърлим поглед на лондонския печат! Начело стои вестник „Times“, главният редактор на който, *Боб Лоу*, някога се подвизаваше в Австралия, като демагогски я подстрекаваше да се отдели от Англия. Той е второстепенен член на правителството, един вид министър на просветата, и просто креатура на Палмерстон. „Punch“²⁶⁷ е придворният шут на „Times“, който превръща неговите *sesquipedalia verba** в плоски остроумия и бездарни карикатури. Един от главните редактори на „Punch“ беше настанен от Палмерстон в Board of Health (Съвета по здравеопазването) с годишна заплата от 1 000 фунта стерлинги.

„Morning Post“ е отчасти лична собственост на Палмерстон. Друга част от това своеобразно предприятие е продадена на френското посолство. Остатъкът принадлежи на „*haute volée*“** и доставя най-точни сведения за придворните ласкатели и дамските шивачи. Затова вестник „Morning Post“ се ползва сред английския народ със славата на *Дженкинс* (нарицателен образ на лакей) на печата.

„Morning Advertiser“ е обща собственост на „licensed victuallers“, т. е. на кръчмарите, които освен бира имат право да продават и ракия. Освен това този вестник е орган на английските *пиелисти*, а също и на *sporting characters*, т. е. на хората, които печелят от конни надбягвания, облози, боксови състезания и други такива. Редакторът на вестника г. *Грант*, който по-рано е работил във вестниците като стенограф и в литературно отношение е съвсем необразован човек, бе удостоен с честта да бъде канен на частните приеми на Палмерстон. Оттогава той се възхищава от „*truly English minister*“ (истински британския министър)²⁶⁸, когато при избухването на войната с Русия*** той бе изобличил като „руски агент“. Трябва да добавим, че набожните покровители на този ракиен вестник се намират под върховното командване на граф Шефтсбъри и че Шефтсбъри е зет на Палмерстон. Шефтсбъри е папата на *low church men*²⁶⁹, които присаждат светия дух върху нечестивия спирт на мъжествения „Advertiser“****

* — високопарни думи. *Ред.*

** — „висшия свят“. *Ред.*

*** — Кримската война. *Ред.*

**** — Игра на думи: „*spiritus*“ означава „дух“, а също и „спирт“. *Ред.*

„Morning Chronicle“! *Quantum mutatus ab illo!** Близо половин век най-важният орган на партията на вигите и не злошастен съперник на „Times“, звездата на вестника побледня след войната на вигите²⁷⁰. Като претърпя всевъзможни метаморфози, той се превърна в реппу raree²⁷¹ и започна да се занимава със „сензации“, така например обяви се в защита на отровителя *Палмер*. По-късно вестникът се продаде на френското посолство, на което обаче скоро почна да се свида да хвърля парите си на вятъра. Тогава той се предаде с жар на антибонапартизъм, но с не голям успех. Най-после вестникът намери дългоочакваните купувачи в лицето на господата Янси и Ман — агентите на южната Конфедерация в Лондон.

„Daily Telegraph“ е частна собственост на някой си *Леви*. Самият английски печат заклейми този вестник като *Палмерстонов тов raree* (вестник за тълпата). Наред с тази функция вестникът се занимава с *chronique scandaleuse*.** За „Telegraph“ е характерно, че след пристигането на новината за „Трент“ по заповед отгоре обяви *войната за невъзможна*. Натрапената му роля на достойнство и съдържаност бе толкова странна за самия него, че оттогава той напечата половин дузина статии за проявените от него в този случай съдържаност и достойнство. Щом бе дадена заповедта за промяна на курса, вестникът се постара да се възнагради за натрапената му роля и да заглуши всичките си колеги с гръмки войнствени викове.

„Globe“²⁷² е правителственият вечерен вестник, който официално получава субсидии от всички правителства на вигите.

Вестниците на торите „Morning Herald“ и „Evening Standard“ принадлежат на една и съща будка; позицията им се определя от два мотива: от една страна, от традиционната омраза към „*бунтарските* английски колонии“, а от друга — от хроническата празнота на тяхната кесия. Те знаят, че една война с Америка неизбежно ще събори сегашния коалиционен кабинет и ще прокара пътя за кабинет на торите. А с кабинета на торите ще се върнат официалните субсидии за „Herald“ и „Standard“. Ето защо дори гладни вълци, когато подушат плячка, не вият така силно, както тези вестници на торите, предвиждайки война с Америка и златния дъжд, който ще я последва!

От лондонския ежедневен печат заслужава да бъдат споменати още само „Daily News“ и „Morning Star“, които са против ония, които крещат за война. „Daily News“ е скован в своите

* — Колко се е изменил той! (Вергилий, „Енеида“). *Ред.*

** — скандална хроника. *Ред.*

действия от връзката си с лорд Джон Ръсел, а на влиянието на „Morning Star“ (орган на Брайт и Кобден) вреди характерът му на „вестник, който е за мир на всяка цена“.

Повечето лондонски седмичници са само ехо на всекидневните вестници и следователно са предимно войнствено настроени. „Observer“²⁷³ служи срещу пари на правителството. „Saturday Review“ се стреми към esprit* и си въобразява, че го е намерил, като цинично се преструва, че стои над предразсъдъците на „хуманността“. За да демонстрират „esprit“, продажните адвокати, по-повече и даскали, които пишат в това списание, от избухването на гражданската война в Америка насам ръкопляскаат ухилени на робовладелците. По-късно, разбира се, те почнаха да тръбят за война заедно с „Times“. Те вече съставят военни планове срещу Съединените щати; тези планове поразяват със своето грубо невежество.

Като повече или по-малко достойни изключения трябва да се споменат „Spectator“, „Examiner“ и особено „Macmillan's Magazine“²⁷⁴.

И така, виждаме: общо взето лондонският печат — провинциалните вестници с изключение на вестниците, принадлежащи на памучните магнати, образуват похвален контраст — не представява никой друг освен Палмерстон и отново Палмерстон. Палмерстон иска война, английският народ не я иска. Най-близките събития ще покажат кой ще победи в този двубой — Палмерстон или народът. Във всеки случай Палмерстон играе по-опасна игра, отколкото Луи Бонапарт в началото на 1859 г.²⁷⁵

Написано от Маркс на 25 декември 1861 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 359
от 31 декември 1861 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

* — остроумие. Ред.

К. МАРКС

ШАРЛАТАНСТВОТО НА ФРЕНСКИЯ ПЕЧАТ. —
ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ПОСЛЕДИЦИ НА ВОЙНАТА

Лондон, 31 декември 1861 г.

Изглежда, че вярата в чудеса изчезва от една област само за да се установи в друга. Изгоните ли я от природата, тя възкръсва в политиката. Така поне смятат парижките вестници и техните съмишленици от телеграфната агенция и от агенциите за вестникарска информация. Така например парижки вестници от вчера съобщават: лорд Лайънс заявил на г. Сюзърд, че ще чака до 20 декември вечерта, но след това ще замине за Лондон, ако вашингтонският кабинет откаже да предаде арестуваните. Следователно парижките вестници са знаели още *вчера* какви мерки е взел лорд Лайънс *след* получаването на телеграмите, изпратени му с парахода „Европа“. Но и до *днес* в Европа още не е получена новината за пристигането на „Европа“ в Ню Йорк. *Преди* да са получили съобщение за пристигането на „Европа“ в Америка, „Patrie“ и К^о публикуват в Европа новини за събития, станали след пристигането на „Европа“ в Съединените щати. „Patrie“ и К^о очевидно смятат, че скоростта не е голямо чудо. Един тукашен вестник отбеляза в своята борсова статия, че тези парижки измислици, точно както и подстрекателските статии на някои английски вестници, служат не само на политическите спекулации на някои властници, но и в същата степен на *борсовите спекулации* на някои частни лица.

„Ecopomist“, който досега беше един от най-гръмките глашатая на военната партия, публикува в последния си брой писмото на *един ливерпулски търговец* и редакционна статия, в която предупреждава английската общественост да не подценява опасностите, които крие една война със Съединените щати. През 1861 г. Англия е внесла зърнени храни общо за 15 380 901 ф. ст.,

от които на Съединените щати са се падали близо 6 милиона фунта стерлинги. Англия би пострадала повече от невъзможността да купува американско жито, отколкото Съединените щати — от невъзможността да го продават. Освен това Съединените щати биха имали предимството на *по-бързата информация*. Решат ли да воюват, от Вашингтон веднага ще полетят телеграми за Сан Франциско и американските кораби в Тихия океан и в китайски води ще започнат военни действия много седмици, преди Англия да може да достави в Индия новината за войната.

От избухването на гражданската война насам американско-китайската търговия е намаляла в огромна степен, точно както и американско-австралийската търговия. Но доколкото тази търговия все още се води, товарите се купуват главно с английски кредитни писма, т. е. с английски капитал. Напротив, английската търговия, водена от Индия, Китай и Австралия, която винаги е имала значителни размери, се увеличи още повече след прекратяването на търговията със Съединените щати. Следователно американските капърски кораби биха имали широко поле за дейност, а английските — сравнително малко. Английските капиталовложения в Съединените щати надвишават целия капитал, вложен в английската памучна промишленост, а американските капиталовложения в Англия са равни на нула. Английската флота превъзхожда американската, но далеч не както през време на войната от 1812—1814 г.

Ако американските капърски кораби още тогава демонстрираха огромното си превъзходство над английските, какво ще бъде сега? За ефективна блокада на североамериканските пристанища, особено през зимата, не може да става и дума. По вътрешните водни пътища между Канада и Съединените щати — а надмощието тук има решаващо значение за сухопътната война в Канада — Съединените щати биха имали при започване на военните действия безусловно господство.

С една дума, ливерпулският търговец стига до следното заключение:

„Никой в Англия няма да се осмели да настоява за война само заради памука. За нас би било по-изгодно да храним три години всички памучни окръзи за държавна сметка, отколкото да воюваме за тях една година със Съединените щати.“

*Ceterum censeo*²⁷⁶, че *инцидентът с „Грент“* няма да доведе до война.

К. МАРКС

АМЕРИКАНОФИЛСКИ МИТИНГ

Лондон, 1 януари 1862 г.

Антивоенното движение сред *английския народ* се засилва и разраства от ден на ден. Многолюдни *митинги* в най-различни краища на страната настояват за *арбитражно* уреждане на конфликта между Англия и Америка. Меморандуми в същия смисъл ваят върху шефа на кабинета, а *независимият провинциален печат* е почти единодушен в своята опозиция против войнствените крясъци на лондонския печат.

По-долу привеждаме едно подробно съобщение за митинга, който се състоя миналия понеделник в *Брайтон*; той представлява особен интерес, защото е бил свикан по инициатива на работническата класа, а двамата главни оратори, господа *Кънингам* и *Уайт*, са влиятелни членове на парламента, които принадлежат към онази част от камарата, която поддържа *правителството*.

Проектът на първата резолюция, внесен от г. *Ууд* (работник), гласи,

„че причината за конфликта между Англия и Америка е неправилно гълкуване на международното право, а не умишлено оскърбление на британския флаг; че поради това митингът е на мнение спорният въпрос да бъде предаден за арбитражно решение от някоя неутрална държава; че при тези обстоятелства една война с Америка не може да бъде оправдана с нищо, напротив, тя би била само осъдена от целия английски народ.“

В подкрепа на своето предложение г. *Ууд* между другото каза:

„Говори се, че това ново оскърбление било само последното звено на верига от оскърбления, които Америка е нанесла на Англия. Да приемем, че това е така; какво би показало в такъв случай дрънкането на оръжие в настоящия момент? То би показало, че докато Америка беше единна и силна, ние

търпеливо понасяхме нейните оскърбления, а сега, когато тя е в опасност, бърза да се възползваме от своята изгодна позиция, за да отмъстим за нанесеното оскърбление. Нима подобно поведение не би ни заклеймило като жалки страхливци в очите на цивилизования свят?"

Г-н Кънинггам:

"... В момента в Съюза се провежда открита *политика на освобождение* (ръкопляскания) и аз твърдо се надявам, че няма да бъде допусната никаква *интересенция* от страна на английското правителство (ръкопляскания)... Нима вие, свободни родени англичани, ще се оставите да бъдете въвлечени в една война против американската република? Защото такива са намеренията на „Times“ и на ония, които стоят зад този вестник... Апелирам към английските работници, които са най-много заинтересовани от запазването на мира, да вдигнат глас, а в случай на необходимост и ръка, за да предотвратят това голямо престъпление (гръмки ръкопляскания)... „Times“ използва всички средства, за да разпали войнствените страсти в нашата страна и да създаде с оскърбителните си нападки враждебно настроение сред американците... Аз не принадлежа към така наречената партия на мира. „Times“ поощрява политиката на Русия и употреби всички сили (в 1853 г.), за да подведе нашата страна да гледа спокойно военните завоевания на руските варвари на Изток. Аз бях между ония, които вдигнаха глас против тази погрешна политика. Когато в парламента бе внесен *законопроектът за заговорите*, който имаше за цел да улесни предаването на политическите емигранти, „Times“ не пестеше усилия да форсира прокарването на този законопроект в камарата на общините. Аз бях един от 99-те члена на камарата, които се противопоставиха на това посегателство върху свободите на английския народ и свалиха министъра (ръкопляскания). Този министър възглавява сега кабинета. Аз му предсказвам, че ако се опита да хвърли нашата страна във война с Америка без сериозни и убедителни основания, неговият план ще претърпи позорен провал. Уверен съм, че той ще претърпи ново позорно поражение, по-голямо от онова, което понесе във връзка със законопроекта за заговорите (гръмки ръкопляскания)... Не съм запознат с официалното послание, отправено до Вашингтон; но съгласно господстващото мнение кралските юристи препоръчали на правителството да застане на строго юридическото гледище, че мисарите на Юга не са могли да бъдат задържани без кораба, с който са пътували. На това основание като *conditio sine qua pop** трябва да бъде поискано предаването на Слайдел и Мейсън.

Да приемем, че народът, който живее отвъд Атлантическия океан, няма да позволи на своето правителство да предаде тези лица. Нима ще се оставите да бъдете въвлечени във война заради спасението на тези двама пратеници на робовладелците?... В нашата страна съществува партия на привържениците на войната против американската република. Спомнете си последната война с Русия. От публикуваните в Петербург тайни телеграми съвсем безспорно се изясни, че статиите, които „Times“ е публикувал през 1853 г., са били написани от едно лице, което е имало достъп до тайните руски държавни книжа и документи. Г-н *Лейърд* прочете тогава в камарата на общините най-фрапантните места от тези статии и „Times“ в своето смущение веднага промени тона си и още следващата сутрин почна да тръби за война... „Times“ неведнъж е нападал император Наполеон и е поддържал нашето правителство в искането му за неограничени кредити за построяване на сухопътни укрепления и плаващи батареи. След като нададс това тревожно предупреждение срещу Фран-

* — задължително условие. *Ред.*

дия, „Times“ иска сега чрез въвличането на нашата страна в една задатлантическа война да остави нашето крайбрежие незащитено срещу заплахите от страна на френския император... Трябва да се опасяваме, че сегашните големи военни приготовления се вършат не само във връзка с инцидента с „Трент“, но за случай на признаване на правителството на робовладелските щати. Ако Англия направи това, тя завинаги ще се покрие с незаличим позор.“

Г-н Уайт:

„Дължим да отбележим, че работническата класа е инициаторът на този митинг и че всички разходи по неговото организиране бяха поети от Комитета на работниците... Сегашното правителство никога не се е отличавало с голям такт, нито е било искрено и правдиво по отношение на народа... Никога нито за миг не съм вярвал, че е шо-годе възможно инцидентът с „Трент“ да доведе до война. Не на един член на правителството съм казвал в лицето, че нито един от тях не вярва във възможността за война поради инцидента с „Трент“. За какво са тогава тези огромни приготовления? Мисля, че Англия и Франция са се споразумели да признаят идната пролет независимостта на южните щати. Дотогава Великобритания ще успее да съсредоточи в американски води мощна флота. Канада ще бъде напълно подготвена за отбрана. Ако северните щати бъдат тогава склонни да използват признаването на южните щати като *casus belli**, Великобритания ще бъде готова...“

След това ораторът разгледа подробно опасностите, които крие една война със Съединените щати, напомни за симпатиите, които Америка е проявила във връзка със смъртта на генерал Хавлок, за помощта, която американските моряци оказаха на английските кораби в злосластното сражение на Байхе²⁷⁷, и т. н. На края той заяви, че гражданската война ще завърши с отменяване на робството и че поради това Англия безусловно трябва да бъде на страната на Севера.

След като събранието прие единодушно първата проекторезолюция, бе внесен, обсъден и приет меморандум до Палмерстон.

Написано от К. Маркс на 1 януари 1862 г.

Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 5
от 5 януари 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

* — повод за война. Ред.

К. МАРКС

ОБЩЕСТВЕННОТО МНЕНИЕ В АНГЛИЯ

Лондон, 11 януари 1862 г.

Новината за мирното уреждане на конфликта във връзка с „Трент“²⁷⁸ бе посрещната от огромното мнозинство на английския народ с такъв възторг, който недвусмислено доказа непопулярността на надвисналата война и страха от нейните последици. Съединените щати не трябва никога да забравят, че поне *работническата класа* в Англия от началото до края на конфликта нито веднъж не ги изостави. На нея се дължи, че въпреки всекидневните злостни подстрекателства от страна на продажния и безотговорен печат в Обединеното кралство не можа да бъде проведен нито един публичен митинг в полза на войната през цялото време, когато мирът висеше на косъм. В единствения митинг в полза на войната, който се състоя при пристигането на „Ла Плата“ в залата за памучните търгове на ливерпулската борса, участваха единствено спекулантите с памук. Дори в Манчестер настроението на работниците бе толкова категорично, че един изолиран опит за свикване на митинг в полза на войната бе изоставен много скоро след лансирането на идеята за него.

В който и град на Англия, Шотландия или Ирландия да ставаха публични митинги, на тях неизменно се протестираше против бесните кръсъци на вестниците за война, против злоещите планове на правителството и се настояваше за мирно разрешаване на спорния въпрос. Характерни в това отношение са двата последни митинга, които се състояха в Падингтон (Лондон) и в Нюкясъл на Тайна. На първия митинг г. Вашингтон Уилкс бе аплодиран за неговото твърдение, че Англия няма правото да порицава арестуването на емисарите на Юга; на митинга в Нюкясъл бе почти

единодушно приета резолюция, в която се казва, първо, че единствената вина на американците е, че не са упражнили в *установената от закона форма* правото на претърсване и задържане и, второ, че капитанът на „Трент“ би трябвало да бъде наказан за нарушаване на английския неутралитет, провъзгласен от кралицата.

При нормални обстоятелства поведението на английските работници би могло да се обясни с естествените симпатии, които народните маси в целия свят трябва да изпитват към единственото народно правителство в света. Но при сегашните обстоятелства, когато голяма част от английската работническа класа непосредствено и тежко страда от последиците на блокадата на Юга; когато друга нейна част е косвено засегната от ограничаването на американската търговия, предизвикано, както им се обяснява, от корыстната „протекционистка политика“ на републиканците; когато единственият останал демократичен седмичник „Reynolds's Paper“ се продаде на господата Янси и Ман и всяка седмица изчерпва всичките си запаси от сквернословия, за да призовава работниците да принудят правителството в техен интерес да обяви война на Съединените щати — при тези обстоятелства справедливостта изисква да отдадем дължимото на твърдата позиция на английската работническа класа, особено ако я сравним с лицемерното, нагло, страхливо и глупаво поведение на официалния и преуспяващ Джон Бул.

Каква разлика между сегашната позиция на народните маси и поведението им по времето на конфликта с Русия*! Тогава „Times“, „Post“ и другите лакеи от лондонския печат хленчеха за мир, а в отговор из цялата страна се провеждаха грандиозни митинги в полза на войната. Сега те крещат за война, а в отговор се свикват митинги в полза на мира, които заклеят пагубните за свободата планове на правителството и неговите симпатии към робовладелците. Гримасите, които авгурите на общественото мнение направиха, когато узнаха за мирното уреждане на инцидента с „Трент“, са действително забавни.

Преди всичко те би трябвало да се поздравят за достойнството, здравия разум, добрата воля и съдържаността, които проявяваха всеки ден в продължение на цял месец. Те *проявяваха* съдържаност през първите два дни след пристигането на „Ла Плата“, когато Палмерстон не беше сигурен дали ще може да се намери юридически предлог за разпра. Но кралските юристи още не бяха успели да изкалъпят юридическия софизъм и тези вестници вдигнаха такъв шум, какъвто не се е чувал от времето на антиякобинската

* — Кримската война. *Ред.*

война. Нотите на английското правителство бяха изпратени от Куинстаун в началото на декември. Официален отговор от Вашингтон не можеше да се очаква преди началото на януари. Всички нови инциденти, които станаха през това време, говореха в полза на американците. Тонът на задатлантическия печат беше спокоен, въпреки че инцидентът с „Нашвил“²⁷⁹ може да е възбудил неговите страсти. Всички установени факти показват, че капитан Уилкс е действувал на своя глава. Вашингтонското правителство се намираше в деликатно положение. Ако отхвърлеше английските искания, то щеше да усложни гражданската война с външна война. Ако отстъпеше пред тези искания, то щеше да създаде впечатлението, че отстъпва под натиска отвън, и щеше да накърни по този начин своята популярност сред народа. Изпаднало в такова трудно положение, правителството водеше в същото време война, която има на своя страна горещите симпатии на всеки, който не е отявлен разбойник.

Здравият човешки разум и елементарното приличие трябваше следователно да диктуват на лондонския печат, поне в интервала от време между изпращането на английското искане и получаването на американския отговор, старателно да се въздържа от всяка дума, способна да възбуди страстите, да предизвика вражда и да усложни трудното положение. Но не! Този „неописуемо подъл и раболепен“ печат, както го окачестви Уилям Кобет — а той беше авторитет в тази област, — открито се хвалеше, когато обединените сили на Съединените щати му вдъхваха страх, че близо половин век смирено е понасял растящите оскърбления и обиди на робовладелските правителства; сега обаче с дивашкото ликуване на страхливец този печат бърза да си отмъсти на републиканското правителство, заето с гражданска война. Летописите на човешката история не познават друг пример на толкова открито признавана подлост.

Един от лакеите, частният *Moniteur* на Палмерстон, „*Morning Post*“, заявява, че американските вестници били отправили срещу него най-гнусно обвинение. Джон Бул изобщо не бе уведомен (защото олигарсите, които се разпореждат с него, както си искат, грижливо криеха това от него), че г. Сюзърд, без да дочака телеграмата на Ръсел, бе отрекъл всякакво участие на вашингтонския кабинет в действията на капитан Уилкс. Телеграмата на г. Сюзърд пристигна в Лондон на 19 декември. На 20 декември слуховете за тази „тайна“ се разпространиха в борсата. На 21-и лакеите от „*Morning Post*“ сериозно оповестиха, че „въпросната телеграма няма абсолютно нищо общо с оскърблението, нанесено на нашия пощенски параход“.

В „Daily News“, Morning Star“ и други лондонски вестници ще се намерят много резки нападки срещу лакеите, но от тях не може да се узнае какво се говори в чужбина. А там се говори, че „Morning Post“ и „Times“, подобно на „Patrie“ и „Pays“, са заблуждавали своите читатели не само за да ги дезориентират в политическо отношение, но и за да ги ограбят на борсата в интерес на своите господари.

Безсрамният „Times“, разбирайки много добре, че през цялата криза не е компрометирал никой друг освен самия себе си и за лишен път е доказал несъстоятелността на своето твърдение, че упражнява влияние върху истинския народ на Англия, прибягва днес до един трик, който тук, в Лондон, предизвиква само смях, но който може да бъде разбран погрешно отвъд Атлантическия океан. Лондонското „простолюдие“, „тълпата“, както го наричат вестникарските лакеи, недвусмислено даде да се разбере — и дори намекна за това във вестниците, — че то би счело за извънредно уместно забавление да посрещне г. Мейсън (който, между другото, е далечен роднина на Палмерстон, тъй като пращядо му е бил женен за дъщеря на сър У. Темпъл), Слайдел и К^о със същите демонстрации, с каквито беше посрещнат на времето Хайнау в бирената фабрика в Баркли. „Times“ изпада в ужас само при мисълта за един толкова нечуван инцидент, но какво прави той, за да го предотврати? Той увещава английския народ да не отрупва Мейсън, Слайдел и К^о с каквито и да било публични овации! Вестник „Times“ знае, че днешната му статия ще даде повод за подигравки във всички бирарии в Лондон. Но какво значение има това! Отвъд Атлантическия океан могат да помислят, че великодушното на „Times“ ги е спасило от оскърблението, което биха представлявали за тях публичните овации за Мейсън, Слайдел и К^о, докато всъщност „Times“ възнамерява само да запази тези господа от публично оскърбление!

Докато изходът на инцидента с „Трент“ бе неизвестен, „Times“, „Post“, „Herald“, „Economist“ и „Saturday Review“ — с една дума, целият аристократичен продажен лондонски печат, опитаха всички средства, за да убедят Джон Бул, че дори да желае, вашингтонското правителство не е в състояние да запази мира, защото американската тълпа няма да допусне това и защото федералното правителство е правителство на тълпата. Сега самите факти опровергаха тези господа. Но стараят ли се те да изкупят своите злостни оскърбления по адрес на американския народ? Признават ли те поне своите грешки, които вестникарските лакеи не могат да не направят, когато се одързостяват да съдят действията на един свободен народ? Ни най-малко! Сега те единодушно зая-

вяват, че като не предугадило английските искания и не предало изменниците южняци веднага след тяхното задържане, американското правителство пропуснало прекрасна възможност за помирение и по този начин лишило от всякаква стойност сегашната си концесия. Това се казва лакейщина! Г-н Сюзърд осъди действията на Уилкс още преди получаването на английските искания и веднага заяви, че е готов да започне преговори за мирното разрешаване на въпроса. А какво правите вие в подобни случаи? Когато под предлог, че английски моряци били насилно завербовани да служат на американски кораби — предлог, който изобщо няма нищо общо с правилата на морската война и явно представлява чудовищно нарушение на всяко международно право, — „Леопард“ даде залп от всичките си оръдия срещу „Чесапик“, уби шестима моряци, рани двадесет и един и задържа намиращите се на борда на „Чесапик“ мними англичани, какво направи тогава английското правителство? Това беззаконие бе извършено на 20 юни 1807 г. Действително удовлетворение, освобождаване на моряците и т. н. бе предложено едва на 8 ноември 1812 г., т. е. пет години по-късно. Наистина, британското правителство веднага осъди действията на адмирал Бъркли, както направи и г. Сюзърд по отношение на капитан Уилкс; но като наказание адмиралът беше преместен на по-висок пост.

Като публикува указите на Кралския съвет, Англия открито призна, че те представляват нарушение на правата на неутралните държави изобщо и на Съединените щати по-специално; че тя е била принудена да приеме тези укази като контрамярка по отношение на Наполеон и че тя с радост щяла да ги отмени, ако Наполеон отмени своите мерки, които нарушават правата на неутралните страни. Наполеон ги отмени — доколкото те засягаха Съединените щати — през пролетта на 1810 г. Англия продължи да нарушава морските права на Америка, което тя открито признаваше. Това трая от 1806 г. до 23 юни 1812 г., след като на 18 юни 1812 г. Съединените щати бяха обявили война на Англия. В този случай Англия отказваше в продължение на шест години не да даде удовлетворение за своите открито признати правонарушения, а да прекрати тези правонарушения. И същите тези хора говорят за прекрасната възможност, пропусната от американското правителство! Право или криво, британското правителство извърши подлост, като засили своето оплакване, основано на един мним технически пропуск, на една чиста процедурна грешка, с ултиматум, с искане за предаване на арестуваните. Американското правителство може да е имало основания да удовлетвори това искане, но то не можеше да има никакви основания да го предугади:

При сегашното уреждане на конфликта във връзка с „Трент“ не бе разрешен въпросът, който лежи в основата на целия спор и който вероятно ще възникне отново — въпросът за правата на една воюваща морска държава по отношение на неутралните страни. Ще се опитам с ваше позволение да осветля този въпрос в една от следващите си кореспонденции. Засега ми позволете да добавя, че според мен господата Мейсън и Слайдел оказаха голяма услуга на федералното правителство. В Англия съществуваше влиятелна партия на привържениците на войната, която отчасти от търговски, отчасти от политически съображения се домогваше до конфликт със Съединените щати. Инцидентът с „Трент“ бе изпитание за тази партия. Тя не издържа това изпитание. Военните страсти стихнаха в резултат на незначително събитие, клапанът бе отворен; гръмогласният бяс на олигархията възбуди подозренията на английската демокрация, широките британски кръгове, заинтересовани от поддържането на отношения със Съединените щати, оказаха съпротива, истинският характер на гражданската война стана ясен на работническата класа и най-после — последният, но съвсем не най-маловажен резултат — опасният период, когато Палмерстон управляваше самовластно, без контрол от страна на парламента, върви бързо към своя край. Това беше единственият период, когато можеше да се мисли Англия да бъде въввлечена във войната на страната на робовладелците. Сега за това не може да става и дума.

Написано от К. Маркс на 11 януари 1862 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6499 от 1 февруари 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

КЪМ ИСТОРИЯТА НА СКРИТАТА ТЕЛЕГРАМА
НА СЮЪРД

Лондон, 14 януари 1862 г

Покойният инцидент с „Трент“ отново възкръсна, но този път като casus belli не между Англия и Съединените щати, а между английския народ и английското правителство. Новият casus belli ще бъде разгледан от парламента, който ще се събере следващия месец. Вие несъмнено вече сте обърнали внимание на полемиката на „Daily News“ и „Star“ против „Morning Post“ по повод скриването и отричането на мирната телеграма на Сюърд от 30 ноември, която американският пълномощен министър г. Адамс е прочел на лорд Джон Ръсел на 19 декември. Позволете ми сега да се върна на този епизод. В отговор на уверението на „Morning Post“, че телеграмата на Сюърд няма нищо общо със случая „Трент“, борсовите книжа спаднаха и милионни състояния преминаха от едни ръце в други, носейки на едни загуби, а на други печалба. Затова напълно необоснованата полуофициална лъжа на „Morning Post“, разобличена с публикуването на телеграмата на Сюърд от 30 ноември, предизвика огромно негодувание в търговските и промишлените кръгове.

На 8 януари след обед в Лондон се получи новината за мирното разрешение на конфликта. Още същата вечер „Evening Star“ (вечерно издание на „Morning Star“) отправи до правителството запитване относно скриването на телеграмата на Сюърд от 30 ноември. На следващата сутрин, 9 януари, „Morning Star“ даде следния отговор:

„Пита се, защо по-рано не се е чуло нищо за телеграмата на Сюърд, която г. Адамс е получил през декември? Това се обяснява много просто. Получената от г. Адамс телеграма не бе съобщена (not communicated) на нашето правителство.“

Същия ден вечерта „Star“ напълно опроверга „Post“, като обяви неговото „обяснение“ за жалко извъртане. Телеграмата наистина не била „съобщена“ от Адамс на лорд Палмерстон и лорд Ръсел, а им била „прочетена“.

В събота, 11 януари, сутринта на сцената излезе „Daily News“ и въз основа на статията на „Morning Post“ от 21 декември дока- за, че както този вестник, така и правителството са били по онова време много добре запознати с телеграмата на Сюзърд и че те умишлено са изопачили нейното съдържание. Тогава правителство- то се приготви за отстъпление. На 11 януари вечерта полуофици- алният вестник „Globe“ заяви, че г. Адамс наистина съобщил на 19 декември телеграмата на Сюзърд на правителството, но в нея „не се съдържало никакво предложение от страна на вашингтонския кабинет“, нито каквото и да било „непосредствено извинение за оскъргблението на английския флаг“. Това срамежливо признание, че в продължение на три седмици английският народ е бил умишлено лъган, само наля масло в огъня, вместо да го угаси. Всички вестници на промишлените окръзи на Великобритания на- дадоха вик на негодувание, чието ехо прозвуча вчера най-после и във вестниците на торите. Забележете, че целият въпрос бе по- ставен на дневен ред не от политици, а от деловите кръгове. В днешния си брой „Morning Star“ пише по този повод:

„Лорд Джон Ръсел без съмнение също носи отговорност за скриването на истината; освен това той не направи нищо за опровергаването на лъжата на „Morning Post“, но той не е можел да продиктува толкова явно противоре- чашата на истината, неизмеримо вредна статия на този вестник от 21 декември. На такава постъпка е способен само *един* човек; само министърът, който из- фабрикува афганистанската война, бе способен да скрие мирното послание на Сюзърд. Глулавата снизходителност на камарата на общините му прости едното престъпление; няма ли парламентът и народът да се обединят, за да го на- кажат за другото?“

Написано от К. Маркс на 14 януари 1862 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 17
от 18 януари 1862 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС

СТАТИСТИЧЕСКИ ДАННИ ЗА ЖЕЛЕЗОПЪТНИТЕ ЛИНИИ

Английските железници са стари колкото едно човешко поколение, те са на 30 години. С изключение на националния дълг никои друг отрасъл на националната икономика не се е развил толкова бързо до такива гигантски размери. Съгласно една неотдавна публикувана *Синя книга* вложеният до 1860 г. в железниците капитал е възлизал на 348 130 127 фунта стерлинги, от които 190 791 067 ф. ст. са били получени чрез обикновени акции, 67 873 840 ф. ст. — чрез привилегировани акции, 7 576 878 ф. ст. — чрез полици и 81 888 546 ф. ст. — чрез текущи заеми. Целият капитал възлиза на около половината от националния дълг и надвишава пет пъти годишния доход от цялата недвижима собственост във Великобритания. Тази парвенюшка форма на богатството, гигантски продукт на съвременната индустрия, странен икономически хермафродит, чиито нозе отиват като корени в земята, а главата живее в борсата, е мощен съперник на аристократическата поземлена собственост и осигурява нова спомагателна армия на буржоазията.

В 1860 г. дължината на железопътните линии възлизаше на 22 хиляди английски мили, включително двойните линии и коловозите за разминаване. Следователно за 30 години са били прокарвани средно по 733 мили железопътни линии на година. Но в този отрасъл на индустрията средната цифра изразява далеч неточно действителния процес, отколкото във всички други отрасли. През отделни години на железопътна треска като например 1844 и 1845 бе завзета с шум основната територия. През другите години се застрояваше постепенно тази територия, свързваха се

големите магистрали, строяха се разклонения и железопътната мрежа се разширяваше сравнително бавно. През тези години железопътното строителство пада под средното равнище.

Прокарването на железопътни линии се предшества от огромна работа. Още в 1854 г. по данни на Роберт Стефенсон общата дължина на железопътните тунели е възлизала на около 70 мили, имало е 25 000 железопътни моста и множество виадукти, от които един — близо до Лондон — е бил дълъг 11 мили. Земните насипи — 70 000 кубически ярда на 1 миля — биха могли да запълнят едно пространство от 550 милиона кубически ярда. Ако цялата тази земя бъде натрупана на едно място във формата на пирамида, нейната основа би възлязла на половин миля (английска), а височината ѝ би достигнала една и половина миля — цяла планина от земя, редом с която катедралата св. Павел ще изглежда лилипут. Но откакто Роберт Стефенсон е правил своите изчисления, железопътната мрежа се е разширила с още една трета.

„Вечният път“, както англичаните кръстиха железопътните линии, съвсем не е безсмъртен. Той се нуждае от постоянна „обмяна на веществата“. Желязото, което с течение на времето губи свойствата си поради износване, окисляване и т. н., постоянно изисква да бъде заменено. Изчислено е, че при пробег 60 мили един локомотив губи 2,2 фунта стомана, всеки празен вагон — 4,5 унции, всеки тон товар — 1,5 унции, и че железопътна линия като например Лондонско-северозападната може да се намира в експлоатация около 20 години. Общото износване на желязото за една година се оценява на половин фунт на ярд; цялата железопътна мрежа при сегашната ѝ дължина изисква всяка година 24 000 тона желязо за възстановяване на износването и 240 000 тона за експлоатация. Но релсите, които образуват гръбнака на железопътната линия, се заменят много по-рядко от дървените траверси, върху които те се поставят. Поддържането на траверсите изисква 300 000 дървета годишно, за отглеждането на които са нужни 6 000 акра земя.

След като е завършен строежът на една железопътна линия, за нейната експлоатация са необходими локомотиви, каменни въглища, вода, железопътни вагони и най-после работен персонал. В 1860 г. броят на локомотивите възлизаше на 5 801, т. е. на повече от един локомотив за всеки две мили. Като повечето машини в ранния стадий на своето развитие в началото локомотивите бяха грозни на вид, движеха се неуверено, до известна степен напомняха още за старомодните средства за съобщение, които те бяха сменили, и бяха сравнително евтини. Първият английски локомотив с четири колела, тежък едва 6 тона и струващ 550 ф. ст., бе посте-

пенно изместен от локомотиви на стойност 3 000 ф. ст., които теглят 30 пътнически вагона, тежки по 5,5 тона всеки, със скорост 30 мили на час, или 500 тона товар със скорост 20 мили на час. Подобно на своите предшественици — конете, отделните локомотиви имат собствени имена и с тези имена са си спечелили по-голяма или по-малка известност.

Локомотивът „Ливерпул“, принадлежащ на Северозападната линия, развива максимална мощност 1 140 конски сили. Това чудовище поглъща всеки ден един тон въглища и 1 000 до 1 500 галона* вода. Организмът на тези железни коне е извънредно деликатен. Той наброява не по-малко от 5 416 детайли, свързани така грижливо, както частите на часовников механизъм. Един влак, който изминава 50 мили (английски) на час, има скорост, равна на една шеста от скоростта на оръдеен снаряд. Ако средната стойност на един локомотив се изчислява на 2 200 ф. ст., разходите за построяването на 5 801 локомотива ще възлязат на повече от 12 700 000 фунта стерлинги. Всяка минута през годината 4—5 тона каменни въглища превръщат в пара 20—25 тона вода. Стефенсон отбелязва, че превърнатата по този начин в пара вода би била напълно достатъчна за ежедневното потребление на цялото население на град Ливерпул. Но количеството на поглъщаното гориво почти достига размерите на целия британски износ на каменни въглища отпреди четири години и е по-голямо от половината от общото потребление на Лондон.

На 5 801 локомотива се падат 15 076 пътнически вагони и 180 574 товарни вагони, общата стойност на които възлиза на 20 милиона фунта стерлинги. Всички локомотиви и вагони, съединени в един влак, биха заели цялата линия от Брайтон до Абърдин — разстояние, по-голямо от 600 мили.

Всеки ден на път се намират над 7 000 влака, всяка минута от денонощието — над 7 влака. През изтеклата година превозените пътници и товари са изминали над 100 милиона мили, което надвишава повече от 4 000 пъти окръжността на земното кълбо. Всяка секунда през годината над 3 мили железопътна линия са били покрити от намиращите се в движение влакове. По железниците са били превозени 12 милиона глави едър рогат добитък, овце и свине, 90 милиона тона стоки и минерали. При това количеството на минералите надвишава два пъти количеството на останалите товари.

Общият брутен доход е достигнал 28 милиона фунта стерлинги. Производствените разходи, като не се смята износването на са-

* Един галон — 4,546 литра. *Ред.*

мото железопътно платно, са възлезли за Железопътната компания на Централна Англия — на 41% от общия доход, за Йоркширско-Ланкаширската линия — на 42%, за Западно-централната линия — на 46% и за Голямата северна линия — от 55 до 56%; средният разход за всички линии е възлязъл на 13 187 368 ф. ст., или на 47% от дохода.

Първо място по дължина заема Лондонско-северозападната линия. Първоначално ограничена до линията Лондон—Бирмингам, Голямата възлова линия и линията Манчестер—Ливерпул, сега тя се простира със своите разклонения на изток от Лондон до Карлайл и от Питърбъро до Лийдс, а на запад до Холихед. Дирекцията на линията контролира над хиляда мили железопътна линия и стои начело на една промишлена армия от около 20 000 души. Строежът ѝ костваше повече от 36 милиона фунта стерлинги. Всеки час от денонощието тя носи 500 ф. ст. брутен доход, а експлоатационните разходи възлизат на 1 000 ф. ст. седмично. Чистата печалба от тази линия, както и от повечето други, намаляваше с нейното удължаване и с разпростирането ѝ върху по-слабо населени и по-малко развити в промишлено отношение райони. Нейните акции, които бяха издадени по 100 ф. ст., спаднаха постепенно от 240 на 92—93 ф. ст., а дивидендите — от 10 на 3³/₄%. Едновременно с колосалното увеличаване на експлоатацията на тази, както и на другите железопътни линии намаля контролът на акционерите, дирекцията узурпира почти цялата власт и започнаха злоупотреби в администрацията.

Написано от К. Маркс в средата на януари
1862 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от немски

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 22 от 23 януари 1862 г.

К. МАРКС

ДЪРЖАВЕН ПРЕВРАТ НА ЛОРД ДЖОН РЪСЕЛ

Лондон, 17 януари 1862 г.

Положението на лорд *Джон Ръсел* през време на неотдавнашната криза беше крайно неприятно дори за човек, цялата парламентарна дейност на когото доказва, че той рядко се е колебал да пожертвува действителна власт за официален пост. Никой не е забравил, че лорд Джон Ръсел трябваше да отстъпи на Палмерстон министър-председателския пост, но никой, изглежда, не помни, че той получи поста министър на външните работи от Палмерстон. Всички приемат като нещо съвсем естествено Палмерстон да ръководи от свое име кабинета, а от името на Ръсел — външната политика. Когато от Ню Йорк се получи първото известие за мирното разрешение на конфликта, вигите и торите почнаха да се надпреварват да възхваляват гръмка държавническата мъдрост на Палмерстон, без да удостоят неговия помощник, министъра на външните работи лорд Джон Ръсел, дори със скромна похвала. Той беше съвсем игнориран. Но едва бе избухнал скандалът заради *скритата* американска телеграма от 30 ноември, и името на Ръсел възкръсна от мъртвите.

Нападащи и защитници изведнъж направиха откритието, че *отговорният* министър на външните работи се нарича лорд *Джон Ръсел*! Сега обаче се изчерпи и търпението на Ръсел. Без да дочака откриването на парламента, противно на всички правителствени обичаи, той веднага публикува в официалния „Gazette“²⁸⁰ от 12 януари собствената си кореспонденция с лорд Лайънс. Тази кореспонденция доказва, че телеграмата на Сюрд от 30 ноември е била прочетена от г. Адамс на лорд Джон Ръсел на 19 декември, че Ръсел изрично е признал тази телеграма като *извинение* за

действията на капитан Уилкс и че след декларацията на Ръсел г. Адамс е сметнал мирния изход на конфликта за сигурен. Какво става след това *официално* разкритие с „Morning Post“ от 21 декември, който отрече получаването на каквато и да било телеграма от Сюърд във връзка с инцидента с „Трент“, какво става с „Morning Post“ от 9 януари, който обвини г. Адамс, че е скрил тази телеграма, какво става с всички крясъци за война на Палмерстоновия печат от 19 декември 1861 г. до 8 януари 1862 г.? Не-що повече! Телеграмата на лорд Джон Ръсел до лорд Лайънс от 19 декември 1861 г. доказва, че английският кабинет не е предявил *каквато и да било военен ултиматум*; че лорд Лайънс не е получил инструкция да напусне Вашингтон седем дни след връчването на „този ултиматум“; че Ръсел е заповядал на пълномощния министър да избягва дори привидността на заплахата; и най-после, че английският кабинет е *възнамерявал да вземе окончателно решение* едва след получаване отговора на американското правителство. Следователно цялата гръмко възхвалявана от Палмерстоновия печат политика, която намери толкова много раболепни отзвучи на континента, се оказва празна химера. Тя никога не е била провеждана в действителност. Тя доказва само, както заявява днес един лондонски вестник, че Палмерстон „се е опитвал да провали официалната и задължителна за *отговорните* съветници на короната политика“.

Че *coup de main** на лорд Джон Ръсел порази Палмерстоновия печат като гръм от ясно небе, най-убедително доказва следният факт. Вчерашният брой на „Times“ *скри* кореспонденцията на Ръсел и не спомена нито дума за нея. Едва днес той препечатва на своите страници тази кореспонденция от лондонския „Gazette“, като я придружава с увод и въстъпителни бележки под формата на уводна статия, която грижливо заобикаля същинския спорен въпрос, *спорния въпрос между английския народ и английското правителство*, и го засяга само в сърдитата фраза, че „лорд Джон Ръсел се е попресилил, за да прочете в телеграмата на Сюърд от 30 ноември някакво *извинение*“. Затова пък гневът на Юпитер Гръмвержеца от Принтингхаус-скуер се излива в друга уводна статия, в която се доказва, че г. *Гилпин*, член на правителството, министър на търговията и привърженик на манчестерската школа, е недостоен за своето място в правителството. Гилпин, бивш книжар, демагог и аспостол на умереността, когото никой няма да сметне за герой, миналия вторник на митинг в Нортхемптон, който той представлява в парламента, престъпно призова английския

* — смелият удар. *Ред.*

народ да попречи чрез организирането на публични демонстрации за едно преждевременно признаване на южната Конфедерация, която той безпощадно заклейми като продукт на робовладелския строй. Като че ли — възмутено се провиква „Times“, — като че ли Палмерстон и Ръсел („Times“ сега отново си спомня за съществуването на лорд Джон Ръсел) не са се борили против робството през целия си живот! Разбира се, от страна на г. Гилпин бе нетактичност, *умишлена* нетактичност, да призовава английския народ да се бори против робовладелските симпатии на едно правителство, към което той самият принадлежи. Но както вече казахме, г. Гилпин не е герой. Цялата му кариера свидетелствува, че той е твърде малко склонен към мъченичество. Неговата нетактичност бе проявена в *същия ден*, в който лорд Джон Ръсел извърши своя *coup de main*. Оттук можем да заключим, че английският кабинет съвсем не е „harpy family“* и че отделните му членове отдавна вече мислят за „развод“.

Руският епизод на драмата „Трент“ е не по-малко забележителен от нейния финал, разигран от английския кабинет. Русия, която през време на цялата тази шумотевица мълчаливо стоеше със скръстени ръце на заден план, сега внезапно се появява на авансцената, потупва г. Сюзърд по рамото и заявява, че най-после е настъпил моментът за окончателното уреждане на въпроса за морските права на неутралните страни. Както е известно, Русия се смята за призвана да поставя неотложните въпроси на цивилизацията в дневния ред на световната история в подходящия момент и на подходящото място. Русия ще стане неуязвима за морските държави, щом последните се откажат от своите права на воюваща страна по отношение на неутралните държави, а с това и от контрола върху износната търговия на Русия. Парижката конвенция от 16 април 1856 г., която на места *дословно* копира *руския договор* от 1780 г. за „въоръжен“ неутралитет против Англия, засега още не е *закон* в Англия. Каква ирония на съдбата би било, ако *англо-американският* конфликт завърши със санкционирането от английското правителство и английската корона на една отстъпка, която двама английски министри направиха на Русия на своя отговорност след завършването на *англо-руската война***!

Написано от К. Маркс на 17 януари 1862 г.

Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 20 от 21 януари 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

* — „щастливо семейство“. *Ред.*

** — Кримската война. *Ред.*

К. МАРКС

РАБОТНИЧЕСКИ МИТИНГ В ЛОНДОН

Лондон, 28 януари 1862 г.

Работническата класа, така преобладаваща съставна част от едно общество, в което отдавна вече не съществува *селско съсловие*, няма, както е известно, свои представители в парламента. При все това тя не е без политическо влияние. Нито едно значително нововъведение, нито една решителна мярка не са били прокарани в тази страна* без *pressure from without* (натиск отвън), като или опозицията е прибягвала до такъв *pressure*** върху правителството, или правителството е упражнявало *pressure* върху опозицията. Под *pressure from without* англичаните разбират големите, извънпарламентарни народни демонстрации, които, разбира се, не могат да бъдат инсценирани без активното участие на работническата класа. През време на антиякобинската война *Пит* съумя да използва народните маси против вигите. Еманципацията на католиците, законопроектът за реформа, отменяването на житните закони, законопроектът за 10-часовия работен ден, войната с Русия, отхвърлянето на Палмерстоновия законопроект за заговорите²⁸¹ — всичко това беше резултат от бурни извънпарламентарни демонстрации, в които работническата класа, ту изкуствено подстрекавана, ту действайки спонтанно, се явяваше било в качеството на *personae dramatis****, било в качеството на хор, и играеше главната роля, или — според обстоятелствата — ролята на шумна тълпа. Толкова по-поразително е поведението на английска-

* — Англия. *Ред.*** — натиск. *Ред.**** — действувашо лице. *Ред.*

та работническа класа по отношение на гражданската война в Америка.

Мизерията на работниците от северните промишлени окръзи, предизвикана от затварянето на фабриките и намаляването на работното време *под предлог* на блокадата на робовладелските щати, не се поддава на описание и расте от ден на ден. Другите слоеве на работническата класа се намират в по-малко бедствено положение, но и те страдат жестоко от обратното въздействие на кризата в памучната промишленост върху останалите отрасли на промишлеността, от намаляването на износа на собствените и продукти за северните щати на Америка в резултат на тарифата на Морил и на пълното прекратяване на този износ за южните щати поради блокадата. Поради това английската намеса в американските работи е станала в настоящия момент за английската работническа класа въпрос за насъщния хляб. При това „natural superiors“ (естествените началства) на работниците не се спират пред никакви средства, за да разпалят гнева им против Съединените щати. Единственият все още съществуващ влиятелен и широко разпространен работнически орган, „*Reynolds's News paper*“, бе специално купен, за да повтаря всяка седмица от шест месеца насам в бесни пасквили *ceterum censeo*²⁸² за английска интервенция. Поради това работническата класа много добре разбира, че правителството само чака призови за интервенция отдолу, *pressure from without*, за да сложи край на американската блокада и на мизерията в Англия. При тези обстоятелства не може да не предизвиква учудване упоритостта, с която работническата класа мълчи или нарушава мълчанието си само за да издигне глас против интервенцията, *в защита* на Съединените щати. Това е ново блестящо доказателство за непоколебимата твърдост на английските народни маси, онази твърдост, която представлява тайната на мощта на Англия и благодарение на която през време на Кримската война и на въстанието в Индия обикновеният английски войник, да се изразим с хиперболичния език на Мадзини, изглеждаше полубог.

За да характеризираме „политиката“ на работническата класа, привеждаме по-долу едно съобщение за голям *работнически митинг*, състоял се вчера в Мерилебон, един от най-населените райони на Лондон.

Председателят, г. *Стедман*, откри митинга, заявявайки, че трябва да се вземе решение относно *приема*, който английският народ трябва да окаже на господата *Мейсън* и *Слайдел*.

„Необходимо е да се прецени дали тези господата идват, за да освободят робите от техните вериги или за да прибавят ново звено към тези вериги.“

Г-н Иейтс:

„В този случай работническата класа не може да мълчи. Двата джеп-тълмени, които плават по Атлантическия океан за нашата страна, са агенти на робовладелски и тиранични щати. Те са в открит бунт против законната конституция на своята страна и идват тук, за да склонят нашето правителство да признае независимостта на робовладелските щати. Дълг на работническата класа е да каже сега своето мнение, за да не мисли английското правителство, че ние сме равнодушни зрители на неговата външна политика. Ние трябва да покажем, че парите, изразходвани от нашия народ за освобождение на робите, не трябва да отидат на вятъра. Ако нашето правителство действуваше честно, то от все сърце щеше да подкрепи северните щати при потушаването на този ужасен метеж.“

След обстойна защита на северните щати и забележката, че „резките тиради на г. Лъвджой против Англия са били предизвикани от оскърбителните нападки на английския печат“, ораторът предложи следната резолюция:

„Настоящото събрание смята, че агентите на метежиците, Мейсън и Слайдел, които сега са на път от Америка за Англия, съвсем не заслужават моралната подкрепа на английската работническа класа, защото са робовладелци и явни агенти на тираничната клика, която в настоящия момент е вдигнала бунт против американската република и е заклет враг на социалните и политическите права на работническата класа във всички страни.“

Г-н Уин подкрепи резолюцията. От само себе си се разбира, заяви той, че през време на пребиваването на Мейсън и Слайдел в Лондон трябва да се избягват всякакви лични оскърбления по техен адрес.

Г-н Николс, жител на „крайния север на Съединените щати“, както той сам се представи, а всъщност *advocatus diaboli**, изпратен на митинга от господата Янси и Ман, протестира против внесената резолюция.

„Аз съм тук, защото тук има свобода на словото. В нашата страна правителството от три месеца не позволява на никого да си отвори устата. Свободата е потъпкана не само на Юг, но и на Север. На Север има много противници на войната, но те не смеят да говорят. Не по-малко от двеста вестници са спрени или разгромени от тълпата. Южните щати имат същото право да се отделят от Севера, каквото Съединените щати имаха някога по отношение на Англия.“

Но въпреки красноречието на г. Николс първата резолюция бе приета единодушно. Тогава той стана отново:

„Ако вие упрекувате господата Мейсън и Слайдел, че са робовладелци, също то може да се каже за Вашингтон и Джеферсон и т. и.“

* — адвокат на дявола. *Ред.*

Г-н *Билс* опроверга *Николс* в обстойна реч и след това предложи втора резолюция:

„Предвид на эле скриваните усилия на „*Times*“ и други недобросъвестни вестници да заблудят английското обществено мнение относно събитията в Америка, да ни въвлекат под всякакъв предлог във война с милиони наши кръвин роднини и да използват временните затруднения на републиката, за да клеветят демократичните институции, настоящият митинг смята за извънредно важен дълг на работниците, тъй като те не са представени в сената на нацията, да изявяват своите симпатии към Съединените щати в тяхната титанична борба за запазването на Съюза; да разобличават позорната и безчестна позиция на вестник „*Times*“ и родствените му аристократически вестници, които се обявиха в защита на робовладеието; най-решително да се изкажат за политика на най-строга ненамеса в работите на Съединените щати и за уреждането на всички евентуални конфликти от назначени от двете страни делегати или арбитражни съдилища; да заклеймят политиката на война, провеждана от органа на борсовите спекуланти, и да изразят най-горещите си симпатии към стремежите на аболиционистите да постигнат окончателно разрешение на въпроса за робството.“

Тази резолюция бе приета единодушно, както и внесеното на края предложение „на американското правителство да бъде предаден чрез г. *Адамс* препис от взетите решения като израз на чувствата и становището на английската работническа класа“.

Написано от К. Маркс на 28 януари 1862 г.
Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 32
от 2 февруари 1862 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от немски

К. МАРКС

АНТИИНТЕРВЕНЦИОНИСТКИ НАСТРОЕНИЯ

Лондон, 31 януари 1862 г

Търговското величие на *Ливерпул* води своя произход от *търговията с роби*. Единственият принос, с който Ливерпул обогати поетичната литература на Англия, са одите за търговията с роби. Преди петдесет години *Уилберфорс* не можеше да стъпи в Ливерпул без риск за живота си. Както в миналия век търговията с роби, така през сегашния век търговията с продукта на робския труд — памука — образува материалната основа на могъществото на Ливерпул. Поради това не е чудно, че Ливерпул е центърът на английските приятели на сецесионистите. Той е всъщност *единственият* град на Обединеното кралство, в който през време на неотдавнашната криза можа да бъде устроен quasi публичен митинг в полза на една война със Съединените щати. И какво казва Ливерпул сега? Да чуем един от големите му ежедневници — „Daily Post“²⁸³.

В уводна статия, озаглавена „The cute Yankee“ („Хитрият янки“), между другото се казва:

„С присъщата си ловкост янките превърнаха една привидна загуба в реална печалба и принудиха Англия да служи на техните интереси... Наистина Великобритания засили своята мощ, но за какво? От основаването на Съединените щати янките винаги са настоявали плаващите под неутрален флаг пътници да имат привилегията да бъдат защитени от всякакво посегателство и нападение от страна на воюващите държави. Ние оспорихме най-енергично тази привилегия през време на антиякобинската война, на англо-американската война от 1812—1814 г. и неотдавна, в 1842 г., през време на преговорите между лорд Ашбъртон и държавния секретар Даниел Уебстър. Сега трябва да прекратим своята съпротива. *Принципът на янките победи*. Г-н Сюзърд констатира този факт, като заявява, че Англия по принцип е отстъпила и че в резултат на инцидента с „Трент“ Съединените щати са получили от нас една концесия, за

чието постигане те досега бяха изчерпали напразно всички средства на дипломацията и войната.“

Още по-важно е признанието на „Daily Post“ относно обратата в общественото мнение дори в Ливерпул.

„Конфедератите“ — пише той — „не са направили нищо, което да ги лъщи от досегашните симпатии. Тъкмо обратното! Те се бориха и дадоха огромни жертви. Ако не извоюват своята независимост, всеки трябва да признае, че те я заслужават. Както и да е, общественото мнение се обърна сега против техните претензии. До преди четири седмици те бяха храбреци (fine fellows). Сега ги обявяват за жалка банда (a very sorry set)... Нанстина е настъпил прелом. Антиробовладелската секта, която беше толкова утихнала през време на неотдавнашните народни вълнения, сега почна да се проявява и бълва змии и гущери против търговията с хора и метежните робовладелци!... Не са ли покрити дори стениите на нашия град с големи плакати, пълни с инсинуации и саркастични нападки срещу господата Мейсън и Слайдел, „авторите на проклетия закон за бегълците-роби“? ... Конфедератите загубиха от инцидента с „Трент“. Те разчитаха да спечелят от него, а той доведе до тяхната гибел. Те загубиха симпатиите на нашата страна и трябва колкото е възможно по-скоро да се примирят с това странно положение. С тях се отнесоха много лошо, но такова е положението (there will be no redress)“.

След това признание на симпатизиращия на сецесионистите ливерпулски вестник лесно е да се разбере защо някои влиятелни Палмерстонови вестници внезапно заговориха сега, преди откриването на парламента, на съвсем друг език. Така например „Economist“ от миналата събота публикува статия под заглавие: „Трябва ли да спазваме блокадата?“

Авторът на статията изхожда преди всичко от безспорния *факт*, че блокадата съществувала *само на книга* и че, следователно, международното право позволявало тя да бъде нарушавана. Франция искала насилственото ѝ прекратяване. Поради това практическото разрешение на въпроса зависело от Англия, която имала важни и наложителни причини за подобна стъпка. Работата била там, че тя имала нужда от американския памук. Впрочем не е съвсем ясно как една „блокада, която съществува само на книга“, може да пречи на транспортирането на памук.

„И все пак — провиква се „Economist“ — Англия *трябва да спазва* блокадата“. След като привежда редица мними аргументи в полза на това гледище, авторът в края на краищата преминава към същността на въпроса.

„При такъв случай“ — пише той — „правителството би трябвало да се опира на подкрепата на цялата страна. Но в своята маса английският народ още не е *подготвен* за наuesa, която поне привидно да означава, че ние поддържаме създаването на робовладелска република. Социалната система на Конфедерацията се основава върху робовладението; а федералистите направиха всичко, за да ни убедят, че робството е коренът на сецесията и че те са врагове на робст-

вото, а робството предизвиква у нас най-голямо отвращение. . . В това се крие истинската причина за заблудението на народа. Разпадане, а не възстановяване на Съюза, независимост, а не поражение на Юга — ето единствено сигурния път за освобождението на робите. Ние се надяваме, че ще имаме случай да разясним това на нашите читатели. Но *засега това още не е ясно за всички. Мнозинството англичани мислят другояче.* И докато те упорито се придържат към това предубеждение, всяка интервенция на нашето правителство, която би ни поставила в активна опозиция срещу Севера и в мним съюз с Юга, би била лишена от каквато и да било искрена подкрепа от страна на английския народ.“

С други думи: опитът за подобна интервенция би довел до падане на правителството. С това се обяснява също защо „Times“ така решително се изказва против всякаква интервенция и за неутралитет на Англия.

Написано от К. Маркс на 31 януари 1862 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 34
от 4 февруари 1862 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС
ПАМУЧНАТА КРИЗА

Преди няколко дни се състоя годишното събрание на *Манчестерската търговска камара*. Тя представлява Ланкашир, най-големия промишлен окръг на Обединеното кралство и центъра на британската памучна промишленост. Председателят на събранието г. *Е. Потър* и главните докладчици господа *Базли* и *Търнър* представяват Манчестер и част от Ланкашир в камарата на общините. Следователно от речите на събранието ние узнаваме *официално* каква позиция към американската криза ще заеме в „сената на нацията“ този важен център на английската памучна промишленост.

На *миналогодишното* събрание на търговската камара един от най-големите памучни магнати на Англия г. *Ашуърт* с пиндаровска високопарност възхвали нечуваното разрастване на памучната промишленост през последното десетилетие. Той изтъкна по-специално, че дори търговските кризи през 1847 и 1857 г. не предизвикали каквото и да било намаление на износа на английска памучна прежда и тъкани. Той обясни това явление с чудодейната сила на въведената в 1846 г. система на свободна търговия. Още тогава изглеждаше странно, че същата система, която не бе в състояние да спести на Англия кризите от 1847 и 1857 г., е способна да предпази от влиянието на тези кризи един *специален* отрасъл на английската промишленост — памучната индустрия. Но какво слушаме днес? Всички оратори, включително и г. Ашуърт, признават, че от 1858 г. е започнало небивало задръстване на азиатските пазари и че в резултат на масовото и непрекъснато нарастващо *свръхпроизводство* сегашният застои е трябвало да настъпи дори без Граждан-

ската война в Америка, тарифата на Морил и блокадата. Трудно е, разбира се, да се каже дали без тези отежняващи обстоятелства намалението на износа през последната година щеше да възлезе на 6 милиона фунта стерлинги, но няма нищо невероятно в това, че главните пазари на Азия и Австралия са осигурени с английски памучни изделия за 12 месеца.

Следователно, съгласно признанието на меродавната по този въпрос Манчестерска търговска камара сегашната криза на английската памучна промишленост е предизвикана не от американската блокада, а от английското свръхпроизводство. Но какви последици би имало за Англия продължаването на гражданската война в Америка? На този въпрос получаваме отново единодушния отговор: безмерни бедствия за работническата класа и разоряване на дребните фабриканти.

„В Лондон“ — отбеляза г. Читъм — „се говори, че сме имали достатъчно памук, за да продължаваме да работим. Но въпросът не е само в памука. Касае се преди всичко за неговата цена. При сегашните цени капиталът на фабрикантите бързо ще се стопи.“

Все пак търговската камара се изказа решително *против всяка интервенция* в Съединените щати, макар че повечето от нейните членове са достатъчно повлияни от „Times“, за да смятат разпадането на северноамериканския Съюз за неизбежно.

„Интервенцията“ — заяви г. Потър — „е последното, което бихме препоръчали. Манчестер е последният град, който би направил подобно предложение. Нищо не може да ни принуди да препоръчваме нещо, което е безнравствено.“

Г-н *Базли*:

„По отношение на американската разпра трябва да се спазва най-строго принципът на ненамеса. Народът на тази велика страна трябва безпрепятствено да урежда собствените си работи.“

Г-н *Читъм*:

„Господстващото мнение в нашия окръг най-решително осъжда всяка намеса в американската разпра. Необходимо е ясно да се заяви това, защото в случай на съмнение другата страна би упражнила извънредно силен натиск върху правителството.“

И така, какво предлага търговската камара? Тя иска от английското правителство да отстрани всички пречки, които от страна на властите все още спъват отглеждането на памука в *Индия*. Тя иска по-специално отменяване на 10-процентовото вносно мито, с което се облагат в Индия английските памучни прежди и тъкани. Едва бе ликвидиран режимът на Остиндийската компания²⁸⁴, едва Източна Индия влезе в състава на Британската империя, и Палмер-

стон въведе чрез г. Уилсън въпросното вносно мито върху *английските* промишлени изделия в Индия, и то по същото време, когато продаде Савоя и Ница за англо-френския търговски договор. По този начин френският пазар бе до известна степен открит за английската промишленост, но в същото време в по-голяма степен ѝ бе закрит източноиндийският пазар.

Г-н Базли отбеляза по този повод, че след въвеждането на въпросното мито множество английски машини били изнесени за Бомбай и Калкута и че пак там били построени фабрики по английски образец. Тези фабрики се готвели да погълнат най-добри индийски памук. Ако към 10-процентовото вносно мито се прибавят и 15-процента за транспортни разходи, то изкуствено създадените по инициатива на английското правителство конкуренти са защитени с едно мито от 25%.

На събранието на магнатите на английската промишленост бе изразено изобщо крайно недоволство от протекционистката тенденция, която все повече и повече се разпространява в колонииите, по-специално и в Австралия. Господа индустриалците забравят, че в продължение на сто и петдесет години колонииите напразно протестираха против „колониалната система“ на метрополията. Тогава колонииите искаха свобода на търговията, Англия настояваше за ограничителни мерки. Сега Англия проповядва свобода на търговията, а колонииите намират, че протекционизмът, насочен против Англия, повече отговаря на техните интереси.

Написано от К. Маркс в началото на февруари 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 38 от 8 февруари 1862 г.

К. МАРКС

ИЗ АНГЛИЯ

На континента е прието да се смята, че островитянинът Джон Бул се отличава с „оригиналност“ или „индивидуалност“. Общо взето, подобна представа смесва англичанина на миналото със съвременния англичанин. В действителност, напротив, резките класови различия, извънредното разделение на труда и така нареченото „обществено мнение“, създавано от браманите на печата, са довели до еднообразие на характерите, така че един Шекспир например не би познал своите съотечественици. Различията са характерни не вече за индивидите, а за техните „професии“ и класи. Ако се абстрахираме от професионалната принадлежност и се обърнем към всекидневния живот, „респектабилните“ англичани толкова много си приличат един на друг, че дори Лайбниц едва ли би могъл да открие разлика, или *differentia specifica** между тях. Прехвалената индивидуалност, изгонена от политическите и социалните сфери, намира последно убежище в прищевките и капризите на частния живот, за да се проявява все още тук от време на време *sans gêne*** , без хората да съзнават в какво смешно положение се поставят. Затова англичанинът все още се явява като същество *sui generis**** главно в *създа* — тази голяма, публична арена, където се сблъскват личните капризи.

След тези предварителни бележки можем да преминем към една забавна съдебна сцена, която се разигра преди няколко дни

* — специфична отличителна черта, *Ред.*

** — без стеснение. *Ред.*

*** — единствено по рода си. *Ред.* e

в Съда на държавното съкровище. *Personae dramatis** са, от една страна, сър Едуин Ландсир, най-големият съвременен английски художник, от друга — господата Холдейн, първокласни лондонски майстори шивачи; сър Едуин е ответникът, господата Холдейн — ищците. *Cogrus delicti*** се състоеше от едно палто и един фрак на стойност 12 ф. ст., които художникът отказал да плати. Г-н Балантайн беше адвокат на Ландсир, г. Грифитс — адвокат на Холдейн.

Холдейн дава следните показания: сър Едуин Ландсир си поръчал двете дрехи. Те му били изпратени за проба и той не харесал височината на яките. Яките били преправени. Тогава клиентът заявил, че не може да ги носи, тъй като му било горещо и неудобно в тях и освен това му стържели косите. Съобразно с желанието на ответника били извършени различни поправки. В края на краищата ищците отказали да правят каквито и да било по-нататъшни поправки, ако не бъдели платени отделно. Тогава Ландсир върнал по слугата си двете дрехи. В отговор ищецът му изпратил следното писмо:

„С настоящото най-почтително ви изпращаме двете дрехи, след като същите бяха преправени отново съгласно Вашето последно указание. Многобройните и несполучливи поправки, за които говорите, са Ваша грешка. При първата проба и палтото, и фракът Ви стояха отлично; но ако клиентът се кълчи, вземайки най-невероятни пози, никакво майсторство не би било в състояние да го задоволи (смях). Ние направихме всички поискани от Вас поправки с най-голяма неохота, тъй като ги смятахме за излишни и противоречащи на правилата на нашето изкуство. Но сега ние смятаме за невъзможно да отстъпваме повече. За Вашето искане да приемем обратно двете дрехи не може да става и дума. Затова ние прибавяме тук приложената сметка и Ви молим за най-скорошното ѝ заплащане.“

Адвокат Балантайн: Вие не искате да кажете, че палтото и фракът сега му стоят добре? *Холдейн:* Аз го твърдя.

Балантайн: Не му ли стояха те по-добре, преди да бяха преправени? *Холдейн:* Да. — *Б.* Палта и фракове не са ваша специалност. Вие сте майстори в шиенето на панталони, нали? — *Х.* Може и да е така! Ние сме по-известни като майстори на панталони. — *Б.* Но не на фракове? Г-н Алфред Монтгомери, който доведе при вас сър Едуин Ландсир, го е предупреждавал, че вие не шиеете добре фракове, нали? — *Х.* Да, предупреждавал го е. — *Б.* Каза ли сте вие или вашият брат на сър Едуин, че бихте предпочели да му ушиете фрака безплатно, отколкото изобщо да не го шиеете? — *Х.* Не сме казали нищо подобно. — *Б.* Какво разбирате под

* — Действащи лица. *Ред.*

** — Вещественото доказателство. *Ред.*

„отхлабване“ на яките? — Х. Сър Едуин се оплакваше, че яката му стърже шията. Затова ние отхлабихме яката, т. е. малко я скъсихме. — Б. И колко струва това според вас? — Х. Два или три фунта.

Адвокат Балантайн: Сър Едуин Ландсир смята за нужно да се оплаче от оскърбителното писмо на Холдейновци. Г-н Монтгомери посъветвал сър Едуин да повери на фирмата Холдейн долната част на своето тяло, но съвсем не горната. Макар и голям художник, сър Едуин е истинско дете в тези работи и затова рискувал. Съдебните заседатели виждат какви са били последиците. Ищецът, когото съдебните заседатели току-що видяха на банката на свидетелите, е също голям майстор. Но нима един голям майстор преправя някога своето произведение? Уверен в неговото съвършенство, той трябва да го отстоява или да падне.

Но Холдейн не отстояваше безупречността на своето творение. Той се съгласяваше с поправките, доколкото те отговаряха на собствените му принципи. И след всичко това да се искат два-три фунта за такава некадърна работа! Имам чест да говоря тук пред един трибунал, членовете на който също носят фракове; аз питам: има ли на света по-голямо мъчение от корави яки, които ви притискат шията. Чух, че когато сър Едуин пробвал една от дрехите, шията му се оказала в клещи и Англия е била застрашена от опасността да загуби един от най-големите си художници. Сър Едуин е съгласен да облече въпросните дрехи тук, пред съда, и господата съдебните заседатели могат да решават въз основа на собствените си наблюдения. Сега ще призова сър Едуин като свидетел и той ще ви разкаже историята на двете дрехи.

Сър Едуин Ландсир: ... Когато облякох дрехите, яката ми стоеше така. (Тук сър Едуин се обърна и сред гръмкия смях на присъстващите показа на съдебните заседатели своя гръб, произвеждайки при това впечатление, като че ли неочаквано се е схванал.)... Помолих за арбитър да бъде повикан първият срещнат шивач; но във всеки случай всеки сам може най-добре да знае как му стои фракът или къде му стиска обувката.

Г-н *Грифитс:* Какво каза г. Монтгомери, когато ви препоръча Холдейн? — Той ми каза: „Сър Едуин, на вас обикновено не ви върви с панталоните така, както с фраковете“.

Грифитс: Ще премерите ли тук фрака и палтото? — Защо не? (Облича една от дрехите). Ето, гледайте! (Смях.)

Мартин (съдията): Тук между съдебните заседатели има един шивач. Ще има ли той добрината да огледа по-внимателно *corpus delicti*?

Споменатият шивач става от банката на съдебните заседатели, приближава се до сър Едуин, моли го да облече фрака и палтото и като специалист ги оглежда и клати глава.

Грифитс: Сър Едуин, смятате ли фрака за много тесен? — Да! (Смях.) — Аз питам: За много тесен? — Хм, ако се наложи да обядвам *в него*, ще трябва да го сваля.

Балантайн: В такъв случай, сър Едуин, ви не трябва да оставате повече в него. Освободете се от него. — Много ви благодаря. (Съблича двете дрехи.)

След патетичните пледоарии на двамата адвокати и забавното резюме на съдията, който изтъкна, че комфортът на английската нация не трябва да бъде принасян в жертва на художествените идеали на фирмата Холдейн, съдебните заседатели се произнесоха в полза на сър Едуин Ландсир.

*Написано от К. Маркс около 3 февруари
1862 г.*

*Печата се по текста на вестника
Превод от немски*

*Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 39
от 9 февруари 1862 г.*

К. МАРКС

ДЕБАТИТЕ ПО АДРЕСА В ПАРЛАМЕНТА

Лондон, 7 февруари 1862 г.

Откриването на парламента представляваше невзрачна церемония. Отсъствието на кралицата и прочитането на тронното слово от лорд-канцлера лишиха тази церемония от всякакъв театрален ефект. Самото тронно слово е кратко, но съвсем неизразително. То рекапитулира *faits accomplis** на външната политика, а за тяхната оценка препраща към представените на парламента документи. Една единствена фраза предизвика известна сензация — фразата, в която кралицата „trusts“ (изказва надеждата), че „няма никакви основания да се опасяваме от нарушаване на мира в Европа“. Тази фраза в действителност означава, че европейският мир спада към областта на надеждата и вярата.

Господата, които направиха в двете камари предложение за отговора на тронното слово, бяха получили съгласно парламентарната практика съответно нареждане от министрите още преди три седмици. Техният отговор се състои обикновено от многословно повторение на тронното слово и от прекомерни ласкателства, които министрите си отправят от името на парламента. Когато в 1811 г. сър *Френсис Бърдет* изпревари официалните оратори с техния подготвен адрес и се възползва от случая да разкритикува рязко тронното слово, изглеждаше като че ли е застрашена самата *Magna Charta*²⁸⁵. Оттогава подобни ужаси повече не са се повтаряли.

Поради това от дебатите по тронното слово интерес представляват само „намеците“ на официалната опозиция и „контранаме-

* — свършените факти. *Ред.*

ците“ на министрите. Този път обаче дебатите представляваха по-скоро академически, отколкото политически интерес. Касаеше се за най-доброто надгробно слово за принц Алберт, който приживе твърде неохотно се подчиняваше на игото на английската олигархия. *Vox populi** присъди академическата палма на първенството на Дерби и Дизраели: на първия — като роден оратор, на втория — като изработен оратор.

„Деловата“ част на дебатите се въртеше около *Съединените щати, Мексико и Мароко*.

По въпроса за *Съединените щати* Outs (намиращите се в опозиция) превъзнасяха политиката на ns** (*beati possidentes****). *Дерби*, лидерът на консерваторите в камарата на лордовете, и *Дизраели*, лидерът на консерваторите в камарата на общините, бяха в опозиция не против кабинета, а един против друг.

Дерби изля преди всичко недоволството си поради липсата на „pressure from without“****. Той „се възхищавал“, каза той, от стоическото и пълно с достойнство поведение на фабричните работници. Що се отнасяло до фабрикантите, той не можел да ги похвали. За тях американският конфликт се оказал добре дошъл, защото свръхпроизводството и препълването на всички пазари без друго биха ги принудили да ограничат промишлеността.

По-нататък *Дерби* рязко нападна северноамериканското правителство, което „изложило себе си и своя народ на позорно унижение“ и не постъпило „джентълменски“, тъй като не проявило инициатива и не предало доброволно Мейсън, Слайдел и К⁰ и не се разкаяло. Неговият секундант в камарата на общините, г. *Дизраели*, веднага разбра каква вреда нанасят нападките на *Дерби* на надеждите на консерваторите да дойдат на власт. Затова той се изказа в противоположния смисъл:

„Когато мисля за големите трудности, с които държавните дейци на Северна Америка трябва да се борят, идвам до извода, че те ги преодоляха мъжествено и смело.“

От друга страна, *Дерби* с присъщата му последователност протестира против „новите учения“ за морското право. Англия от край време защищавала правата на воюващите държави против претенциите на неутралните страни. Наистина лорд Кларендон направил в 1856 г. в Париж „опасна“ отстъпка²⁸⁶. Но за щастие тя не била още ратифицирана от короната, така че „тя не променяла

* — Гласът на народа. *Ред.*

** — намиращите се на власт. *Ред.*

*** — блажените имачи. *Ред.*

**** — „натиск отвън“. *Ред.*

нищо в международното право.“ Г-н *Дизраели*, явно по споразумение с правителството, съвсем не засегна този пункт.

Дерби одобрява водената от министрите политика на ненамеса. Времето за признаване на южната Конфедерация още не било настъпило, но той иска достоверни документи, за да може да се съди „доколко блокадата е ефективна и поради това юридически задължителна“. Лорд *Джон Ръсел* заяви, че правителството на Съединените щати отделило достатъчно кораби за блокадата, но я провеждало не навсякъде строго. Г-н *Дизраели* се въздържа да съди за характера на блокадата, но иска от министрите да представят документи за информация. Той толкова по-настоятелно предупреждава против всяко прибързано признаване на Конфедерацията, тъй като в настоящия момент Англия се компрометирала със заплахи по адрес на една американска държава (Мексико), чиято независимост тя сама първа признала.

След *Съединените щати* дойде редът на *Мексико*. Нито един член на парламента не осъди войната, започната без обявяване на война, а намесата във вътрешните работи на една страна под лозунга за „Политика на ненамеса“ и коалицията на Англия, Франция и Испания за подчиняване на една полубеззащитна страна. В действителност *Outs* само намекваха, че си запазват Мексико като предлог за партийни маневри. *Дерби* иска документи както относно конвенцията между трите велики сили, така и относно начина на нейното изпълнение. Той одобрява конвенцията, защото според него правилният път за всяка от договарящите се страни бил да отстоява своите претенции *независимо* от другата. Известни широко разпространени слухове го карат да се опасява, че поне една от трите велики сили — Испания — замисля операции, които излизат извън рамките на договора. (Като че ли *Дерби* действително допуска, че великата сила Испания може да се осмели да действа *против* волята на Англия и Франция! Лорд *Джон Ръсел* отговори: и трите държави преследват *една и съща* цел и внимателно ще избягват всичко, което би могло да попречи на мексиканците да уреждат въпросите на собственото им управление.

Г-н *Дизраели* в камарата на общините се въздържа да изказва каквото и да било мнение, преди да се е запознал с представените документи. Все пак той намира „декларацията на правителството за *подозрителна*“. Англия първа призна независимостта на Мексико. Това признаване ни напомня за един забележителен период в английската външна политика — периода на опозицията против Свещения съюз — и за един забележителен човек, *Кънинг*. Каква странна причина кара Англия да нанесе първия удар на мексиканската независимост? При това в най-кратък срок бе променен

предложът за интервенция. Отначало се касаеше за удовлетворение за щетите, причинени на английски поданици. Сега се говори за установяване на нови принципи на управление и за провъзгласяване на нова династия. Лорд *Палмерстон* се позовава на представените документи, на конвенцията, която забранявала на съюзниците „поробването“ на Мексико и натрапването на противна на народа форма на управление. Но същевременно той си отваря една дипломатическа вратичка. Той бил чувал да се говори, че една партия в Мексико искала да превърне републиката в монархия. Той не знаел колко силна е тази партия. Той „от своя страна желал само в Мексико да бъде образувано *някакво правителство*, с което да могат да преговарят чуждите правителства“. Той желае *следователно* образуването на „ново“ правителство. Той обявява *сегашното правителство на Мексико за несъществуващо*. Той дава на коалицията на Англия, Франция и Испания прерогативата на Свещения съюз да решава въпроса за съществуването и несъществуването на чужди правителства. „Това е всичко — скромно прибавя той, — към което се стреми правителството на Великобритания.“ Нищо повече!

Последният „открит въпрос“ на външната политика се отнасяше до *Мароко*. Английското правителство е сключило конвенция с Мароко, за да му даде възможност да плати своя дълг към Испания — дълг, който Испания никога не би могла да натрапи на Мароко без позволението на същата Англия. Както изглежда, някои лица са дали на Мароко паричен заем за срочните му плащания към Испания, като са ѝ отнели по този начин предложата за по-нататъшна окупация на Тетуан и за възобновяване на войната²⁸⁷. Английското правителство е гарантирало на тези лица по един или друг начин лихвите по техните заеми и от своя страна поема като гаранция управлението на мароканските митници. Дерби намери този начин за гарантиране независимостта на Мексико за „gather strange“ (твърде странен), но не изтръгна отговор от министрите. Г-н *Дизраели* в камарата на общините не спря малко по-подробно на тази транзакция, която имала „твърде неконституционен“ характер, тъй като министрите натрапвали на Англия нови парични задължения зад гърба на парламента. *Палмерстон* просто го препрати към представените „документи“.

През време на дебатите почти не бяха засегнати вътрешни въпроси. Дерби само предупреди да не се засягат „вълнуващи“ спорни въпроси като например въпроса за парламентарна реформа, като се има предвид „душевното състояние на кралицата“. Той е готов редовно да плаща на английската работническа класата на своето възхищение при условие, че тя понесе своето ли-

шаване от избирателни права със същия самоотвержен стоицизъм, както американската блокада.

Грешка би било от идиличното откриване на парламента да се съди за някакво идилично бъдеще. Напротив! Разтуряне на парламента или оставка на кабинета — гласи алтернативата на тазгодишната сесия. По-късно ще имаме случай да обосновем тази алтернатива.

*Написано от К. Маркс на 7 февруари 1862 г.
Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 42 от 12 февруари 1862 г.*

*Печата се по текста на вестника
Превод от немски*

К. МАРКС

МЕКСИКАНСКА БЪРКОТИЯ

Лондон, 15 февруари 1862 г.

Току-що публикуваната Синя книга относно интервенцията в Мексико²⁸⁸ съдържа най-потресаващо разобличение на съвременната английска дипломация с цялото ѝ лицемерие, с нейната жестокост по отношение на слабите, с нейното раболепие пред силните и с пълното ѝ незачитане на международното право. Аз съм принуден да отложам за някоя следваща статия задачата да приведа — чрез по-подробен анализ на разменените между Даунингстрийт и британските представители в Мексико телеграми — неопровержими доказателства за това, че сегашната бъркотия е създадена от Англия, че Англия взе инициативата за интервенцията и я мотивира с такива прекалено несъстоятелни и противоречиви предлози, за да може да прикрие действителните, макар и непризнати от нея мотиви за своите действия. Подлите средства, използвани за организиране на мексиканската интервенция, могат да бъдат надминати само от старческото слабоумие, с което британското правителство се преструва на учудено и се старее да се измъкне от изпълнението на предприетото от него самото позорно начинание. Именно тази последна страна на въпроса искам преди всичко да засегна.

На 13 декември 1861 г. испанският пълномощен министър в Лондон г. Истурис връчи на Джон Ръсел нота, която съдържа инструкциите, изпратени от генерал-капитана на Куба до испанските командири, възглавяващи мексиканската експедиция. Джон Ръсел оставя нотата без внимание и запазва мълчание. На 23 декември г. Истурис му изпраща нова нота, в която се опитва да обясни причините, които са накарали испанските експедиционни

войски да напуснат Куба преди пристигането на английските и френските сили. Джон Ръсел отново слага нотата към дело и продължава упорито да мълчи. Г-н Истурис, желяйки да се увери, дали това продължително мълчание, така необичайно за бърбивата издънка на фамилията на Бедфорд, не предвещава нещо лошо, настоява за лична среща, която му се разрешава и става на 7 януари.

По това време Джон Ръсел от повече от месец е осведомен за едностранните военни действия на Испания против Мексико. Изминал бе близо един месец, откакто г. Истурис официално му бе съобщил за това събитие. Но въпреки това на личната си среща с испанския пълномощен министър Джон Ръсел не казва ни дума, която да изразява макар и най-малко неудоволствие или учудване относно „прибързаните стъпки, предприети от генерал Серано“, и думите му съвсем не създават у г. Истурис впечатлението, че нищо не е в ред и че действията на Испания не се одобряват от британското правителство. Кастилската гордост на г. Истурис, разбира се, не му позволява дори да допусне мисълта, че могъщите съюзници на Испания могат да я използват като играчка и сяло оръдие за своите цели.

Но датата за свикване на парламента приближава и Джон Ръсел трябва да съчини цяла серия от телеграми, предназначени не за международни преговори, а специално за парламентарна употреба. Така на 16 януари той съчинява телеграма, в която с твърде сърдит тон се осведомява за едностранната инициатива, на която Испания се е осмелила. Съмненията и скрупулите, които повече от месец бяха дрямали в гърдите му и не бяха дали никакъв признак на съществуване дори на 7 януари през време на личната му среща с г. Истурис, внезапно нарушават невинната мечтателност на този доверчив, искрен и лишен от подозрителност държавен деец. Г-н Истурис е като ударен от гръм и в своя отговор, носещ дата 18 януари, малко иронично припомня на негово превъзходителство за пропуснатите от него възможности да излее закъснялото си негодувание. Той всъщност плаща на негово превъзходителство със същата монета, когато, оправдавайки взетата от Испания инициатива, взема същия наивен вид, с който Джон Ръсел предяви своето искане за обяснения.

„Генерал-капитанът на Куба“ — казва г. Истурис — „пристигна много рано, тъй като се боеше да не пристигне във Веракрус много късно“. „Освен това“ — и тук той се подиграва с лорд Джон — „експедицията бе вече отдавна подготвена във всяко отношение“, макар че до средата на декември генерал-капитанът не „знаеше подробностите на договора, нито мястото, определено за среща на ескадрите“.

Но договърът бе сключен едва на 20 ноември. Затова, ако генерал-капитанът е бил подготвил своята експедиция „във всяко отношение до средата на декември“, това значи, че той е получил от Европа заповедите за започване на експедицията още преди сключването на договора. С други думи, първоначалното споразумение между трите велики сили и предприетите за неговото осъществяване мерки са предхождали сключването на договора и са се различавали в своите „подробности“ от постановленията на договора, който от самото начало е бил замислен не като програма за действие, а само като прилична формула, необходима за примиряване на общественото мнение с позорния план.

На 23 януари Джон Ръсел отговаря на г. Истурус с твърде рязка нота, в която му дава да разбере, че „британското правителство не било напълно удовлетворено от дадените обяснения“, но че същевременно то не допускало Испания да бъде толкова глупава да се одързости да действа против Англия и Франция. Лорд Джон Ръсел, който цял месец е сънен и пасивен, започва да проявява кипяща енергия и огромна предпазливост с приближаването на сесията на парламента. Няма време за губене. На 17 януари той има лична среща с граф Флао, френския посланик в Лондон. Флао му съобщава зловещата новина, че неговият господар смята за необходимо „в Мексико да бъдат изпратени допълнителни сили“, че със своята прибързана инициатива Испания е развалила цялата работа, че

„съюзниците трябва сега да иапреднат във вътрешността на Мексико и че не само предвидените сили се оказват сега недостатъчни за операцията, но че и самата експедиция взема такъв характер, че Луи Бонапарт не може да се съгласи френските сили да се окажат в по-лошо положение от испанските или да рискуват да се компрометират.“

Аргументацията на Флао далеч не бе убедителна. Ако Испания е пристъпила конвенцията, една единствена нота, отправена до Мадрид от Сент-Джеймс и Тюйлери, би била достатъчна, за да я принуди да се откаже от своите смешни претенции и да я върне към скромната роля, отредена ѝ от договора. Но не. Тъй като Испания е нарушила конвенцията — чисто формално нарушение без каквито и да било последици, защото преждевременно пристигане на испанските войски във Веракрус не променя нищо в официалната цел на експедицията, — тъй като Испания се е осмелила да хвърли котва пред Веракрус в отсъствието на английските и френските войски, на Франция не оставало нищо друго, освен да върви по стъпките на Испания, следователно също да наруши конвенцията и не само да увеличи своите експедицион-

ни войски, но и да промени целия характер на операцията. Разбира се, на съюзническите държави не бе нужен никакъв предлог, за да разкрият истината и още в самото начало на експедицията да пренебрегнат всички официални предлози и цели, в името на които те привидно я бяха предприели.

Затова Джон Ръсел, макар и да „изразява съжаление относно стъпката“, предприета от Франция, все пак я одобрява, като заявява на граф Флао, че „от името на правителството на нейно величество няма какво да възрази против *основателността* на френските *аргументи*“. В телеграма от 20 януари той съобщава на английския посланик в Париж граф Каули съдържанието на този свой разговор с граф Флао. Един ден преди това, на 19 януари, той бе изпратил на английския пълномощен министър в Мадрид сър. Ф. Крамптън телеграма, която представлява странна смесица от лицемерен брътвеж, предназначен за британския парламент, и забулени намеци за мадридския двор относно действителната стойност на либералните изрази, които той така често си позволява. „Действията на маршал Серано — казва той — ще предизвикат вероятно известно недоволство“ не само поради преждевременното отплаване на испанската експедиция от Хавана, но и „поради тона на издадените от испанското правителство прокламации“.

Но същевременно нашият *bonhomme** подсказва на мадридския двор благовидно оправдание на явното нарушение на конвенцията. Той е напълно убеден, че мадридският двор няма никакви лоши намерения; но командирите, които се намират далеч от Европа, действували понякога „необмислено“ и трябвало да бъдат „твърде внимателно надзиравани“. Така добрият Ръсел предлага доброволно своите услуги, за да прехвърли отговорността от мадридския двор върху неблагоприятните испански командири, „които се намират далеч“ и дори извън обсега на проповедите на добрия Ръсел. Не по-малко странна е и втората част от неговата телеграма. Съюзническите войски не трябвало да лишават мексиканците от правото „да си изберат свое собствено правителство“, с което дава да се разбере, че в Мексико не съществува „никакво правителство“ и че, напротив, под покровителството на съюзническите нашественици мексиканците трябва не само да си изберат нови губернатори, но и да установят „нова форма на управление“. „Учредяването на ново правителство ще зарадва“ британското правителство; но, разбира се, военните сили на нашествениците не трябва да нарушат всеобщото изборително право,

* — добряк. *Ред.*

което те възнамеряват да препоръчат на мексиканците за установяване на ново правителство. Естествено на командирите на нахлулите въоръжени сили се предоставя да преценят каква нова форма на управление е „приемлива или неприемлива за мексиканците“.

Бъв всеки случай добрият Ръсел невинно си измива ръцете. Той изпраща в Мексико чужди войници, за да принуди мексиканския народ „да си избере“ ново правителство; но той се надява, че войниците ще направят това деликатно и много грижливо ще сондират политическите настроения на страната, в която са нахлули. Нужно ли е да се спираме, дори и за момент, на този прозрачен фарс? Оставете настрана телеграмите на добрия Ръсел и прочетете „Times“ и „Morning Post“ от октомври, т. е. шест седмици преди сключването на мнимата конвенция от 30 ноември, и ще видите, че английските правителствени вестници отдавна предсказваха същите тези нежелателни събития, които Ръсел се преструва, че узнал едва в края на януари и които той приписва на „неблагоразумието“ на някои испански представители, намиращи се далеч от Европа.

Втората част на разигравания от Ръсел фарс се състоеше в това, че той изкара на сцената като крал на Мексико австрийския ексхерцог Максимилиан, когото Англия и Франция имаха предвид.

На 24 януари, около десет дни преди откриването на парламента, лорд Каули пише на лорд Ръсел, че за ексхерцога не само упорито говорят парижките клюкари, но и че дори офицерите, които заминават за Мексико с подкрепленията, твърдели, че целта на експедицията била да направи ексхерцог Максимилиан крал на Мексико. Каули смята за необходимо да интерпелира Тувенел по този деликатен въпрос. Тувенел му отговаря, че тези преговори с австрийското правителство били започнати по инициативата не на френското правителство, а на мексикански емисари, „пристигнали за тази цел във Виена“.

Би трябвало да се очаква, че нищо неподозиращият Джон Ръсел, който само пет дни преди това в телеграма до Мадрид бе говорил надълго и нашироко за условията на конвенцията и дори по-късно, в тронното слово от 6 февруари, бе провъзгласил, че единственият мотив и цел на интервенцията била да получи „удовлетворение“ за несправедливостите, причинени на европейските поданици — би трябвало да се очаква, че той най-последно ще се разгневи и ще почне да бълва змии и гущери само при мисълта, че са изиграли толкова лош номер на неговата добродушна доверчивост. Нищо подобно! Добрият Ръсел чува клюките на Кау-

ли на 26 януари, а на другия ден побързва да напише телеграма, в която доброволно предлага покровителството си за кандидатурата на ексхерцог Максимилиан за мексиканския престол.

Той уведомява своя представител в Мексико сър. Ч. Уайк, че френските и испанските войски „незабавно“ ще се насочат към столицата Мексико сити; че „според слуховете ексхерцог Максимилиан е кумирът на мексиканския народ“ и че ако това действително е така, „в текста на конвенцията няма нищо, което да пречи за неговото възкачване на мексиканския престол“.

В тези дипломатически разкрития заслужава да се отбележат две неща: първо, че с Испания просто се подиграват, и, второ, че на Ръсел изобщо не му идва на ум, че той не може да води война против Мексико без предварително обявяване на война и че може да влезе в коалиция с чужди държави за водене на тази война само въз основа на задължителен за всички заинтересовани страни договор. Това са хората, които два месеца ни досаждаха със своя лицемерен брътвеж за светостта на строгите норми на международното право и за своето уважение към тях!

Написано от К. Маркс на 15 февруари 1862 г.

Напечатано във вестник „New-York Daily Tribune“, бр. 6530 от 10 март 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

АМЕРИКАНСКИ РАБОТИ

Президентът Линколн не се осмелява да направи една крачка напред, преди създаването се положение и всеобщото настояване на общественото мнение да направят невъзможно по-нататъшното прогакане. Но убедил се веднъж, че такъв повратен момент е настъпил, „old Abe“* изненадва и приятели, и врагове с някаква внезапна, по възможност безшумно проведена операция. Така например неотдавна той най-незабелязано предприе една неочаквана стъпка, която преди половин година можеше да му коства президентското кресло, а още няколко месеца по-рано щеше да предизвика буря от дебати. Имаме предвид *отстраняването на Мак-Клеълън* от поста commander in chief** на всички армии на Съюза. Най-напред Линколн замести военния министър Камерон с един енергичен и безцеремонен юрист, г. *Едвин Стантон*. Стантон веднага изпрати заповед до генералите Бюл, Халец, Бътлер, Шерман и до другите командувачи военни окръзи и началници на експедиционни отряди, че занаяпред всички заповеди, както официалните, така и секретните, те ще получават непосредствено от военното министерство и от своя страна ще трябва да представят докладите си непосредствено на военното министерство. Най-после Линколн издаде няколко заповеди, които подписа с принадлежащото му по конституцията звание „commander in chief of the Army and Navy“***. По този „безшумен“ начин на „младия Наполеон“²⁸⁹ бе отнето върховното командване на всички армии и бе оставено само командването на армията на Потомак, макар да му бе за-

* — „старият Ейб“ (Абрахам Линколн). *Ред.*** — главнокомандуващ. *Ред.**** — „главнокомандуващ армията и флотата“. *Ред.*

пазена титлата „commander in chief“. Поemanето на върховното командуване от президента Линколн бе сполучливо ознаменувано с успехите в Кентъки, Тенеси и по Атлантическото крайбрежие.

Постът commander in chief, който досега се заемаше от Мак-Клелън, бе завещан на Съединените щати от Англия и приблизително отговаря на званието grand connetable* в старата френска армия. През време на Кримската война дори Англия се убеди в нецелесъобразността на тази остаряла институция. Затова бе постигнат компромис, в резултат на който една част от предишните прерогативи на commander in chief бе предадена на военното министерство.

Ние още не разполагаме с необходимия материал, за да съдим за фабианската тактика²⁹⁰ на Мак-Клелън на Потомак. Но не подлежи на никакво съмнение, че неговото влияние е действувало подобно на спирачка върху воденето на войната изобщо. За Мак-Клелън може да се каже същото, което Маколи казва за Есекс:

„Военните грешки на Есекс произтичаха главно от неговата политическа перешителност. Той беше честен, но в никой случай горещо предан на делото на парламента и наред със сериозно поражение от нищо не се страхуваше толкова много, както от една решителна победа²⁹¹.“

Както и повечето офицери от редовната армия, получили образование в Уест-Пойнт²⁹², Мак-Клелън е повече или по-малко свързан чрез esprit de corps** със своите стари другари в неприятелския лагер. Всички те еднакво ревниво се отнасят към парвенютата измежду „дивилните“. Войната според тях трябва да се води чисто професионално с неизменната цел за възстановяването на Съюза върху старата му основа и поради това трябва преди всичко да бъде свободна от принципни и революционни тенденции. Хубав възглед за една война, която по своята същност е война на принципи! Първите генерали на английския парламент извършиха същата грешка.

„Но“ — казва Кромвел в своето обръщение към „опашката“ на Дъглия парламент от 4 юли 1653 г. — „как всичко се промени, щом начело застанаха хора, които изповядват a principle of godliness and religion!“***²⁹³

Вашингтонският вестник „Star“²⁹⁴, специален орган на Мак-Клелън, в един от последните си броеве заявява:

„Целта на всички военни комбинации на генерал Мак-Клелън е възстановяването на Съюза в абсолютно същия вид, в който той съществуваше преди метежа.“

* — върховен главнокомандуващ. *Ред.*

** — кастов дух. *Ред.*

*** — един принцип на благочестието и религията. *Ред.*

Не е чудно поради това, ако на Потомак, пред очите на главнокомандуващия, армията се използваше за залавяне на роби! Неотдавна Мак-Клелън със специална заповед прогони от лагера музикантското семейство Кътчинсон, загдето пеело... песни против робството.

Освен тези „антитенденциозни“ демонстрации Мак-Клелън вземаше под своя закрила предателите в армията на Съюза. Така например той издигна Мейнард на по-висок пост, макар Мейнард, както доказват документите, публикувани от следствената комисия на камарата на представителите, да е действувал като агент на сецесионистите. Мак-Клелън успя да спаси от военен съд и в повечето случаи дори от уволнение всички военни изменници, като се почне от генерал Патерсон, предателството на когото реши поражението при Манасас, и се свърши с генерал Стоун, който *осъществи* поражението при Болс-Блъф в пряко споразумение с неприятеля. Следствената комисия на конгреса разкри най-поразителни факти в това отношение. Линколн реши да докаже с енергични действия, че с поемането на върховното командване от него е ударил часът на изменниците с генералски еполети и е настъпил *обрат* във военната политика. По негова заповед в 2 часа сутринта на 10 февруари генерал Стоун бе арестуван в леглото и докаран във форта Лафайет. Няколко часа по-късно бе издадена заповедта за арестуването му, подписана от *Стантон*; в нея бе формулирано обвинение в държавна измяна, по което ще се произнесе военен съд. Стоун бе арестуван и предаден на съд без генерал Мак-Клелън да бъде предварително уведомен.

Мак-Клелън явно бе решил, оставайки в бездействие и жънейки лаври в аванс, да не отстъпва първенството на никой друг генерал. Генералите Халек и Поп бяха взели решение за съвместна операция, за да принудят към решаващо сражение генерал Прайс, който веднъж вече бе спасен от Фримонт благодарение на намесата на Вашингтон. Една телеграма на Мак-Клелън им забрани да нанесат този удар. С аналогична телеграма на генерал Халек бе заповядано да не завзема форта Кълъмбъс в един момент, когато този форт бе наполовина наводнен. Мак-Клелън бе изрично забранил на генералите на запад да кореспондират помежду си. Проектираше ли се комбинирана операция, всеки от тях трябваше да се обръща най-напред към Вашингтон. Сега президентът Линколн им е върнал необходимата свобода на действия.

Колко изгодна е била за сецесионистите цялата военна политика на Мак-Клелън, най-добре доказват панегириците, с които „New-York Herald“ непрестанно го обсипва. Той е герой по вкуса на „Herald“. Прословутият *Бенет*, собственик и главен редактор на

„Herald“, по-рано господствуваше в правителствата на Пирс и Бюкнън чрез своите „специални представители“, alias* кореспонденти във Вашингтон. При правителството на Линколн той се опита да си извоюва пак същото положение по околен път, като за целта неговият „специален представител“ д-р Айвс, южняк и брат на един офицер, преминал към конфедератите, си спечели благоразположението на Мак-Клелън. Изглежда, че под покровителството на Мак-Клелън този Айвс се е ползвал с големи привилегии по времето, когато начело на военното министерство стоеше Камерон. Той е очаквал очевидно от Стантон същите привилегии и затова на 8 февруари се отзовал във военното министерство, където военният министър, неговият главен секретар и няколко членове на конгреса тъкмо обсъждали военните мероприятия. Посочена му била вратата. Той се заинатил, но в края на краищата отстъпил, като заплашил, че „Herald“ ще открие огън против сегашното военно министерство, ако то го лиши от неговата „специална привилегия“ да се запознава във военното министерство по-специално с решенията на правителствените съвещания, с телеграмите, официалните съобщения и военните бюлетени. На другата сутрин, 9 февруари, д-р Айвс събрал у дома си целия генерален щаб на Мак-Клелън на закуска с шампанско. „Но нещастieto крачи бързо“**. Влязъл един подофицер с шестима войници, арестувал могъщия Айвс и го закарал във форта Мак Хенри, където той съгласно изричната заповед на военния министър „ще бъде държан под строг надзор като шпионин“.

Написано от К. Маркс около 26 февруари
1862 г.

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 61 от 3 март 1862 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от немски

* — иначе казано. Ред.

** Шилер. „Песен за камбаната“. Ред.

К. МАРКС

ПРИЯТЕЛИТЕ НА СЕЦЕСИОНИСТИТЕ
 В КАМАРАТА НА ОБЩИНИТЕ. —
 ПРИЗНАВАНЕТО НА АМЕРИКАНСКАТА БЛОКАДА

Лондон, 8 март 1862 г.

Parturiunt montes!* Английските приятели на сецесионистите от момента на откриването на парламента заплашваха със „запитване“ по повод на американската блокада. Запитването най-после е направено в камарата на общините в твърде скромната форма на предложение, в което правителството се поканва да „представи допълнителни документи за състоянието на блокадата“, но дори това скромно предложение бе отхвърлено, без да се спазва формалността на поименното гласуване.

Г-н *Грегори*, депутат от Голуей, който отправи това запитване, още на миналогодишната сесия на парламента, наскоро след избухването на гражданската война, бе внесъл предложение за признаването на южната Конфедерация. На тазгодишната му реч не може да се откаже известна софистична ловкост. Единственият ѝ недостатък е, че се разпада на две части, от които едната отрича другата. В едната част се описва пагубното действие на блокадата върху английската памучна промишленост и *поради това* се иска прекратяване на блокадата. В другата част въз основа на представените от правителството документи, между които две заявления на господата Янси и Ман и на г. Мейсън, се доказва, че блокада изобщо не *съществува* освен на книга и че *затова* не трябва повече да се признава. Г-н Грегори подкрепяше своята аргументация с непрекъснати цитати от „Times“. Вестник „Times“, за който напомнянето за оракулските му мъдрости в този момент

* — Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus! (Планините раждат, ще се роди жалка мишка!) (Хораций. „Наука за поезията“.) *Ред.*

идва съвсем не навреме, благодари на г. Грегори с *уводна статия*, в която публично го излага на присмех.

Запитването на г. Грегори бе подкрепено от г. *Бентинк*, краен тори, който от две години напразно се старае да предизвика в консервативния лагер сецесия от г. Дизраели.

Защитата на мнимите интереси на английската промишленост от г. Грегори, който представлява Голуей, незначителен пристанищен град в Западна Ирландия, и от г. Бентинк, който представлява Норфолк, чисто земеделски окръг, бе сама по себе си твърде забавно зрелище.

Против двамата се обяви г. *Форстер*, представител на Брадфорд, един от центровете на английската промишленост. Речта на Форстер заслужава да бъде разгледана по-отблизо, тъй като убедително доказва голословността на фразите за характера на американската блокада, разпространявани в Европа от приятелите на сецесионистите. Преди всичко, казва той, Съединените щати изпълниха всички изисквания от международното право формално. Те не обявиха нито едно пристанище в състояние на блокада без предварителна прокламация, без специално официално съобщение за времето на установяване на блокадата и без да дадат срок от 15 дни, след изтичането на който се забранява влизането и излизането на всички чуждестранни неутрални кораби.

Приказките за „недействителност“ на блокадата от юридическа гледна точка се основават следователно само на честите случаи, при които тя била нарушавана. Преди откриването на парламента се казваше, че блокадата била нарушена от 600 кораба. Сега г. Грегори намалява този брой на 400. Неговите доказателства се основават на два списъка, от които единият връчен на правителството на 30 ноември от емисарите на Юга *Янси* и *Ман*, а другият, допълнителен списък — от *Мейсън*. Според Янси и Ман от обявяването на блокадата до 20 август тя е била нарушена от повече от 400 кораба било чрез влизане в пристанищата, било чрез излизане от тях. Но общият брой на влезлите и излезлите от пристанищата кораби възлиза съгласно официалните отчети на митниците само на 322. От тази цифра 119 са излезли в морето *преди* обявяването на блокадата, 56 — *преди* изтичането на разрешенния срок от 15 дни. Остават 147 кораба. От тези 147 кораба 25 са били речни лодки, доплавали от вътрешните райони на страната до Нови Орлеан, където стоят неизползвани; 106 кораба са били каботажни и всички, с изключение на три кораба, по изказа на самия г. Мейсън, са „quasi inland“* кораби. От тези 106 кораба

* — „годни почти изключително за вътрешно плаване“. *Ред.*

66 са плавали между Мобиле и Нови Орлеан. Всеки, който познава тези брегове, разбира колко абсурдно е да се нарича нарушаване на блокадата плаването на един кораб зад лагуните, когато той почти не излиза в открито море, а само се движи покрай брега. Същото важи за корабите, които плават между Савана и Чарлстон, където те се движат между острови и тесни издатини на сушата. По думите на английския консул Бънч тези плоскодъжни кораби се появявали в открито море само за няколко дни. Като се приспаднат 106-те каботажни кораба, остават 16 кораба, отплували за чуждестранни пристанища, от които 15 за американски пристанища, главно за Куба, и 1 за Ливерпул. „Корабът“, пристигнал в Ливерпул, е шхуна, така както и всички останали „кораби“ с изключение на един стражеви кораб.

Много се говори — се провикна г. Форстер — за мнима блокада. Но не е ли този списък на господата Янси и Ман мним списък? На подобен анализ той подложи допълнителния списък на г. Мейсън и показа, че броят на измъкналите се крайцери възлиза само на 3 или 4, докато през последната англо-американска война²⁹⁶ не по-малко от 516 американски крайцери пробиха английската блокада и смущаваха английските брегове. „Напротив, тази блокада бе изключително ефективна от момента на нейното обявяване.“

По-нататъшни доказателства дават отчетите на английските консули, и особено южните ценоразписи. На 11 януари премията за износ на памук за Англия достигна в Нови Орлеан 100%, печалбата от вноса на сол — 1 500%, а печалбата от военна контрабанда бе несравнено по-висока. Въпреки тези съблазнителни перспективи за печалба, бе еднакво невъзможно да се превозва както памук за Англия, така и сол за Нови Орлеан или Чарлстон. В действителност г. Грегори се оплаква не от това, че блокадата е неефикасна, а от това, че е прекалено ефикасна. Той ни призовава да сложим край на блокадата, а с това и на парализирането на промишлеността и търговията. Един отговор гласи: „Кой призовава камарата да наруши блокадата? Представителите на бедстващите окръзи ли? Раздава ли се този призив от Манчестер, където са принудени да затварят фабриките, или от Ливерпул, където корабите си стоят в доковете по липсата на товари? Напротив Той се раздава от Голуей и се поддържа от Норфолк.“

Сред приятелите на сецесионистите се прояви и г. Линдси, голям корабостроител от Северен Шилдс. Линдси бе предложил своите докове на Съюза и за тази цел ходи до Вашингтон, където прегърпя огорчението да получи отказ на своите делови предложения. Оттогава той насочи симпатиите си към сецесионистите.

Дебатите бяха приключени с една обширна реч на сър. *Р. Палмър*, дженерал-солиситор, който говори от името на правителството. С юридическа задълбоченост той доказа валидността и ефективността на блокадата от гледна точка на международното право. При това той всъщност разби на пух и прах, както го упрекна лорд Сесил, „новите принципи“, провъзгласени в Парижката конвенция от 1856 г. Между другото той изрази своето учудване от това, че г. Грегори и К^о се осмеляват да се позовават в един английски парламент на авторитета на г. *Отфъой*. Действително това е току-що открит „авторитет“ в бонапартисткия лагер. Статиите на *Отфъой* в „*Revue contemporaine*“²⁹⁶ върху морското право на неутралните страни доказват или пълно невежество или *mauvaise foi** по заповед отгоре.

С пълното фиаско на парламентарните приятели на сецесионистите по въпроса за блокадата отпадат всички изгледи за разрив между Англия и Съединените щати.

Написано от *К. Маркс* на 8 март 1862 г.

Напечатано във вестник „*Die Presse*“,
бр. 70 от 12 март 1862 г.

Печата се по текста на вестника:

Превод от немски

* — недобросъвестност. *Ред.*

К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС

ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА В АМЕРИКА

От каквато и гледна точка да разглеждаме гражданската война в Америка, тя представлява зрелище, което няма равно на себе си в летописите на военната история. Огромните размери на територията, за която се води борбата; широко разтегленият фронт на оперативните линии; огромните маси на неприятелските армии, чисто създаване едва ли можеше да се опре на някаква съществуваща по-рано организационна база; баснословните разходи за издръжката на тези армии; начинът на тяхното ръководство и общите тактически и стратегически принципи на водене на войната — всичко това е съвсем ново за европейския наблюдател.

Сецесионисткият заговор, който бе организиран дълго преди избухването на войната и се ползваше с покровителството и поддръжката на правителството на Бюкънън, даде на Юга възможност да действа пръв — предимство, с което той единствено можеше да се надява да постигне целта си. Застрашен от населяващите неговата територия роби и от значителни юнионистки елементи сред самите бели, с две трети по-малко свободно население, отколкото Северът, но по-готов за нападение поради масата авантюристично настроени безделници, укрили се на територията му, Югът можеше да постигне успех само при бързо, смело, почти безразсъдно настъпление. Успееха ли южняците да завземат Сент Луис, Цинцинати, Вашингтон, Балтиморе и може би Филадельфия, те можеха да разчитат на паника, през време на която дипломацията и подкупът можеха да осигурят признаването на независимостта на всички робовладелски щати. Но при неуспех на тази първа атака, поне в решаващите пунктове, тяхно-

то положение неизбежно щеше да се влошава с всеки ден, докато в същото време Северът щеше да се засилва. Това обстоятелство беше правилно преценено от лицата, които наистина в бонапартовски дух бяха организирали сецесионисткия заговор. Те откриха кампанията по съответен начин. Техните банди от авантюристи прегазиха Мисури и Тенеси, докато по-редовните им войски нападнаха Източна Вирджиния, подготвяйки *coup de main** срещу Вашингтон. Неуспехът на този удар би означавал *от военна гледна точка*, че цялата кампания на южняците е загубена.

Северът излезе на арената на военните действия неохотно и лениво, както трябваше да се очаква при неговото по-високо промишлено и търговско развитие. Социалният механизъм тук е несравнено по-komplициран, отколкото на Юг, и беше необходимо много повече време за насочването му по този необикновен път. Вербуването на доброволци за три месеца беше голяма, но може би неизбежна грешка. Политиката на Севера се състоеше в това, на първо време да се ограничи с отбрана на решаващите пунктове, да организира силите си, да ги обучава в операции от малък мащаб, без да ги излага на риска на решителни сражения, и най-после, когато организацията бъде заздравена достатъчно и от армията бъдат повече или по-малко отстранени предателските елементи, да премине към енергично, непрекъснато настъпление и преди всичко да си върне Кентъки, Тенеси, Вирджиния и Северна Каролина. Превръщането на гражданите във войници на Север изискваше повече време, отколкото на Юг. Но веднъж осъществено, можеше да се разчита на индивидуалното превъзходство на северняците.

Общо взето, като не се смятат грешките, които се дължаха по-скоро на политически, отколкото на военни причини, Северът действуваше съобразно с гореспоменатите принципи. Малката война в Мисури и Западна Вирджиния, от една страна, защити населението, вярно на Съюза, а, от друга, приучи войските на бойна дружба и на стрелба, без да ги излага на опасността от сериозни поражения. Позорът при Бул-Рън²⁹⁷ беше отчасти резултат на старата грешка да се набират доброволци за три месеца. Глупост беше необучени новобранци да бъдат хвърлени във фронтална атака срещу една силна позиция, на тежък терен и против един едва ли огстъпващ им по численост противник. Паниката, която завладя войските на Съюза в решителния момент и причините за която и досега още не са изяснени, не можеше да учуди хора, що-годе запознати с историята на народните войни. Подобни неща се слу-

* ← внезапен удар. *Ред.*

чваха много често с френските войски през 1792—1795 г., но това не им попречи да удържат победите при Жемап, Фльорюс, Монтеноте, Кастилионе и Риволи²⁹⁸. Плоските шеги на европейския печат по повод паниката при Бул-Рън могат да бъдат извинени само с едно — със самохвалството на част от североамериканския печат, което я предшествуваше.

Шестмесечното затишие след поражението при Манасас беше използвано по-добре от Севера, отколкото от Юга. Войските на северняците получиха по-големи попълнения, отколкото южняците, и освен това техните офицери получиха по-правилни инструкции; дисциплината и обучението на войските тук не се сблъскаха със същите пречки, както на Юг. Предателите и негодниците, които се бяха промъкнали в армията, постепенно бяха отстранени и периодът на булрънската паника принадлежи към миналото. Разбира се, към армиите на двете страни не може да се прилага същата мярка, с която се мерят големите европейски армии или дори предишната редовна армия на Съединените щати. Наистина Наполеон можеше да обучи в лагерите батальони новобранци за един месец, на втория месец да ги изпрати на поход, а на третия да ги хвърли в бой, но тогава всеки батальон получаваше достатъчен брой опитни офицери и подофицери, всяка рота — по няколко стари войници, а в деня на боя младите войници образуваха общи бригади с ветераните и биваха, тъй да се каже, обградени от тях. Всички тези условия липсват в Америка. Без значителния брой опитни във военното дело хора, имигрирали в Америка вследствие на европейските революционни вълнения от 1848—1849 г., за организирането на юнионистката армия щеше да бъде нужно много повече време. Незначителният брой убити и ранени в сравнение с общия брой на участвувалите в боевете хора (средно един на двадесет) доказва, че повечето сражения, дори последните боеве в Кентъки и Тенеси, са били водени главно с огнестрелно оръжие, и то на значително разстояние, и че случайните атаки на нож или са били бързо прекъсвани от огъня на противника, или са го обръщали в бягство, преди да се е стигало до ръкопашен бой. Междувременно благодарение на успешното напредване на Бюл и Халек през Кентъки и Тенеси новата кампания започва при по-добри изгледи за успех.

Като си върна Мисури и Западна Вирджиния, Съюзът започна кампанията с настъплението срещу Кентъки. Тук сецесионистите имаха три силни позиции, укрепени лагера: Кълъмбъс на Мисисипи — на левия фланг, Боулинг Грийн — в центъра, и Мил Спрингс на Къмберланд ривър — на десния фланг. Техният фронт се простираше на повече от 300 мили от запад на изток. Дължи-

ната на този фронт не позволяваше на трите групи армии да се поддържат взаимно и даваше възможност на юнионистите да ги нападнат поотделно с превъзхождащи сили. Голямата грешка в разположението на войските на сецесионистите произтичаше от техния опит да държат в свои ръце всички позиции. Един единствен силно укрепен лагер в центъра, предназначен за арена на решителното сражение и зает от главната маса войски, щеше да бъде несравнено по-изгоден за отбраната на Кентъки. Той или щеше да привлече главните сили на юнионистите, или щеше да ги постави в опасно положение, ако се опитат да напреднат, без да държат сметка за една такава силна концентрация неприятелски войски.

При тези обстоятелства юнионистите решиха да атакуват последователно трите споменати лагера, да подмамат противника да излезе от тях и да го принудят да приеме борбата в открита местност. Този план, съставен по всички правила на военното изкуство, беше изпълнен бързо и енергично. Към средата на януари един корпус юнионисти, наброяващ около 15 000 души, настъпи срещу Мил Спрингс, който беше зает от 10 000 сецесионисти. Юнионистите маневрираха така, че накараха противника да помисли, че има пред себе си само слаб разузнавателен отряд. Генерал Щоликофер веднага се хвана на въдицата, излезе от своя укрепен лагер и атакува юнионистите. Той скоро се убеди, че има работа с превъзхождащ го противник. Той падна в боя, а неговите войски претърпяха също такава съкрушително поражение, както и юнионистите при Бул-Рън. Но този път победата беше използвана по съвсем друг начин. Победителите преследваха по петите разбитата армия, докато тя се добра до своя лагер в Мил Спрингс сломена, деморализирана, без полска артилерия и без обоз. Този лагер беше разположен на северния бряг на Къмберланд ривър, така че в случай на ново поражение войските нямаха друг път за отстъпление, освен да се прехвърлят през реката с малкото параходи и лодки. Изобщо почти всички лагери на сецесионистите бяха разположени на *неприятелския* бряг на реката. Подобна позиция, когато в тила има мост, е не само правилна, но и твърде изгодна. В такъв случай лагерът служи като предмостово укрепление и дава възможност на командуването да хвърля по свое усмотрение намиращите се в него войски на който си иска бряг на реката, с което се осигурява пълен контрол върху нея. Но един лагер на неприятелския бряг на реката без мост в тила при несполучлив бой отрязва пътя за отстъпление и принуждава войските да капитулират или ги обрича на изстребление и удавяне, както се случи с юнионистите при Болс-Блъф на неприятелския бряг на

Потомак, където ги беше завело предателството на генерал Стоун²⁰⁹.

Добрали се до своя лагер в Мил Спрингс, разбитите сецесионисти веднага разбраха, че или трябва да отблъснат една атака на противника срещу укрепленията им, или да капитулират в много скоро време. След урока, който получиха сутринта, те бяха загубили вяра в съпротивителните си сили. Затова когато на другия ден юнионистите тръгнаха в атака срещу лагера, те откриха, че неприятелят е използвал нощта, за да се прехвърли през реката, като е изоставил лагера, обоза, артилерията и всичките си запаси. По този начин крайният десен фланг на отбранителната линия на сецесионистите беше изтласкан към Тенеси, а Източен Кентъки, където масата от населението е настроена враждебно към робовладелската партия, отново премина в ръцете на юнионистите.

По същото време — към средата на януари — започнаха приготовленията за изгонването на сецесионистите от Кълъмбъс и Боулинг Грийн. Екипирана беше силна флотилия от лодки, въоръжени с мортири, и бронирани канонерки и навсякъде бе разпространена новината, че тя щяла да придружава една многобройна армия, напредваща по Мисисипи от Кейро към Мемфис и Нови Орлеан. Обаче всички демонстрации по Мисисипи бяха само лъжлив манювър. В решителния момент канонерките бяха прехвърлени в Охайо ривър, а оттам в Тенеси ривър, по която те стигнаха до форта Хенри. Този пункт заедно с форта Донелсън на Къмберланд ривър образуваше втората отбранителна линия на сецесионистите в Тенеси. Позицията беше добре избрана, защото в случай на отстъпление зад Къмберланд реката щеше да прикрива техния фронт, а Тенеси — левия им фланг, докато тясната ивица земя между двете реки беше достатъчно защитена от двата гореспоменати форта. Но с бързи действия юнионистите пробиха втората линия, преди да бяха атакували левия фланг и центъра на първата линия.

През първата седмица на февруари канонерките на юнионистите се появиха пред форта Хенри, който след кратка бомбардировка се предаде. Гарнизонът се измъкна към форта Донелсън, тъй като сухопътните сили на експедиционния отряд бяха недостатъчни да обкръжат форта Хенри. След това канонерките се върнаха надолу по Тенеси ривър, минаха нагоре по Охайо ривър и отук се насочиха по Къмберланд ривър към форта Донелсън. Една единствена канонерка се насочи смело нагоре по Тенеси през самото сърце на щата Тенеси, премина през щата Мисисипи и стигна до Флоренс в северната част на Алабама, където редица блата и

плитчини (известни под името *Mussel Shoals**) правят реката неплавателна. Фактът, че една единствена канонерка можа да измине този дълъг не по-малко от 150 мили път и след това да се върне обратно, без нито веднъж да бъде нападната, доказва, че в района на реката преобладават настроения в полза на Съюза и че за юнионистките войски ще бъде много изгодно, ако проникнат тук.

Речната флотилия по Къмберланд съгласуваше операциите си с действията на сухопътните сили по командуването на генералите Халек и Грант. Сецесионистите в Боулинг Грийн бяха заблудени относно движенията на юнионистите. Затова те продължаваха да си стоят спокойно в своя лагер, докато една седмица след падането на форта Хенри фортът Донелсън беше обкръжен откъм сушата от 40-хилядна армия на юнионистите и застрашен откъм реката от силна флотилия канонерки. Подобно на лагера в Мил Спрингс и на форта Хенри фортът Донелсън също бе обърнат с тил към реката, без мост за в случай на отстъпление. Това беше най-силната от всички крепости, атакувани досега от юнионистите. Укрепленията на форта бяха построени много грижливо, а самата крепост бе достатъчно голяма, за да даде убежище на нейния 20-хиляден гарнизон. В първия ден на атаката канонерките заставиха да замлъкне огънят на обърнатите към реката батареи и обстрелваха вътрешните укрепления, докато сухопътните войски изгласаха неприятелските форпостове и принудиха главната маса на сецесионистите да потърси закрила непосредствено при оръдията на форта. На втория ден канонерките, които предишния ден бяха много пострадали, са действували изглежда слабо. Затова пък сухопътните войски трябваше да издържат продължително и на места твърде тежко сражение с отрядите на гарнизона, които се опитваха да пробият десния фланг на противника, за да си осигурят път за отстъпление към Нашвил. Но една енергична атака на десния фланг на юнионистите срещу левия фланг на сецесионистите и значителните подкрепления, които получи левият фланг на юнионистите, решиха изхода на сражението в полза на атакуващите. Някои външни укрепления бяха взети с щурм. Гарнизонът, изгласкан във вътрешните отбранителни линии, без шансове за отстъпление и явно неспособен да даде отпор на една нова атака на следващата сутрин, се предаде още на другия ден без всякакви условия.

С форта *Донелсън* в ръцете на юнионистите паднаха артилерията, обозът и военните запаси на противника; 13 000 сецесио-

* — Мъсъл Шолс (мидени плитчини). *Ред.*

нисти се предадоха в деня на завземането на форта, още 1 000 души — на следващия ден, и щом предните части на победителя се появиха при Кларксвил — град, разположен по-нагоре по течението на Къмберланд, той им отвори вратите си. И тук имаше голямо количество провизии, складирани за сецесионистите.

В завземането на форта Донелсън има едно загадъчно обстоятелство: бягството на генерал Флойд с 5 000 души на втория ден след започването на бомбардировката. Тези бегълци бяха твърде много, за да бъдат прекарани незабелязано през нощта с параходи. При известни предохранителни мерки от страна на нападащите те нямаше да могат да се измъкнат. Седем дена след капитулацията на форта Донелсън федералистите завзеха Нашвил. Разстоянието между тези два пункта е около 100 английски мили и преходите по 15 мили на ден по жалките пътища и през най-неблагоприятното време на годината правят чест на юнионистките войски. Щом научиха за падането на форта Донелсън, сецесионистите опразниха Боулинг Грийн; една седмица по-късно те изоставиха Кълъмбъс и се оттеглиха на един остров на Мисисипи, на 45 мили по-на юг. По този начин Съюзът си върна целия Кентъки. Но Тенеси сецесионистите могат да задържат само ако дадат и спечелят едно голямо сражение. Говори се, че за тази цел те действително са съсредоточили 65 000 души. Нищо обаче не пречи на юнионистите да изкарат срещу тях превъзхождащи ги сили.

Ръководството на кентъкската кампания от Съмърсет до Нашвил заслужава най-голяма похвала. Завладяването на една толкова обширна област и напредването от Охайо до Къмберланд само за един месец говорят за енергия, решителност и бързина, които рядко са достигани от редовните армии в Европа. Сравнете например бавното напредване на съюзниците от Маджента до Солферино в 1859 г.³⁰⁰, и то без да преследват отстъпващия противник, без всякакви опити да отрежат изоставашите или да обходят и обкръжат цели войскови части на неприятелската армия.

Халек и особено Грант са прекрасен пример за решително водене на войната. Без да обръщат ни най-малко внимание нито на Кълъмбъс, нито на Боулинг Грийн, те съсредоточават силите си срещу главните пунктове — форта Хенри и форта Донелсън, бързо и енергично ги атакуват и именно с това правят положението на Кълъмбъс и Боулинг Грийн неудържимо. След това те веднага се насочват към Кларксвил и Нашвил, без да дадат време на отстъпващите сецесионисти да заемат нови позиции в Северен Тенеси. През време на това стремително преследване сецесионисткият корпус в Кълъмбъс остава напълно отрязан от центъра и десния фланг на своята армия. Английските вестници неоснователно кри-

тикуваха тази операция. Дори атаката на форта Донелсън да беше се провалила, сецесионистите при Боулинг Грийн, държани в шах от войските на генерал Бюл, не можеха да отделят достатъчно хора, които да дадат възможност на гарнизона да преследва разгромените юнионисти в открита местност или да застраши тяхното отстъпление. От друга страна, Кълъмбъс е толкова отдалечен, че изобщо не можеше да попречи на движенията на Грант. И наистина, след като юнионистите прочистиха Мисури от сецесионистите, Кълъмбъс загуби всякакво значение за последните. Войските, които образуваха неговия гарнизон, трябваше да ускорят отстъплението си към Мемфис или Арканзас, за да избягнат опасността от безславно предаване.

В резултат на очистването на Мисури и на връщането на Кентъки театърът на военните действия се стесни толкова, че различните армии въздействуват върху цялата оперативна линия до известна степен съвместно и могат да се домогват до определени резултати. С други думи, войната едва сега взема *стратегически* характер и географската конфигурация на страната придобива нов интерес. Задачата на генералите на армията на Севера сега е да намерят ахилесовата пета на памукопроизводителните щати.

До завземането на Нашвил между армията в Кентъки и армията на Потомак не бе възможна каквато и да било стратегическа общност. Те бяха много отдалечени една от друга. Те се намираха на една и съща фронтова линия, но оперативните им линии бяха съвсем различни. Едва след победоносното настъпление в Генеси операциите на Кентъкската армия придобиха значение за целия театър на военните действия.

Инспирираните от Мак-Клелън американски вестници вдигат голям шум около плана „Анаконда“. Съгласно този план метежниците трябва да бъдат обкръжени от един огромен обръч от армии, който все повече и повече да се стяга и на края да задуши противника. Това е чиста детинщина. Това е възраждане на изобретената в Австрия към 1770 г. така наречена „*кордонна система*“³⁰¹, която тъй упорито, но и винаги толкова несполучливо се прилагаше от 1792 до 1797 г. срещу французите. При Жемап, Фльорюс и особено при Монтеноте, Милезимо, Дего³⁰², Кастилионе и Риволи на тази система беше сложен край. Французите разсичаха „анакондата“ на две, като нанасяха удар в един пункт, на който бяха съсредоточили превъзхождащи сили. След това отделните части на „анакондата“ се разсичаха последователно.

В гъсто населените и повече или по-малко централизирани държави винаги има един център, чието завземане от неприятеля лишава нацията от възможност за по-нататъшна съпротива. Бле-

стия пример в това отношение е Париж. Но робовладелските щати нямат такъв център. Те са рядко населени, в тях има малко големи градове, и то само по крайбрежието. Пита се: съществува ли все пак един военен притегателен център, със загубването на който би бил пречупен гръбнакът на тяхната съпротива, или те, подобно на Русия в 1812 г., не могат да бъдат завладени, без да бъде завзето всяко село и всяка местност — с една дума, без да бъде завзета цялата периферия?

Нека хвърлим поглед върху географския облик на територията на сецесионистите с нейната дълга брегова линия покрай Атлантическия океан и също тъй дълга брегова линия покрай Мексиканския залив. Докато конфедератите държаха в свои ръце Кенгъки и Тенеси, заемащата от тях територия представляваше голяма компактна маса. Със загубването на тези два щата в тяхната територия се вбива един огромен клин, който отделя щатите покрай брега на Атлантическия океан от щатите покрай брега на Мексиканския залив. Прекият път от Вирджиния и двете Каролини за Тексас, Луизиана, Мисисипи и отчасти дори за Алабама минава през Тенеси, който сега е завзет от юнионистите. *Единственият* път, който след пълното завладяване на Тенеси от Съюза свързва двете групи робовладелски щати, минава през Джорджия. Това доказва, че *Джорджия е ключът към сецесионистката територия*. Със загубването на Джорджия конфедерацията ще бъде разсечена на две части, които няма да имат каквато и да било връзка помежду си. А сецесионистите едва ли ще могат да си върнат Джорджия, тъй като силите на юнионистите ще бъдат съсредоточени на една централна позиция, докато техните противници, разделени на две, едва ли ще могат да изкарат достатъчно сили за общо настъпление.

Необходимо ли е за подобна операция завземането на цяла Джорджия, включително и крайбрежието на Флорида? Съвсем не. В една страна, където съобщенията, особено между отдалечените пунктове, зависят много повече от железните пътища, отколкото от шосетата, е достатъчно да се завземат железопътните линии. Най-южната железопътна линия между щатите край брега на Мексиканския залив и край брега на Атлантическия океан минава през Мейкон и Гордон при Миледжвил.

Завземането на тези два пункта би разрязало територията на сецесионистите на две и би дало възможност на юнионистите да ги разбият последователно. От гореизложеното се вижда също, че нито една южна република не е жизнеспособна, ако не притежава Тенеси. Без Тенеси сърцето на Джорджия би било само на осемдневен или десетдневен преход от границата; Северът непрекъс-

нато би държал юмрук над главата на Юга и при най-малкия натиск Югът би трябвало да отстъпи или отново да започне борба за своето съществуване при условия, когато едно единствено поражение би му отнело всякакви изгледи за успех.

От изложеното следва:

Потомак *не* е най-важната позиция на театъра на военните действия. Завземането на Ричмонд и по-нататъшното настъпление на Потомаската армия на юг — затруднено от многото реки, които пресичат нейния път — биха могли да имат огромно морално въздействие. От чисто военна гледна точка те не биха решили *нищо*.

Изходът на кампанията зависи от Кентъкската армия, която се намира сега в Тенеси. От една страна, тази армия е най-близко до решаващите пунктове, от друга, тя заема една територия, без която сецесионистката държава е нежизнеспособна. Ето защо тази армия би трябвало да бъде засилена за сметка на всички останали, като за тази цел се пожертвуват всички по-малки операции. Непосредствените обекти на нейните действия биха били Чатануга и Долтън в Горен Тенеси — най-важните железопътни центрове на целия Юг. След тяхното завземане връзката между източните и западните сецесионистки щати би се ограничила с комуникационните линии в Джорджия. Следващата задача би била да се завземат Атланта и Джорджия, за да се отреже друга железопътна линия, и, най-сетне, със завземането на Мейкон и Гордон да се прекъсне и последната връзка между двете части³⁰³.

Ако обаче вместо това се провежда планът „Анаконда“, въпреки всички успехи в отделни пунктове и дори на Потомак, войната може да продължи до безкрайност, откривайки същевременно простор за финансови затруднения и дипломатически интриги.

Написано от К. Маркс и Ф. Енгелс
през март 1862 г.

Печата се по текста на вестника,
сверен с текста на списанието

Напечатано със съкращения в „The Volunteer Journal, for Lancashire and Cheshire“, кн. 80 от 14 март 1862 г. и изцяло във в. „Die Presse“, бр. 84 и 85 от 26 и 27 март 1862 г.

Превод от немски

К. МАРКС

ЕДНА МЕЖДУНАРОДНА АФЕРА МИРЕС

Лондон, 28 април 1862 г.

Главната тема на разговорите в тукашните дипломатически кръгове са действията на Франция в Мексико. Намира се за загадъчно обстоятелството, че Луи Бонапарт е увеличил своята експедиционна армия в момента, когато обеща да я намали, и че той възнамерява да настъпва, докато Англия се оттегля. Тук добре се знае, че гласъкът за мексиканската експедиция³⁰⁴ изхождаше от сенджеймския, а не от туйлерийския кабинет. Също тъй добре се знае, че Луи Бонапарт предпочита да изпълнява своите начинания, особено задокеанските си авантюри, под егидата на Англия. Реставрираната империя, както е известно, не е усвоила още уменията на своя създател да разквартирува френските войски в столиците на съвременна Европа. Като *pis aller** тя изпрати френските войски в столиците на древна Европа — Цариград, Атина и Рим и отгоре на това в Пекин³⁰⁵. Трябваше ли да се пропусне театралният ефект на една разходка до столицата на ацтеките и възможността за военно-археологически колекции à la Монтобан³⁰⁶? Но ако вземем под внимание сегашното състояние на френските финанси и бъдещите сериозни конфликти със Съединените щати и Англия, до които може да доведе настъплението на Луи Бонапарт в Мексико, веднага ще трябва да отхвърлим горното обяснение на неговото поведение, което обичат да ни поднасят различните английски вестници. Аз вярвам, че мога да ви съобщя разгадката на въпроса.

По времето на конвенцията от 17 юли 1861 г.³⁰⁷, когато трябваше да бъдат уредени претенциите на английските кредитори, а

* — крайно средство. *Ред.*

английският пълномощник същевременно поиска да му бъде представен списък на всички мексикански дългове или грехове, мексиканският министър на външните работи заяви, че дългът към Франция възлиза на 200 000 долара, т. е. на нищожната сума от около 40 000 фунта стерлинги. А сметката, която Франция предявява *sega*, съвсем не се побира в тези скромни рамки.

При католическото правителство на Сулоага и Мирамон бе сключено споразумение за издаване на мексикански държавни облигации на сума 14 000 000 долара чрез швейцарската банка Ж. Б. Жекер и К^о. Цялата сума, реализирана при първото издаване на тези облигации, възлезе само на 5 на сто от номиналната стойност, или на 700 000 долара. Всички издадени облигации много скоро попаднаха в ръцете на високопоставени французи, между които роднини на императора и хора, които направляват „*haute politique*“*. Банкерската къща Жекер и К^о продаде на тези господа въпросните облигации много под първоначалната им номинална цена.

Мирамон сключи този дълг по време, когато столицата се намираше в неговите ръце. По-късно, когато изпадна до обикновен вожд на партизански отряди, той нареди чрез своя така наречен министър на финансите, сеньор Песа-и-Песа, да бъдат отново издадени държавни облигации на номинална стойност 38 000 000 долара. Посредник при тази емисия бе отново bankerската къща Жекер и К^о, която обаче ограничи този път своите кредити на скромната сума от едва 500 000 долара, или 1—2 на сто на долар. Отново швейцарските банкери съумяха да се отърват колкото е възможно по-скоро от своята мексиканска собственост и отново облигациите попаднаха в ръцете на споменатите „високопоставени французи“, между които няколко постоянни посетители на императорския двор, чиито имена ще живеят толкова дълго, колкото и аферата Мирес в летописите на европейските борси³⁰⁸.

Именно този дълг от 52 000 000 долара, от които досега не са получени дори 4 200 000 долара, отказва да признае правителството на президента Хуарес, от една страна, защото не знае нищо за него, от друга страна, защото господата Мирамон, Сулоага и Песа-и-Песа не са имали конституционни пълномощия за сключването на подобен държавен дълг. Но споменатите по-горе „високопоставени“ французи успяха да прокарат в решаващата инстанция противоположното гледище. На свой ред лорд Палмерстон бе своевременно уведомен от някои членове на парламента, че цялата тази афера може да доведе до крайно неприятни запитва-

* — „висшата политика“. *Ред.*

ния в камарата на общините. Между другото трябвало да се опасява от въпроса, дали сухопътните и морските сили на Великобритания могат да бъдат използвани за поддържане на спекулативните операции на някои политици „rouge et poire*“ отвъд Ламанш. Поради това Палмерстон страстно се залови за конференцията в Орисаба³⁰⁰, за да се измъкне от една история, която застрашава да се превърне в една мръсна международна афера Мирес.

Написано от К. Маркс на 28 април 1862 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 120 от 2 май 1862 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

* — буквално: червено и черно (цветовете на рулетката, т. е. на комарджините). *Ред.*

К. МАРКС

АНГЛИЙСКИЯТ ПЕЧАТ
И ПАДАНЕТО НА НОВИ ОРЛЕАН

Лондон, 16 май 1862 г.

При получаването на първите съобщения за падането на Нови Орлеан³¹⁰ „Times“, „Herald“, „Standard“, Morning Post“, „Daily Telegraph“ и другите английски „sympathisers“* на южните niger-drivers** доказваха въз основа на стратегически, тактически, филологически, екзегетически, политически, морални и фортификационни съображения, че това известие е една от ония „canards“***, които толкова често се пушат от Ройтер, Хавас, Волф³¹¹ и техните understrappers****. Естествените отбранителни средства на Нови Орлеан бяха засилени, пишеха вестниците, не само с новопостроени фортове, но и с всевъзможни подводни адски машини и бронирани канонерки. Вестниците подчертаваха по-нататък спартанския дух на жителите на Нови Орлеан и тяхната смъртна омраза към наемниците на Линколн. И най-после нали при Нови Орлеан Англия претърпя на времето поражението, което сложи позорен край на нейната втора война против Съединените щати (1812—1814 г.)? По този начин нищо не даваше основание за съмнение, че Нови Орлеан ще влезе в историята като втора Сарагоса или като Москва на „Юга“³¹². Освен това в него се намираха 15 000 бали памук, с които толкова лесно можеше да бъде запален неугасим огън на самоунищожението, да не говорим за това, че в 1814 г. добре овлажнените бали памук се оказаха по-неуязвими срещу запалителните снаряди от земните укрепления на Севастопол. И така, ясно е като ден, че падането на Нови Орлеан е ново самохвалство на янките.

* — симпатизатори. *Ред.*** — робовладелци. *Ред.**** — фалшиви новини. *Ред.***** — агенти. *Ред.*

Когато първоначалните съобщения бяха потвърдени от пристигналите два дни по-късно параходи от Ню Йорк, повечето английски вестници, които симпатизират на робовладелците, продължаваха да упорствуват в своя скептицизъм. Вестник „Evening Standard“ например бе толкова абсолютно сигурен в своето неверие, че един и същи брой отначало в уводна статия черно на бяло доказваше непристъпността на града на Полумесеца¹³, а след това в рубриката „Последни новини“ с едри букви съобщаваше за падането на непристъпния град. Обаче „Times“, който винаги е смятал дискретността за най-добрата част на храбростта*, промени своя тон. Наистина вестникът още се съмняваше, но същевременно се подготвяше за всяка евентуалност, защото Нови Орлеан бил град на „rowdies“**, а не на герои. Този път „Times“ имаше право. Нови Орлеан бе основан от отрепките на френската бохѐте***, той е в същинския смисъл на думата френска колония на престъпници и никога през цялото време на своето съществуване не е отричал своя произход. Само че „Times“ стигна post festum**** до това твърде разпространено мнение.

Но в края на краищата le fait accompli***** убеди дори най-неверния Тома. Какво да се прави? Английският печат, който симпатизира на робовладелците, сега доказва, че падането на Нови Орлеан било печалба за конфедератите и поражение за федералистите.

Падането на Нови Орлеан позволявало на генерал Лавел да засили със своите войски армията на Борегар, който толкова повече се нуждаел от подобно подкрепление, тъй като на неговия фронт Халек бил съсредоточил 160 000 души (явно преувеличено!), а, от друга страна, неговите комуникации с изтока били прекъснати от генерал Мичел, който прекъснал железопътната връзка от Мемфис за Чатануга, т. е. за Ричмонд, Чарлстон и Савана. Откъснат по този начин (което ние дълго преди сражението при Коринт посочихме като стратегически необходим ход*****), Борегар нямаше друга железопътна връзка от Коринт освен с Мобиле и Нови Орлеан. След като Нови Орлеан паднал и той разполагал сега с единствената железопътна линия за Мобиле, той вече не можел, разбира се, да снабдява войските си с необходимите хранителни продукти и поради това се оттеглил към Тюпело; с пристигането на войските на Лавел според английския печат, който симпатизира на робовладелците,

* Шекспир. „Крал Хенрих IV“, част I, действие V, сцена четвърта. *Ред.*

** — „негодяя“. *Ред.*

*** — бохема. *Ред.*

**** — късно. *Ред.*

***** — свършеният факт. *Ред.*

***** Виж настоящия том. стр. 497—499. *Ред.*

възможностите на Борегар за снабдяване, естествено, щели да нараснат.

От друга страна, отбелязват същите оракули, федералистите в Нови Орлеан ще бъдат изтребени от жълтата треска и в края на краищата, ако самият Нови Орлеан не е Москва, то неговият кмет не е ли един Брут? Трябвало да се прочете (ср. „New-York Herald“) неговото мелодраматично храбро послание до комодор Фарагут. „Brave words, Sir, brave words!“*, но смелите думи не трогат кости.

Вестниците на южните робовладелци обаче гледат на падането на Нови Орлеан не толкова оптимистично, както техните английски утешители. В това можем да се убедим от следните извадки:

Ричмондският вестник „Dispatch“³¹⁴ пише:

„Какво стана с бронираните канонерки, с „Мисисипи“ и „Луизиана“, от които очаквахме, че ще спасят града на Полумесеца? Тяхното въздействие върху неприятеля бе такова, като че ли бяха направени от стъкло. Безсмислено е да се отрича, че падането на Нови Орлеан е тежък удар. Правителството на Конфедерацията е отрязано по този начин от Западна Луизиана, Тексас, Мисури и Арканзас.“

Норфолкският вестник „Day Book“³¹⁵ отбелязва:

„Това е най-сериозното поражение от започването на войната. То ще има за резултат лишения и недостиг за всички слоеве на обществото и, което е най-лошото, поставя под заплаха снабдяването на нашата армия.“

Излизаният в Атланта вестник „Intelligencer“³¹⁶ се оплаква:

„Ние очаквахме друг резултат. Приближаването на врага не беше изненада; ние отдавна го предвиждахме, но ни уверяваха, че дори противникът да заобиколи форта Джаксън, страшен артилерийски огън щял да го принуди да отстъпи или да го унищожи. Всичко това се оказа илюзия, както и всеки път, когато безопасността на един пункт или на един град е трябвало да бъде осигурена с крепостни съоръжения. Съвременните изобретения, изглежда, са направили крепостните съоръжения неспособни за отбрана. Бронираните канонерки ги разрушават или спокойно плават покрай тях. Ние се страхуваме, че Мемфис ще сподели съдбата на Нови Орлеан. Нима, не е глупост да се лъжем с празни надежди?“

Най-после питърсбургският вестник „Express“³¹⁷ заявява:

„Вземането на Нови Орлеан от федералистите е най-изключителното и фатално събитие през цялата война.“

Написано от К. Маркс на 16 май 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 138 от 20 май 1862 г.

Превод от немски

* — „Смелн думи, сър, смелн думи!“ (Шекспир. „Крал Хенрих IV“. Част I, действие III, сцена трета; порифразирано). *Ред.*

К. МАРКС

ДОГОВОР ПРОТИВ ТЪРГОВИЯТА С РОБИ

Лондон, 18 май 1862 г.

Американските вестници публикуват сега *in extenso** договора за борба с търговията с роби, сключен на 7 април т. г. във Вашингтон между Съединените щати и Англия. Главните пунктове на този важен документ са следните. Правото на претърсване е взаимно, но може да се упражнява от двете страни само от ония военни кораби, които имат специални пълномощия за тази цел от една от договарящите се държави. Договарящите се държави си доставят взаимно от време на време изчерпателна статистика за частта от тяхната флота, която е предназначена за надзор върху търговията с негри. Правото на претърсване може да бъде упражнено само по отношение на търговски кораби, в една зона на разстояние 200 мили от африканския бряг, южно от 32^о северна ширина, и на 30 морски мили от бреговете на Куба. Претърсване на кораби — било на английски кораби от американски крайцери, било на американски кораби от английски крайцери — не се допуска в онази част на морето, която спада към английската или американската територия (т. е. на три морски мили от брега); претърсване не се допуска също наблизко до пристанища или до колонии на други държави.

Смесени съдилища със седалище в Сиера Леоне, Капшат и Ню Йорк, състоящи се наполовина от англичани, наполовина от американци, решават въпроса за задържаните кораби. В случай на произнасяне на осъдителна присъда по отношение на кораб,

* — изцяло. *Ред.*

екипажът, доколкото това е осъществимо без прекомерни разходи, се предава на съдебните власти на иацията, под чийто флаг е плавал корабът. В този случай не само екипажът (капитан, помощник-капитан и т. н.), но и корабоприжателите понасят наказанието, което се предвижда по законите на съответната страна. Търговските кораби, по отношение на които смесените съдилища са произнесли оправдателна присъда, получават в срок от една година обезщетение от държавата, под чийто флаг е плавал задържаният военен кораб. За законен повод за задържане на кораби се смята не само присъствието на роби негри на тях, но и наличиостта на специални приспособления за търговия с роби в конструкцията на кораба, белезници, вериги и други оръдия за обезопасяване на негрите, най-после, хранителните припаси в количество, което явно надвишава нуждите на екипажа. Кораб, на който бъдат открити подобни подозрителни предмети, трябва да докаже своята невинност и дори в случай на оправдателна присъда не може да претендира за каквото и да било обезщетение.

Командир на крайцер, надвишил дадените му по договора пълномощия, носи отговорност пред съответното правителство. Ако командирът на крайцер на една от договарящите се държави има подозрения, че някой търговски кораб — под ескорта на един или няколко военни кораби на другата договаряща се държава — превозва на борда си негри, или е участвувал в търговия с африкански роби, или е екипиран за такава търговия — трябва да съобщи своите подозрения на командира на ескорта и заедно с него да претърси заподозрения кораб, който след това трябва да бъде откаран в седалището на едно от смесените съдилища, ако съгласно постановленията на договора попада под категорията на подозрителните кораби. В случай на признасяне на осъдителна присъда негрите, намиращи се на борда на корабите, се предават в разпореждане на правителството, под чийто флаг е извършено залавянето. Те трябва да бъдат незабавно освободени и тяхната свобода се гарантира от правителството, на чиято територия те се намират. Договорът може да бъде развален едва след десет години. Той остава в сила в продължение на една година от момента, в който една от договарящите се страни съобщи за неговото разваляне.

Този англо-американски договор, който е резултат от гражданската война в Америка, нанася смъртоносен удар на търговията с негри. Действието на договора ще бъде засилено със законопроекта, внесен неотдавна от сенатора Съмър, който отменя закона от 1808 г. относно търговията с негри по бреговете на Съединените щати и наказва като престъпление транспортирането на роби от едно пристанище на Съединените щати в друго.³¹⁸ С приема-

нето на този законопроект ще бъде парализирана до голяма степен търговията, която развъждащите негри щати (border slave states*) водят с потребяващите негри щати (същинските slave states**).

Написано от К. Маркс на 18 май 1862 г.

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 140 от 22 май 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

* — пограничните робовладелски щати *Ред.*

** — робовладелските щати. *Ред.*

К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС

ПОЛОЖЕНИЕТО НА АМЕРИКАНСКИЯ ВОЕНЕН ТЕАТЪР

Както показват получените сега подробни сведения, завземането на Нови Орлеан представлява почти безпримерен по своята смелост подвиг на флотата. Флотата на юнионистите се състоеше само от дървени кораби: около шест военни кораби, въоръжени с по 14 до 25 оръдия и поддържани от многобройна ескадра от канонерки и кораби, въоръжени с мортири. Тази флота имаше пред себе си два форта, преграждащи входа за Мисисипи. В обсега на действията на 100-те оръдия на тези фортове реката бе преградена със здрава верига, зад която бяха натрупани мими, брандери* и други разрушителни средства. За да се стигне между фортовете, трябваше да се преодолеят тези първи препятствия. Но зад фортовете имаше втора страшна отбранителна линия от бронирани канонерки, между които „Манасас“ — железен бронеломен кораб, и „Луизиана“ — мощна плаваща батарея. След като юнионистите обстрелваха безрезултатно в продължение на шест дни двата форта, които напълно господствуват над реката, те решиха въпреки техния огън да форсират с три дивизиона желязната бариера, да проникнат нагоре по реката и да се опитат да влязат в бой с „ironsides“***. Този смел опит успя. А щом флотилията се появи пред Нови Орлеан, победата естествено бе решена.

Сега Борегар нямаше вече какво да защитава в Коринт. Неговата позиция там имаше значение само докато прикриваше Ми-

* — кораб, натоварен със запалителен материал, който се запалва и насочва срещу неприятелските кораби. *Бълг. ред.*

** — железен, силен човек. Така се наричади в Англия войските на Кромвел. Тук в смисъл на сецесионистите. *Ред.*

сисипи и Луизиана и по-специално Нови Орлеан. Сега неговото стратегическо положение е такова, че при загубване на едно сражение не би имал друг избор, освен да раздели армията си на малки партизански отряди, защото без голям град в тила на своята армия, където са съсредоточени железопътни линии и средства за снабдяване, той не може да държи масите под своето командване.

Мак-Клелън неопровержимо доказа, че е военен бездарник, издигнат от благоприятен случай на висок и отговорен пост, и че той води войната не за да бие врага, а по-скоро да не бъде бит от неприятеля и по този начин да не изгуби собственото си узурпирано величие. Той се държи като старите така наречени „маневриращи генерали“, които извиняваха страхливото си изклиничване от всяко тактическо решение с това, че принуждавали врага да предаде позициите си чрез стратегически обход. Конфедератите винаги му се изплъзват, защото той никога не ги напада в решителния момент. Така той им позволи спокойно да отстъпят от Манасас към Ричмонд, макар че планът за това отстъпление бе оповестен десет дни преди това дори от нюйоркските вестници (например от „Tribune“). След това той раздели своята армия и предприе стратегически обходи на противника откъм фланговете, като се укрепил с един корпус пред Йорктаун. Крепостната война винаги дава предлог за протакания и за отклоняване от боя. След като съсредоточи сили, превъзхождащи конфедератите, той им позволи да се оттеглят от Йорктаун към Уйлямсбург и по-нататък, без да ги принуди да приемат бой. Никога още една война не е била водена по толкова жалък начин. И ако боят при отстъплението от Уйлямсбург не завърши с втори Бул Рън за юнионистките войски, а с поражение на ариергарда на конфедератите, Мак-Клелън няма никаква заслуга за този резултат.

След един преход от около 12 мили (английски) под 24-часов проливен дъжд и по крайно разкаляни пътища, 8 000 юнионистки войници под командването на генерал *Хайнцелман* (германец по произход, но роден в Пенсилвания) стигнаха недалеч от Уйлямсбург и се натъкнаха само на слаби постове на противника. Но когато последният се убеди в малочислеността на приближилия се отряд, той започна да изпраща от Уйлямсбург подкрепления от елитни войски и постепенно доведе силите си до 25 000 души. Към 9 часа сутринта борбата стана сериозна; към дванадесет и половина генерал Хайнцелман разбра, че шансовете за успех клонят към противника. Той започна да изпраща един куриер след друг при генерал Керни, който се намираше на 8 мили в тила му, но можеше да се движи съвършено бавно по „изчезналия“ поради дъжда път. Хайнцелман остана цял час без подкрепления. През това време

7-и и 8-и полкове от Джерси, които бяха изразходвали целия си запас от барут, започнаха да бягат към гората от двете страни на шосето. Тогава Хайнцелман заповяда на полковник Менил да заеме с един пенсилвански кавалерийски ескадрон двете покрайнини на гората, като заплаши бегълците, че срещу тях ще бъде открит огън. Това принуди последните да се спрат.

Освен това за възстановяване на реда допринесе и примерът на един масачузетски полк, който също беше изразходвал всичкия си барут, но спокойно изчакваше врага с поставени на пушките щикове. Най-после в далечината се показа авангардът на генерал Керни под командването на бригадира Бери (от щата Майн). Армията на Хайнцелман посрещна спасителите с гръмко „ура“: Хайнцелман заповяда на полковите музиканти да изсвирят „Янки Дудъл“³¹⁹ и разположи пристигналия отряд на Бери по фронта на своите изморени войски в линия, дълга близо половин миля. След предварителна огнева подготовка бригадата на Бери се хвърли в стремителна атака на нож и прогони неприятеля от полесражението в неговите траншеи, най-голямата от които след няколко атаки и контраатаки беше завладяна от юнионистите. Така равновесието на силите беше възстановено. Пристигането на Бери спаси юнионистите. А в 4 часа пристигането на бригадите на Джеймсон и Бирни реши тяхната победа. В 9 часа вечерта започна оттеглянето на конфедератите от Уйлямсбург в посока на Ричмонд, което продължи на следващия ден под енергичното преследване от страна на кавалерията на Хайнцелман. На другия ден след боя, още към 6—7 часа сутринта, Хайнцелман завзе Уйлямсбург с частите на генерал Джеймсон. Ариергардът на бягачия противник беше излязъл от противоположния край на града само половин час преди това. Сражението, спечелено от Хайнцелман, беше в същинския смисъл на думата пехотно сражение. В него артилерия почти не взе участие. То беше решено с пушечен огън и атака на нож. Ако конгресът във Вашингтон би пожелал да изрази благодарност, той би трябвало да я адресира до генерал Хайнцелман, който спаси янките от втори Бул Рън, а не до Мак-Клелън, който както обикновено се отклони от „тактическото решение“ и за трети път вече позволи на числено по-слабия противник да се измъкне.

Армията на конфедератите във Вирджиния има повече шансове от армията на Борегар, първо, защото има насреща си не Халек, а Мак-Клелън, и, второ, защото нейният път за отстъпление се пресича от множество реки, които се спускат от планините към морето. Но за да не допуснат тази армия да се превърне без сражение в банди, нейните генерали рано или късно ще бъдат принудени да приемат решителен бой — така както русите бяха

принудени да се бият при Смоленск и Бородино *против* волята на генералите, които правилно преценяваха обстановката. Но колкото и плачевно да е командването на Мак-Клелън, постоянните отстъпления на конфедератите, придружени от изоставяне на артилерия, муниции и други военни припаси, както и от редица малки неуспешни боеве при отстъплението, крайно деморализираха тяхната армия, което ще проличи в деня на решителното сражение.

И така, обобщаваме. Ако Борегар или Джеферсън Дейвис загубят едно решително сражение, армиите им ще се превърнат в банди. Ако един от тях спечели решително сражение, което е съвсем невероятнo, разложението на техните армии в най-добрия случай ще бъде само отложено. Те не са в състояние да извлекат и най-незначителна трайна полза дори от една победа. Те не могат да напреднат дори 20 английски мили, без да заседнат на едно място и да очакват отново настъплението на противника.

Остава още да се преценят шансовете на една партизанска война. И тук трябва да отбележим поразителния факт, че тъкмо в тази война срещу робовладелците населението взема твърде слабо участие, или по-точно, не взема никакво участие. В 1813 г. комуникациите на французите бяха постоянно прекъсвани и обект на непрестанни нападения от страна на Коломб, Люцов, Чернишев и двадесетина други партизански и казашки командири. В 1812 г. в Русия населението съвсем изчезна от пътя на френските войски; в 1814 г. френските селяни се въоръжаваха и избиваха патрулите и изоставашите войници на съюзниците. Тук обаче съвсем не виждаме подобно нещо. Напротив, покорно се помиряват с *изхода на големите сражения* и се утешават с това, че „*victrix causa diis placuit, sed victa Catoni*“*. Хвалбите за война по море се разсейват като дим. Впрочем, едва ли можем да се съмняваме, че „*white trash*“ („бялата смет“, както самите плантатори наричат „белите бедняци“) ще се опита да води партизанска война с набези. Подобен опит обаче много бързо ще превърне състоятелните плантатори в *привърженици на Съюза*. Те дори ще извикат на помощ войските на янките. Слуховете, че по Мисисипи изгаряли големи количества памук и др. п., се основават изключително на думите на двама жители на Кентъки, които били пристигнали в Луисвил... разбира се, не по Мисисипи. Пожарът в Нови Орлеан бе лесно организиран. Фанатизмът на новоорлеанските търговци се обяснява с това, че те бяха принудени да купят в брой маса облигации, из-

* — „боговете бяха за победителя, но Катон за победения“. (Лукнан. „Фареалия“). *Ред.*

дадени от конфедератското правителство. Пожарът в Нови Орлеан ще се повтори и в други градове; и другаде сигурно ще бъде изгорено още нещо, но подобни театрални ефекти могат само да изострят до крайност раздора между плантаторите и „white trash“ и тогава — *finis secessiae!**

Написано от К. Маркс и Ф. Енгелс
на 23—25 май 1862 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от немски

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 148 от 30 май 1862 г.

* — край на сецесията. Ред.

К. МАРКС

АНГЛИЙСКАТА ХУМАННОСТ И АМЕРИКА

Лондон, 14 юни

Хуманността е станала сега в Англия — както свободата във Франция — експортен артикул за *traders in politics**. Ние си спомняме времето, когато цар Николай заповяда полски дами да бъдат бити от войници, а лорд Палмерстон намери за „неполитично“ нравственото възмущение на някои депутати от това събитие. Ние си спомняме, че преди около десет години на Йонийските острови избухна въстание³²⁰, което даде повод на тамошния английски губернатор да заповяда да бъдат бити с камшик не помалък брой гръцки жени. *Probatum est*** — казаха тогава Палмерстон и неговите колеги виги, които участваха в правителството. Неотдавна въз основа на официални документи в парламента бе доказано, че бирниците в Индия употребяват против жените на раятите*** такива отвратителни средства на принуда, че за тях не може да се говори подробно. Наистина Палмерстон и неговите колеги не се осмелиха да оправдават тези страхотии, но какъв кръсък биха надали те, ако някое *чуждестранно* правителство би дръзнало да заяви открито възмущението си от тези английски мерзости, а не само смътно да намекне, че ще се намеси, ако Палмерстон и неговите колеги не дезавоират незабавно индийските данъчни власти. Сам цензорът Катон обаче не е можел да следи за нравите на римските граждани по-ревниво, отколкото английските аристократи и техните министри следят за „хуманността“ на воюващите янки!

* -- търговци в политика. *Ред.*** — Оправдано е. *Ред.**** — селяните. *Ред.*

Ледите от Нови Орлеан, жълтолики красавици, безкусно наричани със скъпоценности и приличащи на жените на древните мексиканци, само с тази разлика, че не изяждат робите си *in natura**, са този път поводът за проявяването на британско-аристократическата хуманност (по-рано поводът беше пристанищата на Чарлстон). За английските жени, които гладуват в Ланкашир (те обаче не са леди и не притежават роби), досега не си е отворил устата нито един депутат; виковете на ирландските жени, които непрекъснато засилващият се процес на концентрация на дребните арендни участници в Зеления Ерин** изхвърля на улицата и изгонва от техните домове, сякаш в родината им са нахлули татари, предизвикваха досега един единствен отклик от страна на камарата на лордовете, камарата на общините и правителството на нейно величество — проповеди за абсолютното право на поземлената собственост³²¹. Но ледите от Нови Орлеан — това, разбира се, е съвсем друго нещо! Тези леди са прекалено просветени, за да участвуват — подобно на богините на Олимп — във военната разпра или да скочат — подобно на жените на сагунтинците — в горящата клада³²². Те измислиха нова и безопасна форма на героизъм — форма, която можеше да бъде изобретена само от робовладелки, и то само от робовладелки в една страна, в която свободната част от населението по професия се състои от бакали, търговци на памук, захар или тютюн и за разлика от гражданите на античния свят не притежава роби. След като мъжете на тези леди избягаха от Нови Орлеан или се изпокриха в своите къщи, те самите изскочиха на улиците, за да заплюват в лицето победоносните юнионистки войски, да им се плезят или изобщо, подобно на Мефистофел, да правят „цинични жестове“, придружавайки ги с оскърбителни изрази. Тези мегери вярваха, че могат да безчинствуват „безнаказано“.

Такъв беше техният героизъм. Генерал Бътлер издаде прокламация, в която ги предупреди, че те ще бъдат третираны като уличници, ако продължават да се държат като уличници. Макар и адвокат по професия, Бътлер изглежда не е изучил както трябва английското *statute law*³²³. Иначе по аналогия със законите, на трапени на Ирландия при Кясълри³²⁴, той изобщо щеше да им забрани да се показват на улиците. Предупреждението на Бътлер до новоорлеанските „леди“ доведе граф Карнарвон, сър Дж. Уолш (който игра толкова комична и некрасива роля в Ирландия) и г. Грегори, който още преди една година настояваше за признава-

* — живи. *Ред.*

** — древното название на Ирландия. *Ред.*

нето на Конфедерацията, в такова нравствено негодуване, че графът в камарата на лордовете, рицарят и човекът „without a handle to his name“* в камарата на общините отправиха до правителството запитване, за да узнаят какви мерки възнамерява то да вземе в името на оскърбената „хуманност“. И Ръсел, и Палмерстон се нахвърлиха върху Бътлер, и двамата очакваха, че той ще бъде дезавоиран от вашингтонското правителство, а тъй сантименталният Палмерстон, който призна декемврийския преврат от 1851 г.³²⁵ (по който случай някои „леди“ бяха дори застреляни, а други изнасилени от зуавите) зад гърба на кралицата и без знанието на своите колеги, само от „хуманно“ възхищение — този сантиментален виконт нарече предупреждението на Бътлер „позор“. И наистина леди, и то леди, които притежават роби, не могат да изливат безнаказано своята ярост и злоба върху обикновени юнионистки войници — селяни, занаятчии и други грубияни! Това е „позорно“.

Никои от тукашната публика не се заблуждава относно този фарс на хуманност. Неговата цел е отчасти да предизвика, отчасти да укрепи настроението в полза на интервенцията, преди всичко от страна на Франция. И действително след първите мелодраматични излияния рицарите на хуманността в камарата на лордовете и в камарата на общините свалиха като по команда своите трогателни маски. Техните декламации послужиха само като пролог към въпроса, дали френският император се е обърнал към английското правителство с предложение за посредничество и дали последното, както те се надяваха, е приело това предложение благосклонно. И Ръсел, и Палмерстон заявиха, че не знаят нищо за подобно предложение. Ръсел заяви, че според него настоящият момент е крайно неблагоприятен за каквото и да било посредничество. Палмерстон, по-предпазлив и по-сдържан, се ограничи със забележката, че в *настоящия* момент английското правителство не мисли за посредничество.

Планът е през време на прекъсването на заседанията на английския парламент Франция да изиграе своята роля на посредница, а през есента, когато положението в Мексико се закрепил, да започне интервенция. Затишието на американския военен театър отново е събудило спекулантите с интервенция в Сент-Джеймс и Тюйлери от техния маразм. Самото затишие се дължи на една стратегическа грешка на военното командване на северняците. Ако след победите си в Тенеси армията в Кентъки не се бе оставила да бъде примамена на юг, надолу по Мисисипи, а се беше

* — „без титла пред своето име“. Ред.

насочила бързо към железопътните центрове на Джорджия, Ройтер и К^о нямаше да могат сега да спекулират със слухове за „интервенция“ и „посредничество“. Както и да е, Европа не може да има по-страстно желание от това, превратът да се опита „да възстанови реда в Съединените щати“ и „да спаси цивилизацията“ и там.

Написано от К. Маркс на 14 юни 1862 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 168 от 20 юни 1862 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

БРОНИРАНИТЕ И БРОНЕЛОМНИТЕ КОРАБИ
И ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА В АМЕРИКА

Преди около три месеца и половина, на 8 март 1862 г., морското сражение в Хемптон-Родс между „Меримак“ и фрегатите „Къмберланд“ и „Конгрес“ приключи дългата ера на дървените военни кораби. На 9 март 1862 г. сражението между „Меримак“ и „Монитор“ в същите води откри ерата на войната между кораби с желязна броня³²⁶.

След това конгресът във Вашингтон гласува значителни суми за строеж на различни бронирани кораби и за окончателното привеждане в бойна готовност на голямата желязна плаваща батарея на г. Стивенс (в Хобокен, близо до Ню Йорк). Освен това г. Ериксон завършва строежа на шест кораба, построени по типа на „Монитор“, но с по-голяма водоизместимост и с две въртящи се кули, всяка от които е въоръжена с две големи оръдия. Пуснат е във водата втори кораб с желязна броня — „Галена“, който не е построен от Ериксон и се отличава по конструкцията от „Монитор“. Той бе придаден към „Монитор“ отначало за наблюдаване на „Меримак“, а по-късно за унищожаване на фортовете на метежниците по бреговете на Джеймс ривър. Тази задача е разрешена вече навсякъде освен на един участък 7—8 мили от Ричмонд. Третият брониран кораб, който действа по Джеймс ривър, е „Бенгалъч“, наречен отначало „Стивенс“ по името на неговия изобретател и бивш собственик.

Четвърти броненосец — „Ню Айронсайдс“, се строи във Филаделфия и след няколко седмици щял да бъде готов за плаване. „Вандербилт“ и един друг голям параход са превърнати в бронеломни кораби. Редица други дървени военни кораби като например

„Роанок“ ще бъдат превърнати в броненосци. Освен това правителството на Съюза построи по река Охайо 4—5 покрити с желязо канонерски лодки, които свършиха добра работа при форта Хенри, форта Донелсон и Питсбург Ландинг. Най-после полковник *Елит* със своите приятели построи различни бронеломни кораби в Цинцинати и в други пунктове на Охайо. За тази цел бяха използвани стари параходи, чиято носова част бе изострена и покрита с желязна броня. Елит въоръжи тези кораби не с оръдия, а с елитни стрелци, с които Западът е толкова богат. След това той предложи бронеломните кораби, екипажите им и собствените си услуги на правителството на Съюза. По-долу ние пак ще се върнем на първите бойни дела на тези импровизирани бронеломни кораби.

В противоположния лагер конфедератите също не си губеха времето напразно. Те започнаха да строят нови бронирани кораби и да преустройват старите в Норфолк. Но преди да бяха успели да завършат тук своята работа, Норфолк бе завзет от войските на Съюза и всички споменати кораби бяха унищожени. След това конфедератите построиха три мощни железни бронеломни кораби в Нови Орлеан; четвърти брониран кораб — с огромни размери и отлично въоръжен — предстоеше да бъде завършен, когато падна Нови Орлеан. По мнението на морски офицери на Съюза последният кораб, ако е бил вече приведен в бойна готовност, е щял да създаде извънредно сериозна опасност за цялата юнионистка флота, тъй като вашингтонското правителство нямаше да може да противопостави на това чудовище равностоеен противник. Неговата стойност възлизаше на два милиона долара. Както е известно, метежниците сами унищожиха този кораб.

В *Мемфис* конфедератите бяха построили не по-малко от осем бронеломни кораби, всеки с по 4—6 тежкокалибрени оръдия. При *Мемфис* на 6 юни стана първата „битка между бронеломни кораби“ на река Мисисипи. Макар юнионистката флотилия, която вървеше надолу по Мисисипи, да наброяваше пет бронирани канонерки, изходът на боя бе решен от два от *бронеломните кораби* на полковник *Елит* — „*Куин*“ и „*Монарк*“. От осемте бронеломни кораби на противника четири бяха унищожени, три пленени и един успя да избяга. След като канонерките на юнионистката флотилия бяха открили и поддържали известно време интензивен артилерийски огън срещу корабите на метежниците, „*Куин*“ и „*Монарк*“ се врязаха в неприятелската ескадра. Огънят на канонерките замлъкна почти напълно, тъй като бронеломните кораби на полковник *Елит* така се бяха смесили с неприятелските, че оръдейната прислуга не можеше да различи своите кораби от неприятелските.

Както вече отбелязахме по-горе, бронеломните кораби на Елит нямаха оръдия, но затова пък на борда им се намираха известен брой елитни стрелци. Парните машини и котлите на бронеломните кораби бяха прикрити само с дървени съоръжения. Цялата екипировка на тези кораби се състоеше от мощни парни машини и силно заострена носова част, направена от дъб и обшита с желязо. Мъже, жени и деца с хиляди се втурнаха от Мемфис към стръмните брегове на Мисисипи, за да могат оттук — на места от не повече от половин английска миля — да наблюдават със затаен дъх „битката на бронеломните кораби“. Тя продължи малко повече от един час. Докато метежниците загубиха 7 кораба и 100 души, от които около 40 се удавиха, само един юнионистки кораб бе сериозно повреден и те дадоха само един ранен и нито един убит.

С изключение на един железен бронеломен кораб, оцелял от морската битка при Мемфис, конфедератите разполагат сега може би с още няколко бронеломни и бронирани кораби при Мобиле. Като изключим него и няколкото канонерки при Виксбург, застрашени едновременно от флотилията на Фарагут, която плава нагоре по реката, и от флотилията на Дейвис, която се спуска надолу по течението ѝ, флотата на Конфедерацията вече не съществува.

Написано от Ф. Енгелс в края на юни
1862 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от немски

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 181 от 3 юли 1862 г.

К. МАРКС
КИТАЙСКИ БЕЛЕЖКИ

Малко преди масите да започнат да танцуват, *Китай*, тази жива вкаменелост, започна да се революционизира³²⁷. Само по себе си това явление не беше нещо изключително, защото в източните империи ние постоянно наблюдаваме неподвижност на социалната база при непрекъсната смяна на лицата и племената, които са завзели в ръцете си политическата надстройка. В Китай господствува чуждестранна династия³²⁸. Защо след 300 години да не възникне движение за събарянето на тази династия? По начало движението имаше религиозна украска, но това е черта, която е обща за всички източни движения. Непосредствените причини за възникването на движението очевидно бяха: европейската намеса, опиумните войни³²⁹, предизвиканото от тях разклащане на съществуващото правителство, отливът на среброто в чужбина, нарушаването на икономическото равновесие в резултат на вноса на чуждестранни стоки и т. н. Парадоксално е, че вместо приспиващо опиумът имаше пробуждащо действие. Оригинални в тази китайска революция в действителност са само нейните носители. Те не си поставят никакви други задачи освен смяната на династията. Те нямат никакви лозунги. На народните маси те вдъхват по-голям ужас, отколкото на старите властници. Тяхното предназначение изглежда е само да противопоставят на консервативния маразъм разрушението в гротескно отвратителни форми, разрушението без какъвто и да било зародиш на нов градеж. За да характеризираме тези „бичове божии“, ще приведем следните извадки от едно писмо на г. *Харви* (английски консул в Нинго) до г. *Брус*, английския пълномощен министър в Пекин.

От три месеца, пише Харви, Нинго се намира в ръцете на революционните тайпини. Тук, както и навсякъде, където тези разбойници са разпрострели своето господство, единственият резултат е опустошението. Преследват ли те и други цели? Господството на неограничена и необузdana разпуснатост за тях им изглежда всъщност тъй важно, както и унищожаването на чужд живот. Този възглед за тайпините в действителност никак не се съгласява с илюзиите на английските миссионери, които дрънкаха за „освобождението на Китай“, „възраждането на империята“, „спасението на народа“ и „въвеждането на християнството“ от тайпините. В резултат на своята десетгодишна шумна и привидна дейност те разрушиха всичко и не създадоха нищо.

Наистина, продължава г. Харви, в официалните сношения с чужденците тайпините се отличават от мандарините с известна искреност на поведението и енергична суровост, но с това се изчерпва списъкът на техните добродетели.

Как плащат тайпините на своите войници? Техните войници не получават заплата, а живеят от плячката. Ако завоюваните от тях градове са богати, войниците тънат в разкош; ако те са бедни, войниците проявяват образцово търпение. Г-н Харви попита един добре облечен войник тайпин, обича ли своя занаят. „Защо не? — отговорил той. — Аз си вземам всичко, което ми хареса; срещна ли съпротива, то...“ — и той направил с ръка жест, като че отсича глава. И това не е празна фраза. За тайпина една човешка глава не струва повече от една зелка.

Ядрото на революционната армия се състои от редовни войски — стари, служили много години и изпитани в боевете войници. Останалата маса се състои от новобранци или селяни, насилствено взети в армията през време на набезите. Вождовете системно изпращат насила набраните от една завоювана провинция войски в друга, отдалечена провинция. Така въстаниците в Нинго говорят в момента на двадесет различни диалекта, докато диалектът на Нинго сега се чува за пръв път в отдалечени райони. Във всеки район местните лумпени, скитници и негодяи се присъединяват доброволно към тайпините. Дисциплината изисква подчинение само през време на службата. Встъпването в брак, както и пушенето на опиум са забранени за тайпините под страх от смъртно наказание. Войниците ще могат да се женят едва „когато бъде възстановена империята“. Като обезщетение тайпините получават през първите три дни след завземането на някой град, чиито жители не са успели да избягат навреме, *carte blanche**

* — свобода на действие. *Ред.*

да вършат каквито си искат насилия над жените и девойките. След изтичането на трите дни всички лица от женски пол насилствено се отстраняват от градовете.

Да вдъхнат ужас — това е цялата тактика на тайпините. Техният успех почива единствено върху действието на тази пружина. Средства за всяване на ужас са: преди всичко появяването им изведнъж на големи маси в определен пункт. Най-напред се изпращат емисари, за да разузнаят тайно пътя, да пуснат тревожни слухове и да предизвикат отделни пожари. Ако мандарините успеят да заловят и да екзекутират тези емисари, по петите им веднага се появяват нови, докато или мандарините избягат заедно с градското население, или — както беше при завземането на Нинго — настъпилата деморализация улесни победата на въстаниците.

Главно средство за вдъхване на ужас е пъстрото шутовско облекло на тайпините. На европейци то би произвело комично впечатление. Но върху китайците то действа като талисман. Поради това шутовското облекло дава на въстаниците по-големи предимства в боя, отколкото биха могли да им дадат набраздени оръдия. Прибавете към това дългите им, чорлави, черни или черно боядисани коси, дващкия им поглед, протяжния вой, афектацията на ярост и бяс — и това ще бъде достатъчно, за да бъде изплашен до смърт невежият, смирен, педантично умерен китайски филистер.

След като емисарите създадат паника, се появяват нарочно преследвани бежанци от селата, които преувеличават числеността, силата и свирепостта на приближаващите войски. А когато над града се извият пламъците на пожара и неговият гарнизон тръгне на поход под впечатлението на това ужасно зрелище, в далечината се показват, вдъхвайки ужас, отделни пестри чудовища, чието появяване упражнява магнетично действие. В съответния момент стотици хиляди тайпини, въоръжени с ножове, пики и ловджийски пушки, се нахвърлят с диви крясъци върху полуживия от страх противник и помитат всичко по своя път, ако не се натъкнат на съпротива, както беше неотдавна при Шанхай.

„Същността на тайпинството“ — пише в заключение г. Харви — „е една огромна маса от nothingness“ (нищо).

Тайпинът очевидно е дявол *in persona**, какъвто трябва да си го рисува китайската фантазия. Но само в Китай е възможен подобен дявол. Той е продукт на допотопния обществен живот.

Написано от К. Маркс през втората половина на юли — началото на юли 1862 г.

Напечатано във вестник „Die Presse“, бр. 185 от 7 юли 1862 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от немски

* — в плът и кръв. Ред.

К. МАРКС

СКАНДАЛ

Лондон се занимава в момента с един от ония характерни скандали, които са възможни само в страна, където старите аристократически традиции вращават в съвременното буржоазно общество. *Cognus delicti** е една Синя книга на парламентарната комисия, назначена да докладва за изграждането на бреговете на Темза и за построяването покрай брега на реката — до центъра на града — на нова улица, която трябва да свързва Уестминстерския мост с Блякфрайърския мост³⁰. Този извънредно скъп проект разрешава с един удар няколко задачи: благоустройството на Лондон, почистването на Темза, подобряването на санитарните условия, създаването на великолепен булевард и най-последно прокарването на нова магистрала, която ще облекчи Странд, Флийтстрийт и другите успоредни на Темза улици от големия поток от коли и т. н., поток, който всеки ден става все по-опасен и който ни напомня сатирата на Ювенал за римлянина, който прави завещанието си, преди да излезе от къщи, защото смята, че е много вероятно да бъде прегазен от кола или да бъде убит от някой падащ предмет**. Именно на мястото, на което предстои тази метаморфоза — на северния бряг на Темза, източно от Уестминстерския мост и в края на Хуайтхол, — се намират градските резиденции на няколко големи аристократи с техните дворци и стигащи до самата Темза паркове. Тези господа, общо взето, разбира се, приветствуват проекта, защото той би разхубавил за сметка на

* — Съставът на престъплението, вещественото доказателство. *Ред.*

** — Ювенал. „Сатиры“, сатира III. *Ред.*

държавата непосредствената околност на техните „mansions“* и би повишил тяхната стойност. Тревожи ги само едно нещо. Те искат проектираният строеж да бъде *прекъснат* на местата, където новата градска улица трябва да мине непосредствено покрай техните собствени владения и да ги доведе по този начин в допир с „*misera contribuens plebs*“**. Олимпийската усамотеност на тези „*fruges consumere nati*“*** не трябва да бъде смущавана нито от вида, нито от шума, нито от диханието на заетото с труд простолюдие. Начело на тези благородни сибарити се намира *херцог Бъклу*, който като най-богатия и най-могъщия отиде най-далече в своите „скромни“ искания. И какъв е резултатът? Парламентарната комисия докладва в духа на . . . исканията на херцог Бъклу! Новият строеж трябва да бъде *прекъснат* там, където той би причинил *безпокойство* на херцог Бъклу. В тази комисия на камарата на общините влизат *лорд Роберт Монтегю*, *роднина* на херцога, и *сър Джон Шели*, депутат от една част от Лондон — Уестминстер. Последният трябва вече да се погрижи за желязна броня, за да се защити в следващите избори от вече пригответените за него Армстронгови бомби от гнили ябълки и вмирисани яйца.

Ето какво пише за самия доклад на комисията „Times“:

„Тази Синя книга е истински лабиринт. Самият доклад се състои от осем реда. Останалото представлява хаос от главно нямащи никаква стойност, страстни изказвания на разни свидетели и вещи лица. Няма нито индекс, нито анализ, нито мотиви. Някакъв безкраен поток от брътвежи и нито един факт, който да може да бъде проверен, нито една оценка, на която да може да се вярва. Когато ни се стори, че най-после сме стигнали до действително компетентно мнение, внезапно се намества комисията и отказва да изслуша каквото и да било мнение, което не отговаря на желанията на херцог Бъклу. Книгата представлява обемисто и трамово *suppressio veri*****. Тя е съставена очевидно с цел да се попречи на всяко делово обсъждане на този въпрос в парламента. За тази цел от нея са изхвърлени дори всички скици, които щели да бъдат публикувани едва *post festum****** — вероятно след парламентарните дебати.“

Този скандал принуди жителите на Лондон да поставят два въпроса. Първо, кой е този *херцог Бъклу*, този всемогъщ човек, личните капризи на когото се сблъскват с интересите на три милиона души? Кой е този гигант, който сам предизвиква на дуел цял Лондон? Ние не си спомняме името на този човек от *нито една* парламентарна битка. Той заседава в камарата на лордовете,

* — „вили“. *Ред.*

** — бедните данъкоплатци. *Ред.*

*** — „родени да ядат плодове“ (Хораций. „Послания“.). *Ред.*

**** — укриване на истината. *Ред.*

***** — буквално: след празника. *Ред.*

но взема толкова малко участие в нейните работи, колкото един евнух в радостите на сарая. Отговорите, които той даде пред комисията, сочат една съвсем ненормална липса на фосфор в неговото мозъчно вещество. И така, кой е „that man Buccleuch“* — както безцеремонно пита лондонският кокни**. Отговор: потомък на извънбрачните деца, които „meggi monarch“ (веселият монарх) Чарлз II и Люси Парсонс, най-безсрамната и порочна от неговите метреси, дариха на света. Ето кой е that man Buccleuch“! Вторият въпрос, поставен от лондончани, гласеше: как този херцог Бъклу е придобил своята „mansion“ край Темза? Работата е там, че лондончани помнят, че мястото на тази „mansion“ е собственост на короната и до преди осем години се стопанисваше от кралското министерство на lands and woods***.

Отговорът на този въпрос не закъсня. Тукашният печат не се стеснява в подобни случаи. За да характеризирам не само самата същност на въпроса, но и тона, с който английският печат обсъжда толкова деликатни въпроси, ще приведа *дословно* един цитат от „Reynolds's Newspaper“ от миналата събота:

„Привилегията на херцог Бъклу да пречи на благоустройството на Лондон датира само от преди седем или осем години. В 1854 г. херцогът нае къщата на Монтегю при Хуайтхол, като си послужи с маневра, която вероятно би довела един беден човек на подсъдимата скамейка в Олд-Бейли. Но господин херцогът има годишен доход 300 000 ф. ст. и освен това заслугата да е незаконен син на Люси Парсонс, безсрамната фаворитка на „веселия монарх“. Къщата на Монтегю беше собственост на короната и в 1854 г. бе точно известно, че мястото, на което тя е построена, се предназначава за обществени строежи. Затова г. Дизраели, който тогава беше канцлър на съкровището, отказа да подпише съставения за херцога наемен договор. При все това d'une papière ou d'une autre**** договорът бе подписан. Г-н Дизраели се възмути от това и открито заяви в камарата на общините, че неговият приемник Гладстон жертвува интересите на обществото пред частните интереси на един херцог. Г-н Гладстон отговори с присъщия му иронично-елеен тон, че действително подписването на въпросния договор било неправилно. Но изглеждало, че трябва да е имало основания за подобна стъпка. Назначена бе парламентарна анкета и — о, ужас! — оказа се, че договорът е подписан не от някой друг, а от *самия г. Дизраели*.

Но тук именно идва гореспоменатата, миришеща на престъпническата банда в Олд-Бейли маневра на благородния потомък на Люси Парсонс! Г-н Дизраели заяви, че съвсем не помнел договорът да е бил подписан *от него*. Но същевременно той призна автентичността на своя подпис. Никой не се съмнява в честността на г. Дизраели. Как тогава да се разреши тази загадка? Оказва се, че благородният потомък на Люси Парсонс си послужил с някакво оръдие или приятел, за да *пъкне скришом* наемния договор за къщата на Монтегю

* — „този Бъклу“. *Ред.*

** — филнстер. *Ред.*

*** — земите и горите. *Ред.*

**** — по един или друг начин. *Ред.*

в купа от книжа, които канцлерът подписва всеки ден, без да чете. Така г. Дизраели подписал документа, без да има каквато и да било представа за неговото съдържание! По такъв именно начин потомъкът на Люси Парсонс получи привилегията да противопоставя своите капризи на интересите на три милиона лондончани. Парламентарната комисия се превърна в сервилно оръдие на неговата арогантност. Ако вместо придобитата с измама mansion на едн Бъклу на пътя се изпречваха жилищата на 1 000 работници, те моменталио щяха да бъдат безмилостно разрушени, а собствениците им изхвърлени на улицата без нито стотинка обезщетение.“

*Написано от К. Маркс в началото на юли
1862 г.*

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 189 от 11 юли 1862 г.*

*Печата се по текста на вестника
Превод от немски*

К. МАРКС

НЕДОПУЩАНЕ НА ДЕБАТИ ЗА МЕКСИКО
И СЪЮЗЪТ С ФРАНЦИЯ

Лондон, 16 юли 1862 г.

Едно от най-странните изобретения на английския парламентаризъм е *count out* (отлагане на заседанията по липса на кворум). Какво представлява *count out*? Ако в камарата на общините присъствуват по-малко от 40 души, те не образуват кворум, т. е. събрание, способно да взема решения. Ако някой независим депутат внесе предложение, което е еднакво неприемливо и за двете олигархически фракции, за *Ins* и *Outs* (за ония, които влизат в правителството, и за ония, които са в опозиция), тогава те се споразумяват в деня на дебатите депутатите на двете страни да изчезнат постепенно, *alias**, да се разкарат. Щом опразването на банките достигне необходимия максимум, *government whip* (правителственият камшик), т. е. натовареният от кабинета с парламентарната дисциплина член на парламента, дава знак на предварително избран за тази цел събрат. Събратът депутат става и с най-невинен тон призовава *chairman*-а (председателя) да нареди да бъдат преброени присъстващите депутати. Преброяването се извършва и се оказва, че присъствуват по-малко от 40 члена. С това работата свършва. Нежелателното предложение е *отстранено*, при което и двете партии, и правителствената, и опозиционната, са избягнали тежката и компрометираща необходимост да гласуват против него.

На вчерашното заседание „*count out*“ бе изпълнен по интересен начин. Лорд *Р. Монтегю* бе заявил, че ще направи този ден предложение да бъдат обсъдени нови дипломатически документи по

* — с други думи. *Ред.*

повод *интервенцията в Мексико*. Той започна речта си със следните думи:

„Миналата събота на камарата бе представена последната Синя книга за Мексико, така че депутатите сега са в състояние да обсъждат мексиканския въпрос. Аз *знам*, че правителствената и опозиционната партия са се споразумели да провалят моето предложение чрез *count out*. Но аз се надявам, че чувството за дълг на камарата ще я възпре от подобна маневра по един толкова важен въпрос.“

Но лорд Р. Монтегю си бе направил сметката без кръчмаря. След като се изказа той самият и *Лейард* му отговори от името на правителството, а *Фицджералд* издрънка няколко официални фрази от името на торите, стана *Кинглек* (либерален депутат). Той завърши *встъпителната част* на своята реч със следните думи:

„Всички тези преговори, разобличени сега с представените документи, са поразителен пример за начина, по който френското правителство използва връзките си с нашата страна, за да поддържа императорския трон.“

За френското правителство е извънредно важно да отклони вниманието на френския народ от вътрешните работи, като му показва какви големи начинания е предприело то в чужбина, но още по-важно е за френското правителство да покаже, че то върши тези дела по споразумение с една от великите почтени държави.“

Едва *Кинглек* бе изрекъл тези думи, и един „почтен“ член на камарата внесе предложение да бъдат „*претроени*“ присъстващите депутати. И какво? Оказа се, че камарата се е стопила и в нея са останали само 33 души. Внесеното от лорд *Монтегю* предложение бе убито чрез същия *count out*, против който той бе протестираше при откриването на дебатите.

Освен прекъснатата реч на *Кинглек* практически интерес представляваше само речта на лорд Р. Монтегю. В нея се съдържа следното важно разяснение на фактическото положение на нещата:

„Сър Чарлз Уайк сключи договор с Мексико. От сервилност към Луи Бонапарт този договор не бе ратифициран от лорд Джон Ръсел. Сър Ч. Уайк сключи въпросния договор, след като Франция чрез своята връзка с шефа на реакционната партия Алмонте бе тръгнала по пътя на отменяване на общото споразумение между Англия, Франция и Испания. Лорд Джон Ръсел сам заяви в една официална телеграма, че този договор задоволява всички справедливи искания на Англия. Но в своята кореспонденция с Тувенел той обеща, съобразно с желанието на Бонапарт, временно да не ратифицира договора. Той разреши на Тувенел да уведоми за това решение Законодателния корпус. Нещо повече, лорд Ръсел се унижи до такава степен, че обеща на Тувенел да прекъсне всякакъв сношение със сър Ч. Уайк до 1 юли 1862 г. — срок, който дава на Тувенел време да отговори. Тувенел отговори, че Бонапарт не оспорвал правото на Англия да действа изолирано, но не одобрявал сключеният от сър Ч. Уайк англо-американски договор. Тогава Ръсел заповяда да бъде отложена ратификацията на договора, докато Уайк я очакваше.“

Англия, каза лорд Монтегю по-нататък, използва своето влияние, за да инкасира вземанията към мексиканското държавно съкровище, които *Морни* „и може би по-високопоставени лица във Франция“ измамнически придобиха с посредничеството на швейцарския борсов спекулант *Жекер*.

„Цялата мексиканска история“ — продължи той — „бе започната без знанието на парламента. Първата война, несанкционирана от парламента, бе водена в 1857 г. Палмерстон оправдаваше това с обстоятелството, че войната се водела в Азия. Същият принцип се прилага сега към Америка. В края на краищата той ще бъде приложен и към Европа. По този начин парламентарният режим се превръща в чист фарс, тъй като с контрола върху войните народното представителство губи и контрола върху финансите.“

Лорд Монтегю завърши своята реч с думите:

„Аз обвинявам правителството, че ни направи съюзници на палача на свободата във Франция и че сега дава възможност на този безсъвестен авантюрист да утвърждава деспотизма в една чужда страна. То свързва нашата съдба със съдбата на един човек, който предизвиква отвращението на хората и мъстта на небето.“

Написано от К. Маркс на 16 юли 1862 г.

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 198 от 20 юли 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС

КЪМ КРИТИКАТА НА ПОЛОЖЕНИЕТО В АМЕРИКА

Кризата, която е обхванала сега Съединените щати, е предизвикана от два вида причини: военни и политически.

Ако последната кампания бе водена по *единен* стратегически план, то, както вече разяснихме на страниците на този вестник*, главната армия на запад трябваше да използва своите успехи в Кентъки и Тенеси, за да нахлуе през северната част на Алабама в Джорджия и да овладее тук железопътните центрове при Декейтер, Миледжвил и т. н. По този начин щеше да бъде прекъсната връзката между източната и западната армия на сепаратистите и да бъде изключена възможността те да се поддържат взаимно. Вместо това армията в Кентъки се насочи на юг по Мисисипи, по посока на Нови Орлеан, и нейната победа близо до Мемфис доведе до един единствен резултат: по-голямата част от войските на Борегар бе изпратена в Ричмонд, така че сега конфедератите неочаквано получиха тук числено и позиционно превъзходство над Мак-Клелън, който не използва поражението на неприятелските войски при Йорктаун и Уйлямсбург и освен това от самото начало бе раздробил собствените си бойни сили. Само командването на Мак-Клелън, което ние вече характеризирахме по-рано**, бе достатъчно, за да осигури гибелта на най-голямата и най-добре дисциплинирана армия. Най-после военният министър Стантон направи непростима грешка. За да постигне благоприятен ефект в чужбина, след завоюването на Тенеси той преуоста-

* Виж настоящия том, стр. 498—499, 517. *Ред.*

** Виж настоящия том, стр. 483—485, 509—513. *Ред.*

нови вербуването на войници и по този начин обрече армията на непрекъснато отслабване, тъкмо когато тя имаше най-голяма нужда от подкрепления за бързо и решително настъпление. Въпреки стратегическите грешки и въпреки командуването на Мак-Клелън, войната, благодарение на постоянния приток на новобранци, макар и да не бе спечелена досега, все пак бързо се приближаваше до победоносна развръзка. Стъпката на Стантон бе толкова по-фатална, защото тъкмо тогава Югът призоваваше под оръжие всички мъже от 18 до 35 години, залагайки по този начин всичко на една карта. Именно тези междувременно обучени хора дават сега почти навсякъде превес на конфедератите и им осигуряват инициативата. Те спряха Халек, изтикаха Къртис от Арканзас, разбиха Мак-Клелън и под командуването на Джаксън — Каменната стена, дадоха сигнала за партизански набези, които сега достигат вече до Охайо.

Военните причини на кризата са свързани отчасти с политическите. Една от тези причини бе влиянието на демократическата партия, която издигна такава бездарност като Мак-Клелън на поста commander in chief* на всички въоръжени сили на Севера, защото на времето бе привърженик на Брекинридж. Друга причина бе плахото съобразяване с желанията, облагите и интересите на лидерите на *пограничните робовладелски щати* (border slave states), което досега притъпяваше принципната заостреност на гражданската война и, така да се каже, я лишаваше от душа. „Лоялните“ робовладелци от тези погранични щати направиха така, че продиктуваните от Юга fugitive slave laws (закони за бегълците роби)³³¹ останаха в сила, симпатиите на негрите към Севера бяха насилствено задушени, нито един от генералите не се осмеляваше да сформира негърска рота и най-после от ахилесова пета на Юга робството се превърна в негова неуязвима броня. Благодарение на робите, които вършат всички производствени работи, Югът може да мобилизира цялото си боеспособно население!

В този момент, когато акциите на сецесионистите се покачват, лидерите на пограничните щати увеличават своите претенции. Но отправеният им от Линколн призив³³², в който той заплашва с бурно разрастване на аболиционистката партия, показва, че нещата вземат революционен обрат. Линколн знае това, което Европа не знае — че студеният отзвук на неговото искане за 300 000 новобранци се обяснява съвсем не с апатия или отпуснатост под влияние на поражението. Нова Англия и Северозапа-

* — главнокомандуващ. *Ред*

дълг, които дадоха главния човешки материал на армията, са решени да наложат на правителството революционно водене на войната и да напишат на звездния флаг като боен лозунг: „Премахване на робството“. Линколн отстъпва пред този pressure from without* нерешително и предпазливо, но знае, че няма да може да му противостои дълго. Отгук неговият умолителен призив към пограничните щати да се откажат от институцията на робството доброволно и при изгодни договорни условия. Той знае, че само запазването на робството в пограничните щати осигурява досега неприкосновеността на робството на Юга и не позволява на Севера да употреби своето голямо радикално средство за лечение. Той греша само когато си въобразява, че „лоялните“ робовладелци могат да бъдат убедени с доброжелателни речи и разумни доводи. Те ще отстъпят само пред силата.

Ние присъствувахме досега само на първото действие на гражданската война — война, която се водеше конституционно. Второто действие — воденето на войната *революционно* — тепърва предстои.

Междувременно разпуснатият сега за ваканцията конгрес декретира през време на първата си сесия редица важни мероприятия, които ние тук ще споменем накратко.

Освен финансови закони конгресът прие тъй дълго и напразно очаквания от народните маси на Севера *закон за хомстеда*, съгласно който една част от държавните земи се предоставя безвъзмездно за обработване от колонистите, родени или заселили се тук³³³. Той отмени робовладението в Колумбия и в столицата на Съюза, като даде парично обезщетение за бившите робовладелци³³⁴. Във всички *територии* на Съединените щати робството е обявено за „завинаги невъзможно“. Законът, по силата на който новият щат *Западна Вирджиния* се приема в Съюза, предписва постепенно отменяване на робството и обявява за свободни всички негърски деца, родени след 4 юли 1863 г. Условието за постепенното освобождение на негрите общо взето са взети от закона, който бе издаден преди 70 години в Пенсилвания за същата цел. Четвърти закон обявява за свободни всички роби на метежниците, щом те попаднат в ръцете на републиканската армия. Друг закон, който сега се изпълнява за *първ път*, разрешава организирането на военни отряди от тези освободени негри и изпращането им на бой против южняците. Призната е независимостта на негърските републики Либерия и Хаити³³⁵ и най-после сключен е договор с Англия за отменяване на търговията с роби.

* — натиск отвън. *Ред.*

Следователно на която и страна да се усмихне военното щастие, и сега със сигурност може да се каже, че робството на негрите няма да преживее дълго гражданската война.

Написано от К. Маркс на 4 август 1862 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 218 от 9 август 1862 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС

ПРОТЕСТЪТ НА РЪСЕЛ
ПРОТИВ АМЕРИКАНСКАТА ГРУБОСТ. —
ПОВИШАВАНЕТО НА ЦЕНИТЕ НА ЗЪРНЕНИТЕ ХРАНИ. —
ПОЛОЖЕНИЕТО В ИТАЛИЯ

Лондон, 20 август 1862 г.

Лорд Джон Ръсел е известен сред англичаните като „letter-writer“ (писач на писма). В последното си писмо до г. Стюарт той се оплаква от оскърбленията, които североамериканските вестници нанасят на „Старата Англия“. Et tu, Brute!* Няма порядъчен англичанин, който в разговор на четири очи с вас да не изрази своето удивление от този *tour de force*** . Известно е, че през периода 1789—1815 г. английската журналистика бе ненадмината в яростните си нападки против френската нация. И все пак с „malignant brutality“ (злостната бруталност), която прояви през последната година по отношение на Съединените щати, тя надмина тази традиция! Достатъчно е да приведем няколко примера, които се отнасят до последно време.

„Ние сме длъжни“ — пише „Times“ — „да оказваме пълна морална подкрепа на нашите съплеменници (южните робовладелци), които тъй храбро и упорито се сражават за своята свобода против една смесена раса от разбойници и потисници.“

Нюйоркският „Evening Post“³³⁶ (органът на аболиционистите) отбелязва по този повод следното:

„Нима тези английски писачи на пасквили, тези потомци на брити, датчани, сакси, келти, нормани и холандци имат *толкова чиста кръв*, че всички други народи в сравнение с тях им изглеждат смесени раси?“

Наскоро след появяването на приведения по-горе цитат вестник „Times“ нарече президента Линколн „почетен шут“, неговите

* — И ти ли, Бруте! *Ред.*

** — невероятен акт. *Ред.*

министри — „банда от мошеници и негодяи“, а армията на Съединените щати — „армия, чиито офицери са мошеници янки, а редниците — германски крадци“. Всичко това бе напечатано във вестника с едър шрифт. И лорд Джон Ръсел, недоволен от лаврите, които му донесоха неговите писма до дурхамския епископ и до сър Джеймс Хъдзон в Торино³³⁷, се осмелява в писмото си до Стюарт да говори за „оскъбленията на североамериканския печат“ по отношение на Англия!

Но всичко си има мярка. Въпреки злостната наглост и враждебната заядливост на печата, официалните английски кръгове ще съблюдават мир с „мошениците янки“ и ще сведат своите дълбоки симпатии към великодушните търговци на човешка кръв на Юга до безполезен брътвеж и отделни контрабандни операции, защото едно поскъпване на зърнените храни не е шега работа, а всеки конфликт с янките би прибавил *сега* към недостига на памук и бедствието на глада.

Англия отдавна е престанала да задоволява нуждите си от зърнени храни със собственото си производство. През 1857, 1858 и 1859 г. тя внесе зърнени храни и брашно за 66 милиона ф. ст., през 1860, 1861 и 1862 г. — за 118 милиона фунта стерлинги. Що се отнася до количеството на внесените зърнени храни и брашно, то възлезе през 1859 г. на 10 278 774 квартера*, през 1860 г. — на 14 484 976 квартера, а през 1861 г. — на 16 094 914 квартера. По този начин само през последните пет години вносът на зърнени храни се увеличи с 50%.

Англия действително внася сега от чужбина вече половината от необходимото ѝ количество зърнени храни. И има всички основания да се предполага, че идната година този внос ще се увеличи поне с още 30% — имаме предвид 30 процента в костюема стойност, — тъй като твърде богатата реколта в Съединените щати ще попречи за прекомерно покачване на цените на зърнените храни. А че реколтата на зърнените храни в Англия тази година ще бъде почти сигурно с $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$ под средната, доказват подробните съобщения от всички земеделски окръзи, току-що публикувани в „Mark Lane-Express“³³⁸ и в „Gardener's Chronicle and Agricultural Gazette“. Докато след сключването на мира в 1815 г. лорд Бруъм заяви, че държавният дълг на Англия в размер на един милиард фунта стерлинги е за Европа залог за нейното „good behaviour“ (добро поведение), лошата реколта на зърнените храни тази година е за Съединените щати най-добрата гаранция, че Англия „will not break the Queen's peace“ (няма да наруши кралския мир).

* Един квартал = 12,7 кг. *Ред*

Предадоха ми съдържанието на писмото на един от най-добрите приятели на *Гарибалди* от Генуа, от което привеждам тук няколко извадки. В него между другото се казва:

„Вчера (16 август) тук се получиха последните писма на *Гарибалди* и на неколцина офицери от неговата армия. Писмата носят дата 12 август. Всички те са проникнати от непоколебимото решение на генерала да се придържа към своята програма: „Рим или смърт!“, и съдържат категорични нареждания в този дух до неговите приятели. От друга страна, генерал *Куджа* е получил вчера от *Торино* *настоятелна* заповед да прибегне до крайното средство, т. е. да се насочи с всички сили срещу доброволците и да залови в плен *Гарибалди* и неговите приятели, ако той откаже да сложи оръжие в срок от 24 часа. Ако войските се подчинят на тази заповед, предстои сериозна катастрофа. Решението за прибягане до крайни мерки бе взето вследствие на една телеграма от *Париж*, която гласи: „Императорът няма да се унижи да преговаря с италианското правителство, докато *Гарибалди* не бъде разоръжен“. Ако *Ратаци* обичаше родината си повече от своя пост, той щеше да си подаде оставката и да разреши на *Рикасоли* или на някой друг по-малко непопулярен министър да заеме неговото място. Той би осъзнал, че да върви с *Луи Бонапарт* против Италия, вместо с Италия против *Бонапарт*, значи да излага на опасност монархията, на която той се представя, че служи. Ако в Сицилия се пролива италианска кръв от ръцете на италианци, виновен за това е не *Гарибалди*, тъй като неговият девиз е: „Да живее италианската армия!“ Ентусиазмът, с който тази армия бива посрещана навсякъде, доказва с какъв авторитет се ползува *Гарибалди*. Ако обаче армията пролее кръвта на доброволците, кой ще се осмели да разчита, че народът ще понесе това спокойно?“

Написано от К. Маркс на 20 август 1862 г.

Печата се по текста на вестника

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 233 от 24 август 1862 г.*

Превод от немски

К. МАРКС

АБОЛИЦИОНИСТКИ ДЕМОНСТРАЦИИ В АМЕРИКА

На страниците на този вестник бе вече отбелязано*, че президентът *Линколн* — юридически предпазлив, търсещ примирение на почвата на конституцията и родом от пограничния робовладелски щат *Кентъки* — само с голяма мъка се освобождава от контрола на „лоялните“ робовладелци, старее се да избегне всеки открит разрыв с тях и именно поради това влиза в конфликт с принципиално последователните, все повече и повече издигани на преден план от развоя на събитията партии на Севера. За пролог към този конфликт може да се смята речта, която *Уендел Филипс* е произнесъл в Абингтон (*Масачузетс*) по случай годишнината от освобождението на робите в английска Западна Индия.

Уендел Филипс наред с *Гарисон* и *Дж. Смит* е шефът на аболиционистите в Нова Англия. В продължение на тридесет години той непрестанно и с опасност за живота си провъзгласяваше като боен лозунг освобождението на робите, еднакво равнодушен към насмешките на вестниците, към дюдюканията на продажните *rowdies*** и към предупрежденията на грижливите приятели. Като един от най-големите оратори на Севера, като човек с желязна воля, съчетаващ огромна енергия с най-възвишен начин на мислене, той се ползва с признание дори от страна на своите противници. Лондонският „*Times*“ — какво би могло да характеризира по-ярко този великодушен вестник? — в днешния си брой *донася* на вашингтонското правителство за речта на *Уендел Филипс* в Абингтон. „*Times*“ смята тази реч за „злоупотребление“ със свободата на словото.

* Виж настоящия том, стр. 482—483, 532—533. *Ред.*

** — хулиганите. *Ред.*

„Невъзможно е“ — пише „Times“ — „да се измисли нещо по-невъобразимо. Никога в нито една страна никой човек, притежаващ здрав разум и поне що-годе ценящ живота или свободата си, не е произнасял толкова безумни думи през време на гражданска война. Като чете тази реч, човек не може да не си направи извода, че ораторът е имал за цел да предизвика преследване от страна на правителството.“

И „Times“, въпреки или може би поради своята омраза към правителството на Съюза, изглежда готов да поеме ролята на държавен обвинител!

Речта на Уендел Филипс в Абингтон при сегашното положение на нещата има по-голямо значение от военен бюлетин. Ето защо ще приведем най-характерните места от нея.

„Правителството“ — каза между другото Уендел Филипс — „се бори за запазване на робството и поради това борбата му е безполезна. Линколн води политическа война. Но и до ден днешен той се бои повече от Кентъки, отколкото от щели Север. Той вярва в Юга. На въпроса не ги ли плаши градът от оръдейни снаряди и бомби, които изравяха земята наоколо и раздробяваха дърветата на трески, негрите, които се сражаваха на страната на южняците, отговаряха: „Не, маса“; ние знаем, че те не са предназначени за нас!“ Същото биха могли да кажат метежниците за бомбите на Мак-Клелън. Те знаят, че тези бомби не са предназначени да им причинят зло. Аз не казвам, че Мак-Клелън е предател, но твърдя, че ако беше предател, той трябваше да действа точно така, както действуваше. Не се страхувайте за Ричмонд, Мак-Клелън няма да го вземе. Ако войната и занаят се води по същия начин, без разумна цел, това ще бъде безполезно пилеене на кръв и злато. По-добре би било Югът да стане независим днес, отколкото да се рискува макар и още един човешки живот за една война, която се води въз основа на сегашната, достойна за отвращение политика. За продължаване на войната в досегашния мащаб ще бъдат нужни 125 000 души годишно и един милион долари дневно. Но вие не можете да се отървете от Юга. Някога Джеферсон каза за робството: „Вълкът се намира под носа на Южните щати, но те не могат нито да го хванат, нито да го прогонят.“ Така и на нас Югът ни е под носа, но не можем нито да го хванем, нито да го прогоним. Признайте го утре и вие все пак няма да имате мир. Цели 80 години той живя заедно с нас, плашейки се от нас през цялото това време, ненавиждайки ни през половината на този период, постоянно причинявайки ни грижи и отправяйки клеветни срещу нас. Ако отстъпим пред сегашните му претенции, той, упоен от своя успех, няма да се задържи и една година в рамките на една въображаема граница — не, в момента, в който ние ще говорим за мирни условия, той ще крещи за победа. Ние никога няма да имаме мир, докато не бъде изкоренено робството. Докато държите тази костенурка начело на нашето сегашно правителство, вие правите дупка с едната си ръка, за да я запушите с другата. Нека цялата нация потвърди решенията на Нюйоркската търговска камара и тогава армията ще има нещо, за което заслужава да се сражава. Джеферсон Дейвис не би взел Вашингтон, дори да беше в състояние да стори това. Той знае, че бомбата, паднала в този Содом, би пробудила цялата нация.

Целият Север би загърмял тогава в един глас: „Долу робството, долу всичко, което пречи за спасяването на републиката!“ Джеферсон Дейвис е напълно доволен от своите успехи. Тези успехи далеч надхвърлиха неговите очаквания!

* Маса (massa) — изопачена английска дума „master“ (господар), която се употребявала от негрите в Южните щати. *Ред.*

Ако той се задържи с тях до 4 март 1863 г., Англия ще признае — и това ще бъде в реда на нещата — южната Конфедерация... Президентът не изпълни акта за конфискация. Той може да е честен човек, но какво ни интересува неговата честност! Той не умее нито да вижда, нито да предвижда. Когато бях във Вашингтон, аз се уверих, че Линколн още преди три месеца бил написал прокламацията за освобождаване на всички роби, но Мак-Клелън го принудил да се откаже от своето решение, а представителите на Кентъки го принудили да остави на поста Мак-Клелън, в когото той няма доверие. Ще са нужни години, за да може Линколн да се научи да съчетава своите юридическо-адвокатски скрупули с изискванията на гражданската война. Това е страшната ограниченост на демократичното управление и неговото най-голямо зло.

Във Франция 100 души, убедени в своята правота, биха увлекли след себе си целия народ, а за да може нашето правителство да направи макар и една крачка, най-напред трябва да се раздвижат 19 милиона. А на колко от тези милиони години наред бе втъпявано, че робството е установена от бога институция! При тези предразсъждения, с парализирани ръце и сърце, вне искате от президента да ви спаси от негрите! Ако тази теория е правилна, само робовладелският деспотизъм може да ни даде временен мир... Аз познавам Линколн. Във Вашингтон разбрах какво представлява той. Той е първокласна посредственост („a first-rate second-rate man“). Той честно чака момента, когато нацията ще го вземе в ръцете си като метла и ще измете с негова помощ робството... В минали години недалеч от трибуната, от която говори сега, виги стреляха във въздуха, за да заглушат моя глас, но какъв бе резултатът?

Синовете на тези виги намериха сега гроба си в блатата на Чикахомини³⁹⁹! Унищожете в името на бога този Съюз и създайте на негово място друг, на основата на който да бъде написано: „Политическо равенство за всички граждани на света“... През време на своето пребиване в Чикаго аз попитах юристи от Илинойс, между които Линколн е упражнявал адвокатска практика, що за човек е той, може ли да казва „не“? Отговорът гласеше: „Той е безгръбначен. Ако американците искаха да изберат човек, абсолютно неспособен за ръководство, за инициатива, те трябваше да изберат Абрахам Линколн. Никога никога не го е чувал да казва „не“! Попитах: „А Мак-Клелън може ли да казва „не“?“ Директорът на Чикагските централни железници, където е работил Мак-Клелън, отговори: „Той е неспособен да вземе каквото и да било решение. Попитайте го нещо — и ще мине час, докато ви отговори. През цялото време, докато имаше работа с управлението на Централните железници, той нито веднъж не разреши нито един сериозен спорен въпрос.“

Ето какво представляват тези двама души, от които повече от когото и да било зависи сега съдбата на северната република! Лица, добре запознати със състоянието на армията, уверяват, че Ричмонд е можел да бъде завзет вече пет пъти, ако не е пречел бездельникът, стоящ начело на Потомакската армия; но той предпочете да копае калта в блатата на Чикахомини, за да напусне след това позорно това място заедно с неговите жалки укрепления. Линколн от жалък страх от пограничните робовладелски шати оставя този човек на сегашния му пост; но не е далеч денят, когато Линколн ще признае, че никога не е имал доверие в Мак-Клелън... Нека се надяваме, че войната ще продължи достатъчно дълго, за да ни превърне в истински мъже, и тогава ние бързо ще победим. Бог е вложил в нашите ръце гръмотевницата на освободението, за да поразим метежниците...“

Написано от К. Маркс на 22 август 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 239 от 30 август 1862 г.

Превод от немски

Allgemeine Militär-Beitung.

Her ausgegeben von einer Gesellschaft deutscher Offiziere und Militärbeamten.

Siebenunddreißigster Jahrgang.

N. 44.

Darmstadt, 1. November

1862.

Ф. ЕНГЕЛС

ЕДНА ИНСПЕКЦИЯ НА ДОБРОВОЛЦИТЕ В АНГЛИЯ

Откакто ми дадохте възможност да поместя във вашия вестник дописка за прегледа на доброволците в Нютон през август 1860 г.* минаха две години. Може би за вашите читатели ще бъде интересно след толкова дълъг период отново да узнаят нещо за състоянието и тактическата подготовка на *английското народно опълчение*.

На числеността и сегашната организация на доброволците може би ще се спра наскоро по друг повод; днес ще се ограничи със съобщението, че според официалните данни наличният състав на доброволческите формации възлиза на 162 800 души, т. е. на повече от когато и да било по-рано, и веднага ще премина, използвайки един пример, към описание на тактическата подготовка на тези формации.

На 2 август генералният инспектор на всички доброволци, полковник Мак-Мърдо, извърши в Хитон парк, който се намира на един час от Манчестер, преглед на контингента доброволци, даден от този град. Войските се състояха от 1-и, 2-и и 3-и манчестерски „полкове“ (6-и, 28-и и 40-и ланкаширски батальони) и от „полковете“, съставени от предградията Ардуик и Солфорд (33-и и 56-и ланкаширски батальони). Но от тези така наречени „полкове“ са

* Виж настоящия том, стр. 141—148.

мо три (1-и и 3-и манчестерски и ардуикски) се явиха в състав от един батальон; останалите два образуваха заедно един батальон. В тези батальони броят на редиците в рота варираше от 18 до 21*, всеки 8 роти образуваха един батальон, възлизащ средно — включително и офицерите — на 400 души. Освен това присъствуваха и доброволческата кавалерия (32 души) и артилерия (две заети от г. Уитуърт еднофунтови амюзети и около 150 души пехота за прикритие на оръдията) също от Манчестер. В повечето батальони пехотата можеше да се яви със 100—150 души повече, но командирите изглежда се бяха погрижили недостатъчно обучените доброволци да си останат по домовете.

Местността, в която бе проведен прегледът (южната част на парка, принадлежащ на граф Уилтон, където по-рано ставаха конни надбягвания), представлява снижаващ се от запад на изток склон на един хълм; отдясно и отляво той е ограничен от долчинки, които се съединяват при източното подножие на хълма в равна ливада от около 800 квадратни фута. Един поток, който тече покрай северното подножие на хълма, зад който местността отново се повишава, ограничава терена от тази страна; по всички останали посоки той се загражда от разположената покрай стената на парка горичка. Напълно откритият характер на терена се нарушава само от оградени или свободно растящи дребни храсти, както и от отделни дървета и някои блатисти места.

Прегледите на полковник Мак-Мърдо, в противоположност на повечето обикновени доброволчески прегледи, винаги се извършват без предварително установена и съобщена на войските програма; доброволците никога не знаят предварително каква задача ще им бъде възложена. Затова пък движенията, извършвани под неговото командване, са само такива, които действително се прилагат пред врага и изключват всякакво тактическо мъдруване. Мак-Мърдо, зет на завоевателя на Синд сър Чарлз Нейпир и началник на неговия щаб в Индия, не е педант, а съвсем практичен войник и цялата му дейност в доброволческите войски доказва, че на тази длъжност той е съвсем на мястото си.

Бригадата посрещна инспектора построена, както обикновено, в линия. След встъпителните формалности той заповяда тя да бъде построена в колони с една четвърт дистанция (обикновената колони на англичаните за движения на войските извън сферата на неприятелския огън), да се съгъсти към средата и да се измени фронтът на колоната чрез захождане надясно, така че споменатата равна ливада и горичката покрай източната стена на парка се оказа-

* Има се предвид строй в две редици. *Ред.*

ха пред фронта. През време на тези движения, които бяха извършени бързо и без каквото и да било объркване, кавалерията се разсипа във верига, премина през горичката и откри огън срещу предполагаемия противник, но скоро се оттегли обратно. След това деснофланговият батальон (6-и ланкаширски) бе изтеглен напред, като четири от неговите роти преминаха в разсипан строй, а други четири останаха на мястото си като поддръжка; следващите два батальона (смесеният 28-и и 56-и ланкаширски и 33-и ланкаширски) се разгърнаха, докато левофланговият батальон (40-и ланкаширски) остана в колона и се разположи заедно с кавалерията на 200 крачки назад като резерв. Двете оръдия се намираха на края на един хълм, на десния фланг на линията на стрелците. До даването на заповед за настъпление стрелците, ротите за поддръжка и разгърнатите в линия батальони лежаха на земята. В това положение бригадата представляваше много войнствено зрелище, каквото не сме свикнали да наблюдаваме при обикновените доброволчески маневри; виждаше се, че командува истински войник.

Но ето че се раздаде сигнал веригата на стрелците да се насочи напред и да открие огън. Боят в разсипан строй не бе проведен много добре. Доброволците, свикнали с шаблонното разсипване във верига на откритата равна местност на своя учебен плац, прекалено старателно се грижеха да запазват равнението, за да мислят за прикриване. С естествени прегради и горички те се сблъскваха за пръв път. Особено ги объркваха оградените храсти, през които не можеше да се мине; една рота се спря пред един такъв храсталак в тясната долчинка и най-спокойно стреля в него, докато останалата част от веригата вече отдавна го бе заобиколила и се намираше зад него. Освен това веригата на стрелците се премести постепенно изцяло на левия фланг, така че горичката, срещу която беше хвърлена кавалерията, бе много слабо атакувана, а фронтът на разгърнатите батальони се оголваше все повече и повече. Тъй като целият план и изпълнението на маньовъра съвсем не изискваха такова движение, трябва да предположа, че то бе извършено по недоглеждане. Артилерията напредваше заедно с десния фланг на пехотата, стреляйки непрекъснато, като често оставаше неприкрита, и ако моят бинокъл не ме е излъгал, колелата на оръдията често се наклоняваха по склона на хълма.

След това стрелците бяха още за известно време засилени от разсипалите се във верига роти за поддръжка, след което бяха отзовани обратно; през това време разгърналите се батальони бяха излезли напред и откриха слаб огън. Огънят на десния фланг, особено на 28-и ланкаширски батальон, бе много енергичен и може

би малко прибързан; в центъра, на десния фланг на 33-ти ланкаширски батальон, огънят беше вял и се прекъсваше от продължителни паузи, а на левия фланг — доста безреден. Една част от фронта се намираще тук непосредствено зад един гребен, висок близо два човешки боя, което обаче не пречеше на доброволците да стрелят оживено срещу него. Междувременно 40-и ланкаширски батальон бе изнесен от позицията на резерва на 200 крачки зад линията на фронта и се разгърна; надясно от него се разгърна отново събраният се 6-и ланкаширски батальон. Левофланговите взводове на ротите и на двата батальона завиха назад, за да отворят място за преминаване на първата линия, която сега отстъпваше по роти в удвоени редици. Признавам, съвсем не мога да се съглася с това движение, което в случая се предписва от устава; този път то ми хареса по-малко от когато и да било. Уставът изисква отстъпващата първа линия да завие кръгом и да се приближи разгърнатата до втората, също разгърнатата линия на разстояние колкото фронта на рота, а след това да премине по роти през образуваните по споменатия по-горе начин пролуки. Ако първата линия отстъпва само по липса на бойни припаси, ако редовете ѝ не са разстроени и не съществуват опасения от незабавна атака, такъв манювър може да бъде извършен бегом; но за един активен противник това би било най-удобният момент да насочи напред главните си сили. Но тук всичко бе извършено дори не по устава. Първата линия веднага се построи по роти и в това построение, при това изпълнено твърде отпуснато, трябваше да отстъпва цели 200 крачки без каквото и да било стрелково прикритие.

6-и и 40-и ланкаширски батальони откриха сега на свой ред чест огън, който този път бе по-равномерен и наситен от огъня на другите два батальона. След като всеки доброволец изстреля по 4-5 патрона (артилерията през цялото време стреляше от десния фланг на всяка първа линия), бе даден сигнал за отбой и с това първата част на маневрите завърши. До този момент полковник Мак-Мърдо бе гледал на своята бригада като на отделно съединение, влязло самостоятелно в бой с предполагаем противник; разположението и движенията на войските бяха насочени против лежащата пред тях местност, заета от неприятеля. От този момент той построи четирите батальона в една линия, която трябваше да действа като първа линия на по-голямо поделение. Ограниченото пространство не позволяваше да се държи повече сметка за особеностите на терена и за да се държат доброволците събрани заедно за масови движения, не се вземаше под внимание цялата по-далечна стрелба.

Отначало първата линия промени фронта си чрез захождане вляво, благодарение на което се отзова в продължението на споменатата по-горе северна долчинка. Останалите батальони се разгърнаха вляво и цялата линия откри чест огън. След това тя бе удължена все по-наляво и по-наляво, като батальоните на десния фланг се отделяха един след друг по роты, маршируваха зад фронта към левия фланг и там отново се построяваха. След като левият фланг бе разтеглен по този начин почти до горичката при западната стена на парка, десният фланг на фронта бе изтеглен четвърт окръжност назад с равнение по левия фланг. С изключение на левофланговия батальон това движение бе изпълнено, както обикновено, чрез построяване на батальоните в колони с една четвърт дистанция, маршируване в новото направление и разгръщане, и то много бързо и в пълен ред, въпреки стръмния склон. Когато батальоните се разгърнаха отново, аз минах точно по фронта на 40-и ланкаширски батальон, видях как всяка рота пристигаеше на линията на фронта, и трябваше да кажа, че нашите най-добре обучени линейни войски на континента биха изпълнили това може би по-елегантно и „по-стегнато“, но положително не поспокойно и по-бързо. През време на това движение полковник Мак-Мърдо на няколко пъти гръмка изрази на батальона пълното си одобрение. 6-и ланкаширски батальон също се разгърна бързо и в пълен ред; имал съм случай да наблюдавам френски линейни войски да изпълняват този маньовър много по-отпуснато.

След няколко залпа бригадата на левия фланг се насочи по ешелони напред със 100 крачки дистанция между батальоните, след това спря и бегом се построи в каре. На места това бе изпълнено не много добре, тъй като движението през храстите бе разстроило малко редиците. Батальоните отново се разгърнаха, излязоха на линията на левофланговия батальон, дадоха по един залп, общо взето доста строен, и след това цялата бригада, построена в линия, се насочи напред. Бих искал някой от толкова многобройните в Германия офицери, които са на мнение, че младите войски не могат да изпълняват движения в линия, да беше видял фронталния марш на тази линия, състояща се от 640 двойни редици. Теренът бе крайно неравен. Фронтът минаваше напреки на един хълм, доста стръмно снижаващ се от трите страни; почвата бе покрита с ями и бабунки; освен това имаше много отделни дървета. При все това доброволците направиха няколкостотин крачки в пълен ред, с доста добро равнение, в плътни редици без отклонения, особено двата батальона в центъра (6-и и 40-и), и полковник Мак-Мърдо изрази както на самото място, така и по-късно на шабните офицери, пълното си задоволство от това движение. На края той запо-

вяда да се даде сигнал за атака и тогава цялата маса с чисто доброволческо усърдие бързо пробяга около сто крачки надолу по склона до откритото поле; това приличаше по-скоро на надбягване, отколкото на атака. Когато бе даден сигнал за отбой, 40-и ланкаширски батальон се спря, макар и с не много добро равнение, но в компактен, плътен строй, а 6-ят — в не толкова добър ред. Затова пък на фланговете, особено на левия, цареше голям безпорядък; хората се бяха примесили, мнозина бяха падали, един доброволец от първата верига дори бе ранен в прасеца, защото част от втората верига държеше пушките за бой с нож. С това маневрите завършиха, войските се построиха за церемониален марш, дефилираха и се разотидоха по домовете си.

Струва ми се, че този пример ще даде на читателите на „Allgemeine Militär-Zeitung“⁴³⁰ далеч по-нагледна представа за характера и степента на подготовка на тези доброволци, отколкото всички доктринерски спорове. Макар броят на съсредоточените войски да не бе голям, все пак именно затова той даде възможност да бъдат извършени редица практически движения, които иначе не се извършват тук при съсредоточаването на по-голям брой доброволци; за по-големи съсредоточения в Англия никога не намират достатъчно място. При това батальоните, които участваха в прегледа, дават много добра представа за английските доброволчески части изобщо; два батальона, както видяхме, значително са изпреварили по подготовката си другите два и представляваха консолидираните батальони на по-големите градове; другите два, по-назад по своята подготовка вече поради по-смесения си състав, представляваха по-скоро доброволческите части, формирани в селата и в малките градове. Общо взето можем да кажем, че доброволците достатъчно са усвоили най-главните движения на батальона; те се строят в колони и се разгръщат, движат се в колони и в линия с достатъчна, понякога дори с голяма сигурност. Но не би било зле те да бъдат избавени от изкуствените разгръщания и контрамаршове, които все още се предписват от английския устав, както и от уставите на много други страни. Боят в разсипан строй, който винаги е бил слабото място на англичаните, е познат на доброволците само дотолкова, доколкото те са могли да бъдат обучени на него на учебния плац; но и тук има значителна разлика между различните батальони. Грешките, допуснати при тази инспекция, както видяхме, по нищо не се отличават от грешките, които могат да се наблюдават всеки ден на занятията на нашите континентални армии, макар че тези армии имат предимството да се командуват от побелели на учебния плац офицери. Но все пак не може да се отрича, че офицерите от ан-

глийските доброволчески войски все още представляват слабото място на тези части, макар и в това отношение да се наблюдава значително подобрене. Ония, на които *церемониалните маршове* доставят удоволствие, ще констатират, че и в това изкуство доброволците са постигнали много по-големи успехи, отколкото би могло да се очаква. Най-после, що се отнася до постиженията им на стрелбището, те безусловно могат да се мерят с която и да било от европейските редовни армии и сигурно имат средно във всеки батальон повече добри стрелци, отколкото повечето линейни войски. В крайна сметка сега, след три години, опитът може да се смята за напълно сполучлив. Почти без каквито и да било разходи за държавата Англия създаде организирана армия от 163 000 души за отбраната на страната — армия, която вече е до такава степен подготвена, че се нуждае още само от обучение от три до шест седмици в лагер според различната степен на подготовка на отделните батальони, за да стане напълно боеспособна полева армия. А всеки опит за инвазия и в най-лошия случай непременно ще остави на англичаните толкова време.

Написано от Ф. Енгелс през август 1862 г.

Напечатано в „Allgemeine Militär-Zeitung“. бр 44 и 45 от 1 и 8 ноември 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС

МИТИНГ В ЗАЩИТА НА ГАРИБАЛДИ

В настоящия момент в Лондон се подготвя митинг в защита на Гарибалди³⁴¹; друг такъв митинг се състоя вчера в Гейтсхед, трети е обявен в Бирмингам. Серията от тези народни демонстрации бе открита във вторник в *Нюкясъл*. За да характеризираме своеобразното настроение, което господствува в Англия, по-долу поместваме кратко съобщение за митинга в Нюкясъл. Подобни митинги са винаги интересни. Митингът се състоя в кметството на Нюкясъл. Г-н *Нютон* (общински съветник) откри събранието с реч, в която между другото каза:

„Докато Италия не е свободна, не може да има свобода в Европа. Докато Франция държи в центъра на Европа голяма армия, няма гаранция дори за оня свободи, с които ние се гордеем сега. Не трябва нито за миг да се забравя, че истинската причина за бедата, която постигна Гарибалди, трябва да се търси не толкова в Италия, колкото в Париж. Френският владетел е истинският виновник за неговото нещастие. (Гръмки ръкопляскания.) Това е същата власт, която накара печата и трибуната да замлъкнат, която задуши и вързашяла Франция и я лиши от мъжество. Не се съмнявам, че ще дойде ден за разплата, ден за отмъщение за държавния преврат, че providението ще поиска изкупление за неговите грехове и престъпления! Нужно е голямо самообладание, за да се говори спокойно за поведението на Франция по отношение на Италия. От времето на Карл VIII тя постоянно се е занимавала с това, да разорява Италия и да я използва като претекст за нарушаване на европейския мир... Чел съм някъде, че древните римляни не посмели да съдят Маиллий пред Капитолия. Ще се намери ли в Италия парче земя, което би могло да понесе един процес срещу Гарибалди?...“

Джоз. Коуен предложи да бъде отправен до лорд Ръсел меморандум английското правителство да настоя пред френския император да евакуира Рим.

„Рим“ — каза той — „е древната, славна столица на Италия... Как можа да се случи този древен център на цивилизацията да бъде окупран от войските на чуждестранен владетел? Нима френските войски имат върху Рим повече права, отколкото върху Неапол, Торино или Лондсн? (Гръмки ръкопляскания.) Папата избяга, отказа да се върне, като остави Рим три месеца без правителство. Тогава римляните сами си избраха правителство. Докато бяха още заети с неговото организиране, те бяха нападнати от същите французи, които една година преди това им бяха дали пример.

Малко е да се нарече това поведение непоследователно. То е подло (бурни ръкопляскания) и историята ще заклеми всеки французин, който е участвувал в това гнусно дело... С изключение може би на подялбата на Полша, никога още всички принципи на националната независимост и международното право не са били потъпквани така безсрамно, както при задушаването на Римската република от френските преториански банди! Рим падна през юни 1849 г. и Луи Бонапарт го владее до ден днешен, цели 13 години!... Когато неговите министри заявяваха във френското Национално събрание, че експедицията била предизвикана от анархията в Рим, те лъжеха! (Hear, hear!*)... Когато неговите офицери заявяваха на войските в Тулон, които отказваха да се сражават против една братска република, че борбата се водела не против Рим, а против Австрия, те лъжеха. След дебаркирането на армията в Чивита-Векия те отново излъгаха, като се представиха не за врагове, а за приятели на народа и лицемерно сплетоха френските флагове с италианските! Френският пълномошник и неговите агенти лъжеха, когато искаха среща с триумвирите под предлог за водене на преговори, а в действителност да проверят състоянието на градските укрепления. Генерал Удино излъга, когато се задължи да не атакува града преди 4 юни, а в действителност го нападна на 2-и и по този начин изненада римляните. Цялото поведение на французите в това безчестно дело бе от начало до край пресметната и лицемерна измама. (Гръм от ръкопляскания.)

Като се почне от Луи Бонапарт и се свърши с последния му агент, всички те мамеха Рим, френския народ и Европа. Луи Бонапарт никога не е желал една свободна Италия. Това, което той иска, е едно сардинско кралство на север, друго кралство на юг с крал Мюрат и трето в центъра на Италия за своя братовчед Плон-Плон. (Ръкопляскания и смях.) Тези три малки монархии, свързани чрез родствени връзки с династията на Бонапартите и вдъхновявани от Тюйлери, бяха осигурили на Луи Бонапарт значително засилване на неговото могъщество в Европа. Плайът не беше лош и неговото осъществяване щеше да направи чест на ловкостта на Бонапарт, но Гарибалди го осуети. (Бурни ръкопляскания.) Сам Гарибалди сега е обезоръжен. Това толкова повече задължава английския народ да сложи край на злоупотребите на френския деспотизъм и да затвори вратите на Рим за преторианските орди на узурпатора... Бонапартизмът е източникът на всички бедствия в Европа. Но дните на неговото могъщество са преброени... Неумолима воля, стотици хиляди войници, изобилние от всички смъртоносни оръдия на войната, сенат, пълен със сервилни службогонци, свикана на барабан от жандарми и префекти камара на представителите — но на другата страна стои човешката природа, която трябва да защитава своите вечни права!“ (Бурни ръкопляскания.)

След това г. Коуен мотивира и прочете адресирания до лорд Ръсел меморандум, който бе приет единодушно. Опитът на някой си г. Рюл да се обяви „в защита на нашия изтъкнат съюзник отвъд Ламанш“ бе удавен в оглушително свиркане, кръсъци, рев и смях.

* — Правилно, правилно! Ред.

Г-н Ръдърфорд (пастор) предложи след това втора резолюция, гласяща:

„Настоящото събрание поканва генерал Гарибалди да се засели в Англия и го уверява в неизменното и непрекъснато нарастващо възхищение на английския народ.“

В мотивите на своето предложение г. Ръдърфорд между другото отбелязва:

„Ако в Рим за папата стане много горещо, и той може да намери убежище в Англия. Ние дори ще го приветствуваме — не като светски владетел, а като глава на една огромна църква.“

Предложението бе прието единодушно. Председателстващият закри събранието с остра реплика по адрес на „парижкия деспот“.

„Нека той си спомни за древна Италия с нейните Брут и Касий; нека си спомни за Немезида, която го следва по петите; нека помисли, подобно на Макбет, че ръка с оръжие и глава в шлем могат да изникнат внезапно изпод земята, и нека не забравя, че не са отсечени главите на всички Орсиниевци.“

Така каза г. общинският съветник *Нютон*.

В настоящия момент езикът на английските вестници и митинги напомня първите дни след държавния преврат, представлявайки рязък контраст с по-късните химни в чест на „спасителя на обществото“.

Написано от К. Маркс на 11 септември 1862 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 256 от 17 септември 1862 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС

БЕДСТВЕНОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА РАБОТНИЦИТЕ В АНГЛИЯ

От два месеца в тукашния печат се води полемика, данните на която може би представляват за бъдещия историк на английското общество несравнено по-голям интерес от всички каталози на световното изложение³⁴², както илюстрирани, така и неилюстрирани.

Ще припомним, че малко преди закриването на парламента под натиска на големите индустриалци през двете камари извънредно спешно бе прокаран един законопроект за повишаване на данъка в полза на бедните в общините на Ланкашир и Йоркшир. Тази мярка, която сама по себе си има твърде ограничено значение, засяга главно дребната буржоазия във фабричните окръзи и едва засяга landlords (едрите земевладелци) и cottonlords (памучните магнати). През време на обсъждането на споменатия законопроект Палмерстон се нахвърли с остри думи върху памучните лордове, чиито работници умирали през улиците от глад, докато те самите чудовишно забогатявали чрез спекулативни покупки и продажби на памук. Той обясни тяхната „masterly inaction (майсторска пасивност) през време на кризата също със „спекулативни“ мотиви. Още при откриването на сесията лорд Дерби бе заявил, че недостигът на памук бил за фабрикантите deus ex machina*, защото невероятното препълване на пазарите трябваше да предизвика най-страшна криза, ако Гражданската война в Аме-

* — буквално: „бог от машина“ (в античния театър актьорите, които представлявали богове, се появявали на сцената с помощта на специални механизми); в преносен смисъл — неочаквано появяващо се лице или обстоятелство, което спасява положението. *Ред.*

рика не бе прекъснала внезапно вноса на суровини. Кобден като рупор на индустриалците отговори с тридневна хаплива реч, насочена против външната политика на Палмерстон.

След закриването на сесията на парламента борбата продължи в печата. Призивите до английската общественост за подпомагане на страдащото работническо население и непрестанно растящата мизерия във фабричните окръзи даваха всеки ден все нови поводи за продължаване на борбата. „Morning Star“ и други органи на индустриалците напомняха, че граф Дерби и цял рой аристократи дължат своята годишна поземлена рента от 300 000 и повече фунта стерлинги от поземлени владения във фабричните окръзи само на промишлена дейност, в която те не вземат участие и благодарение на която непритежаващата по-радо никаква стойност земя като по вълшебство е достигнала сегашната си цена. „Morning Star“ стигна дотам, да определи размерите на благотворителните вноски, които Дерби и другите големи лендлордове са длъжни да направят. Така например той установи за Дерби вноска от 30 000 фунта стерлинги. Наскоро след закриването на сесията на парламента лорд Дерби действително свика в Манчестер митинг за записване на благотворителни вноски. Той са записа 1 000 фунта стерлинги; другите едри земевладелци също записаха съответни суми. Резултатът не беше блестящ, но поземлената аристокрация все пак направи нещо. Тя се биеше в гърдите с възгласа: „Salvavi animam meam!“*

През това време магнатите на памучната промишленост упорито запазваха своята поза на „стоици“. Те не могат да бъдат открити никъде — нито в местните комитети, създадени за подпомагане на нуждаещите се, нито в лондонския комитет. „They are neither here nor there, but they are on the Liverpool market“ („Те не са нито тук, нито там, но са на ливерпулския пазар“) — пише един лондонски вестник. Вестниците на торите и „Times“ всеки ден мятат гръм и мълнии против памучните деспоти, които изстискаха милиони „от кръвта и плътта на работниците“, а сега отказват да пожертвуват поне един грош за запазването на „източника на тяхното богатство“. Вестник „Times“ изпрати свои репортери във фабричните окръзи, чиито твърде подробни съобщения съвсем не са от естество да съдействуват за популярността на „cotton-lords“. Затова пък вестниците на индустриалците — „Morning Star“, „Economist“, „Manchester Guardian“ и т. н. — обвиняват „Times“, че разпадва класовата борба, за да замаже вината на правителството, неговото поведение в Индия и т. н. Нещо повече,

* — „Спасих душата си!“ Ред.

„Times“ бива обвиняван в „комунистически тенденции“. „Times“, очевидно твърде зарадван от тази възможност да възстанови своята популярност, отговаря с язвителна ирония: ако „cottonlords“, от една страна, постъпвали твърде разумно от икономическа гледна точка, като използват сегашния недостиг на памук с цел за спекулация, от друга страна, те били върли комунисти, и то „комунисти от най-противен сорт“. Тези богати господа искали Англия да поеме всички разходи, за да запази по този начин за тях най-ценната част от капитала им без каквито и да било разходи за тях самите. Защото техният капитал се състоял не само от фабрики, машини и влогове в банките, но в още по-голяма степен от добре обучените работнически армии в Ланкашир и Йоркшир. И докато тези господа затваряли своите фабрики, за да продават суровините с 500% печалба, те искали английският народ да издържа освободените от тях армии!

През време на тази необичайна разпра между поземлената и промишлената аристокрация — кой от тях е изстискал най-много от работническата класа и кой от тях е най-малко длъжен да помогне за облекчаване на бедственото положение на работниците — със самите тях стават такива неща, за които поклонниците на „great exhibition“* на континента нямат никакво понятие. Събитието, за което ще разкажа по-долу, е официално констатирано.

В един малък котедж в Гоксхолм, близо до Падмонден (Западен Райдинг в Йоркшир) живял баща с две дъщери; бащата бил стар и немощен, дъщерите си изкарвали хляба като работнички в памучната фабрика на господата Халиуел. Те живеели в една мизерна стая в сутерена, на няколко крачки от мръсна вада; над прозореца им се намирала стълба, по която минавали обитателите на горния етаж и която закривала светлината от жалката им бърлога. В по-добрите времена те изкарвали само колкото да „поддържат душата си в тялото“, но през последните петнадесет седмици пресъхнал единственият източник на препитание. Фабриката била затворена; семейството останало без каквито и да било средства за съществуване. Крачка по крачка мизерията ги теглела в своята бездна. Всеки час ги приближавал към гроба. Оскъдните спестявания били скоро изчерпани. Дошъл редът на жалките мебели, дрехите и бельото и на всичко, което можело да бъде продадено или заложено, за да бъде превърнато в хляб. Сигурно е, че в продължение на четиринадесет седмици, през които не изкарвали нито един фартинг, те нито веднаж не се обърнали за помощ към енорията.

* — „голямото изложение“. Ред.

На всичко отгоре старецът вече от месец боледувал и не бил в състояние да стане от леглото. Трагедията на Уголино и неговите синове се повторила, само че без сцените на канибализъм, в падмонденската колиба. Преди около осем дни (на 12-и) по-здравата от двете девойки, изпаднала в крайно отчаяние, решила най-после да отиде при чиновника от службата за бедните и да му разкаже тъжната повест. Този господин, колкото и невероятно да изглежда това, отговорил, че не може да направи нищо за семейството до следващата сряда. Тримата нещастни страдалци трябвало да потърпят още пет дни, докато могъщият палач благоволит най-после да им помогне. Семейството почнало да чака, не му оставало нищо друго. Когато най-после настъпила дългоочакваната сряда, в която официалната благотворителност трябвало да подхвърли на гладуващото семейство няколко трохи хляб, сред жителите на селото се разнесъл слухът, че една от сестрите умряла от глад. Ужасният слух се оказал верен. Проснат върху един мизерен нар, сред символите на най-страшна мизерия, лежал трупът на умрялата от глад девойка; баща ѝ, изтощен и безпомощен хълцал в леглото; оцелялата сестра едва имала сили да разкаже историята на своите страдания. Ние знаем от опит с какво ще завърши този ужасен случай, който съвсем не е изключение в наше време. Ще бъде извършен оглед на трупа. Согонер-ът (следовател, който прави оглед на труповете) ще говори надълго и нашироко за доброжелателния дух на английския закон за бедните, отново ще се позове на отличния апарат за неговото изпълнение, като на *prima facie** доказателство, че законът не може да бъде отговорен за този печален случай. Чиновникът от службата за бедните ще се оправдае и ако не бъде похвален от съда, във всеки случай за своё успокоение ще узнае, че няма каквото и да било прегрешение. Най-после съдебните заседатели ще увенчаят тази комедия с тържествената присъда: „Died by the visitation of God“ (Умряла по волята на бога).

Написано от К. Маркс около 20 септември
1862 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от немски

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр 266 от 27 септември 1862 г

* — мнимо. Ред.

К. МАРКС

МИТИНГИТЕ НА ГАРИБАЛДИСТИТЕ. —
БЕДСТВЕНОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА РАБОТНИЦИТЕ
ОТ ПАМУЧНАТА ПРОМИШЛЕНОСТ

Лондон, 30 септември 1862 г.

След митинга на гарибалдистите в Нюкясъл, за който съобщих в една от предишните си статии*, подобни митинги се състояха в Съндерланд, Дънди, Бирмингам, Лондон и други градове. Тези митинги навсякъде имаха един и същ характер и последната им дума неизменно гласеше: „Французите трябва да опразнят Рим.“ В настоящия момент във всички райони на Лондон се проектира да бъдат избрани делегати, които да бъдат изпратени en masse** при лорд Джон Ръсел, за да го принудят да предприеме стъпки против продължаващата се окупация на Рим от френските войски. „Pressure from without“ (натискът отвън) е ultima ratio*** на англичанина в борбата му със своето правителство.

А гюйлерийският кабинет гледа на тези народни демонстрации в Англия без особено удоволствие и далеч не равнодушно, както можем да съдим от следната извадка от „Newcastle Journal“³⁴³:

„Френският император е обърнал вниманието на английското правителство върху тона на речите, който е преобладавал на последния митинг на гарибалдистите в Нюкясъл. Подчертава се, че двама оратори, между другите и председателят на събранието, общинският съветник Нютон, намеквали за заговор против живота на императора и най-недвусмислено го заплашвали със смърт заради неговата политика по отношение на Италия. Поради това правителството се видя принудено да вземе съответни мерки и да заяви, че законите на Англия ще се прилагат с цялата им строгост както за предотвратяването, така и за наказването на всички заговори, подобни на заговора на Орсини,

* Виж настоящия том, стр. 548—550. *Ред.*

** — масово. *Ред.*

*** — крайното средство. *Ред.*

д-р Бернар и други — толкова повече, че на споменатия митинг съвсем открито е било наказано намерение да се повтори атентатът на Орсини. Това предупреждение на правителството се основава на обстоятелството, че напоследък в кръговете около Мадзини са били произнесани речи, отправяни заплахи и правени смътни намеци за действия, подобни на ония, които предшествуваха заговора на Орсини. В заключение можем да съобщим на нашите читатели, че съдебните власти вече са предприели първите стъпки във връзка с митинга в Нюкясъл.“

Такива са сведенията на „Newcastle Journal“, който е що-годе запознат с положението на работите в Англия и с господстващото тук настроение, той знае също, че всяка намеса на сегашния кабинет в народните демонстрации може да завърши само със собственото му падане, както беше и по времето на атентата на Орсини³⁴⁴.

Пред приближаващата зима положението във фабричните окръзи става всеки ден все по-застрашително. „Morning Star“ предупреждава днес, че ако сегашните методи на „официалната благотворителност“ не се изменят, през зимата ще бъдем свидетели на вълнения, които далеч ще надминат бурните сцени от 1842—1843 г.³⁴⁵ Като непосредствен повод за това негово пророчество à la Касандра е послужила напечатаната във всички английски вестници декларация на един манчестерски работник, зает по-рано в машинното (памучно) тъкачно производство, а сега изхвърлен на улицата. За да разберем тази декларация, чието съдържание ще изложа накратко по-долу, трябва да знаем какво представлява така нареченото „labour test“ („трудово изпитание“). Английското законодателство за бедните от 1834 г., което се стремеше да изкорени пауперизма, като го наказва като срамно престъпление, задължава онзи, който моли за помощ, преди молбата му да бъде удовлетворена, да докаже своето „желание да работи“, като чука камъни или „oakum picks“ (разсуква стари корабни въжета и т. н.) — безполезни операции, които служат за наказване на осъдените на каторжен труд престъпници в английските затвори. След това „трудово изпитание“ нуждаещият се получава един шилинг седмично за всеки член на своето семейство, като половин шилинг се дава в пари и доловин шилинг в хляб.

Да се обърнем сега към „декларацията“ на английския тъкач. Неговото семейство се състои от шест души. По-рано той припечелвал добре. Но от осемнадесет седмици неговото работно време било намалено два и четири пъти. През това време седмичният доход на семейството достигал едва 8 шилинга. През последната седмица фабриката, в която той работел, била съвсем затворена. Той плаща 2 шилинга и 3 пенса наем седмично. Заложил и продал всичко, което можел да изнесе от къщи, и останал без грош в джоба; заплахата от гладна смърт надвиснала над него и него-

вото семейство. Тогава той се видял принуден да се обърне за помощ към службата за бедните. Рано сутринта миналия понеделник той се явил при „guardians“*.

След „строг разпит“ те го изпратили при чиновника, който завежда подпомагането на бедните в неговия окръг. Минал цял час, преди чиновникът да го допусне при своята сиятелна особа. След това чиновникът го подложил на втори разпит и... отказал да му даде помощ на основание на това, че предишната седмица бил изкарал три шилинга, макар „просителят“ да му дал подробен отчет за изразходването на това „състояние“. Работникът и неговото семейство трябвало да гладуват до следващата сряда. В сряда той пак отишъл в бюро на „guardians“. Тук узнал, че за да може да получава помощ, трябва най-напред да бъде подложен на „трудова изпитание“. И така той отишъл във workhouse** (бастилия за бедните), където трябвало с празен стомах да разсухва корабни въжета до пет и половина часа след обед заедно с други 300 работници, наблъскани в едно тясно помещение от около тридесет ярда. Тук в непоносима горещина, тясно притиснати един до друг на скамейките, сред душни изпарения и прах „мъчениците на трудовото изпитание“ — тези изкусни работници, създатели на националното богатство на Англия — трябвало да вършат най-унизителните операции, с които може да бъде натоварено едно човешко същество. По същия начин би могло да се поиска от един часовникар да кове подкови или от един органист да надува сам меховете на своя орган. Като завършил тази операция, нашият „тъкач“ получил точно 5 шилинга — половината в пари, половината в хляб. След като платил наема за квартирата, му останали едва 2 пенса (около два пруски сребърни гроша) за всекидневната прехрана на шестима души. А следващата сряда му предстояло отново да издържи „божието изпитание“, което изобщо се повтаря всяка седмица. Но „тъкачът“ сега публично заявявал, че предпочита да умре със семейството си от глад, отколкото да претърпи втори път такъв позор.

Написано от К. Маркс на 30 септември 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 273 от 4 октомври 1862 г.

Превод от немски

* — служителите от службата за бедните. *Ред.*

** — работния дом. *Ред.*

К. МАРКС

СЪБИТИЯТА В СЕВЕРНА АМЕРИКА

Краткотрайният поход в Мериланд³⁴⁶ реши съдбата на Гражданската война в Америка, колкото и да се колебае още за известно време военното щастие на двете борещи се страни. На страниците на този вестник вече сме изтъквали, че борбата за притежаване на пограничните робовладелски щати е борба за господство над Съюза*; Конфедерацията претърпя поражение в тази борба, макар да я започна при най-благоприятни условия, които никога вече няма да се повторят.

Мериланд с право се смята за главата, а *Кентъки* — за ръцете на партията на робовладелците в пограничните щати. „Лоялността“ на Балтимор — столицата на Мериланд — се поддържаеше досега само с помощта на обсадно положение. Не само на Юг, но и на Север господствуваше убеждението, че появяването на конфедератите в Мериланд ще послужи като сигнал за масово народно въстание против „сателитите на Линколн“. Тук се касаеше не само за военен успех, но и за морална демонстрация, която трябваше да наелектризира привържениците на южняците във всички погранични щати и властно да ги въвлече във водовъртежа на събитията. Завземането на Мериланд би означавало падане на Вашингтон и застрашаване на Филадельфия и би поставило под въпрос безопасността на *Ню Йорк*.

Едновременното нахлуване в *Кентъки*³⁴⁷, който благодарение на своето население, географско положение и икономически ресурси е най-важният от пограничните щати, беше — разгледано

* Виж настоящия том, стр. 343—351, 531—534. *Ред.*

изолирано — само диверсия. Опирайки се на решаващи успехи в Мериланд, това нашествие би задушило привържениците на Съюза в Тенеси, би довело до заобикаляне на Мисури от фланговете, би осигурило безопасността на Арканзас и Тексас, би застрашило Нови Орлеан и преди всичко би пренесло войната в Охайо — централния щат на Севера, чието притежание дава възможност да се господствува над Севера в същата степен, в която притежаването на Джорджия осигурява господството над Юга. Една армия на конфедератите в Охайо би откъснала западните щати на Севера от източните и би разгромила противника, опирайки се на собствения му център. След поражението на главната армия на метежниците в Мериланд едно нахлуване в Кентъки, предприето без необходимата енергия и не срещнало никъде подкрепата на народа, се свежда до незначителен партизански поход. Дори завземането на Луисвил сега само би сплотило „великаните на Запада“³⁴⁸ — доброволците от Айова, Илинойс, Индиана и Охайо, превръщайки ги в „лавина“, подобна на оная, която се стовари върху главите на южняците през време на първия победоносен поход в Кентъки.

И така мериландският поход доказва, че вълните на сецесията нямат достатъчно сила, за да се прехвърлят през Потомак и да достигнат Охайо. Югът е принуден да се ограничи с отбрана, докато *само настъплението* можеше да му донесе успех. Лишен от пограничните щати, притиснат между Мисисипи на запад и Атлантическия океан на изток, Югът не завоюва нищо освен своя гроб.

Не бива нито за миг да се забравя, че когато вдигаха знамето на метежа, южняците владееха пограничните щати, господстваха в тях политически. Те предявяваха искания за териториите. Но с териториите те загубиха и пограничните щати.

И все пак нахлуването в Мериланд бе предприето в изключително благоприятна обстановка: северняците бяха претърпели редица нечувано позорни поражения; армията на федералистите бе деморализирана; Джаксон „Каменната стена“ бе героят на деня; Линколн и неговото правителство — посмешище за всички; демократическата партия на Север се бе отново засилила и вече смяташе за възможно избирането на Джеферсон Дейвис за президент; Франция и Англия бяха готови открито да признаят законността на тайно признатото от тях правителство на робовладелците. „E pur si muove!“* Разумът все пак побеждава в световната история.

Още по-важна от похода в Мериланд е прокламацията на Линколн. Линколн е фигура „sui generis“** в анализите на историята-

* — „И все пак тя се върти!“ *Ред.*

** — „единствена по рода си“. *Ред.*

та. Никаква инициатива, никакъв замах, никаква поза, никакви исторически декори. На най-значителните си действия той винаги придава най-незначителна форма. Докато други, борейки се за ограничено парче земя, тържествено заявяват, че водят „борба за идея“, Линколн дори когато действа в името на идеята, изтъква нейната „ограниченост“. Нерешително, против волята си, неохотно изпълнява той бравурната ария на своята роля, като че ли моли за извинение, загдето обстоятелствата го принуждават „да бъде герой“. Най-страшните, записани завинаги в страниците на историята декрети, които той хвърля в лицето на врага, напомнят — и са съставени така, че да напомнят — обикновени предизвикателства, които си изпращат взаимно адвокатите на спорещите страни, юридически шикани, уплетени в дребнави уговорки *actiones juris**. Същият характер има неотдавнашната му прокламация, този най-важен документ на американската история след основаването на Съюза, документ, който разкъсва старата американска конституция — манифестът му за отменяването на робството³⁴⁹.

Няма нищо по-лесно от това, в делата на Линколн да бъдат открити черти, които противоречат на естетиката, недостиг на логика, шутовска форма и противоречивост от политическа гледна точка, както правят английските пиндаровци на робството — „*Times*“, „*Saturday Review*“ и *tutti quanti*** . И все пак в историята на Съединените щати и на човечеството Линколн ще заеме място редом с Вашингтон! Нима в наши дни, когато всичко незначително, което става отсам Атлантическия океан, си придава мелодраматична важност, е съвсем без значение, че всичко значително, което става в Новия свят, се явява в делничен вид?

Линколн не е рожба на народна революция. Обикновената игра на всеобщото избирателно право, което не съзнава величието на задачите, които е призвано да решава, го издигна на върха — един плебей, изминал пътя от каменоделец до сенатор на Илинойс, човек без интелектуален блясък, без особена сила на характера, без изключително значение — среден човек с добра воля. Никога още Новият свят не е удържал по-голяма победа от това доказателство, което дава, че при неговата политическа и социална организация средните хора с добра воля могат да изпълняват задачи, за разрешаването на които на Стария свят биха били нужни герои!

Хегел на времето отбеляза, че в действителност комедията стои по-горе от трагедията, че хуморът на разума стои по-горе от неговия патос³⁵⁰. Ако Линколн не притежава патоса на истори-

* — юридически актове. *Ред.*

** — всички подобни. *Ред.*

ческото действие, той като среден човек, излязъл от народа, притежава хумора на това действие. В кой момент обнародва той прокламацията, че от 1 януари 1863 г. робството на територията на Конфедерацията се отменява? В същия момент, в който Конфедерацията като самостоятелна държава приема на конгреса в Ричмонд решение за „мирни преговори“. В същия момент, в който робовладелците от пограничните щати смятаха, че с нахлуването на южняците в Кентъки „the peculiar institution“ („специалната институция“)* е също тъй гарантирана, както и господството им над техния земяк Абрахам Линколн, президента във Вашингтон.

Написано от К. Маркс на 7 октомври 1862 г.

Печата се по текста на вестника

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 281 от 12 октомври 1862 г.*

Превод от немски

К. МАРКС

ИЗГОТВЯНЕТО НА ХЛЯБА

Гарибалди, Гражданската война в Америка, революцията в Гърция, памучната криза, фалитът на Вейяр³⁵¹ — всичко това отстъпва сега в Лондон на заден план пред . . . *въпроса за хляба*, но въпроса за хляба в буквалния смисъл на думата. Англичаните, които толкова се гордеят със своите „идеи в сферата на желязото и парата“, изведнъж откриха, че изготвят „staff of life“ („опората на живота“) по древнофранкски начин, както по времето на нашествието на норманите. Единствената съществена крачка напред се състои във фалшифицирането на продуктите, улеснено от съвременната химия. Една стара английска пословица гласи, че всеки човек, дори и най-добрият, трябва да изяде в живота си „a peck of dirt“ (известно количество кал). Но това се е схващало в преносен смисъл. Джон Бул не подозира, че всеки ден поглъща в най-прекия физически смисъл невъобразима *mixtum compositum** от брашно, стипца, паяджина, хлебарки и човешка пот. Познаващ добре библията, той, разбира се, знае, че човек изкарва хляба си с пот на лицето; но за него бе съвсем ново, че човешката пот трябва да влиза като задължителна подправка в хлебното тесто.

Последователността, с която едрата промишленост овладява различните области на производството, където тя заварва ръчния труд, занаята и манифактурата, изглежда на пръв поглед твърде странна. Така например отглеждането на пшеница е селско занятие, а печенето на хляб — градско. Не трябваше ли да се очаква

* — смес. Ред.

промишленото производство да овладее отначало градското занятие, а след това селското? Но действителният ход на развитието беше обратният. Накъдето и да погледнем, ще видим, че производството на предмети за непосредствено потребление досега почти не е изпитвало влиянието на едрата промишленост и че задоволяването на насъщните потребности на човека се осъществява по наследен от най-старо време, невероятно сложен занаятчийски начин. И не Англия, а Северна Америка направи за пръв път, и то едва в наши дни, пробив в тази традиция. Янките първи почнаха да използват машини в шивашкия, обущарския и другите подобни отрасли на производството и дори ги пренесоха от фабриката в частната къща. Впрочем това явление се обяснява много просто. Промислеността изисква масово производство, производство в голям мащаб, за търговия, а не за лично потребление, и по самата същност на нещата суровините и полуфабрикатите образуват *първата*, а готовите стоки, предназначени за непосредствено потребление, *последната* област на нейното завоевание.

Сега обаче в Англия изглежда е ударил часът на гибелта на хлебопекарите *майстори* и на възхода на хлебните *фабриканти*. Но само отвращението и ужасът, предизвикани от разкритията на г. *Трименхир* относно „хлебните мистери“³⁵², биха били недостатъчни за подобна революция, ако към това не се прибавяше и обстоятелството, че капиталът, масово изтикващ от американската криза от отдавна монополизираните от него области, търси жадно нови сфери на приложение.

Надничарите от лондонските хлебопекарни бяха наводнили парламента с жалби относно изключително бедственото си положение. Министърът на вътрешните работи назначи г. *Трименхир* за докладчик, а отчасти и за следовател по тези жалби. Именно докладът на г. *Трименхир* даде сигнала за бурята.

Този доклад се състои от два главни раздела. В първия е обрисувана мизерията на работниците от хлебопекарното производство; вторият разкрива отвратителните мистерии на самото изготвяне на хляба.

Първата част на доклада характеризира работниците от хлебопекарните като „бели роби на цивилизацията“. Техният обикновен работен ден започва в 11 часа вечерта и продължава до 3—4 часа след обед. Към края на седмицата работата се увеличава. В повечето лондонски хлебопекарни той започва от 10 часа вечерта в четвъртък и продължава без прекъсване до късно вечерта в събота. Средната продължителност на живота на тези работници, които обикновено умират от туберкулоза, е 42 години.

Що се отнася до самото изготвяне на хляба, то става обикновено в тесни, зле или съвсем непроветрявани избени помещения. Към липсата на вентилация се прибавят заразните изпарения от лошите канали — и „хлябът през време на втасването поглъща вредните газове, които го обгръщат от всички страни“. Паяджина, хлебарки, плъхове и мишки „се смесват с тестото“.

„Съвсем против волята си“ — заявява г. Трименхир — „аз бях принуден да стигна до извода, че тестото почти винаги съдържа пот, а често и още по-вредни секрети на хлебарките“.

Дори в най-добрите хлебопекарни се констатират тези отвратителни безобразия, но те достигат невероятна степен в ония дупки, където се приготвя хлябът за бедните и където особено пишно процъфтява и фалшифицирането на брашното със стипца и костено брашно.

Г-н Трименхир предлага да бъдат издадени по-строги закони против фалшифицирането на хляба. Освен това той предлага хлебопекарните да бъдат поставени под правителствен контрол, да се ограничи продължителността на работния ден за „младите хора“ (т. е. за ония, които не са навършили 18-годишна възраст) от 5 часа сутринта до 9 часа вечерта и т. н. При това обаче той разумно смята, че разкритите от него язви, които са непосредствен резултат от стария начин на приготвяне на хляба, могат да бъдат отстранени не от парламента, а само от едрата промишленост.

И действително, в някои места вече е въведена машината на *Стивън* за приготвяне на тесто. Друга подобна машина е изложена на промишлената изложба. Но и двете оставят на ръчния труд още твърде значително място в процеса на хлебопеченето. Затова пък д-р *Доглиш* е революционизирал цялата система на производството на хляб. От момента, в който брашното излиза от склада, до мятането на хляба в пещта, човешката ръка не го докосва нито веднъж. Д-р *Доглиш* изобщо не си служи с квас, постигайки втасването с помощта на въглена киселина. Той съкращава целия процес на приготвянето на хляба (включително и печенето) от осем часа на 30 минути. Нощната работа отпада напълно. Използването на въглероден двуокис изключва всякаква възможност за фалшифициране на хляба. Голяма икономия се постига благодарение на новия начин на втасване, но особено при комбиниране на машината на д-р *Доглиш* с изобретения в Америка начин за отстраняване на твърдата обвивка на зърното, без при това да се разрушават, както досега, три четвърти от съдържащата белтъчина обвивка, която по мнението на френския химик *Меж-Мурис* е най-хранителната част на зърното. Д-р *Доглиш* е

изчислил, че неговият нов начин на приготвяне на хляб би спестявал годишно на Англия брашно за 8 милиона фунта стерлинги. Освен това се постига икономия и в употребата на въглища. Разходите за въглища, включително и за парната машина, се намаляват от 1 шилинг на 3 пенса за пещ. Въглеродният двуокис, който се получава от най-добра сярна киселина, струва около 9 пенса за един чувал брашно, докато квасът струва понастоящем на хлебопекарите повече от 1 шилинг.

Една хлебопекарна, работеща по сега значително усъвършенствувания метод на д-р Доглиш, бе вече открита преди известно време в един квартал на Лондон — Докхед (Бермондси), но поради неблагоприятните местни условия бе скоро затворена. Понастоящем хлебопекарни от този тип работят и, както се говори, твърде успешно в Портсмут, Дъблин, Лийдс, Бат и Ковънтри. Неотдавна откритата в Ислингтон (предградие на Лондон) под личния надзор на д-р Доглиш специална хлебопекарна е предназначена повече за обучаване на работници, отколкото за продажба на хляб. Подготвителни работи за въвеждане на машинно производство се извършват в голям мащаб в хлебопекарна на Парижката община.

Всеобщото разпространение на метода на д-р Доглиш ще превърне повечето сегашни английски хлебопекари в обикновени агенти на няколко едри хлебни фабриканти. Те ще се занимават вече само с продажба на дребно, без да имат нещо общо със самото производство на хляб, което впрочем за повечето от тях ще бъде не особено болезнена метаморфоза, защото те и сега фактически са обикновени агенти на по-големите мелничари. Победата на машинното производство на хляб ще бъде повратна точка в историята на едрата промишленост, която по този начин шурмува упорито защищаваните досега позиции на средновековното занаятчийско производство.

Написано от К. Маркс в края на октомври
1862 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от немски

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 299 от 30 октомври 1862 г.

К. МАРКС

ПОЛОЖЕНИЕТО В СЕВЕРНА АМЕРИКА

Лондон, 4 ноември 1862 г.

Генерал Браг, командуваният армията на южняците в Кентъки — другите намиращи се тук бойни сили на южняците се ограничават с партизански отряди, — е издал при навлизането си в този пограничен щат прокламация, която хвърля известна светлина върху последните комбинирани шахматни ходове на Конфедерацията. Тази прокламация, адресирана до щатите на Северозапада, представя успеха на Браг в Кентъки като нещо, което се разбира от само себе си, и е явно съставена с оглед на евентуално победоносно нахлуване в Охайо, централния щат на Севера. Преди всичко Браг заявява, че Конфедерацията е готова да гарантира свободата на корабоплаването по Мисисипи и Охайо. Тази гаранция има смисъл само докато робовладелците държат в ръцете си пограничните щати. Следователно в Ричмонд смятат, че едновременното нахлуване на Ли в Мериланд и на Браг в Кентъки ще осигури с един удар овладяването на пограничните щати. По-нататък Браг се опитва да докаже правотата на Юга, който се борел само за своята независимост и изобщо искал мир; но истинската същност на прокламацията, нейната цел е адресираното до Северозападните щати предложение за сключване на сепаративен мир, за отделяне от съюза и присъединяване към Конфедерацията, тъй като икономическите интереси на Северозапада и Юга съвпадали толкова, колкото противоположни били интересите на Северозапада и Северозтока. И така виждаме: едва Югът си е въобразил, че владее пограничните щати, и той вече е издрънкал официално своята по-нататъшна цел — възстановяване на Съюза с изключване на щатите на нова Англия от него.

Но както нахлуването в Мериленд, така и нахлуването в Кентъки претърпя крах: първото — в сражението при Антитам Крик, второто — в сражението при Перивил край Луисвил. Както там, така и тук конфедератите бяха нападащата страна и атакуваха авангарда на армията на Бюл. Федералистите дължат своята победа на командира на авангарда, генерал Мак-Кук, който възпира значително превъзхождащите сили на противника, докато Бюл може да хвърли в боя главните си сили. Не подлежи на ни най-малко съмнение, че поражението при Перивил ще повлече след себе си опразването на Кентъки от конфедератите. Най-големият партизански отряд, състоящ се от най-фанатичните привърженици на робовладелската система в Кентъки и командуван от генерал Морган, бе унищожен приблизително по същото време при Франкфорт (между Луисвил и Лексингтон). Най-после Розекранс удържа решаващата победа при Коринт, след която на разбитата инвазионна армия под командването на генерал Браг оставаше само бързо да отстъпи.

По този начин твърде широко и ловко предприетият от военна гледна точка при най-благоприятни условия поход на конфедератите за отвоюване на загубените погранични робовладелски щати изглежда напълно се е провалил. Като оставим настрана непосредствените военни резултати, тези боеве допринасят по друг начин за отстраняването на главната трудност. Значението, което същинските робовладелски щати придават на пограничните щати, се обяснява, разбира се, с наличността на робовладелски елементи в последните, същите елементи, които натрапват на правителството на Съюза дипломатически и конституционни скрупули в неговата борба против робството. Но тези елементи биват практически ликвидирани на главната арена на гражданската война, пограничните щати, от самата гражданска война. Голяма част от робовладелците непрекъснато се преселва със своя „black chattel“ (черен добитък) на Юг, за да осигури своята собственост. След всяко поражение на конфедератите това преселение се възобновява във все по-големи размери.

Един от моите приятели*, германски офицер, който се сражава под звездния флаг последователно в Мисури, Арканзас, Кентъки и Тенеси, ми пише, че това преселване твърде много напомня на бягството от Ирландия през 1847—1848 г. Освен това най-дейните елементи сред робовладелците — младежта, от една страна, политическите и военните лидери — от друга — сами се отделят от основната маса на своята класа и или организират в собствените

* — П. Вайдемайер. *Ред.*

си щати партизански отряди, които биват унищожавани като такива, или напускат родните си места и се присъединяват към армията или администрацията на Конфедерацията. И ето резултата: от една страна, огромно намаляване на робите в пограничните щати, където те винаги трябваше да се борят с „encroachments“ (попълзновенията) на конкуриращия свободен труд, а, от друга страна, оттеглянето на най-дейната част на робовладелците с тяхната бяла свита. Остава следователно само един слой от „умерени“ робовладелци, които скоро алчно ще грабнат прекомерно високата сума, предлагана им от Вашингтон като откуп за техния „black chattel“, който без друго ще се обезцени, щом южният пазар е затворен за неговата продажба. По този начин войната сама води до разрешение на въпроса, тъй като фактически преобразува обществените отношения в пограничните щати.

Най-благоприятният за Юга сезон за водене на военните действия вече мина; за Севера обаче той тепърва започва, защото вътрешните реки сега отново стават плавателни и отново се открива възможност за вече изпробваните с такъв успех комбинирани военни действия по суша и по море. Северът усърдно изпозва отдиха. Строежат на десет бронирани кораба за западните реки е вече на завършване; към това се строят двойно повече полубронирани кораби за плитките води. На изток много нови броненосци вече са спуснати във водата, а други още се строят. Всички те ще бъдат готови до 1 януари 1863 г. Ериксон, изобретателят и строителят на „Монитор“, ръководи строежа на девет нови кораба от същия тип. Четири от тях вече „плават“.

Армията на Потомак, в Тенеси и Вирджиния, както и в различни пунктове на Юг — Норфолк, Ню Берн, Порт Роял, Пенсаккола и Нови Орлеан — получава всеки ден нови подкрепления. Първият набор от 300 000 души, обявен от Линколн през юли, е напълно набран и отчасти вече се намира на театъра на военните действия. Вторият набор от 300 000 души със срок от девет месеца се набира постепенно. В някои щати набирането на новобранци е заменено с вербуване на доброволци, но никъде не се натъква на сериозни трудности. Невежеството и злобата обявиха набирането на новобранци за нечувано събитие в историята на Съединените щати. Няма нищо по-погрешно от това. През време на войната за независимост и на втората война с Англия (1812—1815 г.) се набираха големи контингенти новобранци; същото се наблюдаваше и през време на различните малки войни с индианците и никога не се е натъквало на що-годе сериозно противодействие.

Забележителен факт е, че тази година броят на преселниците от Европа в Съединените щати достигна близо 100 000 души и че половината от тези преселници са ирландци и англичани. На неотдавнашния конгрес на английската „Association for the advancement of science“* в Кембридж икономистът Меривейл трябваше да припомни на своите съотечественици факта, който „Times“, „Saturday Review“, „Morning Post“ и „Morning Herald“, да не говорим за *dii minorum gentium*** , съвсем са забравили или биха искали да бъде забравен от англичаните, а именно факта, че мнозинството от английското свръхнаселение намира нова родина в Съединените щати.

Написано от К. Маркс на 4 ноември 1862 г.

Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 309 от 10 ноември 1862 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

* — „Асоциация за съдействие за развитието на науката“. Ред.

** — буквално: по-младите богове; тук: второстепенните величия. Ред.

К. МАРКС

ПРИЗНАЦИ ЗА ИЗЧЕРПВАНЕ НА СИЛИТЕ НА ЮЖНАТА КОНФЕДЕРАЦИЯ

Английският печат е „по-южен“ от самия Юг. Докато на север всичко му изглежда черно, а в страната на „nigger“* вижда всичко в бяла светлина, в самите робовладелски щати съвсем не се залъгват с „победните триумфи“, прославяни от „Times“.

Южният печат единодушно оплаква поражението при Коринт и обвинява генералите Прайс и Ван Дорн³⁵³ в „неспособност и прекомерна самоувереност“. „Mobile Advertiser“ споменава 42-и алабамски полк, който влязъл в бой в петък с 530 войници, в събота имал 300, а в неделя вечерта се състоял само от 10 души. Всички останали били убити, пленени, ранени или изчезнали през време на похода. Вирджинските вестници се изказват в същия дух.

„Ясно е“ — пише „Richmond Whig“, — „че непосредствената цел на нашия поход в Мисисипи не е постигната“. „Трябва да се опасяваме“ — заявява „Richmond Enquirer“, — „че това сражение ще има най-вредно въздействие върху нашия поход на запад“.

Това предчувствие се сбъдна, както показва опразването на Кентъки от Браг и поражението на конфедератите при Нашвил (Тенеси)³⁵⁴.

От същия източник — вестниците на щатите Вирджиния, Джорджия и Алабама — извлякохме интересни сведения за конфликта между централното правителство в Ричмонд и властите на отделните робовладелски щати. Повод за този конфликт дал последният закон за набиране на новобранци в армията, в който

* — „чернокожите“ (оскърбително прозвище на негрите в САЩ, употребявано от расистите). *Ред.*

конгресът значително разширил нормалните граници на призивната възраст. В Джорджия въз основа на този закон бил призован някой си Левингуд, който отказал да се яви и поради това бил арестуван от агента на Конфедерацията Дж. П. Брус. Левингуд обжалвал пред върховния съд на графството Елберт (Джорджия), който наредил арестуваният да бъде незабавно освободен. В твърде обширните мотиви на предложението на съда между другото се казва:

„В преамбюла на конституцията на Конфедерацията ясно и изрично се казва, че отделните щати са суверенни и независими. В какъв смисъл може да се говори за суверенност и независимост на Джорджия, ако всеки опълченец може да бъде насилствено иззет от контрола на своя главнокомандуващ? Ако конгресът в Ричмонд може да издаде закон за набране в армията с изключения, какво му пречи да издаде закон за набране в армията без изключения, и по този начин да мобилизира губернатора, членовете на законодателното тяло, съдебния персонал и с това да сложи край на цялата администрация на щата? . . . Като изхожда от тези и от други съображения, с настоящото съдът постановява и нарежда претият от конгреса акт за набране в армията да се смята за недействителен и за непритежаващ законна сила . . .“

По този начин щатът Джорджия е забранил набрането в армията на своята територия, а правителството на Конфедерацията не се е осмелило да отмени тази забрана.

Подобни търкания между „отделния щат“ и „съюза на отделните щати“ се наблюдават и във Вирджиния. Причината за спора е отказът на правителството на щата да даде на агентите на г. Джеферсон Дейвис правото да мобилизират вирджинските опълченци и да ги включват в армията на Конфедерацията. По този повод се е водила твърде остра преписка между военния министър и генерал Дж. Б. Флойд — прословутия субект, който като военен министър на Съюза при президентството на Бюкнън подготви отделянето на Южните щати и същевременно „отдели“ в собствените си куфари значителна част от държавното съкровище. Този лидер на сецесионистите, известен на Север под прякора „Floyd, the thief“ (крадеца Флойд), се явява сега в ролята на борец за правата на Вирджиния против Конфедерацията. По повод на преписката между военния министър и Флойд „Richmond Examiner“ между другото отбелязва:

„Цялата преписка представлява добра илюстрация на противодействието и враждебността, проявявани към нашия щат“ (Вирджиния) „и неговата армия от ония, които злоупотребяват с властта на Конфедерацията в Ричмонд. Вирджиния е обременена с безбройни данъци. Но всяко нещо си има граница и търпението на щата ще се изчерпи, ако несправедливостите се повтарят. . . Вирджиния доставя почти всички оръжия, муниции и военни припаси, с които бяха спечелени сраженията при Бетел и Манасас. Вирджиния предостави в разпореждане на Конфедерацията от собствените си военни складове и арсенали

75 000 винтовки и пушки, 233 артилерийски оръдия и един прекрасен оръжеен завод. Мъжкото население, способно да носи оръжие, е поставено без остатък в служба на Конфедерацията. Вирджиния бе принудена със собствените си сили да изгони врага от западната си граница; и затова не е ли възмутително, че креатурите на правителството на Конфедерацията се осмеляват сега да си играт с щата?“

В Тексас нееднократно изпращане на възрастното мъжко население на щата на Изток също е предизвикало недоволство от Конфедерацията. Представителят на Тексас г. Олдъм е протестирал на 30 септември пред конгреса в Ричмонд по следния начин:

„За експедицията на Уилдганс в Сабли бяха изпратени на гибел сред безводните равнини на Ново Мексико 3 500 елитни тексаски войници. В резултат врагът съсредоточи своите сили на нашата граница, която той ще премине през зимата. Вие прехвърлихте най-добрите войски на Тексас източно от Мисисипи, изпратихте ги във Вирджиния, използвахте ги на най-опасните участъци, където те бяха изстребени. Три четвърти от войниците на всеки тексаски полк лежат в гроба или трябваше да бъдат освободени от армията по болест. Ако сегашното правителство продължи и напред да взема по същия начин боеспособната част от населението на Тексас, за да попълни тези пострадали полкове, Тексас ще бъде разорен, непоправимо разорен. Това е несправедливо и неpolitично. Моите доверители трябва да защитават своите семейства, своята собственост и своята родина. От тяхно име протестирам против това, че мъжете от районите западно от Мисисипи се изпращат на изток, а собствената им земя се излага по този начин на нападенията на врага от север, изток, запад и юг.“

От приведените извадки, взети от самите южни вестници, могат да се направят два извода. Принудителните мерки, взети от правителството на Конфедерацията за попълване редовете на армията, са отишли твърде далеч. Военните ресурси се изчерпват. Второ, и това е решаващото, доктрината за „state rights“ (суверенитета на отделните щати), чрез която узурпаторите в Ричмонд се опитаха да придадат конституционност на сецесията, вече започва да насочва острието си против тях самите. Г-н Джеферсон Дейвис не успя „да направи от Юга нация“, както го превъзнасяше неговият английски почитател Гладстон³⁵⁵.

Написано от К. Маркс на 7 ноември 1862 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 313 от 14 ноември 1862 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС

РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗБОРИТЕ В СЕВЕРНИТЕ ЩАТИ

Изборите действително са поражение за вашингтонското правителство³⁶⁶. Предишните лидери на демократическата партия умело използваха недоволството от финансовата непохватност и военните гафове и не подлежи на каквото и да било съмнение, че щатът Ню Йорк, официално в ръцете на сеймуровци, уудовци и бенетовци, може да стане център на опасни интриги. Но, от друга страна, не трябва да се преувеличава практическото значение на тази реакция. Сегашната републиканска камара на представителите продължава да заседава, а сега избраните ѝ приемници ще я сменят едва през декември 1863 г. Следователно изборите, доколкото се отнася до конгреса във Вашингтон, представляват за сега само демонстрация. Избори за губернатори не са били проведени никъде освен в щата Ню Йорк. Следователно републиканската партия се намира, както и преди, начело на отделните щати. Победите на републиканците в изборите в Масачузетс, Айова, Илинойс и Мичиган отчасти балансират загубите, които те понесоха в Ню Йорк, Пенсилвания, Охайо и Индиана.

Един по-внимателен анализ на успехите, постигнати от демократическата партия, води до по-друг резултат от оня, за който тръбят английските вестници. Град Ню Йорк, силно разложен от измета на ирландците, доскоро активно участващ в търговията с роби, център на американския паричен пазар и пълен с ипотечарни кредитори на плантацията на Юга, бе отдавна безусловно „демократически“, точно както Ливерпул и днес е торийски. *Селските окръзи* на щата Ню Йорк и този път гласуваха за републиканците, както от 1856 г. насам, но не със същия ентузиазъм, как-

то в 1860 г. Освен това голяма част от мъжете, които се ползват с право на глас, са във войската. Ако се пресметнат общо градските и селските окръзи, мнозинството, което демократите получиха в щата Ню Йорк, не надвишава 8 000—10 000 гласа.

В Пенсилвания, която дълго се колеба най-напред между вигите³⁵⁷ и демократите, а след това между демократите и републиканците, демократическото мнозинство възлиза само на 3 500 гласа, в Индиана то е още по-слабо, а в Охайо, където достига 8 000 гласа, лидерите на демократите, уличени в симпатии към Юга, като например прословутия Валандигем, не са преизбрани в конгреса. Ирландците виждат в лицето на негрите опасни конкуренти. Енергичните фермери в Индиана и Охайо след робовладелците на второ място ненавиждат негрите. Последните са за тях символ на робството и на унижението на работническата класа, а демократичният печат всеки ден ги заплашва с наплива на „nigger“* на територията на техните щати. При това недоволството от крайно лошото ръководство на военните действия във Вирджиния бе най-силно тъкмо в тези щати, които доставиха най-големите контингенти от доброволци.

Но всичко това не засяга същността на въпроса. По времето на избирането на Линколн (1860 г.) нито имаше гражданска война, нито стоеше на дневен ред въпросът за освобождението на негрите. Републиканската партия, тогава напълно отделена от партията на аболиционистите, не си поставяше в изборителната кампания през 1860 г. никаква друга цел, освен да протестира против разпространето на робството върху териториите, но същевременно заявяваше, че няма да се меси в тази институция в ония щати, където тя вече съществуваше законно. Ако Линколн беше издигнал по онова време като боен лозунг *освобождението на робите*, той безусловно щеше да претърпи фиаско. Този лозунг решително бе отхвърлен.

Съвсем другояче стоят работите с току-що завършилите избори. Републиканците действуваха заедно с аболиционистите. Те решително се изказаха за незабавно освобождение на робите било заради тях самите, било като средство за прекратяване на метежа. Ако се вземе под внимание това обстоятелство, то мнозинството на подадените за правителството гласове в Мичиган, Илинойс, Масачузетс, Айова и Делавер, както и твърде значителното малцинство, което гласува за него в щатите Ню Йорк, Охайо и Пенсилвания, ще се окажат еднакво изненадващи. Преди войната подобни резултати биха били невъзможни, дори в Маса-

* — „чернокожи“. Ред.

чузетс. Ако правителството и свикваният през следващия месец конгрес проявят необходимата енергия, аболиционистите, които сега са тъждествени с републиканците, ще получат навсякъде морален и числен превес. Интервенционистките попълзновения на Луи Бонапарт³⁵⁸ подкрепят техните позиции „отвън“. Опасността сега е единствено в задържането на служба на такива генерали като Мак-Клелън, които, като оставим настрана тяхната неспособност, са открити proslavery men*.

Написано от К. Маркс на 18 ноември 1862 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 321 от 23 ноември 1862 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

* — привърженици на робството. *Ред.*

К. МАРКС

УВОЛНЯВАНЕТО НА МАК-КЛЕЛЪН

Уволняване на Мак-Клелън! — такъв е отговорът на Линколн на избирателната победа на демократите.

Вестниците на демократите бяха заявили с пълна сигурност, че избирането на *Сеймур* за губернатор на щата Ню Йорк незабавно ще повлече след себе си анулирането на *прокламацията*, в която Линколн провъзгласи робството на сецесионистката територия за отменено от 1 януари 1863 г. Но не беше успяло още да изсъхне печатарското мастило върху техните пророчества, и техният любим генерал — техният любимец, защото „наред със сериозно поражение той се страхуваше най-много от решителна победа“ — бе лишен от поста командувач и се оттегли от служба.

Читателите си спомнят, че на въпросната прокламация на Линколн Мак-Клелън отговори с контрапрокламация — заповед по своята армия, в която, макар да ѝ забраняваше каквито и да било демонстрации против мярката на президента, същевременно бе прибавил следните съдбоносни думи: „Задачата на гражданите е да се възползват от избирателната урна, за да поправят грешките на правителството или да упражнят въздействие върху неговата политика.“ По този начин Мак-Клелън, който командуваше главната армия на Съединените щати, апелираше от името на президента към предстоящите избори. Той хвърли на блюдото на везните тежестта на своя висок пост. Като изключим едно пропунциаменто в испански стил, той не можеше да прояви по-предизвикателно своята враждебност към политиката на президента. Затова след победата на демократите в изборите на Линколн остана само един избор — или сам да изпадне до ролята на оръдие

на симпатизиращата на робовладелците партия на компромиса, или да я лиши от нейната опора в армията, като отстрани Мак-Клелън.

Уволняването на Мак-Клелън в *настоящия* момент е следователно политическа демонстрация. Но то и без друго беше станало неизбежно. *Commander in chief** Халек в един доклад до военния министър бе обвинил Мак-Клелън в открито неподчинение. На 6 октомври, наскоро след поражението на конфедератите в Мериленд, Халек даде заповед за преминаване на Потомак, именно защото ниското ниво на водата на Потомак и на неговите притоци по онова време беше благоприятно за военни операции. Въпреки тази заповед Мак-Клелън не се помръдна от мястото си под предлог, че неговата армия не може да тръгне на поход по липса на провизии. В споменатия доклад Халек доказва, че това е било несъстоятелно извинение, че по отношение на снабдяването източната армия се ползвала с големи привилегии в сравнение със западната и че все още липсващите провизии можели да бъдат получени както на юг, така и на север от Потомак. Към този доклад на Халек се прибавя втори доклад, в който комисията за разследване на въпроса за предаването на арсенала в Харпърс-Фери⁵⁵⁹ на конфедератите обвинява Мак-Клелън, че той необяснимо бавно концентрирал намиращите се близо до този арсенал юнионистки войски, като им заповядал да се движат със скорост само 6 английски мили (около 1½ немска миля) на ден. И двата доклада — докладът на Халек и докладът на комисията — се намираха в ръцете на президента *преди* победата на демократите в изборите.

За командуването на Мак-Клелън толкова често се е писало на страниците на нашия вестник**, че тук ще бъде достатъчно да припомним, че той се стремеше да замести тактическото решение със стратегически обход и беше неуморим в намирането на висши съображения на шабна мъдрост, които му пречеха било да използва победите, било да предотвратява пораженията. Краткотрайният поход в Мериленд обкръжи неговото име с фалшив ореол. Трябва обаче да се има предвид, че общи указания за настъпването той получаваше от генерал *Халек*, който бе съставил и плана на първата кампания в Кентъки, и че юнионистите дължаха своята победа на полесражението изключително на храбростта на по-долустоящите командири, особено на загиналия в боя генерал *Рено* и на още не напълно оправилия се от своите рани генерал *Хукер*. Наполеон писа някога на своя брат Жозеф, че

* — Главнокомандуваният. *Ред.*

** Виж настоящия том, стр. 482—485, 509—513, 531—534, 538—540. *Ред.*

опасността на полесражението е навсякъде еднаква и че най-сигурният начин да станеш нейна жертва е да се опитваш да я избегнеш. Мак-Клелън изглежда е схванал тази аксиома, но не е извлякъл от нея практическия извод, който Наполеон е искал да внуши на своя брат. През цялата си военна кариера Мак-Клелън нито веднъж не се е появявал на полесражението, нито веднъж не се е намирал под огъня — особност, която генерал Керни силно подчертава в едно писмо, публикувано от неговия брат, след като Керни беше паднал, сражавайки се под командуването на Поп, в един от боевете при Вашингтон.

Мак-Клелън умееше да прикрива своята посредственост под маската на сдържана сериозност, лаконична мълчаливост и изпълнена с достойнство затвореност. Самите му недостатъци му осигуряваха непоклатимото доверие на демократическата партия на Север и „лоялно признание“ от страна на сецесионистите. Той си спечели привърженици сред висшите офицери на своята армия с това, че създаде генерален щаб с размери, които досега са нечувани в летописите на военната история. Една част от по-старите офицери, възпитаници на академията в Уест-Поинт, служили в някогашната армия на Съюза, намериха в негово лице подкрепа в тяхното съперничество с новоизпечените „цивилни генерали“ и в техните тайни симпатии към „колегите“ в неприятелския лагер. Що се отнася до войниците, те знаеха неговите военни качества само от това, което се говореше за тях, но му приписваха всички заслуги на интендантството и се изказваха много похвално за неговата сдържаност в отношенията с хората. От необходимите за един пълководец качества Мак-Клелън притежаваше само едно — умението да си осигури популярност в своята армия.

Приемникът на Мак-Клелън, *Бърнсайд*, е много малко известен, за да можем да съдим за него. Той принадлежи към републиканската партия. Затова пък *Хукер*, който поема командуването на армейския корпус, намиращ се под личното командуване на Мак-Клелън, е безспорно един от най-способните бойци на Съюза. „*Fighting Joe*“ („смелчагата Джо“), както го наричат в армията, имаше най-голям дял в победите в Мериленд. Той е *аболиционист*.

Същите американски вестници, от които узнахме за уволняването на Мак-Клелън, съобщават за изявления на Линколн, в които той решително заявява, че няма да отстъпи нито на йота от своята прокламация:

„*Линколн*“ -- с право отбелязва „*Morning Star*“ — „се прояви като мъден, но твърд човек, който действа извънредно предпазливо, но никога не отстъпва назад. Всяка крачка в неговата правителствена дейност беше правил-

на и енергично отстоявана. Изхождайки от решението за премахване на робството на териториите, той стигна в края на краищата до главната цел на цялото „антиробовладелско движение“, изкореняването на това чудовище на цялата територия на Съюза, и вече си спечели огромната заслуга, че сие от Съюза всякаква отговорност за по-нататъшното съществуване на робството.“

Написано от К. Маркс на 24 ноември 1862 г.

Печата се по текста на вестника

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 327 от 29 ноември 1862 г.*

Превод от немски

К. МАРКС

АНГЛИЙСКИЯТ НЕУТРАЛИТЕТ. —
ПОЛОЖЕНИЕТО В ЮЖНИТЕ ЩАТИ

Лондон, 29 ноември 1862 г.

Преговорите между лондонския кабинет и вашингтонското правителство относно каперския кораб „Алабама“ още продължават³⁶⁰, а междувременно вече започнаха нови преговори относно възобновеното екипиране на военни кораби на конфедератите в английските пристанища. Професор *Френсис У. Нюмън*, един от теоретичите на английския радикализъм, публикува днес в „Morning Star“ писмо, в което между другото казва:

„Американският консул в Ливерпул, след като се увери от един английски юрист в незаконността на екипирането на „Алабама“, веднага изпрати официална декларация до лорд Джон Ръсел. Консултирани по този повод, кралските юристи също потвърдиха незаконността на екипирането на „Алабама“; но предприетото разследване бе влачено толкова дълго, че пиратът успя междуременно да се изплъзне. В момента в Ливерпул се намира флотилия от повече или по-малко бронирани кораби, готова насилствено да пробие американската блокада. Освен това множество пиратски кораби са готови всеки момент да последват „Алабама“ по нейния позорен път. Нима нашето правителство и този път ще си затвори очите и ще позволи на тези последователи на „Алабама“ да се измъкнат безпрепятствено? Боя се, че и този път. В своята реч в Нюкясъл г. *Гладстон* заяви, че по негови сведения президентът на метежниците, по адрес на когото той произнасяше хвалебни речи, скоро щял да притежава собствена флота. Не бе ли това намек за корабите, построени от неговите ливерпулски приятели? . . . Лорд Палмерстон и Ръсел, както и торите, са обладани от такава омраза към републиканизма, която ги прави съвсем безогледни, докато г. *Гладстон*, може би бъдещият министър-председател, открито изразява своето възхищение от вероломните узурпатори, които са се заклели да увековечат и разпространят робството.“

От получените днес американски вестници може би най-интересният е органът на конфедератите „Richmond Examiner“. В него

е поместена подробна статия за създалото се положение, от която привеждам най-съществените места:

„Извънредното и внезапно увеличение на неприятелските морски сили създава мрачни перспективи. Увеличението на този вид въоръжение е толкова голямо, че в много отношения то ни се струва по-опасно от сухопътните сили на противника. Янките имат сега 200 военни кораба повече, отколкото при избухването на войната. Извършват се големи приготовления за морските операции през настъпващата зима и освен вече готовите за бой кораби се строят още около петдесет бронирани военни кораби. Имаме всички основания да предпологаме, че флотата на янките, която ще нападне тази зима нашето крайбрежие, по своето въоръжение и по конструкцията на корабите далеч ще надмине своите предшественици. Целите на предстоящите експедиции са от извънредна важност. Касае се да ни бъдат отнети последните морски пристанища, да бъде установена пълна блокада и най-после да бъдат открити пунктове за нахлуване в южните райони, за да може още в началото на идната година да бъдат практически проведени законите за освобождаване на негрите. Глупаво би било да отричаме предимствата, които нашият противник ще получи, след като завземе последните ни морски пристанища, или пък да се успокояваме лекомислено с утешението, че все още ще можем да разбием противника в хода на военните действия във вътрешните райони на страната... С преминаването на Чарлстон, Савана и Мобил в ръцете на неприятеля блокадата ще се провежда с такава строгост, за която не могат да дадат представа дори досегашните ни страдания. Ще трябва да се откажем от всяка мисъл за построяване на флота отсам Атлантическия океан и ще бъдем отново изправени пред унизителния избор да предадем нашите кораби на противника или да ги унищожим със собствените си ръце. Нашата гъста железопътна мрежа в памучните щати ще бъде повече или по-малко прекъсната и ние може би много късно ще се убедим, че войната по суша, на която се възлагат толкова големи надежди, ще трябва да бъде продължена в условия, при които издръжката, снабдяването и концентрацията на големи армии стават невъзможни... Тези пагубни последици от едно завземане на нашите морски пристанища обаче бледнеят пред една по-голяма опасност, пред най-страшната опасност на тази война — завземането на отделни пунктове в памучните щати, откъдето противникът ще може да осъществи своя план за освобождение на робите. Полагат се, естествено, огромни усилия да се осигури осъществяването на тази любима мярка на аболиционистите и духът на отмъщението, който г. Линколн е заговорил до 1 януари в бутилка, да не отшуми безвредно като сода в чаша вода... Усилията на противника сега са насочени срещу най-уязвимото място на нашата позиция; той иска да отрови самото сърце на Юга... Предсказването на бъдещи беди предизвиква недоволство сред масата, която сялапо върва за правителството и взема самохвалството за патриотизъм... Ние не твърдим, че *Чарлстон*, *Савана* и *Мобил* не са подготвени за отбрана. На Юг има, разбира се, доста военни авторитети, които смятат тези пристанища за по-непристъпни от Гибралтар; но военните и техните пригласници твърде често са приспивали нашия народ с лъжливи уверения... Същите приказки слушахме и за Нови Орлеан. Съгласно описанията той бе укрепен по-силно, отколкото Тир против Александър. И все пак една прекрасна сутрин народът видя неприятелския флаг да се развява в пристанището на Нови Орлеан... Отбранителната способност на нашите пристанища е тайна на официалните кръгове. Но знаменията на близкото минало не са утешителни. Преди няколко седмици *Галвестон* падна почти без бой в ръцете на неприятеля. На местните вестници бе забранено да пишат за отбранителните средства на този град. Освеи това не

се разладе нито един вик за помощ, който да стигне до затъпелия слух на правителството. Народът си оставаше спокоен. От неговия патриотизъм се искаше да се задоволява със своето неведение, да вярва на водачите и да се подчинява на волята на провидението. И в резултат противникът спечели още един трофей... Методът да се забулват всички военни въпроси в дълбока тайна донесе на Юга лоши плодове. Нанстина той може да е задушил критиката и да е забуллил грешките на правителството, но не заблуди неприятеля. Последният винаги е точно осведомен за състоянието на нашите отбранителни съоръжения, докато нашият народ узнава за тяхната слабост едва когато те вече са паднали в ръцете на янките."

Написано от К. Маркс на 29 ноември 1862 г.

*Напечатано във вестник „Die Presse“,
бр. 332 от 4 декември 1862 г.*

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

An die Redaction der „Berliner Reform“

Die 4. 83. Nummer sollte als solche in meinem ~~Hand~~ Briefkasten zu
finden: 27. 1863. Ich habe in dem „Berliner Reform“ den 1. Teil ^{aus: Nr. 14.} ~~aus: Nr. 14.~~ ^{aus: Nr. 14.}
in dem ~~Mittheilung~~ ~~eingesendet~~ den 1. Teil ~~aus: Nr. 14.~~ ^{aus: Nr. 14.} ~~aus: Nr. 14.~~
London, 13 April. 1863 Karl Marx

Писмото на К. Маркс до редакцията на
„Berliner Reform“
(Автограф)

К. МАРКС

ПИСМО ДО РЕДАКЦИЯТА НА „BERLINER REFORM“

Разказаният в бр. 83 на Вашия вестник анекдот³⁶¹, който се отнася до периода на моето пребиваване в Берлин през 1861 г., страда само от „един недостатък“ — че е съчинен. Това е фактическа поправка.

Карл Маркс

Лондон, 13 април 1863 г.

*Напечатано в „Berliner Reform“,
бр. 89 от 17 април 1863 г.*

*Печата се по ръкописа, сверен с текста
на вестника*

Превод от немски

К. МАРКС

ВЪЗВАНИЕ
НА ЛОНДОНСКОТО ПРОСВЕТНО ДРУЖЕСТВО
НА ГЕРМАНСКИТЕ РАБОТНИЦИ ЗА ПОЛША³⁶²

Лондонското Просветно дружество на германските работници в съгласие с един представител на полското Национално правителство³⁶³ упълномощи долуподписания комитет да организира събирането на пари за Полша сред германските работници в Англия, Германия, Швейцария и Съединените щати. Ако по този начин на поляците може да бъде оказана само незначителна материална помощ, все пак това ще бъде за тях голяма морална подкрепа.

Полският въпрос — това е германският въпрос. Без независима Полша не може да има независима и единна Германия; Германия не може да се еманципира от руската хегемония, която води началото си от първата подялба на Полша³⁶⁴. Германската аристокрация отдавна вече е признала царя за негласен върховен управник на страната. Германската буржоазия безмълвно, пасивно и равнодушно гледа изстребването на героичния народ, който единствен още защитава Германия от московското нашествие. Една част от буржоазията разбира опасността, но охотно жертвува общогерманските интереси пред интересите на отделните германски държави, по-нататъшното съществуване на които е обусловено от раздробеността на Германия и от запазването на руската хегемония. Друга част от буржоазията смята самодържавието на Изток, както и бонапартисткия режим на Запад за необходима опора на *реда*. Най-после трета част е до такава степен погълната от стремежа към печалби, че съвсем е загубила способността да разбира големите исторически събития и да вижда тяхната взаимна връзка. С шумните си демонстрации в защита на Полша³⁶⁶

в 1831 и 1832 г. германската буржоазия принуди поне бундестага към решителни действия. В наши дни най-върлите противници на Полша, а следователно най-полезните оръдия на Русия са либералните корифеи на така наречения *Национален съюз*³⁶⁶. Всеки сам може да си направи извода до каква степен това либерално русофилство е свързано с *пруските върхове*.

В този съдбоносен момент дълг на германската работническа класа към Полша, към другите страни и към собствената ѝ чест е да протестира гръмко против предателството на Германия спрямо Полша, което същевременно е предателство спрямо Германия и Европа. *Възстановяване на Полша* — ето какво трябва тя да напише с огнени букви на своето знаме, след като буржоазният либерализъм зачеркна този славен лозунг от своето знаме. Английската работническа класа си спечели неувяхваща слава в историята, като отблъсна чрез ентузиазирани масови митинги нееднократните опити на господстващите класи да организират интервенция в полза на американските робовладелци, макар че продължаването на Гражданската война в Америка означава най-тежки страдания и лишения за един милион английски работници.

Макар полицейските условия да не позволяват на работническата класа да организира в Германия такива масови демонстрации в защита на Полша, те все пак съвсем не я принуждават да се заклейми със своята безучастност и мълчание пред целия свят като съучастник в предателството.

Долуподписаният комитет моли паричните пожертвования да се изпращат на г. *Болетер*, съдържателя на Дружествения локал, на адрес: Насаустрийт, № 2, Сохо, Лондон. Изразходването на средствата се извършва под контрола на дружеството и отчетът ще бъде публикуван, щом позволи преследваната с тази подписка цел.

*Болетер, Бергер, Екариус, Крюгер, Леснер,
Лимбург, Линден, Мацрат, Тачки, Тоупс, Волф*

*Написано от К. Маркс в края на октомври
1863 г.*

Печата се по текста на позива

Превод от немски

*Напечатано като позив в Лондон
през ноември 1863 г.*

Ф. ЕНГЕЛС

ЧИСЛЕНОСТТА НА АРМИИТЕ В ШЛЕЗВИГ

ДО РЕДАКТОРА НА „MANCHESTER GUARDIAN“

Уважаеми господине!

Носят се най-абсурдни слухове за сравнителната численост на армиите, които се сражават в Датската война³⁶⁷. Общоприето е, че на един датчанин се падат поне трима германци, т. е. че германските войски превъзхождат по численост датските в съотношение три към едно. За да покажа колко малко отговаря това на действителността, предлагам да дам подробни сведения за числеността на всяка армия, поне що се отнася до пехотата, тъй като понастоящем е много трудно да се получат точни сведения за кавалерията и артилерията.

Преди започването на военните действия датчаните имаха в Шлезвиг следните войски:

рва дивизия, командир генерал-лейтенант Герлах :	Батальони
1-а бригада, 2-и и 22-и пехотни полкове	4
2-а бригада, 3-и и 18-и пехотни полкове	4
3-а бригада, 17-и и 19-и пехотни полкове	4
Втора дивизия, генерал-майор Дуплат :	
4-а бригада, 4-и и 6-и пехотни полкове	4
5-а бригада, 7-и и 12-и пехотни полкове	4
6-а бригада, 5-и и 10-и пехотни полкове	4
Трета дивизия, генерал майор Шайнман :	
7-а бригада, 1-и и 11-и пехотни полкове	4
8-а бригада, 9-и и 20-и пехотни полкове	4
9-а бригада, 16-и и 21-и пехотни полкове	4
Всичко батальони.....	36

или при 800 души в батальон (пълният състав е 870 души редници и офицери), около	28 800 души
Кавалерия, 4 $\frac{1}{2}$ полка по 560 души	2 500 „
Артилерия, около	3 000 „
<hr/>	
Всичко датски войски	34 300 душ

В тези данни не са включени няколко линейни и резервни батальона, изпратени в Шлезвиг в първите дни на февруари, за които не могат да се установят каквито и да било подробности.

Австрийците са изпратили на театъра на военните действия 6-и армейски корпус, който се състои от следните войски:

Бригада на генерал Гондрекурт:	Батальони:
Пехотен полк Крал Пруски	3
„ „ Барон Мартини	3
Стрелкови батальон № 18	1
Бригада на генерал Ностиц:	
Пехотен полк Крал Белгийски	3
„ „ Велик херцог Хесенски	3
Стрелкови батальон № 9	1
Бригада на генерал Томас:	
Пехотен полк Граф Коронини	3
„ „ Принц Холщайн	3
Един стрелкови батальон, номерът не е посочен	1
Бригада на генерал Дормус:	
Два пехотни полка и един стрелкови батальон, номерата и имената не са посочени	7
<hr/>	
Всичко батальони	28

или при 800 души в батальон (висока цифра при сегашната организация на австрийската армия)	22 400 души
Кавалерия, около	2 000
Артилерия, около	2 600 „
<hr/>	
Всичко около	27 000 души

Прусите са изпратили следните войсковы части:

1. Обединения армейски корпус на принц Фридрих-Карл:	
Шеста дивизия:	Батальони:
11-а бригада, 20-и и 60-и полкове	6
12-а бригада, 24-и и 64-и полкове	6
Освен това 35-и полк лека пехота	3

Тринадесета дивизия :	
25-а бригада, 13-и и 53-и полкове	6
26-а бригада, 15-и и 55-и полкове	6
7-и стрелкови батальон	1
2. Гвардейска дивизия на генерал Мюлбе :	
1-а бригада, 3-и и 4-и полкове гвардейска пехота	6
2-а бригада, 3-и и 4-и полкове гвардейски гренадири	6
Гвардейски стрелци.....	1
<hr/>	
Всичко	41
или при 800 души в батальон.....	32 800 души
Кавалерия.....	3 000 .
Артилерия	3 000 .
<hr/>	
	38 800 души
Австрийци	27 000 .
<hr/>	
Цялата съюзническа армия	65 800 души

Следователно на един датчанин се падат по-малко от двама войници от съюзническите войски. Ако вземем под внимание силата на датските отбранителни съоръжения при Даневирке, Дюпел и Фредерисия, това числено превъзходство не е по-голямо от онова, което е необходимо, за да осигури успех на съюзническата армия. Съотношението на превъзходство на силите е почти същото, което Уелингтън и Блюхер имаха в 1815 г. над Наполеон.

Написано от Ф. Енгелс през първата половина на февруари 1864 г.

Напечатано във вестник „Manchester Guardian“ от 16 февруари 1864 г.

Подпис: Ф. Е.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ВОЕННИТЕ СИЛИ НА АНГЛИЯ ПРОТИВ ГЕРМАНИЯ

Манчестер, 27 юни 1864 г.

Невероятното става: Англия заплашва Германия с война³⁶⁸. Както съобщава „United Service Gazette“, вече била дадена заповед до военния склад в Пимлико (Лондон) и до арсенала в Уулидж да държи в готовност за незабавно използване необходимата екипировка и снаряжение за 30,000 души, а през следващите дни можем да разчитаме да чуем, че ламаншката флота е потеглила за Зунд или Белтовете* (?).

За въоръжените сили, с които Англия разполага в момента, ни дава сведения „Army and Navy Gazette“. В броя му от 25 юни се казва:

„Морските сили, с които разполагаме и на които можем незабавно да заповядаме да вдигнат котва, са следните:

	Конски сили	Оръдия	Тонаж	Екипаж
„Едгар“, дървен кораб.....	600	71	3 094	810
„Уорихър“, броненосец.....	1 250	40	6 109	705
„Бляк Принс“ ..	1 250	41	6 109	705
„Принс Консоорт“ ..	1 000	35	4 045	605
„Хектор“ ..	800	28	4 089	530
„Дефенс“ ..	600	16	3 720	457
„Аврора“, дървена фрегата.....	400	35	2 558	515
„Галатеа“ ..	800	26	3 227	515
„Уолверн“, дървен корвет.....	400	21	1 703	275
„Рисърч“, броненосец ..	200	4	1 253	135

* — проливите Големия и Малкия Белт. Ред.

	Конски сили	Оръдия	Тонаж	Екипаж
„Ентърпрайз“ броненосец	160	4	993	121
„Гейзер“, дървен колесен па- раход	280	6	1.054	175
„Ашурънс“, дървен кораб	200	4	681	90
„Саламис“, дървен колесен па- раход	250	2	?	65
„Тринкуло“, дървена канонерка	60	2	268	24

Освен това, за да може да разполага със специални кораби, които потъват по-малко във водата, за плитките и тесните фарватери на *Балтийско* море и датското крайбрежие, адмиралтейството е заповядало да бъдат подготвени за отплаване в открито море следните кораби:

	Конски сили	Оръдия	Тонаж	Екипаж
„Корделия“, дървен корвет	150	11	579	130
„Фави“, „	100	17	751	175
„Рейсър“, „	150	11	579	130

Освен това скоро ще бъдат готови следните новостроящи се кораби:

	Конски сили	Оръдия	Тонаж	Екипаж
„Ахил“, броненосец	1 250	30	6 121	705
„Роял Соверен“, броненосец с кулн	800	5	3 963	500
„Каледония“, броненосец	1 000	35	4 125	605
„Океан“ „	1 000	35	4 047	605

Тук трябва да прибавим многобройните резервни параходи и най-после корабите на бреговата отбрана, в това число 15 канонерки с мощност 60 конски сили, въоръжени с 2 тежки оръдия.“

Последните по мнението на „Army and Navy Gazette“ ще досаждат на неприятеля като конски мухи на кон; той няма да може да се отърве от тях. (Като че ли прусите нямат в Балтийско море 22 такива конски мухи!)

Това е всичко, което „Army and Navy Gazette“ пише за флотата. Миналата година ние бяхме на борда на няколко кораба от бронираната флота и освен това внимателно сме следили пробните им рейсове. От тях пролича, че нито един от тези броненосци не може да издържи в открито море при буря; „Принс Консорт“ едва не потъна през зимата в Ирландско море при една буря, която лесно може да издържи всеки дървен кораб. Следователно тези кораби могат да бъдат използвани само за отделни, предварително определени действия (морски сражения или атаки срещу брегови укрепления), след които те всеки път трябва да се връщат обратно в пристанището. Те са негодни за блокади и други

подобни действия. Бронята им е обикновено 4¹/₂ дюйма, изработена е от валцовано желязо от различно качество и се поставя по разни начини, но във всички случаи върху дървена подложка, дебела 2 фута, дори на кораби, които изцяло са изработени от желязо. Но нито една от тези брони няма да издържи 70-фунтовия, гладко срязан отпред стоманен снаряд на Уитуърт, повечето от тях няма да издържат и 70-фунтовата стоманена бомба на Уитуърт, която има същата форма, както и снарядът. В Прусия сега се отливат набраздени оръдия с калибъра на старото 48-фунтово оръдие, който почти се равнява на калибъра на споменатото оръдие на Уитуърт. Цилиндричните стоманени снаряди, гладко срязани отпред (*без конично острие*), при стрелба с такива оръдия ще пробият тази броня дори ако задната ѝ половина е куха и съдържа фугасен заряд. При стрелба срещу желязна броня (както доказаха опитите на Уитуърт) тези фугасни снаряди *не се нуждаят от каквато и да било запалка*; пробиването на бронята произвежда толкова висока температура, че снарядите се нажежават до бяло и намиращият се вътре барут се възпламенява.

Въоръжението на броненосците се състои обикновено от гладкоцевни 68-фунтови бордови оръдия (с 8-дюймов калибър) и от 110-фунтовите оръдия на Армстронг (със 7-дюймов калибър), монтирани на въртящи се поставки на носа и на кърмата. Някои от тези кораби бяха въоръжени и с 40-фунтовите и 70-фунтовите бордови оръдия на Армстронг, но не е известно дали те не се заместват с 68-фунтови. Старото 68-фунтово оръдие е твърде достойно за уважение, солидно и за калибъра си удобно оръдие, което има много добър ефект до 2 000 крачки и положително е най-доброто оръдие в цялата английска флота. Напротив, оръдията на Армстронг, които се пълнят отзад, са много несигурни, защото нарезите поради лошото прикрепване на оловната обвивка на снаряда бързо се покриват с олово и особено защото камерният затвор е съвсем негоден. Той се състои от пхъщато се отгоре и достигашо почти до долната стена на дулото правоъгълно парче желязо, което се прикрепва отзад с винтове. Ако се вземе под внимание, че при 7-дюймов калибър снарядът тежи 110 фунта, а затворът — само 135 фунта, става ясно, че след няколко изстрела затворът не може вече да приляга плътно поради барутния нагар и трябва да изскочи и излети високо във въздуха, шом барутните газове го обхванат отдолу. Това именно се случва редовно и поради това във флотата нямаат голямо доверие в оръдията на Армстронг, въпреки голямата им точност.

„Роял Соверен“ ще има в четирите си куполи или кули пет много тежки оръдия, чиито свойства са още неизвестни. Неговата

броня няма дървена подложка. Дали този кораб струва нещо в открито море, тепърва ще видим.

По-малките и изобщо дървените кораби имат за бордови оръдия главно гладкоцевни 32-фунтови оръдия, дълги 9 фута и 6 дюйма и 10 фута — много добри оръдия, които за разлика от 68-фунтовите оръдия добре издържат заряд, достигащ $\frac{1}{3}$ от теглото на снаряда, и за калибъра си много точно поразяват целта. Но и на бордовете на големите кораби се намират няколко леки бомбени оръдия с 8-дюймов калибър. Оръдията на въртящи се поставки са или 8-дюймови гладкоцевни с по-лека или по-тежка конструкция, или оръдия на Армстронг, които стрелят с продълговати снаряди с тегло 40, 70 и 110 фунта.

Големите броненосни кораби газят най-малко 25 фута във водата, така че в това отношение те трябва да бъдат приравнени към линейните кораби и най-тежките фрегати. Затова те са безполезни в тесни и плитки води с изключение на тесните заливи или устия на реки с дълбок фарватер, където могат да бъдат използвани за обстрелване на брегови батареи и фортове. Тук те са опасни, ако оръдията на отбраняващите се са много леки и снарядите им не са стоманени. Съмнително е дали стоманеният снаряд на пруското набраздено 24-фунтово оръдие ще пробие тяхната броня. Но 48-фунтовото набраздено оръдие ще я пробие във всеки случай, ако снаряждът му е изработен от стомана и е гладко срязан отпред, ако издържа заряд, достигащ от $\frac{1}{6}$ до $\frac{1}{4}$ от тежестта на снаряда, и ако се стреля на разстояние 600—800 крачки. Седем до осемдюймовите набраздени оръдия, които ние лесно бихме могли да изработим от Крупова лята стомана, ако бъдат установени в подходящи пунктове, дори малко на брой, скоро биха направили тежките английски броненосци безвредни за нашите брегове. Само снаряждът трябва да бъде от стомана и с цилиндрична форма, без какъвто и да било коничен или заоблен връх, за да може дори при косо положение да поразява желязната броня с острия си ръб. Уитуърт дори при ъгъл на падането над 50 градуса е пробивал броня с такива снаряди. И най-добре е при толкова тежки оръдия напълно да се откажем от всякакви експерименти с пълнене отзад, несъмнено вредни над определен калибър; а за продължителни опити вече няма време.

Толкова за флотата; да чуем какво ни съобщава „Army and Navy Gazette“ за наличните сухопътни сили:

„Кавалерия, 4-и, 5-и, 6-и гвардейски драгунски полкове, 1-и и 2-и (драгунски), 3-и, 4-и и 8-и (хусарски), 9-и (улански), 10-и, 11-и, 12-и, 13-и, 14-и, 15-и и 16-и (хусарски) полкове. Всеки по 650 души, включително офицерите, всичко 10 700 души.

Артилерия. 10 конни батареи (по 6 оръдия), 26 полски батареи (походни) също по 6 оръдия и 25 крепостни батареи. Всичко 216 полски оръдия и 13 700 души.

Инженерни войски. 20 роти и 2 обозни роти, всичко 2 700 души.

Пехота. Първите батальони на 2-и, 3-и, 5-и, 6-и, 8-и, 10-и, 11-и, 13-и, 14-и, 24-и, 26-и, 29-и, 31-и, 32-и, 37-и, 41-и, 45-и, 49-и, 53-и, 58-и, 59-и, 60-и, 61-и, 64-и, 69-и, 73-и, 74-и, 75-и, 83-и, 84-и, 85-и, 86-и и 87-и полк; вторите батальони на 1-и, 12-и и 60-и полк. Към тях се прибавят намиращите се на път от Америка първи батальони на 21-и, 39-и и 62-и полк, всичко 39 батальона. Като се приспаднат учебно-запасните роти, на един батальон се падат около 780 души за поход, или общо 30 000 обучени войници. Към тях се прибавят запасните части на цялата армия, всичко 18 000 души като първо попълнение, и най-последно гвардейските войски (1 300 кавалеристи и 6 000 пехотинци).

Всичко: кавалерия 12 000, артилерия 13 700, инженерни войски 2 700, пехота 54 000, или общо 82 000 души. Но за да се установят силите, които могат да потеглят незабавно на поход, трябва, първо, да се приспаднат осемнадесетте хиляди души от запаса, след това още 25% за нестроевите и за войските, които са необходими в страната. Тогава биха останали около 48 000 души, добре обучени и имащи боен опит, готови да отидат където и да било и да направят каквото и да било, ако бъдат надлежно подкрепени от спомагателните и административните органи. Приблизително половината от този брой би образувал един непосредствен резерв от новобранци. Не знаем каква е била числеността на милицията, събрана на току-що приключилите учебни занятия през тази година, но изглежда, че е била по-голяма, отколкото при инспекциите в 1863 г., когато възлизаше на 102 000 души. Най-последно доброволците възлизат на около 160 000 души.“

Ето какво съобщава „Army and Navy Gazette“. За днес тази статистика е може би достатъчна, защото ние възнамеряваме да дадем освен това на вашите читатели точни сведения за английската сухопътна армия. Но вашите германски войски могат да бъдат сигурни в едно: ако се сблъскат с англичаните, те ще имат работа със съвсем друг противник в сравнение с наистина храбрите, но зле обучени и тровави датчани.

Написано от Ф. Енгелс на 27 юни 1864 г.

Печата се по текста на вестника

Напечатано в „Allgemeine Militär Zeitung“, бр. 27 от 6 юли 1864 г.

Превод от немски

ИЗ РЪКОПИСНОТО
НАСЛЕДСТВО
НА Ф. ЕНГЕЛС

Ф. ЕНГЕЛС

КИНГЛЕК ЗА СРАЖЕНИЕТО ПРИ АЛМА³⁶⁹

Книгата на Кинглек за Кримската война³⁷⁰ заслужено предизвика голям интерес както в самата Англия, така и извън нея. Тя съдържа много ценни и нови материали и не може да бъде другояче, тъй като авторът е разполагал с документите на английския щаб, с множество бележки на висши английски офицери и немалък брой написани специално за него мемоари на руски генерали³⁷¹. Но въпреки това, що се отнася до излагането на военните събития, книгата не е историческо произведение, а по-скоро роман; един роман, чийто герой е английският главнокомандуващ лорд Раглан и чиято крайна цел е доведеното до абсурд възхваляване на английската армия.

Книгата на Кинглек твърде вероятно ще направи голямо впечатление в Германия. Докато свежда до минимум ролята на французите за победата при Алма³⁷², към русите тя се отнася с привидно почитателно безпристрастие, позовава се на известни вече източници и от трите нации, които участваха във войната, и е лишена от специфичното френско самохвалство, което у Тиер и компания ни изглежда толкова противно, колкото и смешно. Но нашите приятели, англичаните, могат също да се хвалят и макар да поднасят своето самохвалство по-умело от французите, все пак боите са сгъстени поне също толкова, колкото и у последните. Затова интересно е да разкъсаме белетристичното було от описанието на единственото военно събитие, осветлено в досега излезлите два тома — сражението при Алма, и да отделим действително новия исторически материал от украшенията, самохвалните фрази и предположенията, с които г. Кинглек запълва своето произведение.

Но освен това сражението при Алма представлява съвсем специален интерес от гледна точка на тактиката, което досега не е било оценено, както трябва. В това сражение за пръв път след Ватерло отново се сблъскват два различни тактически принципа, единият от които е приет от всички европейски армии, а другият е отхвърлен от всички армии с изключение на една — английската. При Алма английската линия настъпи против руските колони и ги разби без особени усилия. Така или иначе това показва, че старата линия още не е изживяла времето си, както се твърди на континента в учебниците по тактика, и във всеки случай този въпрос заслужава да бъде малко по-подробно разгледан.

I

Данните за въоръжените сили на двете страни, приведени от Кинглек, са извънредно неточни. За англичаните той е разполагал с официалните данни и установява по тях броя на сражаващите се на 25 404 пехотинци и артилеристи, малко повече от 1 000 кавалеристи и 60 оръдия. Това може да се смята за достоверно. Броя на французите той закръгля на 30 хиляди души с 68 оръдия; към това трябва да се прибавят още 7 хиляди турци. Кръгло се получават 63 500 съюзници със 128 оръдия, което общо взето изглежда доста точно. Но по отношение на русите за Кинглек започват затрудненията. Сега наистина в „Кримската експедиция“ от Аничков (немски превод — Берлин, Митлер, 1857, свитък 1-и)³⁷³ се дава, основан очевидно върху официални източници и досега неопроверган в нито един от съществените пунктове, списък с имената и номерата на полковете, батальоните, ескадроните и батареите, съгласно който при Алма русите са имали 42 батальона, 16 ескадрона, 11 казашки сотни и 96 оръдия в 10 1/2 батареи, или всичко 35 000 души. Но това съвсем не задоволява г. Кинглек. Той прави специално изчисление, при което постоянно се позовава на Аничков като на свой източник, но стига до съвсем други резултати, без да смята обаче за необходимо да приведе доказателства за данните, които се различават от източниците. Изобщо за цялата книга е характерно, че очевидци винаги се цитират там, където се описват ноторни факти, и че това грижливо се избягва, когато се изказват нови и рисковани твърдения.

Що се отнася до пехотата, двете изчисления се отличават значително. Според Аничков руските сили са били 40 линейни батальона, 1 стрелкови батальон и половин батальон морска пехота. Кинглек превръща последния половин батальон в 2 батальона и

се позовава за това на Ходасевич (майор от Тарутинския пехотен полк), който бил ги видял³⁷⁴. Но този пункт не е съществен, тъй като Кинглек сам признава, че самите руси смятали тези части за твърде незначителни. Освен това той превръща споменатите у Аничков две сапборни роти в цял батальон и навсякъде ги причислява към пехотата.

Затова пък по отношение на кавалерията преувеличенията на Кинглек изпъкват вече по-силно. В цялото описание на битката при всеки удобен случай той подчертава, че на полесражението русите са имали „3 400 пики“, а на всеки план на сражението зад десния фланг на русите фигурира огромна колона със забележката, че на това място се е намирала руска кавалерия, възлизаща на 3 000 души. Непрекъснато се повтаря за поразителната пасивност на тези 3 000 души и за опасността от тяхната близост за англичаните, чиято кавалерия е възлизала на малко повече от 1 000 души. Кинглек много се пази да обърне вниманието ни на факта, че над една трета от тази кавалерия се е състояла от казаци, за които всеки знае, че са неспособни да се сражават в състен строй срещу редовна кавалерия. При пълното непознаване на всички военни въпроси, което проличава в цялата книга, тази груба грешка трябва да се припише по-скоро на невежество, отколкото на зла воля.

Що се отнася до артилерията, Кинглек напълно губи чувството за мярка. Както споменахме по-горе, според Аничков русите са имали общо 96 оръдия — в 10 подробно посочени леки и тежки полски батареи, към които се прибавят още четири корабни оръдия с въпряговете. Той също посочва точно къде се намирала всяка от тези батареи през време на сражението. У Кинглек фигурират всички тези батареи (с отделни незначителни различия в номерата), но освен това и още три други. 5-а батарея на 17-а бригада, за която споменава и Аничков, фигурира в първоначалната сметка на Кинглек *два пъти*: веднъж на левия фланг (стр. 231) и веднага след това още веднъж в главния резерв (стр. 235)! По същия начин 3-а батарея на същата 17-а бригада, която според Аничков *изобщо не се е намирала там*, фигурира у Кинглек *два пъти*: веднъж на левия фланг и втори път в центъра, но като „позиционна батарея“! Общозвестно е, че съгласно организацията на руската артилерия по време на Кримската война (сравни Хакстхаузен — „Очерци за Русия“³⁷⁵) във всяка артилерийска бригада е имало само *една* тежка батарея от 12 оръдия, че по-късно, когато са били въведени батареи от по 8 оръдия, в бригадите са могли да се появят 1-а и 2-а тежка батарея, *но никога 3-а* — а нашият историк не се интересува от това. За него е важно само да направи подвижите на англичаните при Алма колкото е възможно по-огромни,

а за тази цел са му били необходими колкото е възможно повече руски оръдия. Следователно там, където в руските отчети (всички от които, с изключение на книгата на Аничков, са повече или по-малко неизползуваеми за такива детайли) намира някоя батарея, за която Аничков не споменава, той смята, че Аничков я е забравил и спокойно я прибавя към посочените от Аничков батареи. Ако намери, че една и съща батарея се споменава в различните източници на две различни места на полесражението, той спокойно я смята два пъти и най-много допуска, че веднъж се е имало предвид лека, а втория път тежка батарея.

С всички тези фокуси Кинглек получава все пак само 13 $\frac{1}{2}$ батареи, с по 8 оръдия във всяка батарея, или всичко 108 оръдия, и тъй като забравя, че съгласно Аничков трите батареи на 16-а бригада са били организирани още по старому — с по 12 оръдия (вижда се колко повърхностно работи Кинглек), то в сравнение с Аничков се получават в повече само 12 оръдия. И така Кинглек трябва да полага извънредни усилия, за да усее височините край Алма с руски оръдия. В това му помага полското укрепление, което англичаните високопарно нарекоха „Големият редут“. За него Аничков просто пише:

„Вдясно от пътя на изгодна позиция бе изнесена батарея № 1 на същата (16-а) бригада, прикрита чрез един траверс.“

Кинглек описва също съвсем правилно това незначително укрепление, но съвсем не може да допусне, че зад него са били монтирани обикновени 12-фунтови оръдия, а твърди, че това били тежки оръдия от Севастопол. Ходасевич наистина твърди, че там се намирали оръдията на 2-а батарея на 16-а бригада (той смесва 1-а и 2-а батареи), но калибърът на оръдията и на *гаубиците*, които сега още се намират в Уulich, доказва, че тези оръдия не са принадлежали към редовната полска артилерия (стр. 233). Кинглек отива още по-далеч. На стр. 229 той съвсем определено казва:

„Това бяха тридесет и две фунтови оръдия и двадесет и четири фунтови *гаубици*.“

В 1849 г., през време на въстанието в Пфалц, някои водачи на въстаниците обясняваха постоянните отстъпления на своите части винаги с това, че били обстрелвани с „24-фунтови запалителни снаряди“. Пишещият тези редове, разбира се, никога не е очаквал, че гаубиците, които са изстрелвали тези ужасни снаряди, ще бъдат завладени от г. Кинглек при Алма. Какво означават тези 24-фунтови снаряди за...*

* По-нататък в ръкописа липсват две страници. *Ред.*

II

... оръдия, отделени от Канробер, чиято дивизия беше неутрализирана от руските оръдия, на разстояние от 1 500 крачки, докато собствената артилерия на Канробер се стараеше да се добере до него по заобиколен път, дълъг най-малко половина германска миля*; най-после принц Наполеон, който беше закъсал в долината на разстояние 1 200 крачки от Канробер и се колебаеше да премине реката. Тази разпръснатост на неговите войски на един фронт от 6 000 крачки и особено опасното положение на Боске уплашиха в края на краищата маршал Сент-Арно толкова много, че той прибегна до отчаяното средство да изпрати напред целия си резерв. Бригадата на Лурмел бе изпратена след Буа, докато бригадата на д'Орел подсилваше принц Наполеон. Като изпрати по този начин и двата си резерва тъкмо в ония две дефилета, които и без това бяха вече наблъскани с войски, Сент-Арно довърши разпокъсването на бойните си сили. Ако всичко това не стоеше черно на бяло във френския официален отчет („Исторически атлас на Източната война“³⁷⁶), човек едва ли би могъл да го повярва.

Как е изглеждало това в очите на русите и какво спаси французите от това опасно положение?

Левият фланг на русите се командуваше от Киряков. Срещу Канробер и принц Наполеон той разполагаше на първа линия с 4 резервни батальона (от Бресткия и Белистокския полкове) — посредствени войски; на втората линия — с 4-те батальона на Тарутинския полк, в резерв — с 4-те батальона на Московския полк

* — Една германска (географска) миля = 7,420 км. *Ред.*

и 2-я батальон от Минския полк, който батальон с четири оръдия (4-а батарея от 17-а артилерийска бригада) бе изтеглен далеч вляво да наблюдава морския бряг. Четирите батальона на Бородинския полк, които се намираха също под неговото командване, бяха разположени по на изток, непосредствено до пътя за Севастопол, и се сражаваха почти изключително против англичаните, ако тяхната роля изобщо не се ограничаваше само с участие в престрелката. Следователно срещу французите стояха общо 13 батальона с 8 оръдия.

Когато обходната конница на Боске се показа на платото южно от Алма, княз Меншиков сам премина на левия фланг и докара със себе си от главния резерв останалите 3 батальона на Минския пехотен полк, една пеша и две конни батареи, както и 6 ескадрона хусари. До този момент сражението се ограничаваше с пушечна и оръдейна престрелка; руските войски в по-голямата си част се бяха отдръпнали малко назад, френските — Наполеон и Канробер — дори още не се бяха появили на платото или се намираха толкова далеко (Боске, Буа, Лурмел), че не можеха да влязат в бой. Тъй като частите на принц Наполеон бяха толкова закъсали в дефилето, че още не излизаха от него, за русите не оставаше никакъв друг обект за атака освен дивизията на Канробер, която се бе прикрила зад платото. Против нея Меншиков сформира една колона-монстр от 8 батальона на Минския и Московския полкове — два батальона на фронта и четири батальона в дълбочина, всички в шурмови колони към средата. Отзован към своя център, той предаде тази безпомощна маса на Киряков със заповед да атакува незабавно. Когато колоната се приближи на един пушечен изстрел до французите, последните „не можеха повече да понесат тежестта, с която приближаването на голяма пехотна колона притиска сърцето на континенталния войник“ (стр. 400).

Те отстъпиха още по-надолу по склона. Но в този момент се появиха двете батареи на Канробер заедно с батареите на Боске, които се бяха приближили бързо през един овраг от дясната страна; те бързо изкараха оръдията си на позиция и откриха толкова ефикасен огън срещу левия фланг на руската пехота, че последната веднага побърза да се укрие. Френската пехота не се насочи подир нея.

Четирите резервни батальона на Киряков по израза на Ходасевич „се бяха стопили“ под действието на пушечния и оръдейния огън; четирите батальона на Тарутинския полк също бяха понесли големи загуби; осемте батальона на колоната-монстр сигурно не бяха в състояние да възобновят веднага атаката. Френската пехота на д'Орел и Канробер се разгъна сега на платото под закри-

лата на своята артилерия, а Боске се бе приближил до нея; войските на принц Наполеон (намиращият се под неговото командване остатък от 2-и зуавски полк също се бе присъединил към Канробер) започнаха най-после да изкачват височините. Превъзходството в силите бе станало несъразмерно; руските батальони, концентрирани на Телеграфната височина, се топяха под кръстосания огън на френската артилерия; най-после руският десен фланг „започна напълно определено отстъпателно движение“, както се изразява сам Киряков. При тези обстоятелства той започна да отстъпва, „без да бъде преследван от противника“ (ръкописните мемоари на Киряков).

У френските автори следващата сега обща атака на французите се увенчава с мним шурм на Телеграфната височина, при което се стига до ръкопашна схватка и по този начин цялата операция придобива красив мелодраматичен финал. Русите не знаят нищо за това сражение и поради това Киряков твърди, че то изобщо не се е състояло. В действителност може би височината е била заета от стрелци и е трябвало да бъде шурмувана, а освен това около нея може да са се намирили и други руски стрелци, които е трябвало да бъдат отблъснати; само че за тази цел е бил нужен, разбира се, не шурм, или, още по-малко, състезание по бягане на цяла една дивизия; в „Историческия атлас“ тази история във всеки случай е много преувеличена.

С това сражението завършва, а Сент-Арно отхвърля искането на Раглан да преследва русите, „защото войските били оставили раниците си на другия бряг на реката“ (стр. 492).

Подвизите, за които след сражението ни разказват Сент-Арно и по-късно Базанкур³⁷⁷, разбира се, ще изглеждат след това описание. Цялата френска армия, която заедно с турците наброяваше 37 000 души и 68 оръдия, имаше. . . *

* По-нататък в ръкописа липсва една страница. *Ред.*

III

Англичаните настъпваха на левия фланг на съюзниците. Тяхната първа бойна линия бе образувана от дивизията на Еванс и от леката дивизия на Браун, а втората им бойна линия — от дивизиите на Ингланд и Кембриджкия херцог. Дивизията на Каткарт, от която бе отделен един батальон, и кавалерийската бригада следваха като резерв вляво зад оголения ляв фланг. Всяка дивизия се състоеше от по шест батальона в две бригади. Фронтът на настъплението на англичаните, които при селото Бурлюк се опираха до левия фланг на принц Наполеон, беше около 3 600 стъпки, така че на всеки от 12-те батальона се падаха по 300 стъпки бойна линия.

Като излязоха на полегато спускащия се към Алма склон, колоните попаднаха под огъня на разположените отсреща руски батареи и съгласно английския устав първата линия веднага се разгърна. Но при твърде ограничената дължина на фронта се случи така, че десният фланг на леката дивизия остана зад левия фланг на дивизията на Еванс; по този начин един цял батальон (от 7-и полк) бе изтикан от бойната линия. Артилерията зае позиция пред фронта. Във втората линия дивизията на Кембриджкия херцог също се разгърна и тъй като нейните батальони (гвардията и шотландците) бяха по-силни по численост, тя сама образува почти изцяло втората линия; дивизията на Ингланд остана в колоните извън обсега на артилерийския огън, така както и резервът. Русите откриха огън в един и половина. Докато се разгръщаше френското настъпление, англичаните залегнаха, за да намалят загубите от огъня. Стрелците се сражаваха в храсталаците и в лозята в долината, като бавно изтикваха русите; последните при своето отстъп-

ление подпалиха селото Бурлюк и по този начин още повече стесниха фронта на настъплението на англичаните.

Англичаните имаха пред себе си цялата останала част от руската армия, т. е. 25 $\frac{1}{2}$ (според Аничков), или 27 (според Кинглек) батальона и 64 оръдия. Те самите настъпваха с 29 батальона и 60 оръдия; техните батальони бяха по-силни по численост от руските. Русите имаха в първата бойна линия двата Суздалски полка (на крайния десен фланг) и Казанския (или на великия княз Михаил Николаевич, в центъра отдясно), към който се присъедини Бородинският полк. Във втората линия се намираше Владимирският полк, в специалния резерв — Угличският полк, в главния резерв оставаше на разположение Волинският полк, във всеки полк по 4 батальона, и освен това един стрелкови батальон и стрелците от морската пехота.

Към три часа настъплението на французите се разгърна до такава степен, че колоните на Боске и Канробер излязоха на платото, а колоната на принц Наполеон се намираше вече в долината; резервите, както виждаме, също бяха пуснати вече в действие. В този момент Раглан заповяда на англичаните да настъпят. Първата бойна линия се вдигна и както беше в линеен строй, се насочи надолу към долината. Поради лозята и храсталачите редът на частите скоро бе нарушен, дори там, където те, както се предписва при подобни обстоятелства в Англия, се разделяха по роти в двойна колона. Дивизията на Еванс изпрати два батальона и една батарея вдясно, за да заобиколи горящото село, а останалата част се насочи вляво от селото по пътя, водещ за Севастопол. Тук англичаните скоро попаднаха под близкия огън на две руски батареи, установени за прикриване на пътя; тези батареи успяха да спрат дивизията на Еванс, въпреки насочения срещу тях огън на 18 английски оръдия. Противостоящата ѝ руска пехота се състоеше от четирите батальона на Бородинския полк и 6-и стрелкови батальон; за техните действия не научаваме нищо.

Леката дивизия напредваше по-наляво. На нея противостояха 4-те батальона на Казанския полк, разположени вдясно и вляво от 1-а батарея на 16-а артилерийска бригада, изнесена на позиция зад един траверс; във втората линия срещу нея бяха 4-те батальона на Владимирския полк, всички в колони, и по данни на Кинглек дори в колони по два батальона. Англичаните преминаха реката по многобройните бродове, доколкото можаха, и откриха на южния бряг една естествена берма, широка 15 крачки, защитена от стръмен склон, висок 8—10 фута; зад това укритие те успяха отново да се построят. От другата страна на склона местността леко се издигала, открита за намиращата се на около 300 крачки ба-

тарей. Тук англичаните бяха обезпокоени само в няколко пункта от стрелците; техните собствени малобройни патрули бяха отишли далеко наляво и бяха оголили целия фронт. Но те самите нито изпратиха стрелци напред, нито се построиха отново; Браун сам се отказа от разузнаване и заповяда на войските да напредват, „разчитайки на тяхната смелост“ (стр. 315). Докато бригадирът на левия фланг остави в свое разпореждане два батальона за отблъскване на евентуални флангови атаки на руската кавалерия, останалите четири батальона заедно с един присъединил се към тях батальон от дивизията на Еванс (от 95-и полк) се насочиха напред срещу батареята, наполовина в линеен строй, наполовина в безредни групи.

Едва се бяха изкатерили по склона, и двете колонии на Казанския полк се насочиха срещу тях. И тук нашият автор започва една от най-хубавите си дитирамби за несравнените качества на британските войски.

„Тук пролича, че сега, след близо четиридесет години на мир, нашите войници все още притежават ония неосценими качества, които не им позволяват, подобно на чужденците, да чувствуват тежестта на една пехотна колона... Те започнаха да стрелят по своя английски маниер, полувесело, полусърдито, в плътната солдна маса, която тържествено напредваше срещу тях. Колоната не проявяваше признаци на безпокойство, но тя беше изглежда претренирана част, неумело или слабо командувана. Във всеки случай нейните началници не можах да създадат впечатление за своята сила у ония групи английски момчета (lads), които весело вървяха срещу нея и ѝ досаждаха с куршуми. Скоро колоната спря, обърна се обратно и изчезна зад една гънка на терена“ (стр. 325).

Ние няма да се спираме повече на това самохвалство и само ще отбележим, че тези „момчета“ и „млади войски“, както обича да ги нарича Кинглек, които ние доста често виждаме (участващият в този бой 33-и полк малко преди изпращането му в Крим), при съществуващия в Англия 12-годишен срок на службата и при честите продължавания на този срок с още 9 години — бяха тогава средно най-малко 27 годишни; ще отбележим също, че след Кримската война и източноевропейското въстание, където тези великолепни полкове бяха унищожени, всеки английски офицер напразно си пожелава да има пак такива стари „момчета“ под своето командуване. Но достатъчно. Тази колона (източната, която се намираще на десния фланг на русите) след слаб опит да премине в атака на нож, е била, изглежда, принудена да отстъпи дори пред огъня на безредната линия. Другата настъпи срещу 7-и полк, премина скоро към огневи бой и продължи много време да води огъня, без да се разгръща, при което, разбира се, понесе огромни загуби.

Трите английски батальона, които се намираха в центъра, се насочиха срещу батареята, чийто огън, изглежда, е бил слаб и не

възпря тяхното настъпление. Когато те се приближиха достатъчно, за да се хвърлят в атака срещу оръдията, батареята даде един залп, запрегна оръдията и се оттегли. Една 7-фунтова гаубица бе намерена в укритието, едно 32-фунтово оръдие, впрегнато само с три коня, бе спряно и върнато от капитан Бер от 23-и полк. Англичаните завзеха външния вал на траверса и се групираха на десния и левия фланг. Владимирският полк сега се приближи, но вместо да атакува на нож разстроената маса, също се поддаде на изкушението да открие огън и се спря. Под огъня на разположените все още надалеч по-широк фронт англичани плътната колона щеше да бъде сполетяна вероятно от същата участ, както и Казанският полк, но при англичаните два пъти едно след друго прозвуча сигнал за отстъпление, повторен два пъти по цялата линия на фронта; войските започнаха да отстъпват отначало в отделни пунктове, след това навсякъде; отстъплението бе извършено на места спокойно, но на места в пълен безпорядък. Четирите участвували в боя батальони загубиха общо 46 офицери и 819 редници.

Втората бойна линия (на Кембриджкия херцог) бе последвала първата твърде бавно и през цялото време на боя бе преминала отначало реката, а след това се бе прикрила зад споменатата погоре берма. Едва сега тя се насочи напред. Централният батальон на дясната бригада, съставен от шотландски гвардейски стрелци, настъпи пръв, но левият му фланг бе прегазен от отстъпващите бегълци от леката дивизия, а десният му фланг не издържа огъня на Владимирския полк; като не получи навреме подкрепление, и този батальон отстъпи в безпорядък. Това стана по същото време, когато настъплението на французите се бе запънало и срещу Канробер бе сформирана колоната от осем батальона.

Този момент, когато съюзниците навсякъде бяха натясно, е за г. Кинглек именно най-подходящият, за да извърши едно чудо, което не отстъпва на чудесата от „Хиляда и една нощ“ и обкръжава лорд Раглан с ореола на неподозирана досега слава. Ние бихме отминали това обстоятелство, ако то действително не бе упражнило известно влияние върху хода на сражението и не бе имало известно значение поради това, че Кинглек говори тук като *очевидец* — наистина крайно некомпетентен.

Когато английската линия започна да се готви да премине реката, Раглан със своя щаб прекоси на кон Алма там, където се допираха английската и френската линия, и се изкачи по едно дефиле на отсрещния бряг, без да срещне каквато и да било друга съпротива освен от страна на отделни стрелци. Скоро той откри пред себе си кръгъл връх, на който се изкачи и от който можеше да обгърне с поглед откъм фланга цялото разположение на руската

армия против англичаните и дори да открие техните резерви. Колкото и странно да изглежда генералът на една настъпваща армия да се намира без каквото и да било прикритие на един хълм във фланга на неприятеля, при многобройните свидетели, това не може да се поставя под съмнение. Но Кинглек не се задоволява с това, да постави своя герой непосредствено пред вражеския фланг или на неговото продължение, а премества хълма, за който става дума, зад фронта на неприятеля, между него и руските резерви, и застава лорд Раглан само с появяването си там да парализира цялата руска армия. Описанието на тези събития в книгата ни най-малко не отстъпва по своя мелодраматичен характер на тяхното изображение на плана на сражението, където с червена звезда е отбелязано местонахождението на лорд Раглан на 1 200 крачки пред десния фланг на англичаните, сред зелените руски колони, които чисто и просто го гледат с респект, докато той, подобно на „гръмовежца Зевс“, ръководи сражението.

Този хълм, местонахождението на който ние тук не можем да посочим точно, но който във всеки случай не се намира там, където го поставя Кинглек, представляваше във всеки случай удобна позиция за артилерията и Раглан веднага изпрати да докарат оръдия, както и пехота. След известно време, почти едновременно със завземането на батареята от англичаните, пристигнаха две оръдия. Едното от тези оръдия според Кинглек било разпръснало руския главен резерв (който според него се намирал на разстояние само 1 100 крачки!), а другото обстрелваше във фланг батареята, която прикриваше моста на пътя за Севастопол. След няколко изстрела тази батарея, вече отдавна обстрелвана фронтално от превъзхождаща я артилерия (18 оръдия), се оттегли и по този начин бе открит пътят за настъплението на дивизията на Еванс. Последната бавно изтикваше руската пехота, която се сражаваше тук в по-голямата си част разпръснат, и следвана от дивизията на Ингланланд, чиято артилерия се съедини с артилерията на дивизията на Еванс, установи оръдията си на гребена на първия хълм.

През това време по-наляво дивизията на Кембриджкия херцог водеше решителното сражение. От трите гвардейски батальона на нейното дясно крило средният (шотландските стрелци) беше настъпил преждевременно и беше с разстроени редове. Сега отдясно гвардейските гренадири, а отляво — гвардейският Колдстриймски батальон настъпиха в линеен строй против отново завзетия от Владимирския полк траверс; между тях се простираше батальонният фронт, който трябваше да бъде зает от шотландските стрелци, но който бе прикрит отчасти само от остатъците от този батальон и от леката дивизия, които отново се събраха далеч назад. Затова

пък наляво от Колдстриймския батальон също в линеен строй, на ешелони от десния фланг и в отличен ред настъпваха трите шотландски батальона на Колин Кямпбел.

Срещу гвардейските гренадири се намираха двата левофлангови батальона на Казанския полк, които вече бяха отблъснати от огъня на 7-и полк, и двата левофлангови батальона на Владимирския полк, които настъпваха сега срещу стика между гренадирите и Колдстриймския батальон. Гренадирите издържаха, оттеглиха левия фланг малко назад и със своя огън принудиха тази колонна веднага да спре. Естествено, за кратко време колоната бе толкова разколебана от огъня на линията, че дори княз Горчаков, който командуваше десния фланг на русите, не можа вече да я принуди да премине в атака на нож. В резултат на незначително изменение на фронта на английските гренадири колоната попадна под огъня на цялата им линия, разколеба се и когато англичаните настъпиха, тя се оттегли. През това време другите два батальона на Владимирския полк водиха престрелка с Колдстриймския батальон, когато най-после шотландската бригада стигна на височината, на която се намираха и те. Четирите батальона на Суздальския полк, разположени на крайния десен фланг на русите, се съсредоточиха сега по-близо до решаващия пункт на боя, до бруствера на батареята, но внезапно през време на този флангов марш се озоваха под огъня на шотландските линии и отстъпиха без сериозна съпротива.

Генерал Квицински, началник на 16-а дивизия, командуваше сега десния фланг на русите, след като княз Горчаков бе излязъл от строя, падайки от простреляния си кон. Английското линейно построяване беше за него толкова ново, че го лиши от всякаква възможност да съди за силата на противника. В своите мемоари, с които Кинглек е разполагал, той сам каза, че видял англичаните да настъпват в три последователни линии (това са били очевидно трите шотландски ешелона) и пред такова превъзходство той трябвало да отстъпи, след като била отблъсната атаката на четирите батальона на Владимирския полк. Четирите батальона на Угличкия полк напреднаха само толкова, колкото бе необходимо, за да спрат бягащите. Артилерията и кавалерията повече съвсем не бяха използвани и русите започнаха да отстъпват, непреследвани от англичаните, които искаха да запазят своята кавалерия. Дивизията на Кембриджкия херцог загуби малко по-малко от 500 души.

И така, в решителния момент тук се сражаваха шестте батальона на дивизията на Кембриджкия херцог, поддържани от остатъците от леката дивизия, или общо 11 батальона (двата левофлан-

гови батальона на леката дивизия и по-късно не преминаха в настъпление), срещу 12 руски батальона от Казанския, Владимирския и Суздалския полкове, а ако прибавим и 4-те батальона на Угличкия полк, макар да е твърде проблематично те да са се намесили активно в сражението — срещу 16 руски батальона, и след много кратък бой напълно ги отблъснаха.

Авторът дори твърди, че цялото сражение на строената пехота траяло не повече от 35 минути; във всеки случай към 4 часа изходът на сражението бе напълно решен. Как се обясняват тези бързи успехи против най-малкото равни, а може би и превъзхождащи по численост пехотни маси на силна отбранителна позиция?

Командуването на англичаните явно не е било безупречно. Каго оставим настрана, че Еванс не направи и най-малък опит да атакува левия фланг на противника, а се ограничи с вял фронтален бой, на всекиго е ясно, че Кембриджкият херцог като командуваш втората бойна линия не е направил онова, което е било негов дълг. Когато първата линия шурмуваше бруствера на батареята, втората не беше там, за да я подкрепи; тя дойде едва след като първата бе вече отхвърлена, и трябваше да започва отново. Но щом някой английски командир се приближеше до противника и нямаше определени контразаповеди, той се насочваше срещу него — по възможност съвместно със съседните части — и това придаде на двете главни атаки решителния характер, който осигури успеха.

Русите, напротив, проявиха голяма несигурност в командването. Наистина Меншиков има нещастieto да се намира през краткия решителен период далеч от главния пункт на сражението, но нито Горчаков, нито Квицински взеха — по собственото им призвание — каквито и да било мерки, за да посрещнат енергично атаката. Първата атака бе извършена от четирите батальона на Казанския полк против пет английски батальона и бе отблъсната; втората — също от четири батальона (на Владимирския полк) и също бе отблъсната. За сериозна атака на четирите батальона на Угличкия полк нямаме никакви сведения, а четирите батальона на Суздалския полк, извършвайки флангов марш, позволиха на противника да ги изненада със своя огън. Намирашият се в главния резерв Волински полк изглежда съвсем не е бил използван. Артилерията бързо замлъкна, а кавалерията изобщо бездействуваше. Дали това е било страх от отговорност или заповед да не се рискува армията, но, с една дума, и на фланга на англичаните русите действаха без оная енергия и активност, които единствено могат да осигурят победата на по-слабата страна.

Имаше, разбира се, и друга причина, която улесни победата на англичаните. Русите се сражаваха в дълбоки, плътни колони,

англичаните — в линии. Русите понесоха огромни загуби от огъня на артилерията на противника, а англичаните — много малки загуби дори от картечния огън. Когато пехотните маси се приближаваха, само стремителна, неудържима атака на нож можеше да спаси колоните от убийствения огън на линиите на противника, но ние виждаме, че навсякъде атаката спира и се изразжда в престрелка. Какво да се прави при това положение? Разгърнат ли се войските под огъня на противника, никой не може да каже как ще свърши това; останат ли в колони, когато *една* стреляща пушка се пада на *четири* неприятелски, колоната е сигурно загинала. Последното се наблюдаваше във всеки отделен случай при Алма. Нещо повече. Попадналата веднъж под огъня на неприятеля колона, *никога* не можеше да бъде заставена да премине *отново* в решително настъпление; стрелящата линия — *винаги*.

И двата противника — и русите, и англичаните — зле водеха, както е известно, бой в пръснати вериги; поради това сражението се решаваше изключително от масите; ако не искаме да се съгласим с Кинглек, че англичаните са нещо като полубогове, ще трябва да признаем, че както за настъпление, така и за отбрана в повече или по-малко открита местност линията има значителни предимства пред колоната.

Цялата съвременна военна история на англичаните...*

Написано от Ф. Енгелс през юни 1863 г.

Печата се по ръкописа

Превод от немски

* Тук ръкописът свършва. Ред.

Ф. ЕНГЕЛС

АНГЛИЙСКАТА АРМИЯ³⁷⁸

Неотдавна в подробна рецензия за малкия труд на Питри и Джеймс³⁷⁹ „Allgemeine Militär-Zeitung“ описва организацията на английската армия, а след това, в друга статия, положението на тази армия в английската държава. Сега остава още да разгледаме самата тази армия в нейното историческо развитие през последните 70 години, сегашното ѝ състояние, човешкия материал, вътрешния ред, тактическата подготовка и специфичните за нея форми на бой. Това именно е целта на настоящите редове.

Английската армия представлява за военния наблюдател съвършено изключителен интерес. Това е единствената в света армия, която все още упорито се придържа към старата линейна тактика, най-малкото дотолкова, че и досега изобщо не използва колоните в обсега на огъня на пехотата (с изключение на боя в дефиле). Тя не само стреля в линеен строй, но и преминава в атака на нож също само в линия. Въпреки това — или може би именно поради това — тя безспорно е армията, която е претърпяла най-малко поражения. Във всеки случай заслужава си да изследваме по-подробно начина на воюване на такава армия, особено сега, когато за учудване на целия свят невъзможното става възможно: Англия заплашва нас, германците, с война.

I

Ще започнем естествено с *пехотата*. *Robur peditum** е главната сила и гордостта на английската армия. От времето на Уилям Ней-

* — Елитната пехота. *Ред.*

пир в цяла Англия стана нещо като верую, че масираният огън на английската линия превъзхожда огъня на всички други войски и че против английските щикове не може да се устои; и действително англичаните, както впрочем и другите народи, дължат своите победи преди всичко на пехотата.

Английската пехота се състои от 3 гвардейски полка със 7 батальона, 109 линейни полка, от които първите 25 полка имат по 2 батальона, 60-и полк (стрелци) — 4 батальона, а всички останали — само по един батальон. Освен това има още една стрелкова бригада с 4 батальона, или всичко 141 батальона. Броят на батальоните в линейния полк — дали един или два — се определя изключително от нуждата; щом обстоятелствата позволят, вторите батальони на първите 25 полка ще бъдат сигурно отново разформировани. Повишаването на офицерите става също в полка, поради което често възникват непреодолими препятствия, ако например, както и сега в 13-и полк, първият батальон се намира в Ямайка, а вторият — в Нова Зеландия.

За резервни и елитни части се смятат преди всичко гвардията и 8-те шотландски полка, които винаги с чест са оправдавали тази репутация. За лека пехота се смятат 9 така наречени „леки“ и 5 стрелкови полка, но те много малко се отличават от линейните части и само 8-те стрелкови батальона представляват действително лека пехота. Полковете с номера от 101 до 109, бившите европейски полкове на Остиндийската компания, служат само в Индия.

Освен тези 141 батальона английска пехота във вътрешните райони на страната има още различни части, към които ще се върнем по-късно, както и части, намиращи се в колониите:

В Северна Америка — 1 батальон и 2 роти	1 350 души
В Западна Индия — 4 батальона негри и мулати	3 700 „
На остров Св. Елена — 1 английски батальон	560 „
На остров Малта — местна крепостна артилерия	640 „
На нос Добра Надежда — коини стрелци, от които 5/6 хотентоти, 1/6 европейци, повечето германци и швейцарци	900 „
На остров Цейлон — 3 батальона туземни стрелци	1 460 „
<hr/>	
Всичко	8 610 души

Най-после в Индия има туземна армия; 151 батальона с общо 110 000 души. Тези части с малки изключения се намират под командването на английски офицери и по цялата си организация много приличат на английските линейни войски. Само индийската армия е запазила от времето на Остиндийската компания още

някои своеобразни черти; така например в нея не е прието продаването на постове³⁸⁰, поне официално, макар и неофициално подобни неща да стават и там.

От английската пехота към 5 февруари т. г. в Индия имаше 58 батальона, в Китай — 3, на остров Мавриций (Ил-дьо-франс) — 2, на нос Добра Надежда — 4, в Канада и другите северноамерикански владения — 12, на Бермудските острови — 1, в Западна Индия — 2, в Нова Зеландия (поради войната с туземците³⁸¹) — 10, в Гибралтар — 5, на Йонийските острови — 4, на остров Малта — 5, в Англия и на път за родината — 42. От тези последните в Лондон се намираха — 6, в Олдершотския лагер³⁸² — 9, в Портсмут, Плимут и Дувър — 10, на Джерси, — 1, във вътрешните райони на Англия — 2, в Шотландия — 2, в Ирландия — 10, на път за родината — 2. Това показва огромната поддръжка, която флотата оказва на армията; без закрилата на флотата и без бързоходните транспортни средства, които тя доставя, тези слаби гарнизони щяха да бъдат далеч недостатъчни. Но там, където флотата може да оказва само незначителна подкрепа, като например в Индия и Канада, ние намираме силни гарнизони, както и на стратегически позиции в Средиземно море, където те трябва да бъдат готови за сблъсквания с европейски войски.

По-рано беше правило гвардията да се изпраща извън границите на страната само в случай на война; сега обаче два гвардейски батальона се намират в Канада.

Общата численост на пехотата възлиза сега на 133 500 души, т. е. средно 884 души на батальон, разделен на 10 роти, всяка с капитан, лейтенант и офицерски кандидат (ensign, което отговаря на нашия младши-лейтенант). Освен това всеки батальон с изключение на гвардията има още 2 запасни роти за обучаване на новобранците; 6 до 8 от тези роти се обединяват в учебно-запасен батальон; тези батальони са 23 с обща численост около 18 000 души. Всички тези учебно-запасни части се намират в самата Англия и са разположени предимно край морето или близо до него. Следователно общата численост на английската пехота възлиза на малко повече от 150 000 души.

II

Офицерите се рекрутират измежду всички образовани класи на нацията. От кандидатите не се иска голяма теоретическа подготовка; на установените изпити се предявяват изисквания, които биха размели пруския офицерски кандидат. Все пак в армията се стараят да привлекат все повече и повече млади хора от военното училище в Сандхърст³⁸³, като на ония, които са издържали изпитите най-добре, се дава *без покупка* длъжността офицерски кандидат. Познания по езици се изискват само в ограничен обем, при това на кандидата се дава голяма свобода да избира между няколко европейски и индийски езици; изискванията по математика са крайно ниски; но на добрия, ясен и прост начин на изразяване в английските съчинения на практически теми се държи много повече, отколкото в германските армии, където почти всяка армия пише на свой отделен немски език, и то не винаги немски език на здравия човешки разум. Че не се обръща внимание на политическите убеждения, е от само себе си разбираемо в една страна, в която двете главни партии имат почти еднакъв брой представители сред аристокрацията; най-известното семейство на военни в Англия, Нейпировци, се състоеше и се състои почти изключително от радикали. Общо взето се гледа повече на мъжествеността на характера, отколкото на знанията, и тъй като английският офицер със сигурност може да разчита, че ще бъде изпратен във всички краища на света и че скоро ще участва в сражение, можем ясно да си представим, че английската армия не е в такава степен, както някои други армии, институция за издържане на хора, на които почти напълно липсват всички физически и морални качест-

ва на войника. Но именно тези качества са главната гаранция за добър офицерски корпус; защото въпреки всички гореспоменати прекрасни правила, никъде не съществува такъв непотизъм и такава семейственост, както в английската армия. Без влиятелни връзки никой не може да стане офицер, а без пари никой не върви нагоре, ако не го сполети щастieto прекият му началник да бъде убит в боя. Наистина и тук стават славни изключения; някой си обушарски син от Глазгоу умря миналата година като фелдмаршал лорд Клайд, след като бе завоювал отново изгубената Индия; но бедният Колин Кямпбел, който още в 1807 г. през време на похода срещу Буенос Айрес беше вече офицер, в 1854 г., когато замина за Крим, беше едва полковник. А ако нямаше някакъв далечен роднина, който командуваше полк, той никога нямаше да стане офицер.

Английските офицери, особено в самата Англия, образуват твърде затворена корпорация. Те дори имат, както и в Прусия, свой собствен диалект или по-скоро акцент и почти не поддържат връзки с жителите на градовете, където са разположени техните гарнизони. За тази затвореност допринася обстоятелството, че неженените офицери живеят в казармата (т. е. в отделна постройка в двора на казармата) и трябва да се хранят в общия офицерски стол. В една страна, където за всички простъпки, които нямат строго военен характер, армията е подсъдна на гражданските съдилища, това съвместно живеене в казармата е необходимост. Младите офицери биват сурово наказвани за лудории, извършени в града, които биха могли да предизвикат сблъскване с гражданските власти, затова пък в самите казарми цари доста голяма свобода. Достъпът на всякакви жени е напълно свободен, здравата се гуляе и се играе комар и младите господа си устройват един друг най-груби шеги. Ако сред тях попадне някой лицемер, толкова по-зле за него. Преди няколко години тези practical jokes*, доведени в някои полкове до крайност, предизвикаха скандални процеси във военните съдилища и оттогава против тях са издадени няколко строги заповеди; в действителност обаче на подобни шеги в повечето случаи се гледа с добро око, стига да няма публичен скандал. За офицерския стол правителството отпуща всяка година субсидия от 25 ф. ст. на рота; той трябва да бъде приличен, но икономичен, за да не бъдат принудени бедните офицери да правят разходи, надвишаващи техните възможности. Въпреки това обаче има достатъчно поводи за харчене на пари и лихварите чрез полици и разписки и тук вкарват в бяля също толкова млади офицери, както и другаде.

* — груби шеги. *Ред.*

Този начин на живот слага своя отпечатък върху поведението на английския офицер. По отношение на цивилните — макар че извън службата той почти винаги носи цивилни дрехи — той обикновено е аристократически съдържан; високомерно, надменно държане към гражданските лица се наблюдава само като изключение в такива гарнизонни градове като Портсмут или в стрелковите школи, където са събрани много офицери и където те дават тон. Общо взето офицерът трябва да покаже, че е „офицер и джентълмен“; във всеки момент той може да бъде изправен пред военен съд, да бъде уволнен и дори разжалван „за поведение, недостойно за офицер и джентълмен“, и това се прави без всякаква пощада, щом някой офицер с публичното си поведение е предизвикал скандал, освен ако преди това той сам не си подаде оставката. Замазването на публични скандални истории, което, както е известно, става в Германия, в Англия е невъзможно и духът на армията може само да спечели от това.

Правото на офицера да носи извън службата цивилни дрехи, колкото и непривично да е за нас, германците, има все пак своите добри страни, а че то по никой начин не влияе неблагоприятно върху войнственния дух на офицерите, се доказва напълно от примера на Англия. Впрочем трябва да отбележим, че в главните гарнизони като например чатамския, портсмутския и т. н., където офицерите са много заети по служба, те по-рядко се явяват в цивилни дрехи.

Дуелът е напълно изчезнал от английската армия. Последният дуел между офицери се е състоял преди 20 години между двама баджанаци — майор и лейтенант; майорът бил убит, а лейтенантът бил оправдан от съдебните заседатели, защото бил жертва на нечувана провокация. Възгледите за чест, които са се установили сред английските офицери, с ревностното участие на самия Уелингтън, почиват на принципа, че онзи, който без повод оскърби когото и да било, обезчестява себе си, а не оскърбения, и че той може да възстанови своята чест само като поправи, доколкото е по силите му, своята несправедлива постъпка. Следователно онзи, който пръв оскърби свой другар, бива обвинен в поведение, недостойно за джентълмен, ако не поправи своята вина, или ако оскърблението изобтщо е от такова естество, че не може да бъде поправено; военният съд бързо урежда въпроса. Тези възгледи могат да се сторят твърде странни в някои кръгове, особено на пруската армия, но в тях положително има повече здрав разум, отколкото у някои хора, които фанатично превъзнасят дуела като *point d'honneur**. Че при

* — въпрос на чест. *Ред.*

това напълно се запазва чувството за военна чест, доказват самите английски офицери, които в това отношение могат да издържат всяко сравнение.

Производството в по-горен чин се извършва в полка изключително според старшинството по служба и във връзка с купуването на длъжностите, а именно: шом се открие ваканция, старшият офицер от следващия чин може да избира дали да купи тази длъжност или не; ако той се откаже, което става само по липса на парични средства, идва редът на втория по старшинство и т. н. Тази продажба на длъжностите е безусловно една от най-лошите институции в английската армия, с която офицерите от другите армии никога не биха се примирили. Тази система си остава глупава и отвратителна, дори ако се вземат под внимание всички смекчаващи доводи, които англичаните привеждат в нейна защита; че благодарение на нея младите офицери по-бързо напредват в службата, че тя е традиционна институция, която трудно може да бъде отменена, и т. н. За английската армия е и си остава позор, че не можа да преодолее тази система, и на духа на офицерите безусловно извънредно много вреди, че способните офицери трябва да мухлясват в низшите чинове поради това, че разполагат само със заплатата си, но нямат капитал.

Цената на патента на един офицерски кандидат (т. е. младши лейтенант) от линейната пехота е 450 ф. ст. (3 000 талера); ако офицерският кандидат иска да бъде произведен лейтенант, трябва да плати още 250 ф. ст. (1 700 талера); за патент на капитан — нови 1 100 фунта (7 030 талера); за патент на майор нови 1 400 фунта (9 030 талера); за патент на подполковник — още 1 300 фунта (8 700 талера). Този патент струва следователно общо 4 500 ф. ст., или над 30 000 талера, които собственикът на патента получава обратно от своя приемник, като бъде произведен в чин полковник. В гвардията и кавалерията цените са още по-високи; в артилерията и инженерните войски длъжностите не се продават. Ако офицерът умре, целият вложен капитал се губи и следващият по старшинство заема неговото място, без да го купува. От чин полковник нагоре длъжностите вече не се продават; всеки подполковник, служил като такъв действителна служба три години, става по закон полковник. Под страх от уволнение е забранено да се плаща над установената цена за офицерска длъжност, но на практика това става навсякъде.

Тъй като изискванията при изпита за офицерски кандидат изобщо не включват каквито и да било военни знания, преди производството в лейтенант и капитан се провежда още един специален изпит, който се ограничава с практическата служба, уставите, во-

енното законодателство и строевото учение. Теоретически знания по тактика *не* се изискват.

Гвардейските офицери имат по-високи чинове: офицерският кандидат от гвардията отговаря на лейтенант от линейните войски, лейтенантът — на капитан, капитанът — на подполковник. Това предизвиква голямо недоволство сред линейните войски.

Подофицерите се произвеждат в офицерски чин само в изключителни случаи. Главната всекидневна работа във всеки батальон пада върху трима офицери: адютанта, квартирмайстера и ковчезника. Затова на тези длъжности често се вземат стари надеждни подофицери, които след това никога не биват повишавани по-нагоре от чин лейтенант, който им се дава безплатно. Изобщо производство в офицерски чин става само в редки случаи за особени отличия в сраженията. Характерът на английската армия, набирана чрез вербуване, което обуславя един твърде значителен примес от долни и груби елементи, зависещият от това тон във войските и необходимият при това вид дисциплина налагат по начало офицерите да принадлежат към по-висша класа на обществото, отколкото войниците. Поради това разстоянието между офицера и войника в Англия е по-голямо, отколкото където и да било. Затова изкачването по служебната стълба на низшите чинове тук е много затруднено и винаги ще бъде само рядко изключение, докато съществуват, от една страна, продаване на длъжностите, а от друга страна — системата на вербуване. Случаи, когато образовани млади хора влизат в армията като доброволци, за да се издигнат до офицерски чин, както често става в Прусия и Франция, в Англия не могат да се наблюдават; характерът на войската е такъв, че всички биха помислили, че младият човек се залавя за войнишкия занаят по съвсем други мотиви, които той предпочита да премълчи. Затова напълно понятно е, че английският офицерски корпус се състои почти изключително от хора, възпитани като джентълмени, и че войнишката маса уважава повече офицерите, които по начало са техните „естествени началници“, както се казва в Англия.

Съобразно с това и тонът, който господства между офицери и войници, е студен и делови. Двете класи са свързани помежду си само с отношенията на заповед и подчинение. Никога не се наблюдават фамилиарности или шеги, нито избухвания на гняв. Офицерите много рядко хвалят или мъмрят войниците открито, и то винаги със същия спокоен и делови тон. Това се отнася, разбира се, само до служебните отношения при строевите занятия и т. н.; при случай английските офицери могат да ругаят здравата, за което техните ординарци биха могли достатъчно да разкажат.

Едно присъщо само на английската армия положение е, че един офицер може да има два чина: по-нисък в своя полк и по-висок — в армията. Този втори чин, ако е даден завинаги и безусловно, се нарича „звание по патент“ [Brevet-Rang]. Следователно един капитан може да бъде в армията „майор по патент“ или „подполковник по патент“; имало е дори случаи офицери (особено с командири на индийските нередовни части) в своя полк да са били само лейтенанти, а в армията — майори. Подобен капитан и „майор по патент“ изпълнява в своя полк функциите на капитан, но по отношение на гарнизонната или лагерната служба се смята за шабен офицер. Този по-висок чин може да бъде даден само за определено време или за определена колония или военен театър. Така през последните 10 години някои полковници бяха произведени „бригадни генерали“ или „генерал-майори“ само за времетраенето на Кримската война или във всеки случай за срока на пребиванието им в Близкия Изток; същото е в Индия. Тази система е средство за повишаване на отделни фаворизирани или особено полезни хора независимо от старшинството, но тя съвсем очевидно води до много неприяности и недоразумения. Англичаните изобщо не можаха да обяснят на французите в Крим, че един и същ човек може да бъде едновременно капитан и майор.

При производството в по-горен чин важи правилото, че не може да стане капитан онзи, който не е служил като офицерски кандидат и лейтенант поне две години, а майор — който не е бил офицер шест години.

Военната подготовка на офицерите, които не са възпитаници на Сандхърската школа, се провежда във взводни и ротни школи, също както и подготовката на войниците; едва след изпита, провеждан от баталйонния командир, те се освобождават от строево учение и се допускат на служба като офицери. Всички младши батальонни офицери веднъж в годината, преди да започне пролетното строево обучение на батальона, се обединяват във взвод под командуването на шабен офицер и по този начин с оръжие в ръка трябва да преминат напълно курса на единичното, взводното и ротното обучение. Но това обикновено се прави само твърде повърхностно.

III

Попълването на подофицерския и войнишкия състав става, както е известно, чрез вербуване, и то изключително във Великобритания и Ирландия. Само 100-и полк се вербува в Канада. Вербовъчната служба е подчинена на генерал-адютант от армията и се извършва по два начина. Първо, отделните полкове и запасни батальони могат да вербуват в местата, където са разквартирувани техните гарнизони. Второ, независимо от това има организирана вербовъчна служба за цялата страна, разделена за тази цел на 9 окръга (в Англия — 4, в Шотландия — 2, в Ирландия — 3). Всеки окръг е подчинен на инспектиращ щабен офицер (обикновено „полковник по патент“) и в случай на нужда се дели на помалки участъци, подчинени на лейтенанти или капитани. Общо взето на тази служба се намират: 8 щабни офицери, 9 адютанти, 9 ковчежници, 9 лекари, 11 младши офицери — вербовчици (на половин заплата), 8 фелдфебели, 48 сержанти и съответен брой войници. Освен това гвардията по изключение сама набира своето попълнение. Всеки новобранец има правото да си избира частта, в която иска да служи. Като добро пожелание се казва, че всяка част по възможност трябва да се попълва в онова графство, чието име тя носи. Чужденци могат да се приемат само със специално разрешение, поради което те често биват прокарвани като „шотландци“.

Във време на война милицията трябва да служи главно като подготвителна школа за линейните войски; за определен, подлежащ на установяване всеки път брой хора, преминаващи от милицията в линейните части, един офицер от съответния милиционер-

ски полк получава патент за чин в линейните войски. През време на въстанието в Индия през 1857 г. се стигна дори дотам, че на всеки щабен офицер, дори от запаса, завербувал 1 000 новобранци, се даваше патент за подполковник.

Всеки новобранец или служещ свръхсрочно получава безплатно пълната си екипировка и капаро, чийто размер се променя в зависимост от нуждата от новобранци, но никога не е под 1 фунт и много рядко над 10 ф. ст. (67 талера). За различните родове войски това капаро често също е различно; в инженерните войски се плаща най-много, тъй като тук се използва само най-елитните кадри. Капарото се плаща понякога през време на полагането на клетвата, но в повечето случаи едва след постъпването в полка и след приемането на новобранца от неговия началник. Полагането на клетвата се състои в това, че новобранецът не по-рано от 24 часа, след като е бил завербуван, се завежда при полицейския съдия и тук под клетва заявява, че постъпва в армията доброволно и че за неговото постъпване на военна служба няма никакви законни пречки.

За кавалерията, за ездрави в артилерията, инженерните войски, обоза и за пехотните части, намиращи се в Индия, Китай, Австралия и на остров Св. Елена, се приемат новобранци на възраст от 18 до 25 години, в останалите артилерийски и пехотни части — от 17 до 25 години. Установен е следният ръст:

Кавалерия :

Гвардейски кирасири.....	от 5 ф. 10 дм.	до 6 ф.
Тежки драгунски полкове.....	„ 5 „ 8 „	„ 5 „ 11 дм.
Средни драгуши и улани.....	„ 5 „ 7 „	„ 5 „ 9 „
Хусари	„ 5 „ 6 „	„ 5 „ 8 „

Артилерия :

Канонири: минимум.....	5 ф. 7 дм.; ако са под 18 години,
	5 ф. 6 дм.
Ездрави	от 5 ф. 4 дм. до 5 ф. 6 дм.
Мерачи — минимум.....	5 ф. и 6 дм.

Пехота: минимум

Гвардия	5 ф. 8½ дм.
Линейни части	5 „ 6 „

Но този минимум е твърде променлив; всяка сериозна заплаха от война веднага принуждава правителството да го понижава и дори обстоятелството, че поради съкращаване на срока на службата от 12 на 10 години в близко бъдеще ще бъдат освободени много войници, бе достатъчно да принуди правителството преди няколко седмици да понижи минимума за пехотата на 5 фута и

5 дюйма. Общо взето и тук, както и другаде, нормата все повече се понижава, макар, разбира се, при системата на вербуване да може все пак да се получат средно по-снажни войници, отколкото при всеобщата военна повинност или при набирането на новобранци. Че това се наблюдава и в Англия, личи от приведените по-горе цифри, които лесно могат да бъдат сведени до рейнската мярка. ако от установената норма от 5 фута до 5 фута и 6 дюйма се при-спаднат $2\frac{1}{4}$ дюйма, а от нормата от 5 фута и 7 дюйма до 6 фу-та — $2\frac{1}{2}$ дюйма, което е достатъчно точно.

Освен ръста определена е и минималната гръдна обиколка: при ръст от 5 фута и 6 дюйма до 5 фута и 8 дюйма — 33 дюйма; от 5 фута и 8 дюйма до 5 фута и 10 дюйма — 34 дюйма; над 5 фута и 10 дюйма — 35 дюйма. Ездовите, обозните и стрелците непремен-но трябва да имат гръдна обиколка не по-малка от 34 дюйма. Впрочем ездовите се приемат и тогава, когато не отговарят напъл-но на тези условия, но имат опит в гледането на коне.

За барабанчици и военни музиканти се вербуват момчета не по-млади от 14 години със съгласието на родителите. Те не полу-чават капаро.

Срокът на службата е 10 години за пехотата, 12 години за кавалерията, артилерията, инженерните войски и обоза, след из-тичането на които изслужилият, ако бъде намерен още за годен, може да остане на свръхсрочна служба още 11 години в пехотата и 9 години в другите родове войски. След изтичането на този втори срок той може да продължи да служи, като за напусчане на служ-бата трябва да предупреди в срок от 3 месеца. Ако в момента на изтичане на срока на службата частта се намира в чужбина, ко-мандуващият гарнизона офицер има правото да продължи този срок до две години.

Всеки войник при добро поведение получава по правило раз-решение да се откупи. Размерът за откупа зависи от вече изслуже-ния и още оставащия срок от службата, от поведението и т. н. и възлиза максимум в кавалерията на 30 фунта, в пехотата — на 20 фунта, за цветните войници в колонналните части — на 12 фунта.

След 21 години служба всеки войник има право на пенсия. Размерът на пенсията зависи от прослужените години, от поведе-нието и от телесните повреди, получени през време на службата; за войниците и подофицерите той възлиза на не по-малко от 8 пен-са (6 сребърни гроша и 8 пфенига) и на не повече от 3 шилинга и 6 пенса (1 талер и 5 сребърни гроша) на ден. При известни об-стоятелства пенсия се отпуска и при по-кратък срок служба.

Сержантите-вербовчици с придадените им войници се движат най-вече в най-лошите квартали на големите градове и наблюдават

главно кръчмите. Те често устройват и шествия по улиците с ленти на фуражките си, придружени от няколко барабанчици и свирачи, събират по този начин тълпа народ и се стараят да уловят сред нея своята плячка. Ако търсеният дивеч се намери, той бива примамен колкото може по-бързо в кръчмата, където се прилагат всички трикове, за да бъде той убеден да приеме символичния шилинг, който скрепява договора. Ако новият кандидат за слава вече е взел този шилинг, той може да стане отново свободен само като плати пред полицейския съдия 1 ф. ст. „откуп“ (smart-money). Законът наистина предписва, че след изтичането най-малко на 24 часа, след като е бил завербуван, бъдещият герой трябва да заяви пред съдията, че постъпва в армията доброволно и остава на своето решение. При това законът съвсем правилно допуска, че завербуваният обикновено не е трезвен, когато взема шилинга, и по този начин се стреми да му даде възможност най-напред да отрезнее. Но лош вербовчик би бил онзи сержант, който така лесно би изпуснал своята плячка. Той и неговите хора не изпушат новобранец от очи и преди той да се яви пред съдията, ракията и бирата вече отново са свършили добра работа. Най-интересното е, че значителна част от гуляя се плаща обикновено от самия новобранец, когото сержантът щедро авансира срещу неговото капаро. При тези обстоятелства е правилна, макар и наивна, изричната заповед: за вербовъчната служба да се вземат само неженени войници и барабанчици и само в краен случай женени сержанти, но във всеки случай само здрави и силни хора. Който не може добре да пие, не е подходящ за тази служба.

Когато човек наблюдава тази система на вербуване, струва му се, че се е върнал направо в осемнадесетия век. Въпреки формалните прегради, с които законът ограничава тази практика, факт е, че огромното мнозинство „от състоящата се изцяло от доброволци английска армия“ попада в това учреждение твърде недоброволно; дали общо взето в последна сметка за своето собствено благо — това е друг въпрос.

Кои слоеве от населението попадат по този начин в армията, е достатъчно ясно. До голяма степен тази войска, както и нашите предишни наемни войски, си остава *refugium peccatorum**, в което се събира по-голямата и по-добрата част от всички авантюристически елементи на народа, за да бъде тук укротена от тежкото обучение и много строгата дисциплина. Затова в морално и интелектуално отношение английската армия стои много по-долу от всички ония армии, които се комплектуват по системата на наби-

* — убежище за грешници. *Ред.*

ране на новобранци (дори със заместителство) или изцяло чрез всеобща военна повинност без заместителство. Само френският чуждестранен легион³⁸⁴ и ония френски части, които се формират главно от заместители, като например зуавите, могат да бъдат поставени приблизително на едно равнище с нея, макар да не може да се отрича, че благодарение на растящото облагодетелствуване на професионалните войници цялата френска армия все повече и повече се приближава по своя характер до английската. Но дори френският *геплашант** стои по общественото, външното си образование много по-високо от грубите, разпуснати младежи от измета на големите градове, които дават тон в английската казарма. Във френската армия все още може да постъпи като доброволец някой образован младеж, за да стигне в службата до произвеждане в офицерски чин, без пробният срок на службата му като обикновен войник да му се стори съвсем непоносим; в Англия трябва да си луд, за да направиш подобна крачка. Колкото англичанинът се гордее със своята армия като цяло, толкова той презира отделния обикновен войник; дори сред низшите слоеве на населението все още се смята донякъде за осъдително да бъдеш завербуван или да имаш за роднина войник. Впрочем през последните десет години съставът на завербуваните безусловно значително се подобри. Проявява се стремеж да се получат по възможност най-пълни сведения за миналото на новобранците и да не бъдат допускани в армията съвсем покварени субекти. Големите вербувания, наложени от Кримската война и от въстанието в Индия, скоро изчерпаха морално пропадналите слоеве на населението, от които армията се бе полъзвала по правило през продължителния мирен период. Наложиха се не само да се понижи минимумът на ръста (веднаж дори до 5 фута и 3 дюйма за пехотата), но и да се направи по-привлекателен войнишкият живот, да се подобри атмосферата в казармата, за да могат да бъдат завербувани по-солодни представители на работническата класа. Към това се прибави липсата на подходящи лица за многото нови подофицерски длъжности (през време на Кримската война числеността на батальоните бе почти удвоена). Освен това стана ясно, че начинът на водене на война, прилаган от Уелингтън в Испания, със задължително ограбване на всички завзети крепости, сега не подхожда вече за Европа. От войниците се заинтересува печатът и скоро сред висшите офицери стана мода да разпростират филантропията върху войската. Полагаха се усилия да се направи животът на войниците по-приятен, да им се създадат средства за развлечение и самодейност през свободното им

* — заместител. *Ред.*

време в казармата или в лагера и да се държат те по-далеко от кръчмата. Така възникнаха, особено през последните седем години, главно в резултат на частни подписки, библиотеки, читални, помещения за всевъзможни игри, войнишки клубове и т. н. В лагерите на войниците по възможност се отделяше по френски образец място за градина, правеха се опити за организиране на театрални представления и лекции и от време на време се устройваха изложби на различни дребни художествени предмети, изработени от самите войници. Всичко това се намира още в началния си стадий, но все повече се разпространява. И то е извънредно необходимо. Новобранците, взети в армията през време на кампаниите в Крим и в Индия, стояха безусловно на далеч по-високо равнище, отколкото преди, тъй като и двете войни бяха много популярни сред масите. Те значително подобриха тона в армията. Досегът с френските войници в Крим също допринесе в това отношение. Сега се касае за запазването на този дух, за да може и през по-продължителен мирен период да се получават такива добри новобранци и да не става нужда отново да се прибегва изключително до скитническите елементи на населението, които в мирно време винаги първи предлагат услугите си.

Въпреки това последните все още образуват по-голямата част от армията и към тях е приспособен целият вътрешен ред. Английската казарма със странични постройки и двор е заобиколена от всички страни с високи стени, които обикновено имат само една врата. В отделно здание са офицерските жилища, в едно или няколко други здания се помещават войниците. Там, където войнишките помещения имат прозорци към улицата, при новите постройки тази част от зданието обикновено се отделя с дълбок ров и здрава желязна ограда. В казармите на големите градове, особено в казармите на милицията, където има складове за оръжие (милицията се събира само четири седмици в годината), обикновено цялата фасада на зданието към улицата има амбразури вместо прозорци, а по ъглите — кули, устроени за флангов пушечен огън — доказателство, че работническите въстания не се смятат за съвсем невъзможни. В тази голяма казарма-затвор войникът прекарва живота си с изключение на свободните часове. Посещенията на цивилни лица строго се контролират и цялото здание е по възможност предпазено от външни погледи, така че войникът се държи, колкото е възможно, под контрол и е отделен от цивилните. Сърдечните отношения между граждани и войници, тъй обикновени в Германия, лекият достъп в казармата за всеки тук съвсем липсват, а за да не могат да се установяват каквито и да било трайни връзки, гарнизоните обикновено всяка година се сменят.

Най-разпространените дисциплинарни простъпки лесно могат да бъдат отгатнати по характера на армията. Това са пиянството, самоволните отлъчвания след вечерна заря, кражбите от другари, сбиванията, неподчинението и оскърбяването чрез действие на началниците. По-леките простъпки се наказват без съд от батальонния командир. Той има изключителното право да наказва, но може да делегира на ротния командир правото да наказва с казармен арест до три дни. Той самият има правото да налага следните наказания: 1) затвор до 7 дни, единичен или общ, със или без принудителна работа. Войниците, осъдени на такъв затвор, имат правото да обжалват присъдата на батальонния командир пред военен съд; 2) затваряне в карцера (black-hole) до 48 часа; 3) казармен арест до 1 месец, при което арестантът носи цялата служба и освен това трябва да изпълнява и специални работи, възлагани му от командира. Освен това всеки казармен арест води до принудително строево учение с пълно снаряжение до 14 дни. Принудителното учение не трябва да трае повече от 1 час без прекъсване, но може да се повтаря четири пъти на ден. В случаи 2 и 3 командирът *може* да разреши обжалване пред военен съд. Единичното затваряне или затварянето в карцер трябва по възможност да се прилагат в случаи на пиянство, сбивания и оскърбления на началството и в сериозни случаи могат да се комбинират с казармен арест, така че целият срок на ареста да не надвишава един месец.

Както виждаме, английският батальонен командир разполага с достатъчно средства, за да поддържа реда сред своите буйни момчета. Ако тези средства са недостатъчни, влиза в действие военният съд, където в последна инстанция за бунтуващия се се открива перспективата на „котката с девет опашки“. Това е едно от най-варварските оръдия за наказване, които изобщо съществуват: камшик с къса дръжка и девет дълги, твърди, възловати върви. Наказваният, съблечен до кръста, се завързва за триъгълна рамка и получава удари с извънредна сила. Още първият удар раздира кожата до кръв. След няколко удара камшикът и биещият се сменят, за да не може престъпникът да получи каквото и да било облекчение. Разбира се, лекарят винаги присъства. Петдесет подобни удара обикновено водят до продължително лечение в лазарета. И все пак много често се срещат хора, които понасят тези петдесет удара без нито един стон, тъй като показването на болката се смята за по-голям позор от получаването на ударите.

До преди дванадесет години камшикът се използваше много често и се допускаха до 150 удара. Ако не се лъжа, дори полковият командир можеше по онова време да налага без съд известен брой удари. След това броят на ударите бе ограничен на 50 и правото

да определят такова наказание бе предоставено изключително на военните съдилища. Най-после след Кримската война, главно по настояване на принц Алберт, бе въведено деленето на войниците на две категории по пруски образец³⁸⁵ и бе постановено, че само на войници, които вече са били прехвърлени заради *предишни* простъпки във втората категория и не са преминали в резултат на безупречно поведение в продължение на една година отново в първа категория, могат да бъдат налагани телесни наказания за нови простъпки. Това различие обаче изчезва на полесражението; тук всеки редник отново се намира под заплахата на камшика. В 1862 г. в армията са били наложени телесни наказания на 126 души, от които 114 са получили максимално допустимия брой — 50 удара.

Общо взето се вижда, че както необходимостта, така и желанието да се упоредбява камшикът ствърде много са намалели, и тъй като същите причини още продължават да действуват в армията, може да се приеме, че така ще бъде и занапред и че на „котката“ все повече и повече ще се гледа като на извънредно, изключително средство за сплашване, което се държи в запас за тежки случаи в бойна обстановка. Става очевидно, че апелирването към чувството за чест на войника помага повече, отколкото позорните наказания, и цялата английска армия единодушно се придържа към мнението, че след бой войникът вече нищо не струва. При все това в Англия няма много скоро да се стигне до пълно отменяване на „котката“. Ние всички знаем колко силни бяха предрасъдъците по отношение на телесните наказания и колко силни са те отчасти и сега, дори в армии, състоящи се от далеч по-добри социални елементи, отколкото английската; а при армия, набира на чрез вербуване, подобно крайно средство за сплашване до известна степен още може да бъде оправдано. Англичаните обаче са абсолютно прави в това, че ако трябва да съществува телесно наказание, то следва да се прилага само в крайни случаи, но затова пък много сериозно. Вечният бой с пръчка в по-лека форма, както се среща още в някои армии, за съжаление и в германските армии, който може да допринесе само за отслабване на страха от това наказание . . . *

Написано от Ф. Енгелс в началото на
1864 г.

Печата се по ръкописа
Превод от немски

* Краят на ръкописа липсва. Ред.

ПРИЛОЖЕНИЯ

МОЛБА НА К. МАРКС ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ПРУСКОТО МУ ПОДАНСТВО³⁹⁶

ДО КРАЛСКИЯ ПОЛИЦАЙПРЕЗИДЕНТ
Г. БАРОН ФОН ЦЕДЛИЦ—НОРКИХ

Ваше високоблагородие,

С настоящото най-покорно Ви съобщавам, че в резултат на кралската амнистия се завърнах от Лондон, където живях от 1849 г. като политически емигрант, отново в Прусия, за да се установя на първо време тук в Берлин.

Най-покорно моля Ваше благородие:

1) на основание на кралския указ за амнистия и на закона от 31 декември 1842 г. (стр. 15—18) да се признае възстановяването на пруското ми поданство, което съгласно § 5 на споменатия закон влиза в компетентността на Ваше благородие, и

2) да наредите да ми се издаде споменатото в § 8 на закона от 31 декември 1842 г. за приемане на новопрстигащи лица (стр. 5) удостоверение, че съм уведолил тукашното кралско полицейско управление за своето пристигане. Във връзка с последното обстоятелство съобщавам, че ако стане нужда, мога да докажа, че имам напълно сигурен източник на съществуване, като представя договорите, които съм сключил с излизания в Ню Йорк вестник „New-York Tribune“ в качеството на един от редакторите на този вестник, както и по друг начин.

На първо време се установих у моя приятел г. Ф. Ласал, Белвюшрасе 13, и най-покорно моля да ми бъдат изпратени там двата документа, за които моля.

С особена почит

предан на Ваше благородие

д-р Карл Маркс

Берлин, 19 март 1861 г.

ЗАЯВЛЕНИЕ НА К. МАРКС ПО ВЪПРОСА ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ПРУСКТО МУ ПОДАНСТВО

ДО КРАЛСКИЯ ПОЛИЦАЙПРЕЗИДЕНТ
Г. БАРОН ФОН ЦЕДЛИЦ

Ваше високоблагородие,

В отговор на Вашето писмо от 21 т. м. имам чест да изразя учудването си по повод на това, че молбата ми от 19 март* Ви се е сторила не напълно ясна.

Молбата ми се състоеше дословно в следното:

„На основание на кралския указ за амнистия и на закона от 31 декември 1842 г. да се признае възстановяването на пруското ми поданство.“

Именно тази молба изглежда на Ваше високоблагородие не напълно ясна и съдържаща противоречие, тъй като се позовавам на обстоятелството, че по силата на § 5 на закона от 31 декември 1842 г. възстановяването на пруското ми поданство влиза в компетентността на Ваше високоблагородие. С кралския указ за амнистия на всички политически емигранти, неосъдени от военен съд, се разрешава „да се завърнат безпрепятствено в областите на Пруската държава“. Тъй като аз принадлежа към тези емигранти и съм по рождение прусин, за което прилагам като официален документ акта за моето раждане в извадка от регистрите за гражданското състояние на град Трир (от 7 май 1818 г.), тъй като съм напуснал отечеството си в 1849 г., а дотогава съм живял в Кьолн като редактор на „Neue Rheinische Zeitung“³⁶⁷ и съм бил съден съвсем не от военен съд, а само от обикновения окръжен съд в няколко процеса по печата, които си навлякох като редактор на посочения вестник, ясно е, че въпросната амнистия се разпростира и върху мен.

* Виж настоящия том, стр. 635. *Ред.*

С горезложеното същевременно отговарям на Ваше високоблагородие на няколко въпроса, които сте ми задали във Вашето писмо.

Но, както изглежда, може да възникне друг въпрос. С кралската амнистия не само се опрощава наказанието на лицата, вече осъдени с влязла в законна сила присъда, и се гарантира опрощаването на наказанието на още неосъдените, но същевременно се разрешава на емигрантите „да се завърнат безпрепятствено в областите на Пруската държава“. Значи ли това, независимо от освобождаването от углавно наказание, че на емигрантите се връща пруското поданство, което те са загубили в резултат на повече от десетгодишно пребивание в чужбина?

По *мое* тълкуване, по тълкуването на *всички* юристи, по единодушната преценка на общественото мнение и на целия печат — разбира се, да. И два аргумента неопровержимо доказват това. Първо, че с указа за амнистия на емигрантите не само се гарантира опрощаването на наказание, но и *изрично* се разрешава „да се завърнат безпрепятствено в областите на Пруската държава“. Второ, защото в противен случай цялата амнистия би се оказала свършено *илюзорна*, съществуваща *само* на книга. Защото, тъй като всички емигранти живеят в чужбина от 1848 и 1849 г., т. е. дванадесет години, всички те са загубили пруското си поданство, и ако това поданство не се възстановяваше от амнистията, привидно разрешеното „безпрепятствено завръщане“ в действителност не би било разрешено на никого.

И така, няма никакво съмнение, че макар правото на пруско гражданство да е загубено поради десетгодишно отсъствие, това право трябва да бъде възстановено с кралската амнистия.

Но ако това е *мое* тълкуване и тълкуването на юристите, все пак практически меродавно и представляващо сигурна почва за практически стъпки е само тълкуването на властите.

По какъв начин следователно кралските власти ще изтъкуват кралската амнистия?

Ще я изтъкуват ли в смисъл, че амнистията е амнистия, а безпрепятственото завръщане е безпрепятствено завръщане? Или ще я изтъкуват в смисъл, че разрешението за безпрепятствено завръщане пречи за връщането и че въпреки указа емигрантите трябва да си останат лишени от отечество? При безпристрастно разглеждане на тези обстоятелства Ваше високоблагородие ще трябва да признае, че такова скептично отношение едва ли може да бъде наречено съвсем необосновано.

През последните дванадесет години бяха издадени толкова много укази и на тези укази бяха дадени толкова много неочаква-

ни тълкувания, че в края на краищата никое тълкувание не може вече да изглежда напълно достоверно, никое тълкувание не може да изглежда вече абсолютно невъзможно.

Следователно напълно сигурна почва, върху която могат да се предприемат практически стъпки, е само тълкуванието, дадено от *самите власти* по отношение на определено лице.

И така, ще признае ли Ваше високоблагородие, че аз, макар и по силата на закона да съм загубил пруското си поданство, съм го получил отново по силата на кралската амнистия?

Ето твърде простия и ясен въпрос, който бих искал и трябва да задам на Ваше високоблагородие.

Аз съм принуден да го задам толкова повече, че преди неговото разрешаване не мога да доведа жена си и децата си от Лондон, защото очевидно не може да се очаква от мен да предприема едно проблематично преместване с цялото си домакинство и семейство и едва *тогава* да започна една борба, която, ако изобщо трябва да бъде водена, ще трябва да съм завършил, *преди* да правя разходите, свързани с едно преселване, и преди да доведа в родната жената и децата си.

Моят въпрос е толкова по-оправдан като крайно естествен и прост, защото Ваше високоблагородие сам повдига във Вашето писмо от 21-и т. м. въпроса: на какво основание претендирам, че „въпреки десетгодишното отсъствие не съм загубил“ пруското си поданство.

От гореизложеното Ваше високоблагородие вижда сега на какво основание аз претендирам за това. Че аз задавам този въпрос на Ваше високоблагородие, се оправдава от споменатия от мен § 5 на закона от 31 декември 1842 г. Защото, тъй като по силата на този параграф Ваше високоблагородие е компетентната инстанция за разрешаване на натурализация, то *a fortiori** Вие сте също компетентната инстанция *interpretando*** да заявите дали в резултат на амнистията ми се възстановява загубеното пруско поданство. Само в *този* смисъл аз се позовах на § 5 от въпросния закон. Най-после на мен толкова повече ми се налага да отправя този въпрос на Ваше високоблагородие, защото искам да се заселя именно в *Берлин*, а признаването ми за пруски поданик е *преюдициален въпрос* за разрешението да се заселя в този град. Ваше високоблагородие като шеф на полицията на този град е следователно инстанцията, от чието мнение по поставения въпрос зависи разрешението за установяване на местожителство.

* — на първо място. *Ред.*

** — тълкувайки закона. *Ред.*

Разбира се, за Ваше благородие може да бъде толкова малко от интерес, колкото малко може да се иска от мен да чакам три, четири месеца или повече в пълна *неизвестност* и лишен от възможността да предприема съответните практически стъпки, докато с окончателното разрешаване на въпроса за заселването ми бъде съобщено какво тълкуване на кралската амнистия ще благоволят да дадете и дали ще поискате да признаете възстановяването на моето пруско поданство или не. Подобна *неизвестност* в продължение на няколко месеца би ми причинила *най-чувствителна вреда във всички мои стъпки и начинания и в материално отношение*. Естествено е също, че аз имам *правото* да зная дали компетентната инстанция *иска* да признае моето поданство или *не*, и че тази инстанция не може да смята нито за правомерно, нито за достойно за нея да откаже да ми отговори или да протака своя отговор.

Затова аз открито, откровено и честно поставям на Ваше високоблагородие въпроса:

признавате ли възстановяването на моето пруско поданство по силата на кралската амнистия или не?

и очаквам на моя въпрос също такъв открит, откровен и честен отговор. Аз съм толкова по-заинтересован да получа колкото е възможно по-скоро този отговор, защото едва тогава ще имам възможност в случай на неблагоприятно решение — макар той, разбира се, да е изключен — да се обърна по този въпрос към камарите още през сегашната им сесия, на която между другото ще се обсъжда още един законопроект за амнистия, предизвикан от колебания относно тълкуването на указа за амнистия, и защото, от друга страна, мога да остана тук понастоящем само *кратко време*, тъй като семейни обстоятелства ми налагат да се завърна в Лондон. И така аз най-покорно моля Ваше високоблагородие да ми прати откровен и определен отговор в най-близко време; *едва тогава* ще мога да подам надлежно молба за установяването ми в този град.

С отлично почитание имам чест да подпиша
предан на Ваше високоблагородие

д-р Карл Маркс

Берлин, 25 март 1861 г.

Печата се по ръкописа
Превод от немски

**ЗАЯВЛЕНИЕ НА К. МАРКС
ВЪВ ВРЪЗКА С ОТХВЪРЛЯНЕТО НА МОЛБАТА
МУ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ПРУСКОТО МУ ПОДАНСТВО**

Берлин, 6 април 1861 г.

ДО КРАЛСКИЯ ПОЛИЦАЙПРЕЗИДЕНТ
Г. БАРОН ФОН ЦЕДЛИЦ,
КАВАЛЕР И ПР.

Ваше високоблагородие,

В отговор на полученото вчера Ваше писмо от 30 март имам чест да възразя, че фактите относно загубването на моето пруско поданство в 1845 г., на което Ваше високоблагородие се позовава, изглежда не са напълно известни на Ваше високоблагородие, тъй като иначе сигурно не би последвало решението на Ваше високоблагородие от 30 март.

Приведените по-долу факти и юридически основания ще убедят Ваше високоблагородие, че понастоящем на мен не може да ми бъде отказано пруско поданство.

1. В 1844 г., през време на моето пребивание в Париж, кралският оберпрезидент на Рейнската провинция издаде заповед за моето арестуване във връзка с издаваните под моя редакция „Deutsch-Französische Jahrbücher“³⁸⁸ и тази заповед бе изпратена на пограничните полицейски власти, за да бъде изпълнена, щом стъпна на пруска земя. По този начин аз се оказах от този момент в положението на политически емигрант.

Но кралско-пруското правителство не се задоволи с това. През януари 1845 г. то издействува от правителството на Гизо да бъде изгонен от Франция.

Заминах за Белгия. Но и тук кралско-пруското правителство продължи да ме преследва. Все по същия предлог, че съм бил пруски поданик, което давало на пруското правителство правото да предявява чрез своите мисии в чужбина искания по отношение на мене, пруското правителство поиска и тук да бъде изгонен.

Тъй като заповедта за арестуване ми пречеше да се завърна в родината, принадлежността ми към пруската националност означаваше за мен само да бъда преследван; да бъда навсякъде преследван и експулсиран по искане на пруското правителство.

Това ме принуди да лиша тогавашното пруско правителство от възможността да ме преследва повече и поради това в 1845 г. подадох молба за освобождаване от пруско поданство.

Но и по онова време аз няхах каквото и да било намерение да се откажа от пруската си националност. Това може да се докаже *формално*. Онзи, който се отказва от своята националност, прави това винаги само с намерение да приеме друга националност. Аз *никога* не съм правил това. Аз никъде не съм се натурализирал и когато временното правителство на Франция ми *предложи* в 1848 г. да се натурализирам, аз отказах.

Следователно, молбата от 1845 г. за освобождаване от пруско поданство не беше, както погрешно пише Ваше високоблагородие, „доброволен“ отказ от пруско поданство, а само *наложен* от жестокото преследване предлог да се освободя от постоянния предлог за това преследване. Това беше *предлог*, насочен срещу друг предлог, а съвсем не сериозно намерение да се откажа от моето пруско поданство. Както се вижда от гореизложеното, Ваше високоблагородие не може да се позовава на това, което е станало в 1845 г.

Подобно позоваване би значело да се оправдава периодът на най-лошите абсолютистки преследвания на германски литератори, да се запазят в сила тези преследвания и да се извлича от тях облага. То би значело да бъда лишен от моята пруска националност на основание на тогавашното политическо потисничество и на насила натрапеното ми от това потисничество средство да се спася от постоянното преследване, макар никога да не съм имал намерение да се откажа сериозно от своята пруска националност.

Що се отнася най-после до споменатото от Ваше високоблагородие екстерниране в 1849 г., трябва освен това да отбележа, че веднага след март 1848 г. аз се върнах в Прусия и се заселих в Кьолн, където още тогава незабавно получих от кьолнската община разрешение да бъда приет за гражданин на този град. Наистина правителството на Мантойфел заповяда в 1849 г. да бъда изгонен като чужденец. Но този акт спада към най-противоправните насилствени актове на въпросното правителство и затова най-малко може да бъде изтъкван като меродавен прецедент. И дори тогава аз нямаше да се подчиня на тази заповед, ако редица политически процеси по печата без друго не ме принудиха, съвсем независимо от моето изгонване, да емигрирам в чужбина.

След дадените обяснения смятам, че за Ваше високоблагородие е така невъзможно да се позовава на тези факти, както е обективно невъзможно да се правят от тях каквито и да било изводи срещу мен.

2. Но това е абсолютно невъзможно и поради кралския указ за амнистия. С този указ на всички политически емигранти се разрешава „да се завърнат безпрепятствено в областите на Пруската държава“; следователно да се завърнат безпрепятствено и ако междувременно са загубили по силата на закона пруското си поданство; да се завърнат безпрепятствено, по какъвто и начин да са загубили това поданство — било по силата на самия закон поради десетгодишно отсъствие, било поради последвала устна декларация за отказ от пруско поданство. Амнистията *не прави разлика* между тези два начина на загубване на пруското поданство. Тя не прави също никаква разлика между емигрантите от 1848—1849 г. и емигрантите от по-ранния период; тя не прави разлика между ония, които са загубили правото на пруско гражданство в резултат на конфликтите от 1848 г., и ония, които са го загубили поради политически конфликти от предишни години.

На всички политически емигранти, независимо от това, към кой период се отнасят техните политически конфликти и последвалата в резултат на това загуба на правото на гражданство, се гарантира възможността „да се завърнат безпрепятствено“, на всички тях съгласно указа се възстановява предишното право на гражданство.

Тъй като кралската амнистия не прави разлика дали правото на гражданство е загубено по силата на самия закон поради десетгодишно отсъствие или в резултат на последвала декларация, абсолютно недопустимо е да се внасят в кралската амнистия чрез *тълкуване* ограничения и разграничения, каквито тя самата никъде не установява.

Безспорният принцип, че една амнистия *никога не трябва да се тълкува ограничително*, разбира се, е известен на Ваше високоблагородие. Юриспруденцията на всички времена и на всички страни с небивало единодушие е осветила този принцип. Ако той е бил ненарушим принцип на всички съдилища, които е трябвало да прилагат и тълкуват укази за амнистия, в абсолютно същата степен към него трябва да се придържат административните власти, когато това тълкуване се възлага на тях. Всяко ограничително тълкуване би означавало *окастрияне със задна дата на указа за амнистия и неговото частично отменяване*.

Това най-малко може да влиза в намеренията на Ваше високоблагородие. Ако аз се въздържам да използвавам намиращия се

на мое разположение юридически материал по този въпрос, то е, защото според мен е достатъчно да обърна внимание на Ваше високоблагородие, че всяко друго тълкуване на кралската амнистия, различно от моето, би означавало ограничаване на амнистията. От гореизложеното Ваше високоблагородие вижда, че всъщност всичко се свежда, както вече изтъкнах в последното си заявление*, до това, дали кралската амнистия възстановява пруското гражданство на емигрантите, макар всички те да са го загубили по силата на закона в резултат на десетгодишно неразрешено отсъствие. Ако това е така, а Ваше високоблагородие сам го приема в своето писмо от 30 март, то абсолютно безразлично е дали това произтичащо от закона загубване на гражданството, което е различено от амнистията, е било последвано и от декларация на съответното лице в миналото, а установяването на такова различие би било недопустимо ограничаване на амнистията.

3. Въпросът стои така не само поради *текста* на амнистията и доброжелателния *дух*, в който винаги трябва да се тълкува една амнистия, но и поради юридическия характер на разглеждания случай. Защото всъщност какво значение има за кралската амнистия дали правото на гражданство, което тя, както Ваше високоблагородие не оспорва, сега възстановява, е било загубено по силата на самия закон или в резултат на последвала декларация? Както личната декларация на един емигрант, че въпреки закона не желае да загуби пруското си гражданство, не би могла да измени нещо в това загубване на гражданството по силата на закона, както тя не би могла да го предотврати, така тя не може и да го засили. Декларацията на едно лице, че трябва да настъпи нещо, което без друго би настъпило по силата на закона — загубването на пруското поданство, — си остава *declaration surérogatoire*, напълно ирелевантно, излишна декларация, чиято липса никак не пречи и чиято наличност няма никакво значение.

Ваше високоблагородие изглежда вижда някаква разлика в това, че аз „доброволно“ съм се бил отказал от пруското си поданство, докато другите емигранти са го загубили поради десетгодишно отсъствие не доброволно. Но и това не е правилно. И десетгодишното отсъствие на емигрантите представлява формално *доброволен* отказ от пруското поданство, защото в действителност никой от емигрантите не е бил възпрепятствуван да се завърне преди изтичането на този срок и да се яви пред пруските съдилища. Като не е направил това, емигрантът доброволно е предпочел да загуби пруското си поданство. Следователно *последният*

* Виж настоящия том, стр. 636—639. *Ред.*

ден на неразрешеното десетгодишно пребивание в чужбина е напълно равносilen на писмена декларация до пруското правителство за отказ от пруското поданство. Тъй като това пребивание в чужбина е също такава *свободно волеизявление*, както и адресираното до правителството писмено заявление, то с последния ден на своето десетгодишно пребивание в чужбина всеки емигрант чрез *voluntas tacita** е подал същото заявление, каквото Вие имате в моето досие от 1845 г. Следователно от *формална гледна точка* от страна на всички емигранти е налице също такъв добровolen отказ от правото на гражданство, както и при мен.

Разбира се, тези емигранти бяха реално възпрепятствувани да се завърнат, тъй като щяха да бъдат арестувани и съдени, и по този начин *реално* бяха принудени да останат в чужбина. Но същата *реална* принуда съществува и за мен, както Ваше високоблагородие ще види от изложеното в пункт 1. И аз бях реално възпрепятствуван да се завърна поради издадените заповеди за моето залавяне и се отказах от пруското поданство само в резултат на същата принуда, поради която другите емигранти се отказаха от него с последния ден на десетгодишното си отсъствие. Нещо повече, аз бях принуден да прибягна до този мним отказ и от преследванията, които продължиха в чужбина.

И така, независимо от това, дали Ваше високоблагородие ще разглежда формалната или реалната страна на въпроса, той стои по отношение на мен абсолютно така, както и по отношение на всички други емигранти, и ако, както Ваше високоблагородие не отрича, с амнистията на емигрантите се възстановява загубеното в резултат на десетгодишно отсъствие право на гражданство, то това право се възстановява и на мен, въпреки принудителното заявление за отказ от пруско поданство, тъй като то е напълно равносильно на загубване на пруското поданство по силата на закона.

Обстоятелството, че заявих писмено, че се отказвам от пруско поданство, което без друго бях загубил по силата на закона, не може, както вече доказах, да има значение, защото това заявление няма никаква сила при загубата на пруското поданство, настъпила *lege ipsa***. Някакво, макар и несъществено значение може да има само обстоятелството, дали съм приел ново поданство другаде. Само това би било *доброволна* постъпка. Сам по себе си отказът от пруско поданство беше *принудителен* и без друго би настъпил *lege ipsa*. Но аз никога и никъде не съм се натурализирал.

* — мълчаливо съгласие. *Ред.*

** — по силата на същия закон. *Ред.*

Твърде много емигранти действително направиха това. Ако дори по отношение на тях кралската амнистия трябва да се схваща като тяхно безусловно право да се пренатурализират, ако пожелаят това, то по отношение на мен, който никога не съм се натурализиран в която и да било друга държава, възстановяването на правото на гражданство трябва да бъде по необходимост признато като резултат от самата амнистия.

4. Досега аз обяснявах на Ваше високоблагородие, че дори да съм загубил в 1845 г. пруското си гражданство, аз във всеки случай* съм го получил обратно по силата на кралската амнистия. Но също тъй решаващо основание за моето искане е обстоятелството, че аз *отново съм придобил моето пруско гражданство* още по силата на *решението на бундестага от 30 март 1848 г.*

С това решение бе дадено *право да избират* и да бъдат избрани в германското Национално събрание на всички политически емигранти, които заявят, че искат да се завърнат в Германия и да възстановят гражданските си права. Следователно с това решение, което е задължително за Прусия и в изработването на което участва пруското правителство, на всички политически емигранти бе възстановено правото на гражданство на онази държава, чиито граждани те са били по-рано, и респективно на оная, чието поданство те биха искали сега да приемат.

Като узнах за това решение, аз веднага заминах от Париж за Кьолн, възстанових там своето право на пруско гражданство, получих също без затруднения разрешение от кьолнската община да се заселя в този град и по този начин във всеки случай *от този момент притежавам на законно основание правото на пруско гражданство* и противоправният, нарушаващ решението на бундестага насилствен опит на правителството на Мантойфел да ме екстернира нищо не може да промени в това.

Този юридически факт е толкова решаващ, че би било излишно да се прибавя каквото и да било.

Ваше високоблагородие ще се убеди в това, подобно на мен, и ще признае, че не е в интерес на пруското правителство да ме принуждава да се обръщам към бундестага с оплакване за нарушаване на неговите решения от пруското правителство. Много противоречива позиция би заела Прусия, ако тя, която все още признава *отново функциониращия* бундестаг, откаже да признае малкото постановления на *стария първоначален бундестаг*, които бяха приети в интерес на народа и в свободолюбив дух.

* Думите „във всеки случай“ в ръкописа са подчертани, очевидно, от Цедлиц, а на полето е написано: „в никой случай“. *Ред.*

Подобен начин на процедуране би бил както в юридическо, така и в политическо отношение крайно необичаен и чудовищен, за да се направи дори само опит да се прибегне до него.

Както вижда Ваше високоблагородие, аз дори не трябва да се позовавам на независимото от решението на бундестага постановление на Предпарламента, също фактически признат от пруското правителство, съгласно което дори *натурализираните* междувременно в други страни германски емигранти могат отново да встъпят в своите предишни граждански права.

Съгласно постановлението на бундестага от 30 март 1848 г., съгласно последвалото го мое преселване в Кьолн, както и съгласно подаденото от мен на 22 август 1848 г. до пруското правителство заявление³⁸⁹, което Ваше високоблагородие има в досието от 1848 г., аз отново съм придобил право на пруско гражданство, дори да съм го загубил в 1845 г.

Следователно аз притежавам това гражданство и днес, защото, както Ваше високоблагородие сам не отрича, загубването на гражданство, настъпило вследствие на последвалото след това десетгодишно отсъствие, е заличено от настоящата амнистия.

Колкото ясно и неопровержимо да е горното изложение, с което доказвам, че вече притежавам правото на пруско гражданство и че това трябва само да се признае, аз все пак преследвам само практическата цел да се завърна в родината си, а не възнамерявам да влизам в безплоден юридическо-теоретически спор.

Ако Ваше високоблагородие, както изглежда, схваща въпроса в смисъл, че аз трябва да поискам най-напред нова натурализация, това може и трябва в този случай да бъде безразлично за мен, ако Ваше високоблагородие заяви, че разрешава тази натурализация, тъй като по силата на § 5 от закона от 31 декември 1842 г. Вие сте компетентната инстанция в това отношение. Едва *тогава* и *само дотолкова* мога да се откажа от своето вече съществуващо законно право, *ако* и *доколкото* Ваше високоблагородие предпочита да ми разреши една нова натурализация без затруднения. Дотогава аз трябва да си запазя това право и затова Ви моля в този смисъл и при тази уговорка да смятате това заявление същевременно като евентуална молба за получаване на нова натурализация.

С отлично почитание
предан на Ваше високоблагородие

д-р Карл Маркс

ОТГОВОР НА МОЛБАТА НА МАРКС ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ПРУСКТО МУ ПОДАНСТВО

До г. д-р МАРКС ЛИЧНО
10 април 1861 г.

Специално, още днес

ДО НЕГОВО БЛАГОРОДИЕ д-р МАРКС
Берлин, Белвюштрассе, 13

В отговор на Вашето заявление от 6 април т. г. Ви съобщавам, че и приведените в него съображения съвсем не опровергават убеждението, че на Вас трябва да се гледа като на чужденец.

Параграф 20 на закона от 31 декември 1842 г. за получаването на пруско поданство и за загубването на това поданство постановява, че последното се губи с връчването на документа за освобождаване от поданство. Затова в случая нямат значение нито мотивите, поради които Вие сте поискали да бъдете освободен от поданство, нито обстоятелството, дали сте се натурализирали в някоя друга държава. Освен това нито решението на бундестага от 30 март 1848 г., нито височайшият указ за амнистия от 12 януари т. г. възстановяват Вашето пруско поданство. За изборите за германското Национално събрание е меродавно не споменатото решение, а наредбата от 11 април 1848 г., която съвсем не говори във Ваша полза. Височайшият указ от 12 януари т. г. е акт на помилване и следователно се отнася само до опрощаване на наказание, респективно до смекчаване на наказание (чл. 49 от конституцията). А загубването на пруско поданство никога не е резултат от съдебна присъда и следователно не се отменя от актовете на помилване.

Затова полицейпрезидиумът може да гледа на Вас само като на чужденец. Ако имате намерение да правите постъпки да бъде-

те приет за пруски поданик, то съгласно предписанията, съдържащи се в § 7 на закона от 31 декември 1842 г., Вие имате право да подадете Вашата молба по обикновения ред до съответния полицейски участък, но предварително не могат да Ви бъдат дадени каквито и да било уверения за благоприятно разрешение на Вашата молба.

Кралски полицейпрезидиум

Берлин, 10 април 1861 г.

Печата се по ръкописа

Превод от немски

МОЛБА НА К. МАРКС
ЗА НАТУРАЛИЗАЦИЯ И РАЗРЕШЕНИЕ ДА ЖИВЕЕ
В БЕРЛИН

Заклучение на 33-и полицейски участък

Съставено в Берлин на 10 април 1861 г.

На 1 март 1861 г. тук пристигна д-р Карл Маркс*.

След като същият заяви, че иска да се установи тук и да получи пруско гражданство по *натурализация*, той даде днес следните сведения за себе си:

Роден съм на 5 май 1818 г. в Трир, Рейнската провинция на Пруссия, изповядвам евангелска религия и по законите на досегашната ми родина съм правоспособен. През последните дванадесет години живях в Англия, издържах се там с литературна работа и не съм получавал помощ от обществените фондове за подпомагане на бедните. Неведнъж съм се намирал под следствие за политически процеси по печата и мога да удостоверя своята благонадеждност с приложените документи. Не съм се обръщал с молба за натурализация и заселване към никое друго пруско учреждение и в това отношение никога не съм получавал отказ. Във връзка с това ми бе съобщено, че премълчаването на водено срещу мен или мои роднини следствие, както и даването на неверни сведения за моето положение изобщо или премълчаването на молба за натурализация, подадена до други пруски учреждения, ще имат за последица анулирането на молбата и изземане на документа за натурализация, че разрешението на въпроса за за-

* В документа очевидно има неточност. Маркс пристигнал в Берлин на 17 март 1861 г. *Ред.*

селването ми тук, независимо от декларацията на общината и от събирането на входна такса, зависи *само* от кралския полицей-президиум и че поради това до получаването на удостоверението за натурализация и заселване аз трябва да се въздържам от всякакви постъпки относно моето настаняване.

Не съм наел тук още собствено жилище, намерих подслон у д-р Ласал, Белвющрасе 13, и възнамерявам да издържам себе си и семейството си с литературна работа.

Доходът ми възлиза на около 2 000 талера; нито аз, нито жена ми имаме имущество.

Що се отнася до военната ми служба, вече поради моята възраст съм освободен от всякаква служба във войската.

Ордени нямам.

Моля:

да ми се издаде документ за натурализация и да ми се разреши да се заселя тук.

Прочетено, одобрено, подписано.

д-р *Карл Маркс*

*Печата се по ръкописа
Превод от немски*

ПИСМО НА К. МАРКС
ДО ПОЛИЦАЙПРЕЗИДЕНТА ФОН ЦЕДЛИЦ

ДО КРАЛСКИЯ ПОЛИЦАЙПРЕЗИДЕНТ
НЕГОВО ВИСОКОБЛАГОРОДИЕ Г. ФОН ЦЕДЛИЦ

Ваше високоблагородие,

Снощи получих Вашето любезно писмо от 10 април*.

Докато в предишното си писмо Ваше високоблагородие се придържаше към мнението, че поради молбата ми от 1845 г. за мен би било без значение дори ако амнистията заличава настъпилото в резултат на десетгодишно отсъствие загубване на пруското поданство, то сега вследствие на последните ми доводи Ваше високоблагородие се придържа към противоположното мнение, а именно, че амнистията, тъй като можела да съдържа само опрощаване на наказание, не възстановявала веднъж загубеното по каквато и да било причина пруско поданство.

Наистина, за да не допусна предрешаване на моя случай, аз съм принуден да отбележа, че в това писмо съгласно правните разбирания на долуподписания може да се намери: 1) частично анулиране на кралската амнистия, 2) непризнаване на бундестага и на неговите решения и следователно нарушаване на установените от Съюзния акт³⁰⁰ държавноправни основи на Германия, 3) най-после, не по-малко решително отричане на цялото публично право на Прусия.

Но като имам предвид преследваната от мен практическа цел, аз не искам да досаждам на Ваше високоблагородие с излагането на тези три безспорни от юридическо гледище тези и в то-

* Виж настоящия том, стр. 647—648. *Ред.*

зи смисъл съм съгласен, както вече писах на Ваше високоблагородие в края на последната си молба, да приема от Ваше високоблагородие и под формата на нова натурализация това, което е мое право и което като такова аз трябва да защитавам.

Принуден по семейни причини бързо да замина оттук, аз още вчера сутринта подадох *in omnem eventum** молба в този смисъл за нова натурализация** до полицейското управление на моя окръг.

Същевременно най-покорно съобщавам на Ваше високоблагородие, че поради моето заминаване упълномощавам тук г. Ф. Ласал да получи вместо мен удостоверението за натурализация, да подава вместо мен всички необходими молби, да предприема всички необходими стъпки и изобщо да упражнява моето право напълно в същия обем, в който то ми принадлежи.

Като моля най-покорно Ваше високоблагородие да адресира окончателното си решение до г. Ф. Ласал тук, подписвам с отлично почитание предан на Ваше високоблагородие

д-р Карл Маркс

Берлин, 11 април 1861 г.

Печата се по ръкописа

Превод от немски

* — за всеки случай. *Ред.*

** — На това място на полето на ръкописа има бележка с неизвестен по-черк: „Тази молба на Маркс е отхвърлена“. *Ред.*

БЕЛЕЖКИ

ДАТИ ИЗ ЖИВОТА И ДЕЙНОСТТА
НА К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС

ПОКАЗАЛЦИ

Б Е Л Е Ж К И

Статията на К. Маркс *«Положението във Франция»*, написана на 17 януари 1860 г., била публикувана на 7 февруари същата година във вестник *«New-York Daily Tribune»*. Тя е първата от серията статии, в които се разглежда икономическото положение в европейските страни.

«New-York Daily Tribune» («Нюйоркска ежедневна трибуна») — американски вестник, който излизал от 1841 до 1924 г. Основан от видния американски журналист и политически деец Хорас Гриви, до средата на 50-те години вестникът бил орган на лявото крило на американските виги, а след това орган на републиканската партия. През 40—50-те години вестникът стоял на прогресивни позиции и бил против робството. В него сътрудничели редица видни американски писатели и журналисти; едни от редакторите му от края на 40-те години бил Чарлз Дана, който се намирал под влиянието на идеите на утопичния социализъм. Сътрудничеството на Маркс във вестника започнало през август 1851 г. и продължило повече от 10 години, до март 1862 г.; много от статиите за *«New-York Daily Tribune»* по молба на Маркс били написани от Енгелс. Някои от статиите си Маркс означавал като написани в Париж или Берлин.

Статиите на Маркс и Енгелс в *«New-York Daily Tribune»* обхващали най-важните въпроси на международната и вътрешната политика, на работническото движение, на икономическото развитие на европейските страни, на колониалната експанзия, националноосвободителното движение в потиснатите и зависимите страни и др. В периода на настъпилата в Европа реакция Маркс и Енгелс широко използвали разпространения американски вестник, за да разобличават въз основа на конкретните факти и събития недъзите на капиталистическото общество и присъщите му непримирими противоречия, както и да показват ограничения характер на буржоазната демокрация.

Редакцията на *«New-York Daily Tribune»* в редица случаи се отнасяла произволно със статиите на Маркс и Енгелс, печатайки много от тях без подписа на автора като редакционни статии, а понякога изменяла текста на статиите. Тези действия на редакцията предизвиквали неедножратните протести на Маркс. От есента на 1857 г. във връзка с икономическата криза в

- САЩ, която се отразила и на финансовото положение на вестника, редакцията предложила на Маркс да намали броя на кореспонденциите си за «New-York Daily Tribune». Още от средата на 1861 г. във връзка с Гражданската война в САЩ интересът на американския читател към европейските проблеми значително отслабнал. Засилването в редакцията на привържениците на компромиса с робовладелските щати и отстъпленето на вестника от прогресивните позиции принудили Маркс и Енгелс да прекратят сътрудничеството си в «New-York Daily Tribune». През 1861 г. и първите месеци на 1862 г. броят на кореспонденциите на Маркс във вестника рязко намалял, а през март 1862 г. неговото сътрудничество фактически било преустановено. — 3.
- ² *Квакери* (официално название: «Дружество на приятелите») — християнска протестантска секта, образувана в Англия през време на буржоазната революция от XVII век и широко разпространена и в Северна Америка. Квакерите отхвърляли официалната църква с нейните обреди и проповядвали пацифистки идеи. — 3.
- ³ «*Moniteur*» — съкратено название на френския ежедневник «*Le Moniteur universel*» («Всеобщ вестител»); излизал в Париж от 1789 до 1901 г.; от 1799 до 1869 г. — официален правителствен орган. — 3.
- ⁴ Става дума за *Société générale du Crédit Modilier* — голяма френска акционерна банка, учредена в 1852 г. от братята Перейра. Банката била тясно свързана с правителството на Наполеон III, под чието покровителство вършела спекулативни операции; в 1867 г. фалирала и в 1871 г. била ликвидирана.
- Crédit Foncier* (Поземлен кредит) — френска акционерна банка. Учредена в 1852 г. върху основата на бившата парижка Земеделска банка. *Crédit Foncier* отпускала краткосрочни и дългосрочни заеми (за срок от 50 години) срещу залог на недвижима собственост и определена лихва. *Crédit Foncier* получавала значителна субсидия от правителството.
- Наричайки банковите предприятия в бонапартистка Франция *Crédits ambulants* (Амбулантни кредити), Маркс подчертава нестабилния им характер. — 3.
- ⁵ Colins. «L'Economie politique. Source des révolutions et des utopies prétendues socialistes». Vol. I—III, Paris, 1856—1857 (Колен. «Политическа икономия. Източникът на революциите и на така наречените социалистически утопии». Томове I—III, Париж, 1856—1857). — 4.
- ⁶ *Тюйлери* — дворец в Париж, резиденция на Наполеон III. — 4.
- ⁷ «*L'Empire c'est la paix*» («Империята — това значи мир») — израз от речта на Луи Бонапарт, произнесена в Бордо на 9 октомври 1852 г. — 8.
- ⁸ *Парламентарен адрес* — обръщение, което съгласно английското конституционно право камарата на лордовете и камарата на общините предлагат и обсъждат в отговор на тронното слово при откриването на всяка нова сесия на парламента. Подобно на тронното слово, парламентарният адрес поставя основните въпроси на правителствената програма. Тук се има предвид обсъждането на парламентарния адрес на 24 януари 1860 г., на което били заsegнати редица външнополитически въпроси.
- Касае се за подготвяната в началото на 1860 г. от правителствата на Англия и Франция нова, трета «опиумна» война против Китай, която те за-

почнали през лятото на същата година с цел да натрапят на Китай нови заповбащи условия. Като повод за войната послужила англо-френската военна провокация на река Байхе. През юни 1859 г. една английска ескадра и два френски кораба се опитали със сила да стигнат до Пекин. В устието на река Байхе съюзниците били спрени от огъня на фортовете Дагу. Опитът на съюзниците да завземат фортовете се оказал безуспешен и англо-френските кораби отстъпили с големи загуби.

Англо-френският търговски договор, подписан на 23 януари 1860 г., бил победа на привържениците на свободата на търговията в двете страни и отговарял на интересите на английската промишлена буржоазия (подробно за договора виж настоящия том, стр. 15—19).

Става дума за засилването на движението за национално обединение в Италия след австро-итало-френската война от 1859 г. Това движение срещало противодействие от страна на редица европейски държави. Още през пролетта на 1859 г. в херцогствата Парма, Модена, Тоскана, както и в Романия въстаналият народ свалил своите управници, ликвидирал тираничните режими и се изказал за присъединяване към Пиемонт. По-късно в резултат на проведения в тези херцогства през март 1860 г. плебисцит, те били присъединени към Пиемонт. — 9.

⁹ Англия и Франция водели грабителската втора «опиумна» война против Китай през 1856—1858 с цел да изтръгнат нови привилегии за своите страни и още повече да поробят Китай. Втората «опиумна» война завършила с поражението на Китай и с подписването през юни 1858 г. в Тянцизи на редица неравноправни договори между Англия, Франция, Русия и САЩ, от една страна, и Китай — от друга. Договорите открили за чуждестранна търговия нови пристанища: по река Янзи, в Манчжурия и на островите Тайван и Хайнан; в Пекин се допусkali постоянни дипломатически представители, на чужденците се давало правото да се движат свободно из страната и да плават по нейните вътрешни води, гарантирала се защитата на мисионерите. — 9.

¹⁰ Има се предвид намесата на Англия в гражданската война в Португалия (1828—1834), която се водела между абсолютистите (феодално-клерикалната партия), възглавявани от претендента за португалския престол дон Мигел, и конституционалистите (буржоазно-либералната партия). В стремежа си да затвърди своето влияние на Пиринейския полуостров и да подкooпae в този район позициите на Австрия, която поддържала абсолютистите, английското правителство изпратило в 1831 г. към бреговете на Португалия флота, която блокирала устиата на реките Тахо и Дуеро и по този начин допринесла за победата на конституционалистите.

Става дума за англо-гръцкия конфликт във връзка с делото на търговеца Пасифико, португалец по произход, който имал английско поданство. Къщата на Пасифико в Атина била изгорена в 1847 г., което по-късно послужило на Палмерстон, тогава министър на външните работи, като повод да изпрати към бреговете на Гърция английска флота и да предяви ултиматум на гръцкото правителство.

Англо-персийската война от 1856—1857 г. била един от етапите на агресивната колониална политика на Англия в Азия в средата на XIX век. Като повод за войната послужил опитът на управниците на Персия през октомври 1856 г. да завземат княжеството Херат. Английското правителство използвало този факт за въоръжена намеса в работите на Афганистан и Персия с цел да зароби тези страни. То обявило война на Персия и изпратило английски войски в Херат. Но започналото в Индия националноосвободително въстание от 1857—1859 г. принудило Англия да побърза да сключи

мирен договор с Персия. През март 1857 г. по силата на мирния договор, подписан в Париж, Персия се отказала от своите претенции върху Херат. В 1863 г. Херат бил присъединен към владенията на афганистанския емир.

Става дума за провокираната от английското правителство в 1838 г. война против Афганистан. Англия, след като не успяла да превърне Афганистан в ордне на своята политика, решила чрез военна интервенция да качи на престола своя агент шах Шуджу. Английски войски нахлули в Афганистан, завладели и разорили страната и пленили шаха; но господството на англичаните се оказало краткотрайно. В резултат на народното въстание през ноември 1841 г. английските войски били разгромени и унищожени. В 1842 г. англичаните предприели още един опит да завоеват Афганистан, който също се провалил напълно. — 12.

- 11 Англо-китайският договор бил подписан на 8 октомври 1843 г. като допълнение към Нанкинския договор от 1842 г. Неравноправният грабителски Нанкински договор бил натрапен от английските колонизатори на Китай след завършването на първата «опиумна» война (1839—1842), която сложила началото на превръщането на изостаналия феодален Китай в полуколониална страна. С допълнителния договор от 1843 г. англичаните изтръгнали нови отстъпки от Китай: право да създават в откритите пристанища отделни квартали за чужденците (сетълментс), право на екстериториалност, т. е. на неподсъдност на чуждите поданици на китайските съдилища, и право на най-облагоприятствуваната нация, т. е. механическото разпростиране върху Англия на привилегиите, с които се ползували в Китай другите държави. — 12.
- 12 Става дума за Тянцизинския руско-китайски договор, подписан на 13 (1) юни 1858 г. Тянцизинският договор предвиждал по-специално руските пълномощни министри да могат да отиват в Пекин от устнето на река Байхе през Дагу. — 12.
- 13 През октомври 1856 г. Кантон бил варварски бомбардиран от англичаните; като претекст било използвано арестуването от китайските власти в Кантон на екипажа на китайския контрабандистки кораб «Ароу», който плавал под английски флаг. Бомбардирането на Кантон било прологът към втората «опиумна» война (виж бележка 9). — 13.
- 14 Става дума за борбата на римския пълководец Луций Корнелий Сула, който изразявал интересите на едрата робовладелска аристокрация, против популяритите (групировка на робовладелската демокрация) за властта в Древния Рим. Борбата завършила с установяването в 82 г. преди н. е. на диктатурата на Сула. В случая, като споменава за Сула, Маркс намеква за Наполеон III. — 13.
- 15 «Милото подставено дете» на царя на елфите Оберон и на жена му Титания (действащи лица от комедията на Шекспир «Сън в лятна нощ») станало причина за злите интриги на Оберон. Тук Маркс има предвид англо-френския търговски договор от 1860 г. (виж бележка 8), който станал източник на сложни политически интриги в отношенията между двете страни. — 15.
- 16 Борбата за отменяването на житните закони, въведени в Англия в 1815 г. в интерес на едрите земевладелци-лейдлордове и целещи ограничаването или забраната на вноса на зърнени храни от чужбина, се възглавявала от Лигата против житните закони, основана в 1838 г. от манчестерските фабриканти Кобден и Брайт. Издигайки искането за пълна свобода на търговията, Лигата искала отменяване на житните закони с цел за намаляване на

- работната заплата на работниците и за отслабване на икономическите и политическите позиции на поземлената аристокрация. В резултат на тази борба през юни 1846 г. бил приет закон за отменяване на житните закони, който означавал победа на промишлената буржоазия над поземлената аристокрация. — 16.
- 17 *«The Economist»* («Икономист») — английско седмично списание по въпроси на икономиката и политиката, основано в Лондон в 1843 г.; орган на едрата промишлена буржоазия. — 18.
- 18 Става дума за войната между Франция и Сардинското кралство, от една страна, и Австрия, от друга (австро-итало-френската война), която продължила от 29 април до 8 юли 1859 г. Прикривайки се с лозунга за освобождаването на Италия от австрийско господство, Наполеон III в действителност водел Италианската война със завоевателни цели. Страхувайки се от размаха на националноосвободителното движение в Италия и не желаейки да съдействува за създаването на независима италианска държава, той сключил на 11 юли зад гърба на Сардиния сепаративен мирен договор с Австрия във Вилафранка. — 20.
- 19 *Малка война* — термин, приет във военната литература от XVIII — XIX век за обозначаване на военните действия на малки отряди от редовната армия, свързани с действията на партизански отряди и народно опълчение.
- Става дума за грабителската колониална война в Алжир, започната от френското правителство в 1830 г. Действията на френските колонизатори срещнали ожесточената съпротива на алжирския народ. Едва след 40 години те успели да превърнат Алжир във френска колония. — 20.
- 20 Става дума за сраженията, които се водели през време на австро-итало-френската война от 1859 г. В сражението при *Маджента* на 4 юни 1859 г. френската армия нанесла поражение на австрийската армия. При *Солферино* на 24 юни 1859 г. австрийската армия претърпяла поражение от френско-италианските войски. — 21.
- 21 *Германски съюз* — обединение на германските държави, създадено в 1815 г. от Виенския конгрес, което включвало първоначално 34 държави и 4 свободни града. Между двете най-големи държави на Съюза — Австрия и Прусия — се водела непрекъснатата борба за надмощие. — 23.
- 22 В сражението при *Аустерлиц* на 2 декември 1805 г. Наполеон I удържал победа над съюзените австро-руски войски. На 14 октомври 1806 г. в сражението при *Йена* Наполеоновите войски разгромили пруските войски и по този начин принудили Прусия да капитулира. На 5—6 юли 1809 г. при *Ваграм* Наполеон нанесъл поражение на австрийската армия на ерцхерцог Карл. — 24.
- 23 Става дума за статията на К. Маркс за бюджета на Гладстон: «Фъргес О'Конор. — Пораженията на правителството. — Бюджетът», «Лири, шилинги, пенси, или класов бюджет и кого ползува той», «Безредиците в Цариград. — Спиритизмът с маси в Германия. — Бюджетът», «Сапун за народа, тлъста мръвка за «Times». — Бюджетът на коалиционното правителство» и други (виж настоящото издание, т. 9, стр. 59—64, 65—69, 70—78 и 79—87). — 26.
- 24 Н. Douglas. «A. Treatise on Naval Gunnery» (Х. Дъглас. «Трактат за морската артилерия»). Има се предвид третото издание на книгата, излязло в Лондон в 1851 г. — 42.

- ²⁵ Намек за възванието на пруския крал Фридрих-Вилхелм IV до населението на Берлин от 19 март 1848 г., което започвало с думите: «An meine lieben Berliner» («До моите любими берлинчани»). — 44.
- ²⁶ *Мирният договор във Вилафранка*, сключен след австро-итало-френската война от 1859 г., предвиждал създаването на конфедерация на италианските държави под върховенството на римския папа, като в конфедерацията влизала и Венеция, която оставала във владение на Австрия; Ломбардия преминавала към Франция, която по-късно я предала на Пиемонт срещу Савоя и Ница; в херцогствата Парма, Модена и Тоскана се възстановявали свалените от народа монархически режими. Този договор, който напълно отговарял на плановете на Наполеон III, не разрешавал задачите на националното обединение на Италия; напротив, той закрепявал политическата раздробеност на страната и запазвал чуждото владичество в отделни нейни части.
Става дума за дипломатическите документи на австро-итало-френската война от 1859 г., публикувани от пруското правителство в «Neue Preußische Zeitung» през юли 1859 г., а по-късно — на 30—31 юли, препечатани в аугсбургския «Allgemeine Zeitung».
- Сини книги* — общо название на публикациите на материалите на английския парламент и на дипломатическите документи на министерството на външните работи. Сините книги, които получили името си от сините си корици, се издават в Англия от XVII век и са главният официален източник на икономическата и дипломатическата история на тази страна. — 45.
- ²⁷ *Базелският мирен договор* бил сключен сепаративно на 5 април 1795 г. между Франция и Прусия, която участвувала в първата антифренска коалиция. Сключването на този договор било резултат не само от победите на френската армия, но и от разногласията между членовете на коалицията и преди всичко между Прусия и Австрия.
За сражението при *Йена* виж бележка 22. — 45.
- ²⁸ Става дума за срещата между Александър II и пруския принц-регент Вилхелм, която се състояла в Бреслау през октомври 1859 г. Макар в Прусия и Русия да се заявявало официално, че срещата няма политически характер, печатът на двете страни отбелязвал голямото политическо значение на срещата за укрепването на съюза между двамата владетели. — 45.
- ²⁹ За битката при *Аустерлиц* виж бележка 22. — 46.
- ³⁰ В статиите на германския социалист Айххоф в 1859 г. и на съдебния процес в 1860 г. била разкрита ролята на Щибер в организирания от пруското правителство провокационен кьолнски процес против комунистите в 1852 г. Явявайки се в този процес като главен свидетел, Щибер потвърдил с лъжливи показания фабрикуваните с негово участие материали на обвинението. Тази роля на Щибер била разкрита за пръв път от Маркс в неговото произведение «Разкрития относно кьолнския процес на комунистите» (виж настоящото издание, т. 8, стр. 419—487).
Имат се предвид: «Briefe von Alexander von Humboldt an Varnhagen von Ense aus den Jahren 1827 bis 1858». Leipzig, 1860 («Писма на Александър Хумболдт до Варнхаген фон Ензе през 1827 — 1858 г.». Лайпциг, 1860). — 47.
- ³¹ *Сикули* — едно от най-древните племена на Сицилия, което първоначално населявало източната част на острова. — 48.
- ³² *Сицилианска вечерня* — народно въстание против френските завоеватели в Палермо, избухнало през време на великденската вечерня на 30 март 1282 г.

- Като повод за въстанието послужили безчинствата на френските войници. Въстанието обхванало цяла Сицилия и довело до изгонването на французите и свалянето на Анжуйската династия, която управлявала Сицилия от 1266 г. — 49.
- ³³ Неаполитанският крал Франциск II и неговите агенти, страхувайки се от засилването на народното недоволство от гнета на Бурбоните, провокирали през пролетта на 1860 г. кръвопролитни сблъсквания в различни части на Сицилия. В отговор на това през април 1860 г. в Сицилия избухнало народно въстание под лозунга за обединението на Италия. В Палермо и Месина въстанието било жестоко потушено. Но значителна част от въстаниците не сложили оръжие и скоро се присъединили към армията на Гарибалди. — 50.
- ³⁴ «*National-Zeitung*» («Национален вестник») — германски буржоазен ежедневник, излизал под това заглавие в Берлин през 1848—1915 г.; през 50-те години имал либерална насока.
Баденге — прозвище на Наполеон III, който в 1846 г. избягал от затвора в дрехите на зидаря Баденге. — 51.
- ³⁵ *Агенция Бюлие* — парижка информационна агенция, основана през 50-те години на XIX век; по-късно се сляла с агенция Хавас. — 51.
- ³⁶ *Митническият съюз* на германските държави, които установили обща митническа граница, бил основан в 1834 г. под върховенството на Прусия. След време Съюзът обхванал всички германски държави с изключение на Австрия и някои малки държави. Извикан на живот от необходимостта от общогермански пазар, Митническият съюз съдействувал по-късно и за политическото обединение на Германия. — 51.
- ³⁷ Става дума за парижките мирни договори от 1814 и 1815 г. между Франция и главните участници в шестата и седмата антифренски коалиции (Русия, Англия, Австрия и Прусия), които удържали победа над Наполеон. По първия договор, подписан на 30 май 1814 г., Франция се лишавала от всички територии, които завоювала във войните през 1792—1814 г. с изключение на няколко погранични крепости и Западна Савоя. По втория Парижки договор Франция се свеждала до границите от 1790 г. и се лишавала от важни стратегически пунктове на източната си граница, включително и крепостта Ландау. — 52.
- ³⁸ Става дума за военната помощ, която царска Русия оказала на австрийското правителство в потушаването на унгарската революция от 1848—1849 г. По заповед на Николай I, изплашен от революционното движение в Европа, през май 1849 г. руска армия навлязла в Унгария; това решило съдбата на унгарската революция, затвърдило победата на контрреволюцията в европейските страни и засилило ролята на царизма като «жандарм на Европа». — 52.
- ³⁹ Маркс има предвид телеграмата на А. М. Горчаков до руските дипломатически представители в германските държави от 27 (15) май 1859 г., която била напечатана във вестник «*L'Indépendance belge*», а на 16 юни 1859 г. препечатана в брой 167 на аугсбургския «*Allgemeine Zeitung*». — 53.
- ⁴⁰ *Ландверът* в Прусия възникнал в 1813 г. като народно опълчение в борбата против Наполеоновите войски. По-късно ландверът се състоял от мъжете до 40-годишна възраст, отбили тригодишен срок на редовната военна служба и прекарвали две години в запаса. За разлика от постоянните кадрови войски.

- ландверът се състоял от военно задължени, които се призовавали на военна служба само в случай на специална необходимост. В резултат на проведената в 1860 г. в Прусия военна реформа ролята на ландвера намаляла: предвиждало се използването на ландвера само за гарнизонна служба, срокът на службата в запаса бил увеличен на 4 години, а възрастта на лицата, които се числели към ландвера, била намалена на 32 години. — 53.
- 41 Става дума за договора за съюз и гаранция между Русия и Прусия, сключен през юни 1714 г., съгласно който на Прусия се гарантирало владението на Източна Померания с град Щетин. Договорът бил сключен по време на Северната война от 1700—1721 г. между Русия и Швеция, когато Русия се стремяла да привлече на своя страна Прусия чрез разделяне на шведските владения в Германия. — 55.
- 42 *Седемгодишната война* (1756—1763) — война между две коалиции европейски държави: англо-пруска, от една страна, и френско-руско-австрийска, от друга. Войната била предизвикана от сблъскването на интересите на феодално-абсолютистките държави (Прусия, Австрия, Русия и Франция) и колониалното съперничество между Франция и Англия. През 1756—1757 г. войските на пруския крал Фридрих II удържали редица победи над австрийците и французите, но победите на руските войски в Прусия през 1757—1760 г. унищожили резултатите от пруските победи, Източна Прусия и Силезия били окупирани от руско-австрийски войски и Прусия била изправена пред поражение. Неочакваното изменение на външнополитическия курс на Русия поради смъртта на 5 януари 1762 г. (25 декември 1761 г.) на императрица Елисавета и качването на престола на Петър III, който сключил мир с Прусия, дало на последната възможност да сключи Хубертусбургския мирен договор (1763) с Австрия и да запази по този начин Силезия. — 56.
- 43 В 1772, 1793 и 1795 г. станали трите поделби на Полша (Реч Посполита) между Русия, Прусия и Австрия. Русия получила литовските, белоруските и украинските земи, Прусия — чисто полски земи (Поморие, Велика Полша, част от Мазовия с Варшава и др.), Австрия — западната част на Украйна и част от Малка Полша. В резултат на тези три поделби Полша престанала да съществува като самостоятелна държава. — 56.
- 44 На Виенския конгрес (1814—1815) Австрия, Англия и царска Русия прекроили картата на Европа с цел да възстановят легитимните монархии, противно на интересите на националното обединение и независимостта на народите. По решение на Виенския конгрес, въпреки противодействието на Англия, Австрия и Франция, земите по десния и левия бряг на Рейн, както и Северна Саксония били присъединени към Прусия. — 56.
- 45 «Correspondence respecting the Affaires of Italy from the signing of Preliminaries of Villafranca to the Postponement of the Congress». London, 1860 («Кореспонденция относно положението в Италия от подписването на примирието във Вилафранка до свикването на конгреса». Лондон, 1860). Това издание, което излязло в два тома, обхваща кореспонденцията от юли 1859 до април 1860 г. — 56.
- 46 Става дума за претенциите на Наполеон III за левия бряг на Рейн, който представителите на френските управляващи кръгове още от XVII в. представяли като «естествена граница» на Франция на изток. Подробно по този въпрос виж произведенията на Ф. Енгелс «По и Рейн» и «Савоя, Ница и Рейн» (настоящото издание, т. 13, стр. 235—283 и 595—638). — 56.

- ⁴⁷ Става дума за статията на К. Маркс «Тревожно положение в Германия» (настоящото издание, т. 13, стр. 559—563). — 57.
- ⁴⁸ Олмюцкото споразумение между Австрия и Прусия, подписано на 29 ноември 1850 г., било сключено с посредничеството и поддръжката на Николай I. То било голяма победа на Австрия, тъй като Прусия била принудена да се откаже от своите претенции за господстваща роля в Германия, а освен това направила отстъпки на Австрия по шлезвигхолщайнския и хесенския въпроси. Има се предвид *бундестагът* — създаденият по решение на Виенския конгрес в 1815 г. централен орган на Германския съюз (виж бележка 21), седалището на който било във Франкфурт на Майн и който се състоял от представители на германските държави. Бундестагът, който нямал реална власт, бил оръдие на реакционната политика на германските държави. — 57.
- ⁴⁹ Първата част на заглавието е дадена от Института по марксизъм-ленинизъм при ЦК на КПСС. — 60.
- ⁵⁰ «*Le Constitutionnel*» («Конституционалистски вестник») — френски буржоазен ежедневник; излизал в Париж от 1815 г. до 1870 г.; през 40-те години орган на умереното крило на орлеанистите; в периода на революцията от 1848 г. изразявал възгледите на контрареволуционната буржоазия, организирана около Тиер; след държавния преврат през декември 1851 г. — бонапартистки вестник. — 60.
- ⁵¹ Става дума за писмото на пруския принц регент Вилхелм, изпратено през февруари 1860 г. на съпруга на английската кралица принц Алберт. В своето писмо принц-регентът пише, че е съгласен да приеме предложението на Англия за съюз между Англия, Австрия и Прусия, към който се надява да привлече и Русия. Това английско предложение било предизвикано по-специално от засилването на агресивните тенденции на правителството на Наполеон III по отношение на германските държавици на левия бряг на Рейн и от присъединяването на Савоя и Ница към Франция. — 61.
- ⁵² *Хункяр-Искелесийският договор* между Русия и Турция бил сключен на 8 юли (26 юни) 1833 г. Договорът получил характер на отбранителен съюз. По искане на царското правителство в договора била включена тайна клауза, по силата на която Турция се задължавала да не пуска през проливите никакви чужди военни кораби освен руските. — 61.
- ⁵³ *Даунинг-стрийт* — улица в центъра на Лондон, на която се намира официалната резиденция на английското правителство. — 62.
- ⁵⁴ Става дума за отбраната на Римската република, която през април—юли 1849 г. фактически се възглавявала от Гарибалди. В продължение на няколко месеца армията на републиката успешно отблъсквала настъплението на френските, австрийските и неаполитанските войски, изпратени да смажат революцията. Създадена в резултат на народно въстание, Римската република паднала на 3 юли 1849 г. поради превъзходството на контрареволуционните сили и вероломните действия на френския генерал Удино, който иарушил примирieto и завзел Рим. — 66.
- ⁵⁵ На 16 и 17 юни 1860 г. в Баден-Баден се срещнали германските князе и пруският принц-регент Вилхелм, от една страна, и Наполеон III — от друга. Срещата не оправдала надеждите на Наполеон III, който в стремежа си да завземе германските земи по левия бряг на Рейн упорито искал да сключи сделка с Прусия за сметка на малките германски държави; същевременно

- благодарение на тази среща Прусия почнала да играе решаваща роля във външната политика на Германия. — 70.
- ⁶⁶ Става дума за политиката на кокетиране с Наполеон III, водена от правителствата на Англия и Сардинското кралство. Както Англия, така и Сардиния се стремели към изключителен съюз с Франция. — 71.
- ⁶⁷ Шутгартската среща между Наполеон III и Александър II през септември 1857 г. имала за цел установяването на тясно дипломатическо сътрудничество между Русия и Франция, което се очертало още на Парижкия конгрес в 1856 г. На тази среща били обсъдени въпросите за Дарданелите, за дунавските княжества, за съдбата на Италия и други. Наполеон III безуспешно се опитал да повдигне полския въпрос. Шутгартската среща не довела до сключването на каквото и да било дипломатическо споразумение, но разкрила стремежа както на Русия, така и на Франция към сътрудничество. — 72.
- ⁶⁸ *Рейнски съюз* — обединение на германските държави от Южна и Западна Германия, основано под протектората на Наполеон I през юли 1806 г. Наполеон успял да създаде този съюз в Германия в резултат на разгромяването на Австрия в 1805 г. В съюза влезли 16, а по-късно още 5 държави, които станали фактически васали на Наполеонова Франция. Съюзът се разпаднал в 1813 г. след пораженията на Наполеоновата армия в Германия. — 72.
- ⁶⁹ *Холандски спасител на обществото* Маркс нарича Наполеон III, който бил един от синовете на братъ на Наполеон I Луи Бонапарт, заемал холандския престол през 1806—1810 г.
- За Виенския конгрес виж бележка 43.
- Конгреси на Свещения съюз (реакционно обединение на европейските монарси, основано в 1815 г. от царска Русия, Австрия и Прусия) се състояли в 1818 г. в Ахен, през 1820 — 1821 г. в Тропау (Опава) и Лайбах (Люблина) и в 1822 г. във Верона. Уснлията на всички тези конгреси били насочени към смазване на буржоазните революции и националноосвободителните движения в европейските страни. Именно за тази цел Лайбахският конгрес взел решение за изпращане на австрийски войски в Италия, а конгресът във Верона — за френска интервенция в Испания. — 72.
- ⁶⁰ Става дума за брошурата: Ed. About. «La Prusse en 1860». Paris, 1860 (Ед. Абу. «Прусия в 1860 г.». Париж, 1860). — 73.
- ⁶¹ Става дума за кореспонденцията «Император Наполеон III и Прусия», в която Маркс цитира извадки от памфлета на Абу. Кореспонденцията не съдържа каквито и да било коментари или бележки на Маркс и затова не е включена в настоящото издание. — 73.
- ⁶² «*The Times*» — най-големият английски ежедневник с консервативно направление; излиза в Лондон от 1785 г. — 75.
- ⁶³ «*The Manchester Guardian*» («Манчестерски страж») — английски буржоазен вестник, орган на привържениците на свободната търговия (фритредерите), по-късно орган на либералната партия; излиза в Манчестер от 1821 г. — 76.
- ⁶⁴ «*The Army and Navy Gazette*» («Вестник на армията и флотата») — английски седмичник, орган на военното министерство, излизал под това заглавие в Лондон от 1860 до 1921 г. — 77.

- ⁶⁶ Става дума за голямото народно въстание през 1857—1859 г. в Индия против английското владичество. Въстанието избухнало през пролетта на 1857 г. сред така наречените сипайски части на бенгалската армия, вербувани измежду местните жители, и обхващало големи райони на Северна и Централна Индия. Главната движеща сила на въстанието били селяните и бедните градски занаятчии. Ръководено от местните феодали, въстанието претърпяло поражение поради феодалната разпокъсаност на Индия, религиозните и кастовите различия, както и поради военно-техническото превъзходство на колонизаторите. — 79.
- ⁶⁶ «Reports of the Inspectors of Factories to Her Majesty's Principal Secretary of State for the Home Department, for the Half Year ending 30th April 1860». London, 1860 («Отчети на фабричните инспектори до министъра на вътрешните работи на нейно величество за полугодieto, завършващо на 30 април 1860 г.» Лондон, 1860). — 83.
- ⁶⁷ За англо-френския търговски договор виж бележка 8. — 93.
- ⁶⁸ Писмото, което Гарибалди написал през лятото на 1860 г. до един от познатите на Маркс — англичанина Грийн, свидетелствува за стремеше на Гарибалди борбата на италианския народ за национално обединение на страната и за нейното освобождение от чуждото господство да се води независимо от политиката на Наполеон III. — 95.
- ⁶⁹ Става дума за произведението на Дж. Лафарна: «Storia d'Italia dal 1815 al 1850». Vol. I—VI, Torino, 1851—1852 («История на Италия от 1815 до 1850 г.» Томове I—VI. Торино, 1851—1852). — 97.
- ⁷⁰ Става дума за «Националното общество» — политическа организация с либерално-монархическо направление, създадена в 1856 г. в Торино и други градове от италианския политически деец Дж. Палавичино и от агента на Кавур Лафарина за пропагандиране идеята за обединението на Италия под върховенството на Савойската династия и за използуване за тази цел на националните сили на страната. Активно участие в дейността на организацията вземал и Гарибалди, който представлявал нейното революционно крило, но решаваща роля в «Националното общество» играели хората на Кавур. — 97.
- ⁷¹ През есента на 1859 г. движението на населението на Парма, Модена, Тоскана и Романия за присъединяване към Пиемонт взело значителни размери. Временните правителства, създадени в тези държави, вече разполагали със значителна армия, която се намирала под общото ръководство на Гарибалди. Пред заплахата от нападение от страна на Австрия и Неаполитанското кралство на 5 октомври Гарибалди отправил възвание до населението на цяла Италия, организирал национална подписка за купуване на оръжие и заявил, че възнамерява да предприеме освободителен поход в Кралството на двете Сицилии. — 98.
- ⁷² «Report of the Commissioners appointed to consider the Defence of the United Kingdom; together with the Minutes of Evidence and Appendix». London, 1860 («Отчет на пълномощниците, назначени да разгледат отбраната на Обединеното кралство; с протокол на показанията и приложение». Лондон, 1860). — 99.
- ⁷³ През време на Кримската война от 1853—1856 г. Севастопол бил обсаден от англо-френски, турски и сардински войски. Героичната отбрана на Севастопол

пол продължила 349 дни през 1854—1855 г. През време на боевете градът претърпял големи разрушения. — 100.

⁷⁶ «*The Cornhill Magazine*» («Корнхилско списание») — месечно литературно списание, излиза в Лондон в 1860 г. — 102.

⁷⁵ «*Papers, 1858—1860, respecting past or apprehended Disturbances in Syria*». 4 parts. («Документи от 1858—1860 г., отнасящи се до минали или очаквани безредици в Сирия». 4 части).

В 1860 г. в Сирия станало клане на християни-маронити. От края на май до началото на юли сирийските мюсюлмани — друзи, поддържани от турски войски, опожарили доста градове и села, населени с маронити, и избили няколко хиляди души. Клането на християни било предизвикано от френски емисари и от турското правителство. Възползвайки се от тези събития, френското правителство окупирало Сирия, но в 1861 г. под натиска на Англия, Русия и Австрия било принудено да изтегли войските си от тази страна. — 104.

⁷⁶ P. Dolgoroukow. «*La vérité sur la Russie*». Paris, 1860. — 104.

⁷⁷ В края на декември 1859 г. във Франция се появила инспирираната от Наполеон III брошура на ла Героннер «Папата и конгресът», която била изтъкувана от клерикалите като стремеж на императора да ограничи светската власт на Пий IX. Висшето католическо духовенство във Франция по примера на Пий IX, който в началото на следващата година гръмогласно осъдил с енциклика брошурата, предприело кампания против френския император. — 105.

⁷⁸ «*Старите партии*» — така се наричали във Франция монархическите партии на легитимистите и орлеанистите, образувани през първата половина на XIX век. Партията на легитимистите, която обединявала едрите земевладелци, била за възстановяване на династията на Бурбоните във Франция; партията на орлеанистите, която господствувала през време на Юлската монархия, обединявала представителите на едрия финансов и промишлен капитал — привържениците на възстановяване на Орлеанската династия, свързана с династията на Бурбоните. — 105.

⁷⁹ *Националният съюз* бил основан на 15—16 септември 1859 г. на конгреса на буржоазните либерали от германските държави във Франкфурт на Майн. Организаторите на Националния съюз, които представлявали интересите на германската буржоазия, си поставяли за цел обединението на цяла Германия с изключение на Австрия под върховенството на Прусия. През ноември 1867 г. Съюзът бил разтурен. — 106.

⁸⁰ На 26 юли 1860 г. в Теплиц се състояла среща между императора на Австрия Франц-Йосиф и пруския принц-регент Вилхелм. Австрийският император се опитвал да си осигури поддръжката на Прусия в случай на нова война с Франция и Сардиния. Постигнато било устно споразумение за съвместна защита срещу Наполеон III, в случай че той предприеме агресивни действия против Швеция, Бельгия, Холандия или германските държави. — 106.

⁸¹ В началото на 40-те години на XIX век Франция и Англия заставили Турция да реорганизира управлението на Ливан, който бил разделен на два окръга, управлявани от друзки и маронитски губернатори, които представлявали интересите на местната феодална аристокрация. Ливан получил известна автономия в правораздаването, управлението на финансите и др. в

- рамките на Турската империя. В своята борба за ливанския пазар европейските велики сили разпалвали религиозната вражда между маронитите и друзите, при което Англия се опирала на друзките, а Франция — на маронитските феодали. — 106.
- ⁸² След държавния преврат в 1688 г. в Англия била установена конституционна монархия, основана на компромиса между поземлената аристокрация и финансовата буржоазия. Приетият в 1689 г. закон за правата и други закони още повече ограничавали правата на краля в полза на парламента. — 106.
- ⁸³ Става дума за «закона за по-добро управление на Индия», приет от английския парламент през юли 1858 г. Съгласно този закон Индия преминавала под властта на короната, а Остиндийската компания се ликвидирала. Законът предвиждал образуване на Индийски съвет като съвещателен орган при министерството за Индия. Генерал-губернаторът на Индия почнал да се нарича вице-крал, оставяйки си по същество само изпълнител на волята на министъра за Индия със седалище в Лондон. — 107.
- ⁸⁴ Става дума за брошурата на принц Жоанвил: «De l'état des forces navales de la France» («За състоянието на военноморските сили на Франция»), излязла в 1844 г. — 109.
- ⁸⁵ «La Syrie et l'alliance russe». Paris, 1860. — 114.
- ⁸⁶ Става дума за писмото на Наполеон III до френския посланик в Лондон Персини, написано на 25 юли 1860 г. и публикувано във френските вестници. Като отричал в него враждебната си позиция спрямо Англия, Наполеон III се опитвал да разсее неприязнеността и недоверието по отношение на външната му политика, които господствували по това време в Англия. — 114.
- ⁸⁷ *Либералната партия* била образувана в Англия в края на 50-те и през първата половина на 60-те години на XIX век. В нея влезли вигите, манчестерците (представителите на промишлената буржоазия) и пилитите (умерените торі). На либералите, които в английската двупартийна система заели мястото на вигите, противостояла образуваната през същия период партия на консерваторите, която сменила партията на торите. — 119.
- ⁸⁸ *Църквата св. Стефан* в Лондон — част от Уестминстерския дворец, където през XVI—XIX век заседавала английската камара на общините. — 120.
- ⁸⁹ Става дума за един законопроект, който през август 1860 г. станал закон и съгласно който европейският контингент на индийската армия, който по-рано се намирал в разпореждане на Остиндийската компания, се превръщал във войска на английската кралска служба. Броят на английските войници в индийската армия рязко се увеличавал. Този закон, приет след потушаването на индийското въстание от 1857—1859 г. (виж бележка 65), бил едно от мероприятията на английското правителство за реорганизиране управлението на Индия, с които се целело укрепването на английското господство в Индия. — 120.
- ⁹⁰ Виж бележка 83. — 121.
- ⁹¹ Става дума за подготовената от френското правителство в 1860 г. въоръжена интервенция в Сирия с цел да затвърди позициите си в тази страна. Използвайки като предлог събитията в Сирия през пролетта и лятото на 1860 г.

- (виж бележка 75), френското правителство получило съгласието на Русия и Англия да изпрати в Сирия свои войски, които останали там до юни 1861 г. — 121.
- ⁹² «*Робер Макер*» — социална комедия, написана от знаменития френски актьор Фредерик Лъометър в сътрудничество с драматурзите Антие и Сент-Аман. Образът на главния герой на комедията Робер Макер, ловък аферист, бил сатира на финансовата аристокрация, която господствувала през периода на Юлската монархия. — 122.
- ⁹³ Става дума за Ломбардия, предадена на Пиемонт от Франция след сключването на мирния договор във Вилафранка (виж бележка 26), както и за Ромая и херцогствата Парма, Модена и Тоскана, присъединени към Пиемонт в резултат на плебисцит през март 1860 г. — 128.
- ⁹⁴ «*Partant pour la Syrie*» («Заминавайки за Сирия») — през периода на Втората империя официална песен, която се изпълнявала на празненствата на Наполеон III. Тук се има предвид експедицията в Сирия. — 130.
- ⁹⁵ За срещите в Баден-Баден и Теплиц виж бележки 55 и 80. — 133.
- ⁹⁶ *Марк-лейн* — житна борса в Лондон. — 137.
- ⁹⁷ «*Gardeners' Chronicle*» — съкратено название на английското седмично списание по въпросите на селското стопанство «*The Gardeners' Chronicle and Agricultural Gazette*» («Хроника за градинарство и селскостопански вестник»); излиза в Лондон от 1841 г. — 138.
- ⁹⁸ «*The Freeman's Journal*» («Вестник на свободния човек») — ирландски ежедневник, излизал в Дъблин от 1763 до 1924 г.; през 40—60-те години на XIX век поддържал искането за отменяване на унията с Англия, защищавал правата на ирландските арендатори. — 138.
- ⁹⁹ Има се пред вид «*Independant*» («Независим вестник») — ирландски вестник, който излизал под това заглавие 2 пъти седмично от 1830 г. в Уексфорд. — 138.
- ¹⁰⁰ Става дума за съставения в 1860 г. от Франция проект, съгласно който Испания трябвало да бъде призната за велика сила. Проектът, който срещнал противодействие от страна на Англия, бил отхвърлен. — 140.
- ¹⁰¹ За писмото на Наполеон III до Персини виж бележка 86. — 140.
- ¹⁰² Статията «*Прегледът на английските стрелци доброволци*» била напечатана най-напред в «*Allgemeine Militär-Zeitung*» («Всеобщ военен вестник»), където по-късно били публикувани редица статии на Енгелс. Статията била преведена от Енгелс на английски език и с незначителни изменения била публикувана в «*The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire*», както и в сборника «Статии за доброволците». Тази е първата от серията статии на Енгелс за доброволците, напечатани в това списание.
«*The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire*» («Вестник на доброволците от Ланкашир и Чешир») — английско седмично военно списание, което излизало в Манчестер през 1860—1862 г. Енгелс сътрудничил в това списание от август 1860 до март 1862 г. — 141.

- ¹⁰³ *Адютант* в доброволческите части — инструктор по военното обучение, който бил офицер от редовната армия и се назначавал от главния щаб по препоръка на командувашия окръг. — 142.
- ¹⁰⁴ *Гражданското опълчение*, създадено в Прусия след мартенската революция от 1848 г., се състояло от представители на буржоазните слоеве на населението. Гражданското опълчение, което преди всичко трябвало да охранява реда, нямало здрава организация и не притежавало военна подготовка; през периода на настъплението на контрареволуционните сили в Германия през ноември 1848 г. то било разформирано. — 142.
- ¹⁰⁵ *«Инвалид»* — съкратено название на органа на военното министерство на царска Русия, вестник *«Русский инвалид»*, който излизал от 1813 до 1917 г. в Санкт-Петербург, от 1816 г. — всеки ден.
По-долу Маркс цитира статията *«Източният въпрос»*, публикувана в броеве 164 и 165 на *«Русский инвалид»* от 31 юли и 2 август 1860 г. Цитиранията от Маркс места се възпроизвеждат по руския текст на вестника. — 151.
- ¹⁰⁶ След падането на Римската република в 1849 г. в резултат на френската интервенция френските войски останали в Рим до 1870 г. — 154.
- ¹⁰⁷ *«Мургавата Бес»* («Brown Bess») — така наричали в английската армия през XVIII и началото на XIX век гладкоцевната кремъклийка с кафеникава цев. — 160.
- ¹⁰⁸ Освободителната борба на алжирците против френските завоеватели под ръководството на Абд ел Кадир, която взела формата на свещена война, продължила от 1832 до 1847 г. Абд ел Кадир, който се опирал на широки слоеве от алжирското население и успял да обедини под своята власт отделните арабски племена, принудил в 1834 г. французите да признаят Западен Алжир — с изключение на няколко крайморски града — за независима арабска държава. През 1839—1844 г. държавата на Абд ел Кадир била завоювана от френските колонизатори след упорита борба, а той самият бил принуден да избяга в Мароко. Но антиколониалните въстания както в източната, така и в западната част на Алжир не престанали и след това. — 170.
- ¹⁰⁹ Системата на заместителство, разпространена във френската армия, била една от привилегиите на имотните класи. Всеки състоятелен човек, призван на военна служба, можел срещу известна сума да си наеме заместник. Паричните суми за заместване се внасяли в специален фонд *«дотации за армията»*. В 1872 г. системата на заместителство във Франция била отменена. — 171.
- ¹¹⁰ Става дума за сраженията през време на австро-итало-френската война от 1859 г. В сражението при *Палестро* на 30 и 31 май 1859 г. френско-сардинските войски ианесли поражение на австрийските войски. За сраженията при *Маджента* и *Солферино* виж бележка 20. — 175.
- ¹¹¹ *«Revue des deux Mondes»* («Списание на Стария и Новия свят») — двуседмично буржоазно литературно-художествено и публицистично списание, излиза в Париж от 1829 г. — 181.
- ¹¹² За *Националния съюз* виж бележка 79.

Има се предвид срещата на императорите на Русия и Австрия и пруския принц-регент, която станала през октомври 1860 г. във Варшава. Опитът за сближение между Австрия, Прусия и Русия бил продиктуван от стремежа

- да се попречи на обединението на Италия, както и да се противодействува на външната политика на Наполеон III, който поддържал сардинския крал Виктор-Емануил II. — 183.
- ¹¹³ На 3 март (19 февруари) 1859 г. в Париж бил сключен таен договор между Русия и Франция. По този договор Русия се задължавала да заеме позиция на доброжелателен неутралитет по отношение на Франция в случай на война между Франция и Сардиния, от една страна, и Австрия — от друга. Франция пък се задължавала да повдигне въпроса за ревизирането на членовете от Парижкия мирен договор от 1856 г., които ограничавали суверенитета на Русия на Черно море и откъсвали от нея част от Бесарабия. Докато Русия изпълнила поетите от нея задължения, Наполеон III, който извлякъл всички облаги от договора, нарушил поетото задължение и по този начин допринесъл за охлаждането на отношенията между двете страни. — 185.
- ¹¹⁴ *Готската партия* била образувана на конгреса на представители на контра-революционната едра буржоазия и десните либерали, който се състоял през юни 1849 г. в Гота (Тюрингия). Страхувайки се от победа на революцията, тази партия си поставяла за цел обединението на цяла Германия с изключение на Австрия под върховенството на хохенцолернска Пруссия. — 185.
- ¹¹⁵ Втората част от заглавието е дадена от Института по марксизъм-ленинизъм при ЦК на КПСС. — 187.
- ¹¹⁶ *Via sacra* (Свещен път) — път в Древния Рим, по който минавали триумфалните шествия на връщащите се от победа войски; изразът «*via sacra*» в преносен смисъл означава победоносна кампания или поход. — 188.
- ¹¹⁷ Има се предвид възванието на Гарибалди от 10 септември 1860 г. до населението на Палермо.
Квиринал — един от седемте хълма, на които е разположен Рим. — 189.
- ¹¹⁸ *Пале Роял* — дворец в Париж, през 50—60-те години служил за резиденция на принц Жозеф Бонапарт (Плон-Плон).
За *Тюйлери* виж бележка 6. — 189.
- ¹¹⁹ «*L'Opinion nationale*» («Национално мнение») — френски ежедневник, излизал в Париж от 1859 до 1874 г. — 190.
- ¹²⁰ Става дума за търговския договор между Пруссия и Австрия, сключен в Берлин на 19 февруари 1853 г. Този договор унищожил повечето от митническите барнери за развитието на търговията между двете страни.
За *Митническия съюз* виж бележка 36. — 191.
- ¹²¹ F. A. Griffiths. «The Artillerist's Manual and British Soldier's Compendium» (Ф. О. Грифитс. «Наръчник на артилериста и кратко ръководство за английските войници»). Първото издание излязло в 1840 г. — 195.
- ¹²² Става дума за издадения на 20 октомври 1860 г. от австрийския император Франц-Йосиф I Октомврийски диплом, който давал известна автономия на националните области на Империята. Дипломът бил отстъпка на привържениците на федеративно държавно устройство, особено на унгарците, за сметка на централистите — австрийските германци. Тази отстъпка обаче не задоволила унгарците, които искали по-нататъшно развитие на конституцията, която съществувала в Унгария до 1848 г. Още в началото на следващата

- година Октомврийският диплом бил отменен с издаването на патента от 26 февруари 1861 г., който отново издигал принципа за централистко устройство на Австрийската империя. — 197.
- ¹²⁶ На 4 март 1849 г. австрийската камарила, която стояла зад гърба на младия император Франц-Йосиф I, извършила държавен преврат, като натрапила на страната нова антидемократична конституция; заседаващият в Кромержиж райхстаг бил разпуснат. Конституцията от 4 март установявала двукамарна система с надмощие на горната камара, въвеждала висок имуществен ценз и изисквала по-голяма възраст от избирателите, давала на императора правото да налага вето на решенията на камарите и др. Но конституцията от 4 март все пак ограничавала властта на императора и затова била отменена след потушаването на революцията в Унгария. — 197.
- ¹²⁴ Става дума за най-старата в Европа неписана конституция на Унгария, създадена въз основа на старите традиции и законодателни актове на кралството, които гарантирали в интерес на унгарското дворянство независимостта на сейма, както и правото му да решава най-важните държавни въпроси, включително и въпросите за държавните кредити и за набирането на войската. — 197.
- ¹²⁵ Английският лорд Страфорд, фаворит на крал Чарлз I и върл защитник на абсолютизма, бил обвинен в държавна измяна и екзекутиран в 1641 г. по искане на парламента, подкрепено от народните маси в Лондон и неговите предградия. — 199.
- ¹²⁶ Така Маркс нарича пруските едри земевладелци по аналогия с английските земевладелци, любимо развлечение на които бил ловът на лисици. — 200.
- ¹²⁷ Става дума за войната за независимост на североамериканските колонии на Англия (1775—1783). Въстанието на североамериканските колонии против английското господство, предизвикано от стремежа на формиращата се американска буржоазна нация към самостоятелност и унищожаване на преградите за развитие на капитализма, имало характер на буржоазна революция. В резултат на победата на североамериканците била образувана независима буржоазна държава — Съединените американски щати.
- Става дума за започналите в 1792 г. войни на Френската република, възникнала в резултат на френската буржоазна революция от края на XVIII век, против контрареволуционната коалиция на европейските държави — Англия, Пруссия, Австрия, Русия и др. — 202.
- ¹²⁸ В 1844 г. в стремежа си да предотврати затрудненията при обменията на банкнотите срещу злато английското правителство приело по инициатива на Р. Пил закон за реформиране на Английската банка, като я разделило на две самостоятелни отделения — банково и емисионно, — и установило твърда норма на гарантиране банкнотите със злато. Издаването на банкноти, негарантирани със злато, се ограничавало на 14 милиона фунта стерлинги. — 236.
- ¹²⁹ Виж бележка 122. — 242.
- ¹³⁰ *Комитатски събрания* — съсловни събрания в големите административни териториални единици в Унгария (комитати), които били национални органи на самоуправление в страната. В резултат на революционните преобразования в Унгария от 1848 г. в комитатските събрания започнали да заседават представители на цялото население на страната независимо от съсловната им

- принадлежност. След потушаването на революцията от 1848—1849 г. в Унгария комитатските събрания били разтурени, а деленето на страната на комитати било отменено. — 243.
- ¹³¹ Става дума за бунта на робовладелските южни щати в края на 1860 г. и за отделянето им от североамериканския Съюз, което послужило за начало на Гражданската война в САЩ от 1861—1865 г. Подробно за това виж настоящия том, стр. 332—351.
- Има се предвид тайпинското въстание в Китай, което започнало в 1851 г. и взело характер на селска война. Въстанието било потушено в резултат на интервенция на Англия, САЩ и Франция съвместно с войските на китайските феодали. — 246.
- ¹³² В статията се има предвид очевидно следният факт. През юли 1860 г. във Франция, където тогава антианглийската кампания била в разгара си, се появила брошура, озаглавена «Мак-Махон, крал ирландски». Брошурата призовавала ирландците да отхвърлят английското господство и да изберат на ирландския престол френския маршал Мак-Махон, потомък на ирландски емигранти. — 246.
- ¹³³ Задълженията, които датският крал поел в 1851 г. към Прусия, Австрия и Русия по отношение на държавното устройство на херцогствата Шлезвиг, Холщайн и Лауенбург, били формулирани в манифеста от 28 януари 1852 г. — 246.
- ¹³⁴ Става дума за «либералния» курс, провъзгласен от пруския принц Вилхелм (от 1861 г. крал на Прусия) при поемането на регентството през октомври 1858 г.; в буржоазния печат този курс получил гръмкото название «нова ера». В действителност обаче политиката на Вилхелм била насочена изключително към укрепване позициите на пруската монархия и юнкерството. Не била извършена нито една либерална реформа, каквито буржоазията очаквала. «Новата ера» фактически подготвила откритата диктатура на юнкерството, която започнала с идването на власт на Бисмарк през септември 1862 г. — 248.
- ¹³⁵ «*Dagbladet*» («Ежедневен вестник») — датски буржоазен вестник, излизал в Копенхаген от 1851 г. — 248.
- ¹³⁶ Тази статия била първоначално написана от Енгелс за вестник «New-York Daily Tribune» и след това преработена от него за «*Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire*». — 250.
- ¹³⁷ «*Almanach de Gotha*» («Готски алманах») — дипломатически и статистически годишник, излизал от 1764 до 1929 г. в Гота (Германия) на френски език. — 250.
- ¹³⁸ Виж бележка 7. — 251.
- ¹³⁹ Има се предвид: «*Principes physiques et moraux du combat de l'infanterie*» («Физически и морални фактори в пехотния бой») — раздел от книгата на Бюжо: «*Aperçus sur quelques détails de la guerre*» («Очерци по някои въпроси на воденето на войната»). Първото издание на книгата излязло в Париж в 1832 г. — 254.
- ¹⁴⁰ В отделното издание на «Статии за доброволците» от Енгелс били включени следните статии, публикувани през 1860 — началото на 1861 г. във «*Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire*»: «Прегледът на английските стрелци-

- доброволци», «Френската лека пехота», «Артилерията на доброволците», «История на винтовката» и «Доброволческите инженерни войски, тяхното значение и област на дейност». В текста на статиите, включени в сборника, Енгелс направил незначителни редакционни изменения. Сборникът излязъл през март 1861 г. — 262.
- ¹⁴¹ «Daily Telegraph» («Ежедневен телеграф») — английски либерален, а от 80-те години на XIX век консервативен ежедневник; излизал под това заглавие в Лондон от 1855 до 1937 г.; от 1937 г. след сливането му с вестник «Morning Post» («Сутрешна поща») излиза под името «Daily Telegraph and Morning Post». — 271.
- ¹⁴² «The London Review» («Лондонски преглед») — английско седмично списание, излизало от 1860 до 1869 г. — 281.
- ¹⁴³ «Die französische Armee auf dem Exercirplatze und im Felde». Berlin, 1861. — 295.
- ¹⁴⁴ Имат се предвид: «Mémoires pour servir à l'histoire de France, sous Napoléon, écrits à Sainte-Hélène, par les généraux qui ont partagé sa captivité, et publiés sur les manuscrits entièrement corrigés de la main de Napoléon». Paris, 1823 («Мемоари, осветляващи историята на Франция през време на управлението на Наполеон, съставени на остров Света Елена от генералите, които споделиха участието на Наполеон на пленник, и публикувани според ръкописите, напълно поправени от ръката на Наполеон». Париж, 1823). — 297.
- ¹⁴⁵ Американската писателка Х. Бичер-Стоу — активна участничка в аболиционисткото движение — се обърнала към английския аристократ лорд Шефсбъри с писмо, което било публикувано в печата в началото на септември 1861 г. В писмото си Стоу правилно оценява Гражданската война в САЩ като война против робовладението и разобличава несправедливата кауза на конфедератите. Изказвайки възмущението си от позицията на Англия в американската война, Стоу призовава за помощ в полза на северняците.
- Гражданската война в САЩ* — война между прогресивните в икономическо и социално отношение северни щати и робовладелските южни щати, която се водела от април 1861 г. до април 1865 г. Главната причина за войната била борбата между двете социални системи: утвърдилата се на Север капиталистическа система на наеман труд и господстващата на Юг система на робство. От страна на северните щати войната имала прогресивен и революционен характер. Гражданската война минала през два етапа: период на конституционна война за запазване на Съюза и период на революционна война за премахване на робството. Повратна точка в хода на войната било издаването от правителството на Линколн през септември 1862 г. на прокламация за освобождаване на негрите роби. Важно значение имали също приемането на закона за хоумстед (безплатен участък земя), чистката на армията и държавния апарат от предателски елементи, допусането на негри в армията, спирането на реакционните вестници и други мерки от революционнo-демократичен характер. Преминаването към революционни методи на водене на война довело до коренен обрат в развоя на военните действия и осигурило победата на Севера в Гражданската война. Решаваща роля за военния разгром на робовладелците южници изиграли народните маси — работници, фермери, негърското население. По-прогресивният обществен строй и значителният превес в икономическите и човешките ресурси предопределили победата на северните щати, което разчистило пътя за бурното развитие на капитализма в САЩ. — 308.

- ¹⁴⁶ *«The Saturday Review»* («Съботен преглед») — английско седмично списание с консервативно направление, излизало в Лондон през 1855—1938 г. — 308.
- ¹⁴⁷ *«The Examiner»* («Наблюдател») — английски седмичник с буржоазно-либерално направление, излизал в Лондон през 1808—1881 г. — 308.
- ¹⁴⁸ *Републиканската партия* била образувана в 1854 г. от антиробовладелски елементи, които се обединили, за да дадат отпор на растящите претенции на плантаторите от Юга. Изразявайки интересите на промишлената буржоазия на Севера и ползвайки се с подкрепата на широките трудещи се маси — фермери, работници и др., — Републиканската партия си поставяла за задача ликвидирането на политическата власт на робовладелците, ограничаването и постепенното премахване на робството и предоставянето на западните земи за безплатно заселване от фермерите. В 1856 г. Републиканската партия за пръв път участвувала в президентските избори, но получила само една трета от гласовете. В 1860 г. кандидатът на Републиканската партия Линколн бил избран за президент. След завършването на Гражданската война в САЩ партията ревностно защищавала интересите на едрата промишлена и финансова буржоазия. Понастоящем Републиканската партия, както и Демократическата, е една от двете редуващи се на власт в САЩ партии на монополистичния капитал. — 309.
- ¹⁴⁹ Става дума за временната конституция, приета на конгреса в Монтгомери (щата Алабама) на 4 февруари 1861 г. от шест южни робовладелски щати — Южна Каролина, Джорджия, Флорида, Алабама, Мисисипи и Луизиана, които се отделили от североамериканския Съюз. Конгресът в Монтгомери провъзгласил образуването на робовладелска държава — Конфедеративни американски щати, и избрал Джеферсон Дейвис за временен президент на Конфедерацията. На 2 март 1861 г. към Конфедерацията се присъединил Тексас, а през май 1861 г. — четири погранични робовладелски щати (Виржиния, Арканзас, Северна Каролина и Тенеси). — 309.
- ¹⁵⁰ *Компромисът на Критенден* — проект за мирно уреждане на конфликта между Севера и Юга, внесен на 18 декември 1860 г. в конгреса на САЩ от сенатора Критенден, който предложил шест поправки към американската конституция. Главните от тези поправки предвиждали забраняване на робството в щатите северно от 36°30' — линия, установена от Мисурийския компромис — и узаконяване на робството южно от тази линия, както и забрана за конгреса да ликвидира робството в робовладелските щати на страната. Последният пункт предвиждал, че в конституцията не могат да се внасят каквито и да било поправки, които биха изменили предишните пет члена; същият пункт лишавал конгреса от правото да изменя съществуващата в щатите система на робство. На 22 декември 1860 г. компромисът на Критенден бил отхвърлен от специална сенатска комисия. — 310.
- ¹⁵¹ *Демократическата партия*, образувана в 1828 г., първоначално обединявала плантаторите, някоя групи на буржоазията, както и значителна част от фермерите и градската дребна буржоазия. През 30—40-те години на XIX век партията все повече ставала изразителка на интересите на плантаторите робовладелци и на свързаната с тях едра буржоазия на Севера, която била за запазване и разширяване на робството. Но след 1854 г., когато във връзка с приемането на законопроекта Канзас-Небраска възникнала заплахата от разпространяване на робството на цялата територия на САЩ, в Демократическата партия започнало разцепление между привърженците и противниците на по-нататъшното разпространение на робството. Това било

една от главните причини за поражението на партията в президентските избори през 1860 г. — 310.

- 152 *Мисурийски компромис* — съглашение, постигнато в 1820 г. след ожесточена борба между привържениците и противниците на робството, която се водела както из цялата страна, така и в конгреса на САЩ. Съгласно компромиса територията Мисури се приемала в Съюза като робовладелски щат, територията Ман — като свободен щат; между свободните и робовладелските щати се установявала демаркационна линия — 36°30' северна ширина, на север от която робството се забранявало. Компромисът временно примиривал привържениците на отменяването на робството и привържениците на робовладенето, но не можел да отстрани противоречията между промишления Север и робовладелския Юг, които всяка година се изостряли. В 1854 г. Мисурийският компромис бил фактически анулиран в резултат на приемането на законопроекта Канзас-Небраска от конгреса на САЩ.

Th. Jefferson. «Memoirs, Correspondence, and Private Papers». Vol. IV. London, 1829 (Т. Джеферсон. «Спомени, кореспонденция и частни документи». Т. IV, Лондон, 1829). — 311.

- 153 *Законопроектът Канзас-Небраска*, приет от конгреса на САЩ през май 1854 г., отменил установената от Мисурийския компромис граница между свободните и робовладелските щати. Занапред всеки щат, независимо от решението на конгреса и от своето географско положение, можел да въведе робството. — 311.

- 154 Става дума за Бюкнън, който в качеството си на пълномощен министър на САЩ в Лондон публикувал в 1854 г. Остендския манифест заедно с дипломатическите представители на Съединените щати във Франция и Испания. Манифестът препоръчвал на правителството на САЩ да купи или завземе принадлежащия на Испания остров Куба. В 1856 г. Бюкнън бил избран за президент на САЩ от Демократическата партия,

Делото на Дред Скот — процесът на роба негър Д. Скот, който, след като се озовал заедно със своя господар в щата Иллинойс, а по-късно в щата Уисконсин, където според Мисурийския компромис робството било забранено, предявил в 1848 г. иск за своето освобождение. Делото продължило до 1857 г., когато Върховният съд на САЩ отхвърлил иска на негъра. Това решение, което узаконявало робството в цялата страна, било използвано от аболционистите в САЩ в агитацията им в навечернето на Гражданската война от 1861—1865 г. — 311.

- 155 *Канзаската война* — въоръжената борба в Канзас през 1854—1856 г. между привържениците на робството, които се стремели да превърнат Канзас в робовладелски щат, и противниците на робството, главно фермерите. Въпреки редната победи на противниците на робството, Канзас се оказал в ръцете на привържениците на робството, които получили въоръжена поддръжка от федералното правителство. Но мнозинството от населението на щата, което продължило борбата, поискало Канзас да бъде приет в Съюза като свободен щат. Борбата в Канзас фактически била началото на Гражданската война в САЩ. — 311.

- 156 Става дума за «*Reynolds's Newspaper*» («Вестник на Рейнолдс») — английски седмичник с радикално направление; излизал в Лондон от 1850 г. под редакцията на Рейнолдс; в началото на 50-те години поддържал чартистите. — 312.

- ¹⁶⁷ *Олд Бейли* — название на цитаделата на Нюгейтския затвор в Лондон, където се помещава Централният наказателен съд. — 313.
- ¹⁶⁸ «*The New-York Herald*» (Нюйоркски вестител) — американски ежедневник; излизал под това име от 1835 до 1924 г.; през време на Гражданската война в САЩ бил за компромис с робовладелците от Юга. — 313.
- ¹⁶⁹ На 16 октомври 1859 г. борецът за освобождение на негрите в САЩ Джон Браун направил опит да вдигне въстание на робите в робовладелските щати. С малък отряд съмишленици той завзел държавния арсенал в Харпърс-Фери, щата Виржиния. Браун обаче не успял да предизвика по-широко въстание. Почти всички участници в тази акция (22 души, от които 5 негри), които оказали отчаяна съпротива на правителствените войски, загинали. Д. Браун и петима от неговите другари били екзекутирани. Въстанието на Джон Браун, което било показател за нарастването на революционната криза в САЩ; допринесло за засилването на борбата на негрите против робството и за сплотяването на аболиционистките сили в страната. — 314.
- ¹⁶⁰ През ноември 1832 г. конвентът на щата Южна Каролина анулирал федералните тарифни актове от 1828 и 1832 г., с които се установявали високи мита на вносните стоки. Издаденият на 24 ноември 1832 г. «Акт за нулификацията» съдържащ призив до гражданите на щата да защищават независимостта си от федералната власт и заплахата, че Южна Каролина ще се отдели от североамериканския Съюз. Президентът Джайксън, след като получил санкцията на конгреса да употреби въоръжена сила, изпратил войски в Южна Каролина, но под натиска на плантаторите робовладелец на 2 март 1833 г. утвърдил компромисна, намалена тарифа. Щатът скоро отменил своето решение за нулификацията.
- Тарифата на Морил* — протекционистка тарифа, внесена в конгреса от републиканеца Морил. Приета от камарата на представителите през май 1860 г. и станала закон на 2 март 1861 г. след утвърждаването ѝ от сената, тарифата на Морил предвиждала значително увеличение на мита в САЩ. — 315.
- ¹⁶¹ «*The Spectator*» («Зрител») — английски седмичник с либерално направление, излизал в Лондон от 1828 г. — 316.
- ¹⁶² Блокадата на пристанищата на южните щати, обявена през април 1861 г. от правителството на САЩ, допринесла за развитието на контрабандната търговия не само между южните щати и Англия, но и между южните и северните щати. Доходността на контрабандната търговия се увеличавала с развитието на военните действия. Правителството на Конфедерацията вземало активно участие в контрабандната търговия с Англия. Особена роля в нея играл Ливерпул, който през първите две години на войната доставил от южните щати 31 000 бали пресован памук. — 319.
- ¹⁶³ «*Calcutta Price Current*» («Калкутски ценоразпис») — индийски седмичник, излизал под различни заглавия от 1818 г. — 319.
- ¹⁶⁴ През 1845—1847 г. картофената реколта в Ирландия всяка година била компрометирана от мана по картофите. Като се прибави и неурожаят в Европа през тези години, който предизвикал увеличение на цените на селскостопанските продукти, това бедствие довело до опустошителен глад. От глад и болести загинали повече от един милион ирландски бедняци, а приблизително толкова емигрирали от Ирландия. — 321.

¹⁶⁵ *Еманципация на католиците* — отменяването в 1829 г. на ограниченията и политическите права на католиците от английския парламент. Католиците, повечето от които били ирландци, получили правото да бъдат избирани в парламента и да заемат някои правителствени длъжности; същевременно имущественият изборителен ценз бил увеличен пет пъти. С помощта на тази маневра управляващите класи в Англия се надявали да привлекат на своя страна върхушката на ирландската буржоазия и католическите земевладелци и да разцепят по този начин ирландското национално движение.

Реформата на изборителното право била приета от английската камара на общините в 1831 г. и окончателно утвърдена от камарата на лордовете в 1832 г. Реформата била насочена против политическия монопол на поземлената и финансовата аристокрация и открила достъп в парламента на представителите на промишлената буржоазия. Пролетариатът и дребната буржоазия, които били главната сила в борбата за реформа, били измамени от либералната буржоазия и не получили изборителни права.

За отменяването на житните закони виж бележка 16.

Гербов налог — един от налозите върху вестниците в Англия, въведен в 1712 г. с цел за увеличаване на държавните приходи и за борба с опозиционния печат. Гербовият налог извънредно много оскъпявал вестниците, ограничавал тяхното разпространение и ги правел недостъпни за широките маси. В 1836 г. парламента бил принуден да намали гербовия налог, а в 1855 г. да го отмени.

Данъкът върху хартията, въведен в Англия в 1694 г., имал за главна цел да попречи на поевтиняването, а следователно и на демократизирането на английския печат. Данъкът носел на държавата годишно около 1,4 милиона ф. ст. приход и тежал изцяло върху трудещите се. В 1861 г. широкото движение в Англия против данъка върху хартията, което продължило няколко години, завършило с неговото отменяване. — 322.

¹⁶⁶ Названието славна революция в английската буржоазна историография получил държавният преврат от 1688 г., след който в Англия се утвърдила конституционна монархия, основана върху компромис между поземлената аристокрация и финансовата буржоазия. — 323.

¹⁶⁷ Става дума за *«Cobbett's Weekly Political Register»* («Седмична политическа хроника на Кобет») — радикален седмичник, който излизал в Лондон от 1802 до 1835 г. — 323.

¹⁶⁸ В 1839 г. английският парламент издал Синя книга, съдържаща дипломатически документи относно англо-персийските и англо-афганистанските отношения. Включената в нея преписка на английския представител в Кабул А. Бърнс относно събитията, свързани с англо-афганистанската война (виж бележка 10), била тенденциозно подбрана и фалшифицирана от министерството на външните работи с цел да се скрие провокационната роля на Англия в разпадането на войната. Малко преди да умре, Бърнс изпратил копие от своята преписка в Лондон и частта от нея, невключена в Синята книга, била публикувана от неговото семейство. Така била разобличена фалшификацията, извършена от английското правителство. — 324.

¹⁶⁹ *Датски договор* — протокол за целостта на Датската монархия, подписан на 8 май 1852 г. в Лондон от представители на Русия, Австрия, Англия, Франция, Пруссия и Швеция заедно с представители на Дания. В основата му бил положен приетият на 2 август 1850 г. от споменатите участници в Лондонската конференция (с изключение на Пруссия) протокол, който установявал принципа на неделимостта на владенията на датската корона, включително и на хер-

- цогствата Шлезвиг и Холщайн. В Лондонския протокол руският император се споменавал като един от законните претенденти за датския престол, които се отказали от своите права в полза на херцог Кристиан Глюксбургски, който бил обявен за наследник на крал Фредерик VII. Това създавало прецедент за претенции на руския цар върху датския престол в бъдеще, в случай на прекратяване на Глюксбургската династия. Подписвайки Лондонския протокол, царска Русия се стремяла да попречи на Прусия да откъсне Шлезвиг и Холщайн от Дания и да овладее Килския залив. По този начин борбата около въпроса за целостта на Датската монархия прикривала борбата между европейските велики сили за господство на Балтийско море. — 324.
- ¹⁷⁰ *In usum delphini* — буквално: «за дофина», в преносен смисъл: с купюри, в изопачен вид. Този израз почнал да се употребява след 1668 г., когато за наследника на френския престол (дофина) били издадени съчиненията на древните класици в много окастрен вид. — 325.
- ¹⁷¹ От 6 до 8 октомври 1861 г. в Компьен (Франция) се състояла среща между Наполеон III и пруския крал Вилхелм I. — 328.
- ¹⁷² «*Le Pays, Journal de l'Empire*» («Родина, вестник на империята») — френски ежедневник, основан в Париж в 1849 г.; в периода на Втората империя (1852—1870) — полуофициален орган на правителството на Наполеон III. — 328.
- ¹⁷³ *Приктинг хаус скуер* — площад в Лондон, на който се намира главната редакция на вестник «Times». — 328.
- ¹⁷⁴ *Делото Макдоналд* — арестуването през септември 1860 г. в Бон и предаването на съд на капитана от английската армия Макдоналд по обвинение в неподчинение на местните власти. Английското правителство се възползвало от този инцидент, уреден едва през май 1861 г., като предлог за засилване на антипруската пропаганда. — 328.
- ¹⁷⁵ Става дума за антибонапартистката брошура «*Lettre sur l'histoire de France*» («Писмо върху историята на Франция»), написана от херцог Омалски в отговор на една реч на принц Наполеон (Плон-Плон) във френския сенат през пролетта на 1861 г. По заповед на Наполеон III брошурата била незабавно конфискувана, а издателят ѝ и печатарският работник били осъдени на затвор и глоба по 5 000 франка. — 329.
- ¹⁷⁶ Става дума за участието на принцовете от Орлеанската династия — принц Жоанвил, херцог дьо Пантевър, граф дьо Пари и херцог дьо Шартър — в Гражданската война в Америка на страната на северняците. — 329.
- ¹⁷⁷ Намек за Луи Наполеон, който в 1848 г., през време на пребиваннето си в Англия, доброволно се присъединил към специалните констебли (полицейски резерв от граждански лица), които действували заедно с полицията против работническата демонстрация, организирана от чартистите на 10 април 1848 г. — 329.
- ¹⁷⁸ През време на войната на североамериканските колонии на Англия за независимост (виж бележка 127) френските революционери поддържали борбата на въстаналите колонии. В организирането на изпращане на оръжие и доброволци от Франция за Америка участвувал известният драматург Бомарше. Сред френските доброволци — участници във войната, с широка известност се ползувал буржоазният революционер Лафайет. — 330.

¹⁷⁹ През първата половина на XIX век Франция, както и другите европейски велики сили, предприемала многократни опити да проникне в Индокитай. В 1858 г. правителството на Наполеон III със съдействието на Испания започнало нова колониална война в Индокитай под предлог, че защитава католическите мисионери. В резултат на тази война, която завършила в 1862 г., Франция окупирала отначало три провинции в южната част на Индокитай, наречена от европейците Кохинхина (Намбо), а в 1867 г. и цяла Кохинхина. — 330.

¹⁸⁰ С тази статия започва сътрудничеството на Маркс във вестник «Die Presse». «Die Presse» («Печат») — австрийски буржоазен ежедневник с либерално направление, който излизал във Виена от 1848 до 1896 г. Основан през юли 1848 г. като орган на умерено-либералната буржоазия, вестникът бил временно спрял след поражението на революцията от 1848—1849 г. в Австрия. Това създало на вестника репутацията на известна «опозиционност». В началото на 60-те години той имал най-голям тираж (30 000 абонаенти) от вестниците, излизащи на немски език. Значителната популярност на вестника през тези години се обяснява с неговата антибонапартистка позиция по външнополитическите въпроси, както и с неговите статии против реакционната вътрешна политика на австрийското правителство. От 1856 г. един от редакторите на «Die Presse» става германският публицист М. Фридлиндер, който преди това издавал буржазномодератическия «Neue Oder-Zeitung» («Нов одерски вестник»), в който през 1855 г. Маркс сътрудничил като лондонски кореспондент. Редакцията на «Die Presse» неведнъж се опитвала да привлече Маркс за сътрудник на вестника. Маркс дал окончателното си съгласие едва през октомври 1861 г., след като «Die Presse» се обявил против миимоконституционалистското правителство на Шмерлинг в Австрия.

Статиите на Маркс в «Die Presse», които обикновено били подписани от редакцията: «От нашия лондонски кореспондент» или «Спец. кор.», засягали всички най-важни въпроси на международната политика и на вътрешната политика на Англия, Франция и САЩ, запознавали австрийския и германския читател с положението на работническата класа и демократическото движение в тези страни. Повечето статии на Маркс, написани за «Die Presse», са посветени на Гражданската война в Съединените щати и на влиянието и върху положението в европейските и американските страни. За прегледите на военните действия Маркс обикновено се ползвал от материалите, които му доставял Енгелс. Сътрудничеството на Маркс в «Die Presse» продължило повече от година. През този период на страниците на вестника били публикувани повече от 52 статии на Маркс — от тях две са написани съвместно с Енгелс и една статия е написана от Енгелс. Значителна част от статиите и кореспонденциите, написани от Маркс за «Die Presse», не била поместена от редакцията на вестника. Това било главната причина за прекратяването на сътрудничеството на Маркс във вестника в края на 1862 г.

Маркс започнал да работи върху статията «Гражданската война в Северна Америка», изглежда, още през юни—юли 1861 г., когато получил предложението от Фридлиндер да сътрудничи в «Die Presse». Още тогава била написана в общи линии и статията «Гражданската война в Съединените щати», изпратена в редакцията, както и първата статия, през октомври 1861 г. — 332.

¹⁸¹ Става дума за анулирането през 1832 г. от щата Южна Каролина на федералните тарифни актове от 1828 и 1832 г. (виж бележка 160). — 333.

¹⁸² *Капитолий* — здание във Вашингтон, където заседава конгресът на САЩ.

- Фанъл хол* — здание, подарено в 1742 г. от търговеца П. Фанъл на град Бостон. През време на войната на североамериканските колонии за независимост (виж бележка 127) в зданието ставали митингите на американските патриоти. — 334.
- ¹⁸³ Ордонансът на Континенталния конгрес, издаден в 1787 г., предвиждал, че щом броят на населението на отделните територии, намиращи се северозападно от река Охайо, достигне 60 хиляди души, тези територии ще бъдат приемани в Съюза като щати с равни права със старите щати. — 335.
- ¹⁸⁴ За *делото на Дред Скот* виж бележка 154. — 336.
- ¹⁸⁵ Става дума за закона за бегълците роби (Fugitive Slave Act), приет от конгреса на САЩ през септември 1850 г. в допълнение към закона от 1793 г. за предаването на избягали роби. Съгласно новия закон във всички щати се назначавали специални пълномощници за залавяне на робите. За всеки заловен и върнат в робство негър се полагало възнаграждение от 10 долара, а ако задържаният негър бивал пускан на свобода — само 5 долара. Властите и населението на северните щати се задължавали да оказват пълно съдействие на пълномощниците. Нарушаването на закона се наказвало с глоба от 1 000 долара и шест месеца затвор. Законът, който засилил недоволството на народните маси и аболционисткото движение, станал практически неосъществим още преди започването на Гражданската война в САЩ и бил окончателно отменен в 1864 г. — 337.
- ¹⁸⁶ Едно от главните искания на фрисойлерите — членове на масовата демократична фермерска партия, образувана в САЩ в 1848 г., било искането за безплатни участъци земя от фонда на свободните земи на Запад, които били държавна собственост. Фрисойлерите искали също да се забрани робството на новите територии, завезти от Мексико, както и продаването на земя на едрите земевладелци и спекулантите. Исканията на фрисойлерите се натъквали в конгреса и в правителството на САЩ на неизменна съпротива от страна на представителите на робовладелските щати. Така законопроектът за хомстеда, поставен на гласуване в конгреса за пръв път в 1854 г. и приет от камарата на представителите, бил отхвърлен от сената. Когато в 1860 г. двете камари на конгреса приели най-после законопроект, който предвиждал заселниците да платят сравнително малка сума за обработваната от тях земя, президентът Бюкнън наложил вето на този законопроект — 337.
- ¹⁸⁷ За *Остендския манифест* виж бележка 154. — 337.
- ¹⁸⁸ *Чиуауа, Коауила и Сонора* — северни щати на Мексико, които граничели със САЩ и били обект на завоевателните претенции на американските плантатори робовладелци и на едрата буржоазия. — 337.
- ¹⁸⁹ Американската конституция от 1787 г., която узаконила робството на негрите в щатите, където то вече съществувало, разрешавала свободния внос на роби в тези щати в срок от 20 години от приемането на конституцията. Едва на 2 март 1807 г. конгресът приел закон, с който се забранявал вноса на роби в САЩ от Африка или от която и да било друга държава. Влезният в сила на 1 януари 1808 г. закон предвиждал редица мерки за борба с търговията с роби, включително конфискуване на корабите, пренасящи негри, както и на целия им товар. Но на практика законът бил често нарушаван, което довело до голямо развитие на контрабандната търговия с роби. В резултат вноса на негри през годините, които предшествували Гражданската война в САЩ, дори пораснал. — 337.

¹⁶⁰ Става дума за дружествата за подпомагане на преселниците от Канзас, образувани през 1854—1855 г. в редица северни и северозападни щати (Масачузетс, Ню Йорк, Пенсилвания, Охайо, Илинойс и други). Първото дружество за подпомагане било създадено през април 1854 г. в щата Масачузетс. Дружествата си поставяли за задача да пречат за разпространението на робството на новите територии на САЩ и да съдействуват за заселването на Канзас със свободни дребни фермери. Те се занимавали с вербуване и финансиране на преселниците, с изпращане на селскостопански инвентар и машини в Канзас, със строеж на пансиони за пристигащите, със снабдяването им с продоволствие, дрехи, медикаменти и т. н. Наред с това дружествата изпращали в Канзас и оръжие.

Движението за подпомагане достигнало кулминационната си точка през лятото на 1856 г. във връзка с активизирането на въоръжената борба в Канзас (виж бележка 155). През юли 1856 г. на конгрес в Буфало бил образуван Национален комитет за подпомагане на Канзас. Но опитите помощта за Канзас да се насочи по единен план не се увенчали с успех поради разнородния състав на участниците в движението. Дейността на дружествата упражнявала голямо влияние върху общественото мнение на страната и съдействувала за консолидирането на силите, които образували републиканската партия. След завършването на Гражданската война в САЩ дружеството се занимавало с преселване в щатите Орегон и Флорида, като съществувало до 1897 г. — 338.

¹⁹¹ Става дума за прекратяването в 1837 г. поради смъртта на последния представител на Хановерската династия на личната уния между Англия и Хановер, която съществувала от 1714 г. — 343.

¹⁹² Става дума за опитите на привържениците на южните щати през зимата на 1860—1861 г. да откъснат Калифорния от североамериканския Съюз чрез създаване на «неутрална» Тихоокеанска република. Този заговор бил навреме разкрит от правителството на Линколн. — 349.

¹⁹³ *Нова Англия* — група от шест щата в североизточната част на САЩ (Ман, Масачузетс, Конектикът, Род-Айланд, Вермонт и Ню Хемпшир) с високо развита промишленост. Нова Англия била центърът на аболиционисткото движение. — 350.

¹⁹⁴ *Илоты* — безправни жители на древна Спарта, прикрепени към земята и задължени да изпълняват определени повинности в полза на земевладелците спартиати. Положението на илотите по нищо не се е отличавало от положението на робите. — 350.

¹⁹⁵ *Мисурийската прокламация*, издадена от генерал Фримонт на 30 август 1861 г., освен конфискацията на имуществото на ония лица в щата Мисури, които поддържали Конфедерацията, обявявала за свободни робите, принадлежащи на метежниците. Линколн предложил на Фримонт да съгласува тази прокламация със закона за конфискацията, като изключи от нея пунктите за освобождаване на робите (приетият от конгреса на 6 август 1861 г. закон за конфискацията предвиждал само освобождаване на робите, използвани от метежниците непосредствено за военни цели). За отказ да изпълни искането на президента през октомври 1861 г. Фримонт бил отстранен от поста командващ армията в Мисури. — 351.

¹⁹⁶ В 1833 г. след въстанието на негрите робн на остров Ямайка английският парламент приел закон за отменяване на робството в колонните. За компен-

- сация на плантаторите робовладелци от Западна Индия и другите колонии била гласувана сума от 20 милиона фунта стерлинги. — 351.
- ¹⁹⁷ Става дума за «*Brownson's Quarterly Review*» («Тримесечно списание на Браунсон») — американско католическо списание, което било издавано под това заглавие от О. Браунсон в Бостон от 1844 до 1855 г. и в Ню Йорк през 1856—1865 и през 1872—1875 г. — 351.
- ¹⁹⁸ «*The World*» («Свят») — американски ежедневник, орган на демократическата партия; излизал в Ню Йорк от 1860 до 1931 г. — 351.
- ¹⁹⁹ За *тарифата на Морил* виж бележка 160. — 346.
- ²⁰⁰ След австро-итало-френската война от 1859 г., в резултат на която към Франция преминали Савоя и Ница, Наполеон III направил опит да окупира част от територията на Швейцария. На 28 октомври 1861 г. отряд френски войски нахлул в принадлежащата на Швейцария Дапска долина в кантона Во (Ваадт) и окупирал селото Кресониер, след което последвал протестът на швейцарското правителство, подкрепен от редица европейски държави. През декември 1862 г. било подписано споразумение, по силата на което част от Дапската долина преминавала към Франция срещу отстъпването на еднаква по големина френска територия на Швейцария. — 365.
- ²⁰¹ *Интервенцията в Мексико*, или мексиканската експедиция през 1861—1867 г. — въоръжена интервенция на Англия, Франция и Испания с цел за събарянето на прогресивното правителство на Хуарес и за превръщането на Мексиканската република в колония на европейските велики сили. Интервентите имали също намерение да използват територията на Мексико като плацдарм за намяса в Гражданската война в САЩ на страната на робовладелските щати. Много скоро след започването на интервенцията (декември 1861) се разкрили противоречията между участниците в нея, поради което през април 1862 г. Англия и Испания отзовали своите войски. Френските интервенти продължили военните операции, окупирали през лятото на 1863 г. град Мексико и провъзгласили Мексико за империя начело с протезето на Наполеон III — австрийския ерцхерцог Максимилиан. Мексиканският народ проявил голяма твърдост и мъжество в борбата против френските колонизатори и им нанесъл решително поражение. През март 1867 г. интервентите били принудени да напуснат Мексико. За провалянето на мексиканската авантюра на Наполеон III допринесли и крайната ѝ непопулярност във Франция и изменението на международната обстановка във връзка с победата на северните щати в Гражданската война през 1861—1865 г. — 366.
- ²⁰² През ноември 1859 г. Испания, която се стремяла към колониални завоевания в Северна Африка, обявила война на Мароко. Но военните действия, които продължили до март 1860 г., не донесли особени успехи на испанците, които срещнали упорита съпротива от страна на свободолюбивия марокански народ. През април 1860 г. бил сключен мир, по който Испания получавала парична контрибуция и малки териториални отстъпки.
- Сан-Доминго* — източната част на остров Хаити, която до 1821 г. била испанска колония, а в 1844 г. била обявена за независима Доминиканска република. В 1861 г. тази част от острова била отново окупирана от Испания в резултат на победата на происпанската партия, която през март 1861 г. обявила «доброволното» присъединяване на Сан-Доминго към испанските владения в Западна Индия. Колониалното господство на Испания

- в Сан-Доминго продължило до 1865 г., когато испанците били окончателно изгонени от страната. — 366.
- ²⁰³ «*The Morning Post*» («Утринна поща») — английски консервативен ежедневник; излизал в Лондон през 1772—1937 г. В средата на XIX век бил орган на десните елементи от партията на вигите, групирани около Палмерстон. — 366.
- ²⁰⁴ «*La Patrie*» («Родина») — френски ежедневник, основан в 1841 г.; след държавния преврат от 2 декември 1851 г. — бонапартистки вестник. — 366.
- ²⁰⁵ *Сентджеймски кабинет* — така по името на Сентджеймския дворец в Лондон (бивша резиденция на английските крале) Маркс нарича английското правителство. — 366.
- ²⁰⁶ Става дума за предложения през лятото на 1823 г. от френския министър на външните работи Шатобриан план за въоръжена интервенция в страните на Латинска Америка с цел за възстановяване на колониалното господство на Испания в тези страни, както и за разширяване на колониалните владения на Франция. Планът на Шатобриан предвиждал испанските колонии да бъдат превърнати в автономни кралства, управлявани от принцове от Бурбонската династия, включително и френски. Този план се провалил главно поради противодействието на Англия и САЩ, които се стремели да използват националноосвободителното движение в испанските колонии, за да установят там свое влияние. — 366.
- ²⁰⁷ *Доктрината Мъро* — известно послание на президента на САЩ Джеймс Мъро до американския конгрес от 2 декември 1823 г., в което се провъзгласявали принципите на външната политика на САЩ, насочени против опитите за колонизиране на територията на Америка от европейските велики сили и против тяхната намеса във вътрешните работи на американските държави. По-късно доктрината Мъро била използвана от американските експанзионисти за установяване хегемонията на САЩ на американския континент. — 369.
- ²⁰⁸ «*Journal des Débats*» — съкратено название на френския буржоазен ежедневник «*Journal des Débats politiques et littéraires*» («Вестник за политически и литературни дебати»), основан в Париж в 1789 г. След държавния преврат от 2 декември 1851 г. орган на умерената орлеанистка опозиция. — 372.
- ²⁰⁹ «*Courrier du dimanche*» («Неделна поща») — френско седмично буржоазно списание с антибонапартистко направление, излизало в Париж от 1858 до 1866 г. — 374.
- ²¹⁰ За англо-афганистанската война виж бележка 10. — 377.
- ²¹¹ За англо-персийската война виж бележка 10. — 377.
- ¹¹² Настоящата статия, означена като написана в Париж, била написана от Маркс в Лондон. Понякога Маркс означавал статията, в които се привеждал материал за отделни страни от европейския континент, като написани съответно в Париж, Берлин или Виена, поставяйки при това вместо действителната дата на написването по-ранна или по-късна дата. — 378.
- ²¹³ Като нарича Верон «*bourgeois de Paris*» («парижки буржоа»), Маркс намерва за книгата му «Спомени на един парижки буржоа» («*Mémoires d'un*

- bourgeois de Paris»), излязла в шест тома в Париж през 1853—1855 г. — 378.
- 214 *Школа на физиократите* — едно от направленията в буржоазната класическа политическа икономия, възникнало през 50-те години на XVIII век във Франция. Физиократите били решителни привърженици на едрото капиталистическо земеделие, на отменяването на съсловните привилегии и протекционизма. Макар и да разбирали необходимостта от премахване на феодалните отношения, физиократите все пак искали това да стане чрез мирни преобразования, без да се накърняват интересите на господстващите класи и на абсолютисткия строй. По своите философски възгледи физиократите се доближавали до френските буржоазни просветители от XVIII век. Редица икономически преобразования, предложени от физиократите, били проведени в периода на френската буржоазна революция. — 379.
- 215 *Династическа опозиция* — опозиционна група във френската камара на депутатите в периода на Юлската монархия, която изразявала интересите на либералните кръгове на промишлената и търговската буржоазия. Представителите на династическата опозиция били за умерена избирателна реформа, тъй като виждали в нея средство за запазване властта на Орлеанската династия и за предотвратяване на революцията. — 379.
- 216 A. Fould. «Pas d'assignats!» Paris, 1848 (А. Фулд. «Долу асигнаците!» Париж, 1848). — 379.
- 217 *Drapeau blanc* (бяло знаме) — държавното знаме на Франция през време на монархията на Бурбоните, както и в периода на Реставрацията. След установяването на буржоазната Юлска монархия и идването на власт на Орлеанската династия било отново въведено трицветното (синьо-бяло-червено) знаме, което било държавно знаме на Франция в периода на буржоазната революция от края на XVIII век и на империята на Наполеон I. — 383.
- 218 Виж бележка 195. — 385.
- 219 Става дума за войната на САЩ против Мексико през 1846—1848 г., предизвикана от окупаторските претенции на американските плантатори робовладелци и на едрата буржоазия върху мексикански земи. В резултат на тази война САЩ завзели почти половината от територията на страната, включително Тексас, Горна Калифорния, Ново Мексико и други области. — 385.
- 220 «*Irrepressible conflict*» («неудържим конфликт») — израз, който бил употребен от Сюзърд в речта му в Рочестер (щата Ню Йорк) през октомври 1858 г. и получил широка популярност; Сюзърд имал предвид непримиримостта на противоречията между Юга и Севера и неизбежността на сблъскването между тях в бъдеще. — 386.
- 221 «*Pathfinder*» («Следотърсач») — заглавие на един от популярните романи на Фенимор Купер; Фримонт бил наречен така поради изследванията, които правел в Калифорния. — 387.
- 222 Край река Бул-Рън близо до Манасас (югозападно от Вашингтон) на 21 юли 1861 г. станало първото голямо сражение от Гражданската война в САЩ. В това сражение армията на южняците нанесла поражение на числено превъзходящите я, но зле обучени войски на Севера.
В сражението при Болс-Блъф (северозападно от Вашингтон) на 21 октомври 1861 г. южняците разгромили няколко полка от армията на генерал

- Стоун, които се били прехвърлили на десния бряг на река Потомак и били оставени там без подкрепления. И двете сражения разкрили сериозни недостатъци в организацията и тактиката на армията на северняците. — 387.
- 223 *«The Morning Herald»* («Утринен вестител») — английски ежедневник с консервативно направление, излизал в Лондон през 1780—1869 г.
«The Standard» («Знаме») — английски консервативен ежедневник, основан в Лондон в 1827 г. — 393.
- 224 Започналата в 1812 г. война между Англия и Съединените американски щати била предизвикана от политиката на непризнаване националния суверенитет на САЩ от страна на управляващите класи в Англия и от опитите им да възстановят господстващото си положение в Северна Америка. Като повод за САЩ да обявят война на Англия послужили незаконните задържания на американски кораби и моряци от англичаните. В борбата с Англия американските въоръжени сили се ползвали с подкрепата на народните маси, които виждали в действията на англичаните заплаха от възстановяване на колониалния режим и гледали на тази борба като на втора война за независимост. Военните действия по суша през 1812—1814 г. били неуспешни за американците. Въпреки временното завземане на Вашингтон през август 1814 г. Англия, изтощена от войните с Наполеон и претърпяла значителни загуби в резултат на успешните действия на американската флота, била принудена през декември 1814 г. да сключи Гантския мирен договор на базата на признаването на положението отпреди войната. Военните действия били преустановени през януари 1815 г., след като американските войски нанесли решително поражение на английската армия при Нови Орлеан. — 393.
- 225 F. Th. Pratt. *«Law of Contraband of War»* (Ф. Т. Прат. «Законът за военната контрабанда»). Първото издание излязло в Лондон в 1856 г. — 394.
- 226 Th. Jefferson. *«Memoirs, Correspondence and Private Papers»*. Vol. III, London, 1829 (Т. Джеферсон. «Спомени, кореспонденция и частни документи»). Т. III, Лондон, 1829).
- Става дума за войните на Франция против коалицията на европейските велики сили през 1792—1815 г., когато между Англия и Франция започнала ожесточена борба за политическо и икономическо надмощие в Европа. В отговор на обявената от Наполеон в 1806 г. континентална блокада, която забранявала на страните от европейския континент да търгуват с Англия, последната установила контрол върху морската търговия на неутралните страни и използвала широко контрабандната търговия, като задържала корабите на Франция и на другите страни в открито море. — 394.
- 227 *Дънс-скотови контроверси* — начин на водене на схоластични спорове чрез протъвопоставяне на взаимноизключващи се доводи «за» и «против» («pro et contra»), наречен така по името на средновековния шотландски философ-номиналист Дънс Скот, в съчиненията на когото той бил най-широко прилаган. — 394.
- 228 *Юристи на короната* (law officers of the Crown) — висши представители на правосъдието в Англия — министър на правосъдието и главен прокурор. — 395.
- 229 *Прокламацията на кралица Виктория за неутралитет* във войната между северните и южните щати (виж настоящия том, стр. 412—413) била издадена на 13 май 1861 г. в отговор на обявената от Съединените щати през април 1861 г.

- блокада на пристанищата на Конфедерацията. В прокламацията се заявявало, че блокадата на Юга се признава само ако бъде ефективна, и едновременно се признавало правото на южняците да задържат северноамериканските кораби в открито море. Прокламацията означавала фактически признаване на Конфедерацията за воюваща страна. — 395.
- ²³⁰ *Призови съдилища* воюващите държави създават на своя територия за определяне законността на морските призи. Морски призи се наричат неприятелските търговски кораби или товари, задържани през време на война от една от воюващите страни. Към призите могат да бъдат отнесени и неутралните кораби, превозващи военна контрабанда. — 395.
- ²³¹ J. Spence. «The American Union; an Inquiry into its Real Effects on the Well-Being of the United States, and into the Causes of its Disruption; with an Examination of the Secession as a Constitutional Right». London, 1861 (Дж. Спенс. «Американският Съюз; изследване върху действителното му влияние върху благополучието на Съединените щати и върху причините за неговото разцепление, както и изследване на сецесията като конституционно право». Лондон, 1861). — 396.
- ²³² «*The Morning Advertiser*» («Утрнен уведомител») — английски ежедневник, основан в Лондон в 1794 г.; през 60-те години буржоазно-либерален орган. «*The Sun*» («Слънце») — английски буржоазно-либерален ежедневник, излязал в Лондон от 1798 до 1876 г. — 399.
- ²³³ «*The Daily News*» («Ежедневни новини») — английски либерален вестник, орган на промишлената буржоазия; излязал под това заглавие в Лондон от 1846 до 1930 г. «*The Morning Star*» («Утринна звезда») — английски ежедневник, орган на фритредерите, излязал в Лондон от 1856 до 1869 г. — 399.
- ²³⁴ «*The Morning Chronicle*» («Утринна хроника») — английски буржоазен ежедневник, излязал в Лондон от 1770 до 1862 г.; орган на вигите, в началото на 50-те години орган на пилитите, след това на консерваторите. — 399.
- ²³⁵ Става дума за неутралитета на щата Кентъки в началото на Гражданската война в САЩ (вж за това настоящия том, стр. 347). — 404.
- ²³⁶ W. F. P. Napier. «History of the War in the Peninsula and in the South of France, from the year 1807 to the year 1814». Vol. I—VI, London, 1828—1840 (У. Ф. П. Нейпир. «История на войната на Пиринейския полуостров и в Южна Франция от 1807 до 1814 г.» Томове I—VI, Лондон, 1828—1840). — 405.
- ²³⁷ *Федералисти*, или *юнионисти* (привърженици на Съюза), в периода на Гражданската война в САЩ били наричани привърженниците на северните щати в противоположност на сецесионистите, или конфедератите — привържениците на Конфедерацията на робовладелските южни щати. — 406.
- ²³⁸ В 1763 г. английският публицист Джон Уилкс разкритикувал в издавания от него вестник «*The North Briton*» («Северният британец») тронното слово на крал Георг III, заради което бил изключен от камарата на общините, обявен извън закона и принуден да избяга във Франция. След завръщането си в родината в 1768 г. Уилкс четири пъти бил избиран в парламента, но изборите всеки път били обявявани за недействителни. Уилкс влязъл в парламента

едва след като бил избран пети път. «Делото Уилкс» било показател за засилването на политическата криза в Англия. Като станал шериф и кмет на Лондон, Уилкс жестоко потушил в 1780 г. акцията на лондонските трудещи се и се разобличил като демагог.

Във връзка с «делото Уилкс» широка известност придобили писмата, публикувани във вестник «The Public Advertiser» («Обществен уведомявател») от края на 1768 до 1772 г. с подписа Юниус. Авторът на писмата водел борба за реабилитирането на Уилкс и за демократизирането на политическия строй в Англия. В 1772 г. писмата на Юниус били издадени в отделна книга. Както по-късно се установило, техният автор бил английският публицист Ф. Френсис. — 409.

- 239 Ch. Wilkes. «Narrative of the United States Exploring Expedition. During the Years 1838, 1839, 1840, 1841, 1842». Vol. I—V, Philadelphia, 1845 (Ч. Уилкс. «Описание на изследователската експедиция на Съединените щати в 1838, 1839, 1840, 1841 и 1842 г.» Томове I—V, Филадельфия, 1845). — 409.
- 240 Ch. Wilkes. «Western America, including California and Oregon». Philadelphia, 1849 (Ч. Уилкс. «Западна Америка, включително Калифорния и Орегон». Филадельфия, 1849). — 409.
- 241 В битката при *Уустер* на 3 септември 1651 г. английските войски под командването на Кромвел нанесли съкрушително поражение на шотландската роялистка армия, предвождана от Чарлз II, който след това избягъл във Франция. — 409.
- 242 *Тайният съвет* в Англия възникнал в XIII век и първоначално се състоял от представители на феодалната аристокрация и висшето духовенство. Като висш съвещателен орган при краля до XVII век Тайният съвет играел важна роля в управлението на държавата. С развитието на парламентаризма и засилването на властта на министерския съвет Тайният съвет постепенно губи своето значение. — 410.
- 243 През ноември 1845 г. Слайдел бил изпратен в Мексико с неофициално поръчение от президента Полк да постигне разширяване на южните граници на анексирания Тексас, както и да купи Ново Мексико и Горна Калифорния. След отказа на мексиканското правителство да приеме Слайдел като пълномощен пратеник САЩ предприели през април 1846 г. военни действия против Мексико, в резултат на които били завзети споменатите две области. — 411.
- 244 *Законът за бегълците роби* — виж бележка 185. — 411.
- 245 H. Wheaton. «Elements of International Law, with a Sketch of the History of the Science» (Х. Уитън. «Основи на международното право с кратък очерк по историята на тази наука»). Първото издание излязло във Филадельфия в 1836 г. — 413.
- 246 T. Walker. «Introduction to American Law». (Т. Уокър. «Увод в американското право»). Първото издание излязло във Филадельфия в 1837 г. — 413.
- 247 J. Kent. «Commentaries on American Law». Vol. I—IV (Дж. Кент. «Коментарии върху американското право». Томове I—IV). Първото издание излязло в Ню Йорк през 1826—1830 г. — 413.
- 248 R. Phillimore. «Commentaries on International Law» (Р. Филмор. «Коментари

- ри по международно право). Първото издание излязло в четири тома в Лондон през 1854—1861 г. — 413.
- 249 S. Johnson. «A Dictionary of the English Language» (С. Джонсон. «Речник на английския език»). Първото издание излязло в 1755 г. — 415.
- 250 J. Walker. «A Critical Pronouncing Dictionary of the English Language» (Дж. Уокър.» Критически фонетичен речник на английския език»). — 415.
- 251 E. Vattel. «Le droit des gens, ou principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains» (Е. Вател. «Международно право, или принципи на естественото право, приложени към поведението и постъпките на народите и владетелите»). Първото издание излязло в два тома в Лайден в 1758 г. — 415.
- 252 «Последният англичанин» — перифразиран израз от «последния римлянин», под който обикновено се подразбират убийците на Цезар — Брут или Касий, които в периода на упадъка на Римската република запазили нравите и предците на древнорепубликанския Рим. Като нарича Уркарт «последния англичанин», Маркс осмива неговата привързаност към старите, отдавна изживели времето си английски институции. — 415.
- 253 «The Free Press» («Свободен печат») — английски буржоазен вестник, опозиционно настроен спрямо правителството на Палмерстон; бил издаван от Уркарт и неговите привърженици в Лондон от 1855 до 1865 г.; във вестника били публикувани няколко статии на Маркс. — 416.
- 254 Става дума за посланието на президента на САЩ Медисон до конгреса от 1 юни 1812 г., в което Англия била обвинявана във враждебни действия против САЩ, по-специално в задържане на моряци от американските кораби и блокада на Атлантическото крайбрежие на Съединените щати. В посланието се предлагало да се даде отпор на тези действия. Скоро след това, на 18 юни 1812 г., американският конгрес обявил война на Англия (виж бележка 224). — 419.
- 255 За *Гантския мирен договор* виж бележка 224.
В 1842 г. между представителите на Англия и САЩ, лорд Ашбъртон и Уебстър, се водели преговори, които завършили с подписването на 9 август 1842 г. на договор за границите между САЩ и американските владения на Англия, за забрана на търговията с роби и за предаване на избягалите престъпници. Този договор обаче не ограничавал правото на Англия да обискира американските кораби, заподозрени в търговия с роби. — 419.
- 256 Става дума за писмото на американския генерал Уинфилд Скот, публикувано във вестник «Times» на 6 декември 1861 г. Като излага отношението си към инцидента с «Трент», Скот заявява, че в САЩ никога не иска война с Англия, и се изказва за мирно разрешаване на конфликта между двете страни. — 421.
- 257 *Черна контрабанда* през време на Гражданската война в САЩ се наричали негрите, които били избягали от метежниците робовладелци и търсели убежища във военните лагери на армията на северняците. Въпреки предписанията на вашингтонското правителство, отделни генерали от армията на Севера още в първите месеци на войната отказвали да предават тези негри на предишните им собственици на основание на това, че робите, собственост на метежниците, трябва да се разглеждат като военна контрабанда. — 422.

- ²⁵⁸ *Демократично регентство* Маркс нарича ръководната група на демократическата партия на САЩ в щата Ню Йорк, която съществувала до 1854 г. и била известна под името Олбанско регентство. Седалището ѝ бил град Олбани — административен център на щата Ню Йорк. Олбанското регентство играло ролята на общонационален център на демократическата партия на САЩ. — 423.
- ²⁵⁹ На 19 ноември 1861 г. конфедератският крайцер «*Нашвил*» нападнал в открито море североамериканския търговски кораб «*Харвей Бърч*» и го запалил. На 21 ноември «*Нашвил*» влязъл в английското пристанище Саутхемптън, където се укрил от преследването. — 424.
- ²⁶⁰ На 6 януари 1861 г. кметът на Ню Йорк Ф. Ууд отправил до градския съвет традиционното годишно послание, в което излагал план за отделянето на Ню Йорк от северните щати и обявяването му за свободен град. — 425.
- ²⁶¹ Става дума за епизода, който се разиграл в сената на САЩ през време на въоръжената борба в Канзас (виж бележка 155). На 19—20 май 1856 г. сенаторът републиканец Чарлз Съмър произнесъл в конгреса речта «Престъплението против Канзас», в която разобличил машинациите на робовладелците в Канзас. Речта на Съмър разярила робовладелците и техните привърженици в конгреса. Два дни след речта на Съмър на последния бил нанесен побой в сградата на сената от робовладелеца южняк Брукс, който му нанесъл няколко тежки телесни повреди. Съмър можал да се върне към политическа дейност едва в 1859 г.
Институт на Купер — висше учебно заведение в Ню Йорк, основано в 1859 г. от индустриалеца филантроп П. Купер. — 425.
- ²⁶² *Court of Exchequer* (Съд на държавното съкровище) — едно от най-старите съдилища в Англия; първоначално било облечено главно с финансови функции, през XIX век било по същество едно от висшите съдебни учреждения в Англия.
«Lloyd's Weekly News» — съкратено заглавие на английския либерален вестник «*Lloyd's Weekly London Newspaper*» («Лондонски седмичник на Лойд»), който излизал под това заглавие през 1843—1918 г. — 427.
- ²⁶³ Става дума за Декларацията за принципите на морското международно право, приета от Парижкия конгрес на 16(4) април 1856 г., която забранявала капъорството и гарантирала защитата на търговските кораби на неутралните държави срещу нападения от страна на воюващите държави. Приемането на декларацията било дипломатическа победа на Русия, която от 1780 г. протестирала против претенциите на Англия да претърсва и задържа корабите на неутралните страни. — 430.
- ²⁶⁴ Става дума за принципите за защита на правата на морски неутралитет, изразени в декларацията на Екатерина II за въоръжен неутралитет от 11 март (28 февруари) 1780 г., през време на войната на североамериканските колонии за независимост. В декларацията се провъзгласявало правото на неутралните държави да търгуват свободно с воюващите страни и принципът за неприкосновеност на неприятелската собственост, намираща се под неутрален флаг. Тази декларация легнала в основата на конвенцията, сключена между Русия и редица държави (Дания, Швеция, Холандия, Австрия и др.), които обявили през 1780—1783 г. първия въоръжен неутралитет.
Принципите на декларацията от 1780 г. били по-късно потвърдени и допълнени в сключения по инициатива на Русия на 18 (6) декември 1800 г. руско-пруски договор за обявяване на втори въоръжен неутралитет през

- периода на войните на Англия с Наполеонова Франция. Към този договор се присъединили Дания и Швеция. — 430.
- ²⁶⁵ *Манчестерска школа* — направление в английската икономическа мисъл, което отразявало интересите на промишлената буржоазия. Привържениците на това направление, фритредерите, защитавали свободата на търговията и ненамесата на държавата в икономическия живот. Център на агитацията на фритредерите бил Манчестер, където начело на това движение застанали двамата текстилни фабриканти Кобден и Брайт. В началото на 60-те години фритредерите влизали в английската либерална партия. Изразявайки интересите на промишлената буржоазия, която се стремяла да унищожи памучния монопол на южните робовладелски щати, фритредерите били против намесата на Англия в Гражданската война в САЩ на страната на южните щати. — 431.
- ²⁶⁶ Става дума за прокламацията на кралица Виктория за неутралитет от 13 май 1861 г. (вж бележка 229). — 432.
- ²⁶⁷ «*Punch*» — съкратено название на английското седмично хумористично списание с буржоазно-либерално направление «*Punch, or the London Charivari*»); излиза в Лондон от 1841 г. — 434.
- ²⁶⁸ *Истински британски министър* — така лорд Ръсел нарекъл на заседанието на камарата на общините от 25 юни 1850 г. министъра на външните работи лорд Палмерстон, чийто надменен израз «*civis romanus sum*» («аз съм римски гражданин»), който той употребил в речта си на същото заседание на камарата, бил възторжено посрещнат от английската буржоазия. Палмерстон заявил, че както формулата за римско гражданство «*civis romanus sum*» гарантирала на гражданите на Древния Рим престиж и всеобщо уважение, така и английското поданство трябва да бъде гаранция за личната безопасност и неприкосновеността на нмуществото на английските поданици, където и да се намират те. — 434.
- ²⁶⁹ *Low church men* — привърженици на ниската църква, т. е. направление в англиканската църква, което се разпространило главно сред буржоазията и низшето духовенство. Привържениците на ниската църква били за опростяване на обредността в богослужението и поставяли центъра на тежестта върху проповядването на буржоазно-християнски морал. — 434.
- ²⁷⁰ *Война на вигите* Маркс нарича Кримската война от 1853—1856 г., започната от английския коалиционен кабинет на Абърдин, в който всички важни постове принадлежали на лидерите на вигите. — 435.
- ²⁷¹ *Penny paper* (вестник за едно пени) — нов тип ежедневник, който се разпространил в Англия след отменяването на гербовния налог в 1855 г. (вж бележка 165). Тези вестници се различавали от старите скъпо струващи вестници по ниската си цена и масовия си тираж. Главното съдържание на «вестниците за едно пени», които възприели методите на американската журналистика, били сензационните новини и скандалната хроника. — 435.
- ²⁷² «*The Globe*» — съкратено название на английския ежедневник «*The Globe and Traveller*» («Земно кълбо и пътешественик»), който излизал в Лондон от 1803 г.; орган на вигите, в периодите на управление на тази партия — правителствен вестник; от 1866 г. — орган на консерваторите. — 435.

- 270 «*The Observer*» («Наблюдател») — английски седмичник с консервативно направление; излиза в Лондон от 1791 г. — 436.
- 271 «*Macmillan's Magazine*» («Списание на Макмилтън») — английско списание с буржоазно-либерално направление; излизало в Лондон от 1859 до 1907 г. — 436.
- 272 Намек за военната шумотевица, която Наполеон III вдигнал през януари 1859 г. във връзка с пригответленията за австро-итало-френската война (виж бележка 18). Подробно описание на тези събития е дадено в статията на К. Маркс и Ф. Енгелс: «Перспективите за война в Европа», «Паричната паника в Европа», «Положението на Луи Наполеон» (виж настоящото издание, т. 13, стр. 178—191). — 436.
- 273 *Ceterum censeo* — началните думи на станалата пословнична фраза на римския политически деец Катон Стари, с която той обикновено завършвал всичките си речи в сената: *Ceterum censeo Carthaginem esse delendam* (Впрочем аз смятам, че Картаген трябва да бъде разрушен). — 438.
- 274 За *сражението край Байхе* виж бележка 8. — 441.
- 275 В стремежа си да избегне по-нататъшното усложняване на отношенията с Англия правителството на САЩ взело на заседанието си на 25—26 декември 1861 г. решение да освободи емисарите на Конфедерацията Мейсън и Слайдел, задържани на парахода «Трент». В началото на януари 1862 г. Слайдел и Мейсън заедно със секретарите си били предадени на английски параход. След като бил уведомен за това, Ръсел съобщил, че английското правителство е удовлетворено и смята инцидента с «Трент» за приключен. — 442.
- 276 За *инцидента с «Нашвил»* виж бележка 259. — 444.
- 280 «*Gazette*» — съкратено название на английския правителствен орган «The London Gazette» («Лондонски вестник»); излиза под това заглавие 2 пъти седмично от 1666 г. — 454.
- 281 *Законопроектът за заговорите* (законопроектът за чужденците), съгласно който емигрантите наред с англичаните бивали сурово наказвани за участие в политически заговори, бил внесен от Палмерстон в камарата на общините през февруари 1858 г. под предлог, че съществувала заплаха от страна на френското правителство, което обвинявало Англия, че дава убежище на политическите емигранти. Под натиска на масовото протестно движение законопроектът бил отхвърлен от камарата на общините, а Палмерстон бил принуден да подаде оставка. — 457.
- 282 Виж бележка 276. — 458.
- 283 «*Daily Post*» («Дневна поща») — английски вестник, орган на търговско-промишлените кръгове, излизал под това заглавие в Ливърпул от 1855 до 1879 г. — 461.
- 284 За *ликвидирането на Остиндийската компания* виж бележка 83. — 465.
- 285 *Magna Charta* — *Magna Charta Libertatum* (Велика харта на свободите) — грамота, предявена на английския крал Йоан Безземни от въстаналите едри феодали, които се ползували с подкрепата на рицарите и гражданите. Хартата, подписана на 15 юни 1215 г., ограничавала правата на краля главно

- в интерес на едрите феодали и съдържала известни отстъпки в полза на рицарството и градовете. И през XIX век хартата била за английските буржоа символ и основа на конституционния строй на английската държава. — 471.
- ²⁸⁶ Става дума за Декларацията за принципите на морското международно право (вж бележка 263). — 472.
- ²⁸⁷ Съгласно условията на мирния договор, сключен след завършването на испано-мароканската война от 1859—1860 г. (вж бележка 202), град Тетуан бил л окупиран от испанските войски до пълното изплащане на контрибуцията. — 474.
- ²⁸⁸ Става дума за «Correspondence relative to the Affaires of Mexico». 3 Parts, London, 1862 («Преписка относно положението в Мексико». 3 части, Лондон, 1862). — 476.
- ²⁸⁹ «Младият Наполеон» — прозвище, дадено на Мак-Клеълън от неговите привърженици от демократическата партия като първия генерал в историята на американската армия, достигнал поста главнокомандуващ на сравнително млада възраст, 34 години. — 482.
- ²⁹⁰ Флбианската тактика получила названието си от името на древноримския пълководец Фабий Кунктатор, който бил известен с изчаквателната си тактика и избягвал решителни сражения в борбата с Анибал през време на Втората пуническа война (218—201 г. преди н. е.). — 483.
- ²⁹¹ Macaulay. «Critical and Historical Essays» (Маколей. «Критически и исторически очерци»). Първото издание в три тома излязло в 1843 г. — 483.
- ²⁹² В Уест-Поинт (близо до Ню Йорк) се намирала военната академия, основана в 1802 г., която в средата на XIX век била единственото висше военно учебно заведение в Съединените щати. Системата на подготовка на офицерите, основана на пълна изолация от външния свят, допринасяла за развитието на кастов дух сред възпитаниците на академията. — 483.
- ²⁹³ В текста на статията има неточност. Става дума за речта на Кромвел в Малкия парламент, който бил открит на 4 юли 1653 г. и се състоял от представители на независимостските църковни общини.
Th. Carlyle. «Oliver Cromwell's Letters and Speeches» (Т. Карлайл. «Писма и речи на Олвер Кромвел»). Първото издание излязло в Лондон в 1845 г. — 483.
- ²⁹⁴ Става дума за «Evening Star» («Вечерна звезда») — американски буржоазен вестник, основан във Вашингтон в 1852 г. — 483.
- ²⁹⁵ Вж бележка 224. — 488.
- ²⁹⁶ «Revue contemporaine» («Съвременно списание») — френско двуседмично списание с бонапартистско направление; излизало в Париж през 1851—1870 г. — 489.
- ²⁹⁷ За сражението при Бул-Рън вж бележка 222. — 491.
- ²⁹⁸ При Жемап (Белгия) на 6 ноември 1792 г. френската армия под командването на Дюмурие удържала голяма победа над австрийските войски. В сражението при Флорюс (Белгия) на 26 юни 1794 г. френските войски напълно разбили австрийската армия. В сражението при Монтеноте, Кастилионе и Риволи през време на италианската кампания от 1796—1797 г.

- френската армия нанесла поражение на австрийските и пиемонтските войски в Пиемонт и Ломбардия. — 492.
- ²⁹⁹ За сражението при *Болс-Бляф* виж бележка 222. — 494.
- ³⁰⁰ За сраженията при *Маджента* и *Солферино* виж бележка 20. — 496.
- ³⁰¹ *Кордонна система* (кордонна стратегия) — широко прилаган през XVIII век в Западна Европа начин на водене на война, при който войската се разполагала равномерно по цялата фронтова линия с цел да прикрива страната от неприятелско нашествие. Такова разположение на войските създавало възможност за сравнително лесно пробиване на отбраната от противника във всеки пункт. Теоретическа обосновка на «кордонната система» дал австрийският фелдмаршал Ф. Ласи. — 497.
- ³⁰² В сраженията при *Милезимо* и *Дего* (Северна Италия) на 13—14 и 14—15 април 1796 г. армията на Бонапарт разбила групата австрийски войски, които действували в състава на съюзната пиемонтска армия, както и друга група австрийски войски, изпратена им на помощ. След това френските войски се насочили срещу армията на Пиемонт, нанесли ѝ редица поражения и принудили краля на Пиемонт да сключи сепаративен мир. — 497.
- ³⁰³ Както показал по-нататъшният ход на Гражданската война в САЩ, стратегическият план за разгромяване на южната Конфедерация, изложен от Маркс и Енгелс в настоящата статия, бил единствено правилният. Армията на южняците претърпяла окончателно поражение едва след като командването на северняците превело аналогичен план през втората половина на 1864 г. Знаменният «рейд към морето», предприет от генерал У. Т. Шерман, разделил на две части територията на Конфедерацията и подготвил необходимите условия за разгромяването на армията на южняците от войските на генерал Грант. През пролетта на 1865 г. армията на южняците напълно капитулирала. — 499.
- ³⁰⁴ За *мексиканската експедиция* виж бележка 201. — 500.
- ³⁰⁵ Става дума за окупирането на Рим от френските войски в 1849 г. (виж бележка 106), както и за пребиваннето на френски войски в Атина и Цариград през време на Кримската война от 1853—1856 г. През октомври 1860 г. английските и френските интервенти, които се намирали в Китай, завзели Пекин. — 500.
- ³⁰⁶ През време на третата «опиумна» война (виж бележка 8) английските и френските интервенти под командването на генерал Монтобаи завзели през октомври 1860 г. столицата на Китай Пекин и опожарили и разграбили знаменития летен дворец на цинските императори — Юанмниюан — най-голямата съкровищница на китайското изкуство. Стойността на заграбеното в Китай имущество се оценявала на няколко десетки милиона франка; огромно количество ценности било варварски унищожено. — 500.
- ³⁰⁷ Става дума за постановлението на мексиканския конгрес от 17 юли 1861 г. за преустановяване за две години на плащанията по външните заеми, което послужило като предлог за интервенцията на Англия, Франция и Испания в Мексико (виж бележка 201). В стремежа си да избегне войната възглавяваното от Хуарес правителство на Мексико отменило през ноември 1861 г. постановлението от 17 юли и се съгласило да удовлетвори претенциите на трите държави. — 500.

- ³⁰⁸ Шумният процес на известния френски banker Мирес, обвинен в мошенически борсови спекулации и нарушение на закона за дружествата, основани на доверие, който се гледал през лятото на 1861 г. в Париж, разкрил скандалните финансови машиниции, в които били замесени редица високопоставени лица от Втората империя. Мирес бил осъден на парична глоба и пет години затвор, но в 1862 г. бил оправдан от по-горните съдебни инстанции. — 501.
- ³⁰⁹ Конференцията на представители на Англия, Франция и Испания в Орисаба (Мексико), която се състояла на 9 април 1862 г., имала за задача да набележи план за по-нататъшните съвместни действия на трите държави в Мексико. Но на нея се разкрили съществени разногласия между участниците в интервенцията. Представителят на Франция заявил, че отказва да води преговори с мексиканското правителство и че скъсва прелиминарния мирен договор, сключен на 19 февруари 1862 г. в Ла-Соледад. Английският и испанският пълномощници, позовавайки се на намесата на Франция във вътрешните работи на Мексико, заявили, че отказват да участвуват повече в съвместната интервенция. Наскоро след конференцията в Орисаба английските и испанските войски били изтеглени от Мексико. — 502.
- ³¹⁰ Нови Орлеан бил предаден на 29 април 1862 г. след падането на фортите, които прикривали подстъпите към града откъм Мисисипи. На 1 май войските на северняците влезли в града. Вземането на Нови Орлеан, важен политически и военен център на робовладелската Конфедерация, било голям военен успех за армията на северняците. — 503.
- ³¹¹ *Ройтер, Хавас, Волф* — телеграфните агенции на Англия, Франция и Германия. — 503.
- ³¹² *Сарагоса* се прославилa с героичната си отбрана в периода на освободителната борба на испанския народ против Наполеоновите войски, които на два пъти (1808 и 1809 г.) обсаждали този град. Сарагоса паднала едва на 21 февруари 1809 г. след втората обсада, която продължила два месеца.
Москва, изиграла голяма роля в Отечествена война от 1812 г. на руския народ против Наполеоновото нашествие, станала символ на общонационалната съпротива. На 13 (1) септември 1812 г. Москва била изоставена от руските войски с цел за запазване на армията и за подготвяне на контра-настъпление. През време на окупацията на града от френските войски в Москва започнал пожар, който продължил повече от 5 денонощия. — 503.
- ³¹³ *Градът на Полумесеца* — разпространено название на Нови Орлеан, старата част на който е разположена на остър завой на делтата на Мисисипи. — 504.
- ³¹⁴ Става дума за «*Daily Dispatch*» («Ежедневно съобщение») — американски вестник, орган на южните робовладелци, излизал в Ричмонд (щата Виржиния) от 1850 до 1883 г. — 505.
- ³¹⁵ «*Day Book*» («Дневник») — американски вестник, орган на южните робовладелци; излизал под това заглавие в Норфолк (щата Виржиния) от 1857 до 1867 г. — 505.
- ³¹⁶ Става дума за вестник «*The Daily Intelligencer*» («Ежедневен осведомител»), който излизал в Атланта (щата Джорджия) от 1854 до 1871 г.; орган на южните робовладелци. — 505.

- ³¹⁷ Има се предвид вестник *«Daily Express»* («Ежедневен експрес»), който излизал в Питърсбург (щата Виржиния) от 1852 до 1869 г.; орган на южните робовладелци. — 505.
- ³¹⁸ Влезлият в сила на 1 януари 1808 г. закон за забраната на вноса на негри роби (виж бележка 189) запазвал търговията с роби на територията на Съединените щати, която се водела между южните и югозападните робовладелски щати, предимно в южните крайбрежни градове на страната. Забраната на вноса на негри роби отвън се придружавала от разширяването на вътрешната търговия с роби и от превръщането на такива щати на Юга като Мериланд, Виржиния и Северна Каролина в щати, които държали роби за продажба. Законопроектът, внесен от сенатора Съмър на 2 май 1862 г., отменял членовете на закона от 1808 г., които регулирали търговията с роби по крайбрежието на САЩ, и забранявал транспортирането на роби от един щат в друг. — 507.
- ³¹⁹ *«Янки Дудъл»* — американска песен, популярна на Север в периода на Гражданската война в САЩ. — 511.
- ³²⁰ Става дума за въстанието от 1848—1849 г. на Йонийските острови, които от 1815 г. се намирили под протектората на Англия. Националноосвободителното движение на гръцкото население на Йонийските острови било насочено против английското господство, за присъединяване на островите към Гърция. Въстанието било жестоко потушено от англичаните. — 514.
- ³²¹ Става дума, изглежда, за обсъждането на законопроектите за лендлордовете и арендаторите в Ирландия, многократно внасяни в английския парламент. В тези законопроекти се предвиждало известно облекчаване на условията на арендата в Ирландия. В 1853 г. законопроектите минали през камарата на общините, но срещнали противодействие в камарата на лордовете. През следващите години те преминавали от едната камара в другата и били подлагани на различни изменения, с които се целело да се запазят привилегиите на едрите земеделци. Но и в този окастрен вид законопроектите срещнали упорита съпротива от страна на представителите на лендлордовете. През юли 1855 г. тяхното обсъждане било отново отложено за неопределено време. Маркс дава оценка на позицията на двете камари по отношение на въпросните законопроекти в статията «Из парламента: предложението на Булвер, ирландският въпрос» и «Оставката на генерал Симпсън. — Из парламента» (виж настоящото издание, т. 11, стр. 386—389 и 521—522). — 515.
- ³²² *Сагунтинци* — жителите на град Сагунт в древна Испания. В 219 г. преди н. е. Сагунт, който се намирал в съюз с Рим, бил нападат от войските на картагенския пълководец Анибал и след упорита осеммесечна обсада бил завзет от тях. Жителите на града, които отхвърлили предложението за капитулация, се самоизгорили. — 515.
- ³²³ *Statute law* (статутно право) — правни норми, източник на които са статутите — законодателни актове на английския парламент. — 515.
- ³²⁴ След потушаването на националноосвободителното въстание от 1798 г. в Ирландия английският парламент приел в 1801 г. по инициативата на Касълри реакционни закони за въвеждане на военно положение в Ирландия и за преустановяване на действието на Habeas Corpus Act, съгласно който всяка заповед за арестуване трябва да бъде мотивирана. — 515.
- ³²⁵ *Декемвриятският преврат* — бонапартистският държавен преврат във Франция от 2 декември 1851 г. Палмерстон, който по това време бил министър на

- гънните работи на Англия, одобрил в разговор с посланика на Франция в Лондон узурпаторските действия на Луи Бонапарт. Палмерстон не бил съгласувал тази стъпка с другите членове на кабинета, което довело до неговата оставка през декември 1851 г., макар че по принцип английското правителство не било против гледището на Палмерстон и първо в Европа признало бонапартисткия режим във Франция. — 516.
- 326 На 8 март 1862 г. в залива Хемптън-Родс станало сражение между първия брониран кораб на южняците «Меримак» и състоящата се от дървени кораби флотилия на северняците. През време на сражението били унищожени фрегатите на северняците «Къмбърланд» и «Конгрес», а останалите кораби били силно повредени. Пристигналият на 9 март сутринта броненосец на северняците «Монитор» след четиричасово сражение обърнал «Меримак» в бягство. За разлика от последния артилерийското въоръжение на «Монитор» се намирало в бронирана въртяща се кула, издигната в централната част на кораба. «Монитор» бил построен по проект на инженер Ериксон. — 518.
- 327 Става дума за широкото увлечение по спиритизма в Европа, особено в Германия, в началото на 50-те години на XIX век.
- В 1851 г. в Китай се разгърнало антифеодално освободително движение, което взело характер на мощна селска война. В хода на войната въстаниците създали «Небесната държава на великото благоденствие» («Тайпин тян-го») с център Нанкин, откъдето и цялото движение получило названието тайпинско движение. Тайпините унищожавали манчжурските феодали, които господствували в Китай, отменяли данъците, ликвидирали едрата феодална собственост. Въстанието придобило и характерната за селските движения, особено на Изток, религиозна окраска. Тайпинската революция, която сложила началото на широка борба на китайския народ против феодалния гнет и чуждите завоеватели, все пак не била в състояние да ликвидира феодалния начин на производство в Китай. В тайпинската държава се образувала феодална върхушка, която сключила компромис с господстващите класи. Това било една от причините за упадък на движението. Главният удар на революцията бил нанесен от откритата интервенция на САЩ, Англия и Франция, въоръжените сили на които заедно с войските на китайските феодални потушили в 1864 г. тайпинското въстание. — 521.
- 328 Нахлуването в началото на XVII век на манчжурски племена на територията на Китай довело до установяването на господството на манчжурската Цинска династия (1644—1911) в страната. — 521.
- 329 «Опиумни» войни — завоевателни войни против Китай, които Англия водела сама през 1839—1842 г. и съвместно с Франция през 1856—1858 г. и 1860 г. Като повод за така наречената първа «опиумна» война послужило унищожаването от китайските власти в Кантон на запасите от опиум, които принадлежали на английски търговци. Възползувани от поражението на изостаналия феодален Китай, след завършването на първата «опиумна» война английските колонизатори му натрапили неравноправния Нанкински договор (1842), който предвиждал откриване на пет китайски пристанища за английската търговия, преминаване на остров Хонконг във «вечно владение» на Англия и заплащане на огромна парична контрибуция от Китай. Съгласно допълнителния договор от 1843 г. Китай се задължавал да даде на чужденците правото на екстериториалност.
- Втората и третата «опиумни» войни (виж бележки 9 и 8) били нова крачка по пътя на заробването на Китай и на превръщането му през втората половина на XIX в. в зависима полуколониална страна. — 521.

- ³³⁰ Има се предвид: «Correspondence relating to the Works under the Thames Embankment Bill, and to Plans for facilitating the Passage and Traffic or opening better Communication between Whitehall and Bridge Street». London, 1862 («Преписка относно работите, извършени по силата на закона за укрепяване бреговете на Темза, както и относно проектите за облекчаване на пешеходното и транспортното движение или за подобряване на съобщенията между Хуайтхол и Бридж стрийт». Лондон, 1862). — 524.
- ³³¹ *Закопи за бегълците роби* — виж бележка 185. — 532.
- ³³² Става дума за обръщението на президента Линколн от 12 юли 1862 г. до представителите на пограничните щати в конгреса на САЩ. В обръщението се предлагало с цел за най-скорошно прекратяване на войната да се пристъпи в тези щати към постепенно освобождаване на негрите роби на базата на обезщетяване на робовладелците. — 532.
- ³³³ *Законът за хомстеда* (Homestead Act), приет на 20 май 1862 г., бил най-важното мероприятие на правителството на Линколн, което означавало демократично разрешение на аграрния въпрос. Съгласно този закон всеки гражданин на САЩ или лице, което заяви, че желае да стане такъв, можели след заплащане на малка такса от 10 долара да получат безвъзмездно от държавния фонд 160 акра (65 ха) земя. Земята преминавала в пълна собственост на фермера, ако я обработвал в продължение на 5 години, или по-рано от този срок при заплащане на 1,25 долара на акър. Издаденият под натиска на народните маси закон за хомстеда бил една от революционните мерки, които предизвикали прелом в хода на войната в полза на Севера. — 533.
- ³³⁴ Става дума за федералния окръг *Колумбия*, в който влизат обособените в самостоятелна административна единица столица на САЩ Вашингтон и неговите предградия. Искането за отменяване на робството в столицата на САЩ било едно от основните искания на антиробовладелските сили от времето на войната за независимост през 1775—1783 г. Със закона от 16 април 1862 г. се освобождавали 3 хиляди негри при условия, предвидени от закона за компенсацията. Съгласно този закон правителството се задължавало да плати на собственика обезщетение от 300 долара за всеки освободен роб. — 533.
- ³³⁵ *Либерия* — република в Западна Африка, образувана в 1847 г. от колонините, основани от Американското колонизаторско дружество с цел за емигриране на свободните негри от САЩ.
Хаити — формално независима държава в западната част на остров Хаити, от 1859 г. — република.
Установяването през юни 1862 г. на дипломатически отношения с негритянските републики Либерия и Хаити, вече признати по това време от другите държави, било победа на аболиционистите. Същевременно дипломатическото признаване на Либерия и Хаити имало за цел да се поощри емиграцията на негри от САЩ в тези страни. Създаването на колонии на освободените негри извън САЩ било една от точките на програмата на Линколн, против която рязко се обявили представителите на революционното крило на аболиционистите. — 534.
- ³³⁶ «*The Evening Post*» («Вечерна поща») — американски ежедневник, излизал под това заглавие в Ню Йорк през 1801—1934 г.; в края на 40-те и през 50-те години поддържал исканията на фрисойлерите, от 1856 г. — орган на републиканската партия; от 1934 г. излиза под името «*The Post*» («Поща»). — 535.

- ³³⁷ В писмото до Дурхамския епископ от 4 ноември 1850 г. Ръсел, който по това време бил министър-председател, лицемерно се представя за защитник на протестантизма против «узурпаторските действия» на папа Пий IX, който бил издал едикт за назначаването на католически епископи и архиепископ в Англия. По този въпрос виж памфлета на Маркс «Лорд Джон Ръсел» (настоящото издание, т. 11, стр. 413—438).
- В писмото си до английския пълномощен министър в Торино Хадсън от 27 октомври 1860 г. министърът на външните работи Ръсел, въпреки позицията на Русия, Франция, Австрия и Пруссия, одобрил присъединяването на Южна Италия към Сардинското кралство и действията на Виктор-Емануил II, който използвал революционното движение на италианския народ за своите династични цели. В писмото се твърдяло също, че народите имат право по всяко време да отстраняват своите правителства. Тази декларация, насочена против Наполеон III, същевременно засягала и самия монархически принцип на управление, на който лорд Ръсел върно служил. — 536.
- ³³⁸ «*Mark-Lane Express*» — съкратено название на седмичника «*The Mark-Lane Express and Agricultural Journal*» («Вестител на житната борса и селскостопански вестник»); орган на търговските кръгове; излизал под това заглавие в Лондон от 1832 до 1924 г. — 536.
- ³³⁹ Седемдневното сражение на подстъпите към Ричмонд (25 юни—1 юли 1862 г.) край река Чикахомини, която имала трудно проходими блатисти брегове, завършило с отстъплението на армията на северняците под командването на Мак-Клелън. — 540.
- ³⁴⁰ «*Allgemeine Militär-Zeitung*» («Всеобщ военен вестник») — германски вестник по военните въпроси, орган на Дружеството на германските офицери и военнослужещи; излизал от 1862 до 1902 г. в Дармшат и Лайпциг. През 1860—1864 г. във вестника сътрудничел Енгелс. През това време в «*Allgemeine Militär-Zeitung*» били публикувани статиите на Енгелс «Прегледът на английските стрелци доброволци», «Прегледът на доброволците в Англия» и «Военните сили на Англия против Германия». Статиите на Енгелс били публикувани от редакцията обикновено с кореспондентските инициали «Ф. Ё». — 546.
- ³⁴¹ Става дума за събитията, свързани с похода на Гарибалди през юли—август 1862 г. за освобождението на Рим от властта на папата и френските окупатори. През време на престрелката с кралските войски при Аспромонте на 29 август тежко раненият Гарибалди бил пленен и подложен на дълъг арест. Позорната разправа на Виктор-Емануил II с народния герой на Италия предизвикала широка протестна вълна в европейските страни и особено в Англия. — 548.
- ³⁴² Става дума за второто световно промишлено изложение, което се състояло в Лондон от май до ноември 1862 г. — 551.
- ³⁴³ «*Newcastle Journal*» — съкратено название на английския консервативен вестник «*Newcastle Daily Journal*» («Нюкясълски ежедневник»), основан в 1832 г. и излизал под това заглавие от 1861 до 1920 г. — 555.
- ³⁴⁴ Става дума за оставката на кабинета на Палмерстон през февруари 1858 г. във връзка с отхвърлянето от камарата на общините на внесения от него законопроект за заговорите (виж бележка 281). Повод за внасянето на законопроекта било покушението срещу Наполеон III, извършено на 14 януари 1858 г. от италианския революционер Орсини, който преди това живял в Лондон. — 556.

- ³⁴⁶ Става дума за масовия подем на чартисткото движение през лятото и есента на 1842 г. във връзка с изострянето на икономическата криза в Англия през пролетта на 1842 г. В началото на август 1842 г. в Стейлибридж (близо до Манчестър) избухнала стачка, която скоро обхвана основните промишлени райони на страната. Започнала с икономически искания, стачката бързо прераснала в политическа и протичала под лозунга за борба за Хартата. Само с помощта на редовни войски управляващите класи успели да се разправят със стачниците. След неуспеха на стачката в Стейлибридж, която била последвана от правителствени репресии, чартисткото движение временно западнало. За това допринесло и известно оживление на промишлеността, което започнало в 1843 г. Подробно описание на тези събития се съдържа в произведението на Енгелс «Положението на работническата класа в Англия» (виж настоящото издание, т. 2, стр. 444—447). — 556.
- ³⁴⁶ Настъпленето на конфедератите в щата Мериленд, което започнало на 4 септември 1862 г., завършило с тяхното поражение при Антитам-Крик на 17 септември. — 558.
- ³⁴⁷ Нахлулите на 12 септември 1862 г. в щата Кентъки войски на конфедератите били разбити от северняците в сражението при Перивил на 8 октомври. — 558.
- ³⁴⁸ «Великани на Запада» Маркс нарича фермерското население на западните щати на АЩ, които през XIX век се наричали Великия Запад (The Great West); фермерите на Запада изиграли решаваща роля в борбата против робството през периода на Гражданската война от 1861—1865 г. — 559.
- ³⁴⁹ Прокламацията за освобождение, обнародвана от Линколн на 22 септември 1862 г., обявявала за свободни от 1 януари 1863 г. негрите роби, които принадлежали на южните плантатори — участници в метежа. Едновременно на всички негри се давало правото да служат в армията и флотата. Освобождението на негрите, обявено след редицата военни неуспехи и под натиска на народните маси, бележело преминаването на Севера към революционна война. Същевременно освобождението без земя при запазване на господстващото положение на плантаторите в южните щати не избавяло негрите от безмилостната експлоатация от страна на предишните робовладелци и от варварската расова дискриминация. — 560.
- ³⁵⁰ Маркс очевидно има предвид една мисъл, изказана от Хегел в «Лекции по естетика», кн. III, параграф «Принципи на трагедията, комедията и драмата». Виж G. W. F. Hegel, Werke, Bd. X, Abt. III, Berlin, 1838, S. 526—540 (Г. В. Ф. Хегел, Съчинения, т. X, ч. III, Берлин, 1838 г., стр. 526—540). — 560.
- ³⁵¹ Става дума за революционните събития в Гърция, които започнали през февруари 1862 г. Движението било предизвикано от извънредно тежкото икономическо положение, създадено в резултат на англо-френската окупация на Гърция през 1854—1857 г. Начело на борбата, насочена против господството на чужденците в икономиката и политическия живот на страната, стояла националната буржоазия. На 22 октомври 1862 г. в Атина въстанал гарнизонът, към който се присъединило цялото население на града. Образованото тогава временно правителство обявило крал Отон Баварски за свален. По-късно обаче английското правителство, използвавайки слабостта на гръцката буржоазия, успяло отново да натрапи на гръцкия престол свое протеже — датския принц Вилхелм под името Георг I.
- Фалитът на Вейар, френски предприемач, свързан с комитета по организирането на световното промишлено изложение в Лондон (виж бележка 342),

- станал известен през септември 1862 г., малко преди закриването на изложението; вестниците вдигнали голям шум около този фалит. — 562.
- ³⁶² Става дума за Синята книга: «Report addressed to Her Majesty's principal Secretary of State for the Home Department, relative to the Grievances complained of by the Journeymen Bakers». London, 1862 («Доклад до министъра на вътрешните работи на нейно величество по повод жалбите, подадени от хлебопекарните наднаচারи». Лондон, 1862). Съставил Х. С. Трнменхър. — 563.
- ³⁶³ На 3 октомври 1862 г. войските на южняците под командването на генералите Прайс и Ван-Дорн атакували позициите на северняците при Коринт. Двудневното сражение завършило с разгрома и отстъплението на конфедератите. — 570.
- ³⁶⁴ Става дума за несполучливия опит на конфедератите през октомври 1862 г. да си върнат Нашвил, загубен през февруари 1862 г. — 570.
- ³⁶⁵ Има се предвид речта на Гладстон в Нюкясъл на 7 октомври 1862 г., в която той заявил, че южняците «създадоха не само армия и флота, но и нация, което е по-важно». — 572.
- ³⁶⁶ Става дума за изборите за камара на представителите на конгреса, които се състояли в северните щати на 4 ноември 1862 г., и за едновременните избори на губернатор на щата Ню Йорк. Макар и да удържали победа в повечето северни щати, републиканците все пак загубили значителен брой гласове в сравнение с предишните избори главно в Ню Йорк, както и в северозападните щати, които гласували за демократите. За губернатор на щата Ню Йорк бил избран един от лидерите на демократическата партия, Сеймур. — 573.
- ³⁶⁷ *Виги* — партия в САЩ, която представлявала главно интересите на промишлената и търговската буржоазия и в която влизали и част от плантаторите. Партията на вигите съществувала от 1834 до 1852 г., когато изострянето на борбата по въпроса за робството предизвикало разцепление и прегрупиране в политическите партии в страната. Мнозинството на вигите заедно с част от демократическата партия и партията на фрисойлерите (виж бележка 186) образували в 1854 г. републиканската партия, която била за ограничаване на робството. Останалата част от вигите се присъединила към демократическата партия, която защитавала интересите на плантаторите робовладелци. — 574.
- ³⁶⁸ Става дума за предложението на френското правителство от 31 октомври 1862 г. до дипломатическите представители на Англия и Русия за съвместни постъпки на трите държави с цел за временно прекратяване на военните действия, за вдигане на блокадата и отваряне на южните пристанища на САЩ за търговия с Европа. Предложението на Наполеон III за намеса във вътрешните работи на Съединените щати било отхвърлено на 8 ноември (27 октомври) 1862 г. от Русия, а по-късно и от английското правителство. — 575.
- ³⁶⁹ При нахлуването си в Мериленд войските на южняците под командването на Джаксън завзели на 15 септември 1862 г. важния населен пункт на брега на река Потомак Харпърс-Фери с 10-хиляден гарнизон и голям арсенал. — 577.

³⁶⁰ «Алабама» — крайцер, построен и екипиран в Англия по поръчка на Конфедерацията. На 23 юни 1862 г., наскоро след пушането на кораба във водата, пълномощният министър на САЩ в Лондон Адамс протестира пред английското правителство по повод построяването и военното снаряжаване на «Алабама». Въпреки това английското правителство дало възможност на кораба да отплува за Азорските острови, където той получил въоръжение. За две години (1862—1864) крайцерът унищожил около 70 кораба на североамериканската флота. Преговорите с английското правителство за обезщетение на загубите, причинени от «Алабама» и други капъорски кораби, построени в Англия, продължили до 1872 г. и завършили с подписването на спогодба, по силата на която Англия се задължавала да плати на САЩ 15,5 милиона долара. — 580.

³⁶¹ Декларацията на Маркс до редакцията на «Berliner Reform» била написана по повод на това, че на 10 април 1863 г. в този вестник се появила бележка, в която се представяли в погрешна светлина преговорите на Маркс с Ласал за съвместно издаване на вестник през време на пребиваването на Маркс в Берлин през пролетта на 1861 г.

«Berliner Reform» («Берлинска реформа») — ежедневник на германските дребнобуржоазни демократи, излизал в Берлин през 60-те години на XIX век. — 585.

³⁶² Маркс написал възванието за Полша по поръчение на лондонското Просветно дружество на германските работници, което организирано комитет за събиране на средства за подпомагане участниците в полското въстание от 1863—1864 г.

Просветното дружество на германските работници било основано в Лондон през февруари 1840 г. от К. Шапер, Й. Мол и други дейци на Съюза на справедливите. След организирането на Съюза на комунистите ръководна роля в Дружеството започнали да играят местните общини на Съюза. През 1847 и 1849—1850 г. активно участие в дейността на Дружеството вземали Маркс и Енгелс. На 17 септември 1850 г. Маркс, Енгелс и редица техни привърженици излезли от Дружеството, тъй като в борбата между ръководеното от Маркс и Енгелс мнозинство на Централния комитет на Съюза на комунистите и сектантско-авантюристическото малцинство (фракцията на Вилих—Шапер) Дружеството застанало на страната на малцинството. От края на 50-те години Маркс и Енгелс отново участвували в дейността на Просветното дружество. Дружеството съществувало до 1918 г., когато било забранено от английското правителство. През XX век Дружеството било посещавано от много руски политически емигранти. — 586.

³⁶³ Става дума за Централния национален комитет, който през януари 1863 г. възглавил освободителното въстание в полските земи, принадлежащи на царска Русия. Въстанието от 1863—1864 г. било предизвикано от засилването на класовите и националните противоречия в Полското кралство и било насочено против гнета на царското самодържавие. Националният комитет, който се състоял от дребнобуржоазни и дребношляхтски елементи, издигнал в началото на въстанието програма за борба за националната независимост на Полша, както и редица искания от аграрно-демократически характер. През май 1863 г. комитетът се нарекъл Национално правителство («Жонд народови»). Но поради непоследователността и нерешителността на въстаническото правителство, което не посмяло да посегне на привилегиите на едрите земевладелци, основната селска маса не се присъединила към въстанието. Това било една от главните причини за поражението на въстанието, потушено от

- царското правителство общо взето към есента на 1863 г. Борбата на отделните въстанически отряди продължила до края на 1864 г. — 586.
- ³⁶⁴ За поделбите на Полша виж бележка 43. — 586.
- ³⁶⁵ В 1831 и 1832 г. в почти всички държави на Германския съюз се засилили опозиционните настроения под влияние на юлската революция от 1830 г. във Франция и на полското въстание от 1830—1831 г. На 27 май 1832 г. край замъка Гамбах в баварски Пфалц се състояла голяма политическа манифестация, организирана от представители на германската либерална и радикална буржоазия. Наред с искането за конституционни преобразования и национално единство на Германия участниците в празненството изразили своята солидарност с борещия се полски народ, като издигнали полското национално знаме. — 586.
- ³⁶⁶ За *Националния съюз* виж бележка 79. — 587.
- ³⁶⁷ Става дума за войната на Прусия и Австрия против Дания в 1864 г., която завършила с поражението на Дания. Съгласно мирния договор, сключен във Виена на 30 октомври 1864 г., Шлезвиг, Холщайн и Лауенбург били обявени за съвместно владение на Австрия и Прусия. — 588.
- ³⁶⁸ Става дума за декларацията на Палмерстон в камарата на общините на 23 юли 1863 г. във връзка с изострянето на конфликта между Дания и Германския съюз заради германските херцогства Шлезвиг и Холщайн, които се намирили под върховната власт на датския крал. Палмерстон заявил, че ако Германия направи някакъв опит да наруши неприкосновеността на Дания, тя ще има работа не само с Дания. Декларацията на Палмерстон имала за цел само да успокои общественото мнение в Англия, което искало от английското правителство да изпълни задълженията си съгласно Лондонския протокол от 8 май 1852 г. за целостта на Датската монархия (виж бележка 169). — 591.
- ³⁶⁹ Ръкописът на настоящата статия е стигнал до нас в непълен вид. Липсват краят на първата и началото на втората част (страници 5 и 6 на ръкописа), както и краят на втората част (страница 9). Както личи от кореспондентските инициали «F. E.», с които се печатали статите на Енгелс в германския «Allgemeine Militär-Zeitung», Енгелс е възнамерявал да публикува статията «Кинглек за сражението при Алма» в този вестник. Но ръкописът на статията останал недовършен и не бил изпратен в редакцията. — 599.
- ³⁷⁰ Имат се предвид първите два тома на книгата: A. W. Kinglake. «The Invasion of the Crimea; its Origin, and an Account of its Progress down to the Death of Lord Raglan». Edinburgh and London, 1863 (A. У. Кинглек. «Нахлуването в Крим; неговото начало и по-нататъшното му развитие до смъртта на лорд Раглан». Единбург и Лондон, 1863). Книгата излязла в осем тома. — 599.
- ³⁷¹ Както личи от предговора на Кинглек към неговата книга, касае се за спомените на руските генерали, участвували в сражението при Алма. Тези спомени, публикувани по-рано в руския печат, били предоставени на Кинглек в ръкописен английски превод от неизвестен руски офицер. Кинглек използва в книгата си следните мемоари:
О. Квицински. «Нови подробности за сражението при Алма. Писмо до редактора на «Русский инвалид». — «Русский инвалид», бр. 84 от 12 април 1856 г.;

- П. Горчаков. «Бележки по статията: «Нови подробности за сражението при Алма», поместена в бр. 84 на «Русский инвалид». — «Русский инвалид», бр. 101 от 8 май 1856 г.;
- В. Киряков. «Нови подробности за сражението при Алма». — «Русский инвалид», бр. 136 от 21 юни 1856 г. — 599.
- 372 На 20(8) септември 1854 г. край река *Алма* станало първото голямо сражение през Кримската война от 1853—1856 г. между руската армия и англо-френските съюзнически войски. Сражението било спечелено от армията на съюзниците, които имали на своя страна освен числен превес и редица военнотехнически предимства. Въпреки грешките, допуснати от руското командване, съюзниците понесли в това сражение значителни загуби в резултат на контраатаките на руските войски. — 599.
- 373 Anitschkof: «Der Feldzug in der Krim». Erster Teil, Berlin, 1857 (превод от руското издание: Аничков. «Военно-историческе очерки Крымской экспедиции». Част първа, Санкт-Петербург, 1856). — 600.
- 374 Става дума за книгата: R. Hodasevich [Chodasiewicz]. «A Voice from within the Walls of Sebastopol» (Р. Ходасевич. «Глас от обсадения Севастопол»), издадена в Лондон в 1856 г. — 601.
- 375 A. F. Haxthausen. «Studien über die innern Zustände, das Volksleben und insbesondere die ländlichen Einrichtungen Rußlands». Dritter Teil, Berlin, 1852, S. 255—292 (А. Ф. Хакстхаузен. «Изследвания на вътрешните отношения, народния живот и по-специално на селските институции на Русия». Част III, Берлин, 1852, стр. 255—292). — 601.
- 376 «Atlas historique et topographique de la guerre d'Orient, en 1854, 1855 et 1856». [Paris], 1859 («Исторически и топографски атлас на Източната война, 1854, 1855 и 1856 г.» [Париж], 1859). — 603.
- 377 Става дума за докладите на главнокомандващия френската армия в Крим маршал Сент-Арно до Наполеон III и до военния министър от 21 и 22 септември 1854 г., публикувани във вестник «Moniteur universel» на 7 и 8 октомври 1854 г.
Bazancourt. «L'expédition de Crimée jusqu'à la prise de Sébastopol» (Базанкур. «Кримската експедиция до завземането на Севастопол»). Първото издание в 2 тома излязло в 1856 г. — 605.
- 378 Ръкописът на статията на Ф. Енгелс «Английската армия», както и ръкописът на предишната статия, е стигнал до нас в непълен вид — липсва краят на ръкописа. Кореспондентските инициали «F. E.» показват, че тази статия също е била предназначена за вестник «Allgemeine Militär-Zeitung». — 614.
- 379 Става дума за книгата: M. Petrie. «Strength, Composition and Organization of the Army of Great Britain». London, 1863 (М. Питри. «Численост, състав и организация на армията на Великобритания». Лондон, 1863). — 614.
- 380 Системата на продаване на патенти за офицерските чинове възникнала в Англия в края на XVII век и получила по-късно кралска санкция. Тя съществувала до 1871 г., осигурявайки монополното положение на английската аристокрация в армията. — 618.
- 381 Става дума за започналите в 1843 г. войни на английските колонизатори против туземното население на Нова Зеландия — маорите. През време на

- тези войни маорите нанесли на английските колониални войски редица поражения. Едва в 1872 г. англичаните, след като изтребили по-голямата част от местното население, успели да изтикат маорите в най-неплодородните части на островите, където те били обречени на глад и измиране. — 618.
- ³⁸² *Олдършотският лагер* — постоянен военен лагер на 75 км от Лондон, създаден в 1855 г. за обучаване на войниците на английската армия във връзка с Кримската война. — 618.
- ³⁸³ *Сандхърстко училище* — военно училище в Сандхърст на 78 км от Лондон, основано в 1802 г., което подготвяло офицери за служба в пехотата и кавалерията. — 619.
- ³⁸⁴ *Френски чуждестранен легион* — учредена в 1831 г. наемна войскава формация, която била предназначена за използване в колониалните войски и за задушаване на революционното движение в метрополията. Чуждестранният легион се формирал главно от декласирани и криминални елементи измежду чужденците, които живеели във Франция, но офицерските длъжности в него могли да се заемат само от французи. Чуждестранният легион участвувал във военните действия в Алжир и Крим; в 1871 г. бил използван от версайци против Парижката комуна. — 629.
- ³⁸⁵ Съгласно пруската военна система, която съществувала през XIX век, редовият състав на армията се делил на няколко категории. Войниците, извършили дисциплинарно провинение, били прехвърляни от първа във втора категория, където могли да се налагат телесни наказания. — 632.
- ³⁸⁶ Публикуваните в приложенията молби на Маркс за възстановяване на пруското му поданство били написани по негова молба от Ф. Ласал през време на пребиваването на Маркс в Берлин през пролетта на 1861 г. и подписани лично от Маркс. Молбата на Маркс била отхвърлена от полицайпрезидента на Берлин, а по-късно, през ноември същата година, от министъра на вътрешните работи на Прусия. — 635.
- ³⁸⁷ *«Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie»* («Нов рейнски вестник. Орган на демокрацията»), излизал всеки ден в Кьолн под редакцията на Маркс от 1 юни 1848 г. до 19 май 1849 г. В редакцията влизал Енгелс, а също и В. Волф, Г. Веерт, Ф. Волф, Е. Дронке, Ф. Фрайлиграт и Г. Бюргерс. Боеви орган на пролетарското крило на демокрацията, «Neue Rheinische Zeitung» играел ролята на възпитател на народните маси, вдигал ги на борба против контрареволуцията. Уводните статии, които определяли позицията на вестника по най-важните въпроси на германската и европейската революция, били писани обикновено от Маркс и Енгелс. Решителната и непримирима позиция на вестника, неговият боеви интернационализъм, появяването на неговите страници на политически разобличения, насочени против пруското правителство и местните кьолнски власти — всичко това още от първите месеци на съществуването на «Neue Rheinische Zeitung» предизвикало кампания срещу вестника от страна на феодално-монархическия и либерално-буржоазния печат, както и преследвания от страна на правителството, които се засилили особено след контрареволуционния преврат в Прусия през ноември — декември 1848 г. Въпреки всички преследвания и полицейски прегради, «Neue Rheinische Zeitung» мъжествено отстоявал интересите на революционната демокрация, интересите на пролетариата. През май 1849 г., в обстановката на всеобщо настъпление на контрареволуцията, пруското правителство, използвайки об-

- стоятелството, че Маркс не получил пруско поданство, издало заповед за изгонването му от Пруссия. Изгонването на Маркс и репресиите против другите редактори на «*Neue Rheinische Zeitung*» станали причина за преустановяване издаването на вестника. Последният, 301-и брой на «*Neue Rheinische Zeitung*», напечатан с червено мастило, излязъл на 19 май 1849 г. В прощалното обръщение до работниците редакторите на вестника заявявали, че «тяхната последна дума винаги и навсякъде ще бъде освобождението на работническата класа!» — 636.
- ²²⁹ «*Deutsch-Französische Jahrbücher*» («Немско-френски годишници») излязали в Париж под редакцията на К. Маркс и А. Руге на немски език. Излязла само първата, двойна книжка през февруари 1844 г. В нея били публикувани произведенията на К. Маркс: «По еврейския въпрос» и «Към критиката на Хегеловата философия на правото. Увод», както и произведенията на Енгелс: «Очерци към критиката на политическата икономия» и «Положението на Англия. Томас Карлайл. «Минало и настояще»» (виж настоящото издание, том 1, стр. 368—398, 399—413, 523—550, 551—575). Тези произведения бележат окончателното преминаване на Маркс и Енгелс към материализма и комунизма. Главната причина за прекратяването на излизането на списанието били принципните разногласия между Маркс и буржоазния радикал Руге. — 640.
- ²³⁰ Виж статията «Маркс и пруското поданство» (настоящото издание, т. 5, стр. 398—401.) — 646.
- ²³¹ Става дума за *Германския съюстен акт*, приет от Виенския конгрес на 8 юни 1815 г.; на основание на този акт множеството германски държави били формално обединени в така наречения Германски съюз (виж бележка 21). — 651.

ДАТИ ИЗ ЖИВОТА И ДЕЙНОСТТА НА К. МАРКС И Ф. ЕНГЕЛС

(януари 1860 — септември 1864)

1860

*Януари —
началото
на февруари*

Маркс продължава да работи над втората книга на «Към критиката на политическата икономия», посветена на изследване на проблемите на капитала. Във връзка с това той често посещава Британския музей, където проучва отчетите на фабричните инспектори за 1855—1859 г., произведенията на буржоазните икономисти Смит, Кене, Тюрго и др. и препрочита «Положението на работническата класа в Англия» от Енгелс.

*Януари —
февруари*

Енгелс работи върху въпроси на теорията и практиката на военното дело, изучава историята на създаването и развитието на различните видове оръжие.

11—26 януари

Маркс и Енгелс продължават внимателно да следят назряването на революционната криза в САЩ и Русия. В писмо до Енгелс Маркс подчертава, че борбата на негрите роби в Америка за премахване на робството и движението за отменяване на крепостното право в Русия са най-важните събития на съвременността.

17 януари

Маркс пише за «New-York Daily Tribune» статията «Положението във Франция», в която разобличава новите маневри на правителството на Луи Бонапарт в областта на икономическата политика; статията излиза във вестника на 7 февруари.

*27, 28 януари
и 11 февруари*

В написаните за «New-York Daily Tribune» статии «Английската политика», «Новият договор между Франция и Англия» и «Английският бюджет» Маркс показва антинародната същност на вътрешната и външната политика на английското правителство; статиите излизат във вестника на 14 и 25 февруари.

*Около
30 януари*

Енгелс пише статията «Савоя и Ннца», в която разкрива несъстоятелността на претенциите на Наполеон III за тези ита

лиански провинции. Статията излиза в «New-York Daily Tribune» на 21 февруари като уводна.

*Край на
януари —
началото на
февруари*

Във връзка с излизането на клеветническата брошура на бонапартисткия агент Карл Фогт «Моят процес против «Allgemeine Zeitung»» Маркс започва да събира документален материал за написване на памфлет против Фогт. За тази цел той преглежда всички намиращи се у него писма и вестници от периода 1848—1859 г. и се обръща към редица представители на революционната емиграция — Шапер, В. Волф, Лелевел, Боркхайм, Имандт и други — с молба да му изпратят материали, изобличаващи Фогт.

Енгелс пише статията «Военната реформа в Германия», в която осмива педаантзма и парадната мушровка, които господствували в армиите на германските държави. Статията бива отпечатана в «New-York Daily Tribune» на 20 февруари като уводна.

*Първата
половина на
февруари*

Маркс получава от своите приятели и съратници множество писма, в които се изразява възмущение от клеветите на Фогт, а също и материали, разобличаващи Фогт.

3 февруари

Енгелс преглежда всички намиращи се у него документи от 1850 до 1852 г., необходими за разобличаването на Фогт.

4—20 февруари

Енгелс работи върху брошурата «Савоя, Ница и Рейн», която представлява продължение на неговата брошура «По и Рейн»; в нея той отново обосновава позицията на пролетарските революционери по въпроса за националното обединение на Италия и Германия. Брошурата излиза анонимно в Берлин в началото на април.

6 февруари

Специално поканен в знак на уважение към заслугите му за развитието на комунистическите принципи, Маркс присъствува на празнуването на годишнината от основаването на лондонското Просветно дружество на германските работници. Събрането еднодушно приема резолюция, осъждаща измислиците на Фогт.

Маркс пише за публикуване в германския печат декларация, в която заявява, че има намерение да даде под съд берлинския «National-Zeitung», който в две уводни статии поместил извадки от клеветническата брошура на Фогт и кратко изложение на нейното съдържание. Декларацията бива отпечатана в «Kölnische Zeitung», в берлинските вестници «Volks-Zeitung» и «Publicist», в хамбургския вестник «Die Reform» и в аугсбургския «Allgemeine Zeitung».

*13 февруари —
27 март*

Маркс води преписка със съдебния съветник Вебер по повод процеса против «National-Zeitung», изпраща му в Берлин обвинителния материал против редактора на «National-Zeitung» Цабел, както и редица други документи и материали, необходими за процеса.

*16 февруари —
25 март*

Маркс се намира в Манчестер у Енгелс. Заедно с В. Волф те обсъждат план за написване на статия против Фогт.

- Със същата цел Маркс препрочита писмата и документите, които се отнасят до дейността на Фогт и други представители на дребиобуржоазната демокрация, води голяма преписка за изпращане на необходимия материал.
- Март—април* Енгелс пише голяма статия «За набразденото оръдие», която излиза в «New-York Daily Tribune» на 7 и 21 април и 5 май.
- Началото на март* Енгелс се обръща към Ласал с молба да помогне за намиране работа на неотдавна излезлия от затвора Нотюнг (осъден по кьолския процес на комунистите от 1852 г.).
- 23 март — 6 април* Енгелс се намира в Бармен във връзка със смъртта на баща си.
- 9 април — 24 юли* След като получава писмо от бившия член на Съюза на комунистите Й. Вайдемайер с молба да бъдат намерени европейски кореспонденти за вестник «Die Stimme des Volks», който трябва да се издава от «Работническото дружество» в Чикаго, Маркс се обръща към представителите на революционната емиграция в Англия, Франция и Швейцария — Либкнехт, Боркхайм, И. Ф. Бекер, Ломел, както и към Ласал в Германия с молба да изпращат кореспонденции на вестника; води преписка с Вайдемайер относно издаването на вестника.
- 10 април* Маркс пише статията «Настроенията в Берлин», в която отбелязва засилването на революционния кипнеж във всички слоеве на германския народ. Статията излиза в «New-York Daily Tribune» на 28 април.
- Средата на април — 2 юни* По молба на унгарския политически деец Семере Маркс се запознава с неговата брошура «Унгария през 1848—1860 г.», посветена на въпроса за пътищата за възстановяване независимостта на Унгария; в писмо до Семере по повод на брошурата Маркс рязко го критикува за апологията на Бонапарт и Палмерстон.
- 18 април — 5 октомври* Подадената от името на Маркс тълба против редактора на «National-Zeitung» Цабел за клеветата бива отхвърлена от берлинската прокуратура в първата и втората инстанция, от берлинския градски съд, както и от апелативния и върховния съд.
- Края на април — началото на май* Във връзка с въстанието в Палермо и подема на национално-освободителното движение в Италия Маркс пише статия, в която отбелязва неуморната борба на населението на Сицилия през цялата ѝ история против чуждестранния гнет. Под заглавие «Сицилия и сицилианците» статията излиза в «New-York Daily Tribune» на 17 май като уводна.
- Май—ноември* Работейки върху памфлета против Фогт, Маркс изучава политическата и дипломатическата история на XIX век, прави извадки от книги, както и от вестници и от парламентарни отчети относно външната политика на Наполеон III.

- Началото на май* Маркс изпраща на «New-York Daily Tribune» две кореспонденции за вътрешнополитическото положение в Прусия. Те излизат във вестника на 19 май под заглавие «Приготовления за бъдеща война на Наполеон край Рейн».
- 10 май* Енгелс съобщава на Маркс при какви условия ще продължи да работи във фирмата «Г. Ермен и Енгелс» след смъртта на своя баща.
- Около 12—25 май* Енгелс получава известие, че майка му е тежко болна, и заминува за Бармен. На връщане за Манчестер се отбива за кратко време при Маркс в Лондон.
- Средата на май* Маркс получава писмо от руския писател Н. П. Сазонов, в което последният изразява дълбокото си възмущение от клеветите на Фогт. Отбелязвайки голямото значение на излязлата в 1859 г. книга на Маркс «Към критиката на политическата икономия» за развитието на икономическата мисъл, Сазонов съобщава, че един професор от Московския университет е изложил съдържанието на тази книга в специална лекция.
- 28 май — около 7 юни* Маркс и Енгелс следят разрастването на националноосвободителното движение в Италия, осветлявайки в печата основните му етапи. Статията на Маркс за похода на отряда на Гарибалди бива отпечатана в «New-York Daily Tribune» на 14 юни, а статията на Енгелс «Гарибалди в Сицилия» излиза в същия вестник на 22 юни като уводна.
- 2 юни* В писмо до Ласал, в което характеризира външнополитическата позиция на привържениците на английския политически деец Д. Уркарт, Маркс формулира някои тактически принципи на пролетарските революционери по отношение на временните съюзници от буржоазния лагер.
- 18 юни* Маркс пише статията «Интересни новини от Прусия», посветена на предстоящата конференция на германските князе с участието на Наполеон III. Статията излиза в «New-York Daily Tribune» на 30 юни.
- Около 19 юни* Маркс посещава германския публицист Боркхайм и му препоръчва да напише отговор на брошурата на бонапартиста Абу «Прусия в 1860 г.»; през следващите месеци Маркс дава на Боркхайм редица съвети относно съдържанието на неговата работа и я преглежда на коректура.
- Около 25 юни* Енгелс пише статията «Английските доброволчески войски», в която характеризира класовия състав на доброволческата армия. Статията излиза в «New-York Daily Tribune» на 11 юли като уводна.
- Края на юни, 10 и 14 юли* Маркс пише за «New-York Daily Tribune» статията «Британската търговия» и две статии под заглавие «Състоянието на британската фабрична промишленост», в които въз основа на анализа на отчетите на фабричните инспектори за първото полугодие на 1860 г. показва засилването на експлоатацията

на работническата класа в Англия. Първата статия излиза във вестника на 16 юли като уводна, другите две статии биват отпечатани на 6 и 24 август.

23 юли

Маркс пише статия за скъсването на отношенията между Гарибалди и Кавур. Статията излиза в «New-York Daily Tribune» на 8 август под заглавие «Интересни новини от Сицилия. — Скарването на Гарибалди с Лафарина. — Писмото на Гарибалди».

Около 24 юли
и края на юли

Във връзка с агресивните планове на бонапартистка Франция. Енгелс пише статията «Отбраната на Британия» и «Може ли Лондон да стане плячка на французите?», в които анализира официалните планове за отбраната на Англия. Статията излиза в «New-York Daily Tribune» на 10 и 11 август като уводни.

28 юли —
3 август

Маркс изпраща на «New-York Daily Tribune» статия за вълненията в Сирия и статията «Руско-френският съюз», в които подчертава, че изострянето на вътрешните противоречия заставя управляващите кръгове във Франция и Русия да търсят изход в една война. Статията биват отпечатани на 11 и 16 август.

7 август

Маркс пише статията «Митата върху хартията. — Писмото на императора», в която анализира антидемократичната процедура на приемане на законопроектите в английския парламент. Статията излиза в «New-York Daily Tribune» на 22 август.

8 август

Енгелс пише статията «Гарибалдийското движение», в която дава висока оценка на боевите качества на революционните войски на Гарибалди; наред с това той показва антинародния характер на кралската неаполитанска армия. Статията излиза в «New-York Daily Tribune» на 23 август.

11 август

Енгелс присъствува на прегледа на стрелците доброволци в Нютон и получава от редакторите на английското военно списание «The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire» Нодъл и Хол предложение да напише статия за прегледа на стрелците доброволци в Нютон.

14 август —
8 септември

Маркс пише за «New-York Daily Tribune» четири статии по икономически въпроси. Статията «Новият сардински заем. — Предстоящи френски и индийски заеми», «Реколтата в Европа», «Цените на зърнените храни. — Европейските финанси и военните приготовления. — Източният въпрос» и «Британската търговия» излизат във вестника на 28 август и на 6, 10 и 29 септември.

16 август

Енгелс пише статията «Болният човек на Австрия», в която отбелязва реакционността на вътрешната и външната политика на австрийския император, както и разрастването на революционните сили в Австрийската империя. Статията бива отпечатана в «New-York Daily Tribune» на 1 септември като уводна.

- Окляло 24 август.* Енгелс пише статията «Прегледът на английските стрелци доброволци» и я праща в редакцията на дармщатския «Allgemeine Militär-Zeitung», която публикува статията на 8 септември. Енгелс изпраща английския превод на статията във «Volunteer Journal», където тя излиза на 14 септември с въспителни бележки на редакцията под заглавие «Дописка в един германски вестник за прегледа в Нютон».
- Началото на септември* Енгелс пише две статии за успехите на революционните войски в Южна Италия — «Напредването на Гарибалди» и «Гарибалди в Калабрия», които излизат в «New-York Daily Tribune» на 21 и 24 септември като уводни.
- Средата на септември — средата на октомври* Енгелс пише статията «Френската лека пехота», която бива публикувана във «Volunteer Journal» на 21 септември и на 5 и 20 октомври.
- 17 и 27 септември* Маркс пише две статии, в които анализира външната политика на Франция и Русия и освен това се спира на предпоставките за революционното обединение на Италия и Германия. Статииите «Русия използва Австрия. — Варшавският конгрес» и «Положението в Прусия. — Прусия, Франция и Италия» излизат в «New-York Daily Tribune» на 10 и 15 октомври.
- Първата половина на октомври — края на ноември* Енгелс пише за «Volunteer Journal» две статии под заглавие «Артилерията на доброволците» и «Доброволческите инженерни войски, тяхното значение и област на дейност», посветени на организацията на артилерийските и инженерните войски на доброволците. Статииите биват отпечатани в списанието на 13 октомври, 24 ноември и 1 декември.
- Около 15 октомври* Енгелс получава от редакцията на «Allgemeine Militär-Zeitung» предложение за постоянно сътрудничество във вестника.
- 23 октомври* Във връзка с реорганизацията на пруската армия Маркс пише статията «Пригответе се за война в Прусия». Статията излиза в «New-York Daily Tribune» на 8 ноември.
- Края на октомври 1860 — първата половина на януари 1861* Енгелс пише статията «История на винтовката», в която проследява от позициите на историческия материализъм развитието на този основен вид ръчно огнестрелно оръжие. Статията бива отпечатана във «Volunteer Journal» в осем части от 3 ноември 1860 г. до 19 януари 1861 г. Една част от статията бива препечатана в английския военен вестник «Army and Navy Gazette» на 27 януари 1861 г.
- 8 ноември* Маркс завършва работата върху памфлета «Господин Фогт».
- 10 ноември* Маркс пише статия за финансовото положение на Англия. Статията бива отпечатана в «New-York Daily Tribune» на 24 ноември под заглавие «Напрежението на паричния пазар».
- 17 ноември* Маркс пише предговора към памфлета «Господин Фогт».

- 19 ноември — декември* — Жени Маркс е болна от шарка; през време на болестта и децата живеят у В. Либкнехт, а Маркс се грижи за тежко болната си жена.
- Около 22 ноември* Енгелс завършва статията «Военноморската флота» за «Новата американска енциклопедия». Статията излиза през 1861 г. в XII том на енциклопедията.
- 24 ноември* Тъй като всички инстанции на пруския съд отхвърлят тълбите на Маркс против «National-Zeitung», последният изпраща декларация до редакциите на редица германски вестници. В аугсбургския «Allgemeine Zeitung» декларацията излиза на 1 декември.
- Край на ноември — 19 декември* Маркс се занимава с природознание, чете книгата на Дарвин «Пронзход на видовете» и в писмо до Енгелс я характеризира като «естественоисторическа основа» на своя мировзглед.
- 1 декември* Излиза от печат памфлетът на К. Маркс «Господин Фогт», в който Маркс защитава пролетарската партия от клеветническите нападки на буржоазията. Въз основа на документален материал Маркс неопровержимо доказва, че Фогт е платен агент на Бонапарт.
- 29 декември* Енгелс получава съобщение от Нодъл, че редакцията на «Volunteer Journal» възнамерява да преиздаде неговите статии, публикувани в списанието, в отделен сборник под заглавие «Статии за доброволците».
- 24 декември 1860 и края на януари 1861* Енгелс пише две статии, посветени на засилването на революционната криза в Австрия и Германия. Статията «Австрия. — Развоят на революцията» излиза в «New-York Daily Tribune» на 12 януари, а статията «Движението в Германия» — на 12 февруари 1861 г. като уводна статия.
- 1861
- 18 — 22 януари* Във връзка с обявяването на кралска амнистия в Прусия Маркс моли Енгелс да напише критична статия за амнистията, която всъщност не се разпростирала върху германските емигранти — участници в революцията от 1848—1849 г. Написаната от Енгелс статия Маркс изпраща в «The Times» и в «The Standard», но редакциите на тези вестници отказват да я напечатат.
- 28 януари* Маркс получава съобщение от един от редакторите на «New-York Daily Tribune» Ч. Дана, че се преустановява за 6 седмици печатането на кореспонденциите на Маркс в «New-York Daily Tribune», както и че издателите отказват да платят хонорара за няколко негови статии, непубликувани във вестника. Във връзка с това семейството на Маркс изпитва големи материални затруднения.
- Край на януари* Енгелс преработва за «Volunteer Journal» написаната за «New-York Daily Tribune», но непубликувана в този вестник ста-

тия «Френските въоръжени сили»; статията бива отпечатана в списанието на 2 февруари.

Началото на февруари

Енгелс се запознава с книгата на маршал Бюжо «Очерци по някои въпроси на воденето на войната» и прави извадки от раздела на тази книга, посветен на физическите и моралните фактори в пехотния бой; извлечение от книгата на Бюжо в английски превод на Енгелс с негови встъпителни бележки е отпечатано във «Volunteer Journal» под заглавие «Маршал Бюжо за моралния фактор в боя» на 9 и 16 февруари и на 2 март.

Втората половина на февруари — края на май

Маркс изучава историята на древния свят, чете главата за гражданските войни от «История на Рим» от Апиан на гръцки език, препрочита «История на Пелопонеската война» от Тукидид.

28 февруари — около 16 март

Маркс пътува до Залтбомел (Холандия) при вуйчо си Л. Филлипс.

Около 16 март

Излиза в отделно издание сборникът «Статии за доброволците», който съдържа пет военни статии на Енгелс, отпечатани във «Volunteer Journal» през 1860 и началото на 1861 г.

17 март — 12 април

Маркс е в Берлин. Той води преговори с Ласал относно съвместното издаване на вестник в Германия и прави постъпки за възстановяване на пруското му поданство въз основа на указа за амнистия. Като получава отрицателен отговор на своята молба от кралския полицайпрезидент Цедлиц, Маркс подава молба в полицейското управление по местожителството си да бъде приет отново за пруски поданник и остава пълномощно на Ласал да предприема необходимите за тази цел стъпки. Маркс присъства на едно от заседанията на долната камара на пруския ландтаг в ложата на журналистите.

Около 16 — 19 април

След краткотраен престой в Елберфелд и Бармен Маркс пристига в Кьоли, където се среща с адвоката К. Шнайдер, който бил защитник на кьолския процес на комунистите в 1852 г., както и с бившия подсъдим по този процес И. Я. Клайн; Маркс посещава и вдовицата на Р. Даниелс, един от ръководителите на кьолската община на Съюза на комунистите.

19 — 29 април

Маркс замъква за два дни за Трир при майка си, след което през Ахен, Залтбомел, Ротердам и Амстердам се връща в Лондон.

Началото на май — началото на юни

Маркс се споразумява с френския емигрант, участник в революцията от 1848—1849 г., С. Бернар, както и с чартисткия лидер Ърнест Джоис за устройване на протестен митинг в Лондон против арестуването на Бланки в Париж и против жестокото му третиране в затвора. Същевременно Маркс взема мерки за разпространяване чрез печата на информация за тежките условия, при които Бланки бил държан в затвора.

- 7—10 май В писма помежду си Маркс и Енгелс си разменят мнения по въпроса за издаването на вестник в Германия. Те решават да отхвърлят предложението на Ласал за съвместно издаване на вестник поради неприемливите условия, поставени от Ласал (последният искал той да има ръководната роля в редакцията).
- Около 20—23 май Енгелс гостува на Маркс в Лондон. Маркс подробно го информира за резултатите от своето пътуване в Германия.
- 10 юни Маркс получава от редактора на виенския буржоазно-либерален вестник «Die Presse» М. Фридлехдер ново предложение за сътрудничество. Последният моли Маркс да изпрати за начало две статии относно събитията в САЩ във връзка с Гражданската война и за положението в Англия. Маркс приема предложението за сътрудничество, вземайки под внимание голямата популярност на вестника сред немските читатели, както и неговата антибонапартистка позиция по външно-политическите въпроси, но временно се въздържа да праща статии поради доброжелателното отношение на вестника към мнимоконституционалистското правителство на Шмерлинг в Австрия.
- Средата на юни 1861 — ноември 1862 Във връзка със започване на военните действия в Съединените щати Маркс и Енгелс отделят голямо внимание на изследването на въпроса за причините на избухването на Гражданската война в САЩ. Въз основа на задълбочено проучване на американския печат и на други източници Маркс стига до извода, че главното съдържание на войната в САЩ е въпросът за робството. Придавайки огромно значение на борбата на американския народ против робството на негрите, в своите статии и в кореспонденцията помежду си Маркс и Енгелс подчертават прогресивния характер на войната от страна на северните щати.
- Около 18 юни Маркс получава съобщение от Берлин, че полнацйпрезидентът на града е отхвърлил молбата му за възстановяване на пруското му поданство.
- 19 юни Маркс съобщава на Енгелс, че е получил писмо от близкия приятел на Бланки, френския публицист Л. Вато (Денонвил), и изразява своето задоволство, че те отново са установили непосредствена връзка с революционната партия във Франция.
- Август 1861 — юли 1863 Маркс продължава да работи върху замисленото от него голямо икономическо произведение, в което възнамерява да изследва цялата съвкупност от проблеми на капиталистическия начин на производство и същевременно да разкритикува буржоазната политическа икономия; изследванията и извадките на Маркс образуват обширен ръкопис от 23 тетрадки, който има общо заглавие «Към критиката на политическата икономия».
- Август — декември В процеса на работата върху своето икономическо произведение Маркс подробно разглежда проблемите за превръщането

на парите в капитал, за производството на абсолютна принадлежна стойност и започва да изследва въпроса за производството на относителна принадлежна стойност.

Края на август — първата половина на септември Маркс е на гости при Енгелс в Манчестер; той запитва оттук редакцията на «Die Presse» относно политическата позиция на вестника във връзка с правителствената криза в Австрия, присъства на заседанието на секцията по икономически науки и статистика през време на годишното събрание на «Асоциацията за съдействие на развитието на науката» на 4—11 септември.

18 и 21 септември Маркс възобновява преустановеното през януари 1861 г. сътрудничество в «New-York Daily Tribune» и пише за него статии «Американският въпрос в Англия» и «Британската търговия с памук». Статии излизат във вестника на 11 и 14 октомври.

3 — края на октомври Енгелс прекарва отпуската си при роднините си в Германия.

5 и 12 октомври Маркс пише за «New-York Daily Tribune» две статии, в които разобличава измислиците на Палмерстоновия печат относно събитията в Америка. Статии «Лондонският «Times» и лорд Палмерстон» и «Лондонският «Times» за орлеанските принцове в Америка» излизат във вестника на 21 октомври и 7 ноември.

20 октомври и края на октомври Маркс започва да сътрудничи във вестник «Die Presse», изпраща на редакцията две статии — «Гражданската война в Северна Америка» и «Гражданската война в Съединените щати», — в които разкрива от позициите на историческия материализъм предпоставките, характера и движещите сили на Гражданската война в САЩ. Статии излизат във вестника на 25 октомври и 7 ноември.

29 октомври Маркс получава съобщение от Фридлендер, че от 1 ноември е утвърден за постоянен лондонски кореспондент на вестник «Die Presse».

Ноември — началото на декември Енгелс продължава да сътрудничи във «Volunteer Journal», неговите статии «Офицерите доброволци» и «Поуки от американската война» излизат във вестника на 22 ноември и 6 декември.

Около 1—18 ноември Маркс пише пет статии за кризисните явления в икономиката на Англия и за финансовата криза във Франция. Статии «Кризата в Англия», «Икономически бележки», «Мосьо Фулд» и «Финансовото положение на Франция» излизат в «Die Presse» на 6, 9, 19 и 23 ноември; статията «Британската търговия» излиза в «New-York Daily Tribune» на 23 ноември.

7 и 8 ноември Маркс пише две статии за англо-френско-испанската интервенция в Мексико, в които разкрива нейния колониалистски характер и показва, че истинският организатор на интервен-

цията е английското правителство на Палмерстон. Статните излизат в «Die Presse» на 12 ноември и в «New-York Daily Tribune» на 23 ноември под заглавие «Интервенцията в Мексико».

10 ноември

Маркс изпраща на Л. Вато парите, събрани между германските работници-емигранти за издаване на брошура за продеса на Бланки. В писмо до Вато Маркс характеризира Бланки като бележит деец на «френската пролетарска партия».

Около 19 ноември

Във връзка с отстраняването на генерала аболиционист Фримонт от длъжността главнокомандуващ армията в Мисури Маркс пише за «Die Presse» статия за вътрешнополитическото положение в Съединените щати. Статията излиза във вестника на 26 ноември под заглавие «Отстраняването на Фримонт».

Около 26 ноември

Маркс получавал от Ласал съобщение, че молбата му за възстановяване на пруското му поданство е окончателно отхвърлена от министъра на вътрешните работи на Пруссия.

28 ноември —
31 декември

Във връзка със задържането на английския пощенски параход «Трент» от американски военен кораб Маркс пише редица статии, посветени на англо-американския конфликт. В тях той разобличава позицията на английската управляваща олигархия, която симпатизирала на робовладелците, и изразява своята увереност, че между Англия и САЩ няма да има война. Статиите «Инцидентът с «Трент»», «Англо-американският конфликт», «Главните актьори в драмата «Трент»», «Споровете около делото «Трент»», «Вашингтонският кабинет и западните държави», «Шарлатанството на френския печат. — Икономическите последици на войната» излизат в «Die Presse» на 2, 3, 8, 11 и 25 декември 1861 г. и на 4 януари 1862 г. Статията «Новината за делото «Трент» и впечатлението, което тя произведе в Лондон», излиза в «New-York Daily Tribune» на 19 декември.

7 декември —
1861 —
31 януари 1862

Във връзка с изострянето на англо-американските отношения след инцидента с «Трент» Маркс пише редица статии, в които показва засилването на антивоенните настроения в Англия. Статиите «Засилването на симпатите в Англия» и «Общественото мнение в Англия» излизат в «New-York Daily Tribune» на 25 декември 1861 и на 1 февруари 1862 г. Статиите «Мнението на вестниците и мнението на народа», «Американофилски митинг» и «Антиинтервенционистки настроения» излизат в «Die Presse» на 31 декември 1861 г. и на 5 януари и 4 февруари 1862 г.

10 декември

Членът на лондонското Просветно дружество на германските работници И. В. Вебер се обръща към Маркс с молба да направи критичен разбор на възгледите на германския вулгарен икономист Вирт и на позицията на издавания от него вестник «Der Arbeitgeber», за да се напишат статии против него в германския печат.

10 и 13 декември

Маркс пише за «Die Presse» статиите «Кризата по въпроса за робството» и «Новини от Америка», в които отбелязва засил-

ването на демонстрациите на Север за премахване на робството. Статиите излизат във вестника на 14 и 17 декември.

1862

Януари — февруари

Маркс почва да работи върху «Теории за принадлежната стойност»; в това произведение той проследява критично историята на политическата икономия, като започва от средата на XVII век. В процеса на работата върху «Теории за принадлежната стойност» Маркс изследва въпросите на капиталистическото възпроизводство, прави критичен анализ на така наречената «догма на Смит» и формулира основните положения на своята собствена теория за възпроизводството, подробно разработена по-късно във втория том на «Капиталът».

14 и 17 януари

Маркс пише за «Die Presse» статиите «Историята със скриването на телеграмата на Сюзърд» и «Държавният преврат на лорд Джон Ръсел», в които разкрива интервенционистките планове на правителството на Палмерстон по отношение на Съединените щати. Статиите излизат във вестника на 18 и 21 януари 1862 г.

Средата на януари и началото на февруари

Маркс пише за вестник «Die Presse» статиите «Статистически данни за железопътните линии» и «Памучната криза», в които анализира официалните статистически отчети на английското правителство и на Манчестърската търговска камара. Статиите излизат във вестника на 23 януари и 8 февруари.

28 януари

Маркс пише статията «Работнически митинг в Лондон»; в която високо оценява интернационалистическата позиция на английската работническа класа във връзка със заплахата от интервенция против Съединените щати. Статията излиза в «Die Presse» на 2 февруари.

Февруари — юни

Маркс води оживена кореспонденция с германския социалист емигрант В. Айххоф, който открил в лондонския седмичник «Негтап» полемика против дребнобуржоазния демократ Кинкел. Като изпраща материали на Айххоф, както и на намиращия се в Германия член на нойшатския гимнастически съюз В. Вебер, Маркс помага за разобличаването на германските дребнобуржоазни демократи, които се били присъединили към пруския буржоазно-либерален Национален съюз.

7 февруари

Маркс пише статията «Дебатите по адреса в парламента», в която разкрива реакционния характер на външната политика на английската управляваща олигархия. Статията излиза в «Die Presse» на 12 февруари.

15 февруари

Маркс пише за «New-York Daily Tribune» статията «Мексиканска бъркотия», в която показва изострянето на противоречията между участниците в интервенцията в Мексико във връзка с намерението на Бонапарт да създаде в Мексико им-

перия начело със своето протеже, австрийския ерцхерцог Максимилиан. Статията излиза във вестника на 10 март. Това е последната статия на Маркс, публикувана в «New-York Daily Tribune».

Около 26 февруари Маркс пише статията «Американски работи», в която рязко критикува военното ръководство на северняците в лицето на главнокомандувачия армията Мак-Клелън и анализира мерките на Линколн за укрепване армията на Севера. Статията излиза във вестник «Die Presse» на 3 март.

Маркс получава писмо от Швейцария от ветерана на германското революционно движение И. Ф. Бекер, с което последният го моли да му помогне за издаването на неговия труд «Как и кога?», посветен на въпроса за обединението на Германия. Във връзка с това Маркс прави постъпки, за да помогне на Бекер.

Края на февруари Маркс пише за «Die Presse» статия за завоевателната политика на царска Русия в Далечния Изток. Статията не била напечатана.

Март Енгелс пише статия за хода на военните действия в Съединените щати, която излиза във «Volunteer Journal» на 14 март под заглавие «Войната в Америка». Маркс превежда статията на немски, прави малки допълнения в нея и я изпраща на вестник «Die Presse», където тя излиза на 26 и 27 март под заглавие «Гражданската война в Америка». Маркс и Енгелс развиват в тази статия своя военно-стратегически план, който трябвало да осигури победата на Севера във войната.

30 март — около 25 април Маркс гостува на Енгелс в Манчестер. Заедно с Айххоф, пристигнал за няколко дни от Ливерпул, те обсъждат въпроса за разобличаването на дребнобуржоазния демократ Кицкел.

Около 13 април Маркс получава от Чарлз Дана съобщение да прекрати изпращането на кореспонденции в «New-York Daily Tribune» поради това, че през последните два месеца вестникът отпечатал само две статии на Маркс. Дана съобщава също, че възнамерява да напусне редакцията на вестника.

Около 28 април Маркс отхвърля предложението на Фридлиндер да пише за «Die Presse» специални кореспонденции за откриващата се на 1 май в Лондон промишлена изложба поради големите разходи, свързани с нейното посещаване. Предложението да изпраща занаяпред на вестника по една статия седмично се приема от Маркс.

28 април Маркс пише за «Die Presse» статия за мексиканската авантюра на Наполеон III. Статията излиза на 2 май под заглавие «Една международна афера Мирес».

В писмо до Енгелс Маркс го моли да изпрати на вестник «Die Presse» статия за сражението при Коринт и занаяпред редовно да осветлява главните събития от Гражданската война в САЩ.

Маркс изпраща писмо на Ласал, в което му предлага да

напише за списание «Unsere Zeit», издавано от Брокхауз в Германия, рецензия за първата книга на неговия труд «Към критиката на политическата икономия».

5 май

Във връзка с проучването на организацията на индийската тучезна армия Енгелс моли Маркс да му изпрати парламентарния отчет и материали на английското военно министерство по този въпрос.

Продължавайки да следи внимателно военните действия в Северна Америка, Енгелс дава в писмо до Маркс подробно описание на сражението при Коринт и на боевете във Вирджиния.

16 и 18 май и
14 юни

Във връзка със завземането от войските на северняците на Нови Орлеан — важен политически и военен център на робовладелската Конфедерация — Маркс пише за вестник «Die Presse» статиите «Английският печат и падането на Ъовн Орлеан», «Договор против търговията с роби» и «Английската хуманност и Америка». В тях той анализира по-нататъшните перспективи на Гражданската война в САЩ и на окончателното разрешаване на въпроса за робството. Статиите излизат във вестника на 20 и 22 май и 20 юни.

23 — 25 май

В писмо до Маркс Енгелс подробно анализира положението на главните театри на военните действия в САЩ. Използвайки материалите на Енгелс, Маркс пише за «Die Presse» статията «Положението на американския военен театър»; статията излиза във вестника на 30 май.

Юни

Маркс препрочита книгата на Родбертус «Социални писма до фон Кирхман. Писмо трето: Опровержение на Рикардовото учение за поземлената рента и обосноваване на нова теория за рентата». В писмо до Ласал Маркс критикува теорията на рентата на Родбертус, както и теорията на рентата на Рикардо.

Юни — юли

Семейството на Маркс е в остра материална нужда поради прекратяването на неговото сътрудничество в «New-York Daily Tribune». Жени Маркс прави напразен опит да продаде част от библиотеката на мъжа си. С помощта на Енгелс Маркс погасява част от дълговете си.

Юни — август

В процеса на работата върху «Теории за принадлежната стойност» Маркс развива своята теория за средната печалба и цената на производството, както и теорията за капиталистическата поземлена рента — както диференциалната, така и абсолютната. Маркс подробно съобщава резултатите от своите изследвания на Енгелс в писма от 2 и 9 август.

Около 6 юни

Маркс получава от Бостон съобщение от германския емигрант В. Щефен за нападите на дребнобуржоазния демократ Хайнцен срещу пролетарски революционери в списание «Der Arbeiter» с молба да изпрати материали за предшната политическа дейност на Хайнцен, които да бъдат използвани в печата против него.

Средата на юни Във връзка с критиката, на която подлага в икономическия

си труд реакционните възгледи на Малтус, Маркс препрочита «Произход на видовете» от Дарвин и отбелязва, че теорията на Дарвин представлява опровержение на малтусианството.

Край на юни

Енгелс пише статията «Бронирани и бронеломни кораби и Гражданската война в Америка», която излиза в «Die Presse» на 3 юли.

Около 5 юли

Маркс посещава Швайгерт, бивш капитан от австрийската армия, сражавал се в Италия в отряда на Гарибалди. От разказите на Швайгерт Маркс узнава за споделяните от Ласал «освободителни» планове на германския офицер Рюстов по отношение на Германия и рязко критикува тези планове за техния авантюризъм.

*9 юли —
4 август*

Маркс често посещава Ласал, който е пристигнал в Лондон, за да разгледа световното промишлено изложение. В разговорите си с Маркс Ласал му съобщава, че има намерение да започне агитация сред германските работници за въвеждане на всеобщо изборително право и за организиране с помощта на юнкерско-буржоазната пруска държава на производителни асоциации с цел за разрешаване на социалния въпрос. Маркс рязко осъжда реформистката същност на програмата и тактиката на Ласал, подчертавайки, че политически те по нищо не се схождат с изключение на някои твърде далечни крайни цели.

16 юли

Маркс пише за вестник «Die Presse» статия за реакционната външна политика на английското правителство. Статията излиза на 20 юли под заглавие «Недопушане на дебати за Мексико и съюзът с Франция».

*30 юли —
10 септември*

Маркс и Енгелс внимателно следят събитията в Америка и в писма разменят мнения относно перспективите на Гражданската война в САЩ. Въпреки някои съмнения на Енгелс в оценката на перспективите на войната във връзка със сериозните военни неуспехи на северняците, Маркс, вземайки под внимание всички политически и военни фактори, изразява твърдата увереност в окончателната победа на Севера. Маркс излага становището си в статията «Към критиката на положението в Америка». Статията излиза в «Die Presse» на 9 август.

2 август

Енгелс присъства на прегледа на английските доброволци в Хитон парк близо до Манчестер. Енгелс прави преценка на състоянието на подготовката на доброволците в статията «Една инспекция на доброволците в Англия», която изпраща на вестник «Allgemeine Militär-Zeitung». Статията излиза във вестника на 1 и 8 ноември.

След 9 август

Маркс предлага на редакцията на излизания в Ню Йорк аболиционистки вестник «The Evening Post» да му сътрудничи.

22 август

Маркс пише за «Die Presse» статията «Аболиционистки демонстрации в Америка», в която показва разрастването и сплотя-

ването на силите, които са за незабавно премахване на робството на негрите. Статията излиза във вестника на 30 август.

- 27 август** В качеството си на кореспондент на вестник «Die Presse» Маркс получава постоянен пропуск за световното промишлено изложение в Лондон.
- 28 август — около 7 септември** Маркс пътува до Залтбомел при вуйчо си Л. Филипс и до Трир при майка си за уреждането на парични въпроси. На връщане Маркс се среща в Кьолн с участника в революцията от 1848—1849 г. в Германия Ф. Кап, който е пристигнал от САЩ; Кап информира Маркс за участието на германските революционни емигранти в Гражданската война в САЩ на страната на северните щати.
- Септември** В процеса на критичния анализ на теорията за натрупването на Рикардо в «Теории за принадлежната стойност» Маркс развива своята теория за капиталистическото натрупване и икономическите кризи.
- Поради крайно тежкото материално положение на семейството си Маркс се опитва с посредничеството на братовчед си А. Филипс да постъпи на работа в едно английско железопътно бюро, но не получава място.
- 11 септември** Айххоф се обръща към Енгелс с молба да помогне за разпространението сред германските емигранти на забранената в Германия брошура на В. Вебер «Моето изключване от нойшатския гимнастически съюз», в която се критикува позицията на дребнобуржоазните демократи по въпроса за обединението на Германия.
- 11—30 септември** Маркс пише за вестник «Die Presse» три статии за тежкото положение на английските работници във връзка с памучната криза, както и за народните митинги в Англия в защита на Гарибалди. Статията «Митинг в защита на Гарибалди», «Бедственото положение на работниците в Англия» и «Митингите на гарибалдистите. — Бедственото положение на работниците от памучната промишленост» излизат във вестника на 17 и 27 септември и 4 октомври.
- 12—29 септември** Енгелс заминава за Германия през Белгия и Люксембург с цел да си почине. След пътуване по бреговете на Мозел, Рейн и из Тюрингия се спира при роднини в Бармеи и Енгелскирхен.
- Първата половина на октомври** Маркс и Енгелс водят редовна кореспонденция с В. Либкнехт, който се е завърнал от емиграция в Германия. Те получават от него информации за състоянието на работническото движение в Германия; Маркс насочва практическата дейност на Либкнехт по пропагандирането на идеите на научния комунизъм сред германските работници.
- 7 октомври** Маркс пише статията «Събитията в Северна Америка», в която приветства издадената от президента на САЩ Линколн прокламация за освобождаване на негрите роби. Статията излиза в «Die Presse» на 12 октомври.

Втората половина на октомври Маркс посещава пристигналия от Париж участник в революцията от 1848—1849 г. в Германия В. Шили.

Край на октомври Въз основа на официални статистически данни Маркс пише статията «Изготвянето на хляба», в която показва ужасяващите трудови условия на хлебопекарските работници в Англия. Статията излиза в «Die Presse» на 30 октомври.

4 — 29 ноември Маркс пише за «Die Presse» пет статии, в които обобщава резултатите от първия период на Гражданската война в САЩ. Статиите «Положението в Северна Америка», «Признаци за изчерпване на силите на южната Конфедерация», «Резултатите от изборите в северните щати», «Уволяването на Мак-Клеълън» и «Английският неутралитет. — Положението в южните щати» излизат във вестника на 10, 14, 23 и 29 ноември и 4 декември. С тези статии приключва сътрудничеството на Маркс в «Die Presse».

Около 18 ноември Енгелс получава от редакцията на «Allgemeine Militär-Zeitung» предложение да изпраща по-често кореспонденции, които тя възнамерява да публикува под рубриката «Военни писма от Англия». Редакцията моли също Енгелс да информира германските читатели относно техническите постижения в областта на военното дело в Англия.

Декември Маркс прави първоначалния вариант на раздела «Капитал и печалба», който по своето съдържание отговаря на първите три раздела на бъдещия трети том на «Капиталът».

Около 5 — 13 декември Маркс прекарва няколко дни на гости на Енгелс в Манчестер и посещава Айххоф в Ливерпул.

28 декември В писмо до германския лекар Л. Кугелман, участник в революцията от 1848—1849 г., Маркс съобщава за намерението си да издаде следващата книга на «Към критиката на политическата икономия» като самостоятелен труд под заглавие «Капиталът» и с подзаглавие «Към критиката на политическата икономия». Маркс моли Кугелман да му пише за положението в Германия. От това време започва редовната кореспонденция между Маркс и Кугелман.

1863

Януари Маркс завършва работата си върху основния текст на «Теория за принадлежната стойност», които той възнамерявал да издаде по-късно като заключителна, историко-критическа част на «Капиталът». Същевременно той нахвърля плана на I и III част, или раздел, на «Капиталът», които по-късно послужили като основа за първия и третия том на «Капиталът». В първия отдел Маркс възнамерява да разгледа процеса на производството на капитала, в третия отдел — проблемите на капитала и печалбата.

Почвайки отново да работи върху раздела за машините в своя икономически труд, Маркс превръща съставените по-

рано от него тетрадки с извадки по история на техниката и слуша в Геологическия институт практически курс от лекции по технология.

Поради прекратяването на сътрудничеството на Маркс в «Die Presse» семейството му изпитва остра материална нужда. Като научава за бедственото положение на семейството на Маркс, Енгелс му оказва значителна парична помощ.

6 януари

Умира жената на Енгелс Мери Бърнс.

28 януари

След като се запознава с «Програмата на работниците» на Ласал, в писмо до Енгелс Маркс я характеризира като вулгаризация на «Манифеста на комунистическата партия».

Първата
половина
на февруари

Маркс е болен от възпаление на очите поради постоянна преумора; лекарите му препоръчват временно да престане да работи.

Средата на
февруари

Маркс и Енгелс посрещат с горещи симпатии новината за избухването на въстание в Полша. Придавайки изключително значение на разрешаването на полския въпрос по революционен път, Маркс и Енгелс решават да издадат от името на лондонското Просветно дружество на германските работници въззвание относно полското въстание. Те възнамеряват да изложат по-подробно своите възгледи в брошурата «Германия и Полша. Размишления от военно-политически характер във връзка с полското въстание от 1863 г.», в която Маркс поема политическата, а Енгелс — военната част. Изразявайки надеждата, че «лавата ще потече този път от изток на запад», Маркс моли Енгелс да следи внимателно статните на органа на руската революционна емиграция «Колокол» във връзка с полското въстание.

Втората
половина
на февруари —
началото на май

Маркс и Енгелс събират материал за брошура за Полша, правят множество извадки от вестниците и книгите по историята на Полша, Прусия и Русия. Въз основа на този материал Маркс пише два подготвителни варианта на брошурата, в които подробно проследява завоевателната политика на Прусия и царска Русия по отношение на Полша, както и историята на издигането на династията на Хохенцолерните. Брошурата не била довършена.

Март — юли

Маркс много работи в Британския музей. Във връзка с вече написаната част на своя икономически труд — бъдещия «Капитал» — той прави допълнителни извадки от книгите по история на политическата икономия, които образуват 8 тетрадки. Като използва този материал, Маркс пише отделни историко-критически очерци и бележки, които представляват допълнения към основния текст на «Теории за принадлежната стойност», и по-специално подробен очерк за Пети.

26 март

Маркс присъства на многолюдния работнически митинг в Сент-Джеймс-хол, организиран от лондонския съвет на трейд-юнионите за изразяване солидарността на английската работническа класа със североамериканските щати в борбата им против робството.

- Началото на април 1863 — първата половина на септември 1864* Маркс и Енгелс продължават да следят внимателно развитието на работническото движение в Германия. В писма до Либкнехт по повод започналата агитация на Ласал Маркс набелязва тактиката на пролетарските революционери към дейността на Ласал. Като вземат под внимание, че неговата агитация играе донякъде положителна роля за освобождаването на германските работници от влиянието на буржоазната партия на прогресистите, Маркс и Енгелс решават временно да не се обявяват публично против Ласал. Чрез своите привърженици, на първо място чрез Либкнехт, те се стремят да въздействуват върху Общогерманския работнически съюз, за да помогнат на влизащите в него работници да застанат на революционни позиции.
- Около 8 април* Енгелс се занимава с въпроси на природознанието, чете «Геологически доказателства за древността на човека» от Лайел и «За положението на човека в реда на органическите същества» от Хъксли.
- 13 април* Маркс пише опровержение до редакцията на «Berliner Re-View» във връзка с неправилното осветление, което този вестник дава на преговорите на Маркс с Ласал през пролетта на 1861 г. за съвместно издаване на вестник в Германия. Декларацията излиза във вестника на 17 април.
- Май* Енгелс възобновява заниманията си със сръбски език, чете народни песни, издадени от Вук Караджич.
- Юни* Енгелс чете излезлите от печат два първи тома на книгата на Кинглек «Нахлуването в Крим» и пише за «Allgemeine Militär-Zeitung» рецензия под заглавие «Кинглек за сражението при Алма». Ръкописът остава недовършен.
- Началото на юли* Маркс се занимава много с математика, по-специално с диференциално и интегрално смятане.
- 6 юли* В писмо до Енгелс Маркс дава изложение и графическо изображение на процеса на възпроизводството на общественния капитал.
- Август 1863 — декември 1865* Маркс решава да изложи теоретическата част на своя икономически труд в по-систематизиран вид и почва да пише нов негов вариант. В процеса на работата той създава нов ръкопис на трите тома на «Капиталът».
- 21 август* Маркс се среща с полския полковник Лапински, пристигнал в Лондон за формиране на германски легион в помощ на бореците се поляци. Маркс помага на Лапински да организира събирането на средства сред германските емигранти за финансиране на легиона.
- Края на септември* Енгелс посещава пристанището на Ливерпул и пише за «Allgemeine Militär-Zeitung» статия, посветена на развитието на броненосната флота и артилерията в САЩ във връзка с Гражданската война. Статията не била отпечатана.

- Средата на октомври* Енгелс е на почивка при майка си в Германия.
- Края на октомври — ноември* По поръчение на лондонското Просветно дружество на германските работници Маркс пише възвание за Полша, в което призовава да се организира събирането на средства в полза на участниците в полското въстание. Във възванието Маркс подчертава, че «без независима Полша не може да има независима и единна Германия». Възванието, подписано от членовете на дружеството Болетер, Леснер, В. Волф, И. Г. Екарнус и други, излиза в отделен позив и се разпраща на представителите на германската емиграция в Лондон. 50 екземпляра от възванието по молба на секретаря на Общогерманския работнически съюз Ю. Валтайх и по поръчение на Маркс се изпращат на Либкнехт в Германия за разпространение в организациите на Съюза.
- Ноември* Маркс е опасно болен от фурункулоза.
- 3 декември* Енгелс съобщава на Маркс, че възнамерява да напише брошура по шлезвиг-холщайнския въпрос, и го моли да намери издател в Германия. Намерението на Енгелс не било осъществено.
- 7 декември* Поради смъртта на майка си Маркс заминава за Трир.
- Около 19 декември* На връщане от Трир Маркс се отбива за един ден във Франкфурт на Майн при роднини.
- 21 декември 1863 — 19 февруари 1864* Във връзка с наследствени въпроси Маркс е в Залтбомел при вуйчо си Л. Филипс, изпълнител на завещанието на майка му, където отново заболява от фурункулоза. След оздравяването си Маркс след двудневен престой в Амстердам и Ротердам се връща в Лондон.
- 1864
- Началото на 1864* Енгелс пише за «Allgemeine Militär-Zeitung» статията «Английската армия». Ръкописът на статията остава незавършен.
- Първата половина на февруари* Във връзка със започването на Датската война Енгелс пише статията «Числеността на армиите в Шлезвиг». Статията излиза във вестник «The Manchester Guardian» на 16 февруари.
- Март* Маркс се премества в нова квартира на Модена вилас, 1, Мейтланд парк, Хавърсток-хил.
- 12 март* Маркс заминава за няколко дни в Манчестер, за да съобщи на Енгелс резултатите от своето пътуване в Германия и Холандия.
- 21 април* Маркс посещава издателя на лондонския вестник «The Free Press» Колет, за да разговаря с него по шлезвиг-холщайнския въпрос.

- 3 май** Поради тежко заболяване на В. Волф, верен приятел и съратник, Маркс заминава за Манчестер. През време на престоя си в Манчестер Маркс се среща с партийните другари Айххоф, Щрон и Дронке и възобновява приятелските си отношения с Ърнест Джонс.
- 13 май** Маркс и Енгелс заедно с група свои приятели и съратници присъствуват на погребението на Волф. На гроба му Маркс произнася прощална реч.
- 19 май** Маркс се връща в Лондон заедно с Енгелс. Енгелс гостува на Маркс четири дни.
- Края на май — юни** Маркс прави кратък списък на дати из живота и дейността на Волф, възнамерявайки да напише подробна биография. По липса на сведения за ранния период от дейността на Волф Маркс се обръща към редактора на «Breslauer Morgen-Zeitung» Елснер с молба да му изпрати липсващия материал. Замисълът на Маркс остава неосъществен.
- 1 — около 16 юни** Маркс няколко пъти посещава работниците емигранти от Солинген — Ф. Мол и Ю. Мелхиор, които заминавали през Лондон за САЩ. Те информират Маркс за състоянието на работническото движение в Рейнската провинция и за дейността на Общогерманския работнически съюз. Маркс помага да се организира събирането на средства за заминаването им в Америка и им дава препоръчително писмо до германския емигрант А. Якоби, живущ в Ню Йорк. 4
- 3 юни** В писмо до Енгелс Маркс прави критически бележки относно книгата на Ласал «Капитал и труд. Г. Бастиа — Шулце-Делич. Икономическият Юлиан», разглежда я като плагиат на своя труд «Наемен труд и капитал».
- 27 юни** Енгелс пише за «Allgemeine Militär-Zeitung» статията «Военните сили на Англия против Германия», която излиза във вестника на 6 юли.
- Края на юни — началото на юли** Маркс пише за «Free Press» статия за позицията на Русия във връзка с Датската война от 1864 г. Статията не била публикувана.
- Края на юни — първата половина на август** Маркс се занимава с природознание, чете трудовете на Карпентер, Лорд, Кьоликер, Шпурцхайм, Шван и Шлайден.
- Втората половина на 1864** С известни прекъсвания, налагани от влошаване на здравословното му състояние, Маркс продължава да работи върху новия ръкопис на «Капиталът».
- 7 юли** Енгелс бива избран за член на ръководството на Шилеровото дружество на германските политически емигранти в Манчестер.
- Около 20 юли — 10 август** Маркс е на почивка в Рамсгейт.

8 септември — След кратковременен престой у Маркс в Лондон и при майка си, *първата половина* която е на почивка в Рамсгейт, Енгелс заминава за Шлезвиг-Холщайн, запознава се с политическата обстановка *на октомври* в страната и със състоянието на австро-пруската армия.

Около Маркс получава писмо от Либкнехт, в което последният по *12—14 септември* молба на редица членове на Общогерманския работнически съюз предлага на Маркс да поеме ръководството на Съюза поради смъртта на Ласал. Маркс отговаря на Либкнехт, че при определени условия е съгласен да поеме функциите на председател на Съюза.

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

А

- Абдел Кадир* (1808—1883) — вожд на национално-свободителната борба на алжирския народ против френските завоеватели през 1832—1847 г.; в 1847 г. заловен в плен от французите, в 1852 г. с разрешение на Наполеон III се преселил в Турция. — 171.
- Абу* (About), Едмон (1828—1885) — френски журналист, бонапартист. — 73, 114.
- Абърдин* (Aberdeen), Джорд Гордон, граф (1784—1860) — английски държавен деец, тори, от 1850 г. лидер на плитите; министър на външните работи (1828—1830, 1841—1846) и министър-председател на коалиционното правителство (1852—1855). — 62.
- Адамс* (Adams), Джон (1735—1826) — американски държавен деец и дипломат, един от ръководителите на умерената част от буржоазията в периода на войната на североамериканските колонии за независимост (1775—1783); първият пълномощен министър на САЩ в Лондон (1785—1788), президент на САЩ (1797—1801). — 309.
- Адамс* (Adams), Чарлз Френсис (1807—1886) — американски дипломат и политически деец, член на републиканската партия, пълномощен министър на САЩ в Лондон (1861—1868). — 392, 398, 400, 420, 448, 449, 455, 456, 460.
- Адамс* (Adams) — английски военен изобретател (средата на XIX век). — 222.
- Айвс* (Ives), Малком — американски журналист, член на демократическата партия, от края на 50-те години сътрудник на вестник «New-York Herald». — 485.
- Алберт* (1819—1861) — принц Саксен-Кобург-Готски, мъж на английската кралица Виктория. — 61, 62, 70, 472, 632.
- Алвенслебен* (Alvensleben), Густав (1803—1881) — пруски генерал, един от приближените на пруския принц-регент (от 1861 г. крал Вилхелм I). — 70.
- Александър I* (1777—1825) — руски император (1801—1825). — 56.
- Александър II* (1818—1881) — руски император (1855—1881). — 10, 45, 56, 72, 106.
- Алмонте* (Almonte), Хуан (1804—1869) — мексикански държавен деец и генерал, от 1857 г. пълномощен министър в Париж, во-

... дач на реакционната клика на мексиканските емигранти във Франция, активно съдействувал за организирането на френската интервенция в Мексико (1862—1867). — 529.

Андерсон (Anderson), Роберт (1805—1871) — американски офицер, от май 1861 г. генерал, участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците, началник на гарнизона на форта Съмтер (декември 1860 — април 1861). — 334.

Аничков, Виктор Михайлович (1830—1877) — руски офицер и военен писател. — 600—602, 606.

Анфантен (Enfantin), Бартеlemi Проспер (1796—1864) — френски социалист утопист, един от най-близките ученици на Сен-Симон; заедно с Базар възглавил сенсимонистката школа; от средата на 40-те години заемал ръководни постове в редица капиталистически предприятия. — 15, 16.

Арагонска династия — династия на кралете на Арагон (XI—XV век). — 49.

Ариосто (Ariosto), Лодовико (1474—1533) — най-големият италиански поет от епохата на Възраждането, автор на поемата «Бесният Роланд». — 421.

Армстронг (Armstrong), Уйлям Джордж (1810—1900) — английски изобретател и фабрикант, известен с изобретяването на особено набраздено оръдие. — 39—43, 593—594.

Ашбъртон (Ashburton), Александър Беринг, барон (1774—1848) — английски banker и политически деец, клонял към торите; бил свързан с търговските кръгове на САЩ. — 419.

Ашурт (Ashworth), Хенри (1794—1880) — английски фабрикант, буржоазен политически деец, Фритредер, един от основателите на Лигата против житните закони; член на парламента. — 464.

Б

Базанкур (Bazancourt), Сезар, барон (1810—1865) — френски военен писател, бонапартист. — 605.

Базли (Bazley), Томас (1797—1885) — английски фабрикант, буржоазен политически деец, Фритредер, един от основателите на Лигата против житните закони; председател на Манчестерската търговска камара (1845—1859), член на парламента. — 464—466.

Балантайн (Ballantine), Уйлям (1812 — 1887) — английски юрист. — 427, 428, 468—470.

Банкрофт (Bancroft), Джордж (1800—1891) — американски историк, политически деец и дипломат, член на демократическата партия; автор на десеттомната «История на Съединените щати»; през време на Гражданската война в САЩ привърженик на Севера. — 425.

Барош (Baroche), Пиер Жул (1802—1870) — френски политически деец, юрист, бонапартист, влизал в редица кабинети преди и след държавния преврат от 2 декември 1851 г. — 15.

Батиани (Batthyány), Лайош (Лудвиг), граф (1809—1849) — унгарски държавен деец, представител на либералните кръгове на унгарската аристокрация; възглавявал унгарското правителство (март — септември 1848 г.); разстрелян след потушаването на революцията. — 245.

Бейкър (Baker), Роберт — английски чиновник, през 50—60-те години фабричен инспектор. — 83, 90—92, 94.

Бел (Bell), Джордж (1794—1877) — английски офицер, през 1854—1855 г. участвувал в Кримската война. — 609.

Бенет (Bennett), Джеймс Гордон (1795—1872) — американски журналист, привърженик на демократическата партия, основател и издател на вестник «New-

- York Herald»; през време на Гражданската война в САЩ бил за компромис с робовладелците на Юга. — 485, 573.
- Бентинк** (Bentinck), Джордж Уйлям Пиерпонт — английски парламентарен деец, торн. — 487.
- Бергер** (Berger) — германски емигрант в Лондон, член на лондонското Просветно дружество на германските работници, влизал в комитета за събиране на средства за подпомагане на участниците в полското въстание от 1863—1864 г. — 587.
- Бери** (Berry) Хайрем Джордж (1824—1863) — американски генерал, участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците, през 1862 — началото на 1863 г. командувал бригада от Потомакската армия. — 270, 271, 274.
- Беркли** (Berkley), Джордж Кранфийлд (1753—1818) — английски адмирал, торн, член на парламента. — 446.
- Бернар** (Bernard), Симон Франсоа (1817—1862) — френски политически деец, републиканец; в 1858 г. бил обвинен от френското правителство за участие в покушението на Орсини срещу Наполеон III, оправдан от английския съд. — 555.
- Бернер** (Berger) — германски офицер и военен изобретател (средата на XIX век). — 203.
- Бетел** (Bethell), Ричард, барон Уестбери (1800—1873) — английски юрист и държавен деец, либерал; държавен адвокат (1852—1856), министър на правосъдието (1856—1858, 1860—1861), лорд-канцлер (1861—1865). — 120.
- Бийо** (Billault), Огюст Адолф Мари (1805—1863) — френски политически деец, адвокат, орлеанист, след 1849 г. боиапартист, министър на вътрешните работи (1854—1858, 1859—1860). — 375, 376.
- Биксио** (Vixio), Джероламо (Нино) (1821—1873) — италиански буржоазен демократ, активен участник в националноосвободителната война от 1848—1849 г. и в отбраната на Римската република през април—юли 1849 г., в 1860 г. участвувал в революционния поход на Гарибалди в Южна Италия, от 1862 г. генерал от италианската армия, в 1870 г. командувал отряда гарибалдийци, който завзел Рим. — 156, 160.
- Билс** (Beales), Едмонд (1803—1881) — английски юрист, буржоазен радикал; в 1855 г. един от участниците в агитацията в полза на парламентарна реформа, член на английското Дружество за освобождение на робите, през време на Гражданската война в САЩ поддържал Севера; през 1865—1869 г. председател на Лигата за реформа. — 460.
- Бичерстоу** (Beecher-Stowe), Харriet Елизабет (1811—1896) — американска писателка, авторка на романа «Чичо Томовата колиба», активна участничка в аболиционисткото движение в САЩ. — 308, 310, 311.
- Блумфийлд** (Bloomfield), Джон Артур Дъглас, барон (1802—1879) — английски дипломат, пълномощен министър и пълномощен представител в Берлин (1851—1860) и посланик във Виена (1860—1871). — 62.
- Блюхер** (Blücher), Гебхард Леберехт (1742—1819) — пруски генерал фелдмаршал, участник във войната против Наполеонова Франция. — 590.
- Болетер** (Bolleter), Хайнрих — германски емигрант в Лондон, член на лондонското Просветно дружество на германските работници, влизал в комитета за събиране на средства за подпомагане на участниците в полското въстание от 1863—1864 г., член на Генералния съвет на I Интернационал. — 587.

- Бонапарт** (Bonaparte), Жозеф (1768—1844) — по-голям брат на Наполеон I, неаполитански крал (1806—1808) и испански крал (1808—1813). — 578.
- Бонапарт** (Bonaparte), Жозеф Шарл Пол, принц Наполеон (1822—1891) — син на Жером Бонапарт, братовчед на *Наполеон III*, в 1854 г. командувал дивизия в Крим; известен под прякора Плон-Плон и Червения принц. — 190, 329, 603, 604, 606, 607.
- Бонапарт**, Луи — виж *Наполеон III*.
- Борегар** (Beauregard), Пиер Гюстав Тутан (1818—1893) — американски генерал, участник във войната против Мексико (1846—1848), през време на Гражданската война в САЩ командувал войските на южняците в щатите Вирджиния (1861—началото на 1862) и Мисисипи (1862), по-късно в Чарлстон (септември 1862 — април 1864). — 334, 405, 504, 505, 508, 511, 512, 531.
- Боске** (Bosquet), Пиер Жозеф Франсоа (1810—1861) — френски генерал, от 1856 г. маршал, буржоазен републиканец, по-късно бонапартист; през 30—50-те години участвувал в завоюването на Алжир; през време на Кримската война командувал дивизия (1854), по-късно корпус (1854—1855). — 603, 604, 607.
- Боско** (Bosco) — неаполитански офицер, в 1860 г. участвувал във военните действия против революционните отряди на Гарибалди в Южна Италия. — 124, 158.
- Браг** (Bragg), Брактон (1817—1876) — американски генерал, през време на Гражданската война в САЩ командувал армията на южняците в Кентъки (1862). — 566, 567, 570.
- Брайт** (Bright), Джон (1811—1889) — английски фабрикант, буржоазен политически деец, един от лидерите на фритредерите и основателите на Лигата против житните закони; от началото на 60-те години лидер на лявото крило на либералната партия, заемал редица министерски постове в либералните кабинети. — 399, 416, 436.
- Браун** (Brown), Джон (1800—1859) — американски фермер, един от видните дейци на революционното крило на аболиционисткото движение; активен участник във въоръжената борба против робовладелците в Канзас (1854—1856); в 1859 г. се опитал да вдигне въстание на негрите роби в щата Вирджиния, предаден на съд и екзекутиран. — 314.
- Браун** (Brown), Джордж (1790—1865) — английски генерал, участник в Кримската война, в 1854 г. командувал дивизия. — 606, 608.
- Браунсон** (Brownson), Орестес Огастес (1803—1876) — американски теолог, член на демократическата партия, издател на католическо списание в Бостон, а по-късно в Ню Йорк; през време на Гражданската война в САЩ бил за запазването на Съюза. — 351.
- Брекинридж** (Breckinridge), Джон Кабел (1821—1875) — американски държавен деец, член на демократическата партия, един от ръководителите на метежа на робовладелците на Юга; вице-президент (1857—1861), кандидат за президент в изборите през 1860 г.; през време на Гражданската война в САЩ генерал от армията на южняците, военен министър на южната Конфедерация (1865). — 335, 341, 347, 348, 332.
- Бриганти** (Briganti) (умрял в 1860 г.) — неаполитански генерал; в 1860 г. участвувал във военните действия против революционните отряди на Гарибалди в Южна Италия, убит от въстаналите неаполитански войници. — 157, 161.
- Брус** (Bruce), Фредерик Уйлям Адолф (1814—1867) — английски колониален чиновник и дипломат,

- пълномощен министър в Пекин (1858—1865). — 522.
- Брут** (Марк Юний Брут) (около 85—42 преди н. е.) — римски политически деец, един от инициаторите на аристократическата републикански заговор против Юлий Цезар. — 505, 535.
- Бруъм** (Brougham), Хенри Питър, барон (1778—1868) — английски юрист и литератор, през 20—30-те години виден деец на партията на вигите, лорд-канцлер (1830—1834); от 50-те години не играл значителна роля в политическия живот. — 536.
- Буа** (Boat) — френски генерал, участник в Кримската война, в 1854 г. командувал бригада. — 603, 604.
- Бурбони** — кралска династия във Франция (1589—1792, 1814—1815 и 1815—1830). — 369, 376.
- Бурбони** — кралска династия в Испания (1700—1868 и 1874—1931). — 369, 376.
- Бурбони** — династия в Неаполитанското кралство (1735—1806 и 1815—1860). — 49, 50, 135, 136, 155.
- Бъклу** (Vissleuch), Уолтър Френсис Монтегю-Дъглас-Скот, херцог (1806—1884) — английски аристократ, тори. — 525—527.
- Бърдет** (Burdett), Френсис (1770—1844) — английски политически деец, буржоазен радикал, по-късно тори, член на парламента. — 471.
- Бъри** (Bury), Уилям Кутс Кепел, виконт (1832—1894) — английски политически деец, либерал, член на парламента, вземал участие в организирането на доброволческите войски. — 270, 271, 274.
- Бърни** (Birney), Дейвид Бел (1825—1864) — американски генерал, аболиционист, участник в Гражданската война в САЩ, в 1862 г. командувал бригада от Потомакската армия на северняците. — 511.
- Бърнсайд** (Burnside), Амброс Еверет (1824—1881) — американски ге-
- нерал, член на републиканската партия; през време на Гражданската война в САЩ командувал Потомакската армия на северняците (ноември 1862 — януари 1863). — 425, 578.
- Бътлър** (Butler), Бенджамин Франклин (1818—1893) — американски политически деец и генерал, един от лидерите на лявото крило на републиканската партия; през време на Гражданската война в САЩ командувал експедиционната армия при завземането на Нови Орлеан, военен губернатор на Нови Орлеан (1862). — 482, 515, 516.
- Буюжо дьо ла Пиконри** (Bugeaud de la Piconperie), Тома Робер (1784—1849) — френски маршал (от 1843 г.), орлеанист, участник във войните на Наполеонова Франция, командувал войските, които потушили републиканското въстание в Париж в 1834 г., един от организаторите на завоєвателните войни в Алжир и Мароко; автор на редица трудове по военни въпроси. — 254, 255, 257, 301.
- Бюкънън** (Buchanan), Джеймс (1791—1868) — американски държавен деец, член на демократическата партия; държавен секретар (1845—1849), пълномощен министър в Лондон (1853—1856), президент на САЩ (1857—1861); водел политика в интерес на робовладелците. — 311—313, 335, 337, 338, 346, 347, 351, 385, 411, 432, 485, 490, 571.
- Бюа** (Buell), Дон Карлос (1818—1898) — американски генерал, участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците, командувал една от армиите в щатите Тенеси и Кентъки (1862). — 482, 492, 497, 567.

Вай (Vay), Миклош, барон (1802—1894) — унгарски държавен де-

- ец, консерватор; в 1848 г. правителствен комисар в Трансилвания, през 1860—1861 г. хофканцлер, водел политика на компромис с австрийската монархия. — 245.
- Вайдемайер** (Weydemeyer), Йозеф (1818—1866) — виден деец на германското и американското работническо движение, член на Съюза на комунистите, участник в революцията от 1848—1849 г. в Германия, през време на Гражданската война в САЩ полковник от армията на северняците; сложил началото на пропагандирането на марксизма в Америка; приятел и съратник на Маркс и Енгелс. — 567.
- Вайан** (Vaillant), Жан Батист Филибер (1790—1872) — френски маршал, бонапартист, военен министър (1854—1859), министър на императорския двор (1860—1870). — 379.
- Валандиъм** (Vallandigham), Клемент Лард (1820—1871) — американски политически деец, един от лидерите на демократическата партия на Севера, член на конгреса (1858—1863); организатор на редица заговори на Север в полза на южните робовладелци. — 574.
- Валдерзее** (Waldersee), Фридрих Густав, граф (1795—1864) — пруски генерал и военен писател, военен министър (1854—1858). — 295—298, 300—302, 305.
- Валевски** (Walewski), Александър Флориан Жозеф Колона, граф (1810—1868) — френски дипломат и държавен деец, син на Наполеон I и полската графиня Валевска; участник в полското въстание от 1830—1831 г.; след поражението на въстанието емигрирал във Франция; министър на външните работи (1855—1860), държавен министър (1860—1863). — 379.
- Ван-Дорн** (Van Dorn), Ърл (1820—1863) — американски генерал, участник в Гражданската война в САЩ на страната на южняците, в 1862 г. командувал войските в щата Мисисипи. — 570.
- Варендорф** (Wahrendorff), барон — шведски фабрикант и военен изобретател (40-те години на XIX век). — 33, 34.
- Варнхаген фон Ензе** (Varnhagen von Ense), Карл Август (1785—1858) — германски писател и литературен критик от либералното направление. — 47.
- Вател** (Vattel), Емер (1714—1767) — швейцарски юрист, дипломат на саксонска служба, специалист по международно право. — 415.
- Вашингтон** (Washington), Джордж (1732—1799) — бележит американски държавен деец, главнокомандуващ армията в периода на войната на североамериканските колонии за независимост (1775—1783); първият президент на САЩ (1789—1797). — 309, 334, 409, 560.
- Вейар** (Veillard) — френски търговец, в 1862 г. фалирал. — 672.
- Вергилий** (Публий Вергилий Марон) (70—19 преди н. е.) — бележит римски поет. — 329, 435.
- Верон** (Véron), Луи Дезире (1798—1867) — френски журналист и политически деец, до 1848 г. орлеанист, след това бонапартист; собственик и издател на «Constitutionnel» (1844—1852). — 378.
- Виале** (Viale) — неаполитански генерал; в 1860 г. участвувал във военните действия против революционните отряди на Гарибалди в Южна Италия. — 157, 161, 162.
- Виктор-Емануил II** (1820—1878) — сардински крал (1849—1861), италиански крал (1861—1878). — 61, 72, 96—98, 155, 187, 360, 361.
- Виктория** (1819—1901) — английска кралица (1837—1901). — 72, 395, 412—415, 443, 471.
- Вилд** (Wild) — швейцарски офицер и военен изобретател (40-те години на XIX век). — 203, 204.

Вилхелм I (1797—1888) — пруски принц, принц-регент (1858—1861), пруски крал (1861—1888), германски император (1871—1888). — 44, 45, 55—57, 61—63, 70—73, 105, 106, 187, 188, 197, 199, 200, 248, 249, 328.

Волф (Wolff) — член на лондонското Просветно дружество на германските работници, влизал в комитета за подпомагане участниците в полското въстание от 1863—1864 г. — 587.

Г

Гарибалди (Garibaldi), Джузепе (1807—1882) — италиански революционер, демократ, вожд на националноосвободителното движение в Италия; главен организатор на отбраната на Римската република през април—юли 1849 г.; в австро-итало-френската война от 1859 г. командувал алпийските стрелци; в 1860 г. възглавил революционния поход в Южна Италия, в 1862 г. организира експедиция за освобождаване на Рим от папските войски и от френските окупатори. — 60, 61, 65—69, 95—98, 124—127, 134, 136, 140, 154—162, 188—190, 246, 537, 548—550, 562.

Гарисон (Garrison), Уилям Лойд (1805—1879) — американски публицист и обществен деец, един от лидерите на аболционисткото движение в САЩ, основател на Американското антиробовладско дружество (1833); придржал се към методите на убеждаване в борбата против робството, през време на Гражданската война в САЩ привърженик на революционните методи на борба за освобождаването на негрите. — 538.

Георг III (1738—1820) — английски крал (1760—1820). — 85, 409.

Гибсон (Gibson), Томас Милнер (1806—1884) — английски политически деец, един от лидерите

на фритредерите, по-късно либерал, министър на търговията (1859—1865 и 1865—1866). — 81, 119, 416, 420.

Гизо (Gizot) Франсоа Пиер Гийом (1787—1874) — френски буржоазен историк и държавник, от 1840 г. до февруарската революция от 1848 г. фактически ръководил вътрешната и външната политика на Франция, представлявал интересите на едрата финансова буржоазия. — 378, 640.

Гилпин (Gilpin), Чарлз (1815—1874) — английски политически деец, фритредер, член на правителството на Палмерстон (1859—1865). — 455, 456.

Гладстон (Gladstone), Уилям Юрт (1809—1898) — английски държавен деец, тори, по-късно либерал, през втората половина на XIX век един от лидерите на либералната партия; канцлер на съкровището (1852—1855 и 1859—1866) и министър-председател (1868—1874, 1880—1885, 1886, 1892—1894). — 10, 15, 25—27, 29, 106, 119, 120, 416, 420, 471, 526, 572, 580.

Голуховски (Goluchowski), Агенор, граф (1812—1875) — полски аристократ, австрийски държавен деец, консерватор; наместник на Галиция (1849—1859, 1866—1867, 1871—1875); министър на вътрешните работи (1859—1860). — 244.

Горчаков, Александър Михайлович, княз (1798—1883) — руски държавен деец и дипломат, посланик във Виена (1854—1856), министър на външните работи (1856—1882). — 45, 104, 190.

Горчаков, Пьотър Дмитриевич, княз (1785—1868) — руски генерал, участник в Кримската война, в 1854 г. командувал корпус. — 599, 611, 612.

Гранвил (Granville), Джордж Лусон-Гоър, граф (1815—1891) — английски държавен деец, виг, от 60-те години един от лидерите

- на либералната партия; министър на външните работи (1851—1852, 1870—1874 и 1880—1885), председател на Тайния съвет (1852—1854, 1855—1858, 1859—1866), министър на колонните (1868—1870, 1866). — 13.
- Грандишо* (Grandguillot), Алсид Пиер (1829—1891) — френски публицист, бонапартист, от 1859 г. главен редактор на вестник «Constitutionnel», през 1863—1865 г. главен редактор на вестник «Pays». — 378, 379.
- Гранье дьо Касаняк* (Granier de Cassagnac), Адолф (1806—1880) — френски журналист, безпринципен политик; преди революцията от 1848 г. орлеанист, след това бонапартист, депутат от Законодателния корпус (1852—1870), заемал крайно дясна позиция; сътрудничел на вестник «Constitutionnel», през 50-те години главен редактор на вестник «Pays». — 378.
- Грант* (Grant), Джеймс (1802—1879) — английски радикален журналист и писател, редактор на вестник «Morning Advertiser» (1850—1871). — 436.
- Грант* (Grant), Улис Симпсън (1822—1885) — американски генерал и държавен деец, член на републиканската партия; през 1861—1862 г. командувал войските на северняците в щатите Кентъки и Тенеси, от март 1864 г. главнокомандуващ армията; военен министър (1867—1868), президент на САЩ (1869—1877). — 495—497.
- Грегори* (Gregory), Уйлям Хенри (1817—1892) — ирландски политически деец, принадлежал към либералите, член на парламента. — 486—489, 516.
- Грей* (Grey), Хенри Джордж, граф (1802—1894) — английски държавен деец, виг, секретар по военните въпроси (1835—1839) и министър на военните работи и колонните (1846—1852). — 9—14.
- Грей и Рипон* (Grey and Ripon), Джордж Фредерик Самуел Робинзон, граф де (1827—1909) — английски държавен деец, либерал, заместник военен министър (1859 — януари 1861 и юли 1861—1863), военен министър (1863—1866); вземал активно участие в организирането на доброволческите войски. — 292.
- Грифитс* (Griffiths), Фредерик Огастес (умрял в 1869 г.) — английски офицер и военен писател. — 195.
- Гришели* (Griscelli), Жак Франсоа — бонапартистки полицейски агент, корсиканец по произход. — 95, 97, 98, 189.
- Гровнор* (Grosvenor), Хю Лупус, граф (1825—1899) — английски политически деец, либерал, член на парламента, участвувал в доброволческото движение. — 274.
- Гьоте* (Goethe), Йохан Волфганг (1749—1832) — велик немски писател и мислител. — 515.

Д

- Данте Алигиери* (Dante Alighieri) (1265—1321) — велик италиански поет. — 190, 554.
- Дантю* (Dentu), Едуар Анри Жюстен (1830—1884) — френски издател, бонапартист. — 114.
- Деак* (Deak), Ференц (1803—1876) — унгарски държавен деец, представител на либералните кръгове на унгарската аристокрация, бил за компромис с австрийската монархия; министър на правосъдието в правителството на Батяни (март — септември 1848), от 1860 г. член на камарата на депутатите. — 245.
- Дейвис* (Davis), Джеферсън (1808—1889) — американски политически деец, член на демократичката партия, един от организаторите на метежа на робовладелците от южните щати; активен участник във войната против

- Мексико (1846—1848), военен министър на САЩ (1853—1857), президент на южната Конфедерация (1861—1865). — 309, 314, 347, 421, 425, 512, 540, 579, 571, 572.
- Дейвис* (Davis), Чарлз Хенри (1807—1877) — американски морски офицер, от 1863 г. адмирал, участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците; в 1862 г. командувал флотилия по Мисисипи. — 520.
- Делвин* (Delvigne), Анри Гюстав (1799—1876) — френски офицер и военен изобретател. — 170, 206—211, 231.
- Демостен* (384—322 преди н. е.) — бележит древногръцки оратор и политически деец, водач на антимакедонската партия в Атина. — 386.
- Дерби* (Derby), Едуард Джордж Джефри Смит *Стенли*, граф (1799—1869) — английски държавен деец, лидер на торите, през 60-те години на XIX век един от лидерите на консервативната партия; министър-председател (1852—1858—1859 и 1866—1868). — 13, 472—475, 551, 552.
- Дефлот* (De Flotte), Пол (1817—1860) — френски морски офицер, демократ и социалист, привърженик на Бланки, участник в революцията от 1848 г. във Франция; депутат от Законодателното събрание (1850—1851); в 1860 г. участвувал в революционния поход на Гарибалди в Южна Италия. — 157, 161.
- Джаксон* (Jackson), Андрю (1767—1845) — американски генерал и държавен деец, основател на демократическата партия (1828); през време на англо-американската война от 1812—1815 г. войските под неговото командване инаесди решително поражение на англичаните при Нови Орлеан; президент на САЩ (1829—1837). — 316, 333, 385.
- Джаксон* (Jackson), Клеърн Фокс (1806—1862) — американски политически деец, член на демократическата партия, губернатор на щата Мисури (1860—1861). — 346.
- Джаксон* (Jackson), Томас Джонатан (1824—1863) — американски генерал, през време на Гражданската война в САЩ командувал войските на южняците във Виржиния (1861—1863), след сражението пир Бул-Ран (юли 1861) получил прозвището Каменната стена. — 532, 559.
- Джеймс* (James), Хенри (1803—1877) — английски офицер, през 1857—1870 г. началник на топографско-статистическия отдел на военното министерство. — 614.
- Джеймсън* (Jameson), Чарлз Дейвис (1827—1862) — американски генерал, участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците, през 1861—1862 г. командувал бригада от Потомаската армия. — 511.
- Дженисон* (Jennipson) — американски офицер, аболиционист, през време на Гражданската война в САЩ полковник от армията на северняците. — 423.
- Джеферсон* (Jefferson), Томас (1743—1826) — бележит американски просветител, обществен и държавен деец, идеолог на демократическите кръгове на американската буржоазия в периода на войната на североамериканските колонии за независимост (1775—1783), автор на Декларацията за независимост (1776), президент на САЩ (1801—1809). — 309, 311, 334, 394, 409, 539.
- Джонсон* (Johnson), Андрю (1808—1875) — американски държавен деец, член на демократическата партия, губернатор на щата Тенеси (1853—1857 и 1862—1865), сенатор; през време на Гражданската война в САЩ привърженик на Севера, вицепрезидент (1864—април 1865), президент на САЩ (1865—1869), водил политика на съглашение с плантаторите от южните щати. — 346.

- Джонсон** (Johnson) Самуел (1709—1784) — английски писател и лингвист; съставител на първия тълковен речник на английския език. — 415.
- Дизраели** (Disraeli), Бенджамин, от 1871 г. граф *Биконсфилд* (1804—1881) — английски държавен деец и писател, един от лидерите на торите, през втората половина на XIX век лидер на консервативната партия; канцлер на съкровището (министър на финансите) (1852, 1858—1859 и 1866—1868), министър председател (1868 и 1874—1880). — 16, 19, 324, 420, 472—474, 487, 526, 527.
- Дикинсон** (Dickinson), Даниел Стивънс (1800—1866) — американски юрист и политически деец, през 40-те години един от лидерите на демократическата партия; през време на Гражданската война в САЩ активен привърженик на Севера. — 423.
- Дикс** (Dix), Джон Адамс (1798—1879) — американски политически деец и генерал, член на демократическата партия на Севера; през време на Гражданската война в САЩ командувал войските на северняците във Виржиния (1861). — 422.
- Дин** (Deane) — английски военен изобретател (средата на XIX век). — 222.
- Дионисий I Стари** (около 431—367 преди н. е.) — сиракузки тиранин (около 406—367 преди н. е.). — 222.
- Доглиш** (Daughlish), Джон (1824—1866) — английски изобретател в областта на хлебопекарството, по професия лекар. — 564, 565.
- Долгоруков**, Пьотър Владимирович, княз (1816—1868) — руски публицист и историк, либерал, в 1859 г. емигрирал в чужбина, през 60-те години издавал редица вестници и списания с опозиционно направление, сътрудничел на Херценовия «Колокол». — 104.
- Драйзе** (Dreyse), Йохан Николаус (1787—1867) — пруски военен изобретател и фабрикант. — 223, 224.
- Дъглас** (Douglas) Стивън Арнолд (1813—1861) — американски политически деец, един от лидерите на демократическата партия на Севера, бил за компромис с робовладелците; председател на сенатската комисия за териториите (1847—1858), автор на законопроекта Канзас-Небраска (1854), кандидат за президент в изборите от 1860 г. — 311, 335, 337, 338, 341.
- Дъглас** (Douglas), Хауард (1776—1861) — английски генерал и военен писател, автор на трудове по артилерия и фортификация. — 38, 41.
- Дън** (Dunne) — английски офицер, в 1860 г. участвувал в революционния поход на Гарibaldi в Южна Италия. — 18.
- Дънлоп** (Dunlop), Александър Мари (1798—1870) — английски юрист и политически деец, либерал, член на парламента. — 324, 325.
- Дънс Скот** (Duns Scotus), Йоан (около 1265—1308) — средновековен философ, схоластик, представител на номинализма, който през средните векове бил първият израз на материализма, автор на монументалния труд «Оксфордско съчинение». — 394.
- Дюлаи** (Gyulai), Ференц, граф (1798—1868) — австрийски генерал, по произход унгарец, участвувал в потушаването на революцията от 1848—1849 г. в Италия, главнокомандуващ австрийската армия в астро-итало-френската война от 1859 г. — 302.

Е

Ебер (Eber), Фердинанд (1825—1885) — унгарски публицист, участник в революционното движение от 1848—1849 г., в 1860 г. участвувал в революционния поход

- на Гарибалди в Южна Италия.
— 156.
- Еванс* (Evans), Джордж де Лейси (1787—1870) — английски генерал; либерален политически деец, член на парламента; участник в Кримската война, в 1854 г. командувал дивизия. — 606—608, 610, 612.
- Екариус* (Essarius), Йохан Георг (1818—1889) — германски работник шивач, виден деец на международното работническо движение, член на Съюза на справедливите, след това на Съюза на комунистите, член на Генералния съвет на I Интернационал, по-късно участвувал в английското трейдюнионистко движение. — 587.
- Екатерина II* (1729—1796) — руска императрица (1762—1796). — 430.
- Елит* (Ellet), Чарлз (1810—1862) — американски инженер и военен изобретател, участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците. — 519, 520.
- Енгелс* (Engels), Фридрих (1820—1895) (биографични данни) — 195, 264, 276, 277, 306, 307, 390, 541, 543—546, 593, 608.
- Ерикссон* (Ericsson), Джон (1803—1889) — американски инженер и военен изобретател, по произход швед. — 518, 568.
- Есекс* (Essex), Роберт Деверекс, граф (1591—1646) — английски генерал и политически деец, принадлежал към партията на презвитерианците, главнокомандуващ армията на парламента (1642—1645) в периода на английската буржоазна революция от XVII век. — 483.
- Етвеш* (Eötvös), Йожеф, барон (1813—1871) — унгарски писател и държавен деец, представител на либералните кръгове на унгарската аристокрация; министър на изповеданията и просветата в правителството на Батигани (март — септември 1848). — 245.

Ж

- Жекер* (Jecker), Жан Батист (около 1810—1871) — швейцарски банкер, в 1862 г. приел френско поданство; бил свързан с управляващите кръгове на бонапартистка Франция, съдействувал за организирането на френската интервенция в Мексико; разстрелян от парижките комунари сред няколко заложници. — 501, 530.
- Жоанвил* (Joinville), Франсоа Фердинан Филип Луи Мари Орлеански принц дьо (1818—1900) — син на Луи Филип, през 40-те години участвувал в завоюването на Алжир, след победата на февруарската революция от 1848 г. емигрирал в Англия; през 1861—1862 г. участвувал в Гражданската война в САЩ на страната на северняците. — 109, 328—332.

И

- Ийтс* (Yates) — участник в антиинтервенционисткия работнически митинг в Лондон (януари 1862). — 459.
- Ингланд* (England), Ричард (1793—1883) — английски генерал, участник в Кримската война, през 1854 г. командувал дивизия. — 606, 610.
- Истурис* (Isturiz), Франсиско Хавиер (1790—1871) — испански политически деец, либерал, участник във войната за независимост (1808—1814) и в буржоазната революция от 1820—1823 г.; шеф на правителството (1836, 1846 и 1858), пълномощен министър в Лондон (1848, 1858—1862). — 476—478.

К

- Кавали* (Cavalli), Джовани (1808—1879) — италиански офицер, о

- 1860 г. генерал; военен изобретател. — 32—34.
- Кавур** (Cavour), Камило Бензо, граф (1810—1861) — италиански държавен деец, идеолог и лидер на либерално-монархическата буржоазия и на обуржоазилото се дворянство; шеф на Сардинското правителство (1852—1859 и 1860—1861), водел политика на обединение на Италия отгоре, под върховенството на Савойската династия, ориентирайки се към подкрепата на Наполеон III; в 1861 г. възглавил първото общоиталианско правителство. — 95, 97, 98, 188—190.
- Калиостро** (Cagliostro), Алесандро, граф (истинското му име е Джузепе Балзамо) (1743—1795) — авантюрист, мистик-шарлатанин — 7.
- Касмерон** (Cameron), Саймон (1799—1889) — американски политически деец, член на републиканската партия, военен министър (1861 — януари 1862). — 422, 423, 425, 482, 485.
- Каниц** (Kanitz), Карл, барон (роден в 1812 г.) — пруски дипломат, през 1859—1863 г. пълномощен министър в Рим — 187.
- Канинг** (Canning), Джордж (1770—1827) — английски държавен деец и дипломат, един от лидерите на торите; министър на външните работи (1807—1809, 1822—1827), министър-председател (1827). — 11, 369, 376, 474.
- Какробер** (Cagrobert), Франсоа Сертен (1809—1895) — френски генерал, от 1856 г. маршал, бонапартист; през 30—40-те години участвувал в завоюването на Алжир; един от активните участници в държавния преврат от 2 декември 1851 г.; в 1854 г. командувал дивизия, след това главнокомандуваш армията в Крим (1854—1855). — 603—605, 607, 609.
- Карамзин**, Николай Михайлович (1766—1826) — бележит руски историк и писател, официал-
- ният историограф на Александър I. — 184.
- Карл XII** (1682—1718) — шведски крал (1697—1718). — 55.
- Карл XV** (1826—1872) — крал на Швеция и Норвегия (1859—1872). — 74.
- Карнарвон** (Carnarvon), Хенри Хауърд Молнию Хърбърт, граф (1831—1890) — английски държавен деец, консерватор, министър на колонии (1866—1867 и 1874—1878). — 516.
- Карно** (Carnot), Лазар Николае (1753—1823) — френски математик и физик, политически и военен деец, буржоазен републиканец; през периода на френската буржоазна революция от края на XVIII век клонял към якобинците, един от организаторите на отбраната на Франция против коалицията на европейските държави; в 1794 г. участвувал в контрреволюционния преврат на 9 термидор. — 379.
- Кас** (Cass), Луис (1782—1866) — американски държавен деец, генерал и дипломат, член на демократическата партия; военен министър (1831—1836), държавен секретар (1857—1860); през време на Гражданската война в САЩ бил за запазването на Съюза. — 351.
- Касаняк** — виж *Грание дьо Касаняк*, Адолф.
- Каткарт** (Cathcart), Джордж (1794—1854) — английски генерал, участник в Кримската война, в 1854 г. командувал дивизия. — 606.
- Катон** (Марк Порций Катон Млади) (95—46 преди н.е.) — римски държавен деец, ръководител на аристократическата републиканска партия. — 512.
- Катон** (Марк Порций Катон Стари) (234—149 преди н.е.) — римски политически деец и писател, защищавал аристократическите привилегии; в 184 г. преди н.е. избран за цензор, строгостта

- на неговата цензура станала пословична. — 328, 514.
- Каули** (Cowley), Хенри Ричард Чарлз *Уелсли*, граф (1804—1884) — английски дипломат, посланик в Париж (1852—1867). — 15, 479, 480.
- Квицински**, Онуфрий Александрович (1794—1862) — руски генерал, участник в Кримската война, в 1854 г. командувал дивизия. — 599, 611, 612.
- Кембридж** (Cambridge), Джордж Уилям Фредерик Чарлз, херцог (1819—1904) — английски генерал, участник в Кримската война, в 1854 г. командувал дивизия, главнокомандуващ английската армия (1856—1895). — 107, 288, 291, 292, 606, 609, 610, 612.
- Кент** (Kent), Джеймс (1763—1847) — американски юрист и политически деец, професор от Колумбийския университет. — 393, 413.
- Керни** (Keagru), Филип (1815—1862) — американски генерал, участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците, командувал части на Потомаската армия (1861—1862). — 511, 578.
- Кернс** (Cairns), Хю Маккалмонт (1819—1885) — английски юрист и държавен деец, тори, от 60-те години на XIX век консерватор; лорд-канцлер (1868 и 1874—1880), член на парламента. — 120.
- Кинглек** (Kinglake), Александър Уилям (1809—1891) — английски историк и политически деец, либерал, член на парламента (1857—1865). — 530, 599—603, 606—613.
- Кинкейд** (Kincaid), Джон (1787—1862) — английски чиновник, от 1850 г. инспектор на фабриките и затворите в Шотландия. — 83, 87, 88, 90.
- Киряков**, Василий Яковлевич — руски генерал, участник в Кримската война, в 1854 г. командувал дивизия. — 599, 603—605.
- Клайд** — виж *Кямпбел*, Колин.
- Кларендон** (Clarendon), Джордж Уилям Фредерик *Вилиерс*, граф (1800—1870) — английски държавен деец, виг, по-късно либерал; лорд-наместник на Ирландия (1847—1852), жестоко потушил ирландското въстание в 1848 г.; министър на външните работи (1853—1858, 1865—1866 и 1868—1870). — 431, 472.
- Кобден** (Cobden), Ричард (1804—1865) — английски фабрикант, буржоазен политически деец, един от лидерите на Фритредерите и от основателите на Лигата против житните закони; член на парламента. — 15, 16, 416, 436, 551—552.
- Кобет** (Cobbett), Уилям (1762—1835) — английски политически деец и публицист, виден представител на дребнобуржоазния радикализъм, борел се за демократизиране на английския политически строй. — 444.
- Козенц** (Cosenz), Енрико (1820—1898) — италиански генерал, участник в националноосвободителното движение в Италия, в 1860 г. командувал дивизия през време на революционния поход на Гарибалди в Южна Италия; началник на генералния щаб на италианската армия (1882—1893). — 156, 157, 161.
- Кокрен** (Cochrane), Джон (1813—1898) — американски офицер и политически деец, принадлежал към лявото крило на републиканската партия, член на конгреса (1857—1861), участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците. — 422, 423, 425.
- Колен** (Colins), Жан Гийом Сезар Александър *Иполит*, барон (1783—1859) — френски дребнобуржоазен икономист, по произход белгиец. — 4.
- Коломб** (Colomb), Фридрих Август (1775—1854) — пруски офицер, по-късно генерал, участник във

- войните против Наполеонова Франция. — 512.
- Колт** (Colt), Самуел (1814—1862) — американски фабрикант и военен изобретател. — 222.
- Ковен** (Cowen); Джозеф 1831—1900) — английски политически деец и журналист, буржоазен радикал, принадлежал към чартистите; един от организаторите на митинга в защита на Гарибалди в Нюкясъл (септември 1862). — 548, 549.
- Косут** (Kossuth), Лайош (Лудвиг) (1802—1894) — водач на унгарското националноосвободително движение, възглавявал буржоазнодемократическите елементи в революцията от 1848—1849 г., ръководител на унгарското революционно правителство; след поражението на революцията емигрирал от Унгария, през 50-те години търсел подкрепа сред бонапартистките кръгове. — 190, 245.
- Крамpton** (Crampton), Джон Файнс Туисълтон (1805—1886) — английски дипломат, през 1860—1869 г. пълномощен министър в Мадрид. — 479.
- Криспи** (Crispi), Розалия — жена на Ф. Криспи, участничка в революционния поход на Гарибалди в Южна Италия (1860). — 98.
- Криспи** (Crispi), Франческо (1818—1901) — италиански държавен деец, буржоазен републиканец, участник в революцията от 1848—1849 г. в Италия и в революционния поход на Гарибалди в Южна Италия през 1860 г.; от края на 60-те години, след завършването на обединението на Италия, преминава на позициите на защита на конституционната монархия. — 97, 98.
- Критенден** (Crittenden), Джон Джордан (1787—1863) — американски юрист и държавен деец, принадлежал към партията на американските виги, сенатор; бил за компромисът с робовладелците от южните щати. — 310.
- Кромвел** (Cromwell), Оливер (1599—1658) — водач на буржоазията и на обуржоазилото се дворянство в периода на английската буржоазна революция от XVII век; от 1653 г. лорд-протектор на Англия, Шотландия и Ирландия. — 483.
- Кросвел** (Crosswell), Едвин (1797—1871) — американски журналист и политически деец, през 30—40-те години един от лидерите на демократическата партия в щата Ню Йорк, от средата на 50-те години се оттеглил от активна политическа дейност. — 423.
- Крюгер** (Krüger) — германски емигрант в Лондон, член на лондонското Просветно дружество на германските работници, влизал в комитета за събиране на средства за подпомагане участниците в полското въстание от 1863—1864 г. — 587.
- Кузен-Монтбан** (Cousin-Montauban) Шарл Гийом Мари Аполинар Антоан, граф *дю Паликао* (1796—1878) — френски генерал, бонапартист, през време на третата «опиумна» война командувал англо-френските експедиционни войски в Китай (1860); през 1870 г. военен министър и шеф на правителството. — 500.
- Купер** (Cooper), Фенимор (1789—1851) — виден американски писател. — 387.
- Кънингам** (Coningham), Уйлям (роден в 1815 г.) — английски либерален парламентарен деец, участник в антиинтервенционисткия митинг в Брайтон (декември 1861 г.) — 439, 440.
- Къртис** (Curtis), Самуел Райан (1807—1866) — американски генерал и политически деец, член на републиканската партия; член на конгреса (1857—1861), през време на Гражданската война в САЩ командувал войските на северняците в щатите

- Мисури и Арканзас (1861—1862). — 314, 532.
- Кълхун* (Calhoun), Джон Колдуел (1782—1850) — американски държавен деец, един от лидерите на демократическата партия, идеолог на робовладелската олигархия; военен министър (1817—1825), вице-президент (1825—1832), сенатор (1832—1844, 1845—1850), държавен секретар на САЩ (1844—1845). — 314, 340, 375.
- Кюнард* (Cupard), Самуел (1787—1865) — английски корабоприетел, основател на параходна компания, която поддържала пощенската връзка между Англия и САЩ. — 396.
- Кюшвал-Кларини* (Cucheval-Clarigny) Филип Атаназ (1823—1895) — френски публицист, бонапартист, сътрудничил във вестник «Patrie» и други периодически издания, през 50-те години заемал ръководни постове в редакциите на вестниците «Constitutionnel» и «Pays». — 378.
- Кямпбел* (Campbell), Колин, от 1858 г. барон *Клайд* (1792—1863) — английски генерал, от 1862 г. фелдмаршал, участник в Кримската война, главнокомандуващ английската армия, която потушила националноосвободителното въстание от 1857—1859 г. в Индия — 611, 620.
- Кясълри* (Castlereagh) Роберт *Стюърт*, виконт (1769—1822) — английски държавен деец, тори; главен секретар за Ирландия (1797—1801), министър на войната и колонии (1805—1806 и 1807—1809), министър на външните работи (1812—1822). — 515.
- Лайънс* (Lyons), Ричард Бикертон Пимел, барон (1817—1887) — английски дипломат, през 1858—1865 г. пълномощен министър във Вашингтон. — 399, 437, 454, 455.
- Ламорисиер* (Lamocière), Кристоф Луи Леон (1806—1865) — френски генерал и политически деец, умерен буржоазен републиканец; през 30—40-те години участвувал в завоюването на Алжир, в 1848 г. участвувал активно в потушаването на юнското въстание на парижките работници; след държавния преврат от 2 декември 1851 г. изгонен от Франция, в 1860 г. командувал папската армия. — 154.
- Ланди* (Landi) — неаполитански генерал, в 1860 г. участвувал във военните действия против революционните отряди на Гарибалди в Южна Италия. — 66—69.
- Ландсир* (Landseer), Едвин Хенри (1802—1873) — известен английски художник. — 468—470.
- Ланца* (Lanza), Фердинандо — неаполитански генерал, в 1860 г. участвувал във военните действия против революционните отряди на Гарибалди в Южна Италия. — 60, 61.
- Ларокет* — виж *Форкад-Ларокет*, Жан Луи Виктор Адолф *дьо*.
- Ласал* (Lassalle), Фердинанд (1825—1864), германски дребнобуржоазен публицист, адвокат, през 1848—1849 г. участвувал в демократическото движение в Рейнската провинция, в началото на 60-те години влязъл в работническото движение; един от основателите на Общогерманския работнически съюз (1863); поддържал политиката на обединение на Германия «отгоре» под хегемонията на контрареволуционна Пруссия, сложил началото на опортюнистическото направление в германското работническо движение. — 635, 650, 652.

Л

Лайбниц (Leibniz), Готфрид Вилхелм (1646—1716) — голям германски математик, философ-идеалист. — 467.

- Латур д'Оверн-Лораге* (La Tour d'Auvergne Lauraguais), Анри Годфроя Бернар Алфонс, княз (1823—1871) — френски дипломат, посланик в Берлин (1859—1862), Рим (1862—1863) и Лондон (1863—1869). — 61, 71.
- Лафайет* (Lafayette), Мари Жозеф Пол (1757—1834) — френски генерал, участник във войната на североамериканските колонии за независимост (1775—1783), един от вождовете на едрата буржоазия в периода на френската буржоазна революция от края на XVIII век и на буржоазната юлска революция от 1830 г. — 330.
- Лафарина* (La Farina), Джузепе (1815—1863) — италиански политически деец, публицист и историк, буржоазен либерал, един от ръководителите на революционното движение в Сицилия през 1848—1849 г., в 1860 г. (до юли) емисар на Кавур в Сицилия, през октомври 1860—януари 1861 г. съветник на наместника на Сицилия. — 95, 97, 98, 189.
- Леви* (Levy), Джозеф Мозес (1812—1888) — един от основателите и издател на английския вестник «Daily Telegraph». — 435.
- Ледрю-Ролен* (Ledru-Rollin), Александър Огюст (1807—1874) — френски публицист и политически деец, един от водачите на дребнобуржоазните демократи; редактор на вестник «Reforme»; в 1848 г. член на временното правителство, депутат от Учредителното и Законодателното събрание, където възглавявал партията на Планината; след демонстрацията от 13 юни 1849 г. емигрирал в Англия. — 379.
- Лейард* (Leyard), Остин Хеири (1817—1894) — английски археолог и политически деец, буржоазен радикал, от 60-те години на XIX век либерал; помощник-министър на външните работи (1861—1866), член на парламента. — 440, 529.
- Леснер* (Lessner), Фридрих (1825—1910) — деец на германското и международно работническо движение, по професия шивач; член на Съюза на комунистите, участник в революцията от 1848—1849 г., един от ръководителите на лондонското Просветно дружество на германските работници, член на Генералния съвет на I Интернационал; съратник и приятел на Маркс и Енгелс. — 587.
- Ли* (Lee), Роберт Едуард (1807—1870) — американски генерал, участник във войната на САЩ против Мексико (1846—1848), в 1859 г. участвувал в потушаването на въстанието на Джон Браун, през време на Гражданската война в САЩ командувал армията на южняците във Виржиния (1862—1865), главнокомандуващ армията на южняците (февруари—април 1865). — 566.
- Либих* (Liebig), Юстус (1803—1873) — бележит германски учен, един от основателите на агрохимията. — 92.
- Лимбург* (Limburg), В. — германски работник, по професия обушар, член на лондонското Просветно дружество на германските работници, влизал в комитета за събиране на средства за подпомагане участниците в полското въстание от 1863—1864 г., през 1868—1869 г. член на Генералния съвет на I Интернационал. — 587.
- Лимерак* (Limaugas), Полен (1813—1868) — френски журналист, бонапартист, сътрудничил във вестниците «Patrie» и «Pays», през 1861—1868 г. главен редактор на вестник «Constitutionnel». — 378, 379.
- Линден* (Linden) — германски емигрант в Лондон, член на лондонското Просветно дружество на германските работници, влизал в комитета за събиране на средства за подпомагане участ-

- ниците в полското въстание от 1863—1864 г. — 587.
- Линдси** (Lindsay), Уилям Шоу (1816—1877) — английски корабопри-тежател и търговец, фритредер, член на парламента. — 488—489.
- Линколн** (Lincoln), Абрахам (1809—1865) — бележит американски държавен деец, един от лидерите на републиканската партия, президент на САЩ (1861—1865); в хода на Гражданската война в САЩ под въздействието на народните маси осъществил редица важни буржоазнодемократически преобразования, които представлявали преход към революционни методи на водене на войната; през април 1865 г. убит от агент на робовладелците. — 309, 310, 313, 334, 335, 342, 351, 366, 385—387, 432, 482—485, 503, 532, 533, 535—536, 538, 559—561, 568, 574, 576, 578.
- Лоренц** (Lorenz), Йозеф (1814—1879) — австрийски офицер и военен изобретател. — 216, 218.
- Лоу** (Lowe), Роберт (1811—1892) — английски публицист и държавен деец, виг, по-късно либерал; през 1843—1850 г. член на законодателното събрание на един от австралийските щати, през 60-те години редактор на вестник «Times», канцлер на съкровището (министър на финансите) (1868—1873), министър на вътрешните работи (1873—1874). — 322, 434.
- Лоє** (Loë), Валтер, барон (1828—1908) — пруски офицер, адютант на принц-регента (от 1861 г. крал Вилхелм I). — 70.
- Луи-Наполеон** — виж **Наполеон III**.
- Луис** (Lewis), Джордж **Корнол** (1806—1863) — английски държавен деец, виг; секретар на съкровището (1850—1852), през 1855—1858 г. канцлер на съкровището, министър на вътрешните работи (1859—1861), военен министър (1861—1863). — 416, 420.
- Луи Филип** (1773—1850) — френски крал (1830—1848). — 131, 170, 251, 362, 379, 383.
- Луи Филип Албер Орлеански**, граф Парижки (1838—1894) — внук на крал Луи Филип, претендент за френския престол, през 1861—1862 г. участвувал в Гражданската война в САЩ на страната на северняците. — 328—332.
- Лукиан** (около 120 — около 180) — бележит древногръцки писател-сатирик, атеист. — 512.
- Лурмел** (Lougmel), Фредерик Анри (1811—1854) — френски генерал, участник в Кримската война, в 1854 г. командувал бригада. — 175, 603, 604.
- Лъвджой** (Lovejoy), Оуен (1811—1864) — американски свещеник и политически деец, аболиционист, член на конгреса. — 459.
- Лъвъл** (Lovell), Мансфийлд (1822—1884) — американски генерал, участник в Гражданската война в САЩ на страната на южняците, началник на гарнизона на Нови Орлеан (1861—април 1862). — 504, 505.
- Людвик XIII** (1601—1643) — френски крал (1610—1643). — 386.
- Людвик XVI** (1754—1793) — френски крал (1774—1792), екзекутиран през време на френската буржоазна революция от края на XVIII век. — 135, 379.
- Люцов** (Lützow), Адолф, барон (1782—1834) — пруски офицер, по-късно генерал, участник във войните против Наполеонова Франция. — 512.

M

- Магофин** (Magoffin), Бнрайя (1815—1885) — американски юрист и политически деец, член на демократическата партия на Юга, губернатор на щата Кентъки (1859—1862). — 347.
- Мадзини** (Mazzini), Джузепе (1805—1872) — италиански революционер, буржоазен демократ, един

- от вождовете на националноосвободителното движение в Италия, в 1849 г. шеф на временното правителство на Римската република, в 1850 г. едни от организаторите на Централния комитет на европейската демокрация в Лондон; през 50-те години бил против намесата на бонапартистка Франция в националноосвободителната борба на италианския народ. — 97, 98, 188, 189, 458.
- Макиавели** (Machiavelli), Николо (1469—1527) — италиански политически деец, историк и писател, един от идеолозите на италианската буржоазия в периода на зараждането на капиталистически отношения. — 190.
- Мак-Клейн** (McClellan), Джордж Бринтон (1826—1885) — американски генерал и голям железопътен предприемач, член на демократическата партия, бил за компромис с робовладелския Юг; през време на Гражданската война в САЩ главиокомандуващ армията на северняците (ноември 1861 — март 1862) и командувал Потомакската армия (март 1862 — ноември 1862), кандидат за президент в изборите през 1864 г. — 405, 482—483, 497, 509—512, 531, 532, 575—578.
- Мак-Кук** (MacCook), Александър Макдаул (1831—1903) — американски генерал, участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците, в 1862 г. командувал корпус в Кейтъки. — 567.
- Мак-Махон** (MacMahon), Мари Еди Патрис Морис (1808—1893) — френски реакционен военен и политически деец (от 1859 г. маршал), бонапартист, участник в Кримската война и в австро-итало-френската война от 1859 г., в 1870 г. капитулирал начело на 100-хилядна френска армия при Седан, един от палачите на Парижката комуна; президент на Третата република (1873—1879). — 111, 246.
- Мак-Мърдо** (McMurdo), Уйлям Монтегу Скот (1819—1894) — английски офицер, по-късно генерал; през 40—50-те години служил в английските войски в Индия, през 1860—1865 г. генерален инспектор на доброволческите войски. — 567.
- Маколей** (Macaulay), Томас Бабингтон (1800—1859) — английски буржоазен историк и политически деец, виг, член на парламента. — 487.
- Максимилиан II** (1811—1864) — баварски крал (1848—1864) — 70.
- Максимилиан Хабсбург** (1832—1867) — австрийски ерцхерцог, генерал-губернатор на австрийските владения в Италия (1857—1859); в 1864 г. провъзгласен от френските интервенти за император на Мексико, в 1867 г. разстрелян от мексиканските републиканци. — 480, 481.
- Мак-Фарланд** (MacFarland) — американски дипломат, секретар на Дж. М. Мейсон. — 393.
- Ман** (Mann), Амроз Дадли (1801—1889) — американски дипломат, през 1861—1862 г. представител на южната Конфедерация в Лондон. — 394, 403, 435, 443, 459, 486—488.
- Мантойфел** (Manteuffel), Едвин, барон (1809—1885) — пруски генерал, от 1857 г. началник на военната канцелария, от 1861 г. генерал-адютант на крал Вилхелм I. — 46, 57, 641, 646.
- Мантойфел** (Manteuffel), Ото Теодор, барон (1805—1882) — пруски държавен деец, представител на дворянската бюрокрация, министър на вътрешните работи (1848—1850), министър-председател и министър на външните работи (1850—1858). — 70.
- Марио** (Mario), Алберто (1825—1883) — италиански политически деец и публицист, в 1860 г. участвувал в революционния по-

- ход на Гарибалди в Южна Италия. — 98.
- Мария II да Глория* (1819—1853) — португалска кралица (1826—1828 и 1834—1853). — 11.
- Маркес* (Marquez), Леонардо (роден около 1820 г.) — мексикански генерал, един от лидерите на партията на коисерваторите и от ръководителите на контрареволуционния метеж против правителството на либералите, през 1862—1867 г. поддържал френските интервенти и тяхното протеже Максимилиан. — 368, 425.
- Маркс* (Marx), Карл (1818—1883) (биографични данни). — 567, 585, 635—652.
- Мартин* (Martin), Самуел (1801—1883) — английски юрист, през 1850—1874 г. член на Съда на държавното съкровище. — 470.
- Мацрат* (Matzrath) — германски емигрант в Лондон, член на лондонското Просветно дружество на германските работници, влизал в комитета за събиране на средства за подпомагане участниците в полското въстание от 1863—1864 г. — 587.
- Мегауър* (Maguire), Джон Френсис (1815—1872) — ирландски либерален политически деец, член на парламента. — 111.
- Мадисон* (Madison), Джеймс (1751—1836) — американски държавен деец, играл видна роля във войната на североамериканските колонии за независимост (1775—1783), държавен секретар (1801—1809), президент на САЩ (1809—1817). — 419.
- Медичи* (Medici), Джакомо (1817—1882) — италиански генерал, активен участник в националноосвободителната война от 1848—1849 г. и в отбраната на Римската република през април—юли 1849 г.; в 1860 г. участвал в революционния поход на Гарибалди в Южна Италия. — 95, 125, 156, 161.
- Меж-Мурие* (Mége-Mouriès) — френски химик (средата на XIX век). — 564.
- Мейн* (Maupé), Ричард (1796—1868) — началник на полицията в Лондон (от 1850 г.) — 292.
- Мейнард* (Maupard) — американски офицер, през време на Гражданската война в САЩ агент на южняците. — 484.
- Мейсън* (Mason), Джеймс Мари (1798—1871) — американски политически деец, голям плантатор-робовладелец, председател на сенатската комисия по външните работи; през есента на 1861 г. изпратен от южната Конфедерация с дипломатическа мисия в Англия; през 1862—1865 г. представител на Конфедерацията в Лондон. — 393—395, 403, 409—411, 414, 415, 433, 445, 447, 458, 459, 462, 472, 486—488.
- Мейсън* (Mason), Джордж (1725—1792) — американски политически деец, играл видна роля във войната на североамериканските колонии за независимост (1775—1783); автор на вирджинския законопроект за правата (1776), който провъзгласил редица буржоазнодемократически свободи. — 409—410.
- Мелендес* (Melendez) — неаполитански генерал, в 1860 г. участвал във военните действия против революционните отряди на Гарибалди в Южна Италия. — 157, 161.
- Меншиков*, Александър Сергеевич, княз (1787—1869) — руски военен и държавен деец, в 1853 г. извънреден посланик в Цариград, главнокомандуващ сухопътните и морските сили в Крим (1853 — февруари 1855). — 604, 612.
- Меривейл* (Merivale), Херман (1806—1874) — английски икономист и държавен деец, либерал, заместник министър на колонии (1848—1859), заместник-министър за Индия (1859—1874). — 569.

- Метерних** (Metternich), Клеменс, княз (1773—1859) — австрийски държавен деец и дипломат, ре-акционер; министър на външните работи (1809—1821) и канцлер (1821—1848), един от организаторите на свещения съюз. — 72.
- Меџиа** (Mejia), Томас (около 1815—1867) — мексикански генерал, по произход индианец, активен участник в контрареволуционния метеж против правителството на либералите, през 1862—1867 г. поддържал френските интервенти и тяхното протеже Максимилиан; разстрелян от мексиканските републиканци. — 368.
- Мигел**, дон (1802—1866) — португалски крал (1828—1834). — 11.
- Милнер Гибсон** — виж **Гибсон**, Томас **Милнер**.
- Миние** (Mipié), Клод Етиен (1804—1879) — френски офицер, изобретател на нов образец винтовка. — 24, 210—214, 228.
- Мирамон** (Miramon), Мигел (1832—1867) — мексикански генерал, един от лидерите на партията на консерваторите и от ръководителите на контрареволуционния метеж против правителството на либералите, шеф на правителството на метежниците (1859—1860); през 1862—1867 г. поддържал френските интервенти и тяхното протеже Максимилиан; разстрелян от мексиканските републиканци. — 501.
- Мирес** (Mirès), Жул Исак (1809—1871) — френски банкиер и борсов спекулант, собственик на редица вестници, включително «Constitutionnel»; в 1861 г. съден за мошенически борсови спекулации. — 500—502.
- Мисори** (Missori), Джузепе (1829—1911) — италиански офицер, участник в националноосвободителното движение в Италия, през 60-те години се сражавал в революционните отряди на Гарибалди. — 156, 157, 160.
- Мичел** (Mitchel), Ормсби Макнайт (1809—1862) — американски астроном, директор на обсерваторията в Цинцинати (1845—1859); през време на Гражданската война в САЩ генерал от армията на северняците (1861—1862). — 504.
- Михаил Николаевич** (1832—1909) — руски велик княз, четвъртият син на Николай I. — 607.
- Моле** (Molé), Луи Матю, граф (1781—1855) — френски държавен деец, орлеанист, министър-председател (1836—1837, 1837—1839). — 378.
- Монтегю** (Montagu), лорд Роберт (1825—1902) — английски политически деец, консерватор, член на парламента. — 324, 325, 525, 528—530.
- Монтобан** — виж **Кузен-Монтобан**, Шарл Гийом Мари Аполинар Антоан, граф **дьо Паликао**.
- Морган** (Morgan), Джон Хънт (1826—1864) — американски офицер, участник във войната против Мексико (1846—1848) и в Гражданската война в САЩ на страната на южняците. — 567.
- Морил** (Morgill), Джъстин Смит (1810—1898) — американски политически деец, принадлежал към републиканската партия, член на конгреса (1855—1867), автор на закона за протекционистката тарифа (1861). — 316, 333, 364, 458, 465.
- Морни** (Mogny), Шарл Огюст Луи Жозеф, граф **дьо** (1811—1865) — френски политически деец, бонапартист, доведен брат на Наполеон III, един от организаторите на държавния преврат от 1851 г.; министър на вътрешните работи (декември 1851 — януари 1852); председател на Законодателния корпус (1854—1856, 1857—1865). — 530.
- Моцарт** (Mozart), Волфганг Амадеус (1756—1791) — велик австрийски композитор. — 343.

Мънро (Monro), Джеймс (1758—1831) — американски държавен деец, президент на САЩ (1817—1825), в 1823 г. направил декларация, която провъзгласявала принципите на външната политика на САЩ и станала по-късно известна под името доктрината Мънро. — 369, 376.

Мюрат (Murat), Наполеон Люсиен Шарл, принц (1803—1878) — френски политически деец, бонапартист, в 1861 г. претендент за неаполитанския престол, братовчед на Наполеон III. — 50.

Н

Найндорф (Neindorff) — пруски офицер и военен изобретател (средата на XIX век). — 214.

Наполеон I Бонапарт (1769—1821) — френски император (1804—1814 и 1815). — 30, 49, 58, 72, 127, 168—169, 253—254, 297, 301, 382, 383, 446, 492, 577—578, 590.

Наполеон III (Луи Наполеон Бонапарт) (1808—1873) — племенник на Наполеон I, президент на Втората република (1848—1851), френски император (1852—1870). — 3—9, 13, 15, 18, 31, 45, 46, 50—52, 55, 56, 61, 70—74, 80, 95, 96, 105, 106, 113—114, 119, 121, 123, 133, 135, 140, 169, 175, 185, 186, 188—190, 235, 236, 245, 248, 249, 252—254, 328—331, 365, 366, 369—371, 378—380, 382—384, 402, 412, 420, 436, 478, 500, 529, 548—550, 575.

Наполеон, принц — виж **Бонапарт**, Жозеф Шарл Пол.

Нейпир (Napier), Уйлям Френсис Патрик (1785—1860) — английски генерал и военен историк; участвувал във войната на Пиренейския полуостров (1808—1814) — 406, 614.

Нейпир (Napier), Чарлз Джеймс (1782—1853) — английски генерал, участник във войната на

Пиренейския полуостров (1808—1814); през 1842—1843 г. командувал войските, които завоювали Синд, през 1843—1847 г. управлявал Синд. — 542.

Неслер (Nessler) — френски офицер и военен изобретател (средата на XIX век). — 214.

Николай I (1796—1855) — руски император (1825—1855). — 106, 514.

Нотюнг (Nothjung), Петер (около 1823—1866) — германски шивач, член на кьолнския Работнически съюз и на Съюза на комунистите, един от подсъдимите по кьолнския процес на комунистите (1852). — 54.

Нюкясъл (Newcastle), Хенри Пелъм Файнс Пелъм *Клинтон*, херцог (1811—1864) — английски държавен деец, пилит, министър на войната и колониите (1852—1854), военен министър (1854—1855), министър на колониите (1859—1864). — 11—13.

Нюман (Newman), Френсис Уйлям (1805—1897) — английски филолог и публицист, буржоазен радикал, автор на редица трудове по религиозни, политически и социални въпроси. — 580.

Нютон (Newton) — член на градския съвет на Нюкясъл (Англия), председателствувал митинга в защита на Гарибалди (септември 1862). — 548, 550.

О

Олдхем (Oldham), Уйлямсон Симпсън (1813—1868) — американски юрист и политически деец, член на демократическата партия; активен участник в метежа на робовладелците от южните щати, член на конгреса на южната Конфедерация. — 572.

Оливи (Olivier), Емил (1825—1913) — френски политически деец, умерен буржоазен републиканец, от 1857 г. член на Законодателния корпус; от края на 60-те години

- бонапартист, шеф на правителството (януари—август 1870). — 105.
- Омал* (Aumal), Анри Ежен Филип Луи Орлеански, херцог (1822—1897) — син на френския крал Луи Филип, през 40-те години участвувал в завоюването на Алжир; автор на антибонапартистки памфлети. — 181, 329.
- Омир* — полулегендарен древногръцки епически поет, автор на «Илнадата» и «Одисеята». — 497, 532.
- Орел дьо Паладин* (Aurelle de Paladines), Луи Жан Батист д' (1804—1877) — френски генерал, участник в Кримската война, през 1854—1855 г. командувал бригадата. — 603, 604.
- Орлеански*, принцове — виж Жоанвил, Франсоа Фердинан Филип Луи Мари.
- Орлеански*, принц дьо; *Луи Филип Албер Орлеански*, граф дьо Парн;
- Робер Филип Луи Ежен Фердинан Орлеански*, херцог дьо Шартр.
- Орлеански*, херцог — виж Фердинан Орлеани — кралска династия във Франция (1830—1848). — 329.
- Орлов*, Алексей Феодорович, княз (1786—1861) — руски военен и държавен деец, дипломат; сключил Одринския (1829) и Хункяр-искелесийския (1833) договори с Турция, възглавявал руската делегация на Парижкия конгрес (1856). — 61, 62.
- Орсини* (Orsini), Фелче (1819—1858) — италиански революционер, буржоазен демократ и републиканец, един от видните участници в борбата за национално освобождение и обединение на Италия; екзекутиран за покушение върху Наполеон III. — 550, 555, 556.
- Отфой* (Hautefeuille), Лоран Базил (1805—1875) — френски юрист, бонапартист, автор на редица трудове по международно морско право. — 489.

П

- Палмерстон* (Palmerston), Хенри Джон Темпъл, виконт (1784—1865) — английски държавен деец, в началото на своята дейност тори, от 1830 г. един от лидерите на внгнтте, който се опирал на десните елементи на тази партия; министър на външните работи (1830—1834, 1835—1841 и 1846—1851), министър на вътрешните работи (1852—1855), министър-председател (1855—1858 и 1859—1865). — 8—11, 16, 28, 56, 62, 101, 106, 119—121, 319, 322—327, 365—367, 370, 371, 373—376, 398—400, 411, 412, 414—416, 418—420, 431—436, 441, 443—445, 447, 449, 454—457, 465, 474, 502, 518, 516, 551, 552, 580.
- Палмър* (Palmer), Раундел (1812—1895) — английски юрист и държавен деец, либерал; държавен адвокат (1861—1863), министър на правосъдието (1863—1856), лорд канцлер (1872—1874 и 1880—1885). — 489.
- Палмър* (Palmer), Уйлям (1824—1856) — английски лекар, с цел да получи застраховката отровил жена си, брат си и приятеля си, осъден на смърт чрез обесване. — 399, 435.
- Патерсон* (Patterson), Роберт (1792—1881) — американски търговец и предприемач, в началото на Гражданската война в САЩ генерал от армията на северняците, след сражението при Бул-Ран (юли 1861) отстранен от командването. — 484.
- Педру I* (1798—1834) — бразилски император (1822—1831), португалски крал под името Педру IV (1826), отрекъл се от португалския престол в полза на дъщеря си Мария II да Глория. — 11.
- Пелисие* (Pelissier), Жан Жак (1794—1864) — френски маршал, през 30-те — началото на 50-те години участвувал в завоюването

- на Алжир, отличавал се с крайна жестокост; главнокомандващ армията в Крим (май 1855—юли 1856), участник в австро-итало-френската война от 1859 г., в 1860 г. генерал-губернатор на Алжир. — 24.
- Перейра* (Péreire), Емил (1800—1875) — френски banker, през 20-те—30-те години клонял към сенсимонистите, в периода на Втората империя бонапартист; един от учредителите и директорите на акционерното дружество *Crédit Mobilier*, брат на Исак Перейра. — 361, 380.
- Перейра* (Péreire), Исак (1806—1880) — френски banker, през 20-те—30-те години клонял към сенсимонистите, в периода на Втората империя бонапартист; един от учредителите и директорите на акционерното дружество *Crédit Mobilier*. — 16, 361, 380.
- Препонше-Зедлицки* (Preponchez-Sedlnitzki), Вилхелм, граф (1819—1893) — пруски дипломат, в началото на 60-те години пълномощен министър в Неапол. — 187.
- Персигни* (Persigny), Жан Жилбер Виктор, граф (1808—1872) — френски държавен деец, бонапартист, един от организаторите на държавния преврат от 2 декември 1851 г., министър на вътрешните работи (1852—1854 и 1860—1863), посланик в Лондон (1855—1858, 1859—1860). — 62, 114, 121, 140, 360, 361, 378, 379.
- Пеца и Пеца* (Peza у Peza), Карлос — участник в контрареволуционния метеж в Мексико (1858—1860), министър на финансите и правителството на метежниците. — 501.
- Петър I* (1672—1725) — руски цар от 1682 г., руски император от 1721 г. — 55.
- Пий IX* (1792—1878) — римски папа (1846—1878) — 105, 184.
- Пил* (Peel), Роберт (1788—1850) — английски държавен деец, лидер на умерените тори, наречени на неговото име пилити; министър на вътрешните работи (1822—1827 и 1828—1830), министър председател (1834—1835, 1841—1846), с подкрепата на либералите прокарал отменяването на житните закони (1846). — 236.
- Пиндар* (около 522 — около 442 преди н. е.) — древногръцки поет, автор на тържествени оди — 464, 560.
- Пирс* (Pierce), Франклин (1804—1869) — американски държавен деец, член на демократическата партия, президент на САЩ (1853—1857); водел политика в интерес на робовладелците. — 385, 411, 485.
- Пит* (Pitt), Уйлям Млади (1759—1806) — английски държавен деец, един от лидерите на торите; министър-председател (1783—1801 и 1804—1806). — 11, 457.
- Питри* (Petrie), Мартин (1823—1892) — английски офицер, автор на редица трудове по организацията и екипирането на европейските армии. — 614.
- Плон-Плон* — виж *Бонапарт*, Жозеф Шарл Пол, принц Наполеон.
- Пльонис* (Plönnies), Вилхелм (1828—1871) — хесенски офицер и военен изобретател, автор на редица трудове по стрелковото оръжие. — 214.
- Подевилс* (Podewils), Филип, барон (1809—1885) — баварски офицер и военен изобретател. — 214.
- Полк* (Polk), Джеймс Нокс (1795—1849) — американски държавен деец, член на демократическата партия, президент на САЩ (1845—1849); един от организаторите на войната на САЩ против Мексико (1846—1848). — 385, 411.
- Поншара* (Poncharra), Шарл Луи Сезар дьо Пор, маркиз дьо (1787—1860) — френски офицер и военен изобретател. — 170.

- Поп** (Pore), Джон (1822—1892). — американски генерал, член на републиканската партия, участник в Гражданската война в САЩ, през 1862 г. командувал една от армиите на северняците край Мисисипи, а след това във Вирджиния. — 484, 578.
- Потър** (Potter), Едмунд — английски фабрикант и политически деец, фритредер, в началото на 60-те години председател на манчестерската търговска камара, член на парламента. — 464, 465.
- Прайс** (Price), Стърлинг (1809—1867) — американски генерал, губернатор на щата Мисури (1853—1857), участвувал в Гражданската война в САЩ на страната на южняците, през 1861—1862 г. командувал войските в щатите Мисури, Арканзас и Мисисипи. — 484, 570.
- Прат** (Pratt), Фредерик Томас — английски юрист, автор на редица трудове по международно морско право. — 394.
- Прела** (Prélat), Жозеф (роден в 1819 г.) — швейцарски оръжеен майстор, в 1854 г. усъвършенствувал винтовката на Миние. — 212.
- Принц-регент** — виж *Вилхелм I*.
Пруски, принц — виж *Вилхелм I*.
- Р
- Раглан** (Raglan), Фицрой Джеймс Хенри *Съмърсет*, барон (1788—1855) — английски генерал, от ноември 1854 г. фелдмаршал, през 1808—1814 и 1815 г. участвувал във войните против Наполеонова Франция, главнокомандуващ армията в Крим (1854—1855). — 599, 605, 607, 609, 610.
- Райхенбах** (Reichenbach), Георг (1772—1826) — баварски офицер и изобретател. — 32.
- Раниле** (Ranelagh), Томас Херон Джонс, виконт (роден в 1812 г.) — английски офицер, участвувал в доброволческото движение. — 270—273, 292.
- Ратаци** (Rattazzi), Урбано (1808—1873) — италиански държавен деец, представител на либерално-монархическата буржоазия, министър на вътрешните работи на Сардинското кралство (1855—1858 и 1859—1860), шеф на италианското правителство (1862 и 1867). — 537.
- Редгрейв** (Redgrave), Александър — английски чиновник, фабричен инспектор в Англия. — 83, 87, 90.
- Рейнолдс** (Reynolds), Джордж Уилям Макартур (1814—1879) — английски политически деец и журналист, дребнобуржоазен демократ, издател на вестник «Reynolds's Newspaper». — 312.
- Рене** (Renée), Ламбер Амеде (1808—1859) — френски публицист, бонапартист, от 1857 г. заемал ръководни постове в редакциите на вестниците «Constitutionnel» и «Pays». — 378.
- Рено** (Reno), Джеси Ли (1823—1862) — американски генерал, участвувал в Гражданската война в САЩ на страната на северняците, през 1862 г. командувал корпус във Вирджиния и Мериланд. — 577.
- Рехберг** (Rechberg), Йохан Бернхард, граф (1806—1899) — австрийски държавен деец и дипломат, консерватор, министър-председател (1859—1860), министър на външните работи (1859—1864). — 190.
- Рикасоли** (Ricasoli), Бетино (1809—1880) — италиански държавен деец, представител на либерално-монархическата буржоазия; шеф на италианското правителство (1861—1862 и 1866—1867). — 537.
- Ришелю** (Richelieu), Арман Жан дю Плеси, херцог (1585—1642) — виден френски държавен деец от периода на абсолютизма, кардинал. — 386.

Робер Филип Луи Ежен Фердинан Орлеански, херцог дьо Шартр (1840—1894) — внук на Луи Филип, през 1861—1862 г. участвувал в Гражданската война на САЩ на страната на северняците. — 328—332.

Розекранс (Rosecrans), Уйлям Старк (1819—1898) — американски генерал, през време на Гражданската война в САЩ командувал войските на северняците в щатите Мисисипи и Тенеси (1862—1863). — 567.

Розелиъс (Roselius), Кристиан (1803—1873) — американски юрист и политически деец, член на партията на американските виги, професор в Луизианския университет, бил за запазването на Съюза. — 348.

Романовци — династия руски царе и императори (1613—1917). — 74.

Ротшилдовци — династия финансти, която имала банки в много европейски страни. — 331, 360.

Руе (Rouher), Ежен (1814—1884) — френски държавен деец, бонапартист, министър на правосъдието (1849—1852 с прекъсвания); през 1855—1863 г. — министър на търговията, земеделието и благоустройството. — 15.

Русо (Rousseau), Жан Жак (1712—1778) — бележит френски проветител, демократ, идеолог на дребната буржоазия. — 74.

Ръдърфорт (Rutherford) — английски пастор, участвувал в митинга в защита на Гарibalди в Нюкясъл (септември 1862). — 550.

Ръсел (Russell), Джон (1792—1878) — английски държавен деец, лидер на вигите, министър-председател (1846—1852 и 1865—1866), министър на външните работи (1852—1853 и 1859—1865). — 45, 51, 53, 56, 62, 114, 343, 366, 371, 373, 374, 399, 420, 436, 444, 448, 449, 454—456, 473, 476—481, 516, 529, 530, 535, 536, 548, 549, 555, 580.

Ръсел (Russell), Уйлям Хауард (1820—1907) — английски журналист, през 1861—1862 г. кореспондент на вестник «Times» във Вашингтон. — 424.

С

Савойска династия — една от италианските династии, от 1720 до 1861 г. — в Сардинското кралство, от 1861 до 1946 г. — в обединеното Италианско кралство. — 97.

Саки (Sacchi) — в 1860 г. участник в революционния поход на Гарibalди в Южна Италия. — 125.

Сезена (Cesena), Амеде Бартеlemi Гейе дьо (1810—1889) — френски публицист, в периода на Втората империя бонапартист, сътрудничел в «Constitutionnel» и други периодични издания; през 1852—1857 г. главен редактор на «Constitutionnel». — 378.

Сеймур (Seymour), Хорацио (1810—1886) — американски политически деец, един от лидерите на демократическата партия на Севера; губернатор на щата Ню Йорк (1853—1855 и 1863—1865), през време на Гражданската война в САЩ бил за компромис с робовладелците от Юга. — 573, 576.

Семере (Szemere), Берталан (1812—1869) — унгарски политически деец и публицист; министър на вътрешните работи (1848) и шеф на революционното правителство (1849); след поражението на революцията емигрирал от Унгария. — 245.

Сент-Арно (Saint-Arnaud), Арман Жак Ашил Льороа дьо (1801—1854) — френски маршал, бонапартист; през 30—40-те години участвувал в завоюването на Алжир; един от организаторите на държавния преврат от 2 декември 1851 г., военен министър (1851—1854), през 1854 г. глав-

- нокомандуващ армията в Крим. — 603, 605.
- Серано и Домингес* (Seggano у Dominguez), Франсиско (1810—1885) — испански генерал и държавен деец, военен министър (1843), участник в държавния преврат от 1856 г.; генерал-капитан на Куба (1859—1862), министър на външните работи (1862—1863), шеф на правителството (1868—1869, 1871, 1874), регент на кралството (1869—1871). — 477—479.
- Сесил* (Cecil), Роберт Артур Талбот *Гаскойн*, от 1868 г. маркиз *Солсбъри* (1830—1903) — английски държавен деец, консерватор, член на парламента; през 1878—1902 г. на няколко пъти заемал постовите министър-председател и министър на външните работи в консервативните кабинети. — 489.
- Сечен* (Szécsen), Антал. граф (1819—1896) — унгарски държавен деец, консерватор; през време на революцията от 1848—1849 г. в Унгария помагал на австрийската реакция; участвувал в изработването на Октомврийската грамата от 1860 г. — 245.
- Сингълтън* (Singleton), Ото (роден в 1814 г.) — американски политически деец, член на демократическата партия на Юга, член на конгреса на САЩ, през 1861—1865 г. член на конгреса на южната Конфедерация. — 314.
- Скарлет* (Scarlett), Джеймс Йорк (1799—1871) — английски генерал, участник в Кримската война, в 1860 г. генерал-адютант на сухопътните войски. — 272.
- Скот* (Scott), Дред (около 1810—1858) — американски негър роб, през 1848—1857 г. напразно се обръщал към съдебните инстанции в САЩ с молба да бъде освободен от робство. — 311, 336.
- Скот* (Scott), Уйлям, барон *Стоуел* (1745—1836) — английски юрист, тори, специалист по международно морско право, член на съда на адмиралтейството (1798—1828). — 393, 401, 413.
- Скот* (Scott), Уинфилд (1786—1866) — американски генерал, участник в англо-американската война от 1812—1815 г., главнокомандуващ армията на САЩ (1841—ноември 1861). — 421.
- Слайдел* (Slidell) Джон (1793—1871) — американски политически деец, член на сенатската комисия по външните работи; през есента на 1861 г. бил изпратен от южната Конфедерация с дипломатическа мисия във Франция; през 1862—1865 г. представител на Конфедерацията в Париж. — 393—395, 403, 409—411, 414, 415, 433, 445, 447, 458, 459, 462, 472.
- Смит* (Smith), Джерит (1797—1874) — американски обществен и политически деец, един от лидерите на революционното крило на аболиционисткото движение в САЩ. — 538.
- Софокъл* (около 497—около 406 преди н.е.) — бележит древногръцки драматург, автор на класически трагедии. — 378.
- Спенс* (Spence), Джеймс — английски търговец, председател на интервенционисткия митинг в Ливерпул (ноември 1861); през време на Гражданската война в САЩ публикувал много статии в защита на робовладелците от Юга. — 396—398.
- Спрат* (Spratt) — участник в конгреса на южните щати в Монтгомери (февруари 1861). — 334.
- Стантон* (Stanton), Едвин Макмастерс (1814—1869) — американски юрист и държавен деец, принадлежал към лявото крило на републиканската партия, лжегенерал-атъри (1860—1861), военен министър на САЩ (януари 1862—1868), привърженик на революционните методи против робовладелците на Юга. — 482, 484, 485, 571, 577.

- Стедман** (Steadman) — председател на антиинтервенционисткия работнически митинг в Лондон (януари 1862). — 458.
- Стефенсон** (Stephenson), Роберт (1803—1859) — английски инженер и политически деец, тори, член на парламента. — 451, 452.
- Стивън** (Steven) — английски инженер, изобретател на машини за изготвяне на тесто. — 564.
- Стивънс** (Stephens), Александър Хамилтон (1812—1883) — американски политически деец, член на демократическата партия, активен участник в метежа на робовладелците от Юга; член на конгреса (1843—1859), вицепрезидент на южната Конфедерация (1861—1865). — 334.
- Стивънс** (Stevens), Едвин Огастес (1795—1868) — американски предприемач, инженер и изобретател, пръв предложил системата на брониране на военните кораби. — 518.
- Стоуел** — виж *Скот*, Уйлям.
- Стоун** (Stone), Чарлз Помрой (1824—1887) — американски генерал, през 1861 г. командувал войските на северняците във Вирджиния, във връзка с поражението при Болс-Блъф (октомври 1861) бил арестуван по обвинение в държавна измяна, в края на 1862 г. бил освободен. — 484 494.
- Страбон** (около 63 преди н. е. — около 20 от н. е.) — виден древногръцки географ и историк. — 115.
- Стратфорд де Редклиф** (Stratford de Redcliffe), Стратфорд Канинг, виконт (1786—1880) — английски дипломат, пълномощен министър (1810—1812, 1825—1828), по-късно посланик в Цариград (1841—1858). — 104.
- Страфорд** (Strafford), Томас Уентуорт, граф (1593—1641) — английски държавен деец, от 1628 г. най-близкият съветник на Чарлз I, пламене и защитник на абсолютизма; екзекутиран в 1641 г. — 199.
- Стъбс** (Stubbs) — собственик на частна фирма в Лондон, която се занимавала с търговски шпионаж. — 427—429.
- Стюарт** (Stuart), Уйлям — английски дипломат, управляващ легацията във Вашингтон (юни — ноември 1862). — 535, 536.
- Сула** (Луций Корнелий Сула) (138—78 преди н. е.) — римски полководец и държавен деец, консул (88 преди н.е.), диктатор (82—79 преди н. е.) — 13.
- Сулоага** (Zuloaga), Феликс (1814—1876) — мексикански генерал, един от лидерите на партията на консерваторите и ръководителите на контрареволуционния метеж против правителството на либералите, шеф на правителството на метежиците (1858—1859). — 501.
- Съмър** (Sumner), Чарлз (1811—1874) — американски политически деец, един от лидерите на лявото крило на републиканската партия, от 1851 г. сенатор, председател на сенатската комисия по външните работи (1861—1871), привърженик на революционните методи на борба против робовладелците от Юга, след победата на Севера в Гражданската война се застъпвал за даване политически права на негрите. — 425, 507.
- Сюше** (Suchet), Луи Габриел 1770—1826), френски маршал, участник във войните на Наполеонова Франция. — 255.
- Сюърд** (Seward), Уйлям Хенри (1801—1872) — американски държавен деец, един от лидерите на дясното крило на републиканската партия; губернатор на щата Ню Йорк (1839—1843), от 1849 г. сенатор, кандидат за президент в изборите през 18 6 г., държавен секретар на САЩ (1861—1869); бил за компромис с робовладелците от Юга. —

- 385, 386, 394, 432, 437, 444—446, 448, 449, 454—456.
- Сян-фин** (около 1831—1861), китайски император (1850—1861). — 13.
- Т
- Тамизие** (Tamisier), Франсоа Лоран Алфонс (1809—1880) — френски офицер и политически деец, военен изобретател. — 35, 210.
- Тачки** (Tatschky) — член на лондонското Просветно дружество на германските работници, влизал в комитета за събиране на средства за подпомагане участниците в полското въстание от 1863—1864 г. — 587.
- Тейлор** (Taylor), Том (1817—1880) — английски драматург и журналист, сътрудник на редица периодични издания, през 1874—1880 г. редактор на сатиричното списание «Punch». — 76, 113.
- Текери** (Thackerey), Уилям Мейкпис (1811—1863), бележит английски писател реалист. — 443—446.
- Темпъл** (Temple), Уилям (1628—1699) — английски дипломат и политически деец, най-близкият съветник на Вилхелм III Орански. — 411, 445.
- Тиер** (Thiers), Адолф (1797—1877) — френски буржоазен историк и държавен деец, министър-председател (1836, 1840), президент на републиката (1871—1873), палач на Парижката комуна. — 378, 599.
- Тимерханс** (Timmerhans), Шарл Фредерик Теодор (1880—1865) — белгийски офицер и военен изобретател. — 214.
- Тоти** (Totti) — бонапартистки полицейски агент, по произход корсиканец. — 95, 97, 98, 189.
- Тоупс** (Toups) — член на лондонското Просветно дружество на германските работници, влизал в комитета за събиране на средства за подпомагане участниците в полското въстание от 1863—1864 г. — 587.
- Тримехир** (Tremenheere), Хю Семур (1804—1893) — английски чиновник и публицист, участвувал в няколко правителствени комисии за обследване трудовите условия на работниците. — 563, 564.
- Трвой дьо Болюе** (Treuille de Beau-lieu), Антоан Хектор Тезе (1809—1886) — френски офицер и военен изобретател. — 35.
- Тувенел** (Thouvenel), Едуар Антоан (1818—1866) — френски дипломат; посланик в Цариград (1855—1860), министър на външните работи (1860—1862). — 72, 366, 371, 379, 480, 529—530.
- Тувенин** (Thouvenin), Луи Етиен (1791—1882) — френски офицер и военен изобретател. — 208—211, 231.
- Тумбс** (Toombs), Роберт (1810—1885) — американски политически деец, член на демократическата партия, държавен секретар на южната Конфедерация (1861), през време на Гражданската война в САЩ генерал от армията на южняците. — 314, 339.
- Търнър** (Turner), Джеймс Аспинал (1797—1867) — английски фабрикант и политически деец, торн, през 60-те години клонял към либералите; член на Манчестерската търговска камара, член на парламента. — 397, 464.
- Тюр** (Türr), Ищван (1825—1908) — унгарски офицер, участник в революцията от 1848—1849 г. в Италия и Германия, вземал участие в Кримската война на страната на съюзническите войски, в 1860 г. участвувал в революционния поход на Гарибалди в Южна Италия, от 1861 г. генерал от италианската армия. — 156, 189, 190.
- Турго** (Turgot), Ан Робер Жак (1727—1781) — френски икономист и държавен деец, най-видният представител на школата

на физиократите, генерален инспектор на финансите (1774—1776). — 379, 380.

У

Уайк (Wyke), Чарлз Ленокс (1815—1897) — английски дипломат, пълномощен министър (1860—1861) и специален представител (1862—1863) в Мексико. — 481, 529, 530.

Уайт (White), Джеймс — английски либерален парламентарен деец, участник в антиинтервенционисткия митинг в Брайтон (декември 1861). — 439, 441.

Уебстър (Webster), Даниел (1782—1852) — американски държавен деец, един от лидерите на партията на американските виги, държавен секретар (1841—1843 и 1850—1852). — 419.

Уедърол (Wetherall), Джордж Огастес (1788—1868) — английски генерал, през 1860—1865 г. командващ войските на северния военен окръг на Англия. — 144.

Уелингтън (Wellington), Артур Уелсли, херцог (1769—1852) — английски пълководец и държавен деец, тори; през 1808—1814 и 1815 г. командувал войските във войните против Наполеонова Франция, началник на артилерийското управление (1818—1827), главнокомандуващ армията (1827—1828, 1842—1852), министър-председател (1828—1830), министър на външните работи (1834—1835). — 27, 274, 590, 621, 630.

Уилберфорс (Wilberforce), Уилям (1759—1833) — английски общественик и политически деец, буржоазен филантроп, член на парламента, водел борба против търговията с роби и робовладението в английските колонии. — 461.

Уилкинсон (Wilkinson) — английски оръжеен фабрикант и изобрета-

тел (средата на XIX век). — 216.

Уилкс (Wilkes), Джон (1727—1797) — английски публицист и политически деец, буржоазен радикал, член на парламента; автор на редица памфлети против абсолютисткия режим на Георг III. — 409.

Уилкс (Wilkes), Чарлз (1798—1877) — американски морски офицер и пътешественик, участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците, капитан на военния кораб «Сан-Джасинто» (1861). — 395, 396, 402, 409, 414, 415, 417, 419, 444—446, 454, 461.

Уилсон (Willson), Джеймс (1805—1860) — английски буржоазен икономист и политически деец, фритредер, основател и редактор на списание «Economist», през 1853—1858 г. секретар на държавното съкровище (министерството на финансите); през 1859—1860 г. канцлер на съкровището за индийските финанси. — 80, 131, 163, 466.

Уилямс (Williams) — английски морски офицер, в 1861 г. представител на адмиралтейството (морското министерство) на борда на парахода «Трент». — 395, 398, 399.

Уин (Whynne) — участник в антиинтервенционисткия работнически митинг в Лондон (януари 1862). — 459.

Уитни (Whitney), Илай (1765—1825) — американски изобретател на памукоочистителна машина. — 353.

Уитън (Wheaton), Хенри (1785—1848) — американски юрист и дипломат, автор на редица трудове по международно право. — 413, 415.

Уитуърт (Whitworth), Джозеф (1803—1887) — английски фабрикант и военен изобретател. — 39—43, 226—230, 232, 234, 281—285, 542, 593, 595.

- Уокър** (Walker), Джон (1732—1807) — английски лингвист, автор на редица трудове по фонетика и граматика. — 415.
- Уокър** (Walker), Лерой Поп (1817—1884) — американски политически деец, член на демократическата партия на Юга, военен министър на южната Конфедерация (1861). — 334.
- Уокър** (Walker), Тимоти (1806—1856) — американски юрист, автор на редица трудове по юридически въпроси. — 413.
- Уолш** (Walsh), Джон Бен (1798—1881) — английски политически деец, тори, член на парламента. — 516.
- Уркарт** (Urquhart), Дейвид (1805—1877) — английски дипломат, реакционен публицист и политически деец, през 1847—1852 г. член на парламента; през 1855—1865 г. издавал вестник «Free Press». — 416.
- Ууд** (Wood) — английски работник, участник в антиинтервенционисткия митинг в Брайтон (декември 1861). — 439.
- Ууд** (Wood), Фернандо (1812—1881) — американски политически деец, един от лидерите на демократическата партия на Севера, кмет на Ню Йорк (1854—1858, 1860—1863), през време на Гражданската война в САЩ бил за компромис с робовладелците от Юга. — 425, 573.
- Ууд** (Wood), Чарлз (1800—1885) — английски държавен деец, вид. министър за Индия (1859—1866), лорд-пазител на печата (1870—1874). — 121, 131, 132.
- Уул** (Wool), Джон Елис (1784—1869) — американски генерал, аболиционист; през време на Гражданската война в САЩ командувал войските на северняците във Върджиния (август 1861 — май 1862). — 422.
- Ф
- Фавър** (Favre), Габриел Клод Жул (1809—1880) — френски адвокат и политически деец, от края на 50-те години един от лидерите на буржоазно-республканската опозиция; през 1870—1871 г. министър на външните работи в «правителството на националната отбрана», заедно с Тиер възглавявал борбата против Парижката комуна. 105, 130, 131.
- Фарагут** (Farragut), Дейвид Глазгоу (1801—1870) — американски морски офицер, от юли 1862 г. адмирал, участвувал в Гражданската война в САЩ на страната на северняците, командувал ескадра при завземането на Нови Орлеан (април 1862). — 505, 520.
- Фарини** (Farini), Луиджи Карло (1812—1866) — италиански държавен деец и историк, привърженик на обединението на Италия под властта на Савойската династия, министър на просветата (1851—1852), министър на вътрешните работи на Сардиния (1860), министър-председател на Италия (1862—1863). — 188.
- Фердинанд**, херцог Орлеански (1810—1842) — най-големият син на крал Луи Филип, през 1835—1840 г. участвувал в завоюването на Алжир. — 31, 170.
- Фердинанд II** (1810—1859) — неаполитански крал (1830—1859), наречен краля бомба заради бомбардирането на Месина в 1848 г. — 154, 187.
- Фердинанд VII** (1784—1838) — испански крал (1808 и 1814—1833). — 11
- Филмор** (Phillimore), Роберт Джозеф (1810—1885) — английски юрист, умерен либерал, член на парламента (1852—1857), специалист по международно право. — 413, 415.
- Филипс** (Phillips), Уендел (1811—1884) — виден американски об-

- ществен и политически деец, забележителен оратор, един от лидерите на революционното крило на аболиционисткото движение, през 1865—1870 г. председател на Американското антигробладелско дружество; през 70-те години влязъл в работническото движение, бил за създаване на самостоятелна работническа партия в САЩ, в 1871 г. влязъл в I Интернационал. — 538, 539.
- Фицджералд** (Fitzgerald), Уилям Роберт Сеймур Внзи (1818—1885) — английски държавен деец, консерватор, заместник-министър на външните работи (1858—1859), губернатор на Бомбай (1866—1872), член на парламента. — 529.
- Флао де ла Билардери** (Flahaut de la Billarderie), Огюст Шарл Жозеф, граф дьо (1785—1870) — френски дипломат, през 1860—1862 г. посланик в Лондон. — 478, 479.
- Флойд** (Floyd), Джон Бюкънън (1807—1863) — американски държавен деец, член на демократическата партия, губернатор на щата Вирджиния (1850—1853), военен министър (1857—1860), участник в Гражданската война в САЩ на страната на южняците. — 496, 571.
- Флорес** (Flores) — неаполитански генерал, в 1860 г. командувал войските в Апулия. — 155.
- Фогт** (Vogt), Карл (1817—1895) — германски природоизследовател, вулгарен материалист, дребнобуржоазен демократ; участвувал в революцията от 1848—1849 г. в Германия; през 50—60-те години емигрант — таен платен агент на Луи Бонапарт. — 73.
- Форкад-Ларокет** (Forcade-Laroquette), Жан Луи Виктор Адолф дьо (1820—1874) — френски държавен деец, бонапартист, през 1860—1861 г. министър на финансите. — 379.
- Форстер** (Forster), Уилям Едуард (1818—1886) — английски фабрикант и политически деец, либерал, член на парламента. — 327, 487, 488.
- Франциск II** (1836—1894) — неаполитански крал (1859—1860) — 50, 95, 134, 136, 155, 368.
- Франц-Йосиф I** (1830—1916) — австрийски император (1848—1916). — 5, 20, 72, 106, 133—136, 197, 198, 242, 244, 245, 249.
- Фредерик VII** (1808—1863) — датски крал (1848—1863). — 74, 246.
- Френсис** (Francis), Филип (литературен псевдоним *Юниус*) (1740—1818) — английски публицист и политически деец, буржоазен радикал, автор на редица памфлети против абсолютисткия режим на Георг III. — 409.
- Фридрих II** (1712—1786) — пруски крал (1740—1786). — 55, 225, 302.
- Фридрих Вилхелм I** (1688—1740) — пруски крал (1713—1740). — 55.
- Фридрих Вилхелм III** (1770—1840) — пруски крал (1797—1840). — 56.
- Фридрих Вилхелм IV** (1795—1861) — пруски крал (1840—1861). — 22, 44, 200.
- Фридрих Карл**, принц (1828—1885) — пруски генерал, по-късно генерал-фелдмаршал. — 225.
- Фримонт** (Frémont), Джон Чарлз (1813—1890) — американски пътешественик и политически деец, принадлежал към лявото крило на републиканската партия; кандидат за президент в изборите от 1856 г., през време на Гражданската война в САЩ командувал войските на северняците в щатите Мисури (до ноември 1861) и Вирджиния (1862). — 311, 338, 351, 385—387, 422, 425, 484.
- Фулд** (Fould), Ашил (1800—1867) — френски banker и държавен деец, орлеанист, след това бонапартист; през 1849—1867 г. на няколко пъти заемал поста министър на финансите, държавен

министър и министър на императорския двор (1852 — ноември 1860). — 3, 4, 19, 360, 362, 378—380, 383.

X

Хабсбурги — династия императори на така наречената Свещена Римска империя от 1273 до 1806 (с прекъсвания), австрийски императори (от 1804 г.) и императори на Австро-Унгария (1867—1918). — 49, 52, 55, 58, 186, 198.

Хавлок (Havelock), Хенри (1795—1857) — английски генерал, участник в англо-афганстанската война (1838—1842) и англо-сикхската война (1845—1846), в 1857 г. участвувал в потушаването на националноосвободителното въстание в Индия. — 441.

Хайнау (Haupaу), Юлиус Якоб (1786—1853) — австрийски генерал, жестоко потушавал революционното движение в Италия и Унгария през 1848—1849 г. — 445.

Хайне (Heine), Хайнрих (1797—1856) — велик немски революционерен поет. — 412.

Хайнцелман (Heintzelman), Самуел Питър (1805—1880) — американски генерал, участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците, в 1862 г. командувал корпус от Потомакската армия. — 510, 511.

Хакстхаузен (Haxthausen), Август (1792—1866) — пруски чиновник и писател, автор на труд, посветен на описанието на остатъците от общинния строй в поземлените отношения в Русия, по политическите си възгледи реакционер крепостник. — 601.

Халек (Halleck), Хенри Уеджър — (1815—1872) — американски генерал, умерен републиканец; през време на Гражданската война в САЩ командувал воен-

ния окръг на Мисури (ноември 1861 — март 1862) и армията на Мисисипи (март — юли 1862), главнокомандуващ армията на северняците (юли 1862 — март 1864). — 422, 482, 484, 492, 495, 496, 504, 511, 532, 577.

Хановерска династия — династия английски крале (1714—1901), които били едновременно курфюрсти (до 1815 г.) и крале (до 1837 г.) на германската държава Хановер. — 409.

Харви (Harvey) — английски консул в Нинго (Китай) в началото на 60-те години. — 522—524.

Харденберг (Hardenberg), Карл Август, княз (1750—1822) — пруски държавен деец и дипломат, министър на външните работи (1804—1806 и 1807); с цел за укрепване на пруската държава провел редица половинчати буржоазни реформи (1810—1813); след Виенския конгрес привърженник на реакционната политика на Свещенния съюз. — 45.

Хегел (Hegel), Георг Вилхелм Фридрих (1770—1831) — най-видният представител на класическата немска философия, обективен идеалист, разработил най-всестранно идеалистическата диалектика. — 561.

Хенеси (Hennessy), Джон Поп (1834—1891) — ирландски консервативен политически деец, член на парламента. — 325.

Хес (Hess), Хайнрих, барон (1788—1870) — австрийски генерал, от юли 1859 г. фелдмаршал, участвувал активно в потушаването на революцията в Италия през 1848—1849 г.; в австро-итало-френската война от 1859 г. командувал австрийската армия след поражението при Маджента (юни — юли 1859). — 133.

Хинкелдай (Hinckeldey), Карл Лудвиг Фридрих (1805—1856) — пруски чиновник, от 1848 г. полицайпрезидент на Берлин, от 1853 г. началник на департамента на полицаята при мини-

- стерството на вътрешните работи. — 47.
- Хораций** (Квинт Хораций Флак) (65—8 преди н.е.) бележит римски поет. — 486, 525.
- Хорнър** (Hogner), Леонард (1785—1864) — английски геолог и обществен деец; фабричен инспектор (1833—1856), защитава интересите на работниците. — 83.
- Хорсман** (Horsmann), Едуард (1807—1876) — английски либерален държавен деец; през 1855—1857 г. главен секретар за Ирландия, член на парламента. — 107.
- Хоуп** (Hope), Джеймс (1808—1881) — английски адмирал, в 1859 г. командувал английските експедиционни войски в Китай. — 14.
- Хохенцолерн-Зигмаринген** (Hohenzollern-Sigmaringen), Карл Антон, принц (1811—1885) — пруски генерал, министър-председател (1858—1862). — 70.
- Хохенцолерни** — династия бранденбургски курфюрсти (1415—1701), пруски крал (1701—1918) и германски императори (1871—1918). — 44, 55, 57, 58, 198—200, 328.
- Хуарес** (Juárez), Бенито Пабло (1806—1872) — бележит мексикански държавен деец, борец за националната независимост на страната, лидер на партията на либералите през периода на гражданската война (1858—1860) и интервенцията в Мексико (1861—1867), президент на Мексико (1858—1872). — 368, 425, 501.
- Хукер** (Hooker), Джозеф (1814—1879) — американски генерал, аболиционист, член на републиканската партия, през време на Гражданската война в САЩ командувал корпус от Потомаската армия на северняците (1862), след това цялата Потомаска армия (януари — юни 1863). — 577, 578.
- Хумболдт** (Humboldt), Александър (1769—1859) — велик германски учен, природоизследовател и пътешественик. — 47.
- Хъдзон** (Hudson), Джеймс (1810—1885), английски дипломат, планомошен министър в Торино (1851—1863). — 536.
- Хърбърт** (Herbert), Сидни (1810—1861) — английски държавен деец, в началото на своята дейност тори, по-късно пилит; секретар на адмиралтейството (1841—1845), секретар по военните въпроси (1845—1846 и 1852—1855) и военен министър (1859—1860). — 41, 76, 110, 111.

Ц

- Цедлиц-Нойкирх** (Zedlitz-Neukirch), Константин, барон (роден в 1813 г.) — пруски чиновник, полицай-президент на Берлин. — 635, 636, 639, 640, 647, 651.
- Цин** — манчжурска династия китайски императори (1644—1911). — 516.
- Цицерон** (Марк Тулий Цицерон) (106—43 преди н.е.) — бележит римски оратор и държавен деец, философ-еклектик. — 49.
- Цоликوفر** (Zollicoffer), Фелнкс Кърк (1812—1862) — американски журналист, участник в Гражданската война в САЩ на страната на южняците, през 1861—1862 г. командувал войските в щата Кентъки. — 493.

Ч

- Чалдини** (Cialdini), Енрико (1811—1892) — италиански генерал, участник в националноосвободителната война през 1848—1849 г., в Кримската война и в австроитало-френската война от 1859 г.; през 1860—1861 г. командувал сардинския корпус, който участвувал във военните действия против неаполитанските войски. — 188.

- Чарлз II* (1630—1685) — английски крал (1660—1685). — 55.
- Чернишев*, Александър Иванович (1786—1857) — руски генерал и държавен деец, участник във войните против Наполеонова Франция, през 1828—1852 г. възглавявал военното министерство. — 512.
- Чийтъм* (Cheetham), Джон (роден в 1802 г.) — английски фабрикант и либерален политически деец. — 465.

Ш

- Шатобриан* (Chateaubriand), Франсоа Рене, виконт *дьо* (1768—1848) — известен френски писател, реакционен държавен деец и дипломат, министър на външните работи (1822—1824), представител на Франция на Веронския конгрес (1822). — 369, 376.
- Шварценберг* (Schwarzenberg), Фелккс, княз (1800—1852) — австрийски реакционен държавен деец и дипломат; след потушаването на въстанието във Виена през октомври 1848 г. министър-председател и министър на външните работи. — 57.
- Шевалие* (Chevalier), Мишел (1806—1879) — френски инженер, икономист и публицист, през 30-те години сенсимонист, по-късно фритредер; през периода на Втората империя сенатор, активно поддържал икономическата политика на Наполеон III. — 15, 16.
- Шекспир* (Shakespeare), Уйлям (1564—1616) — велик английски писател. — 467, 504, 505.
- Шели* (Shelley), Джон (1808—1867) — английски политически деец, фритредер, член на парламента. — 525.
- Шерман* (Sherman), Томас Уест (1813—1879) — американски генерал, участник в Гражданската война в САЩ на страната на северняците, през октомври 1861—

- март 1862 г. командувал експедиционната армия в Южна Каролина и Флорида. — 422, 482.
- Шефтсбъри* (Shaftesbury), Антони *Ашли Купер*, граф (1801—1885) — английски политически деец, през 40-те години възглавявал в парламента групата на торите филантропи, от 1847 г. виг, привърженик на ниската църква. — 308, 436.
- Ши* (Shee), Уйлям (1804—1868) — ирландски юрист и либерален политически деец. — 427.
- Шилер* (Schiller), Фридрих (1759—1805) — велик немски писател — 380, 485.
- Шлейниц* (Schleinitz), Александър, граф (1807—1885) — пруски държавен деец, реакционер, министър на външните работи (юни 1848, 1849—1850, 1858—1861). — 45, 53, 55—58, 61, 62, 71, 188, 191.
- Шмерлинг* (Schmerling), Антон (1805—1893) — австрийски държавен деец, либерал; в 1848 г. имперски министър на вътрешните работи (юли—декември), министър-председател и министър на външните работи (септември—декември); министър-председател и министър на вътрешните работи на Австрия (1860—1865). — 244, 245.

Щ

- Щибер* (Stieber), Вилхелм (1818—1882) — пруски чиновник, началник на политическата полиция (1850—1860). — 47.

Ю

- Ювенал* (Децим Юний Ювенал) (роден през 60-те години — умрял след 127 г.) — виден римски поет-сатирик. — 378, 524.
- Юго* (Hugo), Виктор (1802—1885) — велик френски писател. — 71.
- Юниус* — виж *Френсис*, Филип.

Юстис (Eustis), Джордж (1828—1872) — американски дипломат, секретар на Слайдел. — 393.

Я

Янси (Jansey), Уилям Лаундс (1814—1863) — американски политиче-

ски деец, член на демократическата партия на Юга, през 1861—1862 г. представител на южната Конфедерация в Лондон. — 394, 403, 435, 443, 459, 486—488.

ГЕРОИ ОТ ЛИТЕРАТУРАТА И МИТОЛОГИЯТА

Аладин — герой от арабските приказки «Хяляда и една нощ», притежател на вълшебна лампа. — 151.

Ахил — в древногръцката митология най-храбрият от гръцките герои, които обсаждали Троя; един от главните герои на «Илиадата» на Омир; Ахил бил смъртоносно ранен в петата — единственото уязвимо място на неговото тяло. — 497, 532.

Дженкинс — нарицателен образ на нископоклонник и ласкател. — 421, 434.

Джон Бул — нарицателно име за представителите на английската буржоазия; широко разпространено след появяването в 1712 г. на политическата сатира на Арбетнот «Историята на Джон Бул» — 18, 114, 325, 372, 443—445, 467, 562.

Дон-Жуан — главно действащо лице от едноименната опера на Моцарт. — 343.

Едип — главното действащо лице от трагедията на древногръцкия драматург Софокъл «Едип цар»; извършва престъпление по предопределение на съдбата. — 378.

Зевс — виж *Юпитер*.

Йелоуплъш — герой от сатиричните очерци на Текери «Бележки на Йелоуплъш», публикувани през 1837—1838 г. под псевдонима Йелоуплъш; образът на Йелоуп-

лъш е станал в английската литература синоним на лакейство. — 443—446.

Касандра — образ на пророчица в древногръцкия епос. — 153, 556.

Квазимодо — герой от романа на Юго «Парижката Света богородица»; образът на Квазимодо е станал олицетворение на уродство. — 71.

Левиатан — съгласно библейските предания огромно морско чудовище. — 381.

Лепорело — действащо лице от операта на Моцарт «Дон Жуан», слуга на Дон Жуан. — 343.

Мефистофел — едно от главните действащи лица от трагедията на Гьоте «Фауст». — 515.

Невярващият Тома — в евангелската история един от 12-те апостоли; известен с това, че не искал да вярва във възкресението на Христа; името му станало нарицателно за предпазлив, недоверчив човек. — 504.

Поза, маркиз — действащо лице от трагедията на Шилер «Дон Карлос»; образ на благороден и свободомислещ придворен, който се опитвал да окаже влияние върху краля деспот. — 380.

Полифем — съгласно древногръцката митология едноок великан, людоед, който живеел в Сицилия. — 48.

Родомонт — един от героите на поемата на Ариосто «Бесният Роланд», който се отличавал със своето самохвалство. — 421.

Скитникът евреин, или *Ахасфер* — легендарен образ, възникнал в епохата на Средновековието; за наказание за простъпки против Христос Ахасфер бил обречен на вечно странствуване; образът на Ахасфер е широко използван в литературата. — 54.

Тиресий — действащо лице от трагедията на древногръцкия драматург Софокъл «Едип цар», пророк. — 378.

Уголино — действащо лице от «Божествената комедия» на Данте («Ад», песен 33); затворен от пизанския епископ Руджиери в «Кулата на глада» заедно със синовете и внуците си, Уголино, опитвайки се напразно да се спаси от гладна смърт, изял труповете на децата си. — 554.

Церера (в древногръцката митология *Деметра*) — древноримска богиня на земеделието и плодородието. — 48.

Юпитер — съгласно римската митология, върховният бог, гръмовержец, отговарящ на гръцкия бог Зевс. — 410, 411, 455, 610

УКАЗАТЕЛ НА ПЕРИОДИЧНИТЕ ИЗДАНИЯ

- «Вестник на Стъбс» — виж «*Stubbs' Weekly Gazette and List of Creditors*».
- «Инвалид» — виж «*Русский инвалид*».
- «Преглед» — виж «*Brownson's Quarterly Review*».
- «Русский инвалид» (С.-Петербург). — 151.
- «Седмичник на Лойд» — виж «*Lloyd's Weekly London News paper*».
- «Advertiser» — виж «*The Morning Advertiser*».
- «*Allgemeine Militär-Zeitung*» («Всеобщ военен вестник») (Дармщат и Лайпциг). — 148, 561, 566, 567, 706, 640.
- «*Almanach de Gotha*» («Готеки алманах») (Гота, Германия). — 250.
- «*The Army and Navy Gazette*» («Вестник на армията и флотата») (Лондон). — 77, 240, 701, 703, 705.
- «*Baltische Monatsschrift*» («Балтийски месечник») (Рига). — 63, 65.
- «*Berliner Reform*» («Берлинска реформа») — 695.
- «*Brownson's Quarterly Review*» («Тримесечно списание на Браунсон»). (Бостон, Ню Йорк) — 361.
- «*Calcutta Price Current*» («Калкутски ценоразпис»). — 327.
- «*Cobbett's Weekly Political Register*» («Седмична политическа хроника на Кобет») (Лондон). — 331.
- «*Le Constitutionnel*» («Конституционалистски вестник») (Париж). — 60, 105, 251, 388.
- «*The Cornhill Magazine*» («Корнхилско списание») (Лондон). — 102.
- «*Courrier du dimanche*» («Неделна поща») (Париж). — 384.
- «*Dagbladet*» («Ежедневен вестник») (Копенхаген). — 248.
- «*Daily Dispatch*» («Ежедневно съобщение») (Ричмонд, щата Вирджиния). — 521.
- «*Daily Express*» — («Ежедневен експрес») (Питърсберг, щата Вирджиния) — 521.
- «*The Daily Intelligencer*» («Ежедневен осведомител») (Атланта, щата Джорджия). — 521.
- «*The Daily News*» («Дневни новини») (Лондон). — 411, 451 452, 461, 464, 465.
- «*Daily Post*» («Дневна поща») (Ливерпул). — 477, 778.
- «*Daily Telegraph*» («Ежедневен телеграф») (Лондон). — 273, 276, 404, 410, 449, 519.

- «*Day Book*» («Дневник») (Норфолк, щата Вирджиния). — 521.
- «*Deutsch-Französische Jahrbücher*» («Немско-френски годишници») (Париж). — 664.
- «*Dispatch*» — виж «*Daily Dispatch*».
- «*The Economist*» («Икономист») (Лондон). — 18, 128, 163—165, 316—318, 320—323, 334, 343, 369, 378, 394, 432, 453, 461, 478, 572.
- «*The Evening Post*» («Вечерна поща») (Ню Йорк). — 553.
- «*The Evening Standard*» — виж «*Standard*».
- «*Evening Star*» («Вечерна звезда») (Вашингтон). — 499.
- «*The Examiner*» («Наблюдател») (Лондон). — 316, 318, 320, 323, 324, 342, 452.
- «*Express*» — виж «*Daily Express*».
- «*The Free Press*» («Свободен печат») (Лондон). — 428, 429.
- «*The Freeman's Journal*» («Вестник на свободния човек») (Дъблин). — 138.
- «*The Gardeners' Chronicle and Agricultural Gazette*» («Хроника по градинарство и селскостопански вестник») (Лондон). — 138, 554.
- «*Gazette*» — виж «*The London Gazette*».
- «*The Globe and Traveller*» («Земно кълбо и пътешественик») (Лондон). — 451, 465.
- «*Herald*» — виж «*The Morning Herald*».
- «*Independent*» («Независим вестник») (Уексфорд). — 138.
- «*Intelligencer*» — виж «*The Daily Intelligencer*».
- «*Journal des Débats politiques et littéraires*» («Вестник за политически и литературни дебати») (Париж). — 382.
- «*Lloyd's Weekly London Newspaper*» («Лондонски седмичник на Лойд»). — 443.
- «*The London Gazette*» («Лондонски вестник»). — 470, 471.
- «*The London Review*» («Лондонски преглед») — 287.
- «*Macmillan's Magazine*» («Списание на Макмилън») (Лондон). — 452.
- «*The Manchester Guardian*» («Манчестерски страж»). — 76, 113, 571, 608, 610.
- «*The Mark-Lane Express and Agricultural Journal*» («Известия на житната борса и селскостопански вестник») (Лондон). — 554.
- «*Mobile Advertiser and Register*» («Мобилски известия и хроника») (щата Алабама). — 590.
- «*Le Moniteur universel*» («Всеобщ вестител») (Париж). — 3, 149, 376, 382, 388.
- «*The Morning Advertiser*» («Утринен осведомител») (Лондон). — 410, 450.
- «*The Morning Chronicle*» («Утринна хроника») (Лондон). — 411, 412, 451.
- «*The Morning Herald*» («Утринен вестител») (Лондон). — 405, 411, 434, 451, 461, 519, 589.
- «*The Morning Post*» («Утринна поща») (Лондон). — 376, 380, 382, 383, 404, 406, 410, 412, 434, 450, 459—461, 464, 465, 471, 496, 519, 589.
- «*The Morning Star*» («Утринна звезда») (Лондон). — 411, 412, 451, 452, 461, 464, 465, 470, 576, 598, 600.
- «*National-Zeitung*» («Национален вестник») (Берлин). — 51.
- «*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*» («Нов рейнски вестник. Орган на демокрацията») (Кьолн). — 660—661.
- «*Newcastle Daily Journal*» («Нюкаслски ежедневник»). — 575 576.
- «*New-York Daily Tribune*» («Нюйорк-ска ежедневна трибуна»). — 7, 14, 19, 25, 29, 43, 47, 50, 59, 64, 69, 74, 77, 82, 94, 95, 98, 103, 108, 114, 118, 123, 127, 132, 136, 140, 153, 158, 162, 163, 167, 186, 191, 200, 236, 245, 249, 325, 329, 335, 340, 370, 387, 415, 435, 439, 463, 497, 526, 659.

- The New York Herald* («Нюйоркски вестител») — 321, 334, 396, 501.
- «*Le Nord*» («Север») (Брюксел, Париж). — 62, 435.
- «*The Observer*» («Наблюдател») (Лондон). — 452.
- «*L'Opinion nationale*» («Национално мнение») (Париж). — 190.
- «*La Patrie*» («Родина») (Париж). — 376, 378, 380, 381, 388, 435, 453, 461.
- «*Le Pays, Journal de l'Empire*» («Родина, вестник на империята») (Париж) — 336, 337, 388, 461.
- «*Post*» — виж «*The Morning Post*».
- «*Die Presse*» («Печат») (Виена). — 352, 361, 365, 374, 379, 390, 394, 397, 406, 409, 423, 429, 437, 440, 445, 448, 452, 454, 457, 465, 469, 472, 476, 479, 482, 486, 491, 501, 505, 515, 518, 521, 525, 529, 533, 536, 540, 545, 548, 549, 553, 555, 557, 559, 570, 574, 577, 578, 581, 585, 589, 592, 595, 597, 599, 602.
- «*Punch, or the London Charivari*» (Лондон) — 450.
- «*Revue contemporaine*» («Съвременен преглед») (Париж). — 505.
- «*Revue des deux Mondes*» («Списание на Стария и Новия свят») (Париж). — 181.
- Reynolds's Newspaper* («Вестник на Рейнолдс») (Лондон). — 320, 459, 474, 543.
- «*Richmond Enquirer*» («Ричмондски осведомител»). — 590.
- «*Richmond Examiner*» («Ричмондски наблюдател»). — 591, 600, 601.
- «*Richmond Whig*» («Ричмондски виг») — 590.
- «*The Saturday Review*» («Съботен преглед») (Лондон). — 316, 317, 322, 343, 452, 461, 580, 589.
- «*The Spectator*» («Зрител») (Лондон). — 324, 452.
- «*The Standard*» («Знаме») (Лондон). — 405, 411, 434, 451, 519, 520.
- «*Star*» (Лондон) — виж «*The Morning Star*».
- «*Star*» (Вашингтон) — виж «*Evening Star*».
- «*Straßburger Korrespondent*» («Страсбургски кореспондент»). — 64.
- «*Stubbs' Weekly Gazette and List of Creditors*» («Седмичник на Стъбс и списък на кредитори») (Лондон). — 443.
- «*The Sun*» («Слънце») (Лондон). — 410.
- «*Telegraph*» — виж «*Daily Telegraph*».
- «*The Times*» («Времена») (Лондон). — 75, 76, 100, 110, 114, 269, 279, 320, 321, 330—334, 336—340, 343, 372, 374—378, 381—386, 389, 391—394, 404, 406, 407, 410, 412, 414, 415, 434, 438, 449—452, 456, 457, 459, 461, 471, 472, 476, 479, 481, 496, 502, 519, 520, 543, 553, 556, 557, 572, 573, 580, 589, 590.
- «*Tribune*» — виж «*New-York Daily Tribune*».
- «*United Service Gazette*» («Обединен служебен вестник») (Лондон). — 611.
- «*The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire*» («Доброволческo списание за Ланкашир и Чешир») (Манчестер). — 148, 182, 196, 234, 241, 255, 263, 266, 271, 279, 280, 286, 287, 292, 296, 297, 300, 307, 311, 315, 399, 403, 420, 515.
- «*Wexford Independent*» — виж «*Independent*».
- «*The World*» («Свят») (Ню Йорк). — 361.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА *

А

Абингтон — 538, 539.
Абърдин — 452.
Авелино — 156.
Австралия — 4, 80, 150, 357, 363, 382, 434, 438, 465, 466, 626.
Аделаида — 80.
Адриатическо крайбрежие — 156.
Айдер, река — 249.
Айова, щат в САЩ — 314, 559, 573, 575.
Алабама, щат в САЩ — 336, 344, 346, 347, 353, 495, 498, 532, 570.
Ала-Фиумаре — 161.
Алегански планини — 344, 349.
Алжир — 20, 31, 169—171, 175, 180, 182, 251.
Алкамо — 67.
Алма, река — 599, 600, 602, 603, 604, 606, 609, 613.
Алпи, планини — 66, 135.
Амстердам — 151, 235.
Амур, река — 74.
Антитам-Крик, река — 567.
Апулия — 155, 156.
Ардуик, предградие на Манчестер — 541.

Арканзас, щат в САЩ — 338—340, 344, 346, 349, 497, 532, 559, 567.
Аспромонте, планински масив — 156; 159.
Атланта — 499, 505.
Атлантически океан — 321, 329, 344, 349, 352, 366, 376, 393, 401, 404, 413, 417, 418, 445, 483, 498, 499, 559, 560.
Аустерлиц — 24, 46.
Атина — 500.
Афганистан — 12, 169.
Ахен — 72.

Б

Бавария — 23, 70, 72, 134, 214, 219.
Баден — 23, 72, 204, 214.
Баден-Баден — 70, 71, 74, 133.
Базел — 45.
Базилката — 155.
Байхе, река — 9, 12, 13, 441.
Балтийско море — 592.
Балтимор — 490, 558.
Баняра-Калабра — 161.
Бат — 565.
Бахамски пролив — виж *Стария Бахамски пролив*.

* В скоби е дадено названието, посочено на съвременните карти. В случаите, когато от текста не е ясно местонахождението на един или друг пункт, се дава кратко пояснение. *Ред.*

Белт — виж Големия Белт и Мал-
кия Белт.
Белфаст — 92.
Бенгалия — 320.
Берлин — 44, 46, 54, 61, 62, 71, 73
186, 188, 190, 295, 360, 361,
585, 600, 635, 638, 639, 647,
648, 652.
Бермондси, предградие, сега в райо-
на на Лондон — 565.
Бермудски острови — 616.
Бесарабия — 150.
Бирмингам — 91, 428, 453, 548, 555.
Близкия Изток — 624.
Блякбърн — 318.
Болс-Блъф — 387, 484, 494.
Бомбай — 164, 466.
Бордо — 7.
Бородино — 512.
Бостон — 330.
Боулинг-Грийн — 493—497.
Брадфорд — 327, 487.
Брайтон — 270—272, 439, 452.
Брауншвайг — 203.
Бреслау (Вроцлав) — 45, 54, 56.
Британска Индия — виж Индия.
Британска Северна Америка — виж
Канада.
Бронте — 156.
Брюксел — 235.
Бул-Рън, река — 387, 491—493, 510,
511.
Буенос-Айрес — 620.
Бурлюк (Вилино) — 606.
Бъри, н.п. в Англия — 87.

В

Ваадт (Во), кантон в Швейцария —
366.
Ваграм — 24.
Ваксхолм — 34.
Варшава — 183, 185, 186, 190.
Ватерло — 363, 600.
Вашингтон — 334, 336—338, 346,
386, 387, 396, 409, 414, 424,
438, 444, 455, 484, 485, 488,
490, 491, 506, 511, 518, 533,
558, 561, 568, 573, 578.
Велетри — 66.
Венеция — 134, 136, 198, 246, 249.
Верacruz, н. п. в Мексико — 366,
372, 478.

Верона — 72.
Вест-Индия — 402, 538, 615, 616.
Виена — 46, 71, 72, 134, 136, 186,
197, 198, 245.
Виксберг — 520.
Вила Сан-Джовани — 157, 161.
Вилафранка — 45, 52, 53, 55—57, 72.
Вирджиния, щат в САЩ — 334, 339,
343, 345, 346, 406, 410, 422,
491, 498, 511, 568, 570, 571, 574.
Висла, река — 183.
Вюртемберг — 23, 72, 204, 214.

Г

Гаета — 187, 246.
Галиция — 198.
Галия — 73, 115.
Гант — 419.
Гейтсхед — 548.
Генуа — 34, 60, 65, 96, 100, 101,
154, 537.
Гибралтар — 112, 616.
Глазгоу — 428, 620.
Глостершир, графство в Англия —
90.
Гоксхолм — 553.
Големият Белт, пролив — 154.
Голуей — 486—488.
Голфо дели Аранчи, залив — 154.
Гордон — 499.
Гран (Естергом) — 244.
Гринвил — 346.

Д

Далмация — 104.
Даневирке — 590.
Дапска долина — 365, 366, 371.
Дармицат — 214.
Дего — 498.
Декейтер — 531.
Делауер, залив — 349.
Делауер, щат в САЩ — 334, 343, 345,
575.
Дил — 42.
Добра Надежда, нос — 615, 616.
Долтон — 499.
Донелсон, форт — 497—500, 5 9.
Дувър — 499.
Дунав, река — 106, 183.
Дъблин — 428, 565.

Дънди — 555.
Дюпел (Дюбьол) — 590.

Е

Единбург — 265, 428.
Екернафьорде — 247.
Елберт, графство в САЩ — 571.
Емилия — 136.
Естландия — 63.
Етна, вулкан — 48.

Ж

Жемап — 492, 498.
Женева — 73.

З

Залцбург — 243.
Западна Вирджиния, щат в САЩ —
346, 404, 491, 493, 533.
Западен Райдинг — 553.
Зунд (Ересунд), пролив — 591.
Зьмерда — 223.

И

Източен Тенеси — 346—347.
Изумруденият остров — вж Ирландия.
Илинойс, щат в САЩ — 338, 348,
559, 560, 573, 575.
Ил де Франс — вж Мавриций.
Индиана, щат в САЩ — 348, 559,
573, 574.
Индия — 20, 79, 107, 108, 121, 131,
132, 163, 164, 170, 182, 319—
321, 355, 418, 438, 458, 465,
466, 514, 542, 552, 615, 616,
620, 624—626, 629, 630.
Йонийски острови — 514, 616.
Ирландия — 75, 83, 85, 90, 92, 93,
109, 111, 138, 246, 321, 352,
442, 487, 515, 516, 567, 616, 625.
Ирландско море — 593.
Ислингтон, предградие на Лондон—
565.

Й

Йена — 24, 25, 45.
Йорктаун — 510, 531.
Йоркшир, графство в Англия — 87,
90, 93, 162, 194, 353, 551, 553.

К

Кабул — 170.
Кавказ — 19.
Калабрия — 124, 126, 134, 154, 156,
157, 159, 161.
Калатафими — 66, 67, 127.
Кале, н.п. във Франция — 62.
Калифорния — 4, 150, 349, 382, 385,
409.
Калкута — 80, 107, 163—165, 320,
466.
Кампобасо — 156.
Канада — 357, 363, 419, 420, 438,
615, 616, 625.
Канзас, щат в САЩ — 338, 341, 349,
411, 423.
Кантон — 12, 13.
Капцат (Кейптаун) — 506.
Каринтия — 243.
Карлайл — 453.
Картахена — 100.
Кастилионе — 492, 498.
Катания — 68.
Кейро — 494.
Кембридж — 569.
Кентъки, щат в САЩ — 334, 343,
344, 347, 348, 351, 404, 406,
423, 483, 491—494, 496—498,
531, 538, 558, 559, 561, 566,
567, 570, 577.
Керетаро, щат в Мексико — 368.
Китай — 9, 12, 166, 246, 319, 330,
418, 438, 521, 524, 616, 626.
Кларксвил — 496, 497.
Коауила, щат в Мексико — 337.
Кобленц — 101.
Кобург — 183.
Ковънтри — 93, 565.
Колумбия, окръг в САЩ — 533.
Комплен — 318, 319.
Конка д'Оро, долнината на Палермо—
68.
Конектикът, щат в САЩ — 353, 411.
Коринт — 504, 509, 567, 570.
Корлеоне — 68.

Корлето-Пертикара — 155.
Корнуел — 112.
Кохинхина (Намбо) — 330.
Кресониер — 365.
Крим — 329, 608, 620, 624, 630.
Куба, остров — 311, 337, 476, 488, 506.
Куинстаун (Коб) — 445.
Курландия (Курземе) — 63.
Кълъмбъс, форт — 484, 493, 494, 496, 497.
Къмберланд, река — 493—496.
Къмберландско плато — 344.
Кьолн — 54, 101, 636, 641, 645, 646.

Л

Лайбах (Люблиана) — 72.
Ламанш, пролив — 112, 115, 121, 254, 328, 361, 366, 370, 502, 591.
Ландау — 52.
Лани, река — 155.
Ланкашир, графство в Англия — 90.
Лауенбург — 247.
Лафайет, форт — 484.
Лексингтон — 567.
Лестершир, графство в Англия — 90.
Либерия — 534.
Ливан — 105, 106.
Ливерпул — 144, 319, 355, 362, 393, 396, 420, 433, 452, 453, 461, 462, 488, 574.
Лидс — 453, 565.
Лифландия — 63.
Лоара, река — 7.
Ломбардия — 96, 130, 305.
Лондон — 3, 15, 56, 62, 70, 75, 76, 78, 98, 100—103, 107, 109, 112, 120, 140, 146, 151, 235, 266, 267, 269, 270, 291—293, 312, 333, 392, 394, 395, 397, 398, 402, 420, 424, 426—428, 435, 437, 442, 445, 448, 451—453, 457—459, 476, 478, 524—526, 548, 555, 562, 565, 585, 587, 591, 616, 635, 638, 639.
Луизиана, щат в САЩ — 335, 339, 348, 410, 498, 510.
Луисвил — 348, 513, 559, 567.
Люксембург — 117.

М

Мавриций, остров — 616.
Маажента — 21, 25, 175, 249, 302 496.
Мадрас — 164.
Мадрид — 478—480.
Мак-Хенри, форт — 485.
Малкият Белт, пролив — 591.
Малта, остров — 112, 615, 616.
Манасас — 484, 492, 510.
Манчестер — 86, 144, 239, 264, 268, 269, 291, 293, 319, 320, 428, 442, 453, 464, 488, 541, 542, 552.
Мароко — 366, 370, 472, 474.
Марсала — 65, 66.
Масачузетс, щат в САЩ — 425, 538, 573, 575.
Мейкон — 499.
Мексико — 314, 336, 337, 342, 365—376, 407, 411, 425, 472—474, 476—481, 500, 516, 528, 529.
Мексикански залив — 349, 367, 372, 498, 499.
Мелито ди Порто-Салво — 157.
Мемфис — 494, 497, 504, 519, 520, 531.
Мен, щат в САЩ — 511.
Мериланд, щат в САЩ — 334, 339, 343, 345, 558—560, 566, 567, 577, 578.
Мерилебон, район на Лондон — 458.
Месина — 60, 61, 125, 126, 156, 161, 187—189.
Месински пролив — 154.
Мизилмери — 68.
Милацо — 95, 124, 125, 127, 156.
Миледжвил — 499, 531.
Милезимо — 498.
Мил-Спрингс — 493—495.
Мисисипи, река — 344, 350, 493, 494, 495, 509, 512, 513, 517, 519, 520, 531, 559, 566.
Мисисипи, щат в САЩ — 314, 335, 347, 495, 498, 510.
Мисури, река — 350, 404.
Мисури, щат в САЩ — 334, 335, 338—340, 344, 346, 348, 349, 385, 387, 404, 406, 422, 423, 491, 493, 497, 559, 567.
Мичиган, щат в САЩ — 573, 575.
Мобил — 487, 504, 505, 520.

Молизе — провинция в Южна Италия — 156.
 Монреале — 60, 68.
 Монро, форт — 414, 422.
 Монталто, планина — 159.
 Монтомери — 333, 334, 339, 348—350.
 Монтелеоне (Вибо-Валентия) — 157, 158, 162.
 Монтеноте — 492, 498.
 Монте-Черара, планина — 66.
 Москва — 503, 505.
 Мюнхен — 30.

Н

Нашвил — 495—497, 570.
 Неапол — 49, 60, 61, 65, 66, 95, 125—127, 135, 154, 156, 158, 162, 187, 189, 190, 358, 363.
 Неаполитанско крадство — 154—156
 Неман, река — 74.
 Николаев — 151.
 Никотера — 156.
 Нинго — 522, 523.
 Ница — 61, 96, 189, 466.
 Нова Англия — 350, 411, 533, 538, 566.
 Нова Зеландия — 615, 616.
 Нови Орлеан — 348, 410, 487, 488, 494, 503—505, 509, 510, 513, 515, 519, 531, 559, 568.
 Нов Южен Уелс, щат в Австралия — 80.
 Ново Мексико — 336, 346, 347, 349.
 Нортхемптън — 455.
 Норфолк, графство в Англия — 487, 488.
 Норфолк, н.п. в САЩ — 519, 568.
 Нотингам — 91.
 Ноусли — 265.
 Ню Берн — 568.
 Ню Йорк — 364, 396, 398, 409, 410, 424, 425, 437, 454, 504—506, 518, 558, 573, 635.
 Ню Йорк, щат в САЩ — 336, 384, 573—576.
 Нюкясъл на Тайн — 442, 443, 548, 555.
 Нюрнберг — 30.
 Нютон — 144, 146, 266, 269, 305—307, 541.

О

Олдършот — 239, 287—289, 616.
 Олмюц (Оломоуц) — 57.
 Орегон — 409.
 Орисаба, н.п. в Мексико — 502.
 Остенде, н.п. в Белгия — 62.
 Ост-Индия — 78, 79, 81, 163, 357, 363, 466.
 Охайо, река — 335, 350, 494—496, 519, 532, 566.
 Охайо, щат в САЩ — 348, 559, 566, 573—575.

П

Паддингтон, предградие на Лондон — 442.
 Падмонден — 553.
 Палермо — 46, 49, 60, 61, 65—69, 95, 97, 125—127, 155, 189.
 Палестро — 175.
 Палми — 156.
 Папска област — 135, 154, 155, 188.
 Париж — 3, 15, 51, 71, 72, 102, 105, 121, 139, 151, 157, 177, 189, 190, 235, 371, 430, 472, 479, 498, 640, 645.
 Парко — 68.
 Партинико — 67.
 Пекин — 500, 522.
 Пембрук — 99, 101.
 Пенобскот, залив — 349.
 Пенсакола — 568.
 Пенсилвания, щат в САЩ — 510, 533, 573—575.
 Перивил — 567.
 Персия (Иран) — 10, 12.
 Пецо — виж Пунта ди Пецо.
 Пеца, столица на Унгария, частта от съвременна Будапеща, разположена по левия бряг на Дунав — 245.
 Пиемонт — 33, 96, 97, 128—130, 133, 207, 358, 363.
 Пимлико, предградие на Лондон — 591.
 Питърбъро — 553.
 Питсбург-Ландинг — 519.
 Пицо — 157.
 Плимут — 99, 101, 616.
 По, река в Италия — 136.
 Поликастро, залив — 125, 126.
 Полиша — 55, 186, 244, 586, 587.

Померания — 55.
 Портланд — 99
 Порт-Ройал — 568.
 Портсмут — 34, 99—101, 239, 565,
 616, 621.
 Потенца — 155, 156.
 Потомак, река — 345, 389, 404, 405,
 483, 484, 494, 497, 499, 559,
 568, 577.
 Пунта ди Пецо, форт — 157, 161.
 Пфалц — 603.

Р

Реджо ди Калабрия — 157, 160, 161.
 Рейн, река — 25, 51, 53, 249.
 Рейнска провинция — 54, 117, 640,
 648.
 Рейнска Пруссия — вж Рейнска про-
 винция.
 Рейнска провинция — 55, 56, 105,
 106, 137, 328.
 Риволи — 492, 498.
 Рига — 63, 64.
 Рим — 49, 66, 69, 96, 154, 187, 190,
 340, 500, 548, 555.
 Ричмонд, н.п. в САЩ — 345, 499,
 504, 510, 511, 518, 531, 561,
 566, 570, 572.
 Ричмонд, предградие на Лондон —
 270.

С

Саарбрюкен — 70.
 Савана — 488, 504.
 Савоя — 50, 53, 56, 96, 466.
 Саксония — 56, 71, 218, 249.
 Салем — 65, 67.
 Салерно — 155.
 Салернски залив — 126.
 Саличе — 161.
 Самтър, форт — 334.
 Сандхърст — 619, 624.
 Санкт-Петербурге (Ленин град) —
 360, 361.
 Сан-Доминго (Доминиканска републи-
 ка) — 366, 370.
 Сан-Франциско — 438.
 Сарагоса — 503.
 Сардиния, остров — 96, 154, 156.
 Сардиния — вж Пиемонт.
 Саутпорт — 42.

Саутхемптон — 392, 395, 396, 398,
 424, 433.
 Света Елена, остров — 296, 615, 626.
 Севастопол — 100, 175, 331, 504,
 602, 604, 607, 610.
 Северна Каролина, щат в САЩ —
 343—344, 346, 423, 491, 498.
 Северен Шилдс, пристанище — 488.
 Сена, река — 73.
 Сент-Луис — 490.
 Сидней — 80.
 Сиера-Леоне, английска колония и
 протекторат в Африка — 506.
 Силезия — 55.
 Синд, област в Пакистан — 542.
 Сини планини — 344.
 Сиракуза — 49.
 Сирия — 104, 105, 114, 130, 140,
 246.
 Сицилия, остров — 48—50, 60, 61,
 65, 66, 68, 95—98, 124, 155,
 156, 188, 189, 358, 363.
 Скалисти планини — 349.
 Смоленск — 512.
 Солферино — 21, 22, 25, 72, 133,
 175, 249, 302, 331, 496.
 Солфорд, предградие на Манчестер —
 541.
 Сонора, щат в Мексико — 337.
 Спартивенто, нос — 157.
 Средиземно море — 112, 618.
 Средна Азия — 246.
 Стария Бахамски пролив — 392, 395,
 399, 402, 432.
 Стафордшир, графство в Англия —
 90.
 Страсбург — 64.
 Суецки канал — 246.
 Съмърсет — 496.
 Сьндерланд — 555.
 Сърбия — 198

Т

Тайн, река — 442.
 Таламоне — 65.
 Таормина — 155, 156.
 Тексас, щат в САЩ — 336, 340,
 346—349, 374, 375, 498, 559, 572.
 Темза, река — 392, 524, 526.
 Тенеси, река — 494, 495.
 Тенеси, щат в САЩ — 344, 346, 483,
 491, 492, 494—499, 517, 531,
 532, 559, 567, 568, 570.

Теплиц — 106, 133, 134.
 Тетуан — 474.
 Тирол — 243.
 Тихи океан — 344, 349, 409, 438.
 Торе дел Кавало — 161.
 Торино — 33, 60, 97, 134, 188, 536,
 Тоскана — 65, 358, 363.
 Трансилвания — 198.
 Трапани — 66, 68.
 Трир — 70, 636, 649.
 Тропау (Опава) — 72.
 Тулон — 100.
 Турция — 104, 121, 151, 166, 357.
 Тупело — 505.

У

Уелс — 85, 109, 112.
 Уестминстър, район на Лондон —
 270, 271, 274.
 Уест-Пойнт — 483, 578.
 Уйлямсберг — 510, 511, 531.
 Уимбледон — 270, 271, 274.
 Улидж — 99, 591, 602.
 Унгария — 134—136, 186, 190, 198,
 242—246.
 Уонстед, предградие на Лондон —
 270.
 Уорикшир, графство в Англия — 90.
 Уорчестершир, графство в Англия —
 90.
 Уостер — 409.

Ф

Фаро — 156, 161.
 Филадельфия — 490, 518, 558.
 Фиумара ди Мура — 161.
 Фиуме (Рнека) — 190.
 Флоренс — 495.
 Флорида, полуостров — 498.
 Флорюс — 492, 498.
 Фоджия — 155, 156.
 Франкфорт — 567.
 Франкфурт на Майн — 151.
 Фредерисия — 590.

Х

Хавана — 393, 396, 479.
 Хаити, остров — 534.

Хайт — 147, 148.
 Хамбург — 151, 235, 360, 361.
 ХанOVER — 71, 218, 343.
 Харперс-Фери — 314, 577.
 Хатерас — 423.
 Хемптон-Родс, залив — 518.
 Хенри, форт — 494, 495, 497, 519.
 Херефордшир, графство в Англия —
 90.
 Херцеговина — 105.
 Хесен-Дармицат — 23, 72, 214.
 Хобокен — 518.
 Холихед — 453.
 Холщайн — 246—248.
 Хонконг — 166.
 Хункяр-Искелеси — 61.
 Хъдзън, река — 344.

Ц

Цариград — 61, 500.
 Цейлон, остров — 615.
 Цинцинати — 490, 519.

Ч

Чаринг-Крос, район на Лондон —
 102.
 Чарлстон — 333, 334, 393, 488, 504,
 515.
 Чатам — 101, 239, 281, 285.
 Чатануга — 499, 504.
 Челенца — 156.
 Черна Гора — 105.
 Черно море — 151.
 Чесапикски залив — 404.
 Чешир, графство в Англия — 90, 144.
 Чивиот-Хилс, планини — 112.
 Чикахомини, река — 540.
 Чиуауа, щат в Мексико — 337.

Ш

Шамбери — 188.
 Шанхай — 12, 523.
 Шербур — 100, 101.
 Ширнес — 99, 101.
 Шлезвиг — 246, 588, 589.
 Шлезвиг-Холщайн — 57, 247.

Шотландия — 75, 83, 352, 442, 616,
625.

Шропшир, графство в Англия — 90.

Щ

Щирия — 243.

Щутгарт — 72.

Ю

Южна Каролина, щат в САЩ — 333,
335, 339, 347, 411, 422, 498.

Я

Ямайка, остров — 615.

СЪДЪРЖАНИЕ*

<i>Предговор</i>	V—XXII
<i>К. МАРКС. ПОЛОЖЕНИЕТО ВЪВ ФРАНЦИЯ</i>	3— 8
<i>К. МАРКС. АНГЛИЙСКАТА ПОЛИТИКА</i>	9— 14
<i>К. МАРКС. НОВИЯТ ДОГОВОР МЕЖДУ ФРАНЦИЯ И АНГЛИЯ</i>	15— 19
<i>Ф. ЕНГЕЛС. ВОЕННАТА РЕФОРМА В ГЕРМАНИЯ</i>	20— 24
<i>К. МАРКС. АНГЛИЙСКИЯТ БЮДЖЕТ</i>	25— 29
<i>Ф. ЕНГЕЛС. ЗА НАБРАЗДЕНОТО ОРЪДИЕ</i>	30— 43
I	30— 34
II	35— 39
III	40— 43
<i>К. МАРКС. НАСТРОЕНИЯТА В БЕРЛИН</i>	44— 47
<i>К. МАРКС. СИЦИЛИЯ И СИЦИЛИАНЦИТЕ</i>	48— 50
<i>К. МАРКС. ПРИГОТОВЛЕНИЯ ЗА БЪДЕЩА ВОЙНА НА НАПОЛЕОН НА РЕЙН</i>	51— 59
I	51— 54
II	55— 59
<i>К. МАРКС. ГАРИБАЛДИ В СИЦИЛИЯ. — ПОЛОЖЕНИЕТО В ПРУСИЯ</i>	60— 64
<i>Ф. ЕНГЕЛС. ГАРИБАЛДИ В СИЦИЛИЯ</i>	65— 69

* Заглавията на статиите, дадени от Института по марксизъм-ленинизъм при ЦК на КПСС, са отбелязани със звездичка. Ред.

К. МАРКС. ИНТЕРЕСНИ НОВИНИ ОТ ПРУСИЯ	70— 74
Ф. ЕНГЕЛС. АНГЛИЙСКИТЕ ДОБРОВОЛЧЕСКИ ВОЙСКИ	75— 77
К. МАРКС. БРИТАНСКАТА ТЪРГОВИЯ	78— 82
К. МАРКС. СЪСТОЯНИЕТО НА БРИТАНСКАТА ФАБРИЧНА ПРОМИШЛЕНОСТ	83— 93
I	83— 89
II	90— 93
К. МАРКС. ИНТЕРЕСНИ НОВИНИ ОТ СИЦИЛИЯ. — СПОРЪТ НА ГАРИБАЛДИ С ЛАФАРИНА. — ЕДНО ПИСМО НА ГАРИБАЛДИ	95— 98
Ф. ЕНГЕЛС. ОТБРАНАТА НА БРИТАНИЯ	99—103
К. МАРКС. БЕЗРЕДИЦИ В СИРИЯ. — СЕСИЯТА НА АНГЛИЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ. — СЪСТОЯНИЕТО НА БРИТАНСКАТА ТЪРГОВИЯ	104—108
Ф. ЕНГЕЛС. МОЖЕ ЛИ ЛОНДОН ДА СТАНЕ ПЛЯЧКА НА ФРАНЦУЗИТЕ?	109—113
К. МАРКС. РУСКО-ФРЕНСКИЯТ СЪЮЗ	114—118
К. МАРКС. МИТАТА ВЪРХУ ХАРТИЯТА. — ПИСМОТО НА ИМПЕРАТОРА	119—123
Ф. ЕНГЕЛС. ГАРИБАЛДИЙСКОТО ДВИЖЕНИЕ	124—127
К. МАРКС. *НОВИЯТ САРДИНСКИ ЗАЕМ. — ПРЕДСТОЯЩИ ФРЕНСКИ И ИНДИЙСКИ ЗАЕМИ	128—132
Ф. ЕНГЕЛС. БОЛНИЯТ ЧОВЕК НА АВСТРИЯ	133—136
К. МАРКС. РЕКОЛТАТА В ЕВРОПА	137—140
Ф. ЕНГЕЛС. ПРЕГЛЕД НА АНГЛИЙСКИТЕ СТРЕЛЦИ ДОБРОВОЛЦИ	141—148
К. МАРКС. *ЦЕНИТЕ НА ЗЪРНЕНИТЕ ХРАНИ. — ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФИНАНСИ И ВОЕННИТЕ ПРИГОТОВЛЕНИЯ. — ИЗТОЧНИЯТ ВЪПРОС	149—153
Ф. ЕНГЕЛС. НАПРЕДВАНЕТО НА ГАРИБАЛДИ	154—158
Ф. ЕНГЕЛС. ГАРИБАЛДИ В КАЛАБРИЯ	159—162
К. МАРКС. БРИТАНСКАТА ТЪРГОВИЯ	163—167
Ф. ЕНГЕЛС. ФРЕНСКАТА ЛЕКА ПЕХОТА	168—182
I	168—171

II	172—176
III	177—182
К. МАРКС. РУСИЯ ИЗПОЛЗВА АВСТРИЯ. — ВАРШАВСКИЯТ КОНГРЕС	183—186
К. МАРКС. ПОЛОЖЕНИЕТО В ПРУСИЯ. — ПРУСИЯ, ФРАН- ЦИЯ И ИТАЛИЯ	187—191
Ф. ЕНГЕЛС. АРТИЛЕРИЯТА НА ДОБРОВОЛЦИТЕ	192—196
К. МАРКС. ПРИГОТОВЛЕНИЯ ЗА ВОЙНА В ПРУСИЯ	197—200
Ф. ЕНГЕЛС. ИСТОРИЯ НА ВИНТОВКАТА	201—234
I	201—205
II	206—209
III	210—212
IV	213—215
V	216—219
VI	220—225
VII	226—230
VIII	231—234
К. МАРКС. НАПРЕЖЕНИЕТО НА ПАРИЧНИЯ ПАЗАР	235—236
Ф. ЕНГЕЛС. ДОБРОВОЛЧЕСКИТЕ ИНЖЕНЕРНИ ВОЙСКИ, ТЯХНОТО ЗНАЧЕНИЕ И ПОЛЕ НА ДЕЙНОСТ	237—241
Ф. ЕНГЕЛС. АВСТРИЯ. — РАЗВОЯТ НА РЕВОЛЮЦИЯТА	242—245
Ф. ЕНГЕЛС. ДВИЖЕНИЕТО В ГЕРМАНИЯ	246—249
Ф. ЕНГЕЛС. ФРЕНСКИТЕ ВЪОРЪЖЕНИ СИЛИ	250—253
Ф. ЕНГЕЛС. МАРШАЛ БЮЖО ЗА МОРАЛНИЯ ФАКТОР В БОЯ	254—261
Ф. ЕНГЕЛС. ПРЕДГОВОР КЪМ ОТДЕЛНОТО ИЗДАНИЕ НА «СТАТИИ ЗА ДОБРОВОЛЦИТЕ»	262
Ф. ЕНГЕЛС. ГЕНЕРАЛИТЕ ДОБРОВОЛЦИ	265—269
Ф. ЕНГЕЛС. БРАЙТОН И УИМБЪЛДОН	270—275
Ф. ЕНГЕЛС. РОТНОТО СТРОЕВО УЧЕНИЕ	276—280
Ф. ЕНГЕЛС. ВИНТОВКИ И СТРЕЛБА С ВИНТОВКИ	281—286
Ф. ЕНГЕЛС. ОЛДЪРШОТ И ДОБРОВОЛЦИТЕ	287—290
Ф. ЕНГЕЛС. ВОЕННОТО МИНИСТЕРСТВО И ДОБРОВОЛЦИ- ТЕ	291—294
Ф. ЕНГЕЛС. ВАЛДЕРЗЕЕ ЗА ФРЕНСКАТА АРМИЯ	295—304
Ф. ЕНГЕЛС. ВОЕННА КРИТИКА НА ПРЕГЛЕДА В НЮТОН	305—307

К. МАРКС. АМЕРИКАНСКИЯТ ВЪПРОС В АНГЛИЯ	308—317
К. МАРКС. БРИТАНСКАТА ТЪРГОВИЯ С ПАМУК	318—321
К. МАРКС. ЛОНДОНСКИЯТ «TIMES» И ЛОРД ПАЛМЕР- СТОН	322—327
К. МАРКС. ЛОНДОНСКИЯТ «TIMES» ЗА ОРЛЕАНСКИТЕ ПРИНЦОВЕ В АМЕРИКА	328—331
К. МАРКС. ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА В СЕВЕРНА АМЕРИКА	332—342
К. МАРКС. ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА В СЪЕДИНЕНИТЕ ЩА- ТИ	343—351
К. МАРКС. КРИЗАТА В АНГЛИЯ	352—355
К. МАРКС. БРИТАНСКАТА ТЪРГОВИЯ	356—360
К. МАРКС. ИКОНОМИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ	361—364
К. МАРКС. ИНТЕРВЕНЦИЯТА В МЕКСИКО	365—369
К. МАРКС. ИНТЕРВЕНЦИЯТА В МЕКСИКО	370—377
К. МАРКС. МОСЪО ФУЛД	378—380
К. МАРКС. ФИНАНСОВОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА ФРАНЦИЯ	381—384
К. МАРКС. ОТСТРАНЯВАНЕТО НА ФРИМОНТ	385—387
Ф. ЕНГЕЛС. ОФИЦЕРИТЕ ДОБРОВОЛЦИ	388—391
К. МАРКС. ИНЦИДЕНТЪТ С «ТРЕНТ»	392—394
К. МАРКС. АНГЛО-АМЕРИКАНСКИЯТ КОНФЛИКТ	395—397
К. МАРКС. НОВИНАТА ЗА ИНЦИДЕНТА С «ТРЕНТ» И ВПЕ- ЧАТЛЕНИЕТО, КОЕТО ТЯ НАПРАВИ В ЛОНДОН	398—403
Ф. ЕНГЕЛС. ПОУКИ ОТ АМЕРИКАНСКАТА ВОЙНА	404—408
К. МАРКС. ГЛАВНИТЕ АКТЬОРИ В ДРАМАТА «ТРЕНТ»	409—411
К. МАРКС.* СПОРОВЕТЕ ОКОЛО ИНЦИДЕНТА С «ТРЕНТ»	412—416
К. МАРКС. ЗАСИЛВАНЕТО НА СИМПАТИИТЕ В АНГЛИЯ	417—421
К. МАРКС. КРИЗАТА ПО ВЪПРОСА ЗА РОБСТВОТО	422—423
К. МАРКС. НОВИНИ ОТ АМЕРИКА	424—425
К. МАРКС. ПРОЦЕС ЗА КЛЕВЕТА	426—429
К. МАРКС. ВАШИНГТОНСКИЯТ КАБИНЕТ И ЗАПАДНИТЕ ДЪРЖАВИ	430—432
К. МАРКС. МНЕНИЕТО НА ВЕСТНИЦИТЕ И МНЕНИЕТО НА НАРОДА	433—436

К. МАРКС. ШАРЛАТАНСТВОТО НА ФРЕНСКИЯ ПЕЧАТ. — ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ПОСЛЕДИЦИ НА ВОЙНАТА	437—438
К. МАРКС. АМЕРИКАНОФИЛСКИ МИТИНГ	439—441
К. МАРКС. ОБЩЕСТВЕНТО МНЕНИЕ В АНГЛИЯ	442—447
К. МАРКС. КЪМ ИСТОРИЯТА НА СКРИТАТА ТЕЛЕГРАМА НА СЮЪРД	448—449
К. МАРКС. СТАТИСТИЧЕСКИ ДАННИ ЗА ЖЕЛЕЗОПЪТНИТЕ ЛИНИИ	450—453
К. МАРКС. ДЪРЖАВЕН ПРЕВРАТ НА ЛОРД ДЖОН РЪСЕЛ	454—456
К. МАРКС. РАБОТНИЧЕСКИ МИТИНГ В ЛОНДОН	457—460
К. МАРКС. АНТИИНТЕРВЕНЦИОНИСТКИ НАСТРОЕНИЯ	461—463
К. МАРКС. ПАМУЧНАТА КРИЗА	464—466
К. МАРКС. ИЗ АНГЛИЯ	467—470
К. МАРКС. ДЕБАТИТЕ ПО АДРЕСА В ПАРЛАМЕНТА	471—475
К. МАРКС. МЕКСИКАНСКА БЪРКОТИЯ	476—481
К. МАРКС. АМЕРИКАНСКИ РАБОТИ	482—485
К. МАРКС. ПРИЯТЕЛИТЕ НА СЕЦЕСИОНИСТИТЕ В КАМАРАТА НА ОБЩИНИТЕ. — ПРИЗНАВАНЕТО НА АМЕРИКАНСКАТА БЛОКАДА	486—489
К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС. ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА В АМЕРИКА	490—499
К. МАРКС. ЕДНА МЕЖДУНАРОДНА АФЕРА МИРЕС	500—502
К. МАРКС. АНГЛИЙСКИЯТ ПЕЧАТ И ПАДАНЕТО НА НОВИ ОРЛЕАН	503—505
К. МАРКС. ДОГОВОР ПРОТИВ ТЪРГОВИЯТА С РОБИ	506—508
К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС. ПОЛОЖЕНИЕТО НА АМЕРИКАНСКИЯ ВОЕНЕН ТЕАТЪР	509—513
К. МАРКС. АНГЛИЙСКАТА ХУМАННОСТ И АМЕРИКА	514—517
Ф. ЕНГЕЛС. БРОНИРАНИТЕ И БРОНЕЛОМНИТЕ КОРАБИ И ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА В АМЕРИКА	518—520
К. МАРКС. КИТАЙСКИ БЕЛЕЖКИ	521—523
К. МАРКС. СКАНДАЛ	524—527
К. МАРКС. НЕДОПУЩАНЕ НА ДЕБАТИ ЗА МЕКСИКО И СЪЮЗЪТ С ФРАНЦИЯ	528—530

К. МАРКС. КЪМ КРИТИКАТА НА ПОЛОЖЕНИЕТО В АМЕ- РИКА	531—534
К. МАРКС. ПРОТЕСТЪТ НА РЪСЕЛ ПРОТИВ АМЕРИКАНСКА- ТА ГРУБОСТ. — ПОВИШАВАНЕТО НА ЦЕНИТЕ НА ЗЪР- НЕНИТЕ ХРАНИ. — ПОЛОЖЕНИЕТО В ИТАЛИЯ	535—537
К. МАРКС. АБОЛИЦИОНИСТКИ ДЕМОНСТРАЦИИ В АМЕ- РИКА	538—540
Ф. ЕНГЕЛС. ЕДНА ИНСПЕКЦИЯ НА ДОБРОВОЛЦИТЕ В АН- ГЛИЯ	541—547
К. МАРКС. МИТИНГ В ЗАЩИТА НА ГАРИБАЛДИ	548—550
К. МАРКС. БЕДСТВЕНОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА РАБОТНИЦИТЕ В АНГЛИЯ	551—554
К. МАРКС. МИТИНГИТЕ НА ГАРИБАЛДИСТИТЕ. — БЕДСТ- ВЕНОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА РАБОТНИЦИТЕ ОТ ПАМУЧ- НАТА ПРОМИШЛЕНОСТ	555—557
К. МАРКС. СЪБИТИЯТА В СЕВЕРНА АМЕРИКА	558—561
К. МАРКС. ИЗГОТВЯНЕТО НА ХЛЯБА	562—565
К. МАРКС. ПОЛОЖЕНИЕТО В СЕВЕРНА АМЕРИКА	566—569
К. МАРКС. ПРИЗНАЦИ ЗА ИЗЧЕРПВАНЕ НА СИЛИТЕ НА ЮЖНАТА КОНФЕДЕРАЦИЯ	570—572
К. МАРКС. *РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗБОРИТЕ В СЕВЕРНИТЕ ЩАТИ	573—575
К. МАРКС. УВОЛНЯВАНЕТО НА МАК-КЛЕЛЪН	576—579
К. МАРКС. АНГЛИЙСКИЯТ НЕУТРАЛИТЕТ. — ПОЛОЖЕ- НИЕТО В ЮЖНИТЕ ЩАТИ	580—584
К. МАРКС. ПИСМО ДО РЕДАКЦИЯТА НА «BERLINER REFORM»	585
К. МАРКС. ВЪЗВАНИЕ НА ЛОНДОНСКОТО ПРОСВЕТНО ДРУЖЕСТВО НА ГЕРМАНСКИТЕ РАБОТНИЦИ ЗА ПОЛША	586—587
Ф. ЕНГЕЛС. ЧИСЛЕННОСТТА НА АРМИИТЕ В ШЛЕЗВИГ	588—590
Ф. ЕНГЕЛС. ВОЕННИТЕ СИЛИ НА АНГЛИЯ ПРОТИВ ГЕР- МАНИЯ	591—595

ИЗ РЪКОПИСНОТО НАСЛЕДСТВО
НА Ф. ЕНГЕЛС

Ф. ЕНГЕЛС. КИНГЛЕК ЗА СРАЖЕНИЕТО ПРИ АЛМА	599—613
I	600—602
II	603—605
III	606—613
Ф. ЕНГЕЛС. АНГЛИЙСКАТА АРМИЯ	614—632
I	614—618
II	619—624
III	625—632

ПРИЛОЖЕНИЯ

Молба на К. Маркс за възстановяване на пруското му поданство	635
Заявление на К. Маркс по въпроса за възстановяване на пруското му поданство	636—639
Заявление на К. Маркс във връзка с отхвърлянето на молбата му за възстановяване на пруското му поданство	640—646
Отговор на молбата на Маркс за възстановяване на пруското му поданство	647—648
Молба на К. Маркс за натурализация и разрешение да живее в Берлин	649—650
Писмо на К. Маркс до полицайпрезидента фон Цедлиц	651—652
<i>Бележки</i>	654—705
<i>Дати из живота и дейността на К. Маркс и Ф. Енгелс</i>	706—727
<i>Именен показалец</i>	728—763
<i>Указател на периодичните издания</i>	764—766
<i>Показалец на географските имена</i>	767—774

ИЛЮСТРАЦИИ

Карта на похода на Гарибалди в Южна Италия в 1860 г. между	154—155
Заглавната страница на сборника «Essays Addressed to Volunteers»	263

Карта на Съединените американски щати в навечерието на Гражданската война през 1861—1865 г.	между	346—347
Карта на хода на военните действия в САЩ през 1861—1862 г.	между	498—499
Писмо на К. Маркс до редакцията на «Berliner Reform»		583
Първата страница на ръкописа на Ф. Енгелс «Английската армия»		615

Превел: Георги Георгиев
Редактор: Веселин Измирлиев
Худож. редактор: Тотю Данов
Техн. редактор: Тодор Бъчваров
Коректор: Лиляна Иванова
Корица: Милка Пейкова

Дадена в пронзв. на 24. III. 1964 г. Подп. за печат на 2. VII. 1964 г.
Формат 65x92|16. Печ. коли 50¼. Изд. коли 50,25. Авт. коли прибл. 80.
Тираж 6 100. Изд. № 3473. Лнт. група II.
Цена 2,47 лв.

Държавен полиграфически комбинат «Дим. Благоев»